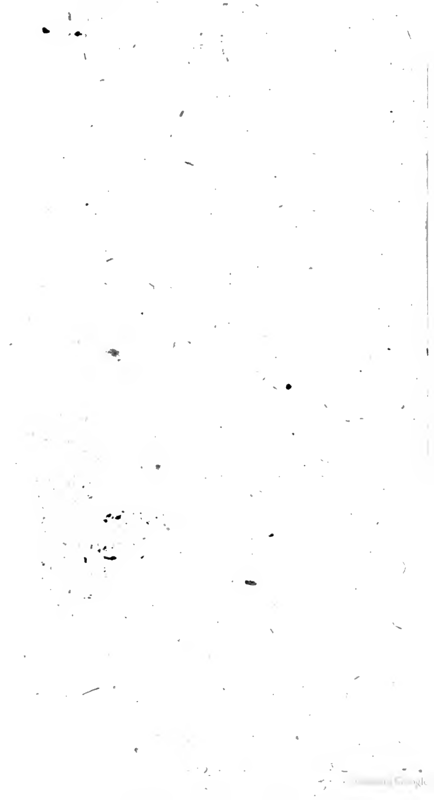


INSTITUTIONES THEOLOGICÆ AD USUM SEMINARIORUM.

AUTHORE

GASPARE JUENIN,

Oratorii Gallicani Presbytero, & in Seminario Eminentiss. Cardinalis DE NOAILLES Archiepiscopi Parisiensis, Sacræ Theologiæ Professore.

Editio Veneta anterioribus multò auctior, & accuratior.

TOMUS TERTIUS.



VENETIIS,
Apud PAULUM BALLEONIUM.

M. DCCIV.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

INDEX.

sit

QUAE-



INSTITUTIONES THEOLOGICÆ AD USUM SEMINARIORUM.

PARS SECUNDA.

De Deo Trino.



LTERAM hanc nostrarum Institutionum Theologicarum partem dividemus in quinque dissertationes. In priore dicemus de existentiâ SS. Trinitatis; in secundâ, de processione divinarum personarum; in tertiâ de divinis relationibus; in quartâ de personis in communi; in quintâ denique de divinis personis in particulari. Is nostrarum dissertationum ordo videtur ad rectam exactus methodum. Scilicet personæ relationibus constituuntur, relationes verò fundantur in processionibus; proindèque par est, ut tractemus de processionibus ac relationibus, antequam de personis sermonem instituamus.

DISSERTATIO PRIMA.

De existentia SS. Trinitatis.

Not. 1. Sanctissimæ Trinitatis mysterium in eo positum est, quòd una divina essentia in tribus personis realiter à se invicem distinctis subsistat: *Catholica fides* (inquit Leo Magnus Epist. 93.) *Patrem & Filium & Spiritum Sanctum sine confusione indivisos, sine tempore sempiternos, sine differentia credit æquales, quia unitatem in Trinitate, non eadem persona, sed eadem implet essentia.*

Ante Leonem Magnum Augustinus, idem Trinitatis mysterium lib. 1. de Trinitate, cap. 4. hisce verbis explicuit: *Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum & novorum catholici tractatores hoc intenderunt secundùm Scripturas docere quòd Pater & Filius & Spiritus Sanctus unius ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuent unitatem; ideòque non sint tres Dii, sed unus Deus. Quamvis Pater Filium genuerit, & ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque à Patre sit genitus, & ideò non sit Pater qui Filius est; Spiritus Sanctus nec sit Pater nec Filius, sed tantùm Patris & Filii spiritus, Patri & Filio etiam ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens unitatem.*

Not. 2. Ut igitur SS. Trinitatis existentia asseratur, probari debet; 1. Trinitas personarum in divinis; 2. Unitas naturæ; 3. oportet expendere, utrum illud mysterium cognosci possit.

QUÆSTIO PRIMA.

De Trinitate personarum in divinis.

Not. 1. TRinitatem personarum in divinis negant *primò* Judæi, contendunt enim eâ Deorum pluralitatem invehi. *Secundò*, eam quoque negarunt quidam Montanistæ, nempè id apertè testatur Tertullianus in libro de Præscriptionibus, cap. ultimo: ipse tamen Montanus eo in capite cum catholicis censuit, ut videre est apud Epiphanium hæresi 48. & apud Theodoretum lib. 3. hæreticarum fabul. cap. 2. *Tertiò*, in eundem errorem incidit Praxeas, quem Tertullianus singulari libro confutavit. *Quartò*, Noetus Ephesius, qui circa annum Christi 245. prodiit, eandem hæresim docuit, ut scribit Epiphanius hæresi 57. *Quintò*, Sabellius natus in Libya sub annum 257. in eundem scopulum incidit, ut videre est apud Eusebium hist. lib. 7. cap. 6. Ab isto, ii qui deinceps impium illud dogma propugnarunt, dicti sunt Sabelliani, quòd Sabellius iis qui præcesserant, diligentiùs ac vehementiùs errorem de quo agitur, defenderit. *Sextò*, circa annum 265. Paulus Episcopus Samosatenus, idem quod antea Sabellius, virus propinavit: unde & quòd negaret personarum distinctionem, & Christi divinitatem, anno 270. in altero Concilio Antiocheno Episcopali sede dejectus est.

Not. 2. Novatores, qui mox relati sunt, passim à veteribus dicti sunt Patripassiani, quòd nimirùm ex eorum doctrinâ consequens esset, Patrem & crucifixum & passum fuisse pro nobis. *Sabelliani* (inquit Augustinus tract. 26. in Joannem) *dicti sunt quidam hæretici, qui vocantur Patripassiani; qui dicunt, ipsum patrem passum fuisse.*

Not. 3. Michael Servetus Hispanus extinctam jam-

jamdiu Sabellii hæresim iterùm elapso proximè sæculo in orbem invexit, editis quibusdam libris quos de *Erroribus Trinitatis* inscripsit. Apud Polonos ac Transilvanos obtinuit Serveti error agentibus Georgio Blandratâ, Paulo Alciato, Francisco David, Fausto Socino Senensi, qui peragratis variis orbis regionibus, tandem sedem fixit suam in Poloniâ, ubi diem extremam clausit.

Not. 4. Hìc cum Judæis & cum hæreticis est agendum: expendendum est itaque 1. utrum pluralitas personarum in divinis adversùs Judæos probari possit ex Antiquo Testamento; 2. utrum adversùs hæreticos asseri quoque possit ex Novo.

CAPUT PRIMUM.

Utrum pluralitas personarum possit probari ex Antiquo Testamento.

CONCL. Pluralitas personarum in divinis potest ex Antiquo Testamento probari.

Probatur. Plura sunt loca in Antiquo Testamento, quæ (etiam seclusâ Patrum traditione) si personarum in divinis pluralitatem non demonstrent, innuunt tamen, saltem obscurè.

Primò. Genesis cap. 1. Deus hominem conditurus sic loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: atqui iis verbis innuitur pluralitas personarum in divinis; includunt enim plurium de homine faciendo consultationem: Ii verò non sunt plures naturâ, scilicet, apud ipsos etiam Judæos, constat, unum naturâ Deum esse hominis conditorem: ergo sunt plures personâ; ac proindè in divinis est pluralitas personarum.

Dices 1. verba de quibus agitur, esse unius tantùm personæ in plurali numero ob sui dignitatem (ut principes solent) loquentis.

Sed inanis est illa responsio: nam etiamsi personæ quædam nobiles nonnunquam ob sui dignitatem in plurali numero loquantur, nullibi

ta-

tamen Deus ipse eam loquendi rationem adhibuit, nisi cùm (ut observat Theodoretus quæst. 19. in Genesim) innuit numerum personarum Trinitatis.

Dices 2. verba quæ ex Genesi laudata sunt, inducere Deum cum Angelis, non autem cum aliis divinis personis loquentem.

Sed falsa est illa responsio. Nam 1. homo creatus non fuit ab Angelis, imò nec quidquam ad illius creationem, etiam per modum instrumenti, contulerunt. 2. Homo factus est ad imaginem earum personarum, quas laudato loco Deus alloquitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram:* Atqui homo non est factus ad Angelorum, sed Dei, imaginem. Vide Tertullianum lib. de Resurrectione carnis, c. 6. Clementem Alexandrinum, 5. Stromatum cap. 6. Irenæus lib. 4. cap. 37.

Quæres, cujus personæ sint verba de quibus agitur; an Patris, an Filii, an Spiritus Sancti, an trium personarum simul?

Resp. varias esse de proposità quæstione Patrum sententias. Augustinus lib. 1. de Trinitate, cap. 7. docet, vocem, *Faciamus*, esse Dei Patris alloquentis Filium, qui & magni consilii Angelus & Patris consiliarius in Scripturis appellatur. Basilius lib. 4. contra Eunomium vult, vocem esse non ad Filium modò, sed etiam ad Spiritum Sanctum. Cyrillus Alexandrinus lib. 1. Thesauri adversùs Julianum, Fulgentius lib. 1. de fide ad Petrum, cap. 1. contendunt, verba de quibus agitur: *Faciamus*, &c. toti Trinitati convenire, hoc est, non unius tantùm esse personæ, sed omnium simul. Utra ex iis Patrum sententiis eligatur, stabit semper argumentum, quod pro personarum pluralitate ex laudato loco desumitur.

Secundò, Veritas de quâ agitur, iis locis probari potest, quæ Deum plurali numero loquentem inducunt, ut sunt ista Geneseos III. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*: Genesis XI.

Ve-

Venite, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum: neque enim verba illa sunt Dei Angelos alloquentis, cum nulla aut præcedat aut subsequatur Angelorum mentio.

Tertiò, Hæc psalmi 160. verba: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, non de Davide, aut de alio à Christo intelligi possunt: nimirùm Judæi æquales Christi, de solo Messiâ eam psalmi sententiam intelligebant, cum Christus ipse Matthæi 22. eâ usus sit, ut se ipsum adversùs Judæos tueretur. Prætereà de eo Filio intelligi debent, cui in eodem psalmo hæc promissa sunt: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*: ea autem Davidi promissa non fuerunt, sed soli Messiæ. Atqui in iis verbis persona Filii apertè distinguitur à personâ Patris: ergo in Deo sunt plures personæ.

Quartò, Hæc Psalmi 109. verba: *Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis*, sunt Dei ipsius, Filium à se genitum alloquentis. *Ex utero ante Luciferum genui te*: ergo personarum distinctionem important; neque enim eadem persona potest sub eodem respectu esse simul & generans & genita.

Sextò, In his verbis Genesis 19. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem à Domino de cælo*, Dominus à Domino, hoc est, Filius à Patre distinguitur quoad personam. *Dominus à Domino*, licèt quoad operationem illi conjungatur, *pluit super Sodomam & Gomorram*. Loco illo adversùs Judæos usi sunt Justinus in Dialogo cum Tryphone, Irenæus lib. 3. adversùs hæreses, cap. 7. Tanti roboris adversùs Sabellianos visus est Concilio, quod contra Photinum Sirmii celebratum est, ut anathema dixerit iis qui eum detorquerent in alium sensum: *Si quis* (inquit) *Pluit Dominus à Domino, non de Filio & Patre intelligat, sed ipsum à se dicat pluisse, anathema sit. Pluit enim Dominus Filius à Domino Patre.*

Septi-

Septimò, Nonnulli veritatem de qua agitur, probant verbis, quibus trium puerorum Canticum clauditur: *Benedicamus Patrem & Filium cum Sancto Spiritu, laudemus & ſuperexaltemus eum in ſæcula.* Verùm non ſunt Cantici illa verba, ſed ei addita ſunt ab Eccleſia, quemadmodum cuique Pſalmo additus eſt glorificationis hymnus: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.*

Quæres, cur Spiritus Sanctus Trinitatem in antiquo teſtamento apertè non expreſſerit.

Reſp. id ſapienti œconomiâ factum fuiſſe: nempè periculum erat, ne Judæorum promiſcuum vulgus ad exemplum Ægyptiorum, à quibus plures dii colebantur, in tribus hypoſtaſibus trinam Dei eſſentiam ineſſe judicaret.

CAPUT II.

Vtrum perſonarum in divinis diſtinctio poſſit ex Novo Teſtamento demonſtrari.

Not. AD revincendos tum gentiles, tum Judæos, tum hæreticos, à quibus negatur perſonarum in divinis diſtinctio, ſatis eſt auctoritas Novi Teſtamenti. Scilicet ex motivis credibilitatis, quæ harum Inſtitutionum tom. 1. à nobis expoſita ſunt, conſtat, ſtultum eſſe eum qui iis auditis motivis, negat Novum Teſtamentum eſſe Dei ipſius verbum, cui proindè falſum ſubeſſe non poſſit. Unde licèt Spiritus Sanctus perſonarum divinarum Trinitatem in antiqui Teſtamenti libris non multùm evidenter expreſſerit, ſatis tamen conſuluit hominum tum gentilium, tum Judæorum, tum Chriſtianorum ſaluti, ad quam myſterii hujus explicita cognitio neceſſaria eſt neceſſitate medii. In Novo nimirùm Teſtamento, quod cuique ſapienti conſtat eſſe Dei verbum, apertè (ut mox probabitur) tradit veritatem, de quâ eſt hìc quæſtio.

CON-

Conclusio. Personarum in divinis distinctio potest ex Novo Testamento demonstrari.

Probatur. *Primò*, demonstratur ex Euangelii Joannis capite 1. ubi hæc habentur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: Hoc erat in principio apud Deum.* In eo textu Verbum apertè distinguitur à Deo; quod enim dicitur fuisse apud Deum, à Deo distinguitur, cum nullum ens propriè dici possit esse apud seipsum: atqui non distinguitur naturâ; quippè (ut ibidem dicitur) Verbum erat Deus: ergo distinguitur personâ. Ita ratiocinantur Tertullianus adversùs Praxeam, cap. 26. Athanasius oratione contra Sabellii Gregales.

Secundò, Christus Joannis 14. sic Apostolos alloquitur: *Si cognovissetis me, & Patrem meum cognovissetis..... Philippe, qui videt me, videt & Patrem.... Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?..... Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.* In eo Joannis loco non tantùm adstruitur unitas naturæ: *Qui videt me, videt & Patrem*; sed etiam distinctio trium personarum: neque enim eadem persona potest realiter esse Pater & Filius & Paracletus.

Tertiò, in Christi baptismate, cujus Matthæus meminit, cap. 3. reperitur expressa trium personarum distinctio: 1. Pater de cœlis loquitur: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*: 2. Filius in Jordane baptizatur: *Hic est Filius meus*: 3. Spiritus Sanctus visus est in columbæ specie: *Vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.*

Nec audiendi sunt Sociniani, cum reponunt Filium de quo textus ille loquitur, non esse Filium naturalem, seu consubstantialem Patri; sed esse Christi personam, quæ (inquiunt) licèt sit mera creatura, ratione tamen unionis quam habet cum Deo per charitatem, dicitur Deus. Non sunt (inquam) audiendi, tum quòd (ut suo loco

con-

contra Nestorium dicetur) Christus sit verè ac propriè Deus ratione substantialis unionis naturæ humanæ cum personâ Verbi : tum etiam quòd Christus eò loci non dicatur Filius simpliciter, sed per emphasim quandam, quâ distinguitur ab iis qui per adoptionem tantùm sunt Filii Dei: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*

Non majoris est ponderis, quod iidem hæretici respondent, nomine Spiritus Sancti non intelligi aliquam personam distinctam à Deo Patre, sed solam divinitatis virtutem, quâ Christus abundè in baptismo cumulatus sit. Nam 1. Euangelium apud Matthæum & Lucam, non virtutem, sed personam indicat: *Et descendit Spiritus Sanctus* (inquit Lucas, c.3.) *corporali specie sicut columba in ipsum;* scilicet descensus, est actio personalis: 2. Dei virtus, Dei proprietas, nusquam in Scripturis descendere dicuntur.

Quartò, idem trium personarum in divinis numerus clarissimè continetur in formâ, quâ ex mandato Christi, baptisma confertur: *Euntes ergo* (ait Christus Matthæi 28.) *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Scilicet 1. Patris & Filii & Spiritûs Sancti unam esse (ut inferiùs dicetur) potestatem, unam operationem, ac proindè & unam naturam, probant hæc verba: *In nomine*; siquidem illa verba significant, authoritate & operatione Patris & Filii & Spiritûs Sancti dari tum baptismum tum baptismi effectum. 2. Distincta appellatio Patris, Filii & Spiritus Sancti, apertè exprimit eorum à se invicem distinctionem. Id nonnulli de Filio, cum censeant eum esse creaturam, concedunt quidem, sed negant habere locum in Spiritu Sancto; nempè contendunt non esse personam, sed Dei virtutem, ita ut sensus sit, *baptizantes eos in nomine Patris & Filii & virtutis Dei.* Verùm quàm vana sit ea responsio, patet 1. ex eo quòd non sit potior ratio

cur

cur appellatio Patris & Filii denotet duas personas, quàm appellatio Spiritus Sancti denotet aliam: patet 2. ex eo quòd absurdus sit sensus quem adversarii laudatæ sententiæ tribuunt; neque enim rectè dicitur quis operari in nomine, seu authoritate, Dei, & virtutis ejus.

Quintò, Veritas de qua agitur, conceptis terminis reperitur primæ Joannis cap. 5. ubi hæc habentur: *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt:* Nempè voces istæ Pater, Verbum, Spiritus Sanctus, non sunt voces synonymæ, siquidem 1. id assereretur sine fundamento, hoc est, absque ullo Scripturæ aut traditionis testimonio. 2. Pater generat Verbum, unde & aliis in locis Verbum dicitur Filius Patris: Pater & Filius mittunt Spiritum Sanctum, Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedit: at generans & genitus, mittens & missus, procedens & is à quo procedit, distinguuntur realiter: ergo, &c. 3. Si Pater, Verbum & Spiritus Sanctus, nomine tantùm non re distinguerentur, non efficerent tres testes, sed unum tantùm, quod sacro textui repugnat.

Sociniani, duo respondent ad illud argumentum. *Primò*, contendunt, versiculum septimum quinti capitis primæ Joannis Epistolæ non esse ipsiusmet Joannis, sed pluribus sæculis post illius mortem insertum fuisse textui. Probant ex eo quòd ille versiculus septimus in Græcis codicibus nō legatur, imò nec in pluribus veteribus Latinis. Confirmant ex eo quòd nec Augustinus, nec Ambrosius, nec Leo Magnus, qui sæpiùs & ex professo contra Sabellianos, Arianos & Macedonianos manus conseruerunt, usquam eo versiculo (qui tamen rem conficiebat) usi sint. *Secundò*, (inquiunt iidem Sociniani) quamvis daretur, versiculum septimum, de quo agitur, esse ipsiusmet Joannis, inde tamen non colligeretur, esse tres personas distinctas in Deo: nec enim (addunt)

ex

ex eo versiculo magis colligi potest, tres esse personas distinctas in Trinitate, quàm ex his ejusdem versiculi verbis: *Et hi tres unum sunt*, colligi potest unam esse in Patre & Filio naturam: atqui id reverà colligi non potest, sicut nec ex istis: *Et hi tres unum sunt*, quæ versiculo 8. leguntur, colligi potest, spiritum, aquam, & sanguinem esse unum substantiâ & naturâ.

Sed contra priorem Socinianorum responsionem, cum authore qui Estii Commentarium in caput quintum prioris epistolæ Joannis prosecutus est, dicendum est 1. non in omnibus quidem exemplaribus Græcis, sed in pluribus tantùm legi versiculum septimum, de quo est hìc quæstio: nempè Robertus ex sexdecim vetustis exemplaribus Græcis ab Italiâ, Galliâ, Hispaniâ, petitis, solummodò notat septem, in quibus versiculus ille non reperitur.

Dicendum est 2. cum doctissimis monachis Benedictinis, fol. 1673. Tom. 1. operum S. Hieronymi, textum de quo agitur, desiderari quoque in multis vetustissimis exemplaribus Latinis mss. at in pluribus ejusdem ætatis suppleri ad margines librorum: in recentioribus verò semper adesse, non tamen eodem ordine, quia in iis sæpissimè versiculus octavus vulgatæ Latinæ, præcedit versiculum septimum.

Dicendum est 3. quòd cum ille versiculus legatur in pluribus exemplaribus, tum Græcis, tum Latinis, ac prætereà ab antiquioribus Patribus, (ut mox dicetur) laudatus sit, reverà sit ipsiusmet Joannis textus, initio tamen oscitantiâ & incuriâ amanuensium omissus. Nec id mirum est; nihil enim facilius est, quàm omittere verba quæ secundò eadem ac consequenter leguntur, ut videre est duobus exemplis, quę laudati monachi ex Antiquo Testamento ibidem protulerunt. Proclivis autem admodùm (addunt ii scriptores) fuit lapsus ille in casu de quo agitur, propter eadem verba quæ secundo loco dicuntur: nempè, *Tres*

sunt

sunt qui testimonium dant; & iterum, *Et hi tres unum sunt*. Qui enim à principio scribebant Græca novi Testamenti exemplaria, postquam posuerant in membranis: *Quia tres sunt qui testimonium dant*, ad exemplar quod præ oculis habebant, recurrentes, facilè priora cum posterioribus sociare potuerunt, relictis omnibus intermediis; & ita errore librariorum in pluribus libris duo versiculi in unicum coaluerunt. Quumque sequi debuissent, *In cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt*, consequenter scripserunt, *In terra, Spiritus, aqua & sanguis: & hi tres unum sunt*. Hujusmodi exemplaribus imperfectis usi sunt apud Latinos (verba sunt eorumdem auctorum) qui Græca epistolæ Joannis convertentes, integrum versiculum omittunt ubi *Pater, Verbum & Spiritus Sanctus* unum esse dicuntur.

Dicendum est 4. eum versiculum laudatum fuisse à vetustissimis Patribus: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto scriptum est*, (inquit Cyprianus libro de Unitate Ecclesiæ,) *Et hi tres unum sunt*; laudat eum Fulgentius libro contra decem objectiones Arianorum; laudat Idacius Clarus libro contra Varimadum Arianæ sectæ diaconum. Laudat quoque Vittensis Episcopus; sic enim loquitur lib. 3. de VVandalicâ persecutione qui extat tomo 8. Bibliothecæ Patrum: *Ut adhuc luce clariùs unius divinitatis esse cum Patre & Filio Spiritum Sanctum doceamur, Ioannis Euangelistæ testimonio comprobatur; ait enim: Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt*. Laudat denique fidei confessio, quam Eugenius Episcopus Carthaginensis, suo & Catholicorum Africæ Episcoporum nomine, obtulit Hunnerico VVandalorum regi. Eam fidei confessionem loco proximè laudato refert ac probat idem Victor Episcopus Vitensis. Igitur in formâ respondendum est negando, illum versiculum non esse

ger-

germanum S. Joannis textum. Ad illius verò priorem probationem diſtinguendum eſt ant. Non reperitur in multis exemplaribus ſive Græcis ſive Latinis, & tamen reperitur in aliis, conc. ant. & non reperitur in aliis, neg. ant. Ad alteram probationem, diſtingui pariter debet ant. Aliqui ex Patribus qui contra Arianos pugnarunt, non uſi ſunt adversùs eos illo verſiculo, & alii Patres eo uſi ſunt, conc. ant. & alii Patres eo uſi non ſunt, neg. ant. Patres qui verſiculum illum non objecerunt Arianis, uſi ſunt imperfectis codicibus; qui verò illum laudarunt, uſi ſunt codicibus integris: quâ ratione autem imperfectio illa in codices irrepſerit, fusè ſuperiùs explicatum eſt.

Quod ſpectat ad alteram Socinianorum ad noſtrum argumentum reſponſionem, vide quæ dicuntur inferiùs, ubi agitur de Verbi divinitate.

Caput III.

Vtrum perſonarum in Divinis diſtinctio poſſit ex traditione demonſtrari.

Not. Aliquod dogma duobus modis poteſt ex traditione demonſtrari, præſcriptione nimirùm & diſcuſſione: hìc igitur quærendum eſt, utrum perſonarum in divinis diſtinctio eo duplici argumento demonſtrari poſſit.

Conclusio I. Trium perſonarum in Divinis diſtinctio poteſt argumento præſcriptionis demonſtrari.

Probatur. Argumentum præſcriptionis eſt illud, in quo ex fide quam Eccleſia certo ſæculo profitetur, colligitur, Eccleſiam anterioribus ſæculis ad Chriſtum uſque, eandem fidem abſque ullâ intermiſſione ſemper profeſſam fuiſſe: Atqui ejuſmodi argumento demonſtratur trium perſonarum in divinis diſtinctio: ergo demonſtratur argumento præſcriptionis.

Mi-

Minor propositio, in quâ positus est difficultatis cardo, sic ostenditur. Tertio sæculo Ecclesia sive in Oriente sive in Occidente fidem de distinctione trium personarum in divinis profitebatur. Nam ubi tunc Sabellius contrarium docere instituit, adversùs eum insurrexerunt omnes orbis Ecclesiæ. Dionysius Alexandrinus Episcopus prolixas de eo argumento epistolas conscripsit, de quibus (apud Eusebium Hist. lib. 7. cap. 6.) Xystum Romanum Pontificem hisce verbis certiorem facit: *Nam de dogmate illo, quod nuper apud Ptolemaidem urbem Pentapoleos commotum est, pleno impietatis ac blasphemiæ adversùs omnipotentem Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi: pleno etiam incredulitatis erga unigenitum ejus Filium, primogenitum omnis creaturæ, Verbum quod inter homines versatum est: pleno denique stuporis adversùs Spiritum Sanctum: cum ab utraque parte & literæ ad me allatæ essent, & fratres mecum disserturi venissent, epistolas quasdam, quantùm Deo juvante potui, tractatoris more fusiùs scripsi, quarum exemplaria ad te misi.* 2. Xystum Romanum Pontificem ejusdem cum Dionysio fidei, in capite de quo agitur, extitisse demonstratur ex eo quòd receptis illius literis adversùs Sabellium, ipsum violatæ fidei non accusaverit. 3. Consensisse pariter eidem dogmati Dionysium qui Xysto successerat, colligitur ex eo quòd Dionysius Alexandrinus apud eum posteà accusatus à Pentapolitanis, quòd astruendo contra Sabellium personarum distinctionem, naturæ unitatem visus esset destruxisse, istud quidem crimen à se depulerit datis ad Dionysium Romanum literis, dogma tamen de personarum distinctione nullo modo emollierit, aut excusarit, ut patet ex Athanasio libro de sententiâ Dionysii adversùs Arianos conscripto.

Jam verò si tertio Ecclesiæ sæculo ea erat totius Ecclesiæ fides, fuerat etiam secundo & primo: nam alioquin tertio sæculo fides in eo ca-

pite

pite immutata fuisset, quod est impossibile: nam 1. determinari non potest tempus, quo primùm contigit illa mutatio: 2. Laudari non possunt ejusmodi mutationis authores: 3. Dici non potest, qua via novum alioquin illud dogma omnes orbis Ecclesias pervaserit. Nec responderi potest, Dionysii Alexandrini opera ipsum in Ecclesias invectum fuisse: Nempè si Dionysius quidquam innovasset, aliarum Ecclesiarum Episcopi adversùs eum insurrexissent, & præsertim Romanus Pontifex Xystus, ad quem (ut ex Eusebio fuit observatum) à se editarum contra Sabellium epistolarum exemplaria transmiserat.

Conclusio 2. Trium personarum in divinis distinctio potest argumento discussionis demonstrari.

Probatur. Argumentum discussionis est illud quo veritas aliqua prolatis in specie Scripturæ aut Patrum textibus asseritur: atqui dogma, de quo est hìc quæstio, prolatis in specie Scripturæ aut Patrum textibus potest demonstrari. De Scripturæ locis, sat superque sunt, quæ duobus hujusce quæstionis capitibus dicta sunt: de Patribus verò hæc momenta proferuntur.

1. S. Justinus Martyr, qui altero Ecclesiæ sæculo floruit, in Dialogo cum Triphone Judæo, multis argumentis è Scripturâ petitis probat, *esse alterum qui nominatur Deus, præter universorum opificem*. Ostendit posteà, vim illam Patris, quam contendit Scripturas asserere, non esse meram virtutem, seu efficientiam, sed personam à Patre distinctam, quæ non minùs Deus sit, quàm ipse Pater: *Virtutem illam* (inquit) *esse Dei, ac Deum à Propheta nuncupari, non ita ut solis lux solo vocabulo numeratur; sed numero alterum quiddam esse: non tamen recisione, tanquam Patris substantia secetur.*

2. S. Irenæus lib. 3. adversùs hæreses apertè Filium à Patre distinguit: Illum enim, non autem istum, cum Moyse locutum fuisse contendit:

de utroque tanquam à se invicem distincto explicat hæc Genesis verba: *Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham, ignem & sulphur à Domino.*

3. Tertullianus libro adversùs Praxeam totus est in asserendâ veritate, de quâ agitur. Cap. 2. Filii à Patre distinctionem probat ex processione: *Si Filium nominat, Filius autem non alius erit, quàm qui ex ipso prodiit: Sermo autem prodiit ex ipso, hic erit Filius, non ipse de quo prodiit: non enim ipse prodiit ex semetipso.* Capite 14. contendit, Filium esse personam distinctam à Patre, quòd Pater in Scripturis asseratur esse invisibilis, cum è contra Filius, etiam ante incarnationem, hominibus, Moysi nimirùm & Prophetis, visus sit. Capite 27. docet, Filium esse alium à Patre quòd à Patre, non autem à semetipso, unctus sit. Capite 31. asserit, hoc esse discrimen inter Judæos, & Christianos, quòd illi Trinitatem in divinis (explicitè saltem) non agnoscerent, & isti è contra eam apertè profiteantur: *Cæterùm* (ait) *Iudaicæ fidei ista res, sic unum Deum credere, ut Filium Dei adnumerare nolis, & post Filium Spiritum. Quid enim erit inter nos & illos, nisi differentia ista?*

4. Dionysius Alexandrinus ita Sabellii, personas in Deo confundentis, dogma confutavit, ut nonnullis visus sit in contrarium errorem abreptus, seu, distinxisse non tantùm personas, sed etiam naturas: unde eâ de re à Pentapolitanis quibusdam postulatus fuit apud Dionysium Romanum, ac sub finem vitæ coactus est apologiam ad eundem Romanum Pontificem transmittere.

5. Dionysius Romanus Pontifex expressè contra Sabellianos scripsit: opus quidem non habetur integrum, sed S. Athanasius libro de Nicænæ Synodi decretis refert fragmenta, quibus trium personarum distinctio clarissimè doceatur: *Audio* (inquit apud Athanasium) *quosdam apud vos esse Catechistas, & doctores divini verbi, qui*

illius sunt opinionis auctores; qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum Sabellii placitis. Hic enim blasphemat, Filium ipsum asserens esse Patrem, & è converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos prædicant, dum sanctam monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, à se invicem planè separatas. Etenim necesse est uniri omnium Deo Dei Verbum, & in Deo manere, & habitare Spiritum Sanctum.

6. Qui quarto sæculo, ac posteà scripserunt Patres, personarum distinctionem, de quâ hîc agitur, omnes ad unum ad Servetum usque, & Socinum, elapsi proximè sæculi hæreticos, ita apertè professi sunt, ut laudare eorum textus, sit meridiano soli lucem addere. Legantur Athanasii Oratio contra Sabellii Gregales, Basilii epistola 64. ad Ecclesiæ Neocæsariensis doctores, Epiphanius hæresi 55. & 62.

Caput IV.

Solvuntur argumenta Sabellianorum contra personarum distinctionem.

Not. QUæ pro Sabellianis proferri possunt argumenta, reducuntur ad quædam Scripturæ loca; ad nonnullos Patrum textus, ad aliquot rationes ex philosophia depromptas. Suo quæque ordine hîc & proponi & solvi debent ejusmodi argumenta.

Objicies 1. Scripturæ asserunt, Deum esse solum: ergo non sunt plures personæ in Deo: ubi enim est pluralitas, sive naturarum, sive personarum, ibi non est solitudo. Probatur ant. 1. Joannis capite 17. hæc leguntur: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Primæ ad Corinth. 8. hæc habentur: *Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Ad

Ephesios 3. sic Apostolus loquitur: *Unus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.*

Resp. ad 1. conc. ant. neg. conseq. Ad 2. dist. ant. Ubi est pluralitas personarum, licèt non sit pluralitas naturarum, ibi non est *omnimoda* solitudo, conc. ant. non est *aliqua* solitudo, neg. ant. Scripturæ textus, qui Deo solitudinem adscribunt, de solitudine naturæ, non autem de solitudine personæ intelligendi sunt. Ratio est, quia iis textibus Scriptura fideles docere voluit, unum esse Deum natura, contra quod gentiles credebant: nempè Deos, tum natura, tum personis plures, venerabantur: è contra verò Christiani unum in tribus personis Deum, aut (quod idem est) tres personas in uno Deo colunt.

Nec contrarium probant, quæ objecta sunt loca; nam ad priorem dici potest 1. sic disponi debere sententiam ex Joanne laudatam: *Hæc est vita æterna, ut te, & quem misisti Iesum Christum, cognoscant solum Deum verum:* ita nimirùm censet Augustinus tractatu 105. in Joannem, nec non lib. 3. contra Maxim. c. 15. Dici potest 2. Patrem appellari solum Deum per exclusionem Deorum qui à gentilibus colebantur, quique à parte rei non erant Dii; non autem per exclusionem personarum, quæ cum habeant unam naturam divinam, à parte rei sunt unus & verus Deus: *Quapropter* (inquit Athanasius Orat. 4. contra Arianos pag. 1257.) *cum Pater solus Deus, & verus appellatur, non ad exauctorationem ejus appellatur, qui dicit: Ego sum veritas; sed demolitionem eorum qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater, & Patris Verbum, neque veri Dii sunt.*

Ad alterum locum, eadem adhiberi debet responsio, seu, Patrem dici unum Deum cum exclusione inanium Deorum, quos gentiles colebant, non autem cum exclusione aliarum personarum. Ratio est, quia eodem modo (ex ipso Joan-

Joannis textu) Pater est unus Deus, quo Christus est unus Dominus: Ergo sicut Christus non est Dominus cum exclusione Patris, ita nec Pater est unus Deus cum exclusione Christi, aut Spiritus Sancti.

Objicies 2. Nullus est alius Deus, quàm qui in Vetere Testamento dicitur Deus Abraham, Isaac & Jacob: atqui sola Patris persona est Deus Abraham, Isaac & Jacob: Siquidem Deus Abraham Isaac & Jacob in Scripturis apertè opponitur cæteris personis, Filio inprimis: *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum* (inquit Petrus Actorum 3.) *glorificavit filium suum Iesum*. In epist. ad Hebræos cap. 2. Deus Pater qui prophetis locutus fuerat, dicitur *novissimè locutus in Filio*.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Deus Abraham in Scripturis apertè opponitur Filio, ut homo est, conc. ant. ut est Verbum, neg. ant. Deus Abraham glorificavit Filium suum ut homo est, seu, prout est humanâ indutum carne, non autem prout Verbum est, hoc est, prout est altera SS. Trinitatis persona: nec id mirum est; nam Deus Abraham glorificavit Filium, per quem novissimè nobis locutus est: sed non locutus est per Filium simpliciter ut est Verbum, sed prout est unitum humanæ naturæ.

Objicies 3. Si in Deo essent tres personæ, essent tres Dii: nam personæ se habent respectu divinitatis, sicut Petrus & Paulus ratione humanitatis; ita nimirùm docet Gregorius Nyssenus in epist. ad Ablavium: atqui Petrus & Paulus constituunt duas in individuo humanitates: ergo à pari tres personæ in divinis debent constituere tres deitates; ac proindè non unus tantùm, sed plures erunt Dii, quod dictu impium est.

Resp. ad 1. & 2. neg. maj. Ad cujus probationem dist. ant. Ita docet Gregorius Nyssenus, & allatum ab eo exemplum est mancum & imperfectum, conc. ant. Et non est mancum & imper-

fectum, neg. ant. In hoc valet allata à Gregorio comparatio, quòd sicut Petrus & Paulus constituunt personas diversas, ita etiam Pater, Filius, & Spiritus Sanctus tres constituunt distinctas personas; sed non valet in eò, quòd eædem tres personæ in divinis constituant tres naturas, quemadmodum Petrus & Paulus constituunt duas naturas distinctas. Nec mirum est, quòd ea comparatio sit imperfecta: siquidem adeò sublime est mysterium, de quo agitur, ut nullum ex rebus creatis exemplum peti possit, quo perfectè exhibeatur: unde ipse Gregorius profitetur, se maximas acturum esse gratias ei, qui aliud accuratius protulerit: *Sin autem* (inquit) *nostra oratio proposita quæstione infirmior arguatur, traditionem quidem, quam à Patribus per successionem accepimus, servabimus in perpetuum firmatam, & immotam: orationem verò, quæ fidei patrocinetur, à Domino requiremus; quæ si ab aliquo eorum, qui gratia præditi sunt, inventa fuerit, gratias agemus ei qui gratiam dederit.*

Instabis 1. Non est potior ratio, cur Petrus & Paulus duos homines constituant, quàm tres personæ in divinis tres Deos constituant: ergo sicut Petrus & Paulus sunt duo homines, ita tres personæ in divinis sunt tres Dii.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia natura humana in Petro & Paulo multiplicatur, nempè licèt in eis una sit secundùm speciem, non est tamen una secundùm numerum & secundùm individuum: è contra verò natura in tribus personis divinis est omninò una secundùm individuum & secundùm numerum.

Objicies 4. Mysterium Trinitatis repugnat trito isti apud philosophos axiomati: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* Nempè Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sunt idem cum essentiâ divinâ: & tamen (in suppositione mysterii) non sunt idem inter se; imò à se invicem realiter distinguuntur: ergo, &c.

Resp.

Resp. 1. dato ant. neg. conseq. Ratio est, quia mysteria divina, cũ humanæ rationis captũ superent, non sunt philosophicis principiis explicanda, sed Scripturâ tantùm & traditione: *Si inter nos, & Deum nihil est discriminis* (inquit Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Joannem pag. 99.) *divina nostris metiamur. Sin autem incomprehensibile est intervallum, cur naturæ nostræ defectus canonem, & regulam, ac normam Deo præfiniunt?* Confirmatur solutio ex eo, quòd licèt istud principium: *Ex nihilo nihil fit*, apud philosophos omnes receptum sit, exceptionem tamen patitur respectu causæ ordinis supernaturalis: scilicet constans est, apud ipsos etiam Sabellianos, & Socinianos, Deum hocce universum eduxisse ex nihilo, tum sui, tum subjecti, hoc est, condidisse independenter ex præjacente materiâ.

Resp. 2. neg. ant. Ratio est, quia principium philosophicum: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, non intelligitur de iis, quæ sunt eadem uni tertio universali, & communicabili. Sic quamvis Petrus & Paulus sint idem cum homine (uterque nimirùm est homo) tamen Petrus & Paulus non sunt idem inter se. Sed intelligitur tantùm de iis, quæ sunt eadem uni tertio singulari & incommunicabili: Verùm essentia divina non est ejusmodi, nempè æqualiter in singulis personis reperitur.

Objicies 5. Ex mysterio Trinitatis multa sequuntur, cum quibus divinitas stare non potest. Nam 1. cum quælibet persona sit infinita, includit omnes perfectiones, ac proindè alias personas, nempè in divinis persona est perfectio. 2. Pluralitas personarum supponit, unam ab alia procedere, seu unam ab alia recipere suum esse: quod quidem divinitati repugnat, cum Deus sit ens à se, & per hoc differat à creaturis, quæ sunt ens ab alio. 3. Admittenda erit hæc propositio contradictoria: *Deus est genitus: Deus non est genitus*: nam Pater est Deus, Filius est Deus, ille

verò non est genitus, cum è contrà iste genitus sit: 4. Unam in individuo naturam reperiri in tribus personis realiter distinctis, res est, quæ non tantùm superat humanæ mentis captum, sed quæ ipsi omninò repugnat.

Resp. ad 1. dist. ant. Una persona includit alias in essentia divina, cum qua tum ipsa tum aliæ personæ identificantur, conc. ant. in se ipsa, & prout est perfectio relativa, neg. ant. nam sub ratione relativæ perfectionis opponitur alteri perfectioni relativæ, ac proindè tantùm abest, ut sub eo respectu eam includat, quin excludat potiùs. Ea identitate personarum cum essentia divina nititur illud Trinitatis privilegium, quod circumincessionem vocant, ratione cujus una persona est in alia: *Est Filius in Patre* (inquit S. Athanasius orat. contra Arianos) *quatenus intelligere licet, eo ipso, quòd totum id quod est Filius, substantiæ Patris proprium est.... Cum id quod proprium est, nempè divinitas Patris, sit esse Filii, consequens est, ut & Filius in Patre sit, & Pater in Filio.*

Resp. ad 2. dist. ant. Deus est ens à se, hoc est, non est ab alio tanquam à causa, conc. ant. Est ens à se, hoc est, non est ab alio tanquam à principio, neg. ant. Ratio disparitatis est, quia ens, quod per modum causæ tribuit esse alteri, non dat illi proprium suum esse, sed tantùm simile, ut patet in igne qui alium ignem generat: è contra verò ens, quod alteri dat esse per modum principii, illi proprium suum esse communicat; ac proindè si esse principii sit independens, esse ejus quod oritur à principio, erit pariter independens. Hincque patet, esse Filii in Trinitate non minùs esse perfectum, quàm esse principii, ex quo oritur: est enim in utroque unum ac idem esse.

Resp. ad 3. negando admitti debere propositiones contradictorias, de quibus agitur in argumento. Ratio est, quia in hac propositione, *Deus est genitus*: terminus iste, *Deus*, supponit pro Filio,

ac

ac proindè est vera, verè enim Filius est genitus. In ista verò propositione, *Deus non est genitus*, vox, *Deus*, supponit pro omnibus personis indistinctè, & sic sensus illius est, quòd nulla persona in divinis sit genita, hincque patet, eam esse omninò falsam; unde apertè sequitur, ex suppositione mysterii SS. Trinitatis admitti non debere has propositiones in specie contradictorias, *Deus est genitus, Deus non est genitus*. E contra istæ propositiones admittendæ sunt: *Deus est ingenitus, Deus non est ingenitus*; non enim sunt contradictoriæ, quia diversa habent subjecta: nempè in prima subjectum est Pater, & in secunda Filius, quia genitus & ingenitus sunt termini relativi: *Sicut* (inquit Augustinus lib. 5. de Trinitate cap. 7.) *genitus non ad se ipsum dicitur, sed quòd ex genitore sit: ita cum dicitur ingenitus, non ad se ipsum dicitur, sed quòd ex genitore non sit, ostenditur.*

Resp. ad 4. neg. ant. seu nego repugnare rationi, quòd una numero natura in tribus personis distinctis reperiatur. Nec ad id probandum satis est ostendere, mysterium illud humanæ mentis captum superare. Nimirùm ipsa humana ratione docemur, divinum esse, cum infinitum sit, existere posse variis modis, qui finiti intellectûs creati captum superent. Quum de mysteriis agitur, Christianus cui persuasum est, Scripturam & traditionem esse verbum Dei, qui nec falli nec fallere potest, eos fontes, non autem humanam rationem consulere debet: *De illa summa Trinitate quæ Deus est* (inquit Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 27.) *credant potiùs, quod in S. litteris invenitur, quàm poscant liquidissimam sibi reddi rationem, quæ ab humana mente, tarda scilicet infirmaque, non capitur. Et certè cum inconcussè crediderint Scripturis sanctis, tanquam veracissimis testibus, agant orando & quærendo & benè vivendo ut intelligant, id est, ut quantùm videri potest, teneatur mente, quòd tenetur fide.*

Objicies 6. Priores Christiani non crediderunt mysterium Trinitatis: nam si illud credidissent 1. gentiles ex eo desumpsissent argumentum pro pluralitate Deorum, quam Christiani passim illis exprobrabant: 2. Illis saltem objecissent innumeras difficultates, quæ ex illo mysterio nascuntur, quæque spontè cuique, cujus in mentem venerit, sese objiciunt: atqui gentiles neutrum egerunt; nec enim ejusmodi argumentationis vel minimam speciem in gentilium libris aut in Christianorum apologiis reperire est.

Resp. 1. non extare libros omnes quos gentiles adversùs Christianam religionem quondam scripserunt, nec apologias quibus Christiani eam ab eorundem gentilium convitiis vindicarunt: ac proindè quamvis nunc nullum sit monumentum quo probari possit, gentiles ex mysterio SS. Trinitatis desumpsisse argumenta, quibus impugnaverint Christianam religionem, non sequitur eos reverà ex eo mysterio nusquam contra fidem nostram argumentatos fuisse. Vide similem solutionem fusè pertractatam tomo 1. Commentarii historici, & dogmatici de Sacramentis, pag. 286.

Resp. 2. quòd quamvis pastores prioribus sæculis sedulò SS. Trinitatis mysterium fideles explicitè docerent, cum (ut agentes de fide dicetur) illius explicita cognitio sit cuique adulto ad salutem necessaria necessitate medii, nec baptizarent catechumenos, antequam symbolum, in quo continetur, memoriter reddidissent; tamen passim illud Gentilibus non evulgabant, ne propter difficultates, quas continet, eorum animos exulcerarent, neve illud, quòd nonnulla complectatur, quæ rationis captum superant, irrisioni exponerent; unde iidem Patres de illo mysterio aut scribentes aut coram gentilibus loquentes, œconomiæ ac prudentiæ causa reticentiis subobscurisque phrasibus usi sunt. Vide varia illius subobscuri loquendi modi exempla in unum col-

lecta

lecta tom. 1. Commentarii Historici & Dogmatici de Sacramentis pag. 286.

Resp. 3. negando absolutè ant. seu philosophos gentiles nusquam adversùs religionem Christianam ex mysterio SS. Trinitatis argumentatos fuisse. Nam 1. Justinus in priore apologiâ quam pro Christianis conscripsit, refert, Christianos pro insipientibus apud gentiles audiisse, quòd Christum tanquam Dei Filium colerent: at Christi divina filiatio stare non potest absque doctrina de personarum in divinis pluralitate. 2. Praxeas, qui labente altero sæculo vexavit Ecclesiam, totus est, ut ex fide Trinitatis, Deorum pluralitatem adversùs orthodoxos adstruat. Vide Tertullianum libro contra Praxeam edito. 3. Apud Origenem libro contra Celsum, Celsus gentilis philosophus data opera probat, ex fide Trinitatis sequi Deorum pluralitatem: quod quidem negat Origenes, quòd (ut inferiùs ostendetur) Pater & Filius sint unum essentia, quamvis sint plures persona.

QUÆSTIO II.

De Unitate naturæ in Trinitate.

IN divinis (ut præcedente quæstione, ex Scriptura & traditione ostensum est) tres sunt personæ realiter à se invicem distinctæ: ut igitur unitatem naturæ seu essentiæ in Trinitate probemus, necesse est, ut earumdem personarum divinitatem adstruamus. De Patris divinitate non est dubium, cum tum Scriptura, tum traditione, tum ratione constet, eum esse ens à se, & à quo creata omnia pendeant; sed difficultas est de Filii & Spiritus Sancti divinitate. Igitur hìc agendum est 1. de divinitate Filii: 2. de divinitate Spiritus Sancti; seu expendendum est, utrum Filius & Spiritus Sanctus sint verè Deus, sicut est Pater.

CAPUT PRIMUM.

De Divinitate Verbi.

Not. 1. ARiani, quarto Ecclesiæ sæculo, docuerunt, Verbum non esse verè & substantialiter Deum; blasphemarunt è contra ipsum meram esse creaturam, quam Deus ante alia entia creata eduxisset ex nihilo, & per quam tanquam per instrumentum, quæcumque facta sunt, condidisset. Propter varias temporum circumstantias mutarunt nonnunquam loquendi modum, sed tamen à parte rei in eodem semper errore steterunt, ut suo loco dicetur.

Not. 2. Aliud est quærere, an Verbum sit Deus, & aliud an Christus sit Deus. Nempè ex suppositione, quòd Verbum sit Deus, non sequitur, Christum esse Deum, quia ut Christus sit Deus, necesse est, ut illius humanitas hypostaticè cum Verbo conjuncta sit: at ea hypostatica unio non sequitur ex Verbi divinitate. Unde Nestorius, cui alioquin certa erat Verbi divinitas, negavit unionem hypostaticam, seu contendit Christum non esse verè ac substantialiter Deum.

Not. 3. Licèt (ut ex mox observatis patet) ex eo, quòd Verbum sit Deus, necessariò non sequatur, Christum esse substantialiter Deum: sequitur tamen, Verbum esse substantialiter Deum ex suppositione, quòd Christus sit substantialiter Deus: nec enim potest esse substantialiter Deus nisi illius humanitas substantialiter unita sit cum persona, quæ verè & substantialiter sit Deus. Postremam hanc quæstionem, *Vtrum Christus sit verè ac substantialiter Deus*, fusè pertractabimus agentes de Deo Incarnato: ibi lector argumenta reperiet, quæ demonstrativè quidem, sed tamen indirectè, probant, Verbum esse Deum. Priorem igitur quæstionem, *Vtrum Verbum sit verè Deus*, hic separatim à priore pertractabimus, quæremusque 1. utrum Verbi divinitas possit directè ex

ex Scripturis probari: 2. utrum eam crediderint Patres, qui ante Concilium Nicænum 1. hoc est, tribus prioribus sæculis vixerunt: 3. quid de Verbi divinitate Concilium Nicænum 1. definierit: 4. quid post Concilium Nicænum 1. de eodem argumento Patres asseruerint.

ARTICULUS I.

Vtrum Verbi divinitas possit ex Scripturis demonstrari.

CONCL. VErbi divinitas potest ex Scripturis demonstrari.

Probatur. Id probatur ex Scripturis, quod probatur ex Joannis Euangelii capite 1. Ex prioris ejusdem Joannis epistolæ capite 5. Ex capite 28. Matthæi: atqui Verbi divinitas iis monumentis potest demonstrari: ergo reverà ex Sctipturis demonstratur.

Profertur argumentum ex Euangelio Ioannis desumptum.

In Euangelio Joannis, capite 1. hæc habentur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Atqui eo Joannis loco vera & substantialis divinitas asseritur Verbo.

Primò, per has voces: *In principio erat Verbum*, ęternitas tribuitur Verbo: nempè terminus, *Erat*, denotat, ipsum sẽper fuisse, unde Joannes quater eum repetit: *Erat apud Deum. Erat, erat, erat. Ecce quater, erat* (inquit Ambrosius libro 1. de Fide ad Gratianum cap. 5.) *ubi impius invenit, quòd non erat?* Vox hæc alia, *In principio*, eandem æternitatem confirmat, sumitur nimirùm pro, *Ante omnia*, ita ut sensus sit: *Ante omnia erat Verbum.* Hinc patet, Concilium Nicænum 1. ex eo Joannis loco, *In principio erat Verbum*, meritò dam-

damnasse Arianos dicentes, *fuisse aliquando tempus, quando Filius Dei non erat*.

Dices 1. Nonnulli Patres hanc vocem, *In principio*, interpretati sunt de Patre æterno, in quo erat Verbum, cum creata educta sunt ex nihilo, sic nimirùm explicatur ab Augustino lib. 6. de Trinitate, cap. 5. Alii verò eandem vocem, *In principio*, exposuerunt de initio rerum omnium, ita ut (inquiunt) Joannes significare voluerit originem mundi, seu Verbum extitisse, cum mundus fieri cœpit: Atqui ex suppositione illarum explicationum, hæ voces, *In principio*, non probant æternitatem Verbi: Siquidem potuit esse in Patre tanquam in principio, à quo originem suam ducit; potuit jàm existere antequam mundus fieri inciperet, & tamen non esse æternum: unde Ariani licèt faterentur, Verbum ante mundum extitisse, negabant tamen, illud æternum esse.

Verùm inanis est illa objectio: nam quamvis in suppositionibus de quibus agitur, Verbi æternitas non tam apertè adstruatur, quàm in priore quam retulimus, solidè tamen stabilitur: siquidem si Verbum jam erat in Patre, si jam existebat cum omnia facta sunt, sequitur ipsum factum non fuisse, ac proinde ipsum esse æternum.

Dices 2. non magis ex his verbis, *In principio erat Verbum*, colligi potest æternitas Filii, quàm ex istis quæ Genesis 1. leguntur, *In principio creavit Deus cœlum & terram*, potest colligi æternitas cœli aut terræ.

Sed contra est, quia Moyses non dicit absolutè, cœlum & terram fuisse in principio, addit è contra, in principio creata fuisse: quod autem creatum est, ęternum esse nequit: Joannes è contra non dixit, Verbum in principio factum fuisse, sed simpliciter fuisse, ac omnia per ipsum fuisse facta.

Dices 3. nomine *Verbi*, quo Joannes laudato sui Euangelii loco utitur, non significari perso-

nam

nam à Patre distinctam, sed divinam Patris sapientiam ab eo non distinctam, per quam educta sunt ex nihilo, quæcumque facta sunt: Ita apud Athanasium oratione contra Arianos, quidam Ariani ratiocinantur.

Sed stare non potest ea responsio; nam de eo de quo Joannes dixerat: *In principio erat Verbum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, dicit, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; quæ quidem voces haud dubiè non de internâ sapientiâ Patris, sed de æterno ejus Filio necessariò intelligi debent: nempè eum, per quem omnia facta sunt, quique factus est caro, Joannes statim declarat fuisse Dei Filium: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre*. Id verò confirmatur ex Apostolo qui ad Hebræos 1. scribit, per Filium, quem Joannes vocavit Verbi nomine, sæcula & universa quæ cœli ambitu continentur, condita fuisse.

Secundò. Idem Joannes eum quem dixerat Verbum, quem asseruerat fuisse in principio, conceptis terminis asserit fuisse Deum: *Et Deus* (inquit) *erat Verbum*. Nonnulli dubitant, quinam terminus in eâ Joannis propositione sit subjectum, qui verò terminus sit prædicatum; seu dubitant, an Verbum de Deo prædicetur, an Deus de Verbo, ita ut sic termini disponi debeant, *Deus erat Verbum*, aut, *Verbum erat Deus*. Hilarius lib. 1. de Trinitate cap. 7. multique post illum Patres docent, Deum de verbo prædicari. Hilarii expositio cum euangelii contextu cohæret quàm maximè: nam Joannes non de Deo, sed de Verbo antè locutus fuerat: *In principio erat Verbum, Verbum erat apud Deum*; par igitur est ut quod illis sententiis immediatè subjicitur: *Et Deus erat Verbum*, de Verbo, non autem de Deo (de quo non erat quæstio) prædicetur. Sed sive in illâ Joannis propositione Deus sit subjectum, & Verbum prædicatum, sive è contra Verbum sit subjectum, & Deus prædicatum,

valet

valet argumentum pro Verbi divinitate ex eâ desumptum: Siquidem si Verbum sit subjectum, evidenter patet, ipsum esse Deum: nimirùm ille Deus est, de quo Scriptura divinitatem prædicat, sicut illa substantia est homo, de quâ prædicatur humanitas, cum ex logicis, in propositione subjectum & prædicatum identificentur. Si autem Deus sit subjectum, & Verbum sit prædicatum, non alius quoque erit sensus: quia si Deus sit Verbum, Verbum debet esse Deus, quia subjectum & prędicatum propositionis convertuntur propter rationem, quam ex Logicis mox tradidimus: idque hoc exemplo patet: *Homo est animal mente præditum; Animal mente præditum est homo*. Ergo ex laudatâ Joannis sententiâ *Deus erat Verbum*, invictissimè colligitur, Verbum esse Deum.

Dices 1. Equidem Verbum eò loci Deum vocari, sed id non intelligitur de Deo summo, sed de quodam minore Deo, seu de eo qui propter excellentiam, qua inter alia creata pollet, Deus appellatur. Id autem patet ex eo, quòd Deus qui de Verbo prædicatur, in Græco textu sine articulo legatur, cùm è contra Deus cum articulo præposito ὁ Θεὸς semper legatur; unde non simpliciter, sed per emphasim Deus appellatur, quasi dicatur Magnus ac Summus ille Deus. Ita apud Chrysostomum Homilia 3. in Joannem Ariani quondam, ratiocinabantur.

Sed futilis est ea responsio. Nam 1. (ut ibidem advertit Chrysostomus) Pater in Scripturis nonnunquam sine præposito articulo Deus appellatur, ut in hujusce capitis versiculo 6. legere est: *Fuit homo missus à Deo*, 7. contra verò Filius, ὁ Θεὸς Deus, cum articulo vocatur sæpiùs, ut patet ex versu 5. noni capitis epistolæ ad Romanos. Cur autem Joannes hoc loco articulum non addiderit, hanc Grammatici rationem reddunt. Non solet (inquiunt) Græca lingua prædicato propositionis articulum præponere, sed subjecto tantùm:

unde

unde Λόγος Verbum, quod est, ut observatum fuit, subjectum propositionis, articulum habet, non autem vox Θεὸς, quæ est illius prædicatum.

Dices 2. Verbum in laudata Joannis sententia vocari Deum eo modo, quo Moyses Exodi 7. vocatus est Deus Pharaonis.

Sed illud Arianorum effugium præcludit Hilarius lib. de Trinitate cap. 7. ubi scribit, Moysem non absolutè dici Deum, sed cum additione, *Deum Pharaonis*; ac proinde (addit) *Moyses Pharaoni Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur*, hoc est, Moyses ratione effectuum, quos in Pharaonem operabatur, seu, quòd in eum Dei potentia uteretur, vocatus est Deus; cum è contra Verbum in Euangelio simpliciter ac absolutè Deus appelletur. Præterea Scriptura non dicit, Moysem fuisse Deum Pharaonis, sed à Deo ipso constitutum fuisse Deum Pharaonis: *Ecce* (verba sunt ipsius Dei, Exodi 7.) *constitui te Deum Pharaonis*. *Aliud est* (inquit ibidem Hilarius) *Deum dari, aliud Deum esse. Eo ipso quòd dicitur constitutus Deus, non naturalis, sed fictitius significatur Deus*. Addunt interpretes aliqui, Moysem non fuisse vocatum Deum, sed *Deum Pharaonis*, hoc est, (ajunt) in opinione Pharaonis. Addendum est, in eo loco non legi nomen *Adonai*, quod apud Hebræos est nomen Deo proprium, sed *Elohim*, quod Chaldæus R. Abraham *Nuntium ac legatum ad Pharaonem* interpretatur.

Tertiò, hæc sententia quam Joannes aliis hactenùs explicatis subjicit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, non minùs quàm præcedentes Verbi divinitatem confirmat. Nam 1. Dei solius est creare, nempè (ut philosophi definiunt) ad creandum superanda est distantia infinita, nihili nimirùm ad ens, qua major excogitari non potest; ac proinde ad id requiritur virtus infinita; quæ quidem (ut patet) soli Deo convenire potest. Atqui Joannes asserit

Ver-

Verbum omnia cum Patre creasse: *Omnia per ipsum facta sunt*: ergo pariter asseruit, Verbum esse substantialiter Deum. 2. Si Verbum non sit Deus, factum, seu creatum fuit à Deo, cum inter Deum & ens factum ac creatum non sit aliquod medium: atqui Joannes docet, Verbum factum, seu creatum non fuisse: Scilicet illud ens factum, seu, creatum non est, per quod quæcumque sunt facta, seu creata, fuerunt facta ac creata: Sed, ex Euangelio, quæcumque sine ullâ exceptione facta sunt, seu creata, per Verbum facta, seu creata sunt: ergo Verbum non est ens factum, seu creatum: *Exeat* (inquit Augustinus tractatu 1. in Joannem) *nunc nescio quis infidelis Arianus, & dicat, quia Verbum Dei factum est. Quomodo potest fieri, ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si & Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum, factum est? Si hoc dicis, quia hoc est verbum Verbi, per quod factum est, illud ipsum dico ego unicum Filium Dei. Si autem non dicis verbum Verbi, concede non factum, per quod facta sunt omnia: non enim per se ipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia.*

Dices 1. ab illâ generali sententiâ: *Omnia per ipsum facta sunt*, Verbum excipi debere: & in hoc Joannem imitatum esse tritum loquendi morem; nempè ita loqui solemus, ut cum aliquid universè de aliquibus dicimus, nos ipsos & eos quibuscum loquimur, comprehendi nolimus. Sic cum Christus Marci 3. dicit, *Non surrexit inter natos mulierum major Ioanne Baptista*, se ipsum minimè comprehendi voluit, sicut nec Apostolos cum Matthæi 18. Centurionis fidem hisce verbis laudavit, *Non inveni tantam fidem in Israel*.

Verùm non cohæret illa responsio cum Euangelii textu. Nam 1. Joannes ante sententiam de quâ agitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, jam dixerat, Verbum esse æternum, ac proinde negaverat esse factum, *In principio erat Verbum*. 2. Post-

Postquam asseruit, *Omnia per ipsum esse facta*, conceptis terminis negat, aliquid sine ipso factum fuisse, *Et sine ipso factum est nihil*. Igitur assertio Arianorum contendentium aliquid, Verbum scilicet, sine Verbo factum fuisse, apertè contradictoria est assertioni Joannis, *Sine ipso factum est nihil*. 3. Joannes, quasi excludere voluisset Arianorum exceptionem, addidit, *Quod factum est*, seu, nihil ex iis quæ facta sunt, sine Verbo factum fuisse. Quæ tertio loco hic proposita est ratio, locum habet in eorum opinione, qui cum aliquibus Patribus censent, Joannis sententiam, *Sine ipso factum est nihil*, claudi non debere puncto, nisi post hæc verba, *Quod factum est*, ita ut sic ex integro legi debeat: *Sine ipso factum est nihil quod factum est*. Vide Maldonatum Comment. in Joannem cap. 1.

Dices 2. Euangelium eo sensu asserere, omnia per Verbum facta esse, quòd fuerit veluti instrumentū, quo Pater usus est in Universi creatione: id verò confirmatur ex eo, quòd Euangelium non adhibuerit præpositionem *à*, sed præpositionem, *per*, quæ non causam principalem, sed instrumentalem tantùm significat: at ex eo quòd Verbum fuerit veluti instrumentum, quo Pater usus est in Universi creatione, non rectè colligitur Verbum esse Deum. Ita veteres Ariani cavillantur apud Athanasium libro de communi essentiâ Patris & Filii & Spiritus Sancti, & apud Basilium libro de Spiritu Sancto cap. 2.

Sed nullius est ponderis ea responsio. Nimirùm 1. discrimen illud inter præpositiones *à* & *per*, quo nitebantur Ariani, non est perpetuum in Scripturis: variis enim exemplis ostendi potest præpositionem *per* non minùs quàm præpositionem *à* conjungi cum causâ principe: id videre est in locis quæ hìc subjicimus. Geneseos 4. *Possedi hominem per Deum*. Proverbiorum 8. *Per me reges regnant*. Primæ ad Corinth. 1. *Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei*. 2. Hoc

in

in loco præpositionem *per* significare causam principem, non autem instrumentalem, docet Paulus in epist. ad Hebræos cap. 1. ubi illud psalmi 101. *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli*, quod haud dubiè Psalmus Deo tribuit, de Christo dictum affirmat. 3. Ariani nullo Scripturæ aut Patrum testimonio probare possunt, Euangelium in loco, de quo agitur, sumere, *Omnia per ipsum facta sunt*, pro causa instrumentali: Non tantùm igitur falsa est eorum interpretatio, sed etiam temeraria.

Profertur argumentum desumptum ex primæ epistolæ Ioannis cap. 5.

Prioris epistolæ Joannis capite quinto hæc leguntur: *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt*. Atqui eo Joannis textu demonstratur Verbi divinitas. Nam eo textu Verbi divinitas demonstratur, quo ipsa Patris natura Verbo tribuitur: Sed textu de quo agitur, ipsa natura Patris Verbo tribuitur: nimirùm de Verbo prædicatur unitas cum Patre: *Hi tres unum sunt*.

Ea autem unitas non est unitas personæ, cùm Pater, Verbum, & Spiritus, ibi tanquam tres testes laudentur, idque (sicut docet Scriptura) ut in ore duorum vel trium stet omne verbum.

Non est quoque sola unitas, consensûs: siquidem eadem est unitas, de qua Christus hæc habet, *Ego & Pater unum sumus*; unitatem verò de qua Christus laudatis verbis loquitur, non est (ut ostendemus in tractatu de Incarnatione, agentes de Christi divinitate) sola unitas consensûs, cum sit unitas, quâ Christus probat, neminem posse oves illi traditas à Patre, de manibus illius rapere. 2. Testimonium quod dant in cœlo Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, Euangelista mox, seu, versu nono, vocat Dei ipsius testimonium,

nium,

nium, illudque opponit teſtimonio creaturarum: *Si* (inquit) *teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei majus eſt: quoniam hoc eſt teſtimonium Dei quod majus eſt, quoniam teſtificatus eſt de Filio ſuo*: ergo unitas cum Patre, quæ de Verbo hìc prædicatur, eſt unitas naturæ.

Dices 1. Verſum, ex quo deſumptum eſt argumentum, non eſſe indubitatæ fidei: nec enim in Græcis exemplaribus, imò nec in pluribus Latinis reperitur.

Verùm corruit illa reſponſio ex iis, quæ ſuperiùs de divinarum perſonarum reali diſtinctione agentes diximus.

Dices 2. Si voces iſtæ versûs ſeptimi: *Hi tres unum ſunt*, ſignificent unitatem eſſentiæ & naturæ, eandem quoque verſu octavo ſignificabunt, *Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres unum ſunt*: atqui voces illæ verſu octavo non ſignificant unitatem eſſentiæ & naturæ, neque enim dici poteſt ſpiritum, aquam & ſanguinem habere unam eſſentiam, eandem naturam.

Sed contra eſt 1. Nonnulli contendunt, voces versûs octavi: *Hi tres unum ſunt*, additas fuiſſe ab Arianis, ut vim argumenti pro Verbi divinitate ex verſu ſeptimo deſumptam elevarent. Confirmant ex eo, quòd Lovanienſes correctores teſtentur, ſe quindecim codices Latinos legiſſe, in quibus non reperiebantur. 2. Alii affirmant quidem, adjecta non eſſe verba de quibus agitur, cum in omnibus Græcis codicibus (excepta tamen Complutenſi editione) conſtanter legantur, ſed contendunt, corruptè in Latinos codices irrepſiſſe: nam (ajunt) in Græcis omnibus leguntur cum appoſitione præpoſitionis; *In*, hoc modo; *Et hi tres in unum ſunt*; idque factum eſt aut Scribarum oſcitantia, aut Arianorum fraude. Unde ut Latini codices cum Græcis exemplaribus cohæreant, eadem ratione vulgatæ Latinæ editionis textus ita explicari debet, ac ſi præpoſitio *In*,

ea contineretur: quamobrem dicendum est, hunc esse laudatæ sententiæ sensum, *Et hi tres unum sunt*, hoc est, ad unum de Christo testimonium referuntur, seu, (ut exponit Oecumenius) *Ad unam, eandemque rem*, humanitatis nimirùm à Verbo assumptæ veritatem, *testandam consentiunt*.

Quæres, quâ de re & quando, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus testimonium in cœlo dederint.

Resp. ad 1. eos dedisse testimonium, seu testificatos fuisse, Christum id esse, quod de se ipso prædicaverat, Messiam nimirùm in lege promissum, Deum verum ad hominum salutem incarnatum. Ratio est, quia verba versûs septimi, ab istis versûs sexti, immediatè præceduntur: *Et spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas*.

Resp. ad 2. Patrem æternum variis modis ac temporibus testatum fuisse, Christum esse suum Filium, ac mundi redemptorem. Nempè in illius tum baptismo tum transfiguratione vox Patris insonuit: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*: *Ipsum audite*. Joannis 12. cum Jesus sic orasset: *Pater clarifica nomen tuum*, statim audita est vox de cœlo: *Et clarificavi & iterum clarificabo*. Addendum est, Patrem toties Christo testimonium perhibuisse, quoties Christus edidit miracula, quibus divinam suam missionem confirmavit: *Amen, amen dico vobis* (ait ipse Christus Joannis 5. versu 19.) *Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit*. Verbum, altera SS. Trinitatis persona, toties Christo testimonium reddidit, quoties Christus dixit se esse Dei Filium, idque miraculis confirmavit: *Nos* (ajunt Judæi apud Joannem cap. 19.) *legem habemus, & secundùm legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit*. Spiritus Sanctus sæpiùs quoque pro Christo testimo-

monium reddidit: *Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas*: idque præsertim contigit, cum in specie columbæ super Jesum baptizatum descendit: Scilicet Joannes Baptista eo signo novit eum esse ad populi redemptionem divinitùs missum: *Qui me misit baptizare in aqua* (inquit ipse Joannes Baptista, in Joannis Euangelio cap. 1.) *ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum Sanctum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.*

Quæres 2. quid nomine spiritus, aquæ & sanguinis intelligi debeat, & quâ de re testimonium perhibuerint.

Resp. ad 1. nomine spiritus intelligi humanam, animam Christi: per sanguinem verò & aquam intelligi debere sanguinem & aquam, quæ ex Christi mortui latere fluxerunt: Ad 2. dicendum est, spiritum, sanguinem & aquam perhibuisse testimonium *in terra*, hoc est, testimonium quod minus quidem est divino, cujus versus septimus meminerat, sed tamen omninò certum, de veritate humanitatis in Christo: quemadmodum enim Ebion negabat divinitatem Christi, cui tota Trinitas versu septimo testimonium perhibuit, ita Basilides negabat humanitatis veritatem, cui versu octavo spiritus, sanguis & aqua testimonium perhibent / Utrumque illum hæreticum priore suâ epistolâ Joannes aggreditur: unde tum pro Christi divinitate, tum pro illius humanitate plures in eâ textus reperiuntur.

Profertur argumentum desumptum ex Matthæi capite 28.

Hujusce dissertationis quæstione 1. personarum in divinis distinctionem probavimus his Christi verbis, quæ Matthæi cap. 28. leguntur: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Verùm ea verba non minùs apertè probant & Filii & Spiritus

ritus Sancti divinitatem. Siquidem 1. Apostoli jubentur baptizare non minùs in Filii & Spiritus Sancti nomine, quàm in nomine Patris: æquales igitur potentia, auctoritas & efficacia baptismatis respectu, Patri, Filio, & Spiritui Sancto tribuuntur. 2. Si Filius & Spiritus Sanctus essent creaturæ, Christiani baptizarentur in nomine alicujus creaturæ, quod tamen negat Paulus primæ ad Corinth. 1. Ex his patet, Athanasium oratione contra Sabellii Gregales, Hilarium agendo de Trinitate, Fulgentium libro contra objectiones Arianorum, cæterosque veteres Patres meritò usos fuisse laudato Matthæi loco, ut Arianos debellarent.

Solvuntur Scripturæ loca quæ contra Verbis divinitatem pugnare videntur.

Objicies 1. Scriptura docet, Christum non esse Deum, sed meram creaturam: ergo docet quoque, Verbum non esse Deum, sed creaturam.

Resp. 1. neg. ant. Quæ enim adversùs Christi divinitatem argumenta proferuntur, nullius omninò sunt ponderis, ut in tractatu de Incarnatione contra Nestorianos ostendemus.

Resp. 2. hìc non esse quæstionem de Christi divinitate, sed de divinitate Verbi, ut jam superiùs observatum est: unde hæc, seu Verbi divinitas, reverà staret, quamvis (quod tamen dictu impium est, quodque suo loco fusè probaturi sumus, Scripturæ & traditioni repugnare) Christus verè non esset Deus: unde in forma negari debet argumenti conseq.

Objicies 2. Ille non est Deus, qui à Deo creatus est: atqui Verbum, creatum est à Deo: nempè Verbum, idem est cum Sapientia, sed Sapientia fuit à Deo creata: *Ab initio* (ait ipsamet Ecclesiastici cap. 24.) *& ante sæcula creata sum*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. min. Sapientia creata fuit creatione impropriè dicta, conc. min,

min. Creatione propriè dicta, neg. min. Creatio impropriè dicta, idem eſt cum ſimplici productione ac generatione; creatio verò propriè dicta, eſt eductio ex nihilo. Illa, non autem iſta, Dei Sapientiæ convenit: Scilicet Sapientiæ ea creationis ſpecies convenit, quæ cum æternitate conjuncta ſit: *Ab æterno* (inquit ipſa) *ordinata ſum*: at creatio propriè dicta cum æternitate conjuncta non eſt. Prætereà dici poteſt, laudatum ex Eccleſiaſtico locum intelligi de Sapientiâ incarnatâ, ſeu de Chriſto, prout eſt homo: *Caro Dominum agnoſcit* (inquit Ambroſius lib. 1. de Fide cap. 7.) *divinitas Patrem*. Dominus ergo *creavit me*, id eſt, fecit & condidit me, ratione humanitatis; *initium viarum ſuarum*, quia ipſe Chriſtus nobis via eſt factus, ut eo duce nobis ad virtutem perfectam & immortalitatem aditus pateret. Eamdem reſponſionem tradit Fulgentius libro adversùs objectiones Arianorum: Eam pariter tradit Auguſtinus lib. x. de Trinitate cap. 12.

Objicies 2. Ille, quo, tanquam inſtrumento, Deus uſus eſt ad rerum omnium productionem, non eſt Deus: nempè inſtrumentum eſt quid inferius eo, qui inſtrumento utitur: atqui Verbum fuit inſtrumentum, quo Deus uſus eſt ad rerum omnium productionem: id enim probare videntur hæc verba Joannis 1. *Omnia per ipſum facta ſunt*, nec non hæc alia, quæ leguntur ad Hebr. 1. *Per quem fecit & ſæcula*: ergo, &c.

Reſp. 1. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. nego præpoſitionem, *Per*, eo loci ſignificare cauſam inſtrumentalem. Ratio eſt 1. quia antequam Joannes diceret, *Omnia per ipſum facta ſunt*, jam dixerat, Verbum eſſe æternum, ipſum eſſe Deum, ſine ipſo nihil omninò factum fuiſse: vide quæ ſuperiùs in eum locum dicta ſunt. 2. Apoſtolus capite 1. Epiſtolæ ad Hebræos, Verbo tribuit dotes, quæ ſoli Deo conveniunt: nempè tribuit ei jugem orbis conſervationem, *Portanſ-*

que omnia verbo virtutis suæ: ita ut, quemadmodum si Pater manum suam subtraheret, statim mundus in nihilum lapsurus esset; ita etiam idem accideret, Verbo manum suam, cum ei totus orbis innitatur, subtrahente. Sed de hoc loco vide, quæ in tractatu de Incarnatione dicemus agentes de Christi divinitate.

Resp. 2. distinguendo Joannis & Apostoli textus: *Omnia per ipsum facta sunt*: *Per quem fecit & sæcula*, tanquam per causam exemplarem, conc. ant. tanquam per causam instrumentalem, neg. ant. Verbum fuit causa exemplaris, ad quam Deus Pater exegit universi creationem; scilicet Pater per Verbum operatur tanquam per ideam, in quâ omnium agendorum rationes continentur. Ita locus ille exponitur ab Augustino, pluribusque Patribus. Vide quæ tom. 1. de Dei ideis dicta sunt.

ARTICULUS II.

Quid de Verbi divinitate senserint Patres trium priorum sæculorum.

Not. 1. NOnnulli è Socinianis fatentur quidem, trium priorum sæculorum Patres agnovisse Verbi divinitatem, sed contendunt, eos illo in capite novatores fuisse, seu ipsos statim post Apostolorum mortem immutasse fidem, quam iidem Apostoli docuerant. Alii è contra contendunt, Patres sæculorum, de quibus agitur, constanter ad Nicænum usque Concilium docuisse, Verbum non esse Deum.

Not. 2. Methodi causâ hîc expendemus 1. quid de controversiâ, de quâ est quæstio, senserint Patres Orientales, qui ante Concilium Nicænum I. vixerunt: 2. Quænam pariter fuerit mens Occidentalium, qui idem Concilium præcesserunt.

§. I.

§. I.

Proponitur Patrum Orientalium doctrina.

CONCLUSIO. Patres Græci, qui floruerunt ante Concilium Nicænum I. docuerunt Verbum verè eſſe Deum.

Probatur. Præcipui Patres Græci, qui ante Concilium Nicænum I. floruerunt, ſunt Ignatius martyr, Polycarpus, Juſtinus martyr, Athenagoras, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Dionyſius Alexandrinus, Gregorius Thaumaturgus, Epiſcopi Concilii Antiocheni qui Paulum Samoſatenſem damnarunt, Pamphilus martyr, Lucianus & Methodius martyres: Atqui ii Patres docuerunt, Verbum verè eſſe Deum; ergo &c. Minor propoſitio patebit ex eorum Patrum textibus, quos modò ſubjiciemus.

Ignatius martyr.

Ignatius martyr plurimo tempore vixit priore Eccleſiæ ſæculo, nempè diem extremam clauſit anno 108. Is in Epiſtolâ ad Epheſios ſic de Chriſto loquitur: *Vnus eſt medicus carnalis & ſpiritualis, factus & non factus, in carne Deus, in morte vita vera, & ex Maria & ex Deo.* Unde ſic arguitur. Ille docuit, Verbum eſſe Deum, qui ipſum conceptis terminis vocat Deum; qui aſſerit, ipſum non eſſe factum: atqui Ignatius Verbum conceptis terminis vocat Deum, aſſerit, ipſum non eſſe factum: nam id prædicat de Chriſto; Chriſto autem non convenit, niſi ratione Verbi: ergo, &c. Alios ejuſdem Ignatii textus vide in tractatu de Incarnatione iis locis, ubi expreſsè Chriſti divinitatem adſtruemus.

Polycarpus.

Polycarpus, Joannis Apoſtoli diſcipulus, Euſebio teſte hiſt. lib. 4. cap. 5. jamjam marty-

rium subiturus, sic precatus est: *Quamobrem de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Iesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem tibi, unà cum ipso, in Spiritu Sancto, gloria nunc & in sæcula sæculorum. Amen.* Polycarpus iis verbis 1. vocat Christum sempiternum pontificem: at nullum ens, præter Deum, est sempiternum. 2. Filium unà cum Patre glorificat, seu æqualem ipsi gloriam tribuit: at ei tantùm æqualis cum Patre gloria tribui potest, qui simul cum Patre Deus est. In Epistolâ ad Philippenses idem S. Martyr non minùs Dei Filio, quàm Patri adscribit salutis, & gratiæ collationem: *Deus autem & Pater Domini nostri Iesu Christi, & ipse sempiternus Pontifex Dei Filius, Iesus Christus, sanctificet vos in fide & veritate .... & det vobis sortem & partem inter sanctos suos.*

Dices. Polycarpus in suâ precatione 1. solum Patrem dicit Deum: 2. ipsum Filium vocat sacerdotem: Sed hæc Filii divinitati repugnant.

Verùm hæc nullius sunt ponderis. Nam 1. ideò solus Pater à veteribus, aliquo respectu, Deus dicitur, quòd (ut docet Athanasius) fons sit Deitatis. Concilium Nicænum I. eâdem loquendi ratione utitur: *Credimus* (inquit in symbolo) *in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium tam visibilium, quàm invisibilium creatorem:* At nemo, qui sapiat, inde concludet, Concilium Nicænum I. credidisse, Verbum non esse verè Deum: 2. Polycarpus non unam solùm naturam, sed duplicem agnovit in Christo; igitur dici potuit Sacerdos ratione humanæ naturæ, & sempiternus ratione divinæ.

Iustinus Martyr.

Justinus, qui obiit anno 171. in Apologiâ quæ secunda dicitur, eos arguit, qui negant, Filium esse Deum. Suum autem adversùs illos argumen-

tum

tum petit ex eo, quòd sit Filius primogenitus, & Dei Verbum: *Filium (inquit) esse Patri universorum, qui quod Verbum Dei primogenitum sit, Deus etiam existit....*

Idem author in Dialogo cum Tryphone apertè docet, Filium esse quidem numero, seu personâ, distinctum à Patre, sed non esse distinctum naturâ & essentiâ: *Virtutem istam (ait) quam Deum sermo propheticus vocat, non ut solis lumen nomine tantùm numerari, verùm numero aliud quiddam esse, ratione exquisita supra paucis explicavi: virtutem hanc dicens de Patre genitam virtute & consilio ipsius, non per abscissionem, tanquam dispertita esset Patris essentia, prout alia omnia divisa & secta, non eadem sunt, quæ ante fuerunt, quàm scinderentur.* Id Justinus confirmat similitudine ab igne petitâ: *Quemadmodum in igne videmus alium fieri, non decrescente illo, unde facta est alterius accensio, sed in eodem statu permanente, & qui ex ipso accenditur, etiam ipse esse apparet, non imminuens illum, unde est accensus.* Ea Justini ratiocinatio sic ad syllogismum reducitur: Virtus de Patre genita non per abscissionem, ac dispertitionem essentiæ Patris, est ejusdem essentiæ cum Patre: nam virtus sic genita integram habet naturam generantis. Virtus de Patre genita tanquam ignis de alio igne, ejusdem est essentiæ cum Patre: nimirùm ignis de alio igne genitus, habet ignis naturam. Atqui, ex Justino, Verbum est virtus de Patre genita non per abscissionem ac dispertitionem essentiæ; est virtus de Patre genita tanquam ignis de alio igne: ergo Verbum, ex eodem Justino, est ejusdem essentiæ, ejusdem naturæ cum Patre; ac proindè non minùs est Deus, quàm ipse Pater, sicut ignis genitus de alio igne, non minùs est ignis, quàm ille de quo genitus est.

Idem scriptor in oratione parænetica ad Græcos, quàm Justini germanum esse fœtum docti omnes hodie consentiunt, licèt non reperiatur in

additione operum Justini, quam Stephanus Robertus anno 1551. adornavit, sic loquitur: *Ipse omnipotens, & omnium conditor, & invisibilis Deus, è cælis Veritatem, & Verbum sanctum, & incomprehensibile inter homines locavit, non quemadmodum aliquis conjicere possit, misso hominibus ministro aliquo, sed ipso opifice & creatore omnium. .... tanquam Rex mittens Filium Regem misit tanquam Deum, tanquam ad homines, misit, tanquam servans misit*: Unde sic in formâ conficitur argumentum: Is verè Deus est, qui non est Patris minister, sed opifex ac creator omnium; qui non minùs est Rex, quàm Pater: atqui Verbum, ex Justino, non est Patris minister, sed opifex ac creator omnium; Rex est à Rege missus: ergo Verbum est verè ac propriè Deus.

Tandem idem author Apologiâ secundâ hæc habet de tribus personis SS. Trinitatis: *Fatemur quidem* (quod Christianis exprobrabant Ethnici) *nos talium, qui habentur, Deorum esse expertes, & atheos: sed non verissimi illius Dei, Patris videlicet justitiæ, & castitatis, & virtutum aliarum .... Verùm hunc ipsum, & qui ab eo venit, Filium & Spiritum Sanctum colimus, & adoramus cum ratione & veritate venerantes*. Ex iis autem verbis sic licet argumentari: Is cui eundem exhibemus cultum, quem æterno Patri exhibemus, verè ac propriè Deus est: Atqui, ex Justino, Filio eundem, quem æterno Patri, cultum exhibemus, nimirùm cultum latriæ: nec enim Justinus quidquam distinguit inter cultum, quem Christiani exhibent Deo Patri, & inter eum quem exhibent Filio: ergo Dei Filius, seu Verbum, est verè ac propriè Deus.

Objicies. In Justino Martyre plura sunt, quæ videntur pugnare contra Verbi divinitatem. Scribit enim 1. in Apologiâ secundâ, Christianos Filium Dei *in secundo loco habentes cum ratione venerari*. 2. Ibidem asserit, quòd Filius sit prima

pote-

potestas post parentem, & Dominum universorum Deum. 3. In Dialogo cum Tryphone Filium nuncupat *Deum, qui administer est Dei universorum creatoris*. 4. In eodem Dialogo docet, Deum ipsum nec Moysi nec Patriarchis quondam apparuisse, licèt Filius eis videndum se præbuerit, eò quòd (inquit) Deus *neque superiora cælo spatia relinquere possit, nec in exigua terræ parte conspici*. 5. Ibidem scribit, Patrem esse Filio *causam ut sit*. Ex iis autem textibus sic contra Verbi divinitatem conficitur argumentum: Ille non credidit Verbum esse verè ac propriè Deum, qui asseruit ipsum secundo tantùm loco, hoc est, post Patrem, coli; ipsum secundam esse post Patrem potestatem; ipsum esse administrum Dei creatoris: ipsum visum fuisse Moysi ac Patriarchis; ipsum esse à Patre tanquam à causâ: Nempè qui Deus est æquali cum Patre cultu colitur; prima est, sicut & Pater, potestas; non est Patris administer; non minùs, quàm ipse Pater, est invisibilis, nec minùs quàm ipse Pater, potest superiora cœlo spatia relinquere; non est à Patre tanquam à causâ: Atqui Justinus asseruit, Verbum secundo tantùm loco coli; ipsum non primam, sed secundam tantùm esse potestatem; administrum esse Patris, invisibile non esse; esse à Patre tanquam à causâ: Ergo Justinus non credidit, Verbum esse verè ac propriè Deum.

Resp. neg. ant. Ad cujus priorem, & alteram probationem dist. ant. Justinus scribit, fideles Filium venerari secundo loco; ipsum esse post Patrem potestatem primam, ratione originis, conc. ant. ratione dignitatis, neg. ant. Ratio est, quia Justinus laudatis locis sibi probandum sumit, id quod tunc negabant nonnulli hæretici, quibus posteà Sabelliani adhæserunt, plures esse personas in divinis, non autem unam tantùm multiplici virtute præditam, multiplici nomine donatam; nempè ipse in Dialogo cum Tryphone pag. 358. asserit, eos hæreticos docuisse, *Virtutem à Patre*

rerum omnium provenientem, quæ Mosi apparuit, aut Iacobo, aut Abrahæ, Angelum vocari, cum ad homines, quibus mandata Patris per ipsum denuntiantur, progreditur; gloriam verò, cum in visione incomprehensibili aliquando exhibetur; virum autem & hominem nominari, quandoquidem ea specie, quam Pater velit, conspicitur; & propterea Verbum appellari, quòd Patris sermones ad mortales perferat; Virtutem autem, cum à Patre nullo pacto disjungi, & secerni possit, eo videlicet modo, sicuti solis lux in terris ab eo in cælis rescindi & segregari nequit, atque illo occidente illa una aufertur: tali nimirum modo Patrem, cum vult, efficere ut virtus ejus prosiliat, & cum vult, ut eandem ad se ipsum retrahat. Mirum igitur non est, quòd Justinus scribat, Verbum secundo post Patrem loco coli, primam esse ab ipso potestatem: non enim est prima persona, cum ab aliâ, Patris nimirùm personâ, suam ducat originem.

Ad tertiam ejusdem antecedentis probationem, dist. ant. Justinus Filium nuncupat impropriè ministrum creatoris, conc. ant. propriè, neg. ant. Is tantùm propriè nuncupatur minister, qui nec per se, nec proprio nomine agit; è contrà verò impropriè is dicitur minister, qui non agit, nisi ratione esse, quod habet ab alio. Filius non est creatoris minister sumendo ministrum priore modo: siquidem licèt acceperit esse à Patre, illud tamen esse est ipsi proprium; ipse reverà cum Patre operatus est, respectu creationis universi: sed est minister sumendo ministrum posteriore modo: Scilicet esse, ratione cujus agit, accepit à Patre tanquam à sui fonte, ac origine, proindeque Pater per Filium agit, ac operatur, per esse quod illi communicavit, ac communicat semper, mundum visibilem cunctasque creaturas eduxit olim ex nihilo, & jam temporis jugiter conservat, juxta illud Joannis 1. *Omnia per ipsum facta sunt.*

Ad

Ad quartam probationem, diſt. ant. Juſtinus ſcribit, Deum Patrem nec Moyſi nec Patriarchis apparuiſse, conc. ant. Deum Filium, neg. ant. Ratio eſt, quia Deus Pater nuſquam ſpeciem humanam geſſit, è contra verò, ſecundùm Juſtini ac plurimorum veterum ſententiam, Filius, etiam antequam Chriſtus naſceretur ex Virgine, ſub humanâ ſpecie, cui tamen non eſset unitus hypoſtaticè, hominibus apparuit, ac reverà cum Moyſe, Abrahamo, Iſaaco, Jacobo, cæteriſque Patriarchis collocutus eſt: idque (dicebant illi veteres) ut homines ad Incarnationis fidem, in tempore peragendam, ſenſim ac ſine ſenſu diſponerentur. Itaque, ex Juſtino, Filius in ſe ſumptus non minùs eſt inviſibilis, quàm Pater; ſed ſumptus ſub humanâ ſpecie, viſibilis fuit, reliquit, quoad illum effectum, ſuperiora cœlo ſpatia, conſpectus eſt (ut Juſtini verbis utamur) in exiguâ terræ parte.

Ad quintam probationem, diſtinguo pariter antecedens. Juſtinus ſcribit, Patrem eſse Filio cauſam cur ſit; & nomine cauſæ intelligit cauſam latè ſumptam, conc. ant. intelligit cauſam ſtrictè ſumptam, neg. ant. Cauſa latè ſumpta eſt, id omne à quo aliquis accipit ſuum eſse, abſtrahendo à modo quo illud recipit, dependenter nimirùm aut independenter. Cauſa ſtrictè ſumpta eſt, id à quo aliquis accipit ſuum eſse non ſimpliciter, ſed cum dependentiâ. Illo, non autem iſto modo, Juſtinus cauſam ſumpſit, hoc eſt, nihil aliud adſtruere voluit, quàm iſtud, nempè Patrem eſse principium Filii, Filium à Patre procedere; ac proindè eſse perſonam à Patre diſtinctam, quod (ut jam obſervatum eſt) negabant ii quos in Dialogo cum Tryphone Juſtinus obiter urgebat.

Confirmatur reſponſio 1. ex eo, quòd Juſtinus Filium conceptis terminis nuncupet Deum, aſseratque, illi cum Patre naturam eſse communem. Vide loca, quæ ex illo ſcriptore ſuperiùs laudata ſunt.

sunt. Confirmatur 2. ex eo, quòd plures ex Patribus, qui post Nicænam I. Synodum floruerunt, quibusque persuasum fuit, Filium verè ac propriè esse Deum, ut Filii originem exponerent, aliquoties dixerint, Patrem esse causam Filii: ita Basilius lib. 1. contra Eunomium tom. 1. pag. 72. ita Gregorius Nazianzenus oratione 29. ita etiam Joannes Damascenus lib. 3. de Fide Orthodoxâ cap. 5. Hincque patet, non ex illâ solâ voce, *Causa*, judicandum esse, quid Patres de Verbo senserint, seu, an crediderint aut non crediderint, illum non minùs esse verè ac propriè Deum, quàm ipse Pater.

Athenagoras.

Athenagoras, philosophus Atheniensis, ferè fuit æqualis Justini: nempè pro Christianis Scripsit apologiam ad M. Aurelium Antoninum, & L. Aurelium Commodum Imperatores. Apud ethnicos Christiani pro atheis audiebant: eos verò sic ab eâ calumniâ liberat in suâ apologiâ: Docet nimirùm 1. Christianos unum Deum colere. *Ingenitum* (inquit) *& æternum, nec aspectabilem, patiendi expertem, qui neque comprehendi, neque capi loco possit.* Docet 2. Deum illum habere Filium, qui sit Verbum Patris in ideâ & operatione. *Ab ipso enim & per ipsum omnia facta sunt.* Rationem reddit, cur per ipsum omnia facta sunt: *Cum* (inquit) *sit unum Pater & Filius, & sit in Patre Filius & Pater in Filio unitate & virtute Spiritus. Mens & Verbum Dei Filius est.*

Athenagoras iis verbis, 1. apertè distinguit personam Filii à personâ Patris: neque enim idem potest esse, respectu sui ipsius, Filius & Pater: 2. asserit, Filium eandem habere cum Patre naturam: *Cum sit unum Pater, & Filius.* 3. scribit, omnia non tantùm per Filium, sed etiam à Filio, seu tanquam à causâ efficiente, facta fuisse: *Ab ipso enim & per ipsum omnia facta sunt:* 4. Ex eo, quòd Filius sit unum cum Patre, colligit

git Trinitatis proprietatem, quam theologi circumincesſionem vocant, per quam ſcilicet una perſona eſt in aliâ: *Et ſit in Patre Filius & Pater in Filio.*

Idem ſcriptor Filium non minùs apertè, quàm Patrem, nuncupat Deum: *Quis igitur* (addit) *non miretur, cum audiat, nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine diſtinctionem explicantes, Atheos vocari?* Eodem in libro idem repetit diſtinctè, exponens, quid Chriſtiani de Trinitate credant: *Deum* (ait) *aſſerimus & Filium ipſius Verbum, & Spiritum Sanctum virtute unitos.* Conceptis terminis ibidem docet, Verbum ſeu Dei Filium, licèt minimè factum, verè tamen à Patre prodiiſse: *Quod ſi qui intellectus ſubtilitate excellitis, altius repetendum videtur, quidnam ſibi velit hic Dei Filius, paucis dicam: primogeniam illum eſſe Patris primogeniem, non quaſi factum quiddam ſit.* Ex iis autem omnibus locis ſic conficitur argumentum: Ille credidit, Verbum eſse verè ac propriè Deum, qui credidit, ipſum eandem cum Patre naturam habere, ab ipſo ac per ipſum omnia ac ſingula facta fuiſse, ipſum eſse in Patre & Patrem in ipſo, ipſum rectè vocari Deum, ipſum non eſse factum, ſed ab æterno fuiſse in Deo Patre, ipſum à Chriſtianis eodem cultu coli quo Pater: Atqui ea omnia (ut mox dictum eſt) Athenagoras credidit: Ergo credidit, Verbum eſse verè ac propriè Dei Filium.

Objicies. Athenagoras aſseruit, Verbum in tempore à Patre prodiiſse, cum nempè mundus eductus eſt ex nihilo; *Sed ita* (inquit in ſuâ apologiâ) *ut cum materia concreta omnia, informiſque natura, atque terra inſtar vehiculi ſubjicerentur, in iiſque craſſioribus leviora admixta eſſent, ad hoc ut idea & actus illorum eſſet, prodierit:* ergo Athenagoras credidit, Verbum non eſse Deum.

Resp. dist. ant. Athenagoras asseruit, Verbum in tempore prodiisse exteriùs, conc. ant. prodiisse interiùs, neg. ant. Verbum in tempore quidem exteriùs prodiit, quia ab ipso & per ipsum visibile hoc universum conditum est; sed non prodiit interiùs in tempore, eò quòd (ut ipse Athenagoras notat) factum non sit, quòd ab ipso è contra facta sint omnia, quòd tandem ab æterno in Patre fuerit: *A principio enim Deus* (ait laudatus apologista) *qui est æterna mens, habuit in se ipso λόγον, cum æternùm sit λογικός.*

Irenæus.

Irenæus Polycarpum Joannis Apostoli discipulum audiit, obiit anno 210. libro 3. adversùs hæreses cap. 6. scribit, *neque Dominum, neque Spiritum Sanctum, neque Apostolos, eum qui non esset Deus, definitivè & absolutè Deum nominasse aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellasse aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium.* Unde sic arguitur: Ex Irenæo, qui definitivè & absolutè Deus in Scripturis nominatur, est verè ac propriè Deus: atqui Verbum, seu Filius, ex eodem Irenæo, in Scripturis definitivè & absolutè nominatur Deus: ergo, &c.

Idem S. Martyr lib. 4. cap. 11. docet, vivum ac verum Deum quondam Moysi apparuisse in rubo: *Quoniam* (inquit) *is qui de rubo locutus est Moysi, & manifestavit se esse Deum Patrum, hic est viventium Deus. Quis enim est vivorum Deus, nisi qui est super omnia Deus, & super quem alius non est Deus?* Addit S. Doctor, eum qui Moysi locutus est in rubo, fuisse Verbum ipsum, seu Dei Filium: *Qui igitur à prophetis adorabatur Deus vivus, hic est vivorum Deus & Verbum ejus, qui & locutus est Moysi....* Quod de Verbo asseruit, mox de Christo asserit: *Ipse igitur Christus cum Patre, vivorum est Deus, qui & locutus est Moysi, qui & Patribus manifestatus est.*

Idem

Idem S. Doctor infinitatem ac immensitatem eandem Filio, quam Patri, tribuit: *Et benè* (ait lib. 4. cap. 8.) *qui dixit ipsum Patrem in Filio mensuratum. Mensura enim Patris Filius, quoniam & capit eum.* Lib. 2. c. 42. eidem Verbo apertè tribuit æternitatem, & æqualem cum Patre coexistentiam, quam ibidem cuilibet enti creato denegat, utiturque illo argumento, ut probet, Verbo nihil esse absconditum, cum è contra creaturis plura sint ignota: *Non enim ineffectus es, ò homo, neque semper coexistebas Deo, sicut proprium ejus Verbum.*

Ex iis autem Irenæi textibus sic licet argumentari. Ille docuit, Verbum esse verè ac propriè Deum, qui asseruit, Scripturas ipsum absolutè ac definitivè vocare Deum; qui scripsit, ipsum per se locutum fuisse Moysi in rubo; qui dixit, Christum esse cum Patre vivorum Deum; qui Verbo tribuit immensitatem, infinitatem, æternitatem Patris: Atqui Irenæus hæc omnia dixit, & docuit: ergo, &c.

Objicies. Apud Irenæum multa sunt quæ non cohærent cum Verbi divinitate. Nam 1. lib. 3. cap. 8. scribit, Deum Patrem præcepisse Filio, ut mundum conderet: *Cui ergo præcepit?* (inquit in hæc Psalmi verba: Quoniam ipse præcepit & creata sunt) *Verbo scilicet, per quod cæli firmati sunt.* 2. lib. 4. cap. 17. asserit, Filium esse ministrum Patris, indeque colligit Patri angelorum ministerio opus non fuisse ad mundi creationem, ut volebant ii, quos ibidem Irenæus impugnat: *Ministrat enim ei ad omnia* (inquit) *sua progenies & figuratio sua.* 3. Verbo, ut Verbum est, ignorantiam extremæ mundi diei tribuit lib. 2. cap. 49. ubi hæc habet: *Etenim si quis exquirat causam, propter quam Pater in omnibus communicans Filio, solus scire & horam & diem à Domino manifestatus est.* 4. Docet, Patrem esse majorem Filio etiam quâ Verbum est, additque propter id, seu, quòd Pater sit major Filio, illum, non

autem

autem istum, scire extremi judicii diem: *Neque* (inquit) *optabilem magis rationem, quàm hanc, inveniat in præsenti, quoniam cum solus verax magister sit Dominus, ut discamus per ipsum, super omnia esse Patrem. Etenim Pater (ait) major me est.*

Ex iis autem locis sic arguitur. Ille non credidit Verbum esse verè ac propriè Deum, qui docuit Patrem imperasse Verbo; scilicet imperium supponit in imperante superioritatem, respectu ejus cui fit imperium; qui docuit Verbum fuisse in creatione mundi Patris ministrum: ministratio enim arguit subjectionem, respectu ejus cui exhibetur ministerium; qui docuit Verbum nescii se diem extremi judicii, ipsum esse minus Patre: Atqui Irenæus ea omnia docuit: ergo non credidit Verbum esse verè ac propriè Deum.

Resp. neg. ant. Ad cujus priorem probationem dist. ant. Præcepit impropriè, conc. ant. propriè neg. ant. Imperium de quo loquitur Irenæus, non est imperium Domini ad servum; siquidem Irenæus conceptis terminis ibidem eximit Verbum ex eorum numero, quæ constituta, facta, & subjecta sunt; sed est imperium Patris ad Filium, ejusdem cum ipso naturæ: hoc est, Pater voluit mundum fieri per Verbum suum, concurrente ipsius Verbi voluntate. Confirmatur responsio ex eo quòd plures ex Patribus, qui post Synodum Nicænam vixerunt, eâdem loquendi ratione nonnunquam usi sint. Vide Basilium lib. de Spiritu Sancto cap. 16. Cyrillum in libro 29. Thesauri, Athanasium orat. contra gentes tom. 1. pag. 51.

Ad alteram ejusdem antecedentis probationem, dist. ant. Irenæus Verbum vocat Patris ministrum, connaturalem & internum, conc. ant. Irenæus eo loci arguit hæreticos, qui contendebant, Patri ad rerum creationem opus fuisse angelorum ministerio: eos autem sic confutat: Pater non indiguit ministerio alicujus potestatis inferioris & intrinsecæ, satis nimirùm ei fuit ministerium

rium Verbi: , quod ejusdem est cum ipso essentiæ & naturæ ; unde illud ministerium (ut jam superiùs observatum fuit) est ministerium impropriè dictum.

Ad tertiam probationem dicendum est, Irenæum loqui de Filio, non prout est Patris Verbum, sed prout est homo: de eo enim Filio loquitur, qui nos exteriùs docuit: *Vt* (inquit) *discamus per ipsum*: de illo loquitur quem opponit Spiritui Salvatoris, de quo hæc ibidem habet: *Etsi enim Spiritus Salvatoris, qui in eo est, scrutatur omnia, & altitudines Dei &c.* At is qui Spiritui Salvatoris opponitur, non aliud est quàm humanitas, cui Verbum sese hypostaticè conjunxit.

Clemens Alexandrinus.

Clemens Alexandrinus, discipulus Pantæni qui magistros audiit eos, qui Apostolos viderant apertè favet Verbi divinitati.

Et sanè non minùs Verbo quàm Patri omnia subjicit: *Vnus quidem est universorum Pater*, (inquit initio Admonitionis ad gentes) *unum est etiam Verbum universorum, & Spiritus Sanctus unus, qui & ipse est ubique*. Eodem in libro cap. 8. omnia Dei Patris attributa absoluta Verbo tribuit: idque oriri asserit ex eo, quòd Deus sit sicut Pater: *Nihil* (inquit) *odio habet Deus: sed neque Verbum, utrumque enim unum est, nempè Deus*.

Idem scriptor Pædagog. lib.3. cap.7. probat Deum Filium nullâ re indigere, quòd Verbum habeat Deum omnipotentem: *Est enim* (ait) *minimè indigens qui Verbum habet Deum omnipotentem, & nullo eorum, quibus opus habet, unquam eget. Verbum enim possessio est, cui nihil deest & est causa omnis copiæ*. Plurima alia loca ex eodem Clemente referemus, cum in tractatu de Incarnatione differemus de divinitate Christi: scilicet apertè profitetur, multisque argumentis Christi divinitatem probat.

Obji-

Objicies 1. Clemens Stromatum lib. 7. scribit, *naturam Filii esse soli omnipotenti conjunctissimam*. Asserit eodem in libro, *Filium omnipotentis Patris voluntati servire*. Stromatum 5. dicit, Filium Dei *primò creatam sapientiam*. Unde sic pro Arianis licet argumentari. Ille non credidit Verbum esse verè & propriè Deum, qui asseruit, Verbi naturam esse Patri conjunctissimam; quæ enim conjuncta sunt, non sunt unum sed duo; qui scripsit, Verbum servire Patri; nempè non servit nisi inferior superiori; qui dixit, Verbum esse primò creatam sapientiam: siquidem ens creatum non potest esse Deus: Atqui (ut ex dictis patet) Clemens Alexandrinus ea omnia asseruit, scripsit, & docuit: ergo, &c.

Resp. ad 1. Vocem *naturam* ibi à Clemente sumi pro personâ; alioquin sibi ipsi contradiceret: idque mirum non est, cum vocem *ὑσίας*, sive *natura*, eo in sensu nonnunquam ab iis etiam sumpta sit, qui post Concilium Nicænum I. apertissimè Arianismum impugnarunt, ut videre est in Epistolâ Gregorii Nysseni ad Ablavium. Ad 2. dicendum est, Clementem loqui de Filio ut homo est: nempè de eo loquitur, quatenùs est Salvator hominum, & eorum salutem promovet: sic autem servit voluntati Patris, qui vult hominis salutem. Ad 3. dicendum est, vocem *creatam* sumi pro *genitam*, ita ut sensus sit, Filii personam esse *primò* genitam ac productam: nimirùm persona Filii est prior origine personâ Spiritus sancti. Ea solutio evidenter colligitur ex perfectionibus, quas Clemens (ut mox observatum est) Verbo tribuit.

Origenes.

Origenes Clementem Alexandrinum magistrum audiit. Quid de Verbi divinitate senserit, eruemus ex libris, quos contra Celsum philosophum jam senior exaravit: ii nimirùm libri nec corrupti fuerunt ab ejus invidis, nec obscitantiâ scri-

fcribarum interpolati; nec dubium eft, quin ab ipfo reverà confcripti fuerint: è contra plura ex aliis illius operibus, aut hæreticorum fraude, aut invidorum iniquitate, aut librariorum incuriâ, aut interpretum imperitiâ, ita corrupti funt, ut vix ex illis dijudicari poffit, quid de pluribus magni momenti capitibus fenferit.

Lib. 3. contra Celfum, afferit, Jefum effe Deum, quòd fit ipfummet Dei Verbum: *Sciant isti criminatores* (inquit refpondens Celfo argumenti Chriftianos, quòd pro Deo venerarentur eum, qui cum mortali corpore vifus fuerat) *hunc Iesum quem ab initio Deum, Deique Filium esse credimus, ipsum esse Verbum, ipsam veritatem, ipsam sapientiam.* Libro 4. eidem Celfo contendenti, Chriftianos Deum mutabilem colere, refpondet, id calumniosè Chriftianis imponi, quia Verbum, *quod ad homines descendit,* (inquit) *in forma Dei subsistit. Discat* (Celfus) *Verbum manere Verbum sua substantia, nec pati eorum quidquam, quæ corpus & anima patitur.* Ibidem contendit colligi non poffe, Deum quem Chriftiani colunt, quidquam paffum fuiffe, ex eo, quòd Chriftus reverà paffus fit: nam (inquit) *responderi potest, distinguendo divini Verbi naturam, quæ Deus est, & Iesu animam.*

Idem author libro 5. contra eundem Celfum, fcribit, Chriftianos non adorare creaturas, fed Deum ejufque Filium, qui fimul cum eo Deus eft: *Sed* (ait) *quòd agnoscamus Dei & Filii ejus unigeniti inenarrabili præstantia præcellentem divinitatem, quæ cætera omnia longè post se relinquit.* Libro 6. divinam ac increatam Filii Dei naturam apertis hifce verbis profitetur: *Neque enim eum qui factus non est, & naturæ omnis factæ est primogenitus, quisquam pro dignitate potest nosse, sicut Pater ipse qui genuit, neque Patrem quisquam, sicut animatum ejus Verbum, veritas & sapientia.* Eodem in libro docet, non creaturis, fed foli Verbo, quòd Deus fit, Dei naturam effe

com-

comprehensibilem : *Distinguo significatum* (inquit respondens Celso asserenti, Deum ratione non esse comprehensibilem) *si intelligatur de ratione, quæ vel inserta est nobis, vel è nobis se exerit, hac non esse Deum comprehensibilem. Sin de illa quæ erat in principio, & erat apud Deum, & ipsa erat Deus, damus hac Deum esse comprehensibilem.* Alia loca hìc prætermittimus, quibus Origenes Christi, ac proinde Verbi, divinitatem apertè profitetur, ea nimirùm in tractatu de Incarnatione referemus.

Ex allatis autem Origenis textibus sic licet argumentari. Ille censuit Verbum esse verè ac propriè Deum, qui docuit, Jesum esse Deum, quòd sit ipsummet Dei Verbum; qui docuit, Verbum esse prorsùs immutabile; qui docuit, Verbum quicquam pati non posse, quòd naturâ Deus sit; qui docuit, Christianos, cum Verbum colunt, non colere creaturam aliquam, sed Dei ac ejus Filii divinitatem; qui docuit, factam non esse Verbi naturam; qui tandem asseruit Verbum comprehendere Deum Patrem, quòd, juxta Euangelium Joannis, Deus sit: Atqui Origenes in libris contra Celsum ea omnia docuit: ergo censuit Verbum esse verè ac propriè Deum.

Objicies 1. Origenes lib. 7. contra Celsum scribit Patrem esse primarium mundi opificem, Verbum verò, proximum: Patrem Verbo jussisse ipsam mundi confectionem. Lib. 8. sic loquitur: *Itaque religiosè colimus Patrem veritatis, & veritatem Filium, duos quidem hypostasi, unum verò concordia, consensu, voluntatisque identitate.* Ibidem asserit Verbum non esse universorum Deum: *Esto autem* (inquit) *non deesse quosdam ut in tam numerosa credentium multitudine, qui discrepantes ab aliis, temerè affirment, quòd Servator sit ille universorum Deus:* Ejus autem effati rationem reddit, quâ Verbi divinitas planè destruitur: *Nos certè* (ait) *hoc non facimus, qui credimus ipsi dicenti: Pater qui misit me,*

ma-

major me est. Libro 5. scribit, solum Deum Patrem esse bonum: *Nemo bonus nisi unus, nempè Deus Pater*. Eodem in libro docet, preces quas offerimus Verbo, vocari preces non propriè, sed abusivè tantùm; *Verbum quoque illud deprecaturi sumus, modò intelligamus quomodo hæc accipiantur vel abusivè, vel propriè*.

Ex iis autem textibus sic argui potest. Ille non credidit Verbum esse verè ac propriè Deum qui docuit 1. Verbum non esse primarium, sed secundum tantùm mundi opificem; 2. Patrem & Verbum duos esse hypostasi & unum concordiâ; neque enim Origenis tempore invaluerat usus sumendi hypostasiam pro personâ: nempè tribus prioribus sæculis passim accipiebatur pro naturâ; 3. Verbum non esse universorum Deum; 4. ipsum esse minus Patre; 5. solum Deum Patrem esse bonum; 6. preces quas offerimus Verbo, non propriè, sed abusivè tantùm, vocari preces: Atqui Origenes ea omnia docuit: ergo non credidit, Verbum esse verè ac propriè Deum.

Resp. ad 1. dist. min. Origenes docuit Verbum esse tantùm secundum opificem mundi, ratione originis, conc. min. scilicet Pater est origine prior Verbo: ratione naturæ, neg. min.

Ad 2. nego Origenis tempore morem apud plures non obtinuisse sumendi hypostasim pro personâ, non autem pro naturâ: exempla laudabimus infrà, ubi de Trinitatis personis in communi dicemus. Nec obstat, quòd Origenes dixerit, Patrem & Filium esse unum concordiâ: neque enim asserendo unũ, scilicet unitatem concordiæ, cẽsetur aliud negasse, unitatem nimirùm essentiæ.

Ad 3. dist. ant. Origenes asseruit, Verbum non esse universorum Deum, sumendo Deum pro personâ Patris, conc. ant. sumendo pro naturâ, neg. ant. Ibi enim perstringit Noetianos, qui volebant, Filium esse ipsum Deum Patrem, quem eorum temporum Scriptores his vocibus, *universorum Dominum*, significabant.

Ad 4. dist. ant. Origenes scripsit, Filium, quà Deus est, esse minorem Patre, ratione originis, conc. ant. ratione dignitatis aut naturæ, neg. ant. Nec mirum est, quòd Origenes eam loquendi rationem adhibuerit: Nempè plures è scriptoribus maximè Catholicis eâ nonnunquam usi sunt: *Solum ingenitum* (inquit Alexander Episcopus Alexandrinus, à quo primùm damnatus fuit Arius, apud Theodoretum lib. 1. cap. 4.) *Patris proprium esse dicamus, cum & ipse servator dixerit, Pater major me est*. Athanasius oratione secundâ contra Arianos, hæc quoque scribit: *Non dixit Filius, Patrem se meliorem esse, ne quis ipsum externum, alienumque à Patris natura existimaret: sed Pater, inquit, major est; non quidem magnitudine aliqua, aut ætate, sed propter generationem ex ipso Patre*. Sic etiam Basilius loquitur libro 1. contra Eunomium: *Quoniam enim à Patre principium est Filio, ideo major est Pater, ut causa & principium: Quapropter etiam Dominus sic dixit: Pater meus major me est, quatenus videlicet est Pater*.

Ad 5. dist. ant. Origenes scripsit, solum Deum Patrem esse bonum, excludendo humanam Christi naturam, conc. ant. excludendo illius personam, neg. ant. Ratio est, quia Origenes asserit, Christum, prout homo est, hæc verba protulisse, *Quid me dicis bonum?* nemo bonus nisi unus, nempè Deus Pater.

Ad 6. dist. ant. Origenes preces, quas offerrimus Verbo, vocavit preces abusivè, hoc est, ita hærentes humanitati, cui unitum est Verbum, ut ad Deum referantur, conc. ant. ut ad Deum non referantur, neg. ant. Origenes in eo loco agit de Filio Dei, prout est mediator; ibi enim eum vocat pontificem ac propitiationem pro peccatis: sumptus autem prout est mediator, sumitur ratione humanæ naturæ, ac proindè preces, quas ad mediatorem illum dirigimus, non ita terminantur ad humanam illius naturam, quin ad

Deum

Deum ultimò non tendant; imò eo fine preces offerimus mediatori, ut mediator sibi, ut Verbum est, ac toti Trinitati eas offerat.

Objicies 2. Hieronymus variis in locis carpit Origenem, quòd de Verbi divinitate pessimè senserit. Idem de eo judicium tulit Epiphanius hæresi *64. c. 4.* & in Ancorato *c. 63.*

Resp. Hieronymum, & Epiphanium ex libris aut interpolatis, aut corruptis, aut dubiis, aut infideliter ex Græco conversis judicasse de Origenis circa Verbi divinitatem sententiâ: nos verò ex illius libris contra Celsum, qui haud dubiè sunt germanus Origenis fœtus, quos senex summo studio conscripsit adversùs infensissimum religionis Christianæ criminatorem; quique sinceriores sunt ac castigatiores aliis omnibus, qui sub Origenis nomine laudantur.

Dionysius Alexandrinus.

Dionysius Alexandrinus post medium sæculum tertium, ad Ammonium & Euphranorem dedit Epistolas adversùs Sabellianos, qui tunc temporis grassabantur. In iis epistolis dum personas in Deo accuratiùs distingueret, quibusdam visus est in partem contrariam, & quidem extremam, abiisse, hoc est, non tantùm personas contra Sabellium distinxisse, sed etiam naturas, quemadmodum postea factum est ab Arianis. Eam ob rem à quibusdam Pentapolitanis quasi læsæ fidei ad Dionysium episcopum Romanum delatus est. Hic celebrato Romæ Concilio, Synodicam misit ad Dionysium Alexandrinum, imperavitque, ut suam de argumento circa quod ipsi lis intentata fuerat, sententiam aperiret. Scripsit iste apologiam ad Dionysium Romanum, in quâ Verbi ὁμοούσιον, sive consubstantialitatem conceptis terminis professus est, depulitque calumnias omnes sibi à delatoribus impactas. Ejusmodi autem apologiæ meminit Athanasius tum in Commentario de Synodis Ariminensi & Se-

Seleuciensi, tum in libro quem ex professo scripsit adversùs Arianos, qui Dionysium laudabant quasi in suis contra Sabellianos epistolis, Arii hæresi fuisset patrocinatus. Eusebius historiæ libro 7. cap. 26. hæc habet de eâdem Dionysii apologiâ: *Quatuor etiam libros de eodem argumento composuit, quos cognomini suo, Dionysio Romanorum Episcopo nuncupavit.*

Quæ mox enarrata sunt, confirmantur tum ex capitibus Dionysio objectis, tum ex ejusdem Dionysii ad ea accusationum capita responsis. Pentapolitani conquesti fuerant 1. quòd Dionysius nominans Patrem, non appellasset Filium; unde concludebant, eum divisisse Filium à Patre, cui tamen propter naturæ identitatem conjunctissimus est. Ad hoc, apud Athanasium Tom. 1. pag. 561. sic respondet S. Præsul: *Singula illa nomina* (Pater: Filius, Spiritus Sanctus,) *de quibus locutus sum, inseparabilia à se invicem sunt, nec dividi queunt.* Multis interjectis asserit: *Invisibilem & indiminutam Trinitatem in unitatem colligi.*

Conquesti fuerant 2. quòd dixisset, Patrem ad Filium se habere, sicut agricola se habet ad vitem, & fabricator navis ad scapham; indèque concluserant, eum asseruisse Verbum non esse consubstantiale Patri, sed diversæ omninò naturæ, quemadmodum agricola non est ejusdem naturæ cum vite, nec navis fabricator cum ipsâ nave.

Ad primum accusationis caput respondet, se obiter tantùm, ut personas contra Sabellianos distingueret, usum fuisse dupliei similitudine, de quâ in illum Pentapolitani querelam moverant. *Horum quidem* (ait apud Athanasium) *ut minoris momenti exempla tantùm in transcursu recensui.*

Ad aliud autem delationis caput reponit, immeritò suos accusatores ex iis similitudinibus conclusisse, eum sensisse Verbum non esse consubstantiale Patri: *Quæ magis genuina erant plenius*

nius enarravi, variis adinventis argumentis, (quæ & tibi in alia epistola descripsi) quibus ostendi crimen, quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui non dixerim, Christum esse Deo CONSUBSTANTIALEM. *Nam tametsi dico, me id nomen non reperisse, nec legisse alicubi in Sacris Literis, argumenta tamen mea, quæ postmodum subjunxi, & ab illis tacita sunt, ab hac sententia non dissonant.*

Quàm meritò Dionysius id asseruerit, ipsemet probat ex aliis comparationibus, quibus scribit se usum fuisse in suo contra Sabellianos opere. Nempè scribit, se Dei Filium cum humano partu comparasse, cum fluvio qui egreditur è fonte, cum plantâ quæ oritur à semine. Indeque concludit, se Verbi consubstantialitatem cum Patre, licèt nomen non adhibuisset, tuitum fuisse in suo opere contra Sabellianos: scilicet homo & ejus partus, fluvius & fons, planta & semen, ejusdem sunt speciei ac substantiæ: *Nam* (inquit) *& humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubiè congenerem, idque in verbis meis addens, omninò parentes eo solùm alios esse à liberis, quòd ipsi, liberi sui non sint...... Nam & plantam dixi è semine aut radice provenientem, aliud esse ab eo unde germinascit, & tamen cum eo prorsùs esse similis naturæ; & fluvium à fonte promanantem, aliam formam nomenque accipere: neque enim fontem fluvium, neque fluvium fontem appellari; & tamen ambos existere, & fontem instar patris esse, fluvium verò esse ex fonte aquam.*

Antequam Dionysianæ historiæ finem imponamus, operæ pretium est, ut lector observet, ubique eo tempore, quo laudatus Episcopus florebat, fidelibus persuasum fuisse, Verbum esse Patri consubstantiale.

Et quidem 1. id credebant Pentapolitani; siquidem Dionysium Alexandrinum tanquam temerariæ fidei reum detulerunt ad Dionysium Romanum, quòd censerent, ejusmodi consubstantialitati labem ab eo illatam fuisse in epistolis

quas

quas scripserat adversùs Sabellianos. 2. Id quoque credebant Ægyptii, scilicet præcipuus Ægypti Episcopus, Dionysium Alexandrinum dico, tanquam calumniam repulit, quæ sibi de negatâ consubstantialitate Verbi objecta fuerant à Pentapolitanis. 3. Id quoque credebat Ecclesia Romana: nam Dionysius Romanus Episcopus acceptis Pentapolitanorum adversùs Dionysium Alexandrinum literis, Romæ plurium Episcoporum Concilium habuit, missâque ad eum Synodicâ, jussit, ut Pentapolitanorum accusationibus responderet. Ei autem mandato Dionysium Alexandrinum obtemperasse, superiùs paginâ 60. ostensum est Eusebii & Athanasii testimonio.

Gregorius Thaumaturgus.

Gregorius Thaumaturgus, Neocæsariensis in Ponto Episcopus, auditor fuit Origenis, dum adhuc in adolescentiâ versaretur; obiit paulò post Dionysii Alexandrini mortem: nempè interfuit Concilio, quod adversùs Paulum Samosatensem Antiochiæ secundò celebratum est, ante quod tamen Dionysius jam diem extremam clauserat.

Parte 1. operum ejusdem Gregorii legitur fidei confessio hisce verbis concepta: *Vnus Deus, Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis & potentiæ & characteris sempiterni: perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Vnus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo ..... Vnusque Spiritus Sanctus ex Deo existentiam habens, &c.*

Eam fidei confessionem, spuriam censent novi Ariani, eò quòd nec Eusebius, nec Hieronymus illius meminerint. Verùm facilè revincuntur. Nam 1. refertur à Gregorio Nysseno in vitâ Gregorii Thaumaturgi. 2. Ejusdem Nysseni ætate ferebat traditio Ecclesiæ Neocæsariensis, illam reverà esse laudati Gregorii: *Per quam* (ait Nyssenus) *usque in præsentem diem instituitur plebs, Neocæsariensis, quæ ab omni hæretica malitia inta-*

intacta permansit. Unde summâ curâ ab eâdem Ecclesiâ in archivis conservabatur: *Quòd si quis sibi fidem* (verba sunt Nysseni) *de hac re fieri cupit, audiat Ecclesiam, in qua sermonem prædicabat, apud quam illa ipsa verba à beata illa manu exarata, adhuc etiam nunc conservantur.* 2. Basilius, operum tom. 2. pag. 360. Edit. Parisiensis 1638. expressè affirmat, Neocæsarienses suâ ætate non ad aliam formulam, quàm ad relictam à Gregorio, fidelibus tradidisse fidei rudimenta: *Itaque non praxim aliquam, non dictum, non formam ullam mysticam, ultra quam illis reliquit, Ecclesiæ suæ adjecerunt:* tunc autem (ut Nyssenus testatur) Neocæsariensis Ecclesia habebat apud se fidei confessionem, de quâ agitur. 3. Quinta Synodus generalis eandem confessionem agnovit, tanquam genuinum Thaumaturgi opus.

Objicies 1. Confessionis de quâ agitur, nec Eusebius, nec Hieronymus meminerunt; eam tamen non prætermisissent, si Gregorii sit opus: rem enim adversùs Arianos confecisset. 2. In eâ confessione Thaumaturgus asserit, Patrem & Filium esse unum hypostasi, & solâ ratione distingui, id verò ipsissimus est Sabellianorum error. 3. Idem S. Pater de Christo agens, aliquando *creaturæ*, *facturæ*, nominibus utitur.

Resp. ad 1. nec Eusebium, nec Hieronymum omnia retulisse, quæ scripserunt Patres, qui ante eorum tempora vixerunt. Opus de quo agitur referunt Gregorius Nyssenus & alii, quos jamjam laudavimus. Ad 2. respondet Basilius, id dictum fuisse, à Gregorio ex suppositione adversariorum contra quos agebat: *Hoc scilicet* (ait) *non dogmaticè, neque affirmando, sed concertationis more in disputatione adversus Ælianum ab eo dictum esse, intelligere nequiverunt, qui propter intelligendi subtilitatem beatos sese reputant.* Ad 3. idem Basilius respondet, hæc nomina, *creatura*,

factura, referri ad humanam, non autem ad divinam Christi naturam: *Multa etiam quæ de Incarnatione dicta sunt, ad divinitatis rationem referunt, qui imperitè, quæ scripta sunt, audiunt.*

Patres Concilii Antiocheni.

Antequam frequens esset Episcoporum Antiochiæ consessus, sex Episcopi, qui ad Concilium brevî contra Paulum Samosatensem celebrandum sese contulerant, Epistolam ad eumdem Paulum dederunt, in quâ definiunt: *Christum*, cujus divinitatem negarat Samosatensis, *Sapientiam esse, & Verbum, virtutemque Dei ante sæcula existentem, non sola præscientia, sed substantia & subsistentia Deum.*

Pamphilus Martyr.

Pamphilus propter causam fidei sub Maximino occubuit. Is in libro apologetico, quem in Origenis defensionem conscripsit, & cujus meminit Eusebius hist. lib. 6. cap. 33. probat, Origenem catholicè scripsisse: probat (inquam) quòd docuerit, *eandem esse inconvertibilitatem Spiritus Sancti, quæ & Patris & Filii, æqualem esse Trinitatem; sicut Pater novit initia omnium quæ sunt & fines, sic & Filium, sic & Spiritum Sanctum scire, ὁμοούσιον esse cum Patre Filium, id est, unius substantiæ.*

Lucianus.

Lucianus, *Ecclesiæ Antiochenæ presbyter*, (ait Eusebius hist. lib. 6. cap. 13.) *vir in omni vita sanctissimus*, propriâ manu symbolum descripsit, in quo hæc leguntur: *Credimus in unum Deum Patrem ..... & in unum Dominum Iesum Christum, Filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta sunt, & Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege. Et in Spiritum sanctum, &c.* Iis autem verbis Lucianus

cianus apertè profitetur, Verbum esse Deum, *Deum ex Deo*, æquale esse Patri, *Perfectum ex perfecto*, æternum sicut & ipse Pater: *Genitum ex Patre ante omnia sæcula*.

Objicies 1. Nec Eusebius nec Hieronymus meminerunt symboli, de quo est quæstio. 2. Luciano affictum est ab Episcopis Concilii Antiocheni, quod Constantius ad Encænia (Sozomeno teste hist. lib. 3. cap. 5.) convocarat.

Resp. ad 1. ex Eusebii, ac Hieronymi silentio nihil posse concludi de facto, quod Athanasius lib. de Synodis Arimin. & Seleuciensi Tom. 1. pag. 892. Socrates histor. lib. 2. cap. 10. aliique non multùm à Luciani temporibus distantes retulerunt. Ad secundum dicendum est, verum quidem esse, Episcopos de quibus argumentum loquitur, eam fidei confessionem primùm promulgasse: *Ajebant autem* (inquit Socrates) *reperisse se hanc fidem totam scriptam manu ipsius Luciani, ejus qui Nicomediæ martyrium perpessus est*: Sed multa (ajunt nonnulli) probant, illos Episcopos verum dixisse. Nam 1. verisimile non est Episcopos, quorum pars major plus æquo favebat Arianis, promulgaturos esse Luciani martyris nomine confessionem, catholicæ fidei tam evidenter faventem, si eam de facto Luciani manu (ut ajebant) conscriptam Antiochiæ non reperissent: 2. Impostura diù latere non potuisset Antiochenses, apud quos Luciani scripta summo studio conservabantur. Vide de hoc argumento Hilarium, libro de Synodis adversùs Arianos.

Methodius.

Methodius Tyri Episcopus (Hieronymo teste in catalogo de scriptoribus Ecclesiasticis cap. 34.) sub Diocletiano & Maximiniano in Chalcide civitate Græciæ martyrio coronatus est. Is in libro de Martyribus apud Theodoretum, Dialog. 1.

pag. 37. Christum, ac proindè Verbum, nominat, *Dominum & Filium Dei, qui non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo*. Apud Photium cod. 237. dicit, existentiam Verbi nec initium nec finem habuisse, sed semper eandem fuisse. Unde sic arguitur: Ille est verè ac propriè Deus, qui est æqualis Patri; qui est ipsi coæternus: atqui, ex Methodio, sic se habet Verbum: ergo, &c.

Objicies. Methodius apud Photium cod. 235. scribit 1. duas esse in Deo potentias effectrices. 2. Patri, orbis creationem tribuit; Verbo autem illius ornatum tantùm. 3. Asserit, Filium à se ipso non operari, sed solum Patrem. *Vnam* (inquit) *quæ ex non extantibus à se ipsa molitur quidquid vult facere, eaque est Pater: alteram quæ componit, & varietate quadam exornat ad prioris imitationem, quæ jam facta sunt, & est Filius*. Unde sic arguitur: Ubi sunt duæ potentiæ effectrices, ibi duæ sunt naturæ; ubi operans producit effectum ad extra, qui ab alio operante non producitur, duplex est essentia: atqui, ex S. Methodio, duæ sunt in Deo potentiæ effectrices; effectus, qui ab unâ producitur, non producitur ab aliâ: ergo in Deo sunt duæ naturæ, & duæ essentiæ.

Resp. ad 1. dist. min. Ex S. Methodio, duæ sunt in Deo potentiæ effectrices personaliter, conc. min. substantialiter, neg. min. scilicet, sunt plures personæ operantes, licèt una tantùm sit substantia operans. Ad 2. dist. pariter min. Effectus, qui ab unâ producitur, non producitur ab aliâ secundùm quemdam loquendi modum, conc. min. ab aliâ absolutè non producitur, neg. min. Patres, quos eo in capite sequuntur de scholâ theologi, nonnulla per appropriationem tribuerunt Patri, alia Filio, alia Spiritui Sancto: creationem adscripserunt Patri, eò quòd conveniat, ut is dicatur rerum creatarum principium, qui totius deitatis fons est, ac origo. Filio universi orna-

ornatum ac ordinem, eò quòd deceat, ut is dicatur res exornare & in ordinem diſponere, qui dicitur ſapientia, & verbum Patris : nimirùm ſapientis eſt, cuique rei convenientem ſitum ac ordinem tribuere. Jam verò quòd Methodius non excludat Filium à creatione mundi, cujus ornatum illi tribuit, patet ex eo, quòd non excludat Patrem ab ornatu & diſpoſitione univerſi, licèt ipſi ejuſdem univerſi creationem adſcribat : *Omnipotens* (ait ibidem) *ac fortis manus Patris, in qua, poſtquam fecit materiam ex non extantibus, exornat*. Ad 3. diſt. ant. Methodius aſſerit, Filium non operari à ſe ipſo, hoc eſt, per eſſe, quod ab alio non acceperit, conc. ant. nimirùm totum ſuum eſſe, omnem operationem ad extra, accipit à Patre per generationem, per eſſe, quod ab alio acceperit, neg. ant. Non apud Methodium tantùm, ſed etiam apud Patres, qui poſt Concilium Nicænum I. ſcripſerunt, invaluit ille loquendi modus.

§. II.

Proponitur Patrum Occidentalium doctrina de Verbi divinitate.

CONCLUSIO. Patres qui ante Concilium Nicænum I. floruerunt in Occidente, docuerunt, Verbum eſſe verè ac propriè Deum.

Probatur. Patres, qui ante Concilium Nicænum I. in Occidente floruerunt, ſunt Tertullianus, Dionyſius Romanus, Cyprianus, Lactantius, Arnobius: Sed Tertullianus & alii docuerunt, Verbum eſſe verè ac propriè Deum: ergo, &c. Minor propoſitio ſubſequenti examine demonſtratur.

Tertullianus.

Tertullianus (ut ipſe teſtatur lib. 1. in Mar-

cionem, nec non in Apologetico cap. 4.) tempore Severi Imperatoris floruit, hoc est, labente sæculo secundo, & ineunte tertio.

In Apologetico cap. 21. expressè docet 1. Dei Filium vocari Deum: 2. unius esse cum Patre substantiæ: 3. id ex eo colligi, quòd ex Patre genitus sit: *Hunc* (inquit) *ex Deo prolatum dicimus, & prolatione generatum; & idcirco Filium Dei, & Deum dictum, ex unitate substantiæ.*

Libro adversùs Praxeam c. 8. asserit, Verbum se habere respectu Patris, sicut se habet fructus respectu radicis, sicut fluvius respectu fontis; indeque concludit, unam esse ac indivisam Patris ac Filii substantiam. *Protulit Deus Sermonem sicut radix fructum, & fons fluvium, & sol radium: nam & istæ species probolæ sunt earum substantiarum, ex quibus prodeunt.*

Eodem in libro, c. 17. testatur, omnia Patris nomina & attributa Filio, ut Filius est, convenire. *Nomen Patris* (inquit) *Deus omnipotens, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, Qui est. Hæc dicimus & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse.* Addit, eum non nomina tantùm habere communia cum Patre, sed etiam omnia prorsùs, nihil planè præter personam excepto: *Omnia sibi tradita dicit à Patre* (ait lib. 4. contra Marcionem cap. 25.) *Credas, si Creatoris est Christus, cujus omnia, quia non minori se, tradidit omnia Filio Creator, quæ per eum condidit, per sermonem scilicet suum.*

Libro de Resurrectione Carnis c. 6. scribit, Filium in omnibus esse æqualem Patri: *Est Sermo enim Deus, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit pariari Deo.* Libro adversùs Praxeam cap. 22. hæc ait de Christo ut Filius est Patris: *Unum sumus, dicens, Ego & Pater, ostendit duos esse, quos æquat, & jungit.* Lib. de Pudicitiâ cap. 21. docet, non Filium modò, sed & to-

& totam Trinitatem esse consubstantialem, quippè agnoscit: *Trinitatem unius Divinitatis, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum.*

Ex allatis verò Tertulliani sententiis sic confici potest argumentum. Ille docuit, Verbum esse verè ac propriè Deum, qui asseruit, ipsum vocari Deum, quòd à Deo Patre genitum sit; qui scripsit, Filium esse unius ac indivisæ substantiæ cum Patre; qui dixit, non nomina tantùm, quæ Patri tribuuntur, sed etiam attributa quælibet ipsi cum Patre esse communia; qui voluit ipsum in omnibus esse æquale Patri; qui tandem expressè professus est trinitatem unius divinitatis: Atqui Tertullianus id asseruit, id scripsit, id dixit, id voluit, id professus est: Ergo Tertullianus docuit, Verbum esse verè ac propriè Deum.

Objicies 1. Tertullianus negavit æternitatem Verbi: ergo non credidit, ipsum esse verè ac propriè Deum. Probatur ant. Lib. contra Hermogenem cap. 3. scribit, Deum non semper fuisse Patrem; addit, fuisse tempus quo Filius non extitit: *Quia* (inquit) *& Pater Deus est, & judex Deus est; non tamen ideo Pater, & judex semper, quia Deus semper. Nam nec Pater esse potuit ante Filium, nec judex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum, & Filius non fuit, quod judicem & Patrem Dominum faceret.*

Nec argumentum solvunt, qui cum Bellarmino respondent, Filium, de quo Tertullianus loco mox laudato loquitur, non esse Verbum, sed Filium per adoptionem. Nam 1. absque ullâ limitatione Tertullianus scribit, Deum non semper fuisse Patrem. 2. Libri, de quo agitur, capite 18. præcluditur illud effugium: ibi enim Tertullianus ait, Sophiam, quæ haud dubiè est ipsummet Verbum, non sine initio fuisse, imò prolatam ac natam esse, cum Deus sese ad Universi productionem accinxit: *Si enim* (inquit) *intra Dominum, quod ex ipso & in ipso fuit, sine initio non fuit; So-*

phia scilicet ipsius exinde nata & condita, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari: multò magis non capit, sine initio quidquam fuisse quod extra Dominum fuerit.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. ant. Tertullianus docet, Deum non semper fuisse Patrem, hoc est, non semper declaratum ac manifestatum fuisse Patrem, conc. ant. Semper non fuisse absolutè & intrinsecè Patrem, neg. ant. Ad 3. dist. pariter ant. Tertullianus scribit, fuisse tempus, quo Filius non fuit, secundùm aliquem respectum, conc. ant. quo non fuit absolutè, neg. ant. Tertullianus in loco de quo agitur, solvit hocce argumentum Hermogenis: *Si materia non esset æterna, Deus non semper fuisset Dominus: Siquidem nihil habuisset, quod ipsi paruisset.* Solvit (inquam) dicendo, non esse absurdum, quòd Deus non semper fuerit Dominus, cum absurdum non sit, quòd in omni sensu non semper fuerit Pater: neque enim fuit Pater extrinsecè ac in manifesto, nisi cum per generationem impropriè dictam Verbum misit ad universi creationem. Si quis autem urgeat, non magni esse ponderis illud Tertulliani responsum ad argumentum Hermogenis, dicendum erit, rem esse perspicuam, authorem illum undecumque responsa ac rationes, quas sciret non plurimi esse momenti, arripere solitum esse, ut propositam sibi thesim tueatur.

Confirmatur responsio ex eo, quòd eodem contra Hemogenem libro Tertullianus millies testetur, Filium à Patre ab æterno genitum fuisse.

Primò enim cap. 18. (ut jam observatum est) scribit, Sophiam, quam dicit natam, ex quo Pater accinxit se ad rerum externarum productionem, *fuisse ex ipso & in ipso Deo*: Quod autem in Deo & ex Deo fuit, non potest non esse æternum, quippè nihil est in Deo, quod Deus non sit.

Secun-

Secundò, libro adversùs Praxeam cap. 5. dicit Deum, etiam ante mundi creationem, non fuisse solum, quòd etiam tunc secum haberet Rationem, seu Sermonem, seu Sophiam, seu Verbum: *Ante omnia* (inquit) *Deus erat solus, ipse sibi mundus, & locus & omnia. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecùs præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus, habebat enim secum, quam habebat in semetipso, Rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & Ratio in ipso priùs, & ita ab ipso omnia.* Ea autem Ratio quæ in Deo fuit semper, in tempore vocata fuit Sermo, eò quòd Sermo quidpiam exteriùs prolatum sonet, cum è contra Ratio internum aliquid dicat: *Iam in usu est nostrorum* (ait author) *per simplicitatem interpretationis, Sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse, cum magis Rationem competat antiquiorem haberi, quia non Sermonialis à principio, sed Rationalis Deus etiam ante principium.* Itaque constat, eo sensu Sermonem natum fuisse in tempore, quòd à Patre receperit metaphoricam quandam generationem, quæ non aliud est, quàm missio ad rerum externarum productionem.

Tertiò, idem author sumens Sermonem pro Ratione, conceptis terminis scribit lib. adversùs Praxeam cap. 13. Sermonem esse hypostasim à Patre distinctam: *In principio erat Sermo & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo, unus qui erat, & alius apud quem erat.* Capite 8. addit, quâ ratione intelligendum sit illud, *In principio*: hæc enim scribit: *Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre, & apud Deum semper, sicut scriptum est, Et Sermo erat apud Deum.*

Objicies 2. Tertullianus lib. adversùs Praxeam c. 6. docet, Sermonem, seu, Verbum, seu Sophiam, à Patre procedere per quandam separationem: *Et hinc* (inquit ubi retulit hæc Geneseos verba: Dominus creavit me initium via-

rum in opera sua, *adsistentem eam ipsa separatione cognosce*: Atqui quæ separata sunt, non sunt unius ac ejusdem substantiæ: ergo, &c.

Resp. dist. maj. per quamdam separationem impropriè dictam, conc. maj. per separationem propriè dictam, neg. maj. Separatio priore modo sumpta, nihil aliud est, quàm Filii missio ad opera externa: per ipsum nimirùm omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hanc Tertullianus concedit Verbo, non autem aliam: nempè capite 8. contra Valentinianos agens sic loquitur: *Filius in Patre semper, & nunquam separatus à Patre*: quibus verbis hæc alia ibidem subjicit: *Hæc erit probola veritatis, qua prolatum dicimus Filium à Patre, non separatum*. Hinc patet, quo sensu idem author scripserit, Sermonem *speciem & ornatum suum sumpsisse, cum dixit Deus, Fiat lux*: nihil enim aliud voluit, quàm quòd tunc Verbi, quod est Sapientia Patris, virtus mirum in modum eluxerit, in ordine ad quem reduxit informem priùs ac rudem materiam.

Dionysius Romanus.

Dionysius Romanus (Eusebio teste hist. Ecclesf. lib. 7. c. 7.) sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus floruit.

Prolixam Dionysius scripsit Epistolam adversùs Sabellianos: hæc periit quidem, sed tamen nonnulla illius apud Athanasium fragmenta reperire est: sic nimirùm apud eum libro de decretis Nicænæ Synodi Tom. 1. pag. 275. veteris editionis loquitur: *Audio, quosdam apud vos esse catechistas, & doctores divini verbi, qui illius sunt opinionis authores, qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum Sabellii placitis. Hic enim blasphemat, Filium ipsum asserens esse Patrem, & è converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos prædicant, dum sanctam Monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, à se invicem planè*

nè ſeparatas. Eum autem errorem Sabellianiſmo planè contrarium ſic refellit: *Etenim neceſſe eſt uniri omnium Deo Verbum, & in Deo manere, & habitare Spiritum Sanctum. Iam verò divinam quoque Trinitatem in unum, velut in caput quoddam & ſummum, omnipotentem Deum univerſorum dico, colligi & coaleſcere prorsùs eſt neceſſe.*

Idem Pontifex maximus expreſsè negat, Verbum aut factum aut creatum fuiſse: *Cæterùm* (ait) *non minùs culpaveris eos, qui Filium Dei opus exiſtimant, & Dominum factum eſſe ſicut cætera opinantur, cum ſacra eloquia generationem ei congruentem & decentem, non autem formationem & creationem teſtimoniis ſuis attribuant.* Alia ejuſdem ſancti Pontificis loca vide in tractatu de Incarnatione, ubi agitur de Chriſti divinitate.

Cyprianus.

Cyprianus medio tertio ſæculo floruit. Libro ſecundo Teſtimoniorum adversùs Judæos ad Quirinum, probat è Scripturis, Chriſtum eſse Deum, eique omnia tribuit, quæ in iiſdem Scripturis ſoli vero ac ſummo Deo tribuuntur. Vide S. Martyris textus deſcriptos in tractatu de Incarnatione, ubi de Chriſti divinitate diſseremus. Si verò Cyprianus crediderit, Chriſtum eſse Deum, conſequens eſt, ipſum quoque credidiſse, Verbum eſse verè ac propriè Deum.

Idem S. Martyr in epiſtolâ ad Jubajanum de hæreticis baptizandis, alludens ad ſeptimum verſiculum capitis quinti primæ Joannis Epiſtolæ, docet, tres, in quorum nomine baptizamur, eſse naturâ unum: *Cum* (inquit) *tres unum ſint*. In eâdem Epiſtolâ S. Cyprianus Trinitatem vocat, plenam & adunatam: ſiquidem baptiſma in ſolo Chriſti nomine datum, irritum eſse ex eo probat, *quòd ipſe Chriſtus gentes baptizari jubeat in plena & adunata Trinitate.*

Quæ novi Ariani proferunt ex Cypriano, ut probent eum suo errori patrocinatum fuisse, referuntur aut ad Verbum prout incarnatum, aut ad processionem Filii à Patre, secundùm quam veteres quidam (ut superiùs observatum est) dixerunt, Filium esse subordinatum Patri, ac illo esse minorem; de quorum quidem Patrum sensu jam superiùs dictum est, ac inferiùs recurret sermo, ubi de divinis processionibus agetur.

Lactantius.

Lactantius, Rhetor erat, non Theologus; unde magni ponderis non sunt argumenta, quæ ex ipso contra Verbi consubstantialitatem proferri possent. Præterea varios in suis libris errores sparsit, quæ probant, eum non multam in fidei mysteriis peritiam habuisse. Addendum, gravissimos scriptores censuisse, ea quæ Lactantius de Filii generatione lib. 2. cap. 9. & lib. 4. c. 8. scribit, adulterata esse ab hæreticis.

Nonnulla tamen sunt in Lactantio, quæ probant, eum idem cum Tertulliano de Verbi consubstantialitate credidisse. Nam 1. Sermonem sicut Tertullianus, à Ratione distinxit: 2. Contendit, Rationem esse idem cum istâ Dei Sapientiâ quæ sanè Deus est: sic enim loquitur lib. 4. c. 9. *Est ille Filius Dei, & Dei Sermo & Dei Ratio, & vox & sapientia Dei: & meliùs dicitur in loco Ioannis, Rationem & sapientiam, quàm Sermonem & vocem, in principio fuisse, & apud Deum fuisse.* 3. Censet, Rationem tunc factam fuisse Sermonem, cum Deus per eam condidit universum: *Scilicet vox & Sermo non erat Filius antequam ex Patre cum voce processerit, ad constituendum universa: Sed Ratio & sapientia Dei æternum erat.* Igitur cum Lactantius scribit, Sermonem fuisse tunc genitum, cum Deus Pater sese accinxit ad universi productionem, intelligi potest

test de generatione impropriè dictâ, quæ non aliud est, quàm Filii à Patre missio ad rerum externarum productionem.

Confirmatur responsio ex eo, quòd Lactantius velit, Deum Patrem Filio tanquam consiliatore usum fuisse ad rerum productionem: *Exorsus igitur Deus* (inquit lib. 2. cap. 8.) *fabricam mundi, illum primum & maximum Filium præfecit operi universo, eoque simul & consiliatore usus est, & artifice in excogitandis, ornandis, perficiendisque rebus:* At Dei ipsius consiliator non alius est, quàm ejus Verbum, quàm illius Sapientia, quam quidem Lactantius asseruit æternam fuisse.

Confirmatur iterùm ex lib. 4. cap. 29. ubi hanc Gentilium objectionem sibi proponit: *Fortasse quærat aliquis, quomodo, cum Deum nos unum colere dicamur, duos tamen esse asseveramus, Deum Patrem, & Deum Filium:* Sic autem solvit eam objectionem: *Cum dicimus Deum Patrem & Deum Filium, non diversum dicimus, nec utrumque secernimus, quia nec Pater sine Filio esse potest, nec Filius à Patre secerni: siquidem nec Pater sine Filio nuncupari, nec Filius potest sine Patre generari.* Ex illâ verò generatione hancce idem Lactantius conclusionem elicit: *Cum igitur & Pater Filium faciat, & Filius Patrem, una utrique mens, unus spiritus, una substantia est.* Id adhibitis comparationibus confirmat, quæ mirum in modum & Patris & Filii consubstantialitatem illustrant, ac supponunt: *Sed ille* (ait) *quasi exuberans fons, hic tanquam defluens ex eo rivus: ille tanquam sol, hic quasi radius à sole porrectus, qui quoniam summo Patri & fidelis & charus est, non separatur, sicut nec rivus à fonte, nec radius à sole, quia & aqua fontis in rivo est, & solis lumen in radio.*

Arnobius.

Arnobius primùm gentilis, rhetoricam Siccæ in

in Africâ docuit, imperante Diocletiano. Opus in septem libros distributum edidit adversùs Gentes, postquàm Ecclesiæ Christianæ dedisset nomen. Pluribus locis, quæ videre est descriptos in nostro tractatu de Incarnatione, ubi agitur de Christi divinitate, conceptis terminis asserit, multisque argumentis probat, Christum esse verè ac propriè Deum: ergo credidit, Verbum esse Deum: neque enim (ut superiùs observatum est) Christus est Deus, nisi quòd in eo natura humana hypostaticè cum Deo conjuncta sit.

Ex iis, quæ hucusque dicta sunt, colligitur 1. Dionysium Petavium libro 1. de Trinitate non æquum fuisse censorem Patrum, qui ante Concilium Nicænum sive in Oriente, sive in Occidente floruerunt, cum eos omnes, paucis exceptis, asseruit, Arianismo circa Verbi divinitatem laborasse. Colligitur 2. Socinianos, ut Traditionis vim enervent, immeritò Catholicis objicere, Patres trium priorum sæculorum docuisse, Verbum non esse Patri consubstantiale. Colligitur 3. ab iisdem Socinianis ac aliis heterodoxis immeritò objici Petavii hoc in capite judicium. Nam Petavius in præfatione sui operis in antecessum retractat, quod docet lib. 1. quippè qui contendat, Patres trium priorum sæculorum magis loquendi ratione, quàm in rei veritate, differre ab iis Patribus, qui post Nicænum I. Concilium scripserunt. Addendum est, Ecclesiam Catholicam in capite de quo agitur, non probare Petavii judicium, si reverà senserit, Patres trium priorum sæculorum aliud de Verbi divinitate sensisse, quàm quod Nicæni Patres definierunt.

ARTI-

ARTICULUS III.

Quid Concilium Nicænum I. circa Verbi divinitatem definierit.

Not. HIc proferemus 1. Concilii definitionem: 2. exponemus vocem ὁμοούσιον, sive Consubstantiale, quâ usa est Synodus.

CONCLUSIO I. Concilium Nicænum I. definiit, Verbum esse verè ac substantialiter Deum.

Probatur. Concilium Nicænum I. in Symbolo, quod ab ipso editum est, hisce apertis verbis definit, Filium esse Deum: *Deum* (inquit) *de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Addit, ipsum esse ejusdem naturæ cum Patre: *Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.* Asserit, æternum illum esse, ac contrarium sentientes cum Ario anathemate damnat: *Eos autem qui dicunt, erat quando non erat, & priusquam nasceretur non erat, aut ex non extantibus factus est, vel ex alia hypostasi sive substantia, vel creatum, vel convertibilem, aut alterabilem dicentes Dei Filium, hos anathemate ferit Catholica & Apostolica Ecclesia.*

CONCLUSIO 2. Nicæni Patres meritò usi sunt voce ὁμοούσιον, hoc est, Consubstantiale.

Probatur. Nicæni Patres illâ voce meritò usi sunt, quæ aptissima erat ad damnandam Arianorum hæresim, & ad stabiliendam Catholicam fidem: atqui vox ὁμοούσιον erat hujusmodi. Nam 1. Ariani docebant, Verbum ex non extantibus factum esse, fuisse tempus, quo non esset, ipsum esse creaturam, licèt in aliquo sensu ab aliis dissimilem: Sed ad eos errores damnandos aptissima erat vox ὁμοούσιον, nempè significat,

ficat, Verbum esse unius ac ejusdem substantiæ, seu essentiæ, cum Patre: Quod verò est unius ac ejusdem substantiæ, cum Patre, factum non fuit ex non extantibus, non præsupponit tempus quo non fuerit, nullâ ratione dici potest creatura: 2. Catholici docebant, Verbum esse ex substantiâ Patris, esse verè ac propriè Deum, genitum non factum: Sed vox ὁμοούσιον ea omnia significat: Qui enim unam habet essentiam cum Patre, verè ac propriè Deus est sicut Pater, proindèque æternus est, factus non est.

Confirmatur argumentum 1. ex Athanasio, qui expressè docet, neminem posse credere Filium esse naturâ Filium, quin simul profiteatur, eum esse Patri Consubstantialem: *Quòd si* (inquit in epist. ad Afric. Episcopos) *simulent se exhorrere vocabulum* ὁμοούσιον, *dicant & sentiant, simpliciter & verè Filium natura esse Filium, & anathemate, ut imperavit Synodus, eos feriant, qui dicunt, Filium Dei facturam, aut creaturam, aut ex non extantibus esse, vel fuisse, quando non esset, & mutabilem & alterabilem, & ex aliena substantia illum esse, itaque fugiant hæresim Arianam; & nulli dubitamus, quin postquam hæc ingenuè & candidè anathematizaverint, statim confessuri sint, Filium esse de substantia Patris, Patrique consubstantialem esse.*

Confirmatur 2. ex Hilario, qui in libro de Synodis adversùs Arianos hæc habet: *Displicet cuiquam, in Synodo Nicæna* ὁμοούσιον *esse susceptum? Hoc si cui displicet, necesse est placeat, quod ab Arianis est negatum. Negatum enim idcircò est* ὁμοούσιον, *ne ex substantia Dei Patris Deus Filius natus, sed secundùm creaturas ex nihilo conditus prædicaretur.*

Confirmatur 3. ex Basilio, qui Epistolâ 300. sic loquitur: *Et quia ex non esse ad esse productum Filium etiam tunc nonnulli asseverabant, hanc ut abscinderent impietatem* (Nicæni Patres) *nomen Homousii usurparunt.*

Obji-

Objicies 1. Vox illa, ὁμοούσιον, hoc eft, *Confubftantiale*, in Scripturis non reperitur: ergo Nicæna Synodus eam adhibere non debuit, ut damnaret hærefim Arianorum, & affereret Catholicorum fidem.

Refp. conc. ant. neg. confeq. Ratio eft, quia Nicæna Synodus ad afferendam Verbi divinitatem, & damnandam Arii hærefim, habebat quidem in votis non adhibere alias voces, quàm quæ in Scripturis continentur: Verùm cum eas omnes in pravum fenfum Ariani detorquerent, coacta fuit ufurpare ὁμοούσιον, cui Ariani nullum fenfum affingere poterant, qui fuæ hærefi patrocinaretur. Et fanè rogati, an agnofcerent Filium ex Patre genitum effe? annuebant: fcilicet intelligebant, Filium eo fenfu effe genitum ex Patre, quòd, ficut aliæ res, ab ipfo, per creationem, originem fuam traxiffet: Quæfiti, an Filium faterentur effe Deum? affirmabant contendentes, eum effe Deum, qui per gratiam quâ eminebat, verè factus effet Deus: Reprehenfi, quòd Dei Filium creaturam dicerent, reponebant, iniquam effe accufationem: fed vanâ æquivocatione, fubintelligebant enim, eum non effe creaturam ejufdem cum aliis creaturis gradûs, fed multùm fublimioris. Necefse fuit igitur, ut Nicæni Patres voce uterentur, quam heterodoxi in pravum fuum fenfum detorquere non pofsent: ejufmodi verò eft vox ὁμοούσιον, unde Ariani nihil intentatum reliquerunt, ut illius ufum abolerent.

Objicies 2. Non licet ad explicanda fidei myfteria inufitatis ac novis terminis uti, nempè terminorum immutatio nonnunquam ipfarum rerum immutationem invehit: atqui terminus ὁμοούσιον, feu *Confubftantiale*, tempore Concilii Nicæni I. erat inufitatus: fi enim ufitatus fuifset, Ariani non aufi fuifsent ei tam evidenter contradicere, nec arguere Catholicos, quòd eo uterentur: ergo, &c.

Refp.

Resp. 1. neg. maj. nempè hæreticorum vafricies, quâ fit, ut sæpiùs consuetis terminis abutantur, nonnunquam cogit Ecclesiam, ut terminos excogitet, quibus fiat, ne catholica dogmata heterodoxorum fraudibus ac cavillis pateant.

Resp. 2. datâ maj. neg. min. seu contendimus longè ante Concilium Nicænum I. vocem ὁμοούσιον fuisse in communi Ecclesiarum usu. Idque evincitur 1. ex S. Irenæo, qui lib. 1. cap. 1. exponens Valentinianorum placita, voce ὁμοούσιον utitur, ut significet, rem ejusdem esse essentię cum alterâ: dicit enim: *Id quod spirituale erat, haud quaquam ab Acamoth informari potuisse, quoniam ejusdem cum ipso essentiæ, ὁμοούσιον erat.* Evincitur 2. ex Tertulliano, qui initio libri adversùs Praxeam expressis verbis scribit, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse *unius substantiæ*, quæ quidem verba Græcè per ὁμοούσιον vertuntur. Evincitur 3. ex Athanasio, qui in libro de sententiâ Dionysii Alexandrini circa Verbi divinitatem, scribit, Dionysium Alexandrinum in Epistolâ ad cognominem Dionysium Romanum dixisse, Christum esse ὁμοούσιον, *Consubstantialem Deo*; eamque confessionem Dionysium Romanum exegisse, ut Alexandrinus apud eum Catholicus audiret. Evincitur 4. ex Pentapolitanis, qui Dionysium Alexandrinum tanquam violatæ fidei reum detulerunt ad Dionysium Romanum, quòd in suis contra Sabellianos epistolis Verbum non dixisset, ὁμοούσιον, seu *Consubstantiale Patri*: Adeò vox illa necessaria erat, ne quis in hæresis suspicionem veniret. Evincitur 5. ex Eusebio Cæsariensi, qui in Epistolâ ad suos Cæsarienses, cujus meminit Socrates hist. Eccles. lib. 1. c. 8. sic loquitur: *Novimus quosdam ex veteribus, doctos & illustres Episcopos & scriptores, qui de Patris & Filii divinitate differentes, nomine ὁμοούσιον usi sunt.*

Objicies 3. Concilium Nicænum I. ad explican-

candam Verbi divinitatem uti non potuit voce quam Antiochena Synodus, sexaginta circiter annis antè habita, expressè rejecerat: atqui sic se res habuerat, Athanasio teste in libro de Synodis Arimin. & Seleuc. seu laudata Synodus Antiochena decrevit, Filium non esse ὁμοούσιον, hoc est, *Consubstantialem Patri*: ergo, &c.

Resp. 1. dist. maj. Concilium Nicænum I. uti non potuit voce sumptâ eodem sensu, quo damnata fuerat à secundâ Antiochenâ Synodo, conc. maj. in alio sensu, neg. maj. Altera Synodus Antiochena (inquiunt nonnulli) damnavit vocem ὁμοούσιον, hoc est, *Consubstantiale*, in sensu Pauli Samosateni, qui eam sumpserat in sensu Sabellii personas in Trinitate non distinguentis, ita ut vellet cum Sabellio, Filium esse Patri consubstantialem, hoc est, unam cum eo non tantùm naturam, sed etiam personam constituere. Theologis qui sic sentiunt, prævivit Hilarius in libro de Synodis adversùs Arianos propè finem: *Malè* (inquit) *ὁμοούσιον Samosatenus confessus est: sed numquid meliùs Ariani negaverunt?* In hoc autem malè Samosatenum confessum fuisse ὁμοούσιον, ibidem docet Hilarius, *quia per hanc unius essentiæ nuncupationem solitarium atque unicum esse Patrem, & Filium prædicabat*.

Resp. 2. dist. maj. Concilium Nicænum uti non potuit voce, quam secunda Antiochena Synodus damnaverat, in se & absolutè sumptam, conc. maj. quam damnaverat propter abusum tantùm, neg. maj. Paulus Samosatenus (ajunt plures Theologi) nusquam dixit, Filium esse consubstantialem Patri, sed eâ doctrinâ, & eo loquendi modo, quem sciebat apud Catholicos esse passim receptum, abusus est, ut contra ipsos probaret, inde sequi, tres esse substantias in Deo, unam quæ prior esset, & duas alias quæ ex eâ productæ essent. Ut autem Antiocheni Patres impedirent, ne ejusmodi sophisma simplices Catholi-

tholicos deciperet, vetuerunt, ne Filius Patri consubstantialis diceretur.

Confirmatur solutio 1. ex Athanasio, qui in libro de Synodis Ariminensi & Seleuciensi sic loquitur: *Qui Samosatenum substulerunt, hanc vocem, Consubstantiale, corporaliter accipere, cum scilicet Paulus sophisticari vellet, & diceret, Si non ex homine Christus Deus factus est, igitur consubstantialis est Patri; unde necessariò sequitur, tres esse substantias, unam quidem, quæ prior sit, reliquas verò duas ex ea oriundas: ideoque meritò vitantes illud sophisma Pauli, dixere, Christum non esse consubstantialem: non enim ita se habet Filius ad Patrem, ut ille cogitabat. Illi verò*, (hoc est, Nicæni Patres) *qui Arianam hæresim anathemate percusserunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent, neque hoc modo in rebus corporeis, præsertim in Deo, consubstantiale accipiendum esse considerassent ..... meritò inducti sunt, ut Filium consubstantialem dicerent.*

Confirmatur 2. ex Basilio, qui epist. 300. ubi asseruit, neminem in Synodo Nicænâ I. contradixisse decreto, quo Patres declararunt, Verbum esse Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, genitum non factum, dicit è contra, non eodem unanimi consensu vocem ὁμοούσιον, receptam fuisse: *At* (inquit) *vocem illam* ὁμοούσιον, *sinistrè à nonnullis acceptam, sunt qui nondum admiserunt.* Addit eos, qui illam non recepissent, reprehensione ac simul aliquâ excusatione dignos fuisse: *Quos jure quis dignos reprehensione dixerit, & eosdem iterum jure excusandos.* Mox reddit rationem, cur meritò debeant accusari: *Patrum enim vestigiis non insistere, & suam ipsorum excogitatam sententiam velut potiorem voci illorum anteferre, tanquam præsumptionis plenum, reprehensione dignum est: eandem verò rursùs à nonnullis accusatam, suspectam habere, videtur aliquatenus illos à culpa liberare.* Quinam verò sint, quibus illa vox suspecta fuerat, hisce

hisce verbis tradit: *Nam revera qui convenerunt in causa Pauli Samosateni, vocem hanc ut minus congruam accusatam rejecerunt. Dixerunt enim illi, Homousii vocem, notionem & substantiæ, & eorum quæ ex ipsa sunt, repræsentare nobis, ita ut substantia distributa, Homousii appellationem impertiat iis, in quæ distributa fuerit.* Eam autem expositionem, quam Paulus Samosatenus Ecclesiæ Catholicæ imponebat, sic idem Basilius confutat: *Hoc quidem* (ait) *verissimum est de ære, & numismatibus inde cusis: at in Deo Patre & Deo Filio, nec substantia est antiquior, nec utrique videtur superstrata: Hoc enim dicere vel cogitare, impietatis omnem rationem excedit.*

Confirmatur 3. ex Eusebio Cæsariensi. Is in Epistolâ ad suos Cæsarienses, quam Socrates describit hist. lib. 1. cap. 8. asserit *primò*, non sine prævia discussione vocem *Consubstantialis*, insertam fuisse symbolo: *Id quod ab illis dictum erat, Ex substantia Patris, & Consubstantialis, non absque examine prætermisimus. Hinc igitur variæ quæstiones ortæ sunt, & responsiones, & quænam esset eorum verborum sententia, accuratè expendebatur.* Asserit *secundò*, Patres Nicænos vocem illam non intellexisse eo sensu, quo eam ab orthodoxis intelligi finxerat Samosatenus: *Et has quidem voces, Ex substantia, fassi sunt hoc significare, Filium quidem esse ex Patre, sed non tanquam partem ipsius Patris.* Asserit *tertiò*, ipsum Constantinum imperatorem eâdem ratione vocem, de quâ est quæstio, exposuisse coram Episcopis, qui quòd pravum sensum aut timerent, aut se timere fingerent, eam admittere detrectabant: *Consubstantiale à se dici, non juxta corporum affectiones, neque per divisionem, aut per sectionem quandam Filium ex Patre subsistere: fieri enim non posse, ut materiæ expers natura, & intellectualis & incorporea, corpoream ullam affectionem admittat:*

sed divinis arcanisque rationibus id esse intelligendum.

Confirmatur 4. ex eo, quòd Sabellius ante Paulum Samosatenum ex voce ὁμοούσιον concluderet, sequi, Filium per excisionem & separationem divinæ substantiæ ex Patre generari; id enim apertè colligitur ex Alexandro Alexandrino, qui in Epistolâ ad Alexandrum Constantinopolitanum, apud Theodoretum Hist. Ecclesiast. lib. 1. cap. 1. expressè asserit: *Filium genitum esse, non ex non existentibus, sed ex ipso existente Patre, non corporum more per incisiones aut defluxus divisionem, quemadmodum Sabellio videtur.*

Ex iis, quæ hucusque dicta sunt, patet 1. ante Paulum Samosatenum vocem ὁμούσιον apud Catholicos in usu fuisse. Patet 2. alteram Synodum Antiochenam rejecisse eamdem vocem quòd Paulus Samosatenus eâ, ex suppositione Catholicorum, qui eam admittebant, abuteretur. Patet 3. Nicænam primam Synodum eam in usum restituisse, eò, quòd Arianis damnandis aptissima esset, nec eâ Ariani, sicut anteà Paulus Samosatenus, abuti possent, cum illi subjecta esset explicatio, quâ impedirentur, ne ex eâ inferrent, Filium à Patre generari per excisionem aut partitionem Patris substantiæ: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem* (verba sunt Nicæni Symboli) *omnium visibilium & invisibilium creatorem, & in unum Dominum Iesum Christum, natum de Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.*

Articulus IV.

Quid de Verbi divinitate senserint Patres, qui post Nicænam I. Synodum floruerunt.

Not. NOn hîc agemus de Patribus, quos post Synodum Nicænam certò, ac evidenter constat, Verbi divinitatem propugnasse; sed de iis tantùm, quorum fides eo in capite potest esse dubia. Ii verò præ cæteris sunt, Eusebius Cæsariensis, authores formularum, quæ in aliquibus Conciliis post Nicænum habitis editæ sunt, Osius Cordubensis, Liberius Papa.

§. I.

De Eusebio Cæsariensi.

Conclusio. Eusebius Cæsariensis apud plures Patres meritò tanquam Arianus audiit.

Probatur prior pars. *Primò* sic de illo loquitur Athanasius in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ: *Non veritus est palam dicere, Christum non esse verum Deum.* 2. Hieronymus in Epistolâ ad Ctesyphontem hæc scribit: *Eusebium fuisse Arianum, nemo est, qui nesciat:* 3. Patres septimæ Synodi generalis actione sextâ sic loquuntur: *Quis enim fidelium Ecclesiæ & eorum, qui verorum dogmatum scientiam perceperunt, ignorat, quòd Eusebius Pamphili in reprobum sensum traditus, ejusdem opinionis & sensus fuerit cum his, qui Arii impietatem secuti sunt?*

Nec valet responsum Valesii contendentis, id fuisse dictum obiter tantùm, & ex occasione, non autem datâ operâ, & causâ priùs cognitâ; siquidem septimæ Synodi Patres frigidè non asserunt, Eusebium fuisse Arianum, sed & variis argumentis

tis ex ejus operibus deprompti probant, ut videre est in septimæ Synodi loco, quem mox laudavimus.

Probatur altera pars. *Primò*, Eusebius Cæsariensis libro 7. Præparationis Euangelicæ cap. 15. Patrem comparat supremo cœlo, Verbum Soli, & Spiritum Sanctum Lunæ; aitque, quòd quemadmodum cœlum supremum præstantius est sole, & sol lunâ, ita Pater præstantior est Verbo, & Verbum Spiritu Sancto: *Nobis igitur* (inquit) *simile utcumque modo de incorporearum illarum, intelligentiumque naturarum ordine sentiendum, ut vis quidem illa immensa Dei præpotentis omnique oratione major, confertim ac simul universa comprehendat; tum Patrem consequatur Verbi divini potentia, quæ reliqua pariter & moliatur & illustret, quam ob causam lux vera, & justitiæ sol ab Hebræis nominari consuevit. Deinde post secundam illam naturam, lunæ quasi loco, Spiritus Sancti natura succedat.*

Secundò, Euseb. lib. 4. Demonstrat. Euangelicæ cap. 3. scribit, Patrem existere ante Verbum: *Pater* (ait) *priusquam Filius, & ante generationem ejus subsistit, quatenus solus erat ingenitus.*

Tertiò, idem author sæpiùs iisdem loquendi formulis utitur, quibus utebantur Ariani. Libro 4. Demonstrationis Euangelicæ c. 2. Filium Dei vocat *Patris opificium*: lib. 5. c. 1. *secundam causam*: cap. 6. dicit, *Patrem esse universorum Deum primum & verè Dominum tam ipsius unigeniti sui Verbi, quàm eorum omnium quæ post illud genita sunt*: cap. xi. asserit, Filium esse *inferiorem prima causa, eum esse alteram præter Patrem essentiam.*

Quartò, libro 1. Hist. cap. 2. scripsit, Verbum quâ Verbum est, fuisse Patris præcepto de condendo orbe subditum: *Verbum autem Dei ab ipso secundum, paternis præceptis obtemperans.* Libro 1. adversùs Marcellum docuit, Filium Dei, quâ Verbum

bum eſt, mediatorem eſſe inter Deum & Angelos: *Non eſt exiſtimandum, hunc eſſe Deum illum, qui eſt ſupra omnia Deus, nedum de numero Angelorum aliquem; ſed medium, utrorumque & mediatorem; quippè cum inter Patrem ſuum & Angelos intercedat medius*. Epiſtolâ ad Euphrationem negat, Filium coexiſtere Patri: *Non enim* (inquit) *coexiſtere Filium Patri, ſed ante fuiſſe Patrem quàm Filium dicimus. Nam ſi coexiſtunt, quomodo erat Pater Pater, aut Filius Filius? vel quomodo unus quidem primus, alter ſecundus eſt?*

Ex textibus, qui hucuſque laudati ſunt, ſic argumentum confici poteſt. Ille *meritò* tanquam Arianus audiit apud Patres, qui ſcripſit, Patrem eſſe præſtantiorem Verbo, ante Verbum exiſtere, Deum eſſe Verbi; qui ſcripſit, Filium eſſe opificium Patris, ſecundam cauſam, alteram præter Patrem eſſentiam, Patris præcepto de condendo orbe ſubditum, ipſum non coexiſtere Patri: atqui ea omnia (ut patet ex textibus mox laudatis) aſſeruit Euſebius Cæſarienſis: ergo *meritò* tanquam Arianus audiit apud antiquos Patres.

Reſpondent nonnulli, ea omnia loca exponi poſſe in ſenſum catholicum: Hoc eſt (inquiunt) dici poteſt, Euſebium iis textibus non aliud intendiſſe, quàm contra Sabellianos, ac præſertim contra Marcellum, quem Sabellianiſmi fuligine tinctum arbitratus eſt, aſſerere Patris à Verbo diſtinctionem perſonalem, & veram illius ab eodem Patre generationem; ac proindè Patrem eſſe præſtantiorem Verbo, *origine*, non autem naturâ; Patrem ratione *originis* eſſe priorem Filio; ipſum eo ſenſu Deum eſſe Filii, quòd Filius eſſe ab illo receperit; Filium eſſe ſecundam *ratione originis* cauſam; alteram præter Patrem eſſentiam *perſona, non natura*; ſubditum fuiſſe Patris præcepto impropriè ſumpto, hoc eſt, accepto pro miſſione ad mundi creationem: nempè Pater

per suum Verbum omnia & molitus & executus est.

Verùm licèt in alio scriptore loca, de quibus agitur, in sensum catholicum exponi possent, nimirùm in Justino, Tertulliano, Origene, similia legere est, quæ tamen (ut superiùs ostensum est) Arianismum non sapiunt; in Eusebio tamen, vehementer hæreseos ejusmodi suspecta sunt: nempè 1. Arium recenter exortum, & ab Alexandro Episcopo Alexandrino synodicè damnatum, studio ac favore complexus est, ut patet ex ejusdem Arii ad Eusebium Nicomediensem Epistolâ quam hæresi 68. refert Epiphanius. 2. Cùm in Concilio Nicæno proposita fuisset fidei formula quâ Verbum dicebatur Patri Consubstantiale, subscribere initiò detrectavit, licèt postridiè, haud dubiè veritus Imperatoris minas, eam amplexus sit. 3. Post Concilium Nicænum, Arianorum conciliabulis non interfuit modò, sed etiam præfuit, velut Antiocheno, in quo (ut inferiùs dicetur) Nicænæ fidei formula multùm fuit coarctata, & Tyrio, in quo Athanasius catholicæ fidei columen vim passus, iniquè ex suâ sede dejectus est.

Objicies 1. Eusebius Cæsariensis, 1. subscripsit symbolo, quod in Synodo Nicænâ confectum est: 2. Admisit *Consubstantialis* vocem, quam Nicæni Patres symbolo inseruerant: 3. Anathema cum iisdem Nicænis Patribus dixit iis, qui assererent, Verbum de non extantibus factum fuisse, extitisse tempus, cum non esset: ergo Eusebius, saltem post Concilium Nicænum I. catholicè sensit de Dei Verbo. Probatur antecedens ex ipsiusmet Eusebii de Nicæno Concilio Epistolâ ad suos Cæsarienses, quam Socrates Hist. lib. 1. cap. 8. describit: in eâ enim Epistolâ sic loquitur: *Ne ipsam quidem vocem, Consubstantialis, rejicimus. Atque hæc dicta sint de fide quæ Nicææ promulgata est, cui quidem omnes consensimus .... Sed & anathematismum, qui post fidei formulam*

mulam ab illis est promulgatus, haudquaquam molestè suscepimus.

Resp. dist. ant. Eusebius subdolè subscripsit symbolo, quod in Synodo Nicænâ confectum est, conc. ant. subscripsit sincerè, neg. ant. Nempè in Epistolâ ad suos Cæsarienses ita exposuit Nicænum symbolum, ut ea quæ in illo proposita sunt, impietati Arianæ minimè contraria sint.

Et sanè asserit 1. eo tantùm sensu definitum fuisse, Verbum *esse genitum ex substantia Patris*, quòd non sit portio substantiæ Patris, ita ut retentâ sibi portione substantiæ, aliam partem ipsi tradiderit: *Et has quidem voces*, Ex substantiâ, *fassi sunt* (ait) *hoc significare, Filium quidem esse ex Patre, sed non tanquam partem ipsius Patris. Hunc sensum ut nos quoque amplecteremur, æquum omninò videbatur, cum pia doctrina prædicet, Filium ex Patre esse, nec tamen partem esse illius substantiæ*; cum è contra earum vocum, *Ex substantia*, obvius sensus, à Nicænis Patribus intentus, sit, non esse quoddam extrinsecùs productum & adventitium, ac neque de nihilo, neque de priùs existente materiâ factum.

Asseruit 2. *Consubstantialis* vocem non aliud excludere, quàm quod ipse excludi voluit voce *ex substantia genitum*, scilicet Filium à Patre non processisse per divisionem, aut abscissionem, aut mutationem substantiæ, sicut contingit in corporum, aut animalium generatione: *Sic etiam* (inquit) *illud, Consubstantialem esse Filium Patri, cum allatis rationibus discussum esset, convenit juxta corporum modum, neque instar mortalium animantium accipi debere: Nam neque per divisionem substantiæ, neque per abscissionem, nec per mutationem paternæ substantiæ, atque virtutis, id posse constare: Ingenitam enim Patris naturam ab iis omnibus alienam esse.* Addit, eandem *Consubstantialis* vocem hoc unum significare, quòd nulla sit similitudo inter Filium & creaturarum ge-

nerationem: *Verùm* (ait) *hoc Consubstantialem esse Patri, nihil aliud significare, quam Filium Dei nullam cum creaturis ab ipso factis similitudinem habere; sed solius Patris, à quo genitus sit, per omnia similem esse*: cum è contra voce *Consubstantialis*, Nicæni Patres adversùs Arium significare voluerint, unicam & eandem, nec ullâ re diversam Patris ac Filii esse substantiam; ita ut personarum quidem, sed non essentiæ sit aliqua distinctio.

Asserit 3. Concilium ideò damnasse hæc verba: *Ex non extantibus: Fuit aliquando tempus cum non esset*, quòd in Scripturis non reperientur: *Sed & anathematismum qui post fidei formulam ab illis est promulgatus, haudquaquam molestè suscepimus, eò quòd peregrinis, & à sacra Scriptura alienis vocibus uti prohibeat, ex quibus omnis ferè dissensio ac perturbatio Ecclesiarum exorta est. Cum igitur nulla divinitùs inspirata Scriptura istis unquam usa sit vocibus, Ex non extantibus, &: Fuit aliquando tempus cum non esset: & aliis quæ ibidem subjiciuntur, visum est, nullatenus rationi consentaneum esse, ut hæc vel dicerentur vel docerentur. Proinde huic recto ac salubri decreto, etiam consensimus*. Verùm licèt sententias illas Eusebius proscripserit quoad verba quibus constant, non proscripsit tamen quoad sensum, quem continent, unde sensûs iis vocibus damnati ne meminit quidem; sed nec meminisse potuisset, cum alibi, scilicet lib. 4. de Euangelicâ Demonstratione cap. 1. scribat, omnibus omninò creaturis convenire, quòd non factæ fuerint ex non extantibus: *Nulla* (inquit) *ratione dici potest, de nihilo esse quidquam eorum quæ sunt: Neque enim esse quidquam potest ex eo quod ipsum non sit: Quomodo enim id quod non est, alteri ut sit causa erit? omne autem quodcumque est, ex uno qui solus est, & ante omnia est, quique olim etiam illud respondit: Ego qui sum, ut esset, & accepit & habet*.

Obji-

Objicies 2. Eusebius in Epistolâ ad suos Cæsarienses, loquens de symbolo Nicæno, conceptis terminis negat, Verbum esse factum: *Pari enumeratione* (inquit) *has etiam voces approbavimus : Genitum non factum* . 2. Ibidem pariter negat; Verbum esse ex substantiâ aliâ à Patris substantiâ: *Nec ex alia* (inquit) *quadam hypostasi aut substantia, sed ex Patre esse* . 3. In libris contra Marcellum sæpiùs asserit, Verbum extitisse ante omnia sæcula: *Ecclesia Dei* (ait libro 1. cap. 8.) *Dei Filium unigenitum agnoscit eum, qui ante omnia sæcula de Patre fuit genitus* . Ejusdem libri cap. 9. damnat eos, qui contenderint, ipsum appellari debere creaturam: *Atque adeo reprehendi nec immeritò debent ii, qui ausi sunt illum creaturam nominare* . Tandem 4. ipsum sæpiùs vocat Dei Filium unigenitum, Deum de Deo, lumen de lumine: *Credimus* (verba sunt quæ leguntur in symbolo, quod ipse Eusebius in Nicænâ synodo obtulit Imperatori Constantino) *in unum Dominum Iesum Christum, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, Filium Unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Deo Patre genitum, per quem omnia facta sunt* .

Ex iis autem locis sic conficitur argumentum: Ille catholicè de Verbo sensit, qui negavit, ipsum esse factum, esse ex substantiâ aliâ à substantiâ Patris, esse creaturam; qui è contra asseruit, Verbum esse ante omnia sæcula, esse Deum de Deo, Unigenitum Patris Filium: Atqui Eusebius illud negavit, & istud asseruit: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. Ad cujus probationem disting. priorem partem: Eusebius negavit Verbum esse factum; esse ex aliâ substantiâ à Patris substantiâ; esse creaturam, *secundùm quid*, conc. ant. *absolutè*, neg. ant. Scilicet eo tantùm sensu Eusebius ea, de quibus agitur, negavit de Verbo, quòd contenderit, ea ipsi non convenire;

eâdem ratione, quâ cæteris entibus conveniunt : Nam cum alia entia *immediatè* à Deo condita non sint, omnia quippè per Verbum facta sunt; è contra ipsum Verbum *immediatè* ab ipso Deo productum est: *Pari ratione* (inquit ad suos Cæsarienses scribens) *has etiam voces approbavimus, Genitum non factum. Nam* FACTUM *Verbum esse dicebant* COMMUNE *reliquis omnibus creaturis, quæ per Filium factæ sunt; quibus nihil simile habeat Filius, ac proindè eum non esse facturam, his, quæ per ipsum facta sunt, similem; sed longè præstantioris, quàm reliquas creaturas, esse substantiæ.*

Ad alteram partem probationis, de quâ agitur, respondendum est, per has voces: *Ante omnia sæcula*, Eusebium id tantùm intellexisse, quod intelligebant Ariani, nempè Verbum à Deo productum fuisse ante cæteras omnes creaturas: quippè sæcula recensentur inter res à Deo creatas: *Tempora & sæcula per illum facta sunt* (inquiunt Ariani in Concilio Antiocheno) Eâdem etiam ratione asserebant, Verbum esse Primogenitum omnis creaturæ, unicum ejus Filium. Jam verò quòd idem Eusebius Verbum dixerit Deum, nihil obstat, cum creaturæ excellentes nonnunquam in Scripturis Dii appellentur. Hinc patet deceptum esse Socratem, cum hist. lib. 1. cap. 23. scripsit, inter Episcopos quæstionem non de re, sed de nomine tantùm extitisse: *His de causis* (inquit) *singuli Episcopi velut contra adversarios scriptis voluminibus decertarunt. Et cum utrique dicerent, Filium Dei propriam personam atque existentiam habere, Deumque in tribus personis unum esse confiterentur; tamen, nescio quo pacto, nullatenus inter se consentire potuerunt, nec ulla ratione quiescere sustinuerunt.*

Objicies 3. In Martyrologiis Usuardi, Adonis Viennensis, & in veteri Breviario manuscripto Ecclesiæ Lemovicensis, Eusebius inter Sanctos recensetur: ergo, saltem ante mortem, ejuravit hæresim Arianam.

Resp. 1. illorum Martyrologiorum authores deceptos fuisse sumendo Eusebium Cæsariensem pro Eusebio Samosateno, qui sub Constantio Ariano Imperatore martyr occubuit; nempè in odium fidei, projectâ in illius caput tegulâ, ab Arianâ muliere occisus est. Resp. 2. Ecclesiam Lemovicensem, si verum sit quod ex vetere illius Breviario objectum est, in facto errasse, seu catholicum credidit, quem multa probant juratum fuisse Arianum, etiam post habitam Synodum Nicænam.

§. II.

De formulis fidei post Nicænam Synodum editis.

Not. Mortuo Constantino Imperatore, Ariani nullum non moverunt lapidem, ut *Consubstantialis* vocem, quâ fides Catholica continetur, obliterarent; unde variis in Conciliis varias fidei formulas ediderunt, in quibus aut omissa est vox ejusmodi, aut appositi termini, quibus illius sensus corrumperetur: operæ pretium est, ut eas post Nicænum Concilium editas fidei formulas, hoc in paragrapho proponamus.

Conclusio I. In Concilio Antiocheno quod habitum est anno 341. tres editæ sunt fidei formulæ.

Probatur 1. Socrates hist. lib. 1. cap. 10. duas refert fidei formulas Antiochiæ editas. 2. S. Athanasius lib. de Synodis tertiam describit. Prior formula nec consubstantialitatis, nec similitudinis, nec dissimilitudinis meminit: sic enim habet: *Didicimus ab initio credere in unum Filium Dei unigenitum, ante omnia sæcula subsistentem, manentemque cum Patre qui ipsum genuit, per quem omnia facta sunt.* Altera similitudinem agnoscit inter Verbum & Patrem: *Credimus in unum Dominum Iesum Christum, Filium ejus unigenitum*

 Deum,

Deum, per quem omnia facta sunt, genitum ex Patre ante omnia sæcula, Deum ex Deo .... nec mutationi obnoxium nec conversioni, paternæ divinitatis, substantiæ, potestatis, consilii & gloriæ expressam undequaque imaginem. Deinde anathema dicit iis, qui dixerint, *Filium creaturam tanquam unam ex creaturis.* Tertia fidei formula, quam protulit Theophronius Tyanorum Episcopus, quamque probavit Antiocheuum Concilium, sic habet: *Credimus in Filium Dei unigenitum, Deum, Verbum, potentiam & sapientiam, Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, eumque genitum esse ex Patre ante sæcula, Deum perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrem existere in sua persona.*

Quæres, an tres illæ fidei formulæ sint Catholicæ.

Resp. 1. tres illas fidei formulas, si habeatur ratio solorum terminorum ex quibus constant, nihil continere, quod Catholicæ fidei adversetur. Resp. 2. quòd licèt eæ formulæ cum Catholicâ fide, absolutè loquendo, conciliari possint; eam tamen non sufficienter exprimant: nempè nihil in eis est, quod (ut ostendimus agentes de Eusebio) puri Ariani non concedant. Resp. 3. eas fidei formulas esse suspectas de hæresi, tum quòd vox *Consubstantialis*, quæ iis temporibus erat fidei Catholicæ tessera, in eis omissa sit, tum etiam quòd editæ sint ab Episcopis, qui Athanasium, Eustathium, Paulum Constantinopolitanum, præcipua tunc fidei Nicænæ apud orientales columina, ex sedibus iniquè dejecissent; unde corrigendus videtur Hilarii locus, quo Antiochenum, de quo agitur, Concilium *Sanctorum Synodus* appellatur: tum denique quòd trium personarum unitatem reducant ad unitatem consensûs & voluntatis, licèt tamen unitatem essentiæ non excludant.

CONCLUSIO 2. Aliquibus post solutum

An-

Antiochenum Concilium menfibus, quarta edita eft fidei formula.

Probatur ex Socrate, qui hift. lib. 1. cap. 18. eam fidei formulam defcribit: fic autem habet: *Credimus in unigenitum ejus Filium Dominum noftrum Iefum Chriftum, qui ex Patre genitus eft ante omnia fæcula, Deum ex Deo, lumen ex lumine; per quem omnia facta funt in cælo, & in terris.* Addit (quod & omnes ferè Ariani addebant, ne audirent, tanquam fidei Nicænæ deftructores:) *Illos autem qui dicunt, ex eo quod non erat, extitiffe Filium Dei, & ex alia fubftantia, non autem ex Deo, & tempus aliquando fuifse cum non efset, Ecclefia Catholica alienos effe ftatuit.*

Quæres, à quibus & quâ occafione edita fit quarta illa fidei formula.

Refp. ad 1. quartam illam fidei formulam editam fuifse à Narcifso Cilice, Theodoro Thrace, Mario Chalcedonenfi & Marco Syro. Refp. ad 2. editam fuifse occafione depofitionis Athanafii & Pauli ab Arianis tentatæ. Cum enim Conftans Occidentalium Imperator de eâ certus factus fuifset, datis (inquit Socrates hift. 2. cap. 18.) ad fratrem Conftantium literis, poftulavit, tres ad fe Epifcopos mitti, qui de Pauli & Athanafii depofitione rationem redderent: ii verò (pergit idem author) fidem Antiochiæ promulgatam penès fe occultantes, quartam hanc fidei formulam à fe compofitam Conftanti Augufto obtulerunt.

CONCLUSIO 3. Anno 345. Epifcopi ad Concilium Antiochiæ coacti, quintam ediderunt fidei formulam.

Probatur authoritate Socratis, qui hift. lib. 2. cap. 19. hæc fcribit: *Tranfacto poft hæc,* (feu poft legationem Epifcoporum ad Conftantem Occidentis Imperatorem) *rurfus Orientales Epifcopi collecta Synodo aliam fidei formulam confcripferunt, eamque ad Epifcopos Italiæ*

 (qui

(qui tunc Mediolani habebant Synodum) *miserunt*.

Ea verò fidei formula, quam ibidem Socrates describit, prolixior quidem est aliis, quæ eò usque post Concilium Nicænum promulgatæ fuerant, sed nihil eis addit novi, nisi quasdam expressiones, quæ cum Arianorum hæresi facilè conciliari possunt: Nempè asserit quidem, Filium per omnia similem esse Patri; sed substantiæ ne meminit quidem: Ait, eum ante tempora extitisse; sed tempora accenset creaturarum numero, hincque fit, ut ex eò loquendi modo colligi non possit æternitatem Verbo convenire. Docet quidem ipsum ex non extantibus factum non fuisse, sed nomen tantùm, non verò rem ipsam proscribit: *Neque* (inquit) *citra periculum erroris dici potest Filium ex iis quæ non erant, extitisse, cum nusquam in divinis libris id de illo prædicatum reperiatur*. Videtur innuere, Divinitatem ei reverà competere; verùm immediatè post, eum dicit subjectum esse Patri: *Scimus enim illum, quamvis Patri ac Deo subjectus sit, nihilominus tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum ac verum*.

Postquam Episcopi, de quibus agitur, suum errorem variis vocum involucris obtegere conati sunt, damnant Pauli Samosateni de Christo hæresim; in eo (inquiunt) positam, quòd Christus *natura* nudus sit ac simplex homo: damnant quoque Photinum & Marcellum, quos errorum tum Sabellii circa Trinitatem, tum Pauli Samosateni circa Incarnationem, insimulant. Sed Marcellus in Concilio Sardicensi, utroque se purgavit, *docens* (inquit Socrates Hist. lib. 2. c. 21.) *verba libri sui non fuisse intellecta, atque idcirco se in suspicionem venisse erroris Pauli Samosateni*.

Conclusio 4. Concilio Sirmiensi tres fidei formulæ passim adscribuntur.

Probatur. Prior formula legitur apud Athanasium libro de Synodis, apud Hilarium de Synodis,

nodis, apud Socratem hist. lib. 2. cap. 30. Ex formula prætermittit tum *substantiæ*, tum *similitudinis* voces, constatque 25. anathematismis, quibus damnantur tum Photini de Christo errores, tum nonnullæ expressiones, quæ à primis Arianis adhibitæ fuerant, sed quæ tamen cum Arii dogmate facilè conciliari poterant. Hilarius libro de Synodis illam formulam non improbat; imò censet Catholicam: sed ab Athanasio rejicitur tanquam opus, quo Ariana impietas, implicitè saltem, contineretur.

Altera fidei formula purum Arianismum complectitur, scilicet 1. Patrem ideò Deum appellat, quòd ipsius etiam Christi sit Deus: *Duos autem Deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse Dominus dixit: Ibo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* 2. Prohibet, ne substantiæ aut similitudinis voces adhibeantur: *Quod verò quosdam haud multos movebat de substantia, quæ græcè οὐσίας appellatur, id est, ut expressiùs intelligatur, Homoousion quod dicitur, aut Homoeusion, nullam omninò fieri oportere mentionem.* 3. Asserit, absolutè Patrem tum majestate, tum dignitate, tum gloriâ, esse Filio majorem: *Nulli potest dubium esse, Patrem honore, dignitate, claritate, majestate, & ipso nomine Patris, majorem esse.* 4. Docet, Filium esse Patri subjectum: *Catholicum esse nemo ignorat, duas personas esse Patris & Filii; majorem Patrem, Filium subjectum cum omnibus his quæ ipsi Pater subjecit.* 5. Innuit, solum Patrem cum exclusione Filii esse æternum, invisibilem, & immortalem: *Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse.*

Tertia fidei formula, quæ Sirmiensi Concilio tribuitur, quæque ab Ursacio & Valente delata est ad Ariminensem Synodum, à tribus aut quatuor Episcopis (ut testatur Athanasius lib. de Synodis) Sirmii conscripta est: In eâ verò formulâ rejicitur substantiæ nomen, & adstruitur similitudo:

tudo: *Vocabulum porrò substantiæ, quia simpliciùs à Patribus positum est, & à populis ignoratur, & scandalum affert, eò quòd in Scripturis non contineatur, placuit, ut de medio tolleretur, & nullam posthac de Dei substantia mentionem esse faciendam, eo quòd sacræ Scripturæ nusquam meminere substantiæ Patris & Filii. Filium autem Patri per omnia similem dicimus, quemadmodum sacræ literæ dicunt & docent.*

Quæ mox relata est fidei formula, à juratis Arianis promulgata est; verùm id factum fuit operâ Semiarianorum, qui cum in Concilio Ancyrano, præside Basilio Ancyræ Episcopo, secundam formulam Sirmiensem proscripsissent, ab Imperatore Constantio, apud quem plura poterant, obtinuerunt, ut secunda Sirmiensis formula proscriberetur, ejusque authores subscriberent Ancyranæ, in qua rejecta fuerat *Consubstantialis* vox, asserta sola similitudo; sic enim habet quartus Concilii Ancyrani anathematismus: *Si quis audiens hoc: Quomodo Pater habet vitam in semetipso, similem non dicat etiam Filium Patri juxta essentiam, anathema sit.* Sic etiam, Epiphanio teste hæresi 73. habet anathematismus decimus octavus: *Si quis Patrem potestate simul, & substantia, Filii Patrem asserens, consubstantialem, vel ejusdem cum Patre substantiæ Filium esse dicat, anathema sit.* Verùm Hilarius libro de Synodis, non refert, eum anathematismum ab Ancyranis Episcopis latum fuisse; nec enim extabat in Concilii Synodica, quam Hilarius penes se habebat: *Literarum* (inquit) *fidem teneo non à Laicis sumptam, sed ab Episcopis datam.* Eo argumento S. Doctor utitur, ut Basilii, Eustathii, & Eleusii, qui Ancyræ adversùs secundam Sirmiensem formulam convenerant, fidem, quæ tamen meritò multis aliis Patribus dubia visa est, tueatur.

CONCLUSIO 5. Anno 359. in Concilio Ariminensi Episcopi Occidentales ab Arianis territi

riti & decepti probarunt tertiam formulam, quæ Sirmii promulgata fuerat.

Probatur authoritate Theodoreti, hist. lib. 2. c. 16. Athanasii in Epistolâ ad Africanos, Hilarii in fragmentis, Hieronymi in Dialogo adversùs Luciferianos; ii Patres factum, de quo agitur, missum à Socrate, literis consignarunt. Hoc tamen inter hanc formulam & tertiam Sirmiensem discrimen est, quòd tertia Sirmiensis Filium dicat, *Per omnia* similem Patri, Ariminensis verò dicat solùm, *Similem Patri qui eum genuit*, *secundùm Scripturas*.

Diximus, Ariminenses Episcopos, *territos ab Arianis*, formulam, de quâ agitur, probasse, ut nimirùm observet lector 1. defuisse illi Concilio libertatem, quæ requiritur in judicibus, ut eorum decreta valeant. Addidimus, eos pariter ab iisdem Arianis *deceptos fuisse*: nempè arbitrati sunt adversantes sibi Episcopos sincerè Arianam hæresim damnare variis anathematismis, quibus subscripserant; decepti præsertim fuerunt à Valente, qui eis author fuit, ut in anathematismo, quo decernebatur Filium Dei non esse creaturam, adderent, *Sicut aliæ creaturæ*, ne (quod ipsi non adverterunt) Verbum è numero creaturarum prorsùs eximeretur. Formulam, quam (ut mox diximus) Ariminenses Episcopi, Arianorum minis territi, & fraudibus decepti probarunt, priùs seu dum libertate fruerentur, unanimi consensu rejecerant, ac insuper Valentem, Ursacium, Demophilium, & alios contradicentes Episcopos ab Episcopatu dejecerant. Vide Socratem hist. lib. 2. c. 37. Sozomenum hist. lib. 4. c. 19.

Conclusio 6. Orientales Episcopi in Concilio Seleuciensi, quod eodem tempore celebrabatur, quo Ariminense, duplicem proposuerunt fidei formulam.

Probatur ex Socrate hist. lib. 2. cap. 39. ex Sozomeno lib. 4. cap. 21. Nempè scribunt authores illi, Episcopos ex quibus constat synodus,

dus, in duas partes scissam fuisse. Quatuor supra triginta Episcopi, quorum caput erat Acacius Cæsariensis, protulerunt formulam, in qua tum *Homoousion*, tum *Homoeusion*, tum *Anomæon* anathemate damnarunt. *Nos non refugimus authenticam fidem, quæ Antiochiæ in encæniis promulgata est ..... Ceterum quandoquidem hæ voces, Homoousion, & Homoeusion tanquam voces à sacris literis alienas rejicimus: Anomæon autem anathemate damnamus ..... Similem autem Patri Filium esse planè confitemur*. Quæsiti autem Acaciani, in quo eam Filii cum Patre similitudinem ponerent, responderunt, Filium *sola voluntate* similem esse Patri. Alii è contra Episcopi numero quatuordecim supra centum, quorum principes erant Basilius Ancyræ, Eleusius Sizici, *in omnibus* (inquit Socrates) *Nicænum Concilium suscipiebant, solam autem dictionem Consubstantialis reprehendebant:* unde rejectâ Acacianorum formulâ, authoribusque ab Episcopatu dejectis, perlectam alteram formulam, quæ Antiochiæ in encæniis promulgata fuerat, suâ subscriptione confirmarunt.

Non multò post solutum Seleuciense Concilium, Acaciani Episcopi numero quinquaginta, favente Imperatore Constantio, aliam fidei formulam, quam Socrates describit hist. lib. 2. c. 41. Constantinopoli promulgarunt: ea autem formula nihil differt ab eâ, quæ Ariminii probata fuerat, nisi quòd prohibuerit, *ut neque hypostasis, neque substantia de Deo diceretur*.

Aliquibus post annis (Athanasio teste) anno nimirùm 359. formula, quam mox retulimus, Acacianis displicuit, quòd Filium Patri similem prædicaret; unde aliam Antiochiæ protulerunt in quâ apertè profitebantur hæresim Arianam quæ latebat in Constantinopolitanâ formulâ: asseverarunt ergo, Filium omninò dissimilem esse Patri, nec ullâ ratione esse similem.

Iis fidei expositionibus addi debent duæ aliæ.

Prior

Prior edita est in Pseudo-Concilio Sardicensi, quod Philippopoli celebratum est; in eâ Verbum *Deus de Deo* dicitur, tum anathemate damnantur *qui dicunt, fuisse aliquando tempus vel sæculum quando non fuit Filius*, aut, *Christum non esse Deum.* Posterior anno 398. edita est in Concilio Ancyrano, cui Basilius præerat: ea est, quam de secundâ Sirmiensi differentes, superiùs retulimus. Itaque tredecim vel quatuordecim fidei formulæ intra quatuordecim annos ab iis promulgatæ sunt qui Nicænam admittere detrectabant. Octo priores referuntur à Socrate, aliæ verò ab Athanasio Hilario & Epiphanio.

Quæres, cur Episcopi, qui Nicænum symbolum non recipiebant, tot tamque diversas fidei formulas ediderint.

Resp. id contigisse 1. quòd mendacium diù sibi constare non possit: 2. quòd ii de quibus agitur Episcopi post Concilii Nicæni tempora in tres factiones abiissent.

Prima factio fuit Anomœorum, qui Filium apertè creaturam dicebant, contendebantque nullâ re Patri esse similem, econtrà prædicabant in omnibus dissimilem: Uno verbo quæcumque Arius de Verbo blasphemaverat, blasphemabant & Anomœi, qui & dicti sunt Eunomiani ab Eunomio presbytero, qui in omnibus capitibus hæresim Arianam apertè profitebatur.

Altera factio fuit Semi-Arianorum, qui fatebantur quidem, Filium esse Patri *per omnia*, ac proindè *substantia* similem; sed consubstantialem non agnoscebant, aut saltem contendebant adhiberi non debere *Consubstantialis* vocem.

Tertia factio inter duas, quæ mox relatæ sunt, interjecta, eorum erat, qui neque Consubstantialem Filium, neque substantiâ similem esse prædicabant, & eundem creaturam ex cæterarum ordine esse vel negabant, vel manifestè profiteri non audebant. Anomœorum capita fuerunt Aetus, Eunomius, Euzojus, Valens Mursæ & Ursacius

Sin-

Singidoni, Germinius, Auxentius, Cajus, Demophilus. Inter Semi-Arianos præcipui erant Basilius Ancyranus, Georgius Laodicenus, Sylvanus Tarsensis, Eleusius Cizicenus, & Macedonius Constantinopolitanus, qui posteà in Spiritum Sanctum blasphemavit, ut suo loco dicemus. Tertiæ factionis princeps fuit Acacius Cæsariensis, cui suffragati sunt Episcopi, qui post Concilium Seleuciense formulæ Antiochiæ promulgatæ subscripserunt: hi non re, sed nomine tantùm (ut patet ex dictis superiùs) à puris Arianis differebant. Vide Petavium lib. 1. de Trinitate, capite x.

§. III.

De Osio Cordubensi Episcopo.

Not. De Osio Cordubæ in Hispaniâ Episcopo hìc tria quæremus: 1. quid adversùs Arianam hæresim egerit: 2. an in fide Catholicâ propugnandâ constans fuerit semper: 3. utrum catholicus, an verò hæreticus obierit.

Conclusio 1. Osius plura egit adversùs Arianam hæresim.

Probatur brevi enumeratione. 1. à Constantino Magno circa annum 323. Alexandriam missus est, ut ortas in Ægypto de fide & disciplinâ lites componeret: 2. Silvestri Papæ nomine præfuit Concilio Nicæno primo: 3. Julii Papæ nomine præfuit quoque Concilio Sardicensi, in quo Nicæna fides confirmata fuit: 4. Cordubæ Concilium celebravit, in quo proscripti sunt ii omnes quos Sardicense Concilium proscripserat, & absoluti quos absolverat. 5. Ab anno 355. ad plures alios, gravissimas ab Arianis persecutiones passus est. *Pro nihilo sunt tanta opera* (verba sunt Arianorum ad Constantium, apud Athanasium in Epistolâ ad Solitarios) *neque quidquam profecimus, quamdiu reliquus est Osius. Quamdiu enim*

ille

ille in suis agit, omnes in suis Ecclesiis agere videntur. Potest ille & verbis & authoritate fidei suæ omnes contra nos inducere. Hic princeps est Synodorum, & si quid scribit, ubique auditur. Hic formulam fidei in Nicæna Synodo concepit, & Arianos ubique pro hæreticis traduxit. 6. Arianorum factione tandem pulsus fuit in exilium, in quo plurimas ærumnas perpessus est.

CONCLUSIO 2. Osius Sirmii exul communicavit cum Arianis, subscripsitque secundæ formulæ, quam Ariani in Concilio Sirmiensi promulgaverant.

Probatur 1. authoritate Socratis, qui hist. lib. 2. cap. 31. de Osio sic loquitur: *Necessitate compulsus* (Concilio Sirmiensi) *adfuit invitus. Sed cum consentire renueret, verbera & tormenta inflixerunt seni* (& quidem centenario, ut scribit Athanasius in epist. ad Solitarios:) *itaque vi & necessitate adactus, editis tum fidei expositionibus consensit atque subscripsit.* 2. De eodem lapsu fusè tractat Hilarius lib. de Synodis, vocatque formulam, cui subscripsit Osius, *blasphemiam per Osium & Potamium conscriptam.* 3. Osii lapsum recenset pariter Athanasius in Epistolâ ad Solitarios: *Tantam vim Constantius Imperator intulit seni, & ita eum arctè tenuit* (verba sunt Athanasii in Epistolâ ad Solitarios) *ut afflictus attritusque malis, tandem ægrèque cum Ursacio & Valente communicaret, sed tamen contra Athanasium non subscriberet.*

CONCLUSIO 3. Osius Cordubensis in hæresi & impietate Arianorum non obiit.

Probatur ex S. Athanasio. 1. S. Doctor in libris post Osii mortem conscriptis, de Osio semper cum honore loquitur. 2. hæc de eodem habet idem Athanasius in Epistolâ ad Solitarios: *Verùm ne ita quidem eam rem pro levi habuit: moriturus enim protestatus est, & Arianam hæresim condemnavit, vetuitque, eam à quoquam probari, aut recipi.*

Obji-

Objicies. Fauſtinus & Marcellus presbyteri Luciferiani, in libello quem Imperatori Theodoſio porrexerunt, aſſerunt 1. Gregorium Illiberitanum Epiſcopum noluiſſe cum Oſio, qui ex exilio redierat, communicare: 2. Oſium ob id tentaſſe Gregorii depoſitionem, ſed tentatam cum vellet exequi, è ſede ſuâ divinitùs dejectum & eliſum fuiſſe. Iis authoribus ſubſcribit Iſidorus Hiſpalenſis, libro de Viris illuſtribus cap. 14. Ergo, &c.

Reſp. nec Fauſtinum, nec Marcellinum teſtes eſſe, qui fidem mereantur, nempè 1. libellus quem obtulerunt Theodoſio, variis in Athanaſium calumniis ſcatet: 2. Neminem fugit, Luciferianos (ut erant Fauſtinus & Marcellus) odiſſe Epiſcopos omnes, qui clericos ſub Conſtantino lapſos cum ſuis ordinibus receperant.

§. IV.

De Liberio Papa.

Not. Hìc quæremus 1. quid Liberius pro causâ fidei egerit adversùs Arianos: 2. cui ex Sirmienſibus formulis ſubſcripſerit.

CONCLUSIO 1. Liberius plura egit pro Catholicâ fide adversùs hæreſim Arianam.

Probatur. Liberius, *primò*, in Epiſtolâ ad Oſium damnavit Arelatenſe Concilium, in quo annuentibus ejus legatis, Vincentio Capuano & aliis, an. 353. decreta fuerat Athanaſii damnatio. *Secundò*, anno 355. fortiter reſtitit eunuchis quos Conſtantius Imperator Romam miſerat, ut eum ad damnandum Athanaſium inducerét. *Tertiò*, proſcripſit Concilium Mediolanenſe, in quo major epiſcoporum pars, Cõſtantii minis territa ſeſe ab Athanaſii communione ſejunxerat. *Quartò*, cum nec minis nec blanditiis Conſtantii, Mediolani ubi cum eo colloquium habuit, flecti potuiſſet, Beroeam Thraciæ in exilium miſſus eſt.

Ve-

Verùm qui, Theodoreto teſte hiſt. lib. 2. cap. 16. dixerat: *Leges Eccleſiaſticas obſervare pluris faciendum cenſeo, quàm Romæ domicilium habere*, biennio poſt, tædio affectus, & recuperandæ ſedis ſtudio exæſtuans, ab Athanaſii communione ſe ſejunxit, ſubſcripſitque fidei formulæ, quæ in Concilio Sirmienſi promulgata fuerat.

CONCLUSIO 2. Liberius Papa, cum adhuc Beroeæ exul eſſet, non ſubſcripſit ſecundæ Sirmienſi formulæ, ſed tantùm primæ.

Probatur prior pars, ſeu, Liberium uni ex formulis, quæ Sirmii editæ fuerant, ſubſcripſiſſe, fidem facit Epiſtola, quam dedit ad Epiſcopos Orientales; ſic enim in ea loquitur: *Dominus & frater meus communis Demophilus* (Beroeæ Epiſcopus) *qui dignatus eſt pro ſua benevolentia fidem Catholicam exponere, quæ apud Sirmium à pluribus fratribus & coepiſcopis noſtris tractata, expoſita, & ſuſcepta eſt ..... ab omnibus qui in præſenti fuerunt, hanc ego libenti animo ſuſcepi, in nullo contradixi, conſenſum accommodavi, hanc ſequor, hæc à me tenetur:* Eam autem Epiſtolam, cum adhuc Beroeæ exul verſaretur, ſcriptam fuiſſe, demonſtrant hæc verba, quæ mox laudatis ſubjiciuntur: *Sanè petendum credidi ſanctitatem veſtram, quia jam pervidetis, in omnibus me vobis conſentaneum eſſe, dignemini communi conſilio ac ſtudio laborare, quatenus de exilio dimittar, & ad Sedem, quæ mihi divinitùs credita eſt, revertar.*

Probatur altera concluſionis pars, ſeu fidei formulam, cui Liberius ſubſcripſit, non eſſe ſecundam, ſed primam Sirmienſem.

Primò, Hilarius in fragmentis recenſens Epiſcopos, à quibus edita fuerat formula, quam Liberius probavit, recenſet plures Homoeuſianos, quorum caput erat Baſilius Ancyranus. *Perfidiam autem apud Sirmium deſcriptam, quam dicit Liberius Catholicam, & à Demofilo ſibi expoſitam, hi ſunt qui conſcripſerunt, Narciſſus, Theodorus,*

dorus, *Basilius*, *Eudoxius*, *Demophilus*, *Cecropius*, *Silvanus*, *Vrsacius*, *Valens*, *Evagrius*, *Hyrenius*, *Exuperantius*, *Terentianus*, *Bassus*, *Gaudentius*, *Macedonius*, *Martinus*, *Actius*, *Iulius*, *Surinus*, *Simplicius & Iunior*. At ab Homoousianis edita non fuerat posterior Sirmiensis formula; econtrà ubi primùm ad Homoousianorum notitiam devenit, eam, coactâ Ancyræ Synodo sub Basilio damnarunt. Nec obstat, quòd formulæ, cui Liberius subscripsit, subscripsissent non solùm Homoousiani, sed etiam (Hilario teste) Anomœi: siquidem ad id à Constantio coacti fuerant, apud quem Homoousianos plura potuisse, scribit Socrates lib. 2. historiæ, c. 24.

Secundò, Liberius, dum adhuc Beroeæ esset, subscripsit formulæ quæ conveniebat cum eâ, quam Sirmii, quò Beroeâ ab Imperatore vocatus fuerat, probavit posteâ: neque enim verisimile est, eum intra brevissimum tempus, probaturum fuisse duas formulas sibi invicem oppositas: atqui prior Sirmiensis, non autem posterior, conveniebat cum eâ, quam Liberius coram Constantio Sirmii probavit: utraque nimirum similitudinem Filii cum Patre profitebatur; cum è contra posterior dissimilitudinem assereret, damnaretque similitudinem.

Confirmantur, quæ mox dicta sunt, ex Sozomeno, qui lib. 4. hist. cap. 15. recenset 1. Liberii ex urbe Beroeâ ad urbem Sirmium evocationem: *Non multò post Imperator* (inquit) *ab urbe Roma Sirmium reversus*, *cum Occidentales Episcopi legationem ad ipsum misissent*, *Liberium Beroea ad se accersivit*. Recenset 2. Constantium conatum fuisse suadere Liberio, ut consubstantialitatis terminum damnaret: *Cumque adessent legati Episcoporum Orientis*, *convocatis sacerdotibus*, *qui in comitatu erant*, *Liberium cœpit compellere*, *ut Filium Patri non esse consubstantialem profiteretur*. Recenset 3. formulam, cui tunc Liberius consensit: *Instabant autem*, *& impera-*

peratorem ad hoc impellebant Bafilius, Euftathius, & Eleufius (Homooufianorum principes) *qui præcipua apud ipfum authoritate pollebant. Qui cum ea, quæ contra Paulum Samofatenfem & contra Photinum Epifcopum Sirmii decreta fuerant, ac præterea fidei formulam in dedicatione Antiochenfis Bafilicæ editam, in unum tunc libellum conjeciffent; perinde quafi quidem fub obtentu vocabuli Confubftantialis, propriam hærefim ftabilire conarentur, effecerunt, ut Liberius, & Athanafius, Alexander, Severianus, & Crefcens Africæ Epifcopi, ei formulæ confentirent. Confenferunt pariter Urfacius, & Germinius Epifcopus Sirmii & Valens Murfæ, & quotquot ex Orientis partibus aderant Epifcopi.* Recenfet 4. confeffionem à Liberio iifdem Epifcopis propofitam: *Sed & confeffionem* (ait) *à Liberio viciffim fufceperunt, qua eos, qui Filium fecundùm fubftantiam & per omnia Patri fimilem non effe afferer ent, alienos ab Ecclefia pronuntiabat.*

Ex eâ Sozomeni narratione patet 1. in formulâ cui Liberius Sirmii fubfcripfit, damnatam non fuiffe Confubftantialitatem, licèt *Confubftantialis* vox omiffa fuerit, quòd quidam (Sabelliani nimirum, ac Pauli Samofateni difcipuli) fub illius vocis obtentu propriam hærefim ftabilire conarentur. Patet 2. à Liberio damnatos fuiffe Anomœos, qui in alterâ Sirmienfi formulâ Filium Patri diffimilem afferuerant. Patet 3. eundem Liberium propugnaffe Filii cum Patre per omnia, etiam fecundùm fubftantiam, fimilitudinem: Ita verò fefe tunc Liberius geffit, quòd Anomœi ex occafione formulæ, cu Beroeæ fubfcripferat, divulgaffent, Confubftantialitatem & fimilitudinem à Liberio fuiffe profcriptas. *Nam cum Eudoxius* (verba funt Sozomeni) *& qui cum illo opinioni Aetii favebant, Antiochiæ Ofii Epiftolam* (hoc eft fubfcriptam ab eo fecundam formulam Sirmienfem) *accepiffent, fparfis rumoribus divulgaverant, Liberium quoque confubftantialis*

tialis vocabulum condemnasse, & Filium Patri dissimilem confiteri.

Objicies 1. Liberius ei Sirmiensi formulæ subscripsit, cujus beneficio sperabat se revocandum esse ab exilio: atqui ejusmodi non erat prior, sed altera tantùm, quæ Arianismum apertè profitebatur: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. Ratio est 1. quia vix edita fuerat posterior fidei formula, cum Arianis ipsis & Constantio Imperatori displicuit: unde nullum non moverunt lapidem, ut exemplaria ab iis qui eam descripserant, reciperent: *Sciendum est*, (inquit Socrates hist. lib. 2. cap. 31.) *Episcopis qui Sirmii convenerant, latinam illam fidei formulam abs se editam, posteà displicuisse .... Quocirca operam dederunt, ut eam ab illis qui descripserant, reciperent. Sed quoniam multi eam occultabant. Imperator edicto præcepit, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur, pœnam interminatus, si quis eam occultasse deprehenderetur.* Ratio est 2. quia secunda Sirmiensis formula plurimùm exulcerarat Semi-Arianorum, seu Homoousianorum animos; unde Basilius eorum caput, statim Concilium habuit Ancyræ, in quo altera illa Sirmiensis formula proscripta fuit: Cum verò (Sozomeno teste hist. lib. 4. cap. 15.) Constantius Imperator Basilio ac cæteris Semiarianis impensè faveret, mirum non est, quòd Liberius non sperarit, se alterius formulæ Sirmiensis subscriptione ab exilio revocandũ esse.

Objicies 2. Liberius ei formulæ subscripsit, quam Hilarius *vocat perfidiam apud Sirmium descriptam*: atqui Hilarius non vocavit priorem formulam Sirmiensem *perfidiam apud Sirmium descriptam*: siquidem lib. de Synodis eam tanquam catholicam exponit: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. Ad cujus probationem dist. ant. Hilarius libro de Synodis priorem formulam Sirmiensem, sumptam in se & independenter à circumstantiis, exposuit tanquam ca-

catholicam, conc. ant. sumptam non in se tantùm, sed etiam dependenter à circumstantiis, neg. ant. Et sanè licèt in sensu obvio, seu quem verba præ se ferebant, nihil falsi contineret; erat tamen maximè suspecta ratione Episcoporum, à quibus conscripta fuerat: nam in Ancyranâ Synodo non erant solùm Episcopi Semi-Ariani, sed etiam Ariani, Valens, Ursacius & alii. 2. Illi formulæ Liberius addidit condemnationem Athanasii, eumque tum ab Episcopali sede, tum à communione fidelium expulit. *Ego* (inquit in Epistolâ, quam adhuc Beroeæ exul scripsit ad Orientales) *Athanasium non defendi; sed quia susceperat illum bonæ memoriæ Iulius Episcopus decessor meus, verebar, ne fortè in aliquo prævaricator judicarer. At ubi cognovi, quando placuit Deo, justè vos illum condemnasse, mox consensum commodavi sententiis vestris .... Itaque amoto Athanasio à communione omnium nostrum, cujus nec Epistolia à me suscipienda sunt, dico me parem cum omnibus vobis & universis Episcopis Orientalibus, seu per universas provincias pacem & unanimitatem habeo.* 3. Rejecta est, *Consubstantialis*, vox, quæ erat Catholicorum veluti tessera; proindèque licèt Hilarius probasset priorem Sirmiensem formulam in se spectatam, potuit posteà in fragmentis propter circumstantias peculiares eam vocare *perfidiam apud Sirmium conscriptam, quam dicit Liberius catholicam.*

CAPUT II.

De Divinitate Spiritus Sancti.

Not. 1. EX Arii principiis sequebatur quidem Spiritum sanctum non esse Deum, sed cum Arius id apertè non protulisset, nec Alexandrina Synodus, nec Nicæna I. in quibus solemniter damnatus est, hæresis ejusmodi meminerunt.

Not. 2.

Not. 2. Quod Arius apertè non docuerat, palam deinceps asseruerunt illius discipuli, & quidem *primò* Aetius, & illius auditor Eunomius, Eudoxius Episcopus Antiochenus, aliique omnes, qui blasphemabant, Filium esse Patri dissimilem. *Secundò*, idem dogma propugnarunt plures ex Semi-Arianis, seu ex iis qui tuebantur *homoousion*, hoc est, Filium esse similem Patri: sed quòd apertiùs inter eos id propugnarit Macedonius, audiit apud veteres tanquam author Pneumatomochorum sectæ, seu eorum qui Spiritui Sancto divinitatem abnegarunt.

Not. 3. Ut Catholicam de Spiritûs Sancti divinitate doctrinam asseramus, methodi causâ hocce caput in tres articulos dividemus; in priore quæremus, utrum divinitas Spiritûs Sancti possit ex Scripturis demonstrari; in altero, utrum demonstrari possit ex Patribus; in tertio tandem solventur Macedonianorum argumenta.

ARTICULUS I.

Utrum divinitas Spiritus Sancti possit ex Scripturis demonstrari.

Not. 1. Scripturæ textus, de quibus agitur sunt 1. ii quibus ipsum Dei nomen Spiritui Sancto tribuitur; sunt 2. ii quibus characteres, qui Deo proprii sunt, dicuntur Spiritui Sancto convenire; nec non ii in quibus agitur de Spiritûs Sancti efficientiâ & operatione.

§. I.

Profertur argumentum petitum ex Dei nominibus.

CONCLUSIO. Divinitas Spiritûs Sancti potest ex iis Scripturæ locis demonstrari, quibus Dei nomen Spiritui Sancto tribuitur.

Pro-

Probatur. Ille verè ac ſubſtantialiter eſt Deus cui Scripturæ Dei nomen tribuunt, ipſum creaturis opponendo: atqui Scripturæ Spiritui Sancto tribuunt Dei nomen, ipſum creaturis opponendo: ergo Spiritus Sanctus eſt verè ac ſubſtantialiter Deus. Minor propoſitio, in quâ poſita eſt difficultas, ſubſequentibus momentis oſtenditur.

Primò, Petrus Actorum 5. ſic Ananiam alloquitur: *Anania, cur tentavit ſatanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri?* Eum autem, cui Ananias mentitus fuerat, hoc eſt Spiritum Sanctum, Petrus mox Deum vocat, ipſumque creaturis opponit, ſeu dicit Ananiam non creaturis, ſed ipſimet Deo fuiſse mentitum: *Non es* (ait) *mentitus hominibus, ſed Deo*: ergo, &c.

Secundò, Textus Scripturæ in quibus Deus ipſe dicitur locutus fuiſse, in aliis ejuſdem Scripturæ locis plerumque explicantur de Spiritu Sancto. Hæc verba, *Audite audientes, & nolite intelligere*, quæ Iſaiæ 6. Deo exercituum tribuuntur, Paulus ad Hebræos 3. dicit fuiſse à Spiritu Sancto prolata: *Quia benè* (inquit) *Spiritus Sanctus locutus eſt per Iſaiam prophetam ad Patres noſtros dicens, Vade ad populum iſtum, & dic ad eos, Aure audietis & non intelligetis*. Pſalmo 105. hæc habentur: *Tentaverunt Deum in inaquoſo*: at Deus ille, quem Judæi tentarunt, à Paulo vocatur Spiritus Sanctus: *Quapropter* (ait ad Hebræos 13.) *ſicut dicit Spiritus Sanctus, hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundùm diem tentationis in deſerto, ubi tentaverunt me patres veſtri*. Apoſtolus primæ ad Corinth. 12. fideles vocat templum Dei: *Neſcitis, quia templum Dei eſtis vos?* Verùm poſteà eoſdem fideles vocat templum Spiritûs Sancti: *An neſcitis, quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus Sancti?* Idem Apoſtolus, Dei opera recenſens, ea promiſcuè

 Deo

Deo ac Spiritui Sancto tribuit: *Divisiones* (inquit ad Corinthios scribens) *gratiarum sunt, idem autem Spiritus .... Divisiones gratiarum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Iis autem gratiis singulariter enumeratis, sic concludit: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult*.

Tertiò, ipsum *Spiritus* nomen, quod tertiæ Trinitatis personæ tribuitur, eum Deum esse non obscurè innuit. Scilicet (ut advertit Athanasius in libro ad Serapionem) Spiritus Sanctus nusquam ferè in Scripturis *Spiritus* appellatur, quin aut præmittantur aut subsequantur verba quæ vocem illam *Spiritus* ad Deum referant; vel si ejusmodi verba nec præcedant, nec subsequantur, Spiritus Sanctus non dicitur simpliciter *Spiritus*, sed cum addito: *Spiritus Dei, Spiritus Christi*.

Quartò, idem pariter evincit *Paracleti* nomen quod Spiritui Sancto tribuitur, & præsertim si attendatur, quòd ille Paracletus dicatur æqualis Filio: *Ego* (ait Christus Joannis 14.) *rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis*: nempè vox, *Alium*, comparationem includit; ac proinde significat, Paracletum quem Christus pollicetur à Patre mittendum, sibi omninò æqualem fore.

§. II.

Profertur argumentum petitum ex characteribus Deo propriis.

Conclusio. Divinitas Spiritus Sancti potest iis Scripturæ locis demonstrari, quæ illi tribuunt characteres, qui Deo soli conveniunt.

Probatur. Ille est Deus, cui Scripturæ tribuunt cha-

characteres, qui Deo soli conveniunt: non enim aliâ ratione judicamus Patrem in divinis esse Deum, quàm quòd Scripturæ ei tribuant divinitatis characteres; atqui Scripturæ tribuunt Spiritui Sancto characteres, qui soli Deo conveniunt: ergo Spiritus Sanctus est verè ac substantialiter Deus. Probatur minor propositio. Characteres qui Deo soli conveniunt, sunt processio à Deo ipso, expressa illius invocatio in Baptismatis formulâ, cogitationum cordis cognitio, collatio cœlestis gratiæ quæ sanctificet hominem, peccatorum remissio, in creaturis mente præditis habitatio, tanquam in templo; Apostolorum, Doctorum, Episcoporum constitutio ac missio: Sed Scripturæ ea omnia tribuunt Spiritui Sancto, ut patebit attendenti ad ea quæ mox subjicienda sunt.

Primò, Processio unius ab alio, in divinis arguit æqualitatem; eo nimirùm argumento Patres quondam usi sunt, ut Verbi divinitatem adversùs Arianos assererent: ut videre est apud Ambrosium lib. 1. de Spiritu Sancto cap. 4. Nec id mirum est: siquidem procedere ab alio, est, recipere ipsum esse principii, à quo est processio. Atqui Spiritus Sanctus à Deo procedit, juxta illud Christi apud Joannem c. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.*

Secundò, Ille verè ac substantialiter est Deus cujus expressa invocatio necessariò requiritur, ut Baptisma valeat: non enim alteriùs quàm Dei ipsiùs nomen invocatur in formula sacramenti in quo fidem nostram profitemur, scilicet fides non est in creaturam, sed in Deum tantùm: Atqui expressa invocatio Spiritus Sancti necessariò requiritur, ut Baptisma valeat, ita enim docet unanimis Patrum traditio, ut de sacramentis agentes ostendimus. Athanasii est illud argumentum; sic enim libro ad Serapionem loquitur: *Nam*

qui de Trinitate aliquid eximit, & in solo Patris nomine baptizatur, aut in solo nomine Filii, aut sine Spiritu, in Patre ac Filio, nihil accipit; sed inanis ac sine initiatione manet tam ipse quàm qui tribuere videtur. Prætereà, is qui expressè invocatur in Baptismatis formulâ, in unum, cum Patre & Filio, majestatis ac honoris consortium adjungitur: ergo utrique est æqualis. Addendum est, efficientiam Baptismatis non minùs adscribi Spiritui Sancto, quàm aliis divinis personis: proindeque Deus est, sicut & aliæ personæ.

Tertiò, Qui scrutatur internas hominis cogitationes, verè ac substantialiter est Deus, juxta illud Scripturæ: *Scrutans corda & renes Deus*: atqui Spiritus sanctus scrutatur internas hominis cogitationes: *Nobis autem* (ait Apostolus 1. ad Corinth. 2.) *revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.*

Quartò, Ille verè ac substantialiter est Deus qui confert gratiam, quæ hominem sanctificet: siquidem (ut Basilius ait in quinto adversùs Eunomium) *creatura non potest sanctificare creaturam*: Atqui Spiritus sanctus confert gratiam quæ hominem sanctificet. Nam 1. non ob aliud in Epistolâ ad Romanos vocatur *Spiritus Sanctificationis*, ad Romanos octavo, *Spiritus adoptionis*, ad Hebræos 11. *Spiritus gratiæ*, Actorum 15. gratia quâ gentes sanctificatæ sunt, Spiritui sancto tanquam causæ tribuitur, *In nationes gratia Spiritus Sancti effusa est*, ad Romanos quinto, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*, ad Galatas quinto, *Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas, longanimitas.*

Quintò, Qui peccata remittit, verè Deus est: atqui

atqui Spiritus fanctus peccata remittit: Nempè 1. Spiritus fanctus eft principium, unde oritur poteftas dimittendi peccata, quâ Ecclefia fruitur: *Accipite* (inquit Chriftus Joannis 20.) *Spiritum Sanctum: quorum remiferitis peccata, remittuntur eis*. 2. Ei quoque tanquam caufæ tribuitur effectus poteftatis miniftri, quâ per Baptifmum peccata dimittuntur; nam non datur baptifmus (ut jam fuperiùs obfervatum eft) nifi nomine, auctoritate, & invocatione Spiritus fancti: *Baptizantes eos* (ait Chriftus) *in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*.

Sextò, Qui in creaturis mente præditis inhabitat tanquam in templo, verè ac fubftantialiter eft Deus: Nam 1. folus Deus poteft in creaturas illabi, feu, totum illarum effe pervadere; funt enim Dei refpectu, ficut chryftallus perlucida refpectu folis. 2. Soli Deo templum debetur, quippè ipfi foli exhibendus eft latriæ cultus. 3. Inhabitatio unius divinæ perfonæ in nobis, efficit, ut à Patre fimul ac Filio inhabitemur: atqui Spiritus fanctus in creaturis mente præditis inhabitat tanquam in templo: *Nefcitis* (ait Apoftolus 1. ad Corinth. 3.) *quia templum Dei eftis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Capite 6. idem clariùs afferit: *An nefcitis, quoniam membra veftra templum funt Spiritus fancti?*

Septimò denique, Is à quo funt Apoftolorum epifcoporum, ac Doctorum conftitutio ac miffio, verè ac fubftantialiter eft Deus: neque enim creatura poteft Dei miniftros conftituere ac mittere: unde nec ipfe Chriftus, ut homo eft, femetipfum clarificavit, ut pontifex fieret, nec Moyfes, nec prophetæ ab hominibus miffi funt ac conftituti, fed à Deo ipfo: Atqui Spiritus fanctus conftituit ac mifit Apoftolos, Epifcopos, Doctores, miniftros: *Miniftrantibus autem illis Domino & jejunantibus* (ait Lucas Actorum 13.) *dixit Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod affumpfi eos .... Et ipfi quidem*

missi à Spiritu Sancto, abierunt. Hæc pariter leguntur Actorum cap. 20. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Capite 21. Agabus in Spiritum Sanctum, tanquam in authorem, prophetiam suam refert: *Hæc dicit Spiritus Sanctus*, &c. Paulus 1. ad Timoth. 4. eâdem ratione loquitur: *Spiritus manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide*. Plurima similia loca laudari possunt ex Scripturis, sed brevitatis causâ hìc ea prætermittimus.

ARTICULUS II.

Vtrum divinitas Spiritus Sancti possit ex Traditione demonstrari.

Not. UT cum methodo pertractetur difficultas, de quâ agitur, articulum hunc partiemur in tres paragraphos. In priore expendemus, quid Patres trium priorum sæculorum docuerint de divinitate Spiritus Sancti: in altero quæremus, quid de eâdem quæstione senserint quarti, quinti & aliorum sæculorum Patres.

§. I.

Quid de divinitate Spiritus Sancti senserint Patres trium priorum sæculorum.

CONCLUSIO. Patres trium priorum sæculorum docuerunt, Spiritum Sanctum esse verè ac substantialiter Deum.

Probatur. Inter Patres trium priorum sæculorum non ultimum tenent locum Hermas, Clemens Romanus, Justinus, Athenagoras, Irenæus, Lu-

Lucianus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, uterque Dionyſius, Romanus, & Alexandrinus, tandem Gregorius Thaumaturgus. Atqui ii Patres docuerunt, Spiritum ſanctum eſſe verè ac ſubſtantialiter Deum: ergo, &c.

Hermas.

Hermas, ſeu author libri qui *Paſtor* inſcribitur, aſſerit, humanam Chriſti naturam ſerviiſſe Spiritui Sancto: *Cum igitur* (inquit) *corpus illud paruiſſet omni tempore Spiritui ſancto .... fortiter cum Spiritu ſancto comprobatum*, *Deo* (in cœlum) *receptum eſt*. Atqui humanitas Chriſti, alii quàm Deo ſervire nec potuit nec debuit, cum inter ea quæ educta ſunt ex nihilo, principem locum tenuerit.

Clemens Romanus.

Clemens Romanus (teſte Baſilio, lib. de Spiritu Sancto, cap. 29.) docuit, vitam eâdem ratione convenire Spiritui Sancto, quâ convenit Patri ac Filio: *Sed & Clemens antiquior*: (verba ſunt Baſilii) *vivit*, *inquit*, *Deus & Dominus Ieſus Chriſtus*, *& Spiritus Sanctus*: atqui is, cui vita convenit eâdem ratione, quâ convenit Patri ac Filio, eſt verè ac ſubſtantialiter Deus. Confirmatur argumentum ex eo, quòd Clemens Patrem, Filium ac Spiritum Sanctum opponat diis gentium, quibus vita non convenit; cum è contrà Deus verus in Scripturis *Deus vivens* appelletur.

Dices, verba quæ Baſilius ex Clemente Romano laudat, neque in Epiſtolâ 1. Clementis, nec in ſecundâ reperiri, ac proindè firmum non eſt argumentum, quod ex iis verbis deducitur.

Sed inanis eſt illa objectio: nam integram non habemus alteram Clementis Epiſtolam, ſed tantùm fragmenta quædam: itaque verba quæ Ba-

filius ex Clemente laudat, reperiebantur in iis ejusdem Epistolæ fragmentis, quæ haud dubiè Basilius perlegerat.

Justinus.

Justinus Apologiâ quæ dicitur secunda, docet 1. Christianos non esse atheos (ut gentiles calumniabantur:) *Fatemur quidem*, (ait) *nos talium qui habentur, Deorum esse expertes, & atheos, sed non verissimi illius Dei, Patris videlicet, &c.* Docet 2. Christianos Patrem, Filium ac Spiritum sanctum eodem cultu, latriæ nimirùm, de quo erat quæstio, prosequi: *Verum* (inquit) *hunc ipsum & qui ab eo venit .... Filium & Spiritum Sanctum colimus & adoramus, cum ratione & veritate venerantes.*

Inde verò sic arguitur: Ille verè ac substantialiter est Deus, cui Christiani eundem exhibent cultum, quem exhibent æterno Patri: atqui, ex Justino, Christiani eundem Spiritui Sancto cultum exhibent, quem æterno Patri: ergo, &c.

Athenagoras.

Athenagoras in suâ pro Christianis apologiâ atheismi crimen, quod gentiles Christianis imponebant, sic repellit: *Quis igitur non miretur, cum audiat, nos qui Deum Patrem prædicamus & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes, atheos vocari?*

Idem author eodem in libro sic hisce verbis Christianorum de divinitate fidem proponit: *Deum asserimus, & Filium ejus Verbum, & Spiritum Sanctum, virtute unitos Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; Filius enim Patris mens, Verbum & sapientia est, & effluentia, ut lumen ab igne, Spiritus.*

Ex iis Athenagoræ textibus sic argumentum conficitur: Ille credidit, Spiritum sanctum esse Deum, qui asseruit, ideò Christianos non esse atheos

atheos, quòd profiteantur se Patrem, Filium & Spiritum sanctum colere; qui docuit, eum emanare ab eodem fonte, Patre nimirùm, à quo Filius emanat; qui voluit, Spiritum sanctum à Patre effluere sicut lumen ab igne: atqui Athenagoras id asseruit, id docuit, id voluit: ergo Athenagoras credidit, Spiritum sanctum esse verè ac substantialiter Deum.

Dices, Athenagoram non asserere, Spiritum sanctum esse ejusdem cum Patre, & Filio substantiæ, sed tantùm eorum virtutem.

Verùm illa objectio nullius est momenti. Nam 1. Athenagoras asserit, ideò Christianos non esse atheos, quòd Patrem, Filium, & Spiritum sanctum venerentur: 2. Conceptis terminis asserit, Spiritum sanctum esse Deum: *Deum asserimus*, &c. 3. Eodem modo vult, Spiritum sanctum esse Patris ac Filii virtutem, quo ibidem vult, Filium esse Patris Sapientiam: atqui Filius, ex Athenagora, est substantialis Sapientia Patris: ergo & Spiritus sanctus est utriusque substantialis virtus. Confirmatur ex eo, quòd quidquid est in Deo, sit Deus; ac proindè cum Sapientia illa, cum ea Virtus, sint in Deo, Athenagorâ teste, necessariò sunt Deus.

Irenæus.

Irenæus, libro 1. adversùs hæreses c. 19. docet, Deum Patrem omnia, sive visibilia sive invisibilia, non minùs per Spiritum sanctum quàm per Verbum olim condidisse, ac etiam nunc gubernare: *Nihil enim* (inquit) *indiget omnium Deus; sed per Verbum & Spiritum suum omnia faciens & disponens, & gubernans, & omnibus esse præstans.* Eâdem ratione loquitur libro 4. cap. 37. *Nec enim indigebat horum* (angelorum) *Deus ad faciendum quæ ipse apud se præfinierat fieri, quasi ipse suas non haberet manus. Adest enim ei semper Verbum & Sapientia, Filius & Spiritus, per quos, in quibus omnia liberè*

& sponte fecit. Mox ibidem addit, ad imaginem Dei Patris, Filii, & Spiritûs Sancti hominem conditum fuisse: *Ad quos loquitur dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

Idem S. Martyr, libro 5. cap. 12. docet, Spiritum Sanctum in eo differre ab afflatu quo Adamus animatus est, quòd Spiritus Sanctus sit increatus, omnium rerum creator; afflatus econtrà sit creatus & temporalis: *Aliud est* (inquit) *afflatus vitæ, qui & animalem efficit hominem, & aliud Spiritus vivificans, qui & spiritualem efficit eum.* Addit, afflatum omni homini datum fuisse, cum econtrà Spiritus Sanctus justis tantùm conferatur: *Afflatum quidem communiter omni, qui super terram est, populo dicens datum; Spiritum autem propriè his, qui conculcant terrenas concupiscentias:* Tum ex Isaiâ, distinguit originem Spiritus Sancti ab origine afflatûs: *Propter quod* rursus ipse Isaias distinguens ea, quæ prædicta sunt, ait, *Spiritus enim à me exiet, & flatum omnem ego feci:* Observat, Isaiam iis verbis prædixisse Spiritus Sancti, qui in Deo est, effusionem in genus humanum: *Spiritum quidem propriè in Deo deputans, quem in novissimis temporibus effudit per adoptionem filiorum in genus humanum: afflatum autem communiter in conditione & factura ostendens illum.* Addit tandem, afflatum ideò esse temporalem, quia factus est, econtrà Spiritum ideò esse æternum, quòd minimè factus sit: *Aliud autem est, quod factum est, ab eo qui fecit. Afflatus igitur temporalis, Spiritus autem sempiternus.*

Ex textibus, quos ex Irenæo mox laudavimus, sic licet argumentari. Ille credidit, Spiritum Sanctum esse verè ac substantialiter Deum, qui docuit, omnia per Spiritum facta fuisse; eâ nimirum ratione S. Martyr utitur, ut Verbum eximat ex creaturarum numero, ipsiusque divinitatem asserat; qui scripsit, Spiritum Sanctum cum Pa-

tre

tre & Verbo operam fuam contuliffe ad hominis formationem; qui voluit, hominem ad Spiritus Sancti imaginem creatum fuiffe, fcilicet non ad creaturæ, fed ad Dei ipfius imaginem homo primùm factus eft, juxta illud Scripturæ, quod ipfe Irenæus laudat: *Faciamus hominem ad imaginem & fimilitudinem noftram*; qui afferuit, Spiritum Sanctum in eo ab afflatu, cæterifque rebus creatis differre, quòd afflatus factus fit, non autem Spiritus Sanctus; quòd afflatus aliæque creaturæ temporales fint, è contra verò Spiritus Sanctus fit æternus; quòd Spiritus fanctus à Deo exierit: *Spiritus à me exiet*, cum è contra afflatus à Deo factus fit: Atqui ea omnia docuit, afferuit, voluit, fcripfit Irenæus: ergo credidit, Spiritum Sanctum effe verè ac fubftantialiter Deum.

Lucianus.

Lucianus floruit Marci Antonini temporibus, hoc eft circa Chrifti annum 170. Illi adfcribitur Dialogus qui Philopatris infcribitur. In eo dialogo loquens inducitur Chriftianus, qui ethnicum myfteria religionis edoceat. Roganti ethnico atque dicenti: *Quemnam igitur tibi jurabo?* Tryphon, Chriftiani perfonam fuftinens, fic refpondet: *Deum altè regnantem, magnum, immortalem, cæleftem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria.* Illud Tryphonis refponfum ethnicus excipit hâc interrogatione: *Non intelligo, quid dicas, Unum tria, Tria unum.*

In eo textu tres perfonæ SS. Trinitatis clarè defignantur. Scilicet ille Deus altè regnans, eft Deus Pater, qui ideò primus femper nominatur, quòd fit totius divinitatis fons & origo; deindè Filius Patris fubjungitur tanquam perfona, quæ à Patre diftincta fit; tandem nominatur Spiritus fanctus, qui ex Patre tanquam à primo divinitatis principio procedit. Eas verò perfonas unam

ac eandẽ essentiam habere, demonstrat hæc altera hominis ethnici interrogatio: *Non intelligo quid dicas, Unum tria, Tria unum.*

Dices, equidem eo in dialogo rectè explicari Christianæ religionis de Trinitate fidem, verùm nullius esse momenti argumentum ex eo desumptum, eò quòd Dialogus iste non sit Luciani, sed hominis ethnici, qui ipsum edidit, ut illuderet Christianæ religioni.

Sed futilis est ea objectio: Nam constat, scriptum esse dialogum illum ab authore Luciano coætaneo, proindèque proponit fidem, quam Luciani temporibus, Christiani de Trinitate profitebantur.

Clemens Alexandrinus.

Clemens Alexandrinus integram Trinitatem agnoscit: Pedagog. lib. 1. cap. 6. sic loquitur: *Unus quidem est universorum Pater; unus est etiam Verbum universorum; & Spiritus Sanctus, unus qui & ipse est ubique.* In quæ quidem verba observandum est, cuique personæ vim divinam tribui: Primæ quidem, quòd sit Pater universorum: Secundæ, quòd sit Verbum universorum: Tertiæ verò, quòd sit in universis.

Ejusdem Pedagog. lib. 3. cap. 7. hæc habet: *Gratias agamus soli Patri, & Filio, Filio & Patri, Pædagogo & Magistro Filio, unà cum Sancto Spiritu, per omnia uni, in quo omnia, per quem omnia unum, per quem est quod semper est.* Author (ut patet) docet, æqualiter agendas esse gratias Patri, Filio, ac Spiritui sancto: eos igitur censet esse prorsùs æquales. Asserit Patrem, Filium & Spiritum sanctum esse per omnia & in omnibus unum, non quidem personâ, sed naturâ: arbitratus est igitur, unam esse in tribus personis naturam.

Tertullianus.

Tertullianus libro de Pudicitiâ c. 21. disertè pro-

profitetur : *Trinitatem unius Divinitatis, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum.*

Idem author libro adversùs Praxeam cap. 2. poſt recitatam fidei regulam ſic loquitur : *Dandus eſt retractationis locus ; vel ne videatur iſta perverſitas non examinata, ſed præjudicata damnari, maximè hæc, quæ ſe exiſtimat meram veritatem poſſidere, dum unicum Deum non aliàs putat credendum, quàm ſi ipſum eundemque & Patrem & Filium & Spiritum Sanctum dicat. Quaſi non ſic unus ſit omnia, dum ex uno omnia, per ſubſtantiæ ſcilicet unitatem ; & nihilominus cuſtodiatur œconomias ſacramentum, quæ unitatem in Trinitate diſponit, tres dirigens, Patrem Filium & Spiritum Sanctum.* Ex iis verbis patet evidenter 1. Tertullianum agnoſcere, Spiritum Sanctum eſſe unam è divinis perſonis, 2. eum eſſe ejuſdem ſubſtantiæ cum aliis perſonis.

Ejuſdem libri capite 13. expreſſis verbis aſſerit, Spiritum Sanctum eſſe Deum, licèt ſit perſona quæ à Patre & Filio diſtincta ſit : *Duos quidem definimus* (inquit) *Patrem & Filium, etiam tres cum Spiritu Sancto ..... Duos tamen Deos nunquam ex ore noſtro proferimus : non quaſi non & Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus Sanctus Deus, & Deus unuſquiſque.*

Ex iis Tertulliani textibus ſic argumentum conficitur. Ille credidit, Spiritum Sanctum eſſe Deum, qui ſcripſit, Spiritum Sanctum unius eſſe cum Patre & Filio divinitatis ; qui aſſeruit, credi debere unicum Deum qui ſit Pater, Filius & Spiritus Sanctus ; qui docuit, Spiritum Sanctum cum Patre & Filio efficere unitatem in Trinitate ; qui tandem voluit, Spiritum Sanctum eſſe eâdem ratione Deum, quâ Pater & Filius : Atqui ea omnia Tertullianus ſcripſit, aſſeruit, & docuit : ergo credidit, Spiritum Sanctum eſſe verè ac ſubſtantialiter Deum. Vide eundem authorem iis locis ubi egimus de Verbi divinitate.

Origenes.

Origenes eâdem ratione locutus est de Spiritu Sancto, quâ de Verbo; ac proinde, cum Verbi divinitatem asseruerit, præsertim in libris quos contra Celsum Philosophum Epicureum exaravit, asseruit quoque divinitatem Spiritûs Sancti. Vide loca, quę de divinitate Verbi differentes laudavimus, vide etiam totum ejusdem authoris opus adversùs Celsum, vide etiam Bellarminum, libro 1. de Christo, cap. 10.

Nobis hìc satis sit unicus textus, quem Pamphilus in apologiâ laudat ex libro 1. Periarchon ubi Origenes inter dogmata creditu necessaria, hæc ponit: *Primò, quòd unus est Deus qui omnia creavit ..... Tum deinde quòd Iesus Christus ante omnem creaturam natus ex Patre est .... Incarnatus est, cum Deus esset, & homo factus mansit, quod Deus erat .... Tum deinde honore ac dignitate Patris & Filii sociatum esse Spiritum sanctum.*

Inde verò sic arguitur. Ille docuit, Spiritum Sanctum esse Deum, qui asseruit, eum esse tum dignitate, tum honore, sociatum Patri ac Filio: neque enim aliqua creatura, sive dignitate sive honore, potest esse Deo Patri, ac Filio sociata: nempè societas illa æqualitatem importat: Atqui Origenes asseruit, Spiritum Sanctum esse tum dignitate tum honore sociatum Deo Patri ac Filio: ergo docuit, Spiritum Sanctum esse verè ac substantialiter Deum.

Cyprianus.

Cyprianus libro de unitate Ecclesiæ, laudat versiculum septimum capitis quinti primæ Joannis Epistolæ, quo trium SS. Trinitatis personarum consubstantialitas ac distinctio personalis asseritur: *De Patre* (inquit cap. 4.) *Filio & Spiritu Sancto scriptum est, Hi tres unum sunt.*

In

In Epistolâ ad Jubajanum, probat, baptismum ab hæreticis datum non valere, quòd nec Deus Pater, nec Deus Filius, nec Deus Spiritus Sanctus per ejusmodi baptismum remissionem peccatorum operentur: *Si baptizari quis apud hæreticos potuit, utique & remissam peccatorum consequi potuit. Si peccatorum remissionem consecutus est, & sanctificatus est, & templum Dei factus est, quæro, Cujus Dei? Si creatoris, non potuit, qui in eum non credidit. Si Christi, nec hujus fieri potest templum, qui negat Deum Christum. Si Spiritus Sancti, cum tres unum sint, quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris aut Filii inimicus est?*

Eâdem in Epistolâ idem S. Martyr baptisma, quod quis, solo nomine Christi invocato, contulerit, irritum esse ex eo probat, quòd *ipse Christus gentes baptizari jubeat in plena & adunata Trinitate.*

Jam verò sic ex laudatis Cypriani textibus licet argumentari. Ille censuit, Spiritum Sanctum esse verè ac substantialiter Deum, qui asseruit eum esse unum naturâ cum Patre & Filio; qui dixit, eum esse Deum eâdem ratione, quâ Pater & Filius; qui docuit, irritum esse baptisma datum absque invocatione Spiritus Sancti: Atqui ea omnia asseruit, ac docuit Cyprianus: ergo censuit, Spiritum Sanctum esse verè ac substantialiter Deum.

Ambo Dionysii, Romanus & Alexandrinus.

Dionysius Romanus prolixam Epistolam scripsit adversùs Sabellianos, qui suâ ætate in Libya grassari cœperant. Integra non extat illa Epistola, sed plurima illius fragmenta reperire est apud Athanasium lib. de decretis Synodi Nicænæ.

Ubi S. Pontifex eâ in Epistolâ plurimis confutavit Sabellianos, qui tres SS. Trinitatis personas, nomine tantùm, non re, distinctas esse con-

ten-

tendebant, aggreditur oppositum dogma, eorum scilicet, qui trés personas ita distinguebant, ut etiam tres substantias admitterent. Docet itaque 1. tres SS. Trinitatis personas, licèt à se invicem realiter distinctas, tamen minimè separatas esse, sed esse in se invicem per mutuam inhabitationem, quam theologi vocant circumincessionem: *Etenim necesse est uniri omnium Deo Dei Verbum, & in Deo manere & habitare Spiritum Sanctum*. Docet 2. omnipotentem Deum, seu Patrem, esse totius Trinitatis caput: *Iam verò divinam quoque Trinitatem in unum, velut in caput quoddam, & summum, (omnipotentem Deum universorum dico) colligi & coalescere, prorsùs est necesse*. Docet 3. credendam esse SS. Trinitatis divinam unitatem: *Non igitur dividenda est in tres deitates admirabilis & divina unitas*. Docet 4. illam SS. Trinitatis divinam unitatem exprimi fide in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum: *Sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Iesum Filium ipsius, & in Spiritum Sanctum*. Docet 5. eâ unitate ac Trinitate sanam de Deo doctrinam conservari: *Ita enim* (ait) *& divina Trinitas, simulque sancta prædicatio monarchiæ conservari possunt*.

Ex iis Dionysii Romani textibus sic demonstratur divinitas Spiritu Sancti. Ille verè ac substantialiter est Deus, qui eodem modo unitur Deo Patri, quo Verbum; qui pertinet ad Trinitatem, cujus caput, & origo est Deus Pater: ideò enim Verbum (ut superiùs ostensum fuit) est Deus, quòd originem suam Deo Patri debeat; qui est primarium objectum fidei, quam quis profiteri debet, ut Christianus censeatur. Atqui, ex Dionysio Romano, Spiritus Sanctus eodem modo quo Verbum, unitur Deo Patri; pertinet ad Trinitatem, cujus caput est Deus Pater; est primarium objectū fidei, quam quis profiteri debet, ut Christianus censeatur: Ergo Spiritus Sanctus, ex Dionysio Romano, est verè ac substantialiter Deus.

Dio-

Dionysius Alexandrinus, idem de Spiritu sancto sensit, quod Romanus. Scripsit nimirùm 1. eum ab aliis SS. Trinitatis personis separari non posse; scripsit 2. invisibilem & indiminutam Trinitatem in unitatem colligi: Unde sic in forma licet argumentari. Ille est Deus, qui nec à Patre nec à Filio potest separari; scilicet mutua inhabitatio est efficax pro substantiali unitate argumentum, unde inter Deum & creaturas non potest habere locum: Ille est Deus, qui cum aliis personis, licèt à se distinctis, in unitatem colligitur; neque enim alia est ea unitas, quàm unitas essentiæ: Atqui, ex Dionysio Alexandrino, Spiritus Sanctus separari non potest ab aliis SS. Trinitatis personis; cum eis, licèt personâ distinctis, ad unitatem colligitur: Ergo ex Dionysio Alexandrino, Spiritus Sanctus est verè ac substantialiter Deus. Vide hujusce tomi paginam 60.

Gregorius Thaumaturgus.

Quid de Spiritu Sancto senserit Gregorius Thaumaturgus, qui utrique Dionysio, Romano & Alexandrino, coætaneus fuit, demonstratur ex fidei confessione ab eo editâ, quam retulimus superiùs paginâ 62.

In eâ autem fidei confessione Gregorius docet Spiritum Sanctum pertinere ad divinam Trinitatem, ipsum non minùs æternum esse, quàm sint Pater & Verbum; addit, personas quibus Trinitas constituitur, non esse quid creatum & immutabile: *Non igitur* (inquit) *creatum quid ac servum in Trinitate, neque superinductitium aliquid & adventitium, quasi priùs non-existens, posteriùs verò adveniens. Non ergo defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus; sed immutabilis & invariabilis, eadem semper manet Trinitas.*

Eo quo textu sic Macedoniani possunt impugnari. Ille est Deus, qui pertinet ad Trinitatem, in

quâ

quâ nec quid creatum ac servum reperitur; qui non minùs est æternus, quàm sint Pater & Filius; qui immutabilis & invariabilis est: Atqui ex Gregorio Thaumaturgo, Spiritus Sanctus est hujusmodi: ergo, &c.

§. II.

Quid de divinitate Spiritus Sancti senserint, quarti, quinti, ac sequentium sæculorum Patres.

CONCLUSIO. Quarti, quinti, & aliorum sequentium sæculorum Patres docuerunt, Spiritum Sanctum esse Deum.

Probatur 1. Athanasius tum in libro ad Serapionem, tum in pluribus suis operibus divinitatem Spiritus Sancti non minùs apertè adstruit contra Pneumatomachos, quàm Verbi divinitatem adversùs Arianos. 2. Basilius in libro, quem contra Eunomium inscripsit *De Spiritu Sancto*, idem dogma fusè demonstrat, ac solvit, quæ adversùs illud ab hæreticis objiciebantur. 3. Eandem Catholicam veritatem tuitus est Ambrosius integro volumine, quod, sicut anteà Basilius, de Spiritu Sancto inscripsit. 4. Gregorius Nazianzenus oratione 37. ac pluribus aliis, Macedonianorum hæresim impugnavit.

Probatur iterum 1. Ægypti Ecclesia post Imperatoris Constantii obitum, Alexandriæ sub Athanasio ad Concilium coacta, apertè definiit, Spiritum Sanctum esse Deum: *Convenerunt ergo ex diversis civitatibus Episcopi* (inquit Socrates hist. lib. 3. cap. 7.) *& de plurimis rebus valdè necessariis inter se contulerunt. Ac sancti quidem Spiritus divinitatem illic asseruerunt, eum in consubstantiali Trinitate comprehendentes*. 2. Tota Orientalis Ecclesia ad generalem Synodum Constantinopoli sub Theodosio Magno, anno 381. congregata, in symbolo à se edito apertè pro-

feſſa eſt : *Credendum eſſe in Spiritum Sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur*. 3. Eccleſia Romana, quoad illud caput, admiſit Synodum Conſtantinopolitanam in Concilio, quod ſub Damaſo celebratum eſt. 4. A quarto ſæculo ad hæc uſque tempora, tum apud Orientales, tum apud Occidentales, illæſa permanſit fides de articulo, de quo agitur. Eam nimirùm fidem profitentur etiamnunc tum Græci tum Latini, quamvis in aliis capitibus diſſentiant. 5. In octavâ generali Synodo, quæ celebrata fuit adversùs Photium, in Lugdunenſi, cui Orientales adfuerunt, in Florentinâ, cui Joſephus Patriarcha Conſtantinopolitanus, aliique ex Oriente Epiſcopi aut per ſe aut per legatos aderant cum ipſo Orientis Imperatore, idem articulus definitus ac receptus eſt.

Quæres 1. quid Nicæna 1. Synodus edixerit de divinitate Spiritus Sancti.

Reſp. 1. Nicænam Synodum nihil ſtatuiſſe in causâ, de quâ eſt quæſtio : Nec id mirum eſt, quippè quòd nec ipſe Arius, nec aliqui ex illius diſcipulis, ante Concilium Nicænum I. blaſphemaſſent (apertè ſaltem) adversùs divinitatem Spiritûs Sancti. Baſilii eſt ea reſponſio, Epiſt. nimirùm 78. ſcribit, *paulatim progreſſum habuiſſe mala impietatis ſemina, quæ antea ab authore illius hæreſis Ario jacta, ab iis deinde qui ipſius propugnanda dogmata malè ſuſceperant, ad Eccleſiarum perniciem nutrita ſunt*.

Quæres 2. quid Euſebius Cæſarienſis, quid Baſilius Ancyranus, aliique tum Ariani tum Semiariani ſenſerint de divinitate Spiritus Sancti.

Reſp. ad 1. Euſebium Cæſarienſem peſſimè ſenſiſſe de divinitate Spiritus Sancti: lib. 5. contra Marcellum Epiſcopum Ancyranum, qui apud Arianos Sabellianus audiebat, ſcripſit (ait Petavius) *Paracletum nec Deum eſſe nec Filium*.

Sed

Sed Petavii pace dixerim, argumentum ex iis verbis desumptum, non multum habere roboris, quia Dei nomine, Eusebius intelligit personam Patris; unde addit: *Neque Filius*, significans, Spiritum Sanctum personam esse à Patre & Filio distinctam, contra quod sentiebant Sabelliani, quibus Eusebius Marcellum accensebat. Verùm impietatem apertè tradit libro 5. de Demonstratione c. 4. eo nimirùm loci scribit, Christum non solùm Davidis esse dominum, sed etiam Spiritus Sancti, adeòque multò magis Angelorum & aliarum rerum omnium creatarum. 3. Agentes de Verbi divinitate, probavimus, Eusebium Cæsariensem impensè Arianismo favisse: at ex Arianismo evidenter sequebatur blasphemia, de quâ est hìc quæstio: siquidem argumenta quibus Ariani Verbi divinitatem impugnabant, vim habebant adversùs divinitatem Spiritus Sancti: nam præcipuum erat, quòd per Verbi consubstantialitatem cum Patre, Sabellianismus in Ecclesiam inveheretur.

Resp. ad 2. Basilium Ancyranum circa divinitatem Verbi Catholicum audiisse apud Hilarium ac multos alios veteres, tum quòd Anomœorum hostis infensissimus extiterit, tum etiam quòd fidei formula Concilii Ancyrani, cui præfuit, in Catholicum sensum (ut superiùs ostensum est) explicari possit; tum denique quòd œconomiæ tantùm causa vocem, *Consubstantialis*, omisisse visus sit. Tamen, eò quòd ab aliis veteribus inter Semi-arianos recensitus fuerit, audiit tanquam hostis divinitatis Spiritus Sancti. Verùm immeritò id erroris adscriptum est ipsi. Nam 1. non omnes Semi-ariani, sed ii tantùm qui Macedonio adhærebant, negarunt divinitatem Spiritus sancti. 2. Nullum monumentum proferri potest, quo probetur, Basilium Ancyranum impiè sensisse de Spiritu Sancto. 3. E contra Epiphanius hæresi 73. quæ est Semi-arianorum, testatur, hæc verba legi in Epistolâ Synodicâ Concilii Ancyrani, cui

Basi-

Bafilius præfuerat: *Credimus igitur in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, non in creatorem & creaturam. Aliud eft enim creator & creatura, aliud Pater & Filius*; quibus quidem verbis apertè declaratur, Spiritum fanctum non effe creaturam, nempè ibidem afferitur, non effe credendum in creatorem & creaturam, licèt credendum fit in Patrem, Filium, & Spiritum fanctum. Petavio vifum eft, voces iftas, *Et Spiritum Sanctum*, formulæ posteà infertas fuifse: Sed levia funt momenta quibus nititur. Non enim obftat, quòd in eo Concilio nulla pofthâc fiat mentio Spiritus fancti, licèt copiofa fiat de Filio: Siquidem tunc non de Spiritu fancto, fed de folo Filio lis erat: fcilicet formula Concilii Ancyrani edita eft præfertim adversùs formulam quæ fecunda Sirmienfis paffim appellatur, & in quâ purus Arianifmus (ut fuo loco dictum eft) fuerat affertus.

Quæres 3. cur Concilium Conftantinopolitanum I. Spiritum Sanctum exprefsè non dixerit Deum, quemadmodum Concilium Nicænum I. exprefsè Verbum vocarat Deum, *Deum de Deo*.

Refp. Concilium Conftantinopolitanum I. non obfcurè in fymbolo definiifse, Spiritum Sanctum efse Deum, fiquidem definiit, eum fimul cum Patre & Filio adorari: Is autem cui exhibetur idem omninò cultus, qui Patri & Filio, haud dubiè Deus eft. Addendum eft, Concilium in Epiftolâ Synodicâ quam mifit ad Damafum Papam, expreffis verbis Spiritui Sancto tribuiffe eandem quam Patri & Filio divinitatem, ac afseruifse, eum efse cœteris perfonis confubftantialem & coæternum.

ARTI-

ARTICULUS III.

Solvuntur argumenta quibus impugnatur divinitas Spiritus Sancti.

Not. ARgumenta quæ pro Macedonianis objici possunt adversùs divinitatem Spiritûs Sancti, reducuntur ad quædam tum Scripturæ tum Traditionis argumenta, quæ breviter hìc expendenda sunt.

Objicies 1. Quæ dissimili modo in Scripturis exprimuntur, dissimilis sunt naturæ: atqui Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus dissimili modo exprimuntur in Scripturis, nempè Pater exprimitur per præpositionem *Ex*, Filius per præpositionem *Per*, & Spiritus Sanctus per præpositionem *In*. Ita apud Basilium lib. de Spiritu Sancto c. 2. Aetiani ratiocinantur, nixi hâc Apostoli loquendi ratione primæ ad Corinth. 8. *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, & unus Spiritus sanctus in quo omnia.*

Resp. dist. min. Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus *aliquando* dissimili modo exprimuntur, transeat min. eodem modo *semper* exprimuntur, neg. min. Scilicet sæpiùs cum unâ ac eâdem personâ tres illæ præpositiones conjunguntur, ut videre est in hâc Apostoli sententiâ ad Roman. xi. *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.*

Objicies 2. Ille non est Deus, qui nusquam in Scripturis dicitur Deus; quem Scripturæ nusquā asserunt adorari debere: atqui Spiritus Sanctus nusquam in Scripturis dicitur Deus; Scripturæ nusquam asserunt, eum adorari debere: ergo non est Deus.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia solum scriptum

ptum Dei Verbum non eft principium, ex quo eruantur fidei veritates; id enim virtutis habet etiam traditio, quæ eft non fcriptum Dei verbum; ac proindè non fequeretur, Spiritum Sanctum non efse Deum, præcisè ex eo, quòd illius divinitas in Scripturis non contineretur.

Refp. 2. datâ maj. difting. min. Spiritus Sanctus nufquam in Scripturis *explicitè* dicitur Deus, conc. min. nufquam *implicitè* dicitur Deus, neg. min. fcilicet Scripturæ teftantur, Spiritum Sanctum à Patre procedere, ipfum efse primarium fidei objectum, eandem cum reliquis perfonis efficientiam habere, inhabitare tanquam in templo in creaturis ratione præditis: ea autem omnia (ut fuperiùs oftenfum eft) demonftrant illius divinitatem.

Objicies 3. Ille non eft Deus, quem Scripturæ teftantur gemere, interpellare, poftulare pro nobis: nempè gemitus Deum dedecet; poftulatio ac interpellatio inferioritatem arguunt refpectu ejus, à quo oratur ac interpellatur: nam propter eam rationem Chriftus, qui in cœlis (ut ait Joannes) apparet vultui Dei pro nobis, fub eâ ratione, fub quâ orat, feu prout eft homo, inferior eft Patre: Atqui Scripturæ teftantur, Spiritum Sanctum gemere, interpellare, poftulare pro nobis: *Ipfe Spiritus* (verba funt Apoftoli ad Roman. 8.) *poftulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*:

Refp. difting. maj. Ille non eft Deus, quem Scripturæ teftantur gemere pro nobis, interpellare, poftulare, propriè, conc. maj. gemere, interpellare, poftulare, metaphoricè, neg. maj. Propter rationes in argumento propofitas Spiritus Sanctus propriè nec gemit, nec interpellat, nec poftulat pro nobis: at verò gemit, interpellat, poftulat metaphoricè, quia nos gementes & poftulantes efficit, feu (ut loquitur Auguftinus Epift. 105.) nobis interpellandi & gemendi infpirat affectum: *Dictum eft* (ait) *interpellat pro Sanctis*

ctis, quia interpellare Sanctos facit, sicut dictum est: Tentat vos Dominus Deus noster, ut sciat si diligatis eum, hoc est, ut scire vos faciat.

Instabis. Si Spiritus Sanctus eo sensu gemit, interpellat, ac postulat pro nobis, quòd nos gementes, interpellantes, & postulantes faciat, Pater eodem sensu rectè dici poterit gemere, interpellare, postulare pro nobis: siquidem effectus ad extra, ut est inspiratio affectus ad gemendum & postulandum, communis est toti Trinitati: Sed absurdum est consequens: neque enim unquam apud sacros scriptores obtinuit ille loquendi modus, quo Pater diceretur gemere, interpellare, ac postulare pro nobis.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia invaluit usus, & quidem Scripturarum consuetudine confirmatus, ut quædam opera, licèt toti Trinitati communia, certo quodam modo, quem theologi appropriationem vocant, uni personæ, non autem alteri, tribuantur: sic, quòd Pater sit fons ac origo totius Trinitatis, omnipotentia ei adscribitur; quòd Filius sit Verbum Patris, dicitur Sapientia; tandem quòd Spiritus Sanctus per mutuum Patris ac Filii amorem producatur, operationes quæ ad nostram sanctificationem spectant, speciali ratione ei tribuuntur.

Objicies 4. Ille non est Deus, qui nec est genitus, nec ingenitus: atqui Spiritus Sanctus non est ingenitus; id enim soli Patri convenit: non est quoque genitus, alioquin esset Filius: nempè terminus qui ex generatione resultat, est Filius, quia producitur in similitudinem naturæ.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia inter genitum & ingenitum datur aliquod medium, scilicet procedens aliâ viâ, quàm per generationem: de eâ processionis specie, dissertatione secundâ inferiùs fusè dicetur.

Objicies 5. Qui à semetipso non loquitur, & ea tantùm profert, quæ audit ab alio, non est Deus; fungitur nimirùm legati officio, quod quidem

dem Deum dedecet : atqui (dicente Christo Joannis 16.) Spiritus sanctus non loquitur à semetipso, sed tantùm quæcumque audit, loquitur: ergo non est Deus.

Resp. disting. maj. Qui non loquitur à se ipso, tanquam legatus alterius, non est Deus, conc. maj. tanquam non legatus alterius, neg. maj. Spiritus sanctus non est legatus aut Patris aut Filii, quia non minùs quàm Pater & Filius, proprio nomine loquitur. Non ita tamen proprio nomine loquitur, ut suam sapientiam, & suum esse à Patre & Filio non receperit; imò quæcumque loquitur, ea simul cum essentiâ suâ ab eis accepit. *Non ergo loquetur à semetipso* (ait Augustinus tractatu 99. in Joannem,) *sed quæcumque audiet, loquetur. Ab illo audiet, à quo procedit. Audire, illi scire est: scire verò esse. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo, à quo procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo agitur audientia, quia nihil est aliud, quàm scientia.*

Objicies 6. Basilius Epist. 42. apud Petavium lib. 1. de Trinitate cap. 14. hæc habet de Dionysio Alexandrino: *Hunc* (de Spiritu sancto loquitur) *ab adorandæ deitatis consortio segregasse, & creatæ ac servili naturæ annumerasse fertur.* Idem Basilius non videtur credidisse, semper Spiritum sanctum esse Deum, non enim in omnibus suis operibus ausus est eum appellare Deum : cum autem eam omissionem Gregorius Nazianzenus orat. xx. commendet, sequitur, articulum de divinitate Spiritûs sancti ad fidem non pertinuisse, eo saltem tempore, quo florebant laudati Patres.

Resp. ad 1. Basilium non asserere, se id quod objicitur, legisse in operibus Dionysii Alexandrini, sed quodam tantùm rumore didicisse : *Servili naturæ* (inquit) *annumerasse fertur*. Nec mirum est, quòd Basilius non laudet Dionysii Alexandrini opera, scilicet in iis (ut superiùs ostensum est) apertè Spiritus sancti cum cæteris personis con-

substantialitas adstruitur. Textibus, quos ex illius ad cognominem suum Dionysium Romanum apologiâ suo loco laudavimus, adjungi possunt hæc verba, quæ habentur in illius responsione ad propositiones Pauli Samosateni: *Non impunè feret, is qui adversùs benignum Spiritum sanctum blasphemus est, Spiritus autem est Deus.* In Epistolâ ad eundem Paulum Samosatenum, sic etiam idem Dionysius Alexandrinus loquitur: *Nisi enim esset Christus Deus Verbum, non potuisset non esse peccati obnoxius. Nullus enim non obnoxius est peccato, nisi unus Christus, ut & Pater Christi, & Sanctus Spiritus.*

Resp. ad 2. negando, Basilium non semper credidisse divinitatem Spiritus sancti. Equidem fatendum est, S. Doctorem prudenti œconomiâ aliquoties expressis verbis non dixisse, Spiritum sanctum esse Deum: *Illi* (ait Gregorius Nazianzenus orat. xx.) *nudam & apertam vocem de Spiritu sancto, quòd Deus esset, arripere studebant (quod quidem tametsi verum erat, impium tamen illis, atque improbo impietatis antistiti videbatur) ut eum quidem cum theologica lingua civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent.* Verùm eodem tempore, quo Basilius à voce, *Deus*, abstinebat, ne impii illius æmuli Ecclesiam, cui præerat, invaderent, implicitè asserebat, Spiritum sanctum esse Deum: Nimirum 1. expressè profitebatur, eum non esse creaturam: 2. utebatur glorificationis hymno, quo illius divinitas non obscurè innuitur.

Nec obstat, quòd nonnunquam sic eundem glorificationis hymnum exprimeret: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto.* Nam præter quàm quòd eum pariter sic expresserit, *Gloria Patri cum Filio & cum Spiritu Sancto*, necesse fuit, ut sic se gereret propter adversarios, quorum animos postrema hæc glorificationis formula solebat offendere. Præterea Gregorio Nazianzeno, amicorum intimo, author fuit, ut (quòd minùs

quàm

quàm ipse, invidiæ pateret) Spiritûs sancti divinitatem publicè profiteretur, dum ipse temporum iniquitati serviens, nomen taceret, licèt rem adstrueret. Addendum est, Basilium eam œconomiam non adhibuisse semper, quia quovis in casu necessaria non fuit :. *Confitendum est* (inquit Epistolâ 141.) *Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum : quemadmodum divinæ Scripturæ, & qui sublimiora contemplati sunt, docuerunt.*

QUÆSTIO III.

Vtrum mysterium SS. Trinitatis cognosci possit.

Not. 1. MYsterium aliquod duobus modis cognosci potest, implicitè nimirùm & explicitè : Implicitè quidem, cum cognoscitur id, in quo continetur à parte rei, & ex quo deduci potest : sic qui aliquam habet cognitionem essentiæ divinæ, habet implicitam attributorum, quæ in eâ continentur & ex eâ colliguntur ; explicitè verò, cum illud mysterium distinctè cognoscitur.

Not. 2. Cognitio sive implicita sive explicita rei alicujus, duobus modis comparari potest, ratione scilicet & revelatione. Hìc igitur quærendum est 1. utrum Trinitatis cognitio, sive implicita sive explicita, acquiri possit ratione aut revelatione : 2. utrum ex suppositione quòd solâ revelatione comparari possit, aliquibus exemplis, quæ ex rebus creatis desumpta sint, possit illustrari.

CONCLUSIO 1. Nulla Trinitatis cognitio, sive implicita, sive explicita, potest comparari solâ naturali ratione.

Probatur. Cognitio rei quæ omninò superna-

turalis est, & cujus nullum vestigium, saltem quod prorsùs simile sit, extat in rebus creatis, comparari non potest solâ ratione naturali: siquidem potentia cognoscens & objectum cognitum, debent esse ejusdem ordinis, cum inter ea debeat esse proportio: atqui mysterium Trinitatis est omninò supernaturale, nullumque illius vestigium, saltem quod omninò simile sit, extat in rebus creatis: ergo, &c.

Confirmatur argumentum authoritate Scripturæ. Illud mysterium cognosci non potest ratione naturali, quod solâ revelatione cognoscitur: atqui mysterium Trinitatis, ex Scripturis, solâ revelatione cognoscitur: Hæc enim habet Christus Matthæi XI. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.*

Objicies. Cognoscere rem implicitè, est cognoscere objectum, in quo à parte rei continetur: atqui solâ ratione naturali cognosci potest, saltem imperfectè, objectum in quo à parte rei Trinitas continetur, nimirùm Dei essentia: ergo Trinitas potest implicitè cognosci solâ ratione naturali.

Resp. neg. maj. seu ut quid cognoscatur implicitè, satis non est, ut cognoscatur objectum in quo à parte rei continetur; sed requiritur præterea, ut ex illo objecto cognito per argumentationem colligi possit: at ex essentiâ Dei cognitâ viribus naturæ, colligi non potest Trinitas personarum; neque enim sequitur ex essentiâ sic imperfectè viribus naturæ cognitâ.

CONCLUSIO 2. Ex suppositione, quòd quis per revelationem didicerit mysterium Trinitatis, potest aliqua, sed multùm imperfecta, illius vestigia in rebus creatis invenire.

Probatur. Augustinus libro 9. de Trinitate

te docet, aliquam esse Trinitatis imaginem in humanâ mente. Tria sunt, cum ânima semetipsam amat; Notitia sui, ignoti nimirum nulla cupido; Amor; & ipsa animæ substantia: ea autem sunt unum substantialiter, licèt relativè distinguantur: *Igitur* (ait cap. 4.) *ipsa mens, & amor, & notitia ejus, tria quædam sunt, & hæc tria unum sunt, & cum perfecta sunt, æqualia sunt.*

Verùm, cum imperfecta sit illa imago, quòd Verbi generationem non exprimat, Augustinus aliam repetit ex memoriâ, cogitatione & amore quæ in animâ reperiuntur. Memoria (ait) non aliud est, quàm continuata notitia: Cogitatio est actus, quo quis advertit ad rem quam mente revolvit: Amor est motus ad utendum aut fruendum re, de quâ cogitatur. Cum autem mens de re aliquâ cogitat, format in se verbum sibi simile. *Nemo enim* (ait S. Doctor cap. 7.) *volens, aliquid facit quod non in corde suo priùs dixerit, quod verbum amore concipitur sive creaturæ sive creatoris, id est, aut naturæ mutabilis, aut incommutabilis veritatis*: ergo à pari, dum Pater se ipsum cogitat, ut reverà cogitabit semper & cogitavit ab æterno, generat Verbum omninò sibi simile, quia verbum tunc est omninò simile rei cognitæ, cum res perfectè cognoscitur. Prætereà anima quæ se ipsam amat, quæ sui ipsius verbum effinxit, movetur, ut illo verbo, aut utatur, aut fruatur; proindeque producit amorem, qui sit utriusque vinculum: ergo à pari Pater & Verbum moventur ad suimet fruitionem, ac proindè producunt Spiritum Sanctum, qui quidem est utriusque amor: *Sicut* (inquit Augustinus lib. 9. de Trinitate cap. 12.) *Dei Verbum Filium esse, nullus Christianus dubitat, ita charitatem esse Spiritum Sanctum.*

SS. Trinitatis mysterium non consistit solùm in eo, quòd tres personæ realiter distinctæ, sint unus substantialiter Deus, quòd Pater

generet Verbum, quòd Pater & Filius producant Spiritum sanctum, sed quòd ea Spiritus sancti productio non sit generatio: atqui ejus circumstantiæ vestigium in hominis animâ reperitur; nempè mens hominis suum amorem non generat, nimirùm amor partum mentis, seu productionem verbi, hoc est, imaginis rei quam cogitat, subsequitur: *Cur itaque amando se* (ait ibidem Augustinus) *non genuisse dicatur amorem suum, sicut cognoscendo se, genuit notitiam suam? In eo quidem manifestè ostenditur hoc amoris esse principium, unde procedit: ab ipsa quippè mente procedit, quæ sibi est amabilis, antequam se amet: atque ita principium est amoris sui quo se amat. Sed ideò non rectè dicitur genitus ab ea, sicut notitia sui qua se novit, quia notitia jam inventum est, quod partum vel repertum dicitur, quod sæpè præcedit inquisitio eo fine quietura. Nam inquisitio est appetitus inveniendi, quod idem valet si dicas, reperiendi. Quæ autem reperiuntur, quasi pariuntur, unde proli similia sunt, ubi vis in ipsa notitia; ibi enim quasi expressa formantur: nam etsi jam erant res quas quærendo invenimus, notitia tamen ipsa non erat, quam sicut prolem nascentem deputamus.* Sed de eâ difficultate, quæ haud dubiè gravissima est, dicemus agentes de Processionibus; eo nimirùm loci prolatis variis antiquorum Patrum sententiis, ex Augustini principiis, reddemus rationem, cur processio Verbi à Patre dicatur generatio; cum econtra processio sancti Spiritûs eo nomine nec appelletur, nec appellari possit.

DIS-



DISSERTATIO SECUNDA.

De Proceſſionibus Divinis.

Not. DE proceſſionibus quæremus 1. utrùm dentur in divinis: 2. quinam ſit earum numerus: 3. cur prima, quæ eſt Filii à Patre, dicatur generatio: 4. cur ſecunda, quæ eſt Sancti ſpiritûs à Patre & Filio, dicatur proceſſio ſimpliciter: 5. quodnam ſit principium proceſſionum divinarum: 6. denique, utrum ſint voluntariæ.

QUÆSTIO PRIMA.

Vtrum in divinis dentur proceſſiones.

Not. 1. PRoceſſionis nomine aliud non intelligitur, quàm emanatio, ſeu origo unius ab alio: ſic fluvius dicitur procedere à fonte, quòd ab eo emanet ac oriatur.

Not. 2. Proceſſio duplex eſt, tranſiens & immanens. Prior eſt ea per quam potentia extra ſe ipſam operatur; propter eam rationem proceſſio caloris per quem calefit aqua, appellatur tranſiens, nempè ignis ex quo calor ille procedit, extra ſe ipſum, in aquam nimirum, operatur. Poſterior eſt ea in quâ potentia, ſeu principium, operatur in ſubjectum extra ſe minimè poſitum; ſic viſio eſt actio immanens; ſcilicet ut oculus videat, non eſt neceſse, ut extra ſe ipſum exeat, ſeu non eſt neceſse, ut operetur in ſubjectum, quod extra ipſum oculum poſitum ſit.

Not. 3. Proceſſio immanens ſubdividitur in

processionem unius ab alio tanquam à causâ, & in processionem unius ab alio tanquam à mero principio. Illa dicit in termino receptionem esse cum dependentiâ à principio ex quo oritur, ut patet in processione luminis à sole; ista verò dicit receptionem esse, sed absque dependentiâ.

Not. 4. Nihil hìc dicemus de processione transeunte: quæ enim ad eam spectant, referimus in harum Institutionum partem tertiam, in quâ de Deo creatore disseremus.

CONCLUSIO I. In divinis non datur processio unius ab alio tanquam à causâ.

Probatur. Id in divinis non datur, quod Deo repugnat: atqui processio unius ab alio tanquam à causâ, Deo repugnat: nempè tollit divinitatem ipsam: Deus enim est essentialiter independens, cum essentialiter sit ens à se.

Objicies. Multi veteres videntur admisisse in divinis processionem unius ab alio tanquam à causâ: Justinus in dialogo cum Tryphone scribit, Deum Patrem esse Filio *causam cur sit*. Constantinus Magnus in oratione ad Sanctorum cœtum, apud Eusebium sic loquitur: *Pater quidem Filii causa est, Filius verò est causatum*: sic etiam Basilius lib. 1. contra Eunomium: *Nos autem secundùm causarum habitudinem ad ea, quæ ex illis oriuntur, Patrem collocari ante Filium asserimus*: hæc etiam habet eodem in libro idem S. Doctor: *Vox ipsa Patris quid aliud significat, nisi hoc, quòd causa est & principium ejus qui ex ipso genitus est?* Hæc quoque leguntur apud Gregorium Nazianzenum orat. 29. *Deus quidem* (de Patre loquitur) *est Deus, siquidem Filius & Spiritus Sanctus ad unam causam referuntur*. Ergo, ex SS. Patribus, admitti debet in divinis processio unius ab alio tanquam à causâ, Filii nimirùm & Spiritus sancti à Patre.

Resp. dist. conseq. Admitti debet in divinis pro-

processio tanquam à causâ, impropriè sumptâ, conc.conseq. propriè sumptâ, neg. conseq. Causa priore modo sumpta, est simplex communicatio esse, abstrahendo, an per eam communicationem terminus pendeat à principio, aut ab eo minimè pendeat. Jam verò quòd scriptores in argumento laudati causam in eo priore sensu, non autem in posteriore, sumpserint, demonstratur ex eo, quòd ii scriptores conceptis terminis docuerint, Verbum esse verè ac substantialiter Deum, ac proindè non esse terminum qui à suo principio, Patre nimirùm, tamquam effectus à causâ pendeat. Usi sunt autem eâ loquendi ratione, ut adversùs Sabellianos aliosque similes hæreticos personarum in divinis distinctionem adstruerent.

Conclusio 2. Admitti debet in divinis processio immanens unius ab alio tanquam à principio.

Probatur 1. ex Scripturâ. Processio tanquam à principio, ex observatis, est origo seu emanatio unius ab alio: atqui in divinis admitti debent ejusmodi origo, ejusmodi emanatio: Siquidem 1. Scripturæ conceptis terminis ejusmodi originis, emanationis, ac processionis meminere cum de Filio & Spiritu Sancto loquuntur: Joannis 8. sic Christus de se ipso loquitur: *Ego* (quatenùs Verbum) *ex Deo processi & veni*. Joannis 16. Christus hæc ait de Spiritu Sancto: *Spiritus qui à Patre procedit*. 2. Eædem Scripturæ sæpiùs Verbum vocant Dei Filium; asserunt ipsum esse genitum: atqui qui Filius est, emanat à Patre; qui genitus est, ab eo oritur, à quo generatus est. 3. Ex iisdem Scripturis constat, alteram Trinitatis personam mitti à primâ, tertiam verò à primâ & secundâ: sed missio (ut dicetur inferiùs) processionem præsupponit: ideò enim nusquã Scripturę asserunt, Patrem mitti, quòd à nullâ aliâ personâ procedat. Jã verò quòd eæ processiones sint emanatio absq; depẽdentiâ, patet ex iis

quæ ad prioris conclusionis probationem dicta sunt.

Probatur 2. authoritate Patrum, qui floruerunt ante Concilium Nicænum I. Nimirum imitati Scripturarum loquendi morem, sæpiùs Verbum vocant Dei Filium, ut patet ex textibus, quibus superiùs Verbi divinitatem adversùs Arianos asseruimus. Communem illorum mentem, tritum loquendi modũ Novatianus, seu author libri de Trinitate, qui reperitur inter opera Tertulliani, cap. 31. hisce verbis expressit: *Quidquid est Filius, non ex se est, quia nec innatus est, sed ex Patre est, quia genitus est; sive dum Verbum est, sive dum virtus est, sive dum sapientia est, sive dum lux est, sive dum Filius est, & quidquid horum est, non aliunde est, quàm ex Patre, Patri suo originem suam debens.*

Iidem Patres passim, cum de Deo Patre loquuntur, *eum absolutè ac sine addito* Deum appellant; nonnunquam cum eo conjungunt pronomen, *illum Deum*; aliquando vocant *Deum & Patrem omnium*: Econtra cum nominant alias Trinitatis personas, Filium v.g. eum designant titulo vel *Filii Dei*, vel *Servatoris*, vel *Domini*. Eam loquendi formulam legere est apud Tertullianum libro adversùs Praxeam cap. 13. *Apostolum sequar* (inquit) *ut si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum, Patrem appellem, & Iesum Christum, Dominum nominem. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus; Ex quibus Christus, qui est (inquit) Deus super omnia benedictus in ævum omne. Nam & radium solis seorsum, Solem vocabo; Solem autem nominans, cujus est radius, non statim & radium, Solem appellabo.*

Eodem referri possunt eæ formulæ, quibus nonnulli ex Patribus trium priorum sæculorum usi sunt adversùs Sabellianos. Scilicet nonnunquam dixerunt, Patrem esse causam Filio, cur sit; esse fontem, ex quo Filius & Spiritus sanctus oriun-

oriuntur. Eorum Patrum textus retulimus in objectione adversùs priorem hujusce capitis conclusionem. Hùc quoque referri possunt loca quibus eorumdem temporum scriptores asseruerunt Patrem esse majorem Filio, etiam quatenùs Filius est Deus: neque enim alio sensu Pater potest esse major Filio, etiam quâ Deus est, quàm quòd sit principium, ex quo Filius oritur.

Ex iis autem omnibus sic conficitur argumentum, Illi docuerunt admitti debere processionem in divinis, seu originem unius ab alio tanquam à principio, qui Verbum vocarunt Filium Dei; qui dixerunt, ipsum non esse innatum ac ingenitum, imò natum & genitum ex Patre; qui de Patre ac de aliis personis simul loquentes, illum, non autem alias personas, appellarunt Deum absolutè, Deum præposito pronomine, *illum*; qui dixerunt illum esse Filio causam cur sit; qui asseruerunt Patrem esse majorem Filio, etiam quâ Filius est Deus: atqui Patres trium priorum sæculorum sic se gesserunt: ergo docuerunt, in divinis admitti debere processionem, seu originem unius ab alio tanquam à principio.

Probatur 3. authoritate Patrum qui post exortam Arianorum hæresim scripserunt. 1. Processionem de quâ agitur, apertè tradidit Concilium Nicænum I. *Credimus* (verba sunt symboli) *in unum Dominum Iesum Christum, natum de Patre unigenitum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum*. 2. Nonnulli scriptores Patri, *Auctoris* nomen respectu Filii tribuerunt. Hilarius in hæc Psalmi 44. verba, *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*, sic loquitur lib. 4. de Trinitate: *Tuus, relatum est ad auctorem: Te verò, ad ejus, qui ex auctore est, significationem. Est enim Deus ex Deo*. 3. Gregorius Nazianzenus orat. 35. quæ prima de Filio dicitur, hanc sibi quæstionem proponit: *Quomodo igitur non sunt* (Filius & Spiritus sanctus) *simul cum Patre principii expertes, siquidem*

 dem

dem æterni sunt? Eam autem sic solvit: *Quia inde procedunt, etsi non post illum sunt.* Datæ à se solutionis hanc reddit rationem: *Equidem quod principio caret, etiam æternum est: quod autem æternum est, non protinus omni caret principio; quamdiu ad Patrem, velut ad principium, refertur. Ergo illi, quantùm ad causam, non carent principio.*
4. Athanasius oratione contra Sabelli gregales, concedit, Patrem jure meritò dici solum Deum *Quòd solus ingenitus sit, & solus fons Deitatis.*

Ex iis verò Patrum locis sic arguitur. Illi judicarunt, in divinis admitti debere processiones seu emanationes ac origines unius ex alio tanquam à principio, qui docuerunt, Verbum esse Deum de Deo; ipsum verè genitum esse, non factum; Deum Patrem esse Filii auctorem, Filium & Spiritum Sanctum non esse expertes principii eò quòd à Patre procedant; utrumque referri ad Patrem tanquam ad principium; Patrem rectè dici solum Deum, quòd solus sit ingenitus, quòd solus sit fons Deitatis: atqui id docuerunt Patres qui post exortam Arianorum hæresim scripserunt: ergo, &c.

Objicies 1. Processio supponit prius & posterius, nempè principium est prius termino, qui ab eo procedit: atqui in divinis non datur prius & posterius, non enim dantur inter ea quæ sibi invicem coexistunt: sed omnes personæ SS. Trinitatis sibi invicem coexistunt, cum omnes sint æternæ: ergo, &c.

Resp. dist. maj. Processio supponit prius & posterius aut temporis, aut originis, conc. maj. temporis tantùm, neg. maj. In divinis prioritas temporis locum non habet, eò quòd (ut dictum est in argumento) singulæ personæ sint essentialiter æternæ, sed admitti debent prioritas & posterioritas originis. Patet solutio argumentis omnibus, quibus conclusio secunda confirmata fuit, ac præsertim hoc textu qui laudatus est ex

Gregorio Nazianzeno: *Quod autem æternum est non protinus omni caret principio*. Confirmatur ex eo, quòd si supponeretur, solem esse æternum, sequeretur, lumen quod profundit, fore pariter æternum: in ea tamen suppositione esset prioritas inter solem & lumen, quod ex eo productum fuisset ab æterno.

Objicies 2. Si inter personas divinas admitteretur processio, solus Pater esset Deus à se ipso: siquidem solus à se ipso divinitatem haberet, aliæ personæ eam ab ipso reciperent: atqui solus Pater non est Deus à se ipso, nempè si solus Pater esset Deus à se ipso, aliæ personæ non essent Deus; siquidem est de essentiâ Dei, ut sit Deus à se ipso, hoc est, independenter à quolibet alio: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. ant. Ad 3. dist. ant. Est de essentiâ Dei, ut sit Deus à se ipso, hoc est, independenter ab aliquâ causâ extrinsecâ, conc. ant. independenter à principio originis, neg. ant. Non est quidem de essentiâ Dei, ut habeat principium; nam alioquin Pater qui est innascibilis & improducibilis, non esset Deus; sed non est quoque de illius essentiâ, ut careat principio originis. Id persuasum fuit Patribus Nicænis, qui Christum dixerunt *Deum de Deo, Deum verum de Deo vero, genitum non factum*. Doctrinam illam Nicæni Patres docti fuerant ab iis qui vixerunt tribus prioribus sæculis: siquidem (ut de Verbi divinitate disserentes ostendimus) asseruerunt, Verbum se habere respectu Patris, (sublatis tamen imperfectionibus) sicut se habet radius respectu solis, sicut fluvius respectu fontis. Vide quæ dicta sunt superiùs paginis 59. 60. 61.

Objicies 3. Esse personarum divinarum non potest esse receptum: nam esse receptum, est esse imperfectum, tum quia (dicente Scripturâ) beatius est magis dare quàm recipere, tum etiam quia esse receptum præsupponit in subjecto indigen-

gentiam rei quæ in eo recipitur: atqui si in divinis admitti deberet processio, esse divinarum personarum foret esse receptum: nempè personæ procedentes reciperent esse à principio à quo procederent: est enim de essentiâ processionis, ut sit origo seu emanatio, ac proindè receptio esse ab aliquo principio: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. ant. Ad 3. dist. ant. Beatius est magis dare quàm recipere, in creaturis, conc. ant. in divinis, neg. ant. Ratio est, quia receptio in creatis fit cum dependentiâ recipientis ab eo à quo recipitur; in divinis verò fit absque dependentiâ; nec id mirum est: nam in creatis is qui dat, non dat esse proprium, sed simile tantùm: sic homo generans hominem, ei quidem communicat ejusdem speciei naturam, sed non communicat eandem numero; unde natura humana multiplicatur in individuis, qui sunt sub humanâ specie: E contra in divinis Pater eandem numero naturam communicat Filio, quam ipse habet; Pater & Filius eandem quoque communicant Spiritui sancto: at natura divina in quâcumque personâ consideretur, est omnino independens, & cum à personâ realiter non distinguatur, efficit, ut persona procedens sit independens ab eâ à quâ procedit. Ad 4. dist. ant. Esse receptum præsupponit in subjecto indigentiam rei quæ recipitur, si subjectum sit aliquando sine re quæ recipitur, conc. ant. si nusquam sit sine re quæ recipitur, neg. ant. *Si ergo aliquid est* (ait S. Thomas quæst. 10. de potentiâ art. 1. ad 13.) *quod receptioni non præexistit, sed semper est in recepisse, hoc nullo modo est indigens. Filius autem non sic accipit à Patre, quasi priùs non habens, & posteà accipiens, sed quia hoc ipsum quod est, habet à Patre; unde non sequitur, quòd sit indigens.*

Objicies 4. Explicari non potest, in quo posita sit natura processionum divinarum: ergo reverà non dantur in divinis. Probatur ant. Tria tan-

tùm

tùm fingi poſſunt, in quibus natura divinarum proceſſionum poſita ſit; nimirum vel ſimplex reſultantia ex intellectione & volitione divinâ, ei ſimilis quæ reperitur inter ſubſtantiam rei, & proprietates quæ ab eâ dimanant, ut patet in calore reſpectu ignis; vel actio ipſa intelligendi & volendi; vel (ut vult Scotus) actio aliqua, formaliter (ut loquitur) ab intellectione & volitione diſtincta: atqui in nullo ex iis tribus proceſſio activa poſita eſt. Non quidem in ſimplici reſultantiâ (ut vult Suarez) ſiquidem, cum Filius & Spiritus ſanctus ſint perſonæ verè ſubſiſtentes, per meram reſultantiam produci non poſſunt. Non eſt quoque poſita in ipsâ actione intelligendi & volendi, nam alioquin, cum illa actio non minùs ſit in Spiritu ſancto, quàm in Patre & Filio, non minùs in eo, quàm in illis, eſſet alicujus perſonæ productiva, quod tamen repugnat fidei. Non eſt tandem poſita in actione diſtinctâ formaliter (ut loquitur Scotus) ab ipsâ ſeu intellectione ſeu volitione: ſcilicet, cum Verbum ex vi ſuæ proceſſionis ſit eſſentialis ſapientia genita, & Spiritus ſanctus ex vi ſuæ proceſſionis ſit ſubſtantialis amor, ſeu dilectio Patris & Filii, neceſſariò poſtulant produci per ipſum intelligendi & volendi actum. Ergo explicari non poteſt, in quo poſita ſit natura proceſſionis activæ.

Reſp. ad 1. neg. ant. Ad 2. neg. min. Nempè, cum ſcholâ S. Thomæ dicendum eſt, proceſſionem activam poſitam eſſe eſſentialiter in ipsâ intelligendi & volendi actione, hoc eſt, Filium generari per actum, quo Pater ſemetipſum intelligit, & Spiritum ſanctum produci per actum, quo Pater & Filius ſeſe mutuò diligunt. Nec contrarium probat argumentum: ſiquidem ipſimet actus intelligendi & volendi in ſe, hoc eſt, abſolutè ſumpti, non producunt perſonas, ſed tantùm prout per paternitatem aut filia-

filiationem modificantur ; sic actus intelligendi non generat Verbum, nisi prout contractus & modificatus per paternitatem ; sic etiam actus volendi non producit Spiritum Sanctum, nisi prout contractus est ac modificatus per relationes paternitatis & filiationis. Illi solutioni lux affulgebit ex iis quæ de principio divinarum processionum dicentur inferiùs.

Quæstio II.

De numero divinarum processionum.

Not. Processio duobus modis sumi potest, activè nimirùm & passivè. Sumpta priore modo est actus quo datur esse divinis personis: accepta verò posteriore modo est receptio esse, quod datur per processionem activam, seu est terminus qui per processionem activam producitur. Hìc igitur quærendum est 1. quot sint processiones passivæ, 2. quot sint activæ.

Conclusio 1. Duæ sunt tantùm in divinis processiones passivæ.

Probatur. Tot sunt processiones passivæ quot sunt termini producti per processiones activas: atqui duo tantùm sunt termini producti per processiones activas, Verbum nimirùm & Spiritus Sanctus: Cum enim Pater (ut superiùs observatum est ex traditione) sit fons, origo ac principium totius deitatis, à nullâ aliâ personâ generari aut produci potest; ac proindè Filius & Spiritus Sanctus sunt solæ personæ, seu termini qui per processiones activas in divinis producuntur.

Con-

Conclusio 2. Processio activa, sumpta realiter & à parte rei, est una tantùm.

Probatur. Processio activa, ex observatis, est actus, per quem datur esse Verbo & Spiritui Sancto: atqui unus tantùm est realiter & à parte rei actus ille: siquidem actus in Deo non distinguuntur à parte rei; omne enim absolutum quod in Deo reperitur, est una ac maximè simplex substantia.

Conclusio 3. Duæ tantùm sunt in divinis processiones activæ, virtualiter distinctæ.

Probatur 1. Ex observatis, processiones activæ sunt actus, per quos aliquæ personæ in divinis producuntur: atqui illi actus sunt tantùm duo, virtualiter distincti: nam tot & non plures sunt actus illi, quot in Deo sunt actus immanentes, à se invicem virtualiter distincti: sed actus immanentes virtualiter à se invicem distincti, in divinis sunt duo tantùm, intelligere scilicet & velle; alii enim omnes actus qui in Deo cogitari possunt, sunt transeuntes, ut sunt creatio, conservatio, destructio rerum, & alia hujusmodi: ergo, &c.

Probatur 2. Tot sunt processiones activæ virtualiter distinctæ, quot sunt earum termini: neque enim actus Dei immanentes virtualiter distinguuntur, nisi ratione terminorum qui per eos producuntur: atqui fide constat, duos tantùm esse terminos divinarum processionum, Filius & Spiritus Sanctus: ergo sunt tantùm duæ processiones activæ virtualiter distinctæ.

Objicies 1. Si essent in divinis plures processiones activæ, quælibet earum non esset infinita in genere processionis: sed absurdum est consequés: ergo & antecedens. Probatur maj. Illud non est infinitum in genere processionis activæ, quod non continet omnes processiones activas: atqui quælibet processio activa in divinis non contineret omnes processiones activas: si enim contine-

tineret omnes, non esset multiplex, sed una tantùm processio, quod est contra suppositionem.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. min. Ad 3. dist. ant. Si una processio contineret omnes processiones, non esset multiplex processio realiter & actu, conc. ant. non esset multiplex virtualiter, neg. ant. Generatio Verbi, & productio Spiritûs sancti non sunt duæ entitates realiter & actu distinctæ, sed una, & quidem maximè simplex, quæ tamen est virtualiter multiplex: nempè idem præstat, ac si reverà essent duæ actiones à parte rei actu distinctæ, hoc est, producit duplicem terminum, seu duas personas, tum à se invicem tum à Patre realiter distinctas. Vide quæ harum Institutionum Tomo 1. dicta sunt de distinctione attributorum à se in invicem, & quæ dicentur inferiùs de distinctione relationum ab essentiâ divinâ.

Objicies 2. Non est potior ratio, cur ex intellectione & volitione oriantur aliquæ processiones, quàm ex potentiâ & bonitate: atqui ex potentiâ & bonitate non oriuntur aliquæ processiones, alioquin quatuor processiones in divinis admitti deberent, quod quidem est contra thesim: ergo nec aliquæ oriuntur ex intellectione & volitione.

Resp. neg. maj. Ratio disparitatis est 1. quia actio potentiæ est ad extra, è contra processio (ut patet ex observatis) est ad intra. 2. Bonitas ex se & secundùm suum conceptum non dicit aliquam actionem, è contra verò processio est activa, cum per eam Verbum & Spiritus sanctus producantur.

QUAE-

QUÆSTIO III.

De proceſſione Verbi à Patre.

Not. DE proceſſione Verbi à Patre quærendum eſt 1. utrum dicatur generatio: 2. quænam ſit pro pria generationis idea: 3. utrum reddi poſſit ratio, cur Verbi proceſſio dicatur generatio.

CAPUT PRIMUM.

An Verbi proceſſio nominetur generatio.

Not. ARiani conſtanter negarunt, Verbi proceſſionem nominari debere generationem: nec mirum; cum enim nollent Verbum eſſe verè Deum ac Patri conſubſtantiale, conſequens erat ut aſſererent, ipſum verâ generatione non produci: nempè quæ generatione producuntur, ejuſdem, ſaltem ſecundùm ſpeciem, ſunt naturæ, ut videre eſt in homine qui ab alio generatur. Econtra Catholici quovis ſæculo Verbi proceſſionem à Patre vocarunt veram ac propriè dictam generationem, indeque deſumpſerunt invictum argumentum pro conſubſtantialitate Verbi.

CONCLUSIO I. Proceſſio Verbi à Patre dicitur generatio.

Probatur 1. ex Scripturâ. Pſalmo 3. ſic Pater Verbum alloquitur: *Filius meus es tu, Ego hodie genui te.* Nec obſtat, quòd Apoſtolus Actorum 13. iis verbis utatur ad probandam Chriſti reſurrectionem, quæ fuit illius altera veluti generatio: Nam ad Hebræos 1. iis etiam utitur, ut eidem Chriſto divinitatem aſſerat: *Cui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, ego hodie*

die genui te? Nec mirum est, quòd verbis de quibus agitur, Apostolus duplicem sensum tribuat: tanta scilicet est Scripturæ vis, ut plures sensus etiam literales contineat.

Psalmo 109. sic quoque Deus Verbum suum alloquitur: *In splendoribus sanctorum ex utero ante Luciferum genui te.* Eam autem sententiam de Christo intelligit Apostolus ad Hebræos 5. ut illius sacerdotium supra Aaronicum extollat: *Nam* (inquit) *Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

De eâdem processione intelligi debent hæc verba, Isaiæ 53. *Generationem ejus quis enarrabit?* scilicet temporalis enarrari potest ac intelligi, saltem à beatis. Joannis 3. Verbum vocatur Filius unigenitus: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* In pluribus locis prima persona SS. Trinitatis vocatur Pater: *Testimonium perhibet de me* (ait Christus Joannis 8.) *qui misit me Pater.*

Ex iis verò Scripturæ textibus sic conficitur argumentum. Illius processio rectè dicitur generatio, qui in Scripturis dicitur Filius genitus à Deo Patre; cujus generatio est sive beatis sive viatoribus ineffabilis; qui est Dei Filius unigenitus; qui Deum habet Patrem, ideò enim Pater est, quòd generet Filium: ergo Scripturæ docent Verbi processionem debere nominari generationem.

Probatur 2. ex traditione. Patres qui Concilium Nicænum I. præcesserunt, non rarò generationis nomen explicitè aut implicitè usurpant ut Verbi processionem designent; nonnunquam enim Verbum vocant Dei Filium: at nemo Filius est, nisi per generationem. Sæpiùs dicunt ipsum à Deo genitum: *Sin propriè* (ait Justinus Apolog. 2.) *etiam præter communem nativitatem genitum ipsum ex Deo Verbum Dei dicimus.*

Idem

Idem author (ut videre eſt hujuſce tom. pag. 43.) in dialogo cum Tryphone explicat modum divinæ generationis Verbi. Dionyſius Alexandrinus in Epiſtolâ adversùs Paulum Samoſatenum ſic loquitur: *Deus enim manifeſtatus eſt in carne, factus ex muliere; qui ex Deo Patre genitus eſt ex utero ante Luciferum, velut è corde Verbum ex Patre editum*. Sic etiam Alexander Epiſcopus Alexandriæ in Epiſtolâ ad Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum: *Quid illud, Ex utero ante Luciferum genui te, nonne palam oſtendit naturalem partus paterni filietatem?* Concilium Nicænum I. apertè profitetur in ſymbolo, Verbum eſſe *genitum*, non factum. Patres qui poſt illud Concilium floruerunt, unanimi conſenſu hanc Pſalmi ſententiam: *In ſplendoribus Sanctorum ex utero ante Luciferum genui te*, explicarunt de æternâ Verbi proceſſione à Patre. Vide Baſilium lib. v. contra Eunomium, Epiphanium hæreſi 69. Cyrillum Hieroſolymitanum Catecheſi xi. Auguſtinum lib. 2. contra Maximinum cap. 7. Fulgentium qui libro Reſponſionum ad Objectiones Arianorum Reſponſione nonâ ſic loquitur de Pſalmi textu de quo agitur: *Multùm fallitur, qui hujus ſcripturæ locum divinæ nativitati non credit convenire*. Concilium Toletanum XI. ex eodem textu colligit, Verbum ex nihilo non prodiiſſe: *Nec enim* (inquit) *de nihilo, neque de aliqua alia ſubſtantia, ſed de Patris utero; id eſt, de ſubſtantia ejus, idem Filius genitus, vel natus eſſe credendus eſt*.

Objicies. Vox hæc *Generatio*, apta non eſt ad exprimendam proceſſionem Verbi à Patre. Primò enim includit ideam principii mutabilis; quia generatio non fit niſi in tempore, nec ſine principii generantis mutatione: 2. importat diviſionem, ſectionem ac deciſionem ſubſtantiæ principii generantis; ſcilicet in animatis v. g. non fit generatio, niſi per ſemen, quod

qui-

quidem est pars decisa ex substantiâ generantis: ergo, &c.

Resp. 1. Arianos iis ratiunculis olim usos fuisse, ut Catholicis invidiam facerent: scilicet contendebant, ex Verbi generatione quam Catholici profitebantur, sequi absurda, quorum meminit objectio. Arius eâ falsâ suppositione nixus, in Epistolâ ad Eusebium Nicomediensem conquestus est, se ab Alexandro Episcopo Alexandrino damnatum fuisse, quòd ei assentiri noluisset ista prædicanti: *Semper Deus, semper Filius, simul est Pater, simul est Filius. Neque cogitatione, neque momento aliquo Filium Deus antecedit, semper Deus, semper Filius, ex ipso Deo Filius est.* Ibidem asserit, se credere *Filium non esse ingeniti ullo modo partem.*

Resp. 2. dist. ant. Vox hæc *Generatio*, includit ideam principii mutabilis, divisionem substantiæ, in creatis, conc. ant. in divinis, neg. ant. Ratio est, quia proprietates rerum creatarum Deo non tribuuntur, nisi seclusis imperfectionibus: Hinc sequitur, generationem, cum de Deo passivè dicitur, nihil aliud significare, quàm originem viventis à vivente in similitudinem naturæ: cum autem activè, non aliud in Patre dicit, quàm substantialem ac perfectam naturæ divinæ communicationem.

Confirmatur responsio ex ipso Scripturarum usu: nempè ad significanda varia Dei attributa nonnunquam iis vocibus utuntur, quæ secundùm sensum quem syllabæ præ se ferunt, imperfectionem important, & tamen de Deo nonnisi perfectè, hoc est, seclusis imperfectionibus, prædicantur: *Scriptura* (ait Gregorius Nyssenus lib. 7. contra Eunomium) *oculum, & supercilia, & digitos, & manum, & dextram, & brachium, ac pedem, calceamenta & ejusmodi alia de Deo narrat, quorum nihil secundùm usitatam intelligentiam in divina natura deprehenditur. Sed id quod facilè à nobis percipi potest, disciplinam perducens,*

cens, tritis hominum consuetudine vocibus res illas, quæ significationem excedunt omnem, definit; dum proportione quadam per singula, quæ de Deo prædicantur, ad altiorem quemdam sensum evehimur.

CAPUT II.

De germana divinæ generationis idea.

Not. UT cum methodo proponatur divinæ generationis idea, quærendum est 1. utrum generationis idea conveniat processioni Verbi à Patre: 2. Quid ex eâ ideâ consequatur.

CONCLUSIO 1. Generationis idea convenit processioni Verbi à Patre.

Probatur. Idea generationis continetur hâc illius definitione, quam tradit S. Thomas 1. p. q. 27. art. 2. *Origo alicujus viventis à principio vivente conjuncto, secundùm naturæ similitudinem*: atqui ea generationis definitio convenit processioni Verbi à Patre. Nam 1. ea processio est vera origo viventis, nempè Verbum sumit suum esse à Patre: 2. Est à principio vivente, Patre nimirum æterno: 3. Est à principio conjuncto non quidem per partitionem sui esse, ut fit in creatis, per semen nimirum decisum ex substantiâ principii; sed integrè ac perfectè, hoc est per totius naturæ communicationem: 4. Est in similitudinem naturæ: nempè Verbum in Scripturis appellatur imago Patris, & quidem perfecta, cùm eum perfectè referat, utpotè eandem à Patre recipiens naturam, quâ ipsemet Pater est Deus.

CONCLUSIO 2. Varia consequuntur ex eo quòd veræ generationis idea conveniat processioni Verbi à Patre.

Probatur enumeratione. *Primò*, sequitur, Verbum non esse aliquid effectum exteriùs à Patre:

nam

nam quod extrinsecùs efficitur, non dicitur generari, sed fieri; sic domus non dicitur generata ab artifice, sed facta: unde Scriptura cum de rebus creatis agit, non generationis, sed creationis nomen usurpat: *In principio* (inquit Genesis 1.) *creavit Deus cœlum & terram*: Econtra verò cum agit de Dei Filio, utitur generationis nomine: *Ex utero ante Luciferum genui te*.

Sequitur 2. Verbum divinum esse de Patris substantiâ; nempè essentiale est ei, qui per generationem procedit, ut fiat ex sui principii substantiâ: *Quod efficitur* (inquit Basilius libro 4. contra Eunomium) *non ex substantia efficientis existit: Quod autem gignitur, ex ipsamet generantis est substantia. Non est igitur idem efficere ac generare*. Nihil magis olim offendit Arianos, quàm consequens, quod modò retulimus; unde semper negarunt, Verbum esse ex substantiâ Patris: Econtrà verò Catholici constanter propugnarunt, Patrem Verbum genuisse de se ipso, de substantiâ suâ, de eo quod est: *Non sic* (inquit Augustinus Epist. 67.) *ex Deo Patre unigenitus Filius, quemadmodum ex illo est universa creatura quam ex nihilo creavit. Hunc quippè de sua substantia genuit, non ex nihilo fecit, nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit*. Catholici urgere soliti sunt semper hunc Scripturæ loquendi morem, *Ex utero*, ut generationem à creatione, ac quâlibet aliâ effectione discernerent. Asseruerunt, Verbum non esse Filium degenerem: *Non est* (ait Augustinus lib. 3. contra Max. cap. 14.) *degener ab uno Deo Patre Deus unicus Filius*.

Sequitur 3. Verbum esse omninò simile Patri: scilicet est de essentiâ generationis, ut genitum sit simile generanti: nam homo hominem, leo leonem generat. Ea verò similitudo non est secundùm accidentia, sed secundùm ipsam naturam; hincque fit, ut filius qui parentum vultum nullâ ratione refert, parentum tamen imago nuncupe-

cupetur: Hinc etiam olim contigit, ut Catholici constanter propugnaverint, Verbum non esse simile Patri bonitate tantùm, sapientiâ, aliisque attributis, quæ mens ab essentiâ distinguit; sed & ipsamet essentiâ, naturâ, substantiâ.

Sequitur 4. Verbum esse Filium Dei per communicationem naturæ divinæ: siquidem generatio est origo viventis à principio *conjuncto*: generans verò non conjungitur genito, nisi per propriæ naturæ communicationem; quæ quidem in creatis continetur in semine, quod est pars substantiæ quæ ex generante decisa est.

Sequitur 5. idem Verbum esse Dei Filium per communicationem totius naturæ divinæ: nempè cum natura divina sit indivisibilis, oportet, ut, si communicetur (ut communicari necesse est per generationem) tota ac integra communicetur: *Impassibilis est enim ille qui genuit, & imago invisibilis Dei est ille qui natus est* (ait Hilarius lib. 2. de Trinitate cap. 1.) *Est enim unus ex uno: non est portio, non est defectio, non est diminutio, non derivatio, non protensio, non passio; sed viventis naturæ ex vivente nativitas est.*

Sequitur 6. Verbum esse Omoousion, hoc est Consubstantiale Patri. Quid enim aliud Omoousii, sive Consubstantialis nomine intelligitur, quàm res quæ ejusdem est substantiæ cum eo, à quo procedit? Hinc mirum non est, quòd Catholici tamdiu, tamque constanter pro illâ voce contra Arianos decertaverint.

Sequitur 7. Verbum esse verè ac substantialiter Deum: Ille nimirùm verè ac substantialiter est Deus, cui inest vera ac substantialis natura Dei.

Sequitur tandem 8. Verbi generationem esse æternam: nempè cum Verbum per generationem recipiat esse divinum, necesse est, æternam esse illius generationem. Neque enim æterna natura, seu esse divinum, communicari potest

per temporalem generationem. Siquidem persona cui communicatur esse divinum, necessariò est Deus ipse; ac proindè ea persona est necessariò æterna, cum æternitas sit essentialis Deo.

CAPUT III.

Cur Verbi processio dicatur generatio.

Not. 1. Movetur hæc quæstio occasione argumenti, quo Macedoniani quondam utebantur, ut Spiritûs Sancti divinitatem impugnarent: *Si creatura non est* (inquiunt apud Athanasium Epist. ad Serapionem) *neque unus ex angelis, sed à Patre procedit, igitur & ipse Filius est, & duo sunt fratres, nimirum ille ipse Spiritus & Verbum. Quòd si frater est, quinam unigenitus est Verbum?* Idem argumentum adhibuerunt etiam Ariani: *Cum enim* (ajunt apud Augustinum lib. 1. contra Maximinum) *& Spiritum sanctum de substantia Patris esse dicitis, si Filius ex substantia Dei Patris est, de substantia Patris & Spiritus sanctus, cur unus Filius est, & alius non est Filius? Quid Spiritus vobis deliquit, cum ex eadem sit substantia, cum æqualis sit Filio, ut dicitis?*

Not. 2. Patres, antequam illud argumentum solverent, monuerunt, evidentem rationem reddi non posse, cur Filii à Patre processio dicatur generatio potiùs, quàm Spiritûs sancti à Patre & Filio processio; cur ille sit Filius, iste verò, licèt ex substantiâ Patris productus, Filius nec sit nec appellari debeat. Augustinus lib. 3. contra Maximinum cap. 14. Ariano quærenti, *cur unus Filius sit, & alius non sit Filius*, sic respondet: *Ecce respondeo, sive capias, sive non capias: De Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus; sed ille genitus, iste procedens. Quid autem inter nasci & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens,*

quens, explicare quis potest? Non omnè quod procedit, nascitur, quamvis omne procedat quod nascitur .... Hæc scio: Distinguere autem inter illam generationem & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio.

Not. 3. Postquam veteres monuerunt, non esse quærendum evidens discrimen inter generationem Verbi & processionem Spiritûs Sancti, conati sunt aliquod reddere, quod verisimilitudine niteretur. Non eandem tamen omnes viam tentarunt. Putarunt nonnulli, ideò processionem Spiritûs Sancti non dici generationem, quòd alioquin sequeretur, eum à duobus Patribus generari: *Quoniam* (apud Augustinum lib. 15. de Trinit. cap. 26.) *si & ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est: Filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris.*

Alii voluerunt, quæstionis de quâ agitur, hanc reddi debere rationem, quòd Filius procedat ut natus, è contra Spiritus Sanctus ut datus: *Exiit* (apud Augustinum lib. 5. de Trinitate cap. 14.) *non quomodo natus, sed quomodo datus; & ideò non dicitur Filius.*

Contenderunt aliqui, ejus de quo quæritur, hanc esse rationem, quòd Filius, non autem Spiritus Sanctus, propriè sit imago Dei Patris. Docuerunt alii, peti debere rationem ex eo, quòd Spiritus Sanctus à Patre & Filio non recipiat naturam fœcundam; ac proindè (inquiunt) non potest esse Filius, quia Filius, cum debeat esse omnino similis Patri, fœcundam, sicut Pater, naturam debet habere.

Tandem alii quibus subscripsit S. Thomas, asserunt, rationem quæ hìc investigatur, peti debere ex eo, quòd secunda persona SS. Trinitatis producatur per intellectum, cujus operatio est productiva imaginis, quæ objecto intellecto planè sit similis;ècontra Spiritus Sanctus procedat per voluntatem, cujus actus ex se non producit ima-

ginem objecto, quod amatur, similem. Cuinam ex iis sententiis adhærendum sit, subsequentes conclusiones aperient.

Conclusio 1. Ratio quam assignat prior sententia, satis non est ad explicandum discrimen generationis Verbi à processione Spiritus Sancti.

Probatur. Ea ratio satis non est, quæ non explicat, cur is qui à duobus procedit, non sit duorum Filius, quemadmodum Filius unius est qui ab uno procedit, atqui, &c. ergo, &c. Nec valet quod reponitur, scilicet, ubi duo concurrunt ad generationem, unum vocari Patrem, alterum verò nominari matrem. Non valet (inquam) siquidem licèt id verum sit in rebus creatis, non sequitur, quòd in divinis locum habere debeat: nempè divinæ generationis conditio diversa est omninò à quâlibet creatâ generatione; undè multa ei propria sunt, quæ creatæ nullo modo conveniunt.

Conclusio 2. Sententia quæ docet, ideò Verbum esse Filium, quòd procedat ut natum, non satis explicat discrimen, quod reperitur inter Verbi processionem à Patre, & processionem Spiritus Sancti à Patre & Filio.

Probatur. Sententia de quâ agitur, non explicat, cur Filius, non autem Spiritus Sanctus, procedat ut natus, quamvis tamen utrique divina Patris natura exæquo communicetur.

Conclusio 3. Sententia quæ docet, ideò Verbum esse Filium, quòd sit imago Patris, satis non est ad constituendum discrimen, quod reperitur inter processionem Verbi, & processionem Spiritus Sancti.

Probatur. Ea sententia satis non est, quæ præsupponit aliam rationem quâ nitatur: atqui sententia de quâ agitur, præsupponit aliam rationem quâ nitatur: Scilicet ab eo qui assereret, Verbum ideò generari, quòd sit imago Patris, quæri posset cur Verbum sit potiùs imago Patris, quàm Spiri-

tus

tus sanctus, cum uterque ratione naturæ perfectè referat Patrem æternum.

CONCLUSIO 4. Sententia quæ docet, ideò Verbum, non autem Spiritum Sanctum, esse Filium, quòd à Patre recipiat naturam fœcundam, quæ quidemècontra sterilis est in Spiritu Sancto, satis non est.

Probatur. Primò, ea sententia non reddit rationem, cur eadem natura, quæ fœcunda est in Filio, sit sterilis in Spiritu Sancto. 2. Ut quis sit alicujus filius, non est necesse, ut ab eo naturam fœcundam recipiat: quàmplures enim sunt filii, qui nullo modo generare possunt: ergo, &c.

CONCLUSIO 5. Cæteris omnibus probabilior est sententia quæ asserit, secundam personam SS. Trinitatis ideò generari, quòd à Patre procedat per actum intellectus.

Probatur. *Primò*, secundam SS. Trinitatis personam procedere à Patre per actum intellectus, seu per actum quo Pater æternus se ipsum cognoscit, Patres docuerunt: *Cur Verbum dicitur?* (quæstio est quam sibi proponit Basilius hom. in initium Euangelii Joannis) *ut ostendatur* (respondet) *ex mente processisse*. Eâdem ratione loquitur Gregorius Nazianzenus Orat. 36. *Verbum* (inquit) *appellatur, quoniam sic se habet ad Patrem, ut Verbum ad mentem*. Idem passim asserit Augustinus in libris de Trinitate.

Secundò, actum intellectus esse causam, cur processio de quâ agitur, vocetur generatio, sic ostenditur. Ille actus est causa, cur processio dicatur generatio, vi cujus secunda persona SS. Trinitatis producitur in similitudinem divinæ naturæ; in eo enim posita est generationis essentia: atqui secunda persona SS. Trinitatis producitur in similitudinem naturæ vi actus intellectus: siquidem producitur in similitudinem naturæ vi actus, qui ex se tendit ad efformandam imaginem

objecti quod intelligitur: sed actus intellectûs ex se tendit ad efformandam imaginem objecti quod intelligitur; unde dicitur, ad se attrahere objectum de quo cogitat, cumècontra volitio exeat ad objectum quod amat, imò & in ipsum aliquâ ratione transformetur: idque patet experientiâ quâ docemur, nos de nullâ re cogitare, quin ejus in nobis exprimamus similitudinem, quæ quidem similitudo dicitur verbum mentis, seu interna mentis locutio.

Idem ostenditur authoritate Patrum. Secunda persona SS. Trinitatis generatur vi illius actûs, vi cujus est & dicitur Filius; nempè filius est terminus generationis: atqui dicitur, & est Filius vi actûs, quo Pater se ipsum intelligit: est enim Filius, quia Verbum est Patris: at ideò est Verbum Patris, quòd Pater semetipsum intelligat; quippè non aliâ ratione, quàm semetipsum intelligendo, exprimit Verbum. Augustini est illud argumentum; scilicet Epistolâ 49. disertè scribit, *Christum dici Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, & ideo Filium quia Verbum, nec Verbum dictum, atque transactum, sed apud incommutabilem Patrem incommutabile ipsum, atque incorruptibiliter manens.* Eodem modo loquitur Athanasius impugnans Arianos, qui cum faterentur secundam personam SS. Trinitatis esse Verbum, nolebant tamen concedere esse Filium: *Ac Dei quidem omninò esse Verbum inficiari nolunt,* (inquit in lib. de Decretis Synod.) *hoc verò esse Dei Filium nolunt confiteri. Sed illud est ignoratio veritatis & sacrarum Scripturarum inscitia. Nam si omninò Deus est Verbi Pater, cur non & hoc quod gignitur, Filius est? Rursùs verò Dei Filius quis esse potest, nisi orta ex ipso progenies?* Similis est loquendi modus apud Basilium & Chrysostomum: *Propterea* (ait Hom. 2. in Joannem.) *Verbum etiam ipsum nominavit. Nam quia illud edocturus erat, Verbum hoc unigenitum esse Filium Dei: ne quis patibilem putaret esse genera-*

tionem, appellatione illa Verbi occupavit, pravam anteà suspicionem aufert, cum ex ipso esse demonstrans, tum sine passione Filium. Ambrosius hæc etiam habet libro de Incarnatione cap. 3. *Si multa Verba, multi Filii.*

Objicies 1. Secunda persona vi illius actûs non generatur, per quem non accipit esse verum & reale: atqui vi actûs intellectûs non accipit esse verum & reale: nempè esse quod habetur per actum intellectûs, est esse fictum & intentionale, quod quidem non aliud est, quàm idea seu imago objecti, de quo mens cogitat: unde nemo dixerit lapidem habere esse verum & reale, eo quòd homo aut angelus de eo cogitent: ergo secunda persona SS. Trinitatis non generatur vi actûs, per quem Pater æternus seipsum cognoscit.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. ant. Esse quod habetur per actum intellectûs creati, non est verum & reale, conc. ant. Esse quod habetur per actum intellectûs divini, neg. ant. Ratio disparitatis est, quia cum intellectus creatus non sit perfectus in ratione intellectûs, non potest exprimere, seu producere perfectum verbum, seu perfectam imaginem objecti, de quo cogitat: ècontra verò, cum intellectus divinus sit infinitè perfectus in ratione intellectûs, debet necessariò exprimere perfectum verbum, seu perfectam imaginem objecti, de quo cogitat; id autem non est perfecta Dei imago, quod habet tantùm esse intentionale & creatum: oportet igitur, ut Pater æternus, qui se ipsum perfectè intelligit, perfectum sui verbum exprimat ac producat, ac proinde verbum, cujus esse sit divinum ac reale. Confirmatur ex eo, quòd Patris intellectio sit actus purissimus, qui proindè non possit recipere species à se ipso substantialiter distinctas: ergo species sui ipsius, quam efformat, dum se ipsum intelligit, debet esse substantialiter idem cum illius intellectione. Vide S. Thom. 1. p. q. 4. art. 2. in corpore.

Objicies 2. Tota ratio, cur processio Verbi sit generatio, petitur ex eo, quòd procedat vi intellectionis quæ ex se tendit ad productionem rei planè similis objecto quod intelligitur: atqui illa ratio nulla est: siquidem cum intellectio & volitio in divinis sint omninò idem substantialiter, Verbum tam dici potest produci vi volitionis quàm vi intellectionis; ac proindè cum volitio non sit generativa, ita nec intellectio debet esse generativa: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. ant. Intellectio & volitio in divinis sunt omninò idem actu, conc. ant. virtualiter, neg. ant. Se habent Dei operationes ad intra, sicut illius attributa: quemadmodum igitur (ut harum institutionum primâ parte dictum est) attributa Dei à se invicem distinguuntur virtualiter: ita etiam intellectio & volitio. Cum autem (ut ibidem observatum est) distinctio virtualis efficiat, ut idem attributum propter suam infinitatem ac eminentiam æquivaleat multis attributis, realiter actu distinctis, sic etiam efficit ut una operatio æquivaleat multis operationibus, realiter actu distinctis; ac proindè eadem operatio potest sub unâ formalitate, seu sub unâ ratione, considerata producere terminum, quem non producit considerata sub aliâ ratione seu formalitate: Hincque sequitur, eandem entitatem reduplicativè prout est intellectio, producere Verbum, licèt reduplicativè, prout est volitio, ipsum minimè producat.

Argumenta quæ ex Spiritus Sancti processione moveri possunt adversùs conclusionem nostram vide pertractata ac soluta subsequente capite quarto.

CA-

CAPUT IV.

Cur processio Spiritus Sancti non dicatur generatio.

Not. TRia hìc expendenda sunt 1. an processio Spiritus Sancti dici possit generatio: 2. cur non possit dici generatio: 3. denique cur appelletur processio simpliciter ac sine addito.

CONCLUSIO 1. Processio Spiritus Sancti non potest dici generatio.

Probatur. Si processio Spiritus Sancti dici posset generatio, Spiritus Sanctus dici posset Filius Patris ac Filii; nimirùm ab utroque procederet per generationem, cujus terminus essentialiter est filius: atqui Catholica fides docet, Spiritum Sanctum dici non posse Filium Patris & Filii. Scilicet 1. nec Scriptura nec Patres aliquando Spiritum Sanctum vocarunt Filium: 2. econtra eâdem Scripturâ docemur, unicum esse in Trinitate Filium: his enim similibusque sententiis Scripturæ passim utuntur: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret. Unigenitus qui est in sinu Patris, enarravit nobis.*

CONCLUSIO 2. Ideò processio Spiritus Sancti non est generatio, quòd Spiritus Sanctus procedat per actum divinæ voluntatis.

Probatur. *Primò*, Spiritum Sanctum procedere per actum voluntatis, ostendunt Scripturæ ac Patrum textus, in quibus dicitur charitas, donum, amor Patris ac Filii: ii enim textus significant, eum esse terminum charitatis & amoris, quibus Pater & Filius sese mutuò diligunt.

Secundò, ideò processionem illam non esse generationem, quòd fit per actum voluntatis, sic ostenditur. Per id Spiritus Sancti processio non est generatio, per quod ex Patre & Fi-

lio non oritur in similitudinem naturæ: siquidem ut actio sit generatio, necesse est, ut illius terminus sit similis principio, à quo oritur, vi ejusdem actionis: atqui Spiritus Sanctus non est similis principio, à quo oritur, vi actûs voluntatis. Nempè, ut esset similis vi actûs voluntatis, necesse esset, ut actus voluntatis ex naturâ suâ tenderet ad reddendum suum objectum simile voluntati, à quâ exoritur: Sed actus voluntatis ex naturâ suâ non tendit ad reddendum objectum simile voluntati: imò, cum (ut præcedenti capite jam fuit observatum) voluntas amans quasi exeat extra se ipsam, excurratque ad objectum quod prosequitur, ipsa per suum amorem fit similis objecto, & aliquâ etiam ratione in illud transformatur: unde tritum est axioma: *Anima magis est ubi amat, quàm ubi animat*. Hinc fit, ut qui hominem aliquem deperit, omnes illius affectiones induat: quamobrem rectè Augustinus ait, talem esse animam, qualis est illius amor, cœlestem quidem si cœlestia desideret, terrestrem verò si fluxæ ac labentis naturæ rebus affectu inhæreat; ergo, &c.

Objicies 1. Ille procedit per generationem, qui est perfectè similis suo principio: atqui Spiritus Sanctus est perfectè similis suo principio: eandem enim habet naturam, quam habent Pater & Filius à quibus procedit.

Resp. dist. maj. Qui est perfectè similis vi suæ processionis, conc. maj. aliundè quàm ex vi suæ processionis, neg. maj. Spiritus Sanctus est quidem perfectè similis Patri & Filio, sed id non habet vi suæ processionis, sed tantùm ex eo, quòd natura divina sit substantialiter idem cum impulsu, seu cum amore, per quem Spiritus sanctus producitur.

Instabis. *Primò*, Spiritus Sanctus habet naturam divinam per suam à Patre Filioque processionem: *secundò*, procedit ut Deus: ergo vi suæ processionis est similis suo principio: *tertiò*, pro-

procedit ut persona divina, quia procedit ut subsistens in naturâ divinâ: ergo, &c.

Resp. ad 1. dist. ant. Habet mediatè, conc. ant. scilicet cum processio Spiritûs Sancti sit realiter idem cum naturâ divinâ, necesse est, ut processio, veluti per accidens, communicet naturam divinam Spiritui Sancto. Habet immediatè, neg. ant. Siquidem amor præcisè ut est amor, non communicat Spiritui Sancto naturam divinam, neque enim (ut sæpiùs observatum est) amor est communicativus naturæ principii amantis.

Resp. ad 2. negando, quòd Spiritus Sanctus procedat ut Deus, procedit enim tantùm ut impulsus, qui licèt à parte rei sit Deus, tamen sub ratione qua est impulsus Patris ac Filii, non est Deus; sicut unum attributum, licèt cum alio sit idem realiter, non est tamen idem sub ratione formali talis attributi; sic misericordia reduplicativè prout est misericordia, non est justitia. Vide quæ de attributis hujusce operis tomo 1. dicta sunt.

Resp. ad 3. negando, Spiritum Sanctum procedere ut personа *divina*. Ratio est, quia licèt vi suæ processionis habeat subsistentiam relativam, per quam modificat mutuum Patris & Filii impulsum, non habet tamen subsistentiam *divinam*, quia subsistentia divina est modificatio naturæ divinæ; quam quidem naturam divinam Spiritus Sanctus non habet (ut jam dictum est) immediatè, præcisè, & vi suæ processionis, sed tantùm ex eo, quòd impulsus sit idem entitativè cum naturâ divinâ.

Objicies 2. Ea processio dici debet generatio, vi cujus Spiritus Sanctus habet naturam divinam siquidem si vi suæ processionis habet naturam divinam, vi processionis erit similis suo principio, ac proindè genitus: atqui Spiritus Sanctus vi suæ processionis habet essentiam divinam; nempè vi suæ processionis habet existentiam divi-

nam, quæ (ut docent theologi in tractatu de attributis) ne per mentem quidem, ab essentiâ divinâ distinguitur: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Spiritus Sanctus vi suæ processionis habet existentiam, tanquam conditionem communem omnibus productionibus, conc. ant. tanquam terminum productioni Spiritus sancti specialem, neg. ant. existentia enim per quamcumque productionem communicatur. Ut res aliqua recipiat esse, (ut reverà recipit per quamcumque productionem) debet recipere existentiam; sed existentia non recipitur tanquam terminus specialis cuicumque productioni: alioquin omnes productiones essent ejusdem omninò speciei, quod est falsum; ac proindè quamvis Spiritus Sanctus vi suæ processionis recipiat existentiam, non sequitur, eum vi ejusdem processionis recipere essentiam divinam tanquam terminum specialem & proprium.

Objicies 3. Idem debet esse judicium de processione per voluntatem, ac de processione per intellectum: ergo quemadmodum in divinis processio per intellectum producit terminum perfectè sibi similem, ita etiam processio per voluntatem producit terminum perfectè unum cum principio amante: siquidem sicut intellectus reduplicativè, prout intellectus, tendit ad efficiendam similitudinem objecti, quod intelligitur cum principio intelligente; ita etiam voluntas reduplicativè, prout voluntas, tendit ad efficiendam unitatem objecti amati cum principio amante.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio disparitatis est, quia licèt voluntas ex se tendat ad unionem cum objecto amato, & quidem perfectissimam, si sit (ut est in Deo) voluntas perfectissima; non tendit tamen ad unitatem identicam, hoc est, ad efficiendum unum identicè ex principio amante & objecto amato; scilicet prout remanet

in

in lineâ voluntatis, ac proindè per se, non ad aliam tendit unionem, non ad aliam unitatem, quàm ad unitatem per affectum; quæ quidem (ut patet) nusquam fit unitas per indentitatem:ècontra intellectus, remanens in lineâ intellectus, ex se tendit ad similitudinem; ea autem similitudo est imperfecta, seu per speciem ab objecto cognito distinctam, si intellectus sit imperfectus; perfecta verò, seu per verbum quod sit ejusdem naturæ cum objecto cognito, si intellectus sit perfectus: ac proindè mirum non est, quòd Spiritus Sanctus vi suæ processionis, quæ est per voluntatem, non recipiat naturam similem principio, à quo producitur.

Objicies 4. Spiritus Sanctus prout procedens, est Deus: ergo vi suæ processionis recipit naturam similem suo principio, ac proindè procedit per generationem, cum differentia specifica generationis in eo posita sit, quòd per se communicet esse simile principio, à quo oritur. Probatur ant. Spiritus Sanctus prout procedens, non est creatura: ergo est Deus.

Resp. ad 1. neg. ant. Ratio est, quia Spiritus Sanctus (ut fusè probatum est) prout procedens formaliter (ut loquuntur) non recipit esse divinum, licèt ipsum à parte recipiat, eò quòd impulsus qui terminat processionem per voluntatem, sit idem entitativè cum essentiâ divinâ. Ad 2. conc. ant. neg. conseq. siquidem datur medium inter Deum & creaturam; ens nimirùm quod abstrahit ab utroque. Ejusmodi autem est Spiritus Sanctus, consideratus reduplicativè prout procedens: sic enim spectatus, non aliud est quàm impulsus quem actus voluntatis produxit, & producet semper. Sed hæc satis sint de quæstione maximè metaphysicâ, de quâ (ut suo loco dictum est) nihil certi ac evidentis statui potest.

Conclusio 3. Processio Spiritûs Sancti dicitur processio simpliciter.

Pro-

Probatur tum ex Scripturâ, tum ex traditione quæ non alio quàm processionis termino exprimunt originem Sancti Spiritus à Patre: *Spiritus* (inquit Joannis 10.) *qui à Patre procedit*. Eodem modo loquuntur authores symboli, quod editum est in Concilio Constantinopolitano I. *Et in Spiritum Sanctum Dominum & vivificantem* (ajunt) *qui ex Patre procedit*.

Quæres, cur emanatio Spiritûs Sancti dicatur simpliciter processio.

Resp. sic appellari penuriâ terminorum, hoc est, licèt processionis nomen absolutè & sine addito prolatum, genericè sumatur; cum tamen de Spiritu Sancto dicitur, sumitur specificè, seu pro certâ processionis specie, quam defectu terminorum qui proprii sint, nomine generico cogimur exprimere.

Caput V.

De principio divinarum processionum.

Not. 1. Duplex distingui potest principium processionum divinarum. Unum quidem quod vocatur principium, *Quod*, & aliud quod appellatur principium, *Quo*. Principium, *Quod*, est suppositum, seu hypostasis, seu persona, cui ultimatè tribuitur operatio: tritum enim est axioma: *Actiones sunt suppositorum*: sic calefactio ultimatè refunditur in ignem, velut in suppositum à quo producitur. Principium, *Quo*, est virtus, per quam principium *Quod*, operatur: eâ de causâ calor est principium *Quo*, calefactionis: nempè est virtus, per quam ignis operatur.

Not. 2. Principium *Quo*, subdividitur in principium *Quo proximum*, & in principium *Quo remotum*. Prius est illud, per quod suppositum operatur immediatè; alterum verò est illud, per quod mediatè tantùm operatur: sic manus est

prin-

principium *Quo remotum*, & penicillus principium *Quo proximum* respectu tabellæ, scilicet pictor qui est princium *Quod*, immediatè per penicillum, & remotè per manum operatur. Hinc patet, principium *Quo remotum* non influere in actum, nisi per principium *Quo proximum*.

Not. 3. Certum est, in divinis admitti debere duplex illud principium *Quod* & *Quo*. Ratio est, quia, ex iis quæ mox observata sunt, principium *Quod*, est persona seu suppositum agens: atqui datur in divinis suppositu m agens: nimirùm Pater generat Filium, idemque Pater, idemque Filius producunt Spiritum Sanctum. Principium *Quo* est virtus, per quam suppositum operatur: sed in divinis datur ejusmodi virtus: cum enim persona Patris & persona Filii reverà producant, sequitur, eis inesse producendi virtutem,

Not. 4. De principio *Quo*, sive proximo sive remoto, res non est æquè certa ac de principio *Quod*. Ut igitur tollatur ejusmodi dubium, quærendum est 1. utrum intellectus & voluntas sint principium *Quo proximum*, divinarum processionum: 2. utrum essentia divina sit principium *Quo remotum*: 3. utrum relationes paternitatis & filiationis sint quoque principium *Quo remotum*.



ARTICULUS I.

Utrum intellectus & voluntas sint principium Quo *proximum divinarum processionum*.

CONCL. INtellectus & voluntas sunt principium *Quo proximum* divinarum processionum. Est contra Durandum, qui in 1. lib. Sent. dist. 6. quæst. 2. scribit, principium *Quo proximum* esse essentiam divinam, prout est fœcunda.

Pro-

Probatur. Ut quid sit principium *Quo proximum*, duæ conditiones requiruntur, nimirùm 1. ut sit saltem virtualiter distinctum, tum à principio *Quod*, tum à principio *Quo remotum*: 2. ut immediatè influat in actum: atqui ambæ illæ conditiones reperiuntur in intellectu & voluntate divinâ. Nam *primò*, licèt sint unum realiter actu tum cum personis Patris & Filii, tum cum essentiâ divinâ, virtualiter tamen ab eis distinguuntur: scilicet est fundamentum reale, petitum ex eminentiâ Dei, concipiendi intellectum & voluntatem divinam tum sine essentiâ, tum sine personis. *Secundò*, intellectus & voluntas immediatè influunt in productionem Filii & Spiritûs Sancti. Et sanè Filius tum in Scripturis tum in Patribus (ut jam superiùs observatum est) vocatur Verbum Patris. *In principio* (ait Joannes Euangelii cap. 1.) *erat Verbum*. Idem 1. Epist. cap. 1. hæc habet: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus, quod manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ*. Hæc quoque leguntur ejusdem Epist. cap. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*. Sed non ob aliud Filius appellatur Verbum, quàm quòd intellectus divinus in illius productionem influat immediatè: ècontra verò Spiritus sanctus dicitur amor, charitas, quòd à voluntate divinâ immediatè producatur.

Nec argumentum solvunt qui respondent, Filium & Spiritum sanctum aliis quàm Verbi & Amoris nominibus nonnunquam appellari. Non solvunt (inquam) quia alia nomina sunt essentialia: at Verbum & Amor sunt termini notionales, seu tum in Scripturis, tum in Patribus usurpantur ad designandas Filii & Spiritûs sancti personas; unde eædem Scripturæ cum Filium vocant Verbum, ipsum opponunt aliis personis, ut in hoc Joannis textu videre est: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*, Scripturarum loquendi morem secuti

cuti ſunt Patres : ſiquidem in ſuis adversûs Arianos operibus eum, cujus divinitatem Ariani negabant, ferè ſemper Verbum appellant.

Confirmatur argumentum. Perſonæ SS. Trinitatis immediatè producuntur per actiones immanentes: ſi enim producerentur per actiones tranſeuntes, eſſent creaturæ; ſiquidem ea quæ producuntur per operationes tranſeuntes, ſunt extra Deum: atqui actiones Dei immanentes non aliæ ſunt quàm intellectio & volitio, quæ quidem (ut patet) non ab aliis potentiis, quàm intellectu & voluntate producuntur.

Objicies. Principium *Quo proximum* divinarum proceſſionum, non debet eſſe commune omnibus perſonis SS. Trinitatis. Si enim ſit commune, ſingulæ perſonæ producent alias perſonas: nimirùm productiones in divinis, licèt ſint voluntariæ, ſunt tamen neceſſariæ; ac proinde ſi in ſingulis ſit principium *Quo proximum* proceſſionum, ſingulæ producent alias perſonas: atqui intellectus & voluntas ſunt communes omnibus perſonis SS. Trinitatis : ergo non ſunt principium *Quo proximum* proceſſionum divinarum.

Reſp. diſt. maj. Principium *Quo proximum*, ſumptum relativè, non debet eſſe commune omnibus perſonis SS. Trinitatis, conc. maj. ſumptum abſolutè, neg. maj. Intellectus & voluntas ſumpta abſolutè, ſunt quidem communia omnibus perſonis SS. Trinitatis; ſed non ſunt communia, ſumpta relativè: hoc poſteriore, non autem priore modo ſumpta, ſunt principium *Quo proximum* proceſſionum divinarum: Hoc eſt, intellectus præcisè prout eſt intellectus, non eſt principium *Quo proximum* divinarum proceſſionum; ſed prout connotat perſonam Patris, ſeu quatenùs eſt intellectio Patris.

Inſtabis. Intelligere Patris generat Verbum: Amare Patris & Filii, producit Spiritum ſanctum; ergo à pari intelligere Filii, intelligere Spi-

Spiritûs sancti, debent quoque generare Verbum; Amor quo Spiritus sanctus seipsum & alias personas amat, debet alium Spiritum sanctum producere: non enim est potior ratio, cur intelligere prout est intelligere Patris, sit principium *Quo proximum* Verbi, quàm intelligere, prout est intelligere Filii aut Spiritûs sancti.

Resp. ad 1. conc. ant. neg. conseq. Ad 2. dicendum est, ideò intelligere, prout est intelligere Filii aut Spiritûs sancti, non producere Verbum sicut intelligere, prout est intelligere Patris, illud producit, quòd intelligere Filii, intelligere Spiritûs sancti, sint substantialiter ac realiter unum & idem cum intelligere Patris: at una & eadem actio nonnisi unum adæquatum terminum producit; ac proindè, cum Verbum propter suam infinitatem sit terminus adæquatus intellectionis Patris, non potest esse terminus intellectionis prout est intellectio Filii aut Spiritus sancti. Propter eandem rationem, cum Spiritus sanctus sit terminus adæquatus amoris, quo Pater & Filius sese mutuò diligunt, non potest esse terminus amoris, quo Spiritus sanctus se ipsum ac alias SS. Trinitatis personas prosequitur.

ARTICULUS II.

Utrum essentia divina sit principium Quo *remotum divinarum processionum.*

CONCL. Essentia divina est principium *Quo remotum* divinarum processionum.

Probatur. Illud est principium *Quo remotum* divinarum processionum, in quo virtus earum remotè continetur: atqui virtus processionum divinarum remotè continetur in essentiâ divinâ: Siquidem id quod proximè continetur in potentiis alicujus essentiæ, remotè continetur in essentiâ:

tiâ: ideò enim est in potentiis, quòd essentia exigat illud habere: sic ideò intellectus & voluntas hominis habent virtutem intelligendi & amandi quòd hominis natura exigat intelligere & amare: atqui, ex dictis in primâ conclusione, virtus divinarum processionum proximè continetur in potentiis divinis, intellectu & voluntate: ergo remotè continetur in essentiâ divinâ.

Confirmatur argumento S. Thomæ 1. p. q. 4. art.... Illud est principium *Quo remotum*, divinarum processionum, cui assimilantur illarum termini: Siquidem terminus semper est similis principio à quo producitur: quælibet enim natura exigit producere sibi simile; sic homo genitus, est in humanâ naturâ similis naturæ producenti, quæ est illius principium: atqui termini divinarum processionum assimilantur naturæ divinæ: nimirùm quilibet est Deus: ergo essentia seu natura divina, est principium *Quo remotum* divinarum processionum.

Objicies. Quod nec generat nec generatur, non est principium aut terminus divinarum processionum: atqui essentia divina nec generat nec generatur: nam in Concilio Lateranensi IV. quod anno 1215. habitum est sub Innocentio Papa III. damnatus est libellus, quo Abbas Joachim asseruerat, essentiam & generare & generari.

Ut vis argumenti pateat, describenda est tum libelli, tum damnationis historia.

Libello occasionem dederat dictum Petri Lombardi, qui libro 1. Sententiarum, distinct. 5. hæc scripserat: *Catholicis tractatoribus consentientes dicimus, quòd nec Pater divinam essentiam genuit, nec divina essentia genuit Filium, nec divina essentia genuit essentiam. Hìc autem nomine essentiæ intelligimus divinam naturam, quæ communis est tribus personis & tota in singulis.*

Libellus ille prodierat in lucem sedente Alexan-

xandro Papâ III. *Scripsit etiam* (inquit Matthæus Paris in Historia Anglicanâ anno 1179.) *Alexandri diebus contra eundem Petrum Lombardum Abbas Ioachim Florensis cœnobii* (ordinis Cisterciensis in Calabriâ) *libellum*, *vocans eum hæreticum & insanum*, *quòd*, *&c.* Lis quam dictus Abbas adversûs Lombardum moverat, indecisa remansit usque ad Innocentium III. *Stetit autem* (verba sunt ejusdem Matthæi Paris) *hæc indeterminata altercatio à diebus Alexandri Papæ usque ad tempora Innocentii Papæ per annos multos*, *sedentibus inter eos in cathedra Romana Lucio III. Gregorio VIII. Clemente III. & Celestino III. Pontificibus Romanis*. Verùm Innocentius III. ejusmodi liti finem imposuit in Concilio Lateranensi IV.

Et sanè quartum Concilium Lateranense proscripsit 1. libellum de quo agitur : *Damnamus ergo* (verba sunt capituli secundi) *& reprobamus libellum*, *sive tractatum*, *quem Abbas Ioachim edidit contra magistrum Petrum Lombardum de unitate seu essentia Trinitatis*, *appellans ipsum hæreticum & insanum*, *pro eo quòd in suis dixit Sententiis*, *Quoniam quædam summa res est Pater*, *Filius*, *& Spiritus sanctus*, *& illa non est generans*, *neque genita*, *nec procedens* : *Vnde asserit*, *quòd ille non tam Trinitatem*, *quàm quaternitatem adstruebat in Deo*, *videlicet tres personas*, *& illam communem essentiam quasi quartam*.

2. Refert ejusdem Abbatis doctrinam, Lombardi dictis planè contrariam : *Manifestè protestans*, *quòd nulla res est quæ sit Pater*, *& Filius & Spiritus sanctus*, *nec est essentia*, *nec substantia*, *nec natura*, *quamvis concedat*, *quòd Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt una essentia*, *una substantia*, *unaque natura*.

3. Asserit, eundem Abbatem Joachimum inter Trinitatis personas non aliam unitatem admisisse, quàm unitatem impropriam, ei similem quæ

inter

inter multos homines reperitur: *Verùm unitatem hujusmodi non veram & propriam, sed quasi collectivam & similitudinariam esse fatetur, quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, & multi fideles una ecclesia, juxta illud: Multitudinis credentium erat cor unum & anima una.*

4. Asserit, tenendum esse dogma, quod Joachimus Abbas damnaverat in Petro Lombardo: *Nos autem, sacro & universali Concilio approbante, credimus & confitemur cum Petro, quòd una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter est Pater & Filius & Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac singulatim quælibet earumdem.*

5. Rationem reddit, cur inde non sequatur admitti debere quaternitatem: *Et ideo in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod, aliud inveniri non potest.*

6. Docet, unam illam rem nec generare nec generari: *Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura.*

7. Exponit, quâ ratione Pater generet Filium licèt essentia nec generet nec generetur: *Pater ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit, juxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi, majus est omnibus: Ac dici non potest, quòd partem suæ substantiæ illi dederit, & partem retinuerit ipse sibi.... Nec dici potest, quòd Pater in Filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quòd non retinuerit eam sibi.*

8. Solvit argumentum Abbatis Joachimi, docetque, verba Scripturæ, quæ ab ipso laudata fuerant

rant pro adstruendâ in divinis unitate impropriâ, locum habere quidem in creatis, non autem in divinis: *Cum ergo Veritas pro fidelibus suis ad Patrem orat: Volo (inquiens) ut ipsi sint unum in nobis, sicut & nos unum sumus: hoc nomen unum, pro fidelibus quidem accipitur, ut intelligatur unio charitatis in gratia; pro personis verò divinis, ut attendatur identitatis in natura unitas.* Solutionem à se datam confirmat alio Scripturæ testimonio: *Quemadmodum Veritas alibi ait: Estote perfecti sicut & Pater vester cœlestis perfectus est: ac si diceret manifestiùs: Estote perfecti perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectus est perfectione naturæ: utraque videlicet suo modo, quia inter creatorem & creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos major sit dissimilitudo notanda.*

9. Prohibet sub anathematis pœnâ, ne quis doctrinam Abbatis Joachimi audeat approbare: *Si quis igitur sententiam, sive doctrinam præfati Ioachim, in hac parte defendere, vel approbare præsumpserit, tanquam hæreticus ab omnibus confutetur.*

10. Tandem asserit, Abbatem Joachimum nullatenùs hæreticum fuisse: *Cum* (inquit) *idem Ioachim omnia scripta sua nobis assignari mandaverit, apostolicæ sedis judicio approbanda, seu etiam corrigenda, dictans epistolam, cui propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur, se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ cunctorum fidelium, disponente Domino, mater est & magistra.*

Ex iis, quæ hucusque relata sunt ex Concilio Lateranensi IV. patet 1. libellum Abbatis Ioachimi damnatum fuisse, quòd in eo assereretur reprobari debere doctrinam Petri Lombardi contendentis, in Trinitate esse rem summam, quæ nec gignat nec gignatur. Patet 2. definitum fuisse tanquam fidei articulum, summam illam rem, quæ est essentia divina, nec generantem, nec genitam,

nitam, nec procedentem esse: ac proinde essentia divina non est principium *Quo remotum* divinarum processionum.

Respondent nonnulli ad 1. negando min. Ad 2. distinguunt ant. Concilium Lateranense definiit, essentiam non generare tanquam principium *Quod*, concedunt ant. tanquam principium *Quo*, negant ant.

Confirmant authores illi suam responsionem ex ipsomet Lateranensi Concilio, quod quidem ubi declaravit, essentiam divinam nec generare nec generari, nec procedere, statim subjicit verba, quæ probant, hanc illius definitionem: *Essentia non est generans, neque genita, neque procedens*, ad solum principium *Quod*, restringi: *Sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus sanctus qui procedit*.

Confirmant iterùm ex scopo Concilii. Sacra Synodus (inquiunt) definiit, essentiam nec esse generantem, nec genitam, neque procedentem in sensu quo Joachimus Abbas in suo libello contenderat, eam esse generantem, genitam, ac procedentem: contenderat verò, eam esse generantem tanquam principium *Quod*: Siquidem asseruerat, essentiam non esse quid unum commune tribus personis: id autem quod non est commune generanti & genito, non est principium *Quo*, sed principium *Quod*: nempè generans, vi actionis generativæ, debet sibi assimilare genitum in principio *Quo*, hoc est, in naturâ per quam generat; imperfectè quidem, id est, secundùm speciem, cum generatio est imperfecta ut est in creatis; perfectè verò, seu secundùm identitatem individualem & numericam, cum generatio, ut est in divinis, est perfectissima. Hinc autem patet maximum esse discrimen inter generationis principium *Quod*, & principium *Quo*: Illud nimirùm debet esse necessariò distinctum realiter à suo termino, ut sunt Pater & Filius, non verò istud; unde essentia quæ est in Patre, est idem

rea-

realiter cum Filio genito, & cum Spiritu sancto procedente.

Respondent 2. alii theologi ad argumentum quod objectum est, concessâ majore, negando minorem. Ad ejus probationem, distinguunt ant. Concilium Lateranense definiit essentiam, sumptam in abstracto, nec esse generantem, nec genitam, nec procedentem, concedunt ant. sumptam in concreto, subdistinguunt, nec esse generantem, nec genitam, accipiendo generationis nomen strictè, concedunt antecedens; accipiendo latè, negant antecedens.

Joachimus Abbas (inquiunt) censuerat, Petrum Lombardum in hisce verbis, *Summa res est Pater, Filius & Spiritus sanctus, & illa non est generans, neque genita, nec procedens*, sumere rem illam summam, seu essentiam, in abstracto, hoc est, præcisam à Patre, Filio & Spiritu sancto; unde concluserat, Lombardum adstruxisse non trinitatem, sed quaternitatem, quæ constaret ex tribus personis & summâ illâ re, quæ nec esset generans nec genita. Eam verò rem summam, seu essentiam, sic acceptam, Concilium Lateranense definiit nec generantem esse, nec genitam, nec procedentem, quia de facto sic accepta, non existit realiter: essentia quippe realiter est idem cum tribus personis, nec cum illis (contra quod tamen finxit Joachimus) venit in numerum.

Præterea (addunt iidem authores) Concilium non definiit solùm, essentiam in illo abstractionis statu non esse generantem; sed præterea definiit, eam etiam in concreto sumptam, nec generare, nec esse genitam, accipiendo strictè generationis nomen, seu pro actione quæ genito tribuat existentiam, ut fit in creatis, in quibus generans & genitum distincta sunt realiter; verùm non definiit, eam in concreto sumptam, seu in personis modificatam, non esse generantem, aut genitam, aut procedentem, sumendo latè generatio-

tionis nomen, nimirùm pro actione per quam communicatur natura, quæ priùs prioritate non quidem reali, sed rationis tantùm, existit. Et sanè sacra Synodus unum tantùm sibi proposuit, scilicet damnare voluit sensum, quem Joachimus Abbas huic sententiæ: *Essentia generat & generatur*, adscribebat: contendebat verò, essentiam in concreto sumptam, seu prout est in Patre, generare essentiam in Filio, sumendo strictè generationis nomen, seu, pro actione quæ tribueret existentiam essentiæ Filii. Ratio est, quia Joachimus Abbas asserebat, essentiam Patris esse numero distinctam ab essentiâ Filii; ac proindè necesse erat, ut assereret, essentiam Filii quæ ab essentiâ Patris propriè generaretur (cum esset ab eâ distincta) existentiam ab eâ accipere: quod quidem est hæreticum. Vide hanc responsionem fusè pertractatam apud Petavium, de Trinitate libro sexto.

ARTICULUS III.

Utrum Relationes sint principium Quo *divinarum processionum.*

Not. 1. NOmine relationum hîc intelliguntur Paternitas, Filiatio, & Spiratio activa: quæritur, utrum ejusmodi relationes sint virtus, per quam Pater generat Verbum, & per quam idem Pater cum Filio spirat Spiritum sanctum.

Not. 2. Circa propositam difficultatem tres sunt Scholasticorum sententiæ. *Prior* docet, relationes paternitatis, & spirationis activæ esse solum principium *Quo* tum proximum tum remotum divinarum processionum. *Altera* contendit, paternitatem & spiratione᷉ activam esse principium inadæquatum earumdem processionum, ita ut ex æquo ad illas cum essentiâ, intellectu, ac voluntate divinâ concurrant. *Tertia* tandem asserit

relationes non esse principium, sed meram conditionem ad processiones requisitam; & hæc ultima sententia est Thomistarum post Doctorem Angelicum 1. p. q. 41. art. 5.

Conclusio 1. Relationes paternitatis & spirationis activæ, non sunt adæquatum & solum principium *Quo* processionum divinarum.

Probatur. Ex dictis duobus præcedentibus articulis, essentia divina est principium *Quo* remotum; intellectus & voluntas sunt principium *Quo* proximum processionum divinarum: ergo falsò asseritur, relationes paternitatis & spirationis activæ, esse solum earum adæquatum principium *Quo* sive remotùm sive proximum.

Conclusio 2. Relationes paternitatis & spirationis activæ non sunt, etiam inadæquatum ac partiale, principium *Quo* divinarum processionum.

Probatur. Prncipium *Quo*, est illud, per quod agens producit sibi simile: nam propter eam rationem natura humana est principium *Quo* generationis humanæ: atqui relationes paternitatis & spirationis activæ non sunt id per quod agens, seu Pater, seu Filius, producit sibi simile: reverà enim nec Filius est similis Patri in ratione paternitatis, cum non sit Pater, nec Spiritus sanctus est similis Patri aut Filio in ratione spirationis activæ, cum ipse alium Spiritum minimè spiret. Confirmatur argumentum. Per id personæ SS. Trinitatis non producunt sibi simile, per quod distinguuntur realiter: atqui sic distinguuntur per relationes: ergo, &c.

Objicies 1. Illud solum est principium processionum, ratione cujus principium productivum & illius termini realiter distinguuntur; atqui principium productivum & illius termini distinguuntur tantùm ratione relationum paternitatis & spirationis activæ: ergo relationes sunt so-

lum

lum principium divinarum processionum. Major videtur vera: siquidem principium productivum & illius termini debent esse realiter distincta; neque enim aliquid potest semetipsum producere. Minor non minùs est certa, scilicet, Pater qui est principium Filii, non distinguitur à Filio, nisi ratione paternitatis; & similiter Filius non distinguitur à Spiritu Sancto, nisi ratione spirationis activæ.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. Principium productivum *Quod*, & illius termini debent esse à se invicem realiter distincta, conc. ant. sic Pater, eò quòd Filii sit principium productivum *Quod*, realiter distinguitur à Filio: Principium productivum *Quo*, neg. ant. Ratio est, quia principium productivum *Quo* remotum, ut jam superiùs observatum est, est forma in quâ terminus productus redditur similis principio *Quod* producenti: sic in homine natura humana est principium *Quo* remotum generationis humanæ, quia individuum genitum redditur simile homini generanti, seu principio *Quod*, in humanâ naturâ. Ea verò forma in creatis non reddit terminum perfectè similem principio generanti, sed tantùm ratione speciei: econtra in divinis reddit terminum perfectè similem in naturâ divinâ, ac proindè non efficit tantùm identitatem specificam in naturâ, sed etiam individualem & numericam.

Objicies 2. Illud solum est principium processionum in divinis, per quod Pater & Filius constituuntur formaliter in esse principii: atqui Pater & Filius constituuntur formaliter in esse principii per relationes paternitatis & spirationis activæ: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. siquidem Pater & Filius constituuntur in esse principii *Quo*, per essentiam, per intellectum ac voluntatem: per relationes verò paternitatis & spirationis activæ, constituuntur in esse supposi-

ti ac personæ, ut subsequenti conclusione dicetur.

Objicies 3. Si personæ non constituerentur in ratione principii productivi per relationes, in eâ constituerentur per aliquid absolutum; non enim in divinis datur medium inter relativum & absolutum: atqui personæ non constituuntur in ratione principii productivi per aliquid absolutum: in eâ nimirum suppositione, Spiritus sanctus esset principium productivum, cum nihil absolutum sit in Patre aut in Filio, quod in Spiritu sancto non reperiatur.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. ant. Ratio est, quia principium productivum, adæquatè sumptum, duo dicit, unum quod præcipuè & in recto significatur per potentiam producendi; & alterum quod per eam minùs præcipuè & in obliquo tantùm significatur. Id verò quod significatur in recto & magis præcipuè, est essentia divina; id è contra quod significatur in obliquo & minùs præcipuè, est relatio, seu connotatio ad certam personam; cum autem in quâlibet personâ non sit ejusmodi connotatio, mirum non est, quòd quælibet non sit principium productivum, sumendo principium productivum adæquatè, seu tam pro eo quod dicit in recto, quàm pro eo quod dicit in obliquo. Solutio illa est S. Thomæ qui 1. p. q. 41. art. 5. ad 3. sic loquitur: *Ad tertium dicendum, quòd cum dico potentiam generandi, potentia significatur in recto, & generatio in obliquo, sicut si dicerem essentiam patris. Unde quantùm ad essentiam quæ significatur, potentia generandi communis est tribus personis: quantùm autem ad notionem quæ connotatur, propria est personæ Patris.*

Objicies 4. Illud est principium *Quo* divinarum processionum, per quod Pater constituitur Pater, & Filius constituitur Filius: sicut illud est principium *Quo* creationis, per quod Deus constituitur creator: Atqui Pater constituitur Pater,

&

& Filius conſtituitur Filius per aliquid relativum, non autem per aliquid abſolutum: ergo principium *Quo* divinarum proceſſionum eſt aliquid relativum.

Reſp. neg. maj. Ratio eſt, quia id per quod Pater conſtituitur Pater, diſtinguitur à termino generationis: at principium *Quo* generationis diſtingui non debet à ſuo termino ſecundùm ſpeciem in rebus creatis, nec ſecundùm numerum in divinis, eò quòd principium *Quo* generationis tendat ad reddendum terminum ſibi ſimilem, & quidem perfectè, ſi generatio, ut in divinis contingit, ſit perfectiſſima.

Conclusio 3. Principium *Quo* divinarum proceſſionum includit relationem tanquam conditionem, per quam modificetur.

Probatur 1. Illud non eſt principium *Quo* divinarum proceſſionum ſine relatione, quod abſtractum à relationibus nec generat nec producit: atqui (ut ſuperiùs adverſùs Joachimum Abbatem oſtenſum eſt) natura, ſeu eſſentia, abſtracta à relationibus nec generat nec producit: ergo principium *Quo* divinarum proceſſionum (quod quidem, ut dictum eſt, non aliud eſt quàm natura) includit relationem tanquam conditionem per quam modificetur.

Confirmatur ex eo, quòd principium *Quo* includat aliquid, per quod producens aliquo modo diſtinguatur à producto: neque enim idem poteſt eſſe ſui ipſius principium: atqui id per quod producens diſtinguitur à producto, non eſt natura, cum natura ex ſe tendat ad reddendum terminum productum ſibi ſimilem, & reverà eadem ſit numero in ſingulis SS. Trinitatis perſonis, ergo principium *Quo* in divinis includit relationem. Hincque patet, cur in Patre natura generet, non autem in Filio; cur in Patre & Filio ſpiret, non autem in Spiritu ſancto. Vide Concilium Lateranenſe IV. cap. *Damnamus*.

QUÆSTIO VI.

Vtrum processiones in divinis sint voluntariæ.

Not. 1. Quæstio, an processiones in divinis sint voluntariæ, movetur à theologis, ut solvant argumentum, quo hæretici, Verbi ac Spiritûs sancti divinitatem impugnabant: quâ arte illud proponerent, quâve ratione Catholicus quidam illud aliàs solverit, Augustinus libro 15. de Trinitate hisce verbis enarrat: *Acutè sanè quidam respondit hæretico versutissimè interroganti, utrum Deus Filium volens, an nolens genuerit: ut si diceret, nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur: si autem, volens, continuò quod intendebat, velut invicta ratione, concluderet, non naturæ esse Filium, sed voluntatis. At ille vigilantissimè vicissim quæsivit ab eo, Vtrum Deus Pater, volens an nolens, sit Deus: ut si responderet, nolens, sequeretur illa miseria, quam de Deo credere magna insania est: si autem diceret, volens, responderet ei: ergo & ipse, Deus est sua voluntate, non natura.*

Not. 2. SS. Patres (ut videre est apud Augustinum lib. 3. contra Maximinum cap. 3.) nonnunquam asseruerunt, divinas processiones esse voluntarias, aliquando verò (ut apud eundem Augustinum lib. 15. de Trinitate, cap. 20. videre est) negaverunt, esse voluntarias: utrumque illum dicendi modum niti veritate patebit ex iis quæ in subsequenti notâ proponentur.

Not. 3. Aliquid dici potest voluntarium duobus modis. Uno modo (inquit Sylvius 1. p. quæst. 41.) voluntate concomitante, sicut aliquis dicitur voluntariè homo, quia vult, eique pla-

placet, quòd sit homo. Alio modo, voluntate antecedente, hoc est, voluntate quæ se habeat per modum principii productivi: eo sensu amor est voluntarius, quia est à voluntate tanquam à principio sui productivo.

Conclusio 1. In divinis processiones sunt voluntariæ voluntate concomitante.

Probatur. Ex observatis, illud est voluntarium voluntate concomitante, quod placet, quod non fit ab invito: atqui processiones divinæ placent, nec fiunt ab invito: Nam 1. cuilibet enti placet id quod confert ad illius perfectionem, ac proindè cum ad Dei perfectionem processiones multùm conferant, necesse est, eas Deo infinitè placere. 2. Divinæ processiones sunt generatio Verbi, & Spiratio Spiritus sancti: sed nec ea generatio, nec ea spiratio ab invitis fiunt: neque enim Pater non vult generare Filium, nec Pater & Filius nolunt spirare Spiritum Sanctum. Confirmatur ex Concilio Sardicensi, quod quidem apud Hilarium lib. de Synodis, anathemate damnavit eos, qui dicerent, *quòd neque consilio, neque voluntate Pater genuerit Filium*. Confirmatur iterùm ex Concilii Syrmiensis canone 25. cujus (eodem Hilario teste) hæc sunt verba: *Si quis nolente Patre natum dicit Filium, anathema sit*.

Conclusio 2. Generatio Verbi non est voluntaria voluntate antecedente.

Probatur. Ex observatis, illud solum est voluntarium voluntate antecedente, quod oritur à voluntate tanquam à principio: atqui generatio Verbi non oritur à voluntate tanquam à principio: neque enim (ut superiùs ostensum est) Verbum à voluntate, sed ab intellectu tanquam à principio *Quo*, immediatè procedit.

Objicies. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 20. scribit, nonnullos non ausos fuisse dicere; Verbum esse de consilio & de voluntate Patris, ne cogerentur ipsum appellare filium consilii & volun-

tatis Patris: *Quidam ne Filium consilii, vel voluntatis Dei dicerent unigenitum Verbum, ipsum consilium, seu voluntatem Patris idem Verbum esse dixerint.* Addit, placere sibi magis oppositum loquendi modum: *Sed meliùs, quantùm existimo, dicitur consilium de consilio, & voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia*: ergo, ex Augustino, generatio Verbi est voluntaria voluntate antecedente, seu oritur à voluntate tanquam à principio.

Resp. dist. ant. Verbum, ex Augustino, dicitur voluntas de voluntate, veluti tanquam causâ materiali, conc. ant. tanquam causa productivâ, neg. ant. Ratio est, quia Augustinus eum loquendi morem, *voluntas de voluntate*, usurpat adversùs Arianos qui asserebant, Verbum ex nihilo, ex non extantibus, à Patre productum fuisse, cum è contra Catholici contenderent, ipsum ex ipsâ substantiâ, ex ipsâ voluntate ac sapientiâ Patris, hoc est ipsâ paternæ substantiæ, voluntatis & sapientiæ communicatione, produci nunc, ac ab æterno productum fuisse. Illi rationi robur additur ex ipsomet Augustino, qui ibidem expresè scribit hæreticos abuti solitos fuisse hâc loquendi ratione, *Verbum est voluntas, Consilium, Sapientia Patris*, quasi Pater habeat à Filio voluntatem, consilium, ac sapientiam: *Ne* (ait ibidem Augustinus) *absurditate illa quam jam refellimus, Filius dicatur Patrem facere sapientiam, vel voluntatem, si non habet Pater in substantia sua consilium vel voluntatem.*

CONCLUSIO 3. Productio Spiritûs sancti est voluntaria voluntate antecedente.

Probatur. Ex observatis, illud est voluntarium voluntate antecedente, quod oritur à voluntate tanquam à principio: atqui processio Spiritûs sancti ab eâ sic oritur: nempè sicut Verbum generatur à Patre per infinitam sui cognitionem: ita (ut superiùs ostensum est) Spiritus sanctus

pro-

producitur per infinitum amorem, quo Pater & Filius ſeſe mutuò proſequuntur.

Objicies. Quod eſt voluntarium voluntate antecedente, eſt liberum: atqui proceſſio ſancti Spiritûs non eſt libera: alioquin poſſet non eſſe: nempè liberum definitur, Quod eſt indifferens ad eſſe, aut ad non eſſe: ergo, &c.

Reſpondet nonnulli negando min. ad cujus probationem, negant, liberum rectè definiri: *Quod eſt indifferens ad eſſe aut ad non eſſe*: ſcilicet volunt, libertatem, ſi ſumatur ſecundùm eſſentiam, non verò ſecundùm ſtatum, hoc eſt, prout in homine per peccatum corrupto reperitur, nihil aliud dicere, quàm volitionem elicitam cum plenâ rationis advertentiâ; unde concludunt, quòd licèt liberum non ſtet cum neceſſario naturali (ut ſunt in homine corrupto primi motus concupiſcentiæ) ſtet tamen cum neceſſario, quod plena rationis advertentia comitatur; ac proinde (inquiunt) cum Pater generet Verbum cum plenâ rationis advertentia; cum Pater & Filius cum eâdem advertentiâ rationis producant Spiritum ſanctum, Verbum liberè, licèt neceſſariò, generatur à Patre, & Spiritus ſanctus liberè à Patre & Filio ſpiratur, quamvis neceſſariò ab iis producatur. Sed utrum illorum theologorum ſententia veritate nitatur, expendemus agentes de actibus humanis. Satis eſt, ut hìc moneamus, voluntarium neceſſarium, quamvis eliciatur ex plenâ ac integrâ rationis advenientiâ, nõ ſufficere ad merendum aut demerendum in ſtatu naturæ lapſæ, ſed præterea requiri immunitatem à neceſſitate, non tamen à determinatione cauſæ ſuperioris, ſive ſit, in rebus quidem ordinis naturalis, præmotio phyſica, ſive ſit, in rebus quæ ſpectant ad ſalutem, auxilium efficax ab intrinſeco & ex naturâ ſuâ: unde Innocentius Papa X. cui ſubſcripſerunt omnes orbis Eccleſiæ, meritò tanquam hæreticam, in ſenſu obvio (ut loquitur Innocentius Papa XII. in ſuo Brevi ad Belgarum

Episcopos exponens ejusdem Innocentii X. & Alexandri VII. de quinque famosis propositionibus constitutiones) meritò, inquam, tanquam hæreticam damnavit hanc propositionem, *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.*

Respondendum est igitur ad argumentum, dist. maj. Quod est voluntarium voluntate antecedente, eligente, est liberum, conc. maj. non eligente, neg. maj. Productio sancti Spiritus est à voluntate antecedente per modum principii naturalis, hoc est, per modum principii quod ipsi necessariò tribuit esse, sed non est à voluntate eligente: ut enim sit electio, requiritur, ut id quod eligitur, possit non eligi: id autem (ut patet) locum non habet aut in generatione Verbi, aut in productione Spiritus sancti.



DISSERTATIO TERTIA.

De Relationibus Divinis.

Not. 1. Ex Logicis, Relatio est habitudo unius ad aliud. Dividitur in relationem rationis, & in relationem realem. Prior est quæ fit per operationem mentis, unum cum alio comparantis: Realis èontra est ea quæ reperitur in subjecto independenter ab operatione mentis.

Not. 2. De posteriore illâ relationis specie, seu de relationibus realibus, quæremus 1. utrum sint in Deo; 2. quantus sit earum numerus; 3. quomodo ab invicem distinguantur; 4. an essentia sit de conceptu relationum, & vicissim relationes sint de conceptu essentiæ; 5. an relationes sint perfectiones; 6. utrum quælibet relatio pro-

propriam habeat exiſtentiam; 7. tandem utrum in divinis ſit abſoluta ſubſiſtentia.

QUÆSTIO PRIMA.

Vtrum in Deo ſint relationes.

CONCL. I. DAntur in Deo relationes.

Probatur 1. Dantur in Deo Paternitas, Filiatio, & Spiratio, quia (ut ſuo loco probatum eſt adversùs Sabellium) dantur in Deo Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: atqui Paternitas, Filiatio, & Spiratio ſunt relationes: ſiquidem, ex obſervatis, relatio eſt habitudo unius ad aliud: ſed paternitas, filiatio, & ſpiratio ſunt ejuſmodi: nempè paternitas eſſentialiter refertur ad filiationem, neque enim Pater concipi poteſt ſine Filio, nec Filius ſine Patre, nec Spiritus ſanctus ſine principio, à quo realiter procedit.

CONCLUSIO 2. Relationes quæ in divinis admittuntur, ſunt reales.

Probatur 1. Ex obſervatis, illæ relationes ſunt reales, quæ exiſtunt independenter à creatæ mentis operatione: atqui relationes quæ in Deo reperiuntur, exiſtunt independenter à creatæ mentis operatione: nemine ſcilicet cogitante, paternitas, filiatio, & ſpiratio paſſiva, ſunt in Deo, quia, nemine cogitante, in Deo ſunt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: ergo pariter in eo ſunt nemine cogitante, paternitas, filiatio, & ſpiratio paſſiva; ſunt enim formæ per quas Pater, Filius & Spiritus ſanctus conſtituuntur.

Probatur 2. Datur realiter in Deo id per quod perſonæ Patris, Filii, & Spiritus ſancti realiter diſtinguuntur: atqui id non aliud eſt, quàm relationes: ſiquidem non poteſt eſſe natura, cum omninò eadem ſit in ſingulis perſonis: ergo ſunt relationes.

Confirmatur argumentum ex Concilii Florentini sessione 18. in quâ theologus, qui Latinorum partes agebat, sic discurrit: *Sola relatio apud omnes tam Græcos quàm Latinos doctores, divina processione personas multiplicat.* In Concilio Toletano XI. hæc etiam in fidei professione leguntur: *In relativis personarum nominibus, Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus sanctus ad utrumque refertur. Quæ cum relativè tres personæ dicantur, una tamen naturalis substantia creditur.* Ex iis tum Florentini tum Toletani Concilii textibus sic confici potest argumentum: Quod personas in divinis realiter multiplicat, id per quod personæ referuntur ad invicem, id per quod constituitur personarum numerus, datur in Deo realiter: atqui, ex Concilio Florentino, & ex Concilio Toletano, relationes in divinis realiter multiplicant personas, per relationes personæ ad invicem referuntur, per relationes constituitur numerus personarum: *In relatione* (inquit Concilium Toletanum XI.) *personarum numerus cernitur*: ergo, &c.

Probatur 3. Ibi dantur relationes reales, ubi reperiuntur reales processiones: siquidem realis processio est origo unius ab alio: ex reali autem origine unius ab alio, relationes necessariò sequuntur; habitudines nempè principii ad principiatum, & vicissim principiati ad principium: atqui (ut dissertatione 2. demonstratum est) in Deo reperiuntur reales processiones, Filii nimirùm à Patre, & Spiritûs sancti à Patre & Filio.

Objicies 1. Id in Deo non reperitur realiter, quod redderet personas à se invicem dependentes, quia, cum unaquæque persona sit Deus, à se invicem dependere non possunt: est enim de essentiâ Dei, ut sit ab omni alio prorsùs independens: atqui relationes redderent personas à se invicem dependentes: scilicet relationis extrema (ut forent personæ) à se invicem dependent: ergo, &c.

Resp.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Extrema relationis à se invicem dependent per modum simplicis termini, conc. ant. ex suppositione nimirùm quòd inter duo sit mutua relatio transcendentalis, unum non potest esse sine alio: Penderent per modum effectus, aut per modum causæ, neg. ant. Relationes quæ reperiuntur in divinis, efficiunt quidem, ut personæ, quę sunt earum termini, sibi invicem coexistant: si quidem ex suppositione quòd Deus sit pater, necesse est, ut habeat filium; sed non efficiunt, ut personæ à se invicem pendeant, tanquam effectus à causâ pendet, quia (ut supra dictum est) producuntur actionibus, per quas unicuique personæ productę communicatur eadem numero natura quæ in Patre reperitur, ac proinde natura prorsùs independens.

Objicies 2. Relatio realis præsupponit extrema realiter distincta: atqui relationes in divinis non præsupponunt extrema realiter distincta: nam illud non præsupponit extrema realiter distincta, quod efficit realem extremorum distinctionem: atqui relationes in divinis efficiunt extremorum à se invicem distinctionem: scilicet in divinis extrema, seu personæ, non distinguuntur per essentiam, sed tantùm per relationes: ergo, &c.

Resp. dist. maj. Relatio in creatis præsupponit extrema realiter distincta, conc. maj. in divinis, neg. maj. Ratio disparitatis est, quia relationes quæ in creaturis reperiuntur, sunt accidentia; ac proinde supponunt subjectum, cui inhærent, priùs existens: èfcontra in divinis, relationes non sunt accidens, sed substantia; & consequenter non supponunt suum subjectum præexistens; unde non per aliud, sed per seipsas, à se invicem distinguuntur.

Objicies 3. Relatio est ordo unius ad aliud: atqui in Deo non est ordo unius ad aliud; quidquid enim est in Deo, Deus est. Confirmatur ex

Con-

Concilio Lateranensi IV. quod quidem capitulo 2. sic loquitur: *Licèt igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; non tamen aliud, sed id quod est Pater, est Filius & Spiritus sanctus: idem omnino, ut secundùm orthodoxam & catholicam fidem consubstantiales esse credantur.*

Resp. dist. maj. Relatio est ordo unius ad aliud, sumendo vocem, *Aliud*, aut adjectivè aut substantivè, conc. maj. sumendo substantivè tantùm, neg. maj. Vox, *Aliud*, accepta *substantivè*, distinctam essentiam significat; adjectivè verò sumpta dicit distinctam personam. Priore sensu vox *Aliud*, admitti non debet in divinis, sed in eis locum habet accepta posteriore sensu, nempè prout significat personas à se invicem distinctas.

Objicies 4. Relationes non possunt dici realiter de subjecto, nisi aut secundùm substantiam, aut secundùm accidens: sed neutro modo sunt in Deo: Non quidem secundùm substantiam, cum enim relationes efficiant distinctionem, efficerent, ut essentia divina non eadem esset in singulis personis: Non etiam secundùm accidens, quia accidentia locum non habent in Deo, alioquin non esset actus purus, non esset ens omninò simplex ac immutabile.

Resp. 1. illud argumentum ab Arianis olim fuisse propositum adversùs Catholicos: *Quidquid de Deo dicitur, vel intelligitur* (inquiunt apud Augustinum lib. 5. de Trinitate, cap. 3.) *non secundum accidens, sed secundùm substantiam dicitur: Quapropter ingenitum esse Patri, secundùm substantiam est, & genitum esse Filio, secundùm substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse, & genitum esse: diversa est ergo substantia Patris & Filii.*

Resp. 2. neg. maj. Ratio est, quia inter dici secundùm substantiam, aut dici secundùm accidens, datur medium, nimirùm dici secundùm esse relativum: nam esse relativum præcisè ut relativum, abstrahit à substantia, aut accidente, Quippè nihil aliud dicit

cit in suo conceptu, quàm referre unum ad aliud.

Quod mox traditum fuit responsum, desumptum est ex Augustino: *Si* (inquit lib. 5. de Trinitate, cap. 3.) *quidquid de Deo dicitur, secundùm substantiam dicitur, ergo quod dictum est, Ego & Pater unum sumus, secundùm substantiam* (quod tamen negabant Ariani) *dictum est. Vna est igitur substantia Patris & Filii. Aut si hoc non secundùm substantiam dictum est, dicitur ergo aliquid de Deo non secundùm substantiam, & ideo jam non cogimur secundum substantiam intelligere ingenitum & genitum.* Ubi S. Doctor ostendit, non omnia de Deo dici secundùm substantiam, demonstrat nihil prorsus de eo dici secundùm accidens: *Accidens* (ait c. 4.) *non solet dici, nisi quod aliqua mutatione ejus rei cui accidit, amitti potest.... Nihil itaque accidens in Deo, quia nihil mutabile aut amissibile.* Verùm si nonnulla sint quæ in Deo dicantur, nec tamen dicuntur aut secundùm substantiam, aut secundùm accidens, quâ ratione dicuntur? Augustinus respondet, dici secundùm esse relativum: *Dicitur enim ad aliquid* (ait cap. 5.) *sicut Pater ad Filium & Filius ad Patrem, quod non est accidens, quia & ille semper Pater, & ille semper Filius.* Illud autem, *Ad aliquid*, S. Doctor sub finem capitis vocat esse relativum: *Quamobrem quamvis diversum sit, Patrem esse, & Filium esse, non est tamen diversa substantia, quia hæc non secundùm substantiam dicuntur, sed secundùm relativum, quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile.* Ad pleniorem eorum quæ huc-usque dicta sunt, intelligentiam, vide totum ejusdem Augustini librum quintum de Trinitate.

Quæstio II.

Quot sint relationes in Divinis.

Not. Certum est, nullam esse in Deo relationem realem ortam ex eo, quòd entia fluxæ ac labentis naturæ creaverit, & nunc etiam conservet: nam licèt creaturæ realiter in Deum referantur, ipse tamen ad eas non refertur per relationem quæ in eo sit, sed tantùm per actionem transeuntem, quæ in eisdem creaturis recipitur. Status igitur quæstionis est de relationibus, quæ inter divinas personas reperiantur.

Conclusio 1. Quatuor sunt in Deo relationes reales.

Probatur 1. Tot sunt in Deo relationes reales quot sunt ordines, seu respectus: nempè relatio definitur, Ordo, seu respectus unius ad aliud: Sed in Deo quatuor sunt ordines, seu respectus, Paternitas nimirùm, Filiatio, Spiratio activa, & Spiratio passiva: necessariò enim paternitas refertur ad filiationem, filiatio ad paternitatem, spiratio activa ad spirationem passivam, & vicissim spiratio passiva ad spirationem activam.

Objicies. Si essent in Deo quatuor relationes reales, esset in eo non trinitas, sed quaternitas: atqui non est in Deo quaternitas. *In Deo* (inquit IV. Concilium Lateranense capitulo 2.) *trinitas est solummodo, non quaternitas:* ergo, &c.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia spiratio activa, quæ non aliud est quàm actio productiva Spiritûs sancti, non distinguitur realiter à paternitate aut filiatione; ac proinde quartam rem in Deo non constituit.

Conclusio 2. In Deo non plures sunt quàm quatuor relationes reales.

Pro-

Probatur. Non plures sunt in Deo relationes quàm quæ ex processionibus resultant; siquidem processiones sunt fundamenta relationum: atqui quatuor tantùm relationes resultant ex processionibus: nempè ex processione per intellectum quæ generatio dicitur, resultant paternitas & filiatio: non enim potest esse generatio, quin illius principium sit pater, & illius terminus sit filius. Ex processione per voluntatem resultant spiratio activa & passiva: scilicet si sit principium spirans, est necessariò terminus spiratus; ac proinde est relatio inter principium spirans & terminum spiratum; & vicissim reperitur inter terminum spiratum, & principium à quo spiratus est.

QUÆSTIO III.

De distinctione relationum à se invicem, & ab essentia divina.

Not. 1. Ex logicis, multiplex est distinctio, realis nimirùm, modalis, formalis, scotistica, virtualis, seu rationis ratiocinatæ, & tandem rationis ratiocinantis. Prior reperitur inter rem & rem; altera intera inter rem & ejus modum; tertia inter varias formas ad idem subjectum pertinentes; quarta inter ejusdem subjecti formas, sed cum fundamento in re; unde secundùm se est opus mentis, unum ab alio, cum quo tamen est idem realiter, distinguentis; at secundùm fundamentum est realis, seu independens est ab operatione mentis; quinta denique est opus solius rationis, objectum absque ullo fundamento in diversos conceptus dividentis.

Not. 2. Gilbertus Porretanus, Episcopus Pictaviensis, docuit, inter essentiam divinam & relationes admittendam esse distinctionem realem. Durandus contendit, inter eas reperiri distinctionem

nem modalem: Scotus asseruit, in eis locum habere distinctionem actualem formalem: Nominales voluerunt, sătis esse distinctionem rationis ratiocinantis: Thomistæ requirunt præterea distinctionem virtualem, seu distinctionem (ut vocant) rationis ratiocinatæ, hoc est, quæ supponat reale fundamentum ex parte tum essentiæ divinæ, tum divinarum relationum.

Conclusio 1. Relationes in divinis à se invicem realiter distinguuntur. Assertio hæc est de fide certa contra Sabellianos.

Probatur. Formæ per quas personæ à se invicem realiter distinguuntur, à se invicem distinguuntur realiter; nam propter quod unumquodque tale, & illud magis: atqui relationes sunt formæ per quas personæ à se invicem realiter distinguuntur: siquidem ideò prima persona distinguitur à secundâ, quòd sit Pater; secunda quòd sit Filius; tertia quòd sit Spiritus sanctus: Sed prima, secunda, tertia persona sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus per relationes, prima nimirum per paternitatem, secunda per filiationem, tertia per spirationem passivam: ergo relationes (quæ quidem sunt paternitas, filiatio, & spiratio passiva) sunt formæ, per quas personæ SS. Trinitatis sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus, disjunctivè.

Conclusio 2. Inter essentiam divinam & relationes admitti non debet distinctio realis: est de fide contra Gilbertum Porretanum.

Probatur 1. Si relationes realiter ab essentiâ divinâ distinguerentur, in divinis non esset trinitas tantùm, sed etiam quaternitas; nimirum tres personæ, seu tres relationes, & essentia divina: Sed in divinis est trinitas tantùm, non autem quaternitas: *Et ideo* (verba sunt capituli 2. Concilii Lateranensis IV.) *in Deo trinitas est solummodo, non quaternitas, quia qualibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum*

prin-

principium, præter quod aliud inveniri non poteſt. ergo, &c.

Nec valet reſponſio quâ aſſeritur, in laudato Concilii Lateranenſi IV. capitulo agi tantùm de quaternitate perſonarum, non autem de quaternitate rerum. Non valet (inquam) ſcilicet de eâ quaternitate agitur, quam Joachimus Abbas contenderat ſequi ex hâc Petri Lombardi propoſitione. *Quædam ſumma res eſt, Pater, Filius & Spiritus ſanctus, & illa non eſt generans, neque genita, nec procedens:* Sed quaternitas quam Joachimus Abbas contenderat ſequi ex illâ propoſitione, non eſt (ut patet) quaternitas perſonarum, ſed quaternitas quæ conſtaret ex perſonis & ſummâ illâ re, quam Lombardus aſſeruerat, nec eſſe generantem, nec genitam, nec procedentem.

Probatur 2. Relationes, quas (ut obſervatum eſt) Gilbertus Porretanus realiter diſtingui voluit ab eſſentiâ divinâ, non ſunt ens rationis, ſed ens verum ac reale: Illud autem ens ab eſſentiâ divinâ, in Gilberti ſyſtemate, realiter diſtinctum, vel eſſet increatum, vel creatum: Si primum, eſſet Deus, ac proinde idem realiter cum Dei eſſentiâ; increatum enim & Deus convertuntur: Si ſecundum, quælibet perſona divina eſſet aliquid realiter compoſitum ex eſſentiâ divinâ, & aliquo ente creato, relatione nimirum: quod quidem falſum eſſe conſtat, tum ex iis quæ harum Inſtitutionum tom. 1. diximus agentes de ſimplicitate Dei, tum ex articulo tertio Concilii Remenſis quod adversùs Porretanum celebratum eſt: ſic enim habet articulus ille: *Credimus, nullas omninò res, ſive relationes, ſive proprietates, ſive ſingularitates, ſive unitates dicantur, adeſſe Deo, quæ ſint ab æterno, & non ſint Deus.*

Objicies 1. Relativum & abſolutum non minùs diſtinguuntur, quàm relativum & relativum, imò videtur, quòd magis debeant diſtingui, cum non ſint ejuſdem ordinis: atqui relativum & relativum in divinis diſtinguuntur realiter actu, ſiqui-

quidem in divinis relativa non aliud sunt, quàm formæ quę personas constituunt; ac proinde cum personæ realiter à se invicem distinguantur, necesse est pariter, relativa à se invicem realiter distingui.

Resp. ad 1. neg. maj. Ratio est, quia licèt absolutum & relativum sint ordinis diversi, tamen sibi invicem non opponuntur; ècontra relativum & relativum in divinis sibi invicem ita opponuntur, ut unum excludat aliud: nempè qui patrem dicit, dicit filium ab eo distinctum; qui dicit principium, dicit terminum à principio distinctum. Confirmatur responsio 1. ex eo quòd eâ usi sunt Patres, ut adversùs Sabellianos realem personarum distinctionem in divinis adstruerent. Confirmatur 2. ex celebri hoc theologorum effato: *Omnia sunt unum in divinis, ubi non obviat relationis oppositio.*

Objicies 2. Ea de quibus dicuntur prædicata contradictoria, distinguuntur realiter actu: de unâ nimirùm ac eâdem re dici non possunt prædicata contradictoria: atqui de essentiâ divinâ & de relationibus dicuntur prædicata contradictoria: nam de essentiâ dicitur, quòd communicetur; de relationibus verò dicitur, quòd non communicentur: scilicet Pater generando Filium, ei suam essentiam communicat, non tamen communicatâ relatione paternitatis. Sic etiam dicitur quòd persona Verbi, non autem natura Verbi, humanam naturam assumpserit in Incarnatione: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. De unâ ac eâdem re dici non possunt prædicata contradictoria, si non sit virtualiter multiplex, conc. ant. si sit virtualiter multiplex, neg. ant. siquidem res quæ virtualiter est multiplex, æquivalet pluribus realiter actu distinctis, ut patet in Petro, ex suppositione, quòd in pluribus locis per reproductionem constitueretur: in uno enim loco idem Petrus, in eâ suppositione, mori posset, licèt vi-

ve-

veret in alio. Essentia Dei licèt actu maximè simplicissima, est tamen virtualiter multiplex propter sui eminentiam; proindeque de eâ secundùm conceptum absolutum dici potest, quòd communicetur, quamvis de eâ secundùm conceptum relativum dici etiam possit, quòd minimè sit communicabilis. Sic etiam de eâdem essentiâ dici potest, quòd secundùm conceptum absolutum non assumpserit humanam naturam, quamvis rectè dicatur, quòd secundùm conceptum relativum, hoc est, prout est Verbum, eam assumpserit in Incarnatione. Vide solutionem fusiùs pertractatam harum institutionum tom. 1. iis locis ubi agitur de Dei simplicitate.

Objicies 3. Tritum est apud veteres axioma, naturam & personam in divinis idem non esse; dicit enim Theodoretus à Gilberto Porretano laudatus: *Qui naturam & personam idem esse intelligit, in divisionem Arii incidet, aut in confusionem Sabellii*: Hæc etiam apud eundem auctorem habet Hilarius: *Non est idem natura, quod res naturæ*: ergo natura & relationes realiter distinguuntur.

Resp. dist. maj. Idem non esse, virtualiter, conc. ant. realiter actu, neg. ant. hoc unum laudato axiomate Patres volunt, quòd conceptus naturæ, prout est conceptus naturæ, non sit idem cum conceptu personæ, prout est conceptus personæ. Nec id mirum est: siquidem, cum natura divina sit infinita, præbet intellectui fundamentum eam attingendi modò sub conceptu naturæ, modò etiam sub conceptu personæ: utroque nimirùm officio, naturæ & personæ, sed sub diversis respectibus considerata, fungitur.

CONCLUSIO 2. Relationes in divinis non distinguuntur ab essentiâ tanquam res & modus. Est contra Durandum.

Probatur 1. Distinctio quæ reperitur inter essen-

sentiam & modum, est quidem modalis, sed secundùm Durandi principia, est quoque realis actualis: atqui inter relationes & essentiam divinam admitti non debet distinctio realis actualis quamvis solùm sit modalis: Nam 1. in eâ suppositione quælibet persona in divinis esset realiter composita, ex essentiâ nimirum & relatione, quæ ab essentiâ realiter distingueretur. 2. Contra ejusmodi distinctionem, licèt sit solùm modalis, militant argumenta omnia, quæ tum ex Concilio Remensi contra Gilbertum Porretanum, tum ex Concilio Lateranensi contra Joachimum Abbatem prolata sunt. Scilicet vel illi modi relativi sunt quid creatum, vel increatum; Si primum, personæ divinæ erunt compositæ ex essentiâ increatâ & modo creato; Si secundum, erunt realiter idem cum essentiâ divinâ. Addendum est, quaternitatem fore in Trinitate, in divinis enim reperirentur quatuor, nempè tres relationes & essentia ab eis realiter, licèt modaliter tantùm, distincta.

CONCLUSIO 3. Relationes in divinis ab essentiâ divinâ non distinguuntur distinctione formali Scotisticâ.

Probatur 1. Distinctio formalis Scotistica præcedit actu mentis operationem: atqui distinctio quæ reperitur inter relationes & essentiam divinam, non præcedit actu mentis operationem: siquidem distinctio quæ præcedit actu mentis operationem, est realis actualis: sed inter essentiam divinam & relationes non reperitur distinctio realis actualis; sive sit realis major, id est inter rem & rem, ut voluit Gilbertus Porretanus; sive sit realis minor, hoc est inter rem & modum, ut contendit Durandus; sive sit realis formalis, seu inter rem & varias illius formas, ut Scotistæ contendunt: scilicet ejusmodi distinctiones realem compositionem arguunt in Deo, non trinitatem sed quaternitatem invehunt.

Dices, supponere illud argumentum, distinctionem

nem quam Scotistæ vocant distinctionem *Ex natura rei formalem*, esse distinctionem realem: ea verò suppositio veritate minimè nititur, nempè Scotistæ passim docent, eam distinctionem non esse realem.

Sed contra. *Primò*, non omnes Scotistæ negant distinctionem, de qua agitur, esse realem. *Secundò*, qui id negant, hoc argumento facilè refelluntur. Distinctio Scotistica non est solùm distinctio rationis, cum præcedat illius operationem: ergo est realis: neque enim datur medium inter distinctionem rationis, & distinctionem realem.

CONCLUSIO 4. Essentia divina & relationes non distinguuntur tantùm distinctione rationis ratiocinantis.

Probatur. Distinctio rationis ratiocinantis est ea, cujus totum esse est ab operatione intellectus: atqui essentia divina & relationes non distinguuntur tantùm distinctione, cujus totum esse est ab operatione intellectus: siquidem ejusmodi distinctio, cum nihil supponat ex parte objecti, satis non est ad explicandum, quomodo Pater naturam divinam communicet Filio, non communicatâ paternitate, quæ tamen realiter est idem cum naturâ: *Omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit* (verba sunt Concilii Florentini in decreto unionis) *præter esse Patrem*. Satis quoque non est ad explicandum, quâ ratione Verbum, quod essentialiter est sapientia, non sit Verbum quâ sapientia: *Non eo Verbum* (inquit Augustinus lib. 7. de Trinitate, cap. 2.) *quo sapientia: verbum enim relativè, sapientia verò essentialiter intelligitur*.

CONCLUSIO 5. Relationes & essentia divina distinguuntur distinctione virtuali, seu rationis ratiocinatæ.

Probatur 1. Relationes & essentia divina distinguuntur aliquâ distinctione, cum in eis præ-

dicata contradictoria verificentur: sed ea distinctio non est realis, ut adversùs Gilbertum Porretanum, Durandum, & Scotum ostendimus: non est quoque soliùs rationis ratiocinantis, ut contra Nominales probavimus: ergo est distinctio virtualis, seu rationis ratiocinatæ.

Probatur 2. Distinctio virtualis duo dicit, unum ex parte objecti, summam nimirùm illius eminentiam, ratione cujus pluribus rebus actu distinctis æquivaleat; & aliud ex parte intellectûs, nempè apprehensionem objecti sub unâ illius virtute, non apprehendendo, saltem explicitè, aliam illius virtutem: atqui duo illa admittenda sunt: Et quidem *Primò*, cum essentia Dei sit infinita, cum relationes sint infinitæ, necessariò sequitur sive essentiam, sive relationes, æquivalere pluribus rebus finitis ac distinctis. *Secundò*, apprehensio essentiæ secundùm esse absolutum non est apprehensio ejusdem essentiæ secundùm esse relativum: & vicissim apprehensio ejusdem essentiæ secundùm esse relativum non est apprehensio essentiæ secundùm esse absolutum.

Objicies. In Conc. Florentino sess. 13. Joannes Episcopus, qui Latinorum partes agebat, asserit *divinam substantiam & personam re quidem idem esse, secundùm autem modum intellectionis nostræ videri differre*: cui quidem Joannis effato, Ecclesię Grecæ nomine, subscripsit Marcus Ephesius. Ejusdem Concilii sess. 19. simpliciter asseritur substantiam ac personam in divinis *sola ratione ac intelligentia*, differre: ergo sola distinctio rationis ratiocinantis admitti debet inter essentiam & relationes.

Resp. dist. ant. Relationes & essentia videntur differre secundùm modum intellectionis, solâ ratione, solâ intelligentiâ, cum fundamento in re, conc. ant. sine fundamento in re, neg. ant. & consequentiam. Patres sive Latini sive Græci supposuerunt fundamentum distinctionis, quam in divinis admisêre, licèt expressè ejusmodi fundamenti non meminerint.

QUAE-

Quæstio IV.

Vtrum relationes & essentia sint de mutuo conceptu.

Not. 1. Circa propositam quæstionem tres sunt Scholasticorum sententiæ: prior quæ plurium est Thomistarum, docet, essentiam divinam esse de conceptu formali relationum, & vicissim relationes esse de conceptu formali essentiæ: ita ut qui concipit essentiam, distinctè etiam concipiat relationes; & vicissim qui concipit relationes, distinctè pariter essentiam concipiat. Altera, quæ priori planè est opposita, asserit, nec essentiam esse de conceptu relationum, nec relationes de conceptu essentiæ. Tertia quæ est Sylvii, negat, relationes esse de conceptu essentiæ; sed affirmat, essentiam esse de conceptu relationum.

Not. 2. Essentia divina duobus modis considerari potest, in se nimirùm, seu prout est à parte rei; & respectu nostri intellectus, seu prout subest nostro intelligendi modo.

Conclusio 1. Essentia divina sumpta in se, hoc est, prout est à parte rei, includit essentialiter relationes, & vicissim relationes includunt essentialiter divinam essentiam; unde in eo statu concipi non potest sine relationibus, nec relationes sine essentiâ.

Probatur 1. Essentia divina, prout existit à parte rei, includit essentialiter id, quod est omninò idem cum ipsâ: neque enim prout existit à parte rei, aliquid in eâ est per modum accidentis, scilicet quidquid est in ea, Deus est: atqui essentia divina, prout existit à parte rei, est omninò idem cum relationibus, & vicissim relationes omninò idem cum ipsâ: *Non aliud est Deo esse* (ait Au-

gustinus lib. 7. de Trinitate cap. 6.) *aliud personam esse, sed omninò idem*: cui quidem axiomati cohærent hæc verba Concilii Lateranensis IV. cap. 2. *In Deo trinitas est solummodo, non quaternitas: quia qualibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina.*

Conclusio 2. Relationes non sunt de conceptu essentiæ, sumptæ secundùm nostrum concipiendi modum.

Probatur. Illud non est de conceptu essentiæ sine quo, saltem explicitè cognito, essentia concipi potest: atqui essentia divina potest concipi sine relationibus. Nam quod prius est secundùm nostrum intelligendi modum, potest concipi sine eo, quod posterius est secundùm eundem nostrum concipiendi modum: sed essentia divina secundùm nostrum intelligendi modum, est quid prius relationibus, & relationes secundùm eundem nostrum intelligendi modum, sunt quid posterius essentiâ: scilicet illud est prius relationibus, cui relationes advenire concipiuntur: atqui relationes concipiuntur advenire essentiæ, quia relativum advenire concipitur absoluto; absolutum quippè videtur esse fundamentum relativi: ergo, &c.

Confirmatur 1. Relationes concipiuntur sicut quædam divinæ essentiæ contractiones, ac modificationes; essentia quippè communior est relationibus, reperitur enim in tribus personis, cum ècontra omnes relationes in quâlibet personâ non reperiantur.

Confirmatur 2. ex S. Augustino & S. Thomâ. Ille lib. 5. de Trinitate cap. 7. scribit, relationes non dici de Deo secundùm substantiam, sed ut ad aliquid. *Quamobrem* (inquit) *quamvis diversum sit, Patrem esse & Filium esse, non est tamen diversa substantia, quia hæc non secundùm substantiam dicuntur, sed secundùm relativum.* Lib. 7. c. 2. eâdem prorsùs ratione loquitur. *Non eò verbum*

(ait)

(ait) *quò sapientia*; *Verbum enim relativè*, *sapientia verò essentialiter intelligitur*. S. Thomas 3. p. q. 3. art. 3. hæc scribit: *Per hunc modum*, cognoscendi Deum, non ut in se est, *potest intellectus noster intelligere bonitatem & sapientiam divinam*, *& alia hujusmodi quæ dicuntur essentialia attributa*, *non intellecta paternitate vel filiatione quæ dicuntur personalitates*. Ex iis autem, tum S. Augustini, tum S. Thomæ textibus, sic conficitur argumentum. Illud non est de conceptu formali essentiæ divinæ, quod de Deo non dicitur secundùm substantiam, seu quod in modo significandi non exprimit substantiam divinam: quod non eò est, quò est substantia divina; quod potest intelligi sine substantiâ divinâ: atqui ex S. Augustino, & ex S. Thomâ, relationes de Deo non dicuntur secundùm substantiam, non eò sunt, quò est substantia divina, substantia divina potest intelligi sine ipsis: ergo relationes non sunt de conceptu formali essentiæ divinæ.

Confirmatur 3. ratione theologicâ. Illud potest concipi sine relationibus, quod virtualiter à relationibus distinguitur: propter eam enim rationem essentia divina (ut primâ parte dictum est) potest cum fundamento concipi sine attributis absolutis, ut sunt bonitas, sapientia, & alia hujusmodi: è contra verò essentia Dei non potest concipi sine existentiâ, quia inter essentiam divinam & existentiam nulla reperitur distinctio virtualis: atqui essentia divina distinguitur virtualiter à relationibus: siquidem vi ejusmodi distinctionis virtualis solvuntur contradictoria quæ de essentiâ & relationibus prædicantur, seu redditur ratio, cur Pater Filio essentiam divinam communicet, non communicatâ paternitate, quæ tamen est idem realiter actu cum ipsâ: ergo essentia divina potest concipi sine relationibus.

Objicies 1. Si essentia Dei posset concipi sine relationibus, in Deo conciperetur quaternitas,

tres nimirùm personæ & essentia divivina: atqui in Deo concipi non potest quaternitas: *In Deo* (inquit Concilium Lateranense) *trinitas est solummodò, non quaternitas*: ergo, &c.

Resp. dist. maj. In Deo conciperetur quaternitas, quæ existeret tantùm in intellectu creato, conc. maj. quæ existeret in Deo, neg. maj. In Concilio Lateranensi IV. capitulo 2. damnatus est Joachimus Abbas, quòd contenderet, ex sententiâ Petri Lombardi sequi, esse realiter in Deo & à parte rei, non trinitatem, sed quaternitatem; tres nimirum personas & summam rem, sive essentiam quæ nec generaret, nec genita esset, nec procedens.

Objicies 2. Si essentia divina concipi posset sine relationibus, in Deo esset compositio rationis: atqui in Deo non est compositio rationis; nempè repugnat summæ illius simplicitati; ergo &c. Probatur maj. Ibi est compositio rationis ubi intellectus concipit potentiam & actum: sed in suppositione de quâ agitur, intellectus in Deo conciperet potentiam & actum: siquidem conciperet substantiam divinam, quæ posset recipere relationes, per quas veluti coarctaretur & modificaretur: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. maj. Ibi est compositio rationis, ubi intellectus concipit potentiam & actum, quæ sese invicem excludant, conc. maj. quæ sese invicem non excludant, neg. maj. In Deo substantia seu essentia non concipitur ab intellectu quasi excludens relationes, licèt non concipiatur prout eas includens; ac proindè non se habet per modum potentiæ propriè dictæ respectu relationum, sed se habet per modum abstrahentis ab illis: ea autem abstractio tantùm abest, ut dicat imperfectionem in essentiâ divinâ, sicut potentia & genus dicunt imperfectionem in subjecto, de quibus prædicantur, quia excludunt actum & differentiam; quin potiùs summam dicat perfectionem, divinæ nimirùm substan-

stantiæ eminentiam, quæ quidem tanta est, ut uno conceptu attingi non possit ab intellectu creato.

CONCLUSIO 3. Divina essentia non est de conceptu formali relationum.

Probatur. Relationes concipi possunt sine essentiâ divinâ. Nam 1. ab eâ virtualiter distinguuntur: 2. Secundùm nostrum modum concipiendi, relationes sunt essentiâ posteriores; siquidem priùs concipimus rem esse, quàm ad aliam referri, hoc est priùs concipimus ens aliquod existere, quàm operari, quàm generare, quàm producere. 3. Tam relationes concipi possunt sine essentiâ, quàm non communicari, licèt essentia communicetur; quàm multiplicari non multiplicata essentiâ; quàm produci non productâ essentiâ: atqui relationes non communicantur, licèt essentia communicetur; multiplicantur non multiplicatâ essentiâ; producuntur, quamvis essentia minimè producatur: siquidem (ut ait Concilium Lateranense IV.) *essentia non est generans, neque genita, nec procedens*.

Objicies 1. Illud est de conceptu relationum quod de illis essentialiter prædicatur: atqui divina essentia prædicatur essentialiter de relationibus, scilicet hæc propositio est vera: Paternitas, Filiatio, Spiratio passiva, sunt essentia divina: ergo, &c.

Resp. dist. maj. Illud est de essentiâ relationum quod de illis essentialiter prædicatur, tum ut sunt à parte rei, tum ut subsunt nostro modo concipiendi, conc. maj. quod de illis prædicatur tantùm ut sunt à parte rei, non autem prout subsunt nostro modo concipiendi, neg. maj. Essentia divina prædicatur quidem de relationibus prout sunt à parte rei, sunt enim realiter unum & idem cum eâ; sed de eis non prædicatur prout subsunt nostro intelligendi modo, hoc est, idea quam intellectus effingit de substantiâ divinâ, reduplicativè prout est substantia, seu ut est radix & subjectum attributorum, tum absolutorum, tum relativorū,

non est idea, quam efformat de relationibus, reduplicativè prout sunt relationes, id est, prout sunt habitudo unius ad alterum.

Confirmatur solutio ex S. Thomâ, qui quæst. 8. de Potentiâ articulo 2. ad sextum sic loquitur: *Per se prædicatur aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundùm propriam rationem: Quod verò non secundùm propriam rationem prædicatur, sed propter rei identitatem, non etiam prædicatur per se. Cum ergo dicitur: Essentia divina est paternitas, non prædicatur paternitas de essentia divina propter identitatem rationis, sed propter identitatem rei; & similiter essentia de paternitate, quia alia est ratio essentiæ & relationis.*

Objicies 2. Idea, seu conceptus relationum est idea entis increati; non enim esse potest idea entis creati: atqui idea entis increati, est idea essentiæ divinæ: nempè idea essentiæ divinæ non aliud est, quàm idea entis increati, hoc est, existentis per se & independenter à quovis alio: ergo idea, seu, conceptus relationum, est idea, seu, conceptus essentiæ divinæ.

Resp. 1. Ideam relationum nec esse ideam entis increati, nec ideam entis creati, sed ideam rei ab utroque abstrahentis; hoc est, licèt intellectus, dum concipit relationes, concipiat à parte rei ens increatum; tamen illud non concipit sub ratione entis increati, sed tantùm sub ratione cujusdam habitudinis unius ad alterum.

Resp. 2. concessâ majore, disting. min. Idea entis increati est idea essentiæ divinæ, prout est ens increatum & actus purus, conc. maj. prout est essentia, sub ratione substantiæ, neg. maj. Equidem idea paternitatis v. g. est idea essentiæ divinæ, prout essentia consideratur ut ens increatum & actus purus, sicut modi entis sunt ens consideratum præcisè ut ens: at verò non est idea essentiæ sub ratione substantiæ & naturæ, quia sub ratione substantiæ & naturæ, est veluti subjectum, in quo relationes recipiuntur, & cui,

secun-

secundùm imperfectum nostrum intelligendi modum, advenire concipiuntur. Vide quæ harum Institutionum tomo 1. diximus, agendo de attributorum distinctione ab essentiâ, & vicissim essentiæ ab attributis.

QUÆSTIO V.

Utrum relationes sint perfectiones.

Not. 1. IN relationibus divinis duo possunt considerari, esse *In*, ut loquuntur, & esse *Ad*. Esse *In*, est relatio considerata, prout afficit subjectum in quo reperitur. Esse *Ad*, est eadem relatio, prout respicit terminum ad quem refertur.

Not. 2. Certum est, relationes divinas esse perfectiones, si considerentur secundùm esse *In*: sic enim consideratæ, sumuntur vel ut sunt idem realiter actu cum essentiâ divinâ, vel prout ab eâ virtualiter distinguuntur: at utroque modo spectatæ, sunt perfectiones. Nemini dubium est, eas esse perfectiones priore modo spectatas: nimirùm essentia divina est infinitè perfecta. Eas quoque altero modo consideratas, perfectiones esse, patet ex eo, quòd secundùm nostrum concipiendi modum sic spectatæ, coarctent, modificent, & determinent naturam divinam ad esse Patris aut Filii aut Spiritûs sancti.

Not. 3. Licèt theologi passim conveniant, relationes secundùm esse *In*, spectatas, esse perfectiones; non conveniunt tamen, eas eodem frui jure, si secundùm esse *Ad*, considerentur. Plures è scholâ Thomistarum contendunt, eas sic spectatas non esse perfectiones:ècontra plures alii ex eâdem scholâ, quibus subscribit Sylvius, asserunt, eas etiam in eo statu, seu, prout dicunt

respectum ad alias personas, esse veras perfectiones: quid nos de eâ scholasticâ controversiâ sentiamus, conclusio sequens aperiet.

CONCLUSIO. Relationes in divinis, etiam consideratæ secundùm esse *Ad*, hoc est, prout dicunt respectum ad alias personas, sunt perfectiones.

Probatur 1. Esse Patris ut Pater est, esse Filii ut Filius est, sunt esse relativum: neque enim concipi potest pater, quin concipiatur respectus ad filium: nec vicissim filius sine respectu ad patrem: unde meritò sic loquitur Augustinus lib. 6. de Trinitate, cap. 13. *Dicitur ergo relativè Pater, idemque relativè dicitur principium, & si quid fortè aliud; sed Pater ad Filium dicitur, principium verò ad omnia quæ ab ipsomet sunt. Item dicitur relativè Filius, relativè dicitur & Verbum & imago, & in omnibus his vocabulis ad Patrem refertur:* atqui esse Patris ut Pater est, esse Filii ut Filius est, sunt perfectiones: nam illud est perfectio sine quo divinitas esset imperfecta: sed divinitas sine esse Patris, esse Filii, esse Spiritus sancti, foret imperfecta: *Non potest* (inquit Cyrillus lib. 2. Thesauri, cap. 1.) *esse perfecta divinitas, nisi Filium habeat, & fructum ex se pariat.* Cyrillo subscribit Angelicus Doctor: *Non posset* (inquit in opusculo 1. contra errores Græcorum cap. 7.) *esse Pater perfectus, nisi Filium haberet, quia nec Pater sine Filio esset, nec esset Deus perfectus, nisi haberet Verbum.*

Probatur 1. Quod distinguit & constituit perfectiones, est essentialiter aliqua perfectio: propter quod enim unumquodque tale, & illud magis: atqui relationes secundùm esse *Ad*, seu prout dicunt respectum ad alias personas, distinguunt & constituunt veras perfectiones, personas nimirùm & hypostases, ut subsequente dissertatione dicetur: ergo sunt veræ perfectiones.

Confirmatur argumentum 1. ex eo, quòd relationes, etiam secundùm esse *Ad*, sint aliquid reale,

le, ſcilicet nemine cogitante, eſt reſpectus primæ perſonæ ad ſecundam & tertiam: Sed quidquid eſt reale in Deo, eſt perfectio. 2. Relationes prout ſunt reſpectus ad alias perſonas, ſunt in Deo: at quidquid eſt in Deo, eſt perfectio: ergo, &c.

Objicies 1. Auguſtinus lib. 7. de Trinitate cap. 1. ſic loquitur: *Deus ad ſe dicitur & magnus, & bonus, & juſtus*: unde ſic arguitur: Ex Auguſtino, omnis perfectio in Deo eſt abſoluta, ad ſe enim dicitur: ergo relationes, cum non ſint quid abſolutum, reduplicativè prout ſunt relationes, non ſunt perfectiones in divinis.

Reſp. neg. maj. ſcilicet Augnſtinus eo loci loquitur tantùm de perfectionibus abſolutis, ut ſunt magnitudo, bonitas, juſtitia, quarum exemplum adducit, ut probet, in divinis perfectiones dici ad ſe, non autem ad aliud.

Objicies 2. Si relationes eſsent perfectiones plura ſequerentur abſurda: nam 1. eſsentia ſola non eſset infinitè perfecta, ei nimirùm deeſset perfectio relativa: 2. Tres perſonæ ſimul ſumptæ, plus continerent perfectionis, quàm una ſola perſona: 3. Filius eſset perfectior Spiritu ſancto: nam ei duæ relationes conveniunt, ad Patrem nimirum cujus eſt Filius, & ad ipſum Spiritum ſanctum cujus eſt principium; cum è contra una tantùm relatio, paſſiva nimirùm, Spiritui ſancto conveniat.

Reſp. ad 1. neg. maj. Ad cujus probatione, negandum eſt ſequi abſurda, quæ contra theſim objiciuntur. Ratio eſt, quia infinita perfectio ſive trium relationum ſimul, ſive cujuſque in particulari ſpectatæ, continetur in eſsentiâ divinâ, eò quòd relationes ſint actu realiter idem cum ipsâ: ita ut ſicut quælibet trium relationum eſt ipſamet eſsentia divina, ita etiam eſsentia divina ſit quælibet trium relationum. Eo principio nixus ſanctus Auguſtinus lib. 6. de Trinitate, cap. 8. docet, *tantum eſſe ſolum Patrem, vel ſolum Filium, vel ſo-*

lum Spiritum sanctum, quantum tres personæ simul sumptæ.

Objicies 3. Thesis quâ docetur, relationes esse perfectiones, destruit æqualitatem personarum: scilicet eæ personæ non sunt æquales, quarum una habet perfectionem, quam altera nec habet, nec habere potest: atqui una ex divinis personis habebit perfectionem, quam altera nec habet, nec habere potest: prima persona v. g. habet perfectionem paternitatis, nec tamen habet, aut habere potest perfectionem filiationis, quia paternitas excludit filiationem: neque enim eadem persona potest esse simul Pater & Filius, cum nullum ens possit se ipsum producere.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. neg. min. Ad 3. dist. ant. Prima persona nec habet formaliter nec habere potest filiationem, conc. ant. nec habet, nec habere potest virtualiter seu eminenter, neg. ant. Ratio est, quia relationes non sunt perfectiones simpliciter simplices, ut loquuntur scholastici; sed perfectiones secundùm quid, tum quia non sunt meliores ipsæ, quàm non ipsæ: nec enim in divinis melius est habere paternitatem, quàm filiationem; tum etiam quia ut perfectio sit simpliciter simplex, requiritur, ut non excludat aliam aut majorem aut æqualem; ac proindè cum relationes sese invicem excludant, non possunt esse perfectiones simpliciter simplices.

Objicies 4. Si relationes sint perfectiones, tres res erunt in Deo: sed in Deo non sunt tres res, alioquin essent tres substantiæ, quod damnatum est in Ario.

Resp. dist. maj. Tres res relativæ erunt in Deo, conc. maj. nempè cum tres personæ sint realiter distinctæ, reverà sunt tres res relativæ: Erunt tres res absolutæ, neg. maj. Damnatus est Sabellius quòd tres res relativas non admiserit; Arius verò, quòd tres res absolutas asseruerit: *Cum enim* (ait Augustinus lib. 7. de Trinitate, cap. 4.) *conare-*

naretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu tenet, de Domino Deo creatore suo, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diversitas. Rursus non esse tria quædam, non poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est.

QUÆSTIO VI.

Vtrum cuilibet relationi propria conveniat existentia.

Not. 1. NEmo revocat in dubium, quin in Deo ante relationes intellecto, unica sit existentia, & quidem absoluta: siquidem in illo priori Deus concipitur essentiam absolutam habere, ac proindè existentiam absolutam, cum (ut harum Institutionum tomo II. dictum est) ne per mentem quidem essentia Dei distincta sit ab illius existentiâ.

Not. 2. Licèt omnes theologi fateantur, in illo priori, in quo Deus antè relationes concipitur, unicam existentiam esse; non conveniunt tamen unam esse tantùm, si cum relationibus intelligatur: scilicet nonnulli contendunt, tres in Deo, si consideretur in illo statu, existentias, non absolutas quidem, sed relativas admitti debere; èontra docent alii, nullam in Deo sic concepto existentiam esse relativam, sed unam tantùm absolutam, quæ tribus relationibus conveniat.

CONCLUSIO. Deo concepto cum relationibus, nulla convenit existentia relativa.

Probatur. Nec Scripturę nec Patres, cum agunt de SS. Trinitate, usquam meminerunt existentiæ relativæ.

Primò, quoties Scripturæ Deo tribuunt exi-

stentiam, semper intelliguntur de existentiâ absolutâ: scilicet existentiæ nomine semper exprimunt absolutam illius essentiam: sic cum in Exodo Deus ipse dicit: *Ego sum qui sum*, vox hæc, *Sum*, in ultimo membro significat existentiam, seu actum existendi, & in priore significat essentiam, seu quidditatem Dei, hoc est, actus existendi prædicatur de Dei essentiâ, ita ut hic sensus sit, Dei essentia posita est in actu existendi necessario. Sic etiam apud Joannem cap. 1. cum dicitur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Hoc erat in principio apud Deum*, verbum substantivum *Erat*, æternitatem, ac proinde existentiam absolutam significat.

Secundò. Eodem existentiæ nomine Patres usi sunt, ut Verbi quidditatem exprimerent. Asserebant Ariani, Verbum non habere Dei essentiam: contendebant ècontra Catholici, inesse Verbo essentiam Dei: Illi probabant, essentiam Dei non esse in Verbo, ex eo, quòd semper non extitisset; isti verò demonstrabant, essentiam Dei, Verbo convenire, quòd semper extitisset: *Eos autem* (inquit Concilium Nicænum I.) *qui dicunt*, *Erat quando non erat, & priusquam nasceretur, non erat, anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia*: ergo tum Catholici, tum hæretici existentiam sumebant pro ipsâmet Dei essentiâ, seu (ut scholastici loquuntur) pro ipsâ Dei quidditate.

Tertiò. Catholici qui labente quarto sæculo Antiochiæ contendebant, tres hypostases in Deo admitti debere, redierunt in concordiam cum iis qui unicam admittebant, postquam isti audierunt, illos hypostasis nomine existentiam intelligere, simulque cum illis confessi sunt, unicam in Deo existentiam, seu unicum esse reperiri: *Una est Dei, & sola natura quæ verè est* (inquit Hieronymus in Epist. ad Damasum, pro unicâ hypostasi pugnans adversùs Græcos) *id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Cætera*

tera quæ creata sunt, etiamsi videantur esse, non sunt, quia aliquando non fuerunt: & potest rursum non esse, quod fuit.

Quartò. Augustinus asserit, existentiam in relationibus divinis dici in ordine ad subjectum, non autem in ordine ad terminum: *Quod enim est* (ait lib. 7. de Trinitate, cap. 4.) *ad se dicitur: Pater autem ad Filium*: unde sic conficitur argumentum: Omnis existentia convenit relationi in ordine ad subjectum, non autem in ordine ad terminum: ergo totuplex tantùm est existentia relationum, quotuplex est earum subjectum; ac proinde cum in divinis unicum sit, divina nimirùm essentia, cui relationes concipiuntur advenire, unica pariter est harum existentia, & quidem absoluta, cum Dei essentia sit absoluta.

Quintò. Si sint in divinis tres existentiæ relativæ, tres erunt pariter essentiæ relativæ; nam existentia proportionatur essentiæ, hoc est, ejusdem cum essentiâ debet esse generis; erunt quoque tres durationes: nimirùm existentia concipi non potest sine duratione; erunt etiam tres æternitates: siquidem quælibet existentia erit æterna: at si sint tres essentiæ, si tres durationes, si tres æternitates, etiam relativæ, dici poterit, tres esse æternos, tres increatos, non adjectivè tantùm, sed etiam substantivè: quod est contra symbolum quod Athanasio tribuitur: *Et tamen non tres æterni, sed unus æternus.*

Objicies 1. S. Augustinus in Psalmum 68. sic loquitur: *Quidquid est Pater, quod Deus est, hoc est Filius, hoc Spiritus sanctus: Cum autem Pater est, non illud est, quod illud est.* Hæc etiam habet lib. 7. de Trinitate, cap. 4. *Aliud est Deo esse, aliud Patrem esse*. Ex iis autem Augustini verbis sic arguitur: Ibi non est unica existentia relativa, ubi plures personæ habent distinctum esse relativum: sed in Deo personæ habent distinctum esse relativum; siquidem (Augustino teste)

teste) esse Patris quâ Pater est, non est esse Dei quâ Deus est: ergo, &c.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia multiplex illud esse relativum dicit tantùm plures terminos: at plures termini eâdem existentiâ possunt existere, & reverà existunt in divinis. Nec aliud voluit Augustinus: siquidem cum asseruit, quòd esse Dei quâ Deus est, non sit esse Patris quâ Pater est, non sumpsit verbum substantivum *Esse*, pro actu existendi, sed pro notione tantùm, hoc est, docuit, Deum non dicere ordinem ad Filium, quâ Deus est præcisè, sed quatenus Pater, seu quatenus generat. Nec id mirum est, cùm esse Dei ut Deus est præcisè, nec sit Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus, sed esse Dei tunc tantùm est Pater, aut alia persona: cum adjunctum habet terminum notionalem.

Objicies 2. Tot sunt existentiæ, quot sunt entitates reales: siquidem non possunt esse plures entitates reales, quin sint plures entitates in actu: entitates autem non sunt in actu, nisi per existentiam, scilicet existentia est id, per quod res est in actu, seu extra suam causam, extra suum principium: atqui in divinis sunt plures entitates reales, paternitas nimirum, filiatio, & spiratio passiva: ergo sunt etiam plures existentiæ reales.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia plures entitates reales possunt esse in actu, hoc est, extra suum principium, extra suam causam, aut per existentiam propriam, aut per adjunctam & communem: entitates absolutæ sunt in actu per propriam existentiam, relativæ verò per existentiam subjecti: nec id mirum est; siquidem relativum non aliud est, quàm modus seu modificatio, seu affectio subjecti: at modi, modificationes, affectiones subjecti, non existunt, nisi per existentiam subjecti, in quo recipiuntur.

Con-

Confirmatur reſponſum ex Cyrillo, qui Dialogo 2. probat, Ingenitum in divinis propriam exiſtentiam non habere quòd ſit proprium Dei Patris: *Ecquem* (inquit) *in Deo locum habere putandum eſt Ingenitum? Nam ſi Ingenitum ipſum eſt per ſeſe, & in extantia propria poſitum; eſt autem hoc, ut illi aſſerunt, proprium Dei & Patris, diverſum quippiam erit ab eo, cujus eſt proprium. Nam quod alicujus eſt, & propriè conſtitutum exiſtit, diverſum plane eſt ab eo cujus eſt: atque ita duplicatur ſimplex natura Patris, eaque ex Patre & Ingenito componitur.*

Objicies 3. Id omne quod realiter producitur, propriam habet exiſtentiam, nempè terminus productionis eſt exiſtentia, ſeu poſitio rei extra ſuum principium, aut extra ſuam cauſam: atqui relationes realiter producuntur, Filius v. g. realiter generatur à Patre, & Spiritus ſanctus à Patre, Filioque ſimul producitur: ergo, &c.

Reſp. ad 1. neg. maj. Ad 2. diſt. ant. Terminus productionis eſt exiſtentia, vel communis, vel propria, conc. ant. propria tantùm, neg. ant. Equidem cum Filius producitur, recipit exiſtentiam, ſed ea exiſtentia non aliud eſt, quàm divinæ eſſentiæ exiſtentia, quæ illi cum eſſentiâ, à quâ ne virtualiter quidem diſtinguitur, communicatur. Terminus productionis ſe habet in divinis reſpectu exiſtentiæ, ſicut ſe habet reſpectu eſſentiæ: ergo quemadmodum multiplicato termino non multiplicatur eſſentia: ita etiam nec exiſtentia multiplicatur multiplicato termino.

QUÆSTIO VII.

Vtrum in divinis sit absoluta subsistentia.

Not. 1. PEr subsistentiæ nomen intelligitur forma, à quâ res dicitur subsistens. Res verò duobus modis subsistens concipitur, vel in se, vel in alio: subsistit in se, cum non indiget alio, aut tanquam subjecto cui inhæreat, aut tanquam principio à quo recipiat suum esse, aut tanquam formâ per quam habeat certum existendi modum, per quem sit incommunicabilis, & fiat hypostasis sive persona: Econtra subsistit in alio cùm eo indiget, aut tanquam subjecto inhæsionis, aut tanquam principio per quod suum esse recipiat, aut tanquam formâ per quam habeat certum existendi modum, per quem modum sit incommunicabilis, & fiat hypostasis seu persona.

Not. 2. Certum est apud omnes theologos 1. essentiam divinam, conceptam sine relationibus, esse subsistentem, si nomine subsistentis intelligatur res quæ non indiget alio, tanquam subjecto cui inhæreat: id nimirum proprium est cuilibet substantiæ, ut est essentia divina, etiam ante relationes concepta. Certum est 2. eandem essentiam in statu, de quo agitur, intellectam, esse subsistentem, si nomine subsistentis intelligatur ens quod non indiget alio, tanquam principio à quo suum esse recipiat: scilicet essentia divina ex se ipsâ & independenter à quolibet principio habet suum esse, suum existere. Certum est 3. essentiam divinam, in illo priori de quo est quæstio, conceptam, non esse subsistentem incommunicabiliter: neque enim sic apprehensa, est incommunicabilis, non est hypostasis, non est persona: si enim sic intellecta

forret

ſoret incommunicabilis, nullæ forent in divinis proceſſiones: quod eſt hæreticum.

Not. 3. Scholaſtici apud quos, quæ mox obſervavimus, certa ſunt, non conveniunt, an quarto modo à tribus relatis diverſo eſſentia divina, ante relationes concepta, ſit ſubſiſtens. Pluribus Thomiſtis placet ſententia quæ aſſerit, eſſentiam divinam conceptam ante relationes ſubſiſtere ſubſiſtentiâ abſolutâ, quæ poſtea concipiatur tribus perſonis communicari: aliis è contra negans opinio videtur probabilior.

Conclusio. Eſſentia divina ante relationes concepta nullam habet ſubſiſtentiam abſolutam.

Probatur. Id admitti non debet in divinis quod nec Scriptura nec traditio admiſerunt: ſunt enim ſoli fontes, ex quibus erui debent concluſiones theologicæ: atqui nec Scriptura nec traditio ſubſiſtentiam abſolutam admiſerunt in divinis: ergo non debet admitti. Probatur min. Subſiſtentia eſt certus quidam modus exiſtendi, qui eſſentiæ jam ſimpliciter exiſtenti concipitur advenire: ſed nec Scriptura nec Patres admiſerunt modum exiſtendi abſolutum, qui eſſentiæ jam ſimpliciter exiſtenti conciperetur advenire: ſiquidem admiſerunt tres tantùm exiſtendi modos, & quidem relativos, qui eſſentiæ divinæ jam ſimpliciter exiſtenti concipiuntur advenire; non enim alios exiſtendi modos in divinis admiſerunt, quàm quos vocibus, perſonæ, ſubſiſtentiæ, hypoſtaſis, expreſſerunt: ſed per perſonas, ſubſiſtentiam, hypoſtaſim, modos relativos intellexerunt: hinc damnati ſunt Sabelliani, quòd in Trinitate perſonas confunderent: hinc etiam Orientales litem olim intentarunt Occidentalibus, quòd tres hypoſtaſes admittere detrectarent: hinc quoque factum eſt ut tunc tantùm Occidentales dixerint, tres hypoſtaſes eſſe in Trinitate, cum certiores facti ſunt, Orientales eo loquendi modo nō aliud intelligere, quàm quod Occidentales nomine perſonarum in-

intelligebant. Vide, quæ subsequentis dissertationis quæstione primâ de hypostasis ac personæ nominibus dicentur.

Confirmatur argumentum 1. ex eo quòd Patres ultrà hypostases, personas, relationes, nihil in divinis admiserint præter essentiam, naturam, substantiam: iis enim nominibus idem significatum voluerunt. 2. Contenderunt, personis nihil aliud communicari, quàm essentiam, substantiam, naturam divinam; nec usquam asseruerunt, illis communicari subsistentiam illam absolutam quam postremis hisce temporibus excogitarunt scholastici. 3. Docuerunt, naturam, essentiam, substantiam in eo positam esse, quòd sit communis, nec aliquâ proprietate singulari definita sit; subsistentiam verò, personam, hypostasim, dixerunt esse naturam singulari proprietate definitam, hoc est, in certâ, definitâque re consistentem: illam adversùs Arianos asseruerunt esse unicam, istam verò adversùs Sabellianos docuerunt esse triplicem tantùm: ergo ne in illorum quidem mentem venit, esse subsistentiam aliquam, quæ communis sit & absoluta. 4. Si natura suam subsistentiam habeat sine personis, sine relationibus, Patres dicere potuissent, unum esse in Trinitate subsistentem, scilicet unum esset aliquod complexum, concretum, compositum ex naturâ & subsistentiâ: sed Patres tantùm abest ut aliquando dixerint, unum esse in Trinitate subsistentem, quin expressis terminis id negaverint: Hilarius in libro de Synodis post expositam Sirmiensis Concilii fidem, docet in hoc positum esse dogma Catholicum, quòd *non unus sit subsistens, sed una substantia non differens*. Hieronymus epist. 57. scribit, deitatem in tribus tantùm personis subsistere: *Illa* (inquit) *sola natura est perfecta, & in tribus personis deitas una subsistit*.

Objicies 1. Patres videntur in divinis admisisse quartam subsistentiam, quæ communis sit & absoluta. 1. Agatho Papa in epistolâ quæ legitur in

sextâ

sextâ Synodo, actione quartâ, sic loquitur: *Confitemur trium subsistentiarum, sive personarum, unam subsistentiam*. 2. Augustinus lib. 7. de Trinitate, cap. 4. hæc etiam habet: *Omnis res ad se ipsam subsistit, quantò magis Deus? Si tamen dignum est, ut Deus dicatur subsistere*. 3. Sanctus Thomas quæstione 9. de potentiâ art. 5. ad 13. hæc in eundem scribit sensum: *In divinis proprietates personales hoc solùm habent, quòd supposita naturæ divinæ ab invicem distinguant, non autem sunt principium subsistendi divinæ essentiæ, ipsa enim divina essentia est secundùm se subsistens*: ergo, &c.

Resp. neg. ant. Ad cujus priorem probationem dicendum est, Agathonem Papam nomine subsistentiæ intelligere ipsam divinam substantiam, ita ut docere voluerit, in hoc positum esse mysterium Trinitatis, quòd in Deo tres sint personæ & una tantùm substantia: nec id mirum est, ut enim dicetur inferiùs, plures ex Patribus usi sunt subsistentiæ nomine, ut divinam essentiam, prout à relationibus virtualiter distinctam, exprimerent, quemadmodum usi sunt etiam substantię nomine ut significarent personam. *Quæsivit* (apud Augustinum lib. 7. de Trinitate, cap. 4.) *quid tria diceret*: *Et dixit, substantias sive personas, quibus nominibus non diversitatem intelligi voluit, sed singularitatem noluit: ut non solùm divinitas intelligatur ex eo, quòd dicitur una essentia, sed & Trinitas ex eo, quòd dicuntur tres substantiæ vel personæ*.

Ad alteram ejusdem antecedentis probationem, distinguenda sunt Augustini verba: Omnis res ad se ipsam subsistit impropriè, conc. ant. propriè, neg. ant. Subsistentia impropriè sumpta, idem est cum substantiâ: *Sicut enim* (ait ibidem Augustinus) *ab eo quod est esse, appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere, substantia dicitur*. Econtra subsistentia propriè sumtpa, significat certum substantiæ existendi modum. Priore modo non

non autem posteriore, Augustinus sumpsit verbum *Subsistit*, hoc est, docuit, substantiam, prout est substantia, dici ad se ipsam, seu non dicere ordinem ad aliquem terminum; unde verbis quæ nobis objecta sunt, hæc alia præmittit: *Absurdum est autem, ut substantia relativè dicatur, omnis enim res ad se ipsam subsistit*: at verò non sumpsit idem verbum *Subsistit* propriè, prout significat certum substantiæ existendi modum; pro quo tamen existendi modo sumitur, cum divinæ essentiæ subsistentia tribuitur.

Ad tertiam ejusdem antecedentis probationem, distinguenda sunt pariter S. Thomæ verba: Ipsa divina essentia est secundùm se subsistens, sumendo subsistentiam impropriè, hoc est, pro existentiâ simpliciter & absolutè, conc. ant. sumendo propriè, hoc est, pro certo existendi modo, neg. ant. Igitur non aliud loco nobis objecto vult S. Thomas, quàm quòd essentiæ divinæ conveniat existentia independenter à relationibus: nec id mirum est, quippè quòd existere simpliciter præsupponatur certo existendi modo, qui per subsistentiam propriè dictam habetur. Confirmatur responsio ex simili loquendi ratione, quâ S. Doctor utitur in 3. dist. 6. quæst. 2. art. 2. ad 2. *In Deo* (inquit) *ipsa essentia, subsistens est: unde ei secundùm se debetur esse, imò ipsa est suum esse subsistens*; eo autem in loco (ut patet) S. Thomas concludit, esse, seu existentiam, deberi essentiæ divinæ, ex eo quòd sit essentia divina, imò ipsam esse suam existentiam, quia essentia divina concipi non potest sine actuali existentiâ: quemadmodum ergo in iis verbis vox *Subsistens*, sumitur pro *Existens*: ita & in iis quæ in argumento nobis objecta sunt.

Objicies 2. Terminus iste concretus: *Deus*, includit subsistentiam, & tamen non includit personas, cum ab illis præscindat: atqui non includit subsistentiam relativam, neque enim Deo, ut in instanti rationis ante relationes concepto, quid-

quidpiam relativum convenit: ergo sic intellecto convenit absoluta subsistentia. Major in quâ positas est difficultas, sic ostenditur. Ille terminus includit subsistentiam, quo significatur ens habens divinitatem; neque enim ens concipi potest habens formam, nisi concipiatur subsistens: sed hocce termino concreto, *Deus*, significatur ens habens divinitatem: ac proindè includit subsistentiam.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. ant. Ad 3. nego, ens concipi non posse habens formam, nisi concipiatur subsistens: satis nimirum, est ut sit simpliciter existens, seu non requiritur, ut existat certo aliquo modo, qui quidem modus (ut dictum est) per subsistentiam habetur: unde cum ens, quod in hâc voce, *Deus*, significatur ut habens formam, existat ante relationes, potest præscisus ab illis, concipi habens formam deitatis, seu esse, non quidem simpliciter, sed esse à se, & independenter ab alio.

Objicies 3. Quod operatur, conceptum ante relationes, aliquam habet subsistentiam independenter à relationibus; siquidem actiones sunt suppositorum, seu subsistentium: atqui essentia divina, concepta ante relationes, operatur: nimirùm creat, intelligit, vult: Si enim in illo statu non operaretur, creatio, intellectio, volitio non essent communes toti Trinitati: nempè communes sunt tantùm, quòd sint ab essentiâ quæ personis communis est: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. Actiones sunt suppositorum, in causis in quibus sunt supposita, conc. ant. in causis in quibus non sunt supposita, neg. ant. scilicet ad operandum, absolutè loquendo, satis est existentia, quæ quidem (ut sæpiùs observatum est) reperitur in essentiâ divinâ conceptâ ante relationes.

Confirmatur responsum ex eo quòd in Christo natura humana per mẽtem præscisa à sui cum Verbo unione, concipiatur tamen ut operativa,

pro-

proprium nimirùm est intelligenti naturæ, ut cognoscat & amet,) & tamen sine supposito in eo statu concipitur; neque enim aliud habet suppositum, aliam hypostasim, aliam personam, quàm personam, hypostasim, & suppositum Verbi.

Nec tamen ex principiis nostris sequitur, essentiam generare, quia intellectio non est generativa, nisi modificata sit per relationem paternitatis. Addendum est, essentiam divinam in illo priori habere suppositum, secundùm entitatem sumptum, licèt non secundùm terminum: siquidem relationes, hypostases, personæ, sunt eadem realiter entitas cum essentiâ divinâ, ut fusè superiùs à nobis probatum est.



DISSERTATIO QUARTA.

De Personis in communi.

Not. DIvinarum personarum in communi exponemus 1. nomina; 2. essentiam; 3. proprietates.

QUAESTIO PRIMA.

De nominibus personarum in communi.

Not. DIcemus hìc 1. de nominibus, quibus Latini Patres usi sunt, ut personas divinas in communi sumptas exprimerent: 2. de nominibus quæ à Græcis adhibita sunt: 3. quæremus, quo tempore tum Latini, tum Græci Patres convenerint de adhibendo hypostasis nomine.

Caput Primum.

De nominibus quibus Latini Patres usi sunt ut personas divinas exprimerent.

Concl I. Latini Patres variis nominibus usi sunt, ut divinas personas in communi sumptas exprimerent.

Probatur enumeratione. *Primò*, nonnunquam *Substantiæ* dicuntur à Patribus: *Cum enim* (inquit Augustinus lib. 7. de Trinitate, cap. 4.) *conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu tenet, de Domino Deo creatore suo.... timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur diversitas. Rursus non esse tria quædam non poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est.... Quæsivit, quid tria diceret: Et dixit substantias sive personas, quibus nominibus non diversitatem intelligi voluit, sed singularitatem noluit.* Verùm observandum est, Patres, cùm substantiam usurparunt pro persona, eam opposuisse essentiæ, ut patet ex loco, quem mox ex Augustino laudavimus.

Secundò; Personæ SS. Trinitatis à Latinis Patribus aliquando *Subsistentiæ* dicuntur. *Sabellius* (verba sunt Ambrosii in Symbol. Apost. cap. 2.) *docuit, unam subsistentiam esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unamque trinominem personam: Sed dum omnes unam esse personam reputat, nihil esse unamquamque designat.* Utitur eodem nomine Romana Synodus, quæ sub Agathone celebrata fuit; profitetur nimirùm *unitatem quidem essentiæ, trinitatem verò personarum, sive subsistentiarum.* Anastasius Bibliothecarius Præfatione in septimam Synodum hæc scribit: *Sed & illud notandum, quoniam ubicumque in hujus Synodi textu subsistentiam posui, personam intelligi volui.*

Ter-

Tertiò, passim & ordinariè Latini Patres usi sunt *Personæ* nomine, ut id exprimerent, quod in Trinitate commune non est, sed singulare. Auctor libri de Trinitate, qui vulgò Novatiano tribuitur, auditque tanquam scriptor tertii sæculi, cap. 21. docet, Christum *secundam esse personam post Patrem*. Eandem vocem in ordinario Latinorum usu fuisse, testatur Alexandrina Synodus, quæ anno 362. celebrata est sub Athanasio. Hieronymus epistolâ 57. quæ est ad Damasum Papam, sic loquitur: *Sufficiat nobis dicere unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas*. Augustinus lib. 7. de Trinitate, capite 4. eundem Latinorum usum hisce verbis exprimit: *Itaque loquendi causa de ineffabilibus, ut fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est à nostris Græcis, una essentia, tres substantiæ: à Latinis autem, una essentia vel substantia, tres personæ*. Symbolum quod Athanasio, sed falsò, tribuitur, eandem adhibet vocem: *Alia est enim* (inquit) *persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti*. Concilium Lateranense IV. eum terminum pariter adhibuit: *Nos autem* (ait capitulo 2.) *sacro & universali Concilio approbante, credimus & confitemur cum Petro, quòd una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter est Pater & Filius & Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac singulatim qualibet earumdem*.

Quæres 1. quo tempore Latini personæ nomen usurpare cœperint ad id exprimendum quod non commune, sed singulare est in SS. Trinitate.

Respondet Facundus Hermianensis lib. 1. pag. 19. personæ ac subsistentiæ nomina tum primùm adhibita fuisse, cum orta est heresis Sabellii: *Nam* (inquit) *sic Ecclesia Christi, etiam cum necdum ad distinctionem Patris, & Filii & Spiritus sancti uteretur nomine personæ, tres credidit & prædicavit,*

cavit, Patrem & Filium & Spiritum sanctum: Personarum autem nomen, nonnisi cum Sabellius impugnaret Ecclesiam, necessariò in usum prædicationis assumptum est, ut qui semper tres crediti sunt & vocati, Pater & Filius & Spiritus sanctus, unoquoque simul, & communi personarum nomine vocarentur.

CAPUT II.

De nominibus quibus Græci usi sunt ut divinas personas exprimerent.

CONCL. GRæci Patres *Hypostasis* nomine usi sunt, ut id exprimerent, quod Latini per personas.

Probatur. *Primò*, Dionysius Alexandrinus in responsione ad propositionem quartam Pauli Samosateni, de SS. Trinitate loquens, hæc scribit: *Duæ hypostases (Patris scilicet & Filii) inseparabiles sunt, & subsistens Patris Spiritus, qui erat in Filio.*

2. Alexander Episcopus Alexandrinus, à quo Arius primùm damnatus est, in Epistolâ ad Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum scribit, *proprio modo constantem hypostasim Filii significasse Ioannem his verbis: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Addit posteà, *Patris & Filii duas esse hypostasi naturas.*

3. S. Basilius Epistolâ 125. laudat S. Epiphanium, quòd tres hypostases admittendas esse scripsisset in literis, quas Antiochiâ ad eum dederat: *Illud insuper & mentem meam benè satis habuit, quòd in reliqua egregiè accuratèque (ut theologum decebat) disputata adjecit tua diligentia, necessum esse omni modo confiteri tres hypostases.*

4. Concilium Oecumenicum II. in Synodicâ

ad Damasum, agnoscit unam divinitatem *in tribus perfectis subsistentiis* (græcè, hypostasibus) *sive in tribus personis*. Concilium Ephesinum Anathematismo 4. eodem utitur nomine: *Si quis duabus personis, sive hypostasibus, eas voces attribuit, quæ in euangelicis & apostolicis scripturis passim occurrunt, & alias quidem homini, tanquam seorsim à Dei Verbo considerato, adscribit, alias verò tanquam Deo convenientes, soli Dei Patris Verbo adaptat, anathema sit*. Eandem loquendi rationem legere est in Concilio Chalcedonensi actione 5. nec non in Epistolâ Agathonis Papæ ad sextam Synodum, quæque ejusdem sextæ Synodi actione 4. refertur.

Quæres 1. utrùm omnes Græci Patres *hypostasis* vocem usurpaverint pro personâ, seu pro eo, quod in Trinitate commune non est, sed singulare.

Resp. negativè: nam 1. Nicæni Patres subsistentiam, seu (ut habet exemplar Græcum) hypostasim, cum substantiâ confudisse videntur in expositione fidei, ubi sic loquuntur: *Eos autem qui dicunt, Erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam nasceretur, non erat: & quia ex nullis substantibus factus est, aut ex alia subsistentia vel substantia .... anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia*. 2. Epistola Synodica Concilii Sardicensis apud Theodoretum historiæ lib. 2. c. 6. (si tamen sit Concilii Sardicensis, nec enim apud Athanasium reperitur) fidem facit, damnatos esse Arianos, quòd *differentes esse hypostases assererent Patris & Filii & Spiritus sancti*. 3. Athanasius in Oratione quintâ contra Arianos hæc scribit: *Vt autem unum est principium, & ideo unus Deus: ita planè ac reverà una est, quæ verè est essentia & hypostasis*. 4. Cyrillus Hierosolymitanus in eundem sensum scribit Catechesi sextâ, Deum esse *multinominem & omnipotentem & unius hypostasis*.

Quæres 2. quo tempore Patres Græci hypo-

stasim

ftafim frequentiùs ufurpare cœperint pro eo, quod in Trinitate fingulare eft.

Refpondet Baronius in Annalibus Ecclefiafticis ad annum 320. Græcos *Hypoftafim*, pro eo, quod Latini perfonam appellant, frequentiùs ufurpaffe ab anno 319. Tunc fcilicet Alexandriæ celebrata fuit Synodus, in quâ (eodem Baronio tefte) Ofius Epifcopus Cordubenfis author fuit Patribus, ut definerent hypoftafim ufurpare pro fubftantiâ, eâque voce uterentur folùm ad exprimendum id, quod in Trinitate non commune, fed fingulare eft.

CAPUT III.

Quo tempore Latini convenerint de adhibendo hypoftafis nomine.

CONCL. LAtini Patres multis annis detrectarunt uti hypoftafis nomine ad exprimendas perfonas SS. Trinitatis.

Probatur. *Primò*, ubi imperante Juliano Meletius Antiochenæ Ecclefiæ reftitutus eft, & Paulinus à Lucifero Calaritano ejufdem Ecclefiæ ordinatus eft Epifcopus, quòd omnes Catholici cum Meletio, Catholico quidem, fed ab hæreticis ordinato, qui eum Semiarianifmo favere cenfebant, convenire detrectarent, gravis inter Meletianos & Paulinianos orta eft de hypoftafi controverfia. Contendebant illi, tres hypoftafes effe in divinis admittendas; afferebant ifti, unicam tantùm admitti debere: utrique fibi invicem hærefeos notam inurebant, Paulino quidem adhærentes, Meletianis Arianifmum imponebant; Meletiani verò Sabellianifmi Paulinianos infimulabant: *Qui* (verba funt Bafilii in Epiftolâ 391.) *ufiam & hypoftafim idem effe ftatuunt, coguntur perfonas* (quâ voce Meletiani folas functiones intelligebant) *tantummodò fateri effe diverfas, &*

in eo ipso, quòd hypostases tres dicere verentur, Sabellii impietatem non videntur effugere, qui & ipse passim propriam notionem confundens, personas (hoc est, ut intelligebat Basilius, functiones ac nomina) *distinguere conatur, unam & eandem hypostasim affirmans, pro eo atque res tulerit, variè transformari*. De eâdem lite hæc habet Gregorius Nazianzenus oratione 32. *Diversæ fidei speciem præbuit levis illa & jejuna de vocum sono altercatio. Hìc deindè & Sabellianismus ob tres personas excogitatus est, & Arianismus ob tres hypostases. Quorum utrumque pertinax contendendi studium effinxerat.*

Secundò, Athanasius litem de unâ, aut tribus hypostasibus, evocavit ad Concilium Alexandrinum, quod post obitum Constantii, imperante Juliano, anno 362. celebratum est.

Qui tres hypostases admitti debere contendebant, interrogati fuerunt in Alexandrinâ Synodo an per tres hypostases intelligerent tres essentias, tres substantias, tria principia; quemadmodum intellexerant Ariani: *Interrogatique sunt* (verba sunt Epistolæ Alexandrini Concilii) *num pro Arianorum sententia alienas peregrinasque, ac diversæ à se invicem substantiæ personas esse velint, & unamquamque hypostasin per se ac seorsum divisam esse pro ratione cæterarum creaturarum, eorumque qui ex hominibus nascuntur, existiment. An sic intelligant diversas res, quale est aurum, argentum, æs. An, ut alii hæretici, sub istis vocibus tria principia, & tres maximos Deos constituant*. Cui quidem interrogationi Meletiani responderunt, se nequaquam id intelligere, quod quæsiti fuerant: *Cæterum illi affirmabant, se ita nec dixisse, nec sensisse*. Addiderunt, se ideò tres hypostases admittere, ne nomine tenus tantùm, sicut olim Sabelliani, Patrem Filium & Spiritum sanctum distinguere viderentur. *Percunctantibus autem nobis, qua ratione ista dicerent, aut cur omninò istiusmodi vocabulis uterentur,*

res-

reſponſum dederunt, ſeſe in Trinitatem credere, non quæ nomine tenus Trinitas, ſed quæ verè Trinitas eſſet, & ſubſiſteret .... Se ſcire, eſſe ſanctam Trinitatem, ut tamen una ſit deitas & unum principium: & Filium ſe agnoſcere coeſſentialem ſuo Patri (ut dixerunt Patres) & Spiritum ſanctum non creaturam, neque alienum, ſed proprium & indiſgregatum ab eſſentia Patris & Filii.

Econtra qui tres hypoſtaſes rejiciebant, contendebantque, unam tantùm in SS. Trinitate admitti debere, interrogati ſunt, *num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, ut ſublatos vellent in Trinitate Filium & Spiritum ſanctum, quaſi Filius eſſentia careat, aut Spiritus ſanctus non ſubſiſteret*. Ejuſmodi autem quæſtioni reſponderunt, ſe ideò tantùm tres hypoſtaſes rejicere, quòd hypoſtaſis nomine uſiam ſive eſſentiam aut naturam intelligi crederent: *Qui & ipſi quoque affirmarunt, neque ita ſe dicere, neque ſe ita ſenſiſſe unquam, ſed hypoſtaſin eos intelligere idem eſſe cum uſia: unam autem ideo ſeſe hypoſtaſim intelligere, partim quia Filius ex eſſentia Patris ſit, partim quia in tribus identitas ſit naturæ: unam enim ſeſe deitatem, & unam naturam credere, neque aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus ſancti eſſe naturam.*

Ubi ſive Meletio, ſive Paulino adhærentes audierunt ſibi invicem datam hypoſtaſis interpretationem, mutuam inter ſe pacem inierunt, ſeſe habuerunt pro Catholicis: *Illi* (verba ſunt Epiſtolæ Synodicæ) *qui eo crimine poſtulati erant, quòd tres hypoſtaſes inducerent, cum iſtis in eandem ſententiam convenerunt: viciſſimque illi qui unam hypoſtaſim aſſeverarant, iſtorum interpretationi acquieverunt. & ambæ factiones pariter Arium execratæ ſunt ut Chriſti hoſtem: Sabelliumque & Paulum Samoſatenſem ut impios; Valentinum item & Baſilidem ut alienos à veritate; Manichæum quoque ut malorum machinatorem.*

Tertiò, Paulinus (Epiphanio teſte, hæreſi 77.)

Alexandrinæ Synodi decretum approbavit, sibique adhætentibus permisit, ut tam hypostases tres, quàm unam hypostasim affirmarent: Econtra qui stabant à Meletii partibus, ejusdem Synodi decreto non obtemperarunt, exagitarunt nimirum eos, qui tres hypostases admittere detrectarent: *Non igitur, prò dolor* (inquit Hieronymus Epist. 57. quæ est ad Damasum Papam) *post Nicænam fidem, post Alexandrinum juncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arianorum præsule, & Compensibus* (intelligit adhærentes Meletio, qui urbicis Ecclesiis ab Eudoxio, Arrianæ partis Antiochiæ Episcopo, exclusi, extra urbem in campis suos conventus celebrabant) *novellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui, quæso, ista Apostoli prodidere? Quis novus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet.*

Post expositas adversùs Meletianos suas querimonias, Hieronymus profitetur, se tres hypostases dicturum, si Damasus dici jubeat: *Decernite* (inquit) *si placet, obsecro. Non timebo tres hypostases dicere, si jubetis: condatur nova post Nicænam fides, & similibus verbis cum Arianis confiteamur orthodoxi.* Addit, ancipitem se hærere, quòd vox græca *hypostasis*, apud Latinos scriptores non aliud significet, quàm essentiam & substantiam: *Tota secularium literarum schola nihil aliud hypostasim, nisi usiam novit. Et quis ore sacrilego tres substantias prædicabit?* Optat, ut Damasus prohibeat dici tres hypostases: *Sufficiat nobis dicere unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, si placet, & una teneatur. Non vanæ suspicionis est, cum in eodem sensu verba dissentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas.* Repetit

tit deinde quæ dixerat initio: *Aut fi rectum putatis, tres hypoftafes cum fuis interpretationibus debere nos dicere, non negamus; fed mihi credite, venenum fub melle latet.*

Ex iis quæ huc ufque dicta funt, patet 1. Græcos pluribus annis non admififfe Latinorum de tribus perfonis, & unâ in Trinitate effentiâ, loquendi modum. Patet 2. Latinos pluribus etiam annis detrectaffe Græcorum de tribus hypoftafibus & unâ effentiâ loquendi morem. Patet 3. utrofque, five Græcos, five Latinos, non de re fed de nomine tantùm litigaffe; ac proindè æqualiter fuiffe catholicos, & eos qui unam tantùm hypoftafim, & eos qui triplicem admittebant. Patet 4. græcam vocem, *Hypoftafis*, & Latinam, *Perfona*, folo ufu Ecclefiaftico, non autem fæculari & grammatico, adhiberi ad id exprimendum, quod in SS. Trinitate fingulare eft, Patrem nimirum, aut Filium, aut Spiritum fanctum. Patet denique 5. poft quartum fæculum, five Latinos five Græcos *hypoftafim* paffim non fumpfiffe pro effentiâ, fed tantùm pro perfonâ, quam & fubftantiam (ut fuperiùs obfervatum eft) noftri majores nonnunquam appellarunt.

QUÆSTIO II.

De perfonarum divinarum effentia.

Not. UT quæ ad divinarum perfonarum effentiam pertinent, explicentur, quærendum eft 1. quid fit perfona in genere; 2. utrum divinæ perfonæ per aliquid abfolutum, an verò per relativum conftituantur.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit persona in genere sumpta.

CONCL. Persona in genere rectè definitur, *Individua substantia completa naturæ rationalis.*

Explicatur conclusio. Persona dicitur 1. *Substantia*, eò quòd soli substantiæ conveniat, scilicet accidentia non sunt personæ. Dicitur 2. substantia *individua*, seu non tantùm quæ sit singularis, sed etiam quæ sit incommunicabilis alteri: unde essentia divina, prout est essentia, non est persona, quia sic considerata, communicari potest, & reverà Patri, Filio ac Spiritui sancto communicatur. Ob eandem rationem, licèt humanitas Christi sit humanitas singularis, non est tamen persona. Dicitur 3. individua substantia *completa*, neque enim pes, manus, imò nec anima rationalis, sunt personæ: nam licèt pes sit completus in ratione pedis, manus in ratione manûs, anima in ratione animæ; absolutè tamen loquendo, non sunt aliquid completum, nimirùm pes & manus ordinantur ad corpus, cujus sunt partes, & anima ad corpus, cum quo conjuncta constituit hominem. Dicitur 4. individua substantia completa *naturæ rationalis*, per quæ quidem verba substantiæ, quæ merè sunt materiales, excluduntur à ratione personæ.

Ex traditâ ac explicatâ eâ definitione personæ Sylvius colligit, quinque requiri ad rationem personæ, primum, quòd sit in genere substantiæ: Secundum, quòd sit naturæ intellectualis: Tertium, quòd sit ens completum: Quartum, quòd sit quid incommunicabile: Quintum, quòd subsistat per se separatim ab aliis, hoc est, in nullo alio supposito, à quo sustentetur.

Quæres, utrum suppositum, hypostasis, subsistentia, idem significent quod persona.

Resp.

Resp. affirmativè, cum hoc tamen discrimine quòd suppositum, subsistentia, hypostasis, latiùs pateant, quàm persona: nempè illa nomina conveniunt omni enti completo incommunicabili, persona verò soli naturæ intellectuali: nonnunquam tamen, cum de divinis agitur, pro eodem sumuntur: unde sicut dicitur, quòd in Trinitate sint tres personæ, ita dicitur, quòd sint tria supposita, tres subsistentiæ, tres hypostases. Vide, quæ de eorum nominum usu hujusce dissertationis quæstione primâ dicta sunt.

Caput II.

Per quid personæ divinæ constituantur.

Concl. In divinis, Personæ non constituuntur per aliquid absolutum, sed per aliquid relativum: hoc est, Persona in divinis non significat aliquid absolutum, sed tantùm aliquid relativum: seu nusquam sumitur pro essentiâ, naturâ, substantiâ divinâ, sed tantùm in concreto, aut pro Patre, aut pro Filio, aut pro Spiritu sancto; & in abstracto, vel pro paternitate, vel pro filiatione, vel pro spiratione passivâ.

Probatur 1. Personæ per id in divinis constituuntur, per quod numerum faciunt; quod enim in divinis numerum non facit, non est persona sed natura: atqui id per quod in divinis personæ numerum faciunt, non est aliquid absolutum, sed relativum tantùm; quod enim est absolutum in divinis, unum est omninò tum in Patre, tum in Filio, tum in Spiritu sancto: igitur in divinis personæ non constituuntur per aliquid absolutum, sed tantùm per aliquid relativum.

Confirmatur argumentum ex Patribus. Augustinus tractatu 39. in Joannem sic loquitur: *Hoc solo numerum insinuat, quòd ad invicem sunt, non*

non quod ad se sunt: Sermone 58. de Verbis Domini, divisionem pariter, seu distinctionem repetit ab ingenito & genito, quæ haud dubiè sunt relativa: *Nec aliqua alia causa est* (inquit) *quæ divisionem faciat personarum, nisi quòd hic ingenitus est, & ille genitus, id est, hic Pater est, & ille Filius.*

Fulgentius in libro de Trinitate, expressè docet, personas in divinis multiplicari, quòd relationem importent: *Pater* (ait) *non sibi est, sed Filio. Filius non sibi est, sed Patri. Spiritus alicujus est adspirantis, ergo ad Patrem, Filiumque refertur. Illa itaque relativa nomina Trinitatem faciunt: essentialia verò nullo modo multiplicantur.*

Toletanum Concilium XI. hæc in eundem habet scopum: *In relatione personarum numerus cernitur, in divinitatis verò substantia quid enumeratum sit, non comprehenditur. Ergo hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, & in hoc numero carent, quod ad se sunt.* Non alia Bernardo fuit mens, cum adversùs Petrum Abaelardum hæc scripsit Epist. 190. *Nam quod alter ex altero, vel alter ad alterum veracissimè dicitur, personarum sanè designatio est, non unitatis divisio.* Concilium Lateranense IV. cap. *Damnamus*, unitatem in Trinitate repetit ex absoluto, essentiâ nimirùm; sed numerum & multiplicationem repetit ex relativis: *Una*, (inquit) *summa res est, quæ nec est generans, neque genita, nec procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura.* Ex laudatis Patrum textibus evidenter patet, ea tantùm quæ sunt relativa, facere numerum in divinis; ac proindè ea sola constituere personas, à quibus (ut dictum est) numerus in Trinitate desumitur.

Probatur 2. Per id tantùm personæ divinæ constituuntur, quod in Trinitate singulare est, non

non commune: scilicet quod est commune, essentiam, seu naturam, constituit, ac proinde id tantùm debet constituere personas, quod est singulare, cum ipsæ personæ non sint communes, sed singulares, ita ut sibi invicem minimè communicentur: atqui solum relativum in Trinitate singulare est, cum è contra omne quod est absolutum, sit commune: sic Paternitas primæ tantùm personæ, Filiatio secundæ tantùm, Spiratio passiva Spiritui sancto dumtaxat convenit; è contra quidquid est absolutum, sive sit natura, sive sint attributa, communia sunt, cum ex æquo in singulis personis reperiantur.

Confirmatur argumentum ex Patribus. Basilius Epist. 391. sic loquitur: *Commune, est deitas; proprium, est paternitas.* Epistolâ 349. relationes paternitatis, filietatis, & sanctificationis vocat *separatas personæ cujusque notas & characteres.* Gregorius Nazianzenus Orat. 39. hæc scribit: *Adoramus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; ita ut proprietates* (quæ non aliud sunt, quàm relationes) *distinguamus, divinitatem autem unam faciamus.*

Theodoretus Dialogo I. hæc habet: *Mox ea quæ de divina natura dicuntur, communia sunt Patris & Filii & Spiritus sancti, ut sunt, Deus, Dominus, Omnipotens; & id genus alia: Quæ verò hypostases significant, non jam ea sanctæ Trinitatis communia sunt, sed illius hypostasis unumquodque est, cujus est proprium.* Cyrillus lib. XI. Commentariorum in Joannem, asserit, *nihil esse quod Filium à Patre dividat, ac differre faciat, quo minùs in omnibus similis, æqualisque sit, præter hoc unum, quòd Pater est.* Similem loquendi modum passim usurpat Augustinus in suis de Trinitate libris.

Probatur 3. Per id divinæ personæ non constituuntur, quod dicitur ad se, non ad alium: atqui quod dicitur ad se, non ad alium, est absolutum: ergo personæ divinæ non constituuntur per ali-

quod absolutum. Minor est evidens, unde probatur major. Per id personæ non constituuntur quod significat Dei substantiam: substantia enim Dei est communicabilis, cum ècontra personæ sint incommunicabiles; unde Concilium Florentinum in decreto fidei asserit: *Omnia quæ Patris sunt, ipsum Patrem unigenito Filio suo, gignendo, dedisse, præter esse Patrem.* Atqui quod ad se dicitur, significat Dei substantiam: *Quapropter* (inquit Augustinus lib. 5. de Trinitate, capite 8.) *illud præcipuè teneamus, quidquid ad se dicitur præstantissima illa, & divina sublimitas, substantialiter dici; quod autem ad aliquid, non substantialiter, sed relativè.* Ex eo autem principio S. Doctor concludit, singula quæ ad se dicuntur, sive sint natura, sive sint attributa, substantiam non autem personas, significare: *Quidquid ergo* (ait) *ad se ipsum dicitur, Deus, & de singulis personis singulariter dicitur, id est, de Patre, & Filio, & Spiritu sancto, & simul de ipsa Trinitate non pluraliter, sed singulariter dicitur.*

Objicies 1. Personæ divinæ per id constituuntur, quod dicitur ad se: sed id quod dicitur ad se, non est relativum, sed absolutum, Augustino teste lib. 5. de Trinitate, cap. 8. ergo divinæ personæ constituuntur per aliquid absolutum, non autem per aliquid relativum. Probatur major ex Augustino, qui lib. 7. de Trinitate, cap. 6. sic loquitur: *Non enim est aliud Deo esse, aliud personam esse, sed omninò idem.*

Assertionem illam idem Augustinus probat ex eo, quòd alioquin sequeretur, non alio modo dici tres personas in Trinitate, quàm quo in humanis dicuntur tres amici, tres propinqui, tres vicini: *Nam si esse ad se dicitur, persona verò relativè, sic dicamus tres personas, Patrem Filium & Spiritum sanctum, quemadmodum dicuntur aliqui tres amici, aut tres propinqui, aut tres vicini, quòd sint adinvicem, non quòd unusquisque eorum sit ad seipsum.*

Addit

Addit S. Doctor, eodem modo Patrem dici perſonam, quo dicitur Deus, & magnus & bonus: *Quocirca ut ſubſtantia Patris ipſe Pater eſt, non quo Pater eſt, ſed quo eſt; ita & perſona Patris non aliud quàm ipſe Pater eſt: ad ſe quippe dicitur perſona, non ad Filium vel Spiritum ſanctum; ſicut ad ſe dicitur Deus & magnus, & bonus, & juſtus, & ſi quid aliud hujuſmodi*: Ergo, ex Auguſtino, perſonæ divinæ per id conſtituuntur, quod dicitur ad ſe; proindeque per abſolutum, non autem per relativum conſtituuntur.

Reſp. ad 1. neg. maj. Ad 2. diſt. priorem partem antecedentis. Non aliud eſt Deo eſſe, aliud perſonam eſſe, à parte rei, conc. ant. nimirum eſſe Dei, ſive ſumatur pro eſſentiâ, ſive pro exiſtentiâ, non diſtinguitur realiter à perſonâ; quidquid enim eſt in Deo, Deus eſt: Ex parte noſtri intellectûs, qui unum ab alio diſtinguit cum fundamento in re, neg. ant.

Ad alteram ejuſdem antecedentis partem, reſpondendum eſt cum ſequenti diſtinctione: Sequeretur, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum dici tres perſonas, ſicut aliqui dicuntur tres amici, tres vicini, quantùm ad aliquid, conc. ant. quantùm ad omnia, neg. ant. Totum eſſe amici, vicini, propinqui, eſt ad aliud: ècontra in divinis totum eſſe Patris non eſt ad aliud: ſiquidem in eo perſona & eſſentia idem ſunt à parte rei; eſſentia autem reduplicativè prout eſſentia, ſeu, ſub conceptu formali eſſe, non eſt ad aliud; ac proinde nec perſona eſt ad aliud ſecundùm totum ac adæquatum ſuum eſſe.

Ad tertiam partem ejuſdem antecedentis reſpondendum eſt pariter cum diſtinctione: Pater ad ſe dicitur perſona, ſumendo perſonam indirectè & in obliquo, conc. ant. ſic enim ſumpta, eſt idem cum eſſentiâ: Sumendo perſonam directè & in recto, neg. ant. In Patre perſona directè & in recto dicit ordinem ad Filium: non enim directè ac in recto perſona in Patre aliud eſt, quàm eſſe

Pa-

Patris: at esse Patris est esse relativum: siquidem aliquis non potest habere esse Patris ad se ipsum. Itaque ex illo Augustini textu, qui adversùs conclusionem objectus est, hoc unum tantùm colligi potest, scilicet, idem à parte rei esse personam & essentiam in divinis; personam dici ad se, secundùm indirectum sui conceptum, hoc est, prout est una ac eadem res cum essentiâ, non verò secundùm directum conceptum: sic enim considerata, distinguitur virtualiter ab essentiâ, nec aliud habet esse, quàm esse ad aliud.

Jam verò quòd ea fuerit Augustini mens, ostendi potest ex scopo, quem S. Doctor eo loci sibi proponit. Quærit, cur in Deo potiùs dicantur tres personæ, quàm tres substantiæ: *Fortassis igitur* (inquit lib. 7. de Trinitate, cap. 5.) *commodiùs dicuntur tres personæ, quàm tres substantiæ?* Ubi verò tacitè subintellexit responsionem, quâ assereretur, ideo non dici tres substantias, quòd substantia sit idem cum essentiâ, ac proinde cum certum sit, unam tantùm in Deo essentiam admitti debere, ita etiam una tantùm substantia dici debeat: ubi (inquam) responsionem illam implicitè præsupposuit, eam impugnat, asserens personam non minùs esse idem à parte rei cum essentiâ, quàm sit ipsa substantia: *Nam & in personis* (inquit cap. 6.) *eadem ratio est: non enim aliud est* (à parte rei) *Deo esse, aliud personam esse*. Rejectâ autem ejusmodi ratione, docet, non ob aliud apud Latinos dici tres personas, non autem tres substantias, quàm quòd sic usus apud eos invaluerit: sicut invaluit usus dicendi, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres personas, non autem unam tantùm, licèt in eis persona sit idem cum essentiâ: *Cur ergo* (inquit capite 6.) *non hæc tria simul unam personam dicimus, sicut unam essentiam & unum Deum, sed tres dicimus personas, cum tres Deos aut tres essentias non dicamus, nisi quia volumus, vel unum aliquod vocabulum servire huic significationi, qua in-*

intelligitur trinitas, ne omninò tractaremus interrogati, quid tres, cum tres esse fateremur? In usum quoque liberum refert Græcorum loquendi morem, qui licèt unum Deum confiteantur, trinitatem tamen tribus substantiis, tribus hypostasibus solent exprimere: *Quanquam & illi si vellent, sicut dicunt tres substantias, tres hypostases, possent dicere tres personas, tria prosopa. Illud autem maluerunt, quod fortè secundùm linguæ suæ consuetudinem aptiùs diceretur.*

Objicies 2. Persona priùs est in divinis secundùm nostrum concipiendi modum, quàm relativum: ergo persona non constituitur per relativum, sed per absolutum: neque enim quod prius est, constituitur per id quod est posterius. Probatur ant. Illud est prius relativo, quod est priùs eo quod est principium relativi: sed persona in divinis prius est eo quod est principium relativi: scilicet est prior intellectione & volitione, quæ sunt principium *Quo* immediatum relativi, sive in Patre, sive in Filio, sive in Spiritu sancto.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. min. Persona secundùm aliquem respectum est prius eo quod est principium relativi, conc. min. est prius secundùm omnem respectum, neg. min. Persona in divinis duo dicit, unum quod est veluti materiale, essentiam nimirùm divinam, cum quâ personæ sunt realiter idem; & aliud quod est veluti formale, seu respectus ad aliud. Persona priore modo sumpta prius est secundùm nostrum concipiendi modum intellectione & volitione, non autem si posteriore modo sumatur. Vide quæ ad argumentum simile superiùs dicta sunt quæst. 7. tertiæ dissertationis.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

De proprietatibus personarum in divinis.

Not. INter proprietates divinarum personarum in communi, recenseri possunt appropriatio, æqualitas, circuminceſsio, notiones, missio, de quibus subsequenti multiplici capite seorsim est à nobis agendum, ad regulas & principia quæ 1. p. traduntur à S. Thoma iis quæstionibus, in quibus de hujusmodi proprietatibus S. Doctor disserit.

CAPUT PRIMUM.

De appropriatione in divinis.

Not. APpropriatio nihil aliud est, quàm modus loquendi, quo quædam attributa, quædam operationes, uni personæ potiùs quàm alteri tribuuntur.

CONCLUSIO. Appropriatio locum habet in personis divinis.

Probatur. Appropriatio est loquendi modus quo quædam, sive operationes, sive attributa, alioquin tribus personis communia, specialiter tamen uni personæ præ aliis tribuuntur: Sed in divinis locum habet ejusmodi loquendi modus, ut patet ex iis Scripturę locis, in quibus omnipotentia Patri, sapientia Filio, bonitas Spiritui sancto tribuuntur: ergo appropriatio locum habet in personis divinis.

Quæres 1. in quo fundetur appropriatio, quæ locum habet in divinis.

Resp. eam fundari tum in eminentiâ divinarum personarum, tum etiam in imbecillitate intellectûs creati. Et sanè cum mens creata per-

personales Dei proprietates difficilè concipere possit, eò quòd in nullo ferè cum proprietatibus personalibus creaturarum conveniant, eas per essentiales proprietates, quòd magis notæ sint, apprehendit; servatis tamen quibusdam congruentiis.

Quæres 2. quænam sint eæ congruentiæ, quæ requiruntur ad appropriationem.

Resp. esse quadruplices, nimirùm congruentiam *esse*, *unitatis*, *virtutis*, *habitudinis*; nam illa quatuor, esse, unitas, virtus, habitudo, considerari possunt in divinis.

Hinc fit 1. ut quæ nonnullam habent similitudinem cum *esse* personarum, illis specialiter tribuantur: Sic Hilarius lib. 2. de Trinitate, paulò post principium, æternitatem Patri, speciem Filio, usum Spiritui sancto specialiter appropriat: *Æternitas* (inquit) *est in Patre*, *species in imagine*, *usus in munere*; siquidem æternitas, species, usus, quandam habent analogiam cum esse Patris, Filii, ac Spiritûs sancti: scilicet quemadmodum Pater habet esse, quod est sine principio; ita & æternitas. Cùm esse Filii in eo positum sit, quòd sit Verbum, seu imago, meritò species, hoc est, pulchritudo Filio tribuitur; non enim est imperfecta, sed perfectissima Patris imago. Cùm esse Spiritûs sancti sit amor, usus illi tribuitur, eò quòd amor ad usum, sive fruitionem tendat.

Hinc etiam fit 2. ut quæ unitatem designant, Patri tribuantur, quæ verò æqualitatem Filio, quæ concordiam Spiritui sancto, juxta illud Augustini lib. 6. de Trinitate, cap. 10. *In Patre est unitas*, *in Filio æqualitas*, *in Spiritu sancto æqualitatis unitatisque concordia*. Nec mirum, nam quemadmodum unitas non præsupponit aliud: ita nec Pater præsupponit aliam personam, cum sit primum principium. Econtrà, cum æqualitas aliud supponat, cum quo sit æqualitas, convenit ut approprietur Filio, qui alium, Patrem nimirū,

præ-

præsupponit. Tandem sicut concordia est duorum unio, ita Spiritus sanctus est Patris ac Filii vinculum, scilicet est amor utriusque.

Hinc quoque fit 3. ut quę virtutem exprimunt, tribus personis, sed diversimodè conveniant: sic convenit, ut potentia tribuatur Patri, eo quòd potentia habeat rationem principii, quæ quidem ratio est intrinseca Patri: sapientia Filio; cùm enim sit Verbum, nihil aliud est, quàm conceptus sapientiæ: bonitas denique Spiritui sancto, eo quòd bonitas sit objectum amoris, per amorem autem Spiritus sanctus suum habet esse.

Hinc etiam fit 4. ut nomina quæ exprimunt habitudinem ad causam, modò Patri, modò Filio, modò etiam Spiritui sancto tribuantur. Quæ designant veluti causam materialem, ut hæc præpositio *Ex*, Patrem significant, cum est quæstio de operationibus, ad intra: sic sensus hujus propositionis, quâ Patres sæpiùs usi sunt adversùs Arianos: *Pater Filium genuit ex se, ex sua substantia*, est, quòd Pater Filium non genuerit ex nihilo, ut contendebant Ariani; sed ex sua substantia veluti causâ materiali, in quantùm nempè propriam suam essentiam communicavit. Cum autem eadem præpositio *Ex*, refertur ad operationes ad extra, significat causam efficientem, ac proinde tribuitur Patri, cum ei approprietur potentia, quæ causæ efficienti propria est. Quæ significant causam mediam, ut præpositio *Per*, tribuuntur Filio; per eum enim Pater creaturas omnes eduxit ex nihilo, juxta illud Joannis capite 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Tandem quæ significant Dei in res creatas propensionem, appropriantur Spiritui sancto: propter eam rationem præpositio *In*, nonnunquam illi tribuitur. Hinc patet, quàm meritò hæc scribat Augustinus lib. 6. de Trinitate, cap. 10. *Non confusè accipiendum est quod ait Apostolus, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso;*

fo: Ex ipfo dicens, propter Patrem; Per ipfum, propter Filium, & In ipfo, propter Spiritum fanctum.

Hinc denique fit 5. ut quæ aliquâ ratione conveniunt operationibus, per quas Filius & Spiritus fanctus producuntur, ipfis etiam fpecialiter approprientur: fic veritas, fcientia, fapientia, Filio tribuuntur, quia veritas, fcientia, fapientia funt in intellectu, per quem Filius à Patre generatur; Propriè igitur locutus eft Chriftus, cùm ait Joannis 14. *Ego fum via, veritas, & vita.*

Caput II.

De æqualitate divinarum perfonarum.

Not. ÆQualitas confiderari poteft vel ratione effe, vel ratione attributorum, vel ratione relationum.

Conclusio i. Perfonæ divinæ funt æquales tum in effe, tum in attributis.

Probatur. Ea funt æqualia tum in effe, feu effentiâ, tum in attributis, in quibus eadem eft numero effentia, eadem prorsùs funt attributa: atqui in unaquâque SS. Trinitatis perfonâ eadem eft numero effentia, eadem prorsùs funt attributa: nimirum cum effentia & attributa fint quid abfolutum, fingulis perfonis communia funt: ergo perfonæ divinæ funt, &c.

Objicies 1. Effe, omnipotentia, tribuuntur fpecialiter Patri: nam Pater eft qui fic loquitur in Exodo, *Ego fum qui fum*: fapientia Filio, & amor Spiritui fancto: ergo nec eadem effentia, nec eadem attributa conveniunt fingulis perfonis SS. Trinitatis.

Refp. conc. ant. dift. confeq. Ergo nec eadem effentia, nec eadem attributa reperiuntur in fingulis perfonis, fecundùm modum loquendi, quem theologi vocant appropriationem, conc. confeq. non reperiuntur à parte rei, neg. confeq. Solutio patet

patet ex iis quæ de appropriatione, superiori capite, dicta sunt.

Objicies 2. Æternitas in divinis non convenit Filio & Spiritui sancto, licèt conveniat Patri: ergo personæ SS. Trinitatis non sunt æquales. Probatur ant. Æternitas non convenit iis quæ principium habent: nimirùm æternitas non minùs caret principio, quàm fine: atqui Filius & Spiritus sanctus habent principium; neque enim sunt à se ipsis, cum ab alio procedant, ut supra dictum est: ergo nec Filio nec Spiritui sancto convenit æternitas.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. maj. Illis non convenit æternitas, quæ principium habent durationis, conc. maj. supponunt enim aliquam durationem ante se: Quæ principium habent originis, neg. maj. Hocce principii genus convenit Filio ac Spiritui sancto, non autem illud. Confirmatur ex eo, quòd natura divina in Patre sit æterna, ac perfecta, ac proinde id operatur ab æterno, quod producit necessariò: ergo cum necessariò generet Filium, & spiret Spiritum sanctum, ab æterno illum generat, & istum spirat. Vide rationem illam fusè pertractatam apud S. Thom. 1. p. q. 42. art. 2. in corp.

Objicies 3. Illæ personæ non sunt æquales, in quorum aliquâ reperitur dignitas, quæ non est in aliis: atqui in unâ ex divinis personis reperitur dignitas quæ non est in aliis: scilicet Paternitas est dignitas, sed paternitas quæ reperitur in Patre, non est in aliis personis: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. maj. Paternitas secundùm id quod dicit absolutum, est dignitas, conc. maj. secundùm id quod dicit relativum, neg. maj. Ratio est, quia relationes in divinis, ut superiùs ostensum est, non sunt perfectiones simpliciter simplices, ac proinde non meliores sunt ipsæ quàm non ipsæ: non ex eis igitur, sed tantùm ex absolutis, petitur ratio dignitatis: unde cum paternitas secundùm id quod

dicit

dicit abſolutum, ſeu ratione eſſentiæ, ſit in ſingulis perſonis, id totum quod dignitatem importat, in ſingulis reperitur.

CONCLUSIO 2. In divinis, Perſonæ ſunt æquales ratione relationum.

Probatur. Eæ perſonæ ſunt æquales ratione relationum, quarum relationes ſunt prorsùs æquales: atqui relationes divinarum perſonarum ſunt prorsùs æquales: ſiquidem cum (ut jam obſervatum eſt) non ſint perfectiores ſimpliciter ſimplices, una non eſt dignior aliâ: ergo, &c.

Objicies. Unaquæque relatio in Trinitate non eſt æquè perfecta, ac omnes ſimul ſumptæ: neque enim pars tantam habet perfectionem, quantam totum: ergo perſonæ, ſaltem ſeorſim ſumptæ, non ſunt æquales perſonis ſimul ſumptis.

Reſp. ad 1. neg. ant. Ad 2. diſt. ant. Pars non tantam habet perfectionem, quantam totum, propriè ſumptum, conc. maj. ſic anima ſeorſim ſumpta non habet totam perfectionem, quæ convenit homini cujus eſt pars: Quàm totum impropriè ſumptum, neg. maj. Relationes, etiam ſimul ſumptæ, non efficiunt totum priore modo ſumptum, quia totum propriè ſumptum conſtat partibus à ſe invicem quoad eſſe & exiſtere diſtinctis: at relationes in divinis non ſunt ejuſmodi, habent enim eandem tum eſſentiam tum exiſtentiam; unde mirum non eſt, quòd una relatio totam perfectionem habeat, quæ in omnibus ſimul ſumptis reperitur.

Confirmatur reſponſum ex eo, quòd (ut jam obſervatum eſt) perfectio aut imperfectio petantur ex eſſe & exiſtere, ſeu ex abſolutis; ac proinde & æqualitas aut inæqualitas: ſiquidem æqualitas aut inæqualitas nihil aliud ſunt, quàm major vel minor quantitas perfectionis in aliquo ſubjecto per comparationem ad aliud. Unde meritò S. Thomas 1. p. q. 42. art. 4. ad 3. ſic loquitur. *Ad tertium dicendum, quòd relatio in divinis non eſt totum univerſale, quamvis de ſingulis relationibus*

nibus prædicetur, quia omnes relationes sunt unum secundùm essentiam & esse.... Unde neque omnes relationes sunt maius aliquod, quàm una tantùm, quia tota perfectio divinæ naturæ est in qualibet personarum.

Caput III.

De Circumincessione personarum in divinis.

Not. 1. Nomine Circumincessionis intelligitur inhabitatio mutua unius personæ in aliâ, aut (ut alii loquuntur) mutua personarum immeatio, aut penetratio.

Not. 2. Licèt quæstio de Circumincessione, merè scholastica videatur, non levis tamen est ponderis: ex eâ enim, si semel supponatur, invictum argumentum sumitur, tum adversùs Arianos, tum etiam contrà Sabellianos. Et quidem 1. si Pater sit in Filio, & vicissim Filius in Patre, necessariò consubstantiales erunt: siquidem uterque immensus erit, uterque increatus: nempè qui non est immensus, esse non potest in omnibus locis, in quibus Deus existit; qui non est increatus, penetrare non potest divinam essentiam, intimè eam pervadere non potest. 2. Si unus non sit ab altero distinctus, dici non poterit esse in altero; asseri quoque non poterit, quòd alterum pervadat, penetret, inhabitet. *Eo ipso* (inquit Cyrillus Alexandrinus in libro Thesauri XII.) *quòd ait Christus, hunc in illo, & illum in hoc videri, identitatem deitatis, & unitatem substantiæ monstrari dicit: Cum autem alterum in altero inesse asserit, excludi illud, ne quis unum aliquid esse numero putet.*

Conclusio. In personis divinis admitti debet Circumincessio.

Probatur 1. ex Scriptura. Joannis 14. Christus sic Apostolos alloquitur: *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Paulò post hæc etiam habet

habet: *Pater in me manens, ipse facit opera*. Capite 17. sic Patrem alloquitur: *Sicut tu Pater in me, & ego in te*. Ex iis autem textibus sic conficitur argumentum: Circuminceſſio eſt proprietas, per quam perſonæ ſunt invicem in ſe ipſis: atqui proprietas illa debet in divinis admitti, cum Chriſtus expreſsè aſserat, ſe eſse in Patre, & Patrem in illo eſse.

Probatur 2. ex Patribus. 1. Pentapolitani tertio, Eccleſiæ ſæculo Dionyſium Alexandrinum accuſarunt, quaſi in ſuis adversùs Sabellianos epiſtolis Patrem à Filio & Spiritu ſancto ſeparaſſet; eam verò calumniam Dionyſius Alexandrinus multis confutat in ſuâ ad Dionyſium Romanum apologiâ. Vide textus, quos ex illo opere protulimus agentes de Verbi divinitate. 2. Athanaſius adversùs Arianos agens, ut videre eſt Oratione quintâ, ſæpiùs aſserit, Verbum *impartibile, & inſeparabile eſſe à Patre, quòd Verbum ſit in Patre & viciſſim Pater in Verbo*. 3. Auguſtinus, ubi libro 6. de Trinitate, cap. ult. docuit, quòd tantam habeat unaquæque perſona perfectionem, quantam tres ſimul ſumptæ, hæc addit: *Ita & ſingula ſunt in ſingulis, & ſingula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia*.

Probatur 3. ratione theologicâ. Illa ſunt in ſe invicem, quæ eandem numero ac indiviſibilem eſsentiam habent: ſiquidem quæ eandem ac indiviſibilem habent eſsentiam, ſeparari minimè poſsunt; ubi eſt unum, neceſse eſt, ut ſit aliud: atqui tres perſonæ SS. Trinitatis eandem ac indiviſibilem habent eſsentiam, ergo ſunt in ſe invicem.

Objicies 1. Si Pater ſit in Filio, paternitas erit in Filio: ſiquidem Pater, quâ Pater eſt, habet neceſsariò formam per quam eſt Pater; ea autem forma non alia eſt, quàm paternitas: atqui paternitas non eſt in Filio: ſcilicet ſi paternitas ſit in Filio, Filius erit Pater: Ille enim eſt Pater, in

quo

quo est paternitas: Sed Filius non est Pater, ut fides docet: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. sequelam majoris. Ad 3. dist. maj. Ille est Pater in quo est paternitas per modum formæ & proprietatis personalis, conc. maj. non per modum formæ & proprietatis personalis, neg. maj. Ut aliqua persona sit Pater, non sufficit, ut ei quoquo modo paternitas insit, sed præterea requiritur, ut in eo sit per modum formæ & proprietatis personalis: at sic non est in Filio, sed tantùm per simplicem identitatem cum essentiâ. Hinc patet, personas SS. Trinitatis non esse tantùm in invicem secundùm essentiam, sed etiam secundùm relationem; sed non per modum relationis, sed tantùm per modum identitatis cum essentiâ, seu naturâ: hincque fit, ut Ecclesia meritò canat: *In Patre totus Filius, & totus in Verbo Pater.*

Objicies 2. Quæ se invicem excludunt, non possunt esse in se mutuò: atqui personæ SS. Trinitatis se invicem excludunt: nam quæ relativè opponuntur, sese invicem excludunt: sic terminus ad quem refertur fundamentum relationis, excludit fundamentum: nec mirum; idem enim ad se ipsum referri non potest: Sed personæ SS. Trinitatis opponuntur relativè, nimirum ratione paternitatis, filiationis, & spirationis passivæ: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. maj. Quæ secundùm omnia opponuntur relativè, sese invicem excludunt, conc. maj. quæ secundùm aliqua tantùm, neg. maj. Personæ SS. Trinitatis opponuntur quidem relativè secundùm aliqua, hoc est, prout dicunt relationes, quæ se habent per modum formæ determinantis essentiam divinam, ut sub tali ratione existat, seu sub ratione Patris aut Filii aut Spiritûs sancti: verùm non opponuntur relativè secundùm omnia, imò conveniunt secundùm essentiam: nam paternitas est realiter & entitativè idem cum es-

sen-

sentiâ divinâ, quæ quidem est quoque realiter ac entitativè idem cum filiatione & spiratione passivâ. Quæ mox tradita est responsio, desumpta est ex S. Thomâ, qui 1. p. q.42. art. 5. ad 3. sic loquitur: *Dicendum, quòd Pater & Filius opponuntur secundùm relationes, non autem secundùm essentiam, & tamen oppositorum relativè unum est in altero, ut dictum est* in corpore articuli.

CAPUT IV.

De notionibus personarum in divinis.

Not. 1. Per notiones hìc intelliguntur nomina, quæ characterem cuique personæ proprium exprimunt: sic paternitas, filiatio, spiratio passiva, dicuntur notiones, quia exprimunt characteres, qui non sunt communes tribus personis, sed cuique personæ proprii.

Not. 2. Ad notionem tria requiruntur. Primò necesse est, ut exprimat aliquam dignitatem: 2. ut dicat aliquid speciale ac distinctivum: 3. ut pertineat ad originem: nihil enim in divinis est distinctivum & speciale, nisi id quod ad originem pertinet.

Not. 3. De notionibus quæri potest 1. utrum personis divinis attribui debeant: 2. quantus sit earum numerus: 3. quænam sint earum proprietates.

CONCLUSIO I. Notiones attribui debent divinis personis.

Probatur. Ex observatis, notiones sunt nomina, quæ exprimunt characteres cuique personæ speciales: atqui ejusmodi nomina debent attribui personis divinis: iis enim tum à Scriptura tum à Patribus attribuuntur: nimirum prima persona dicitur Pater, altera Filius, tertia Spiritus sanctus. Prior dicitur generans, altera genita, tertia producta. Iis terminis notionalibus utuntur sym-

bola omnia, eos quoque legere est in Concilio Lateranensi IV. cap. *Damnamus*.

Quæres, utrum in divinis sit fundamentum reale, quo termini notionales nitantur.

Resp. affirmativè: siquidem in divinis sunt realiter processiones: nimirùm à parte rei Filius producitur à Patre, & Spiritus sanctus ab utroque simul: atqui processiones sunt fundamentum terminorum, quos notionales vocant: siquidem processiones sunt (ut suo dictum est loco) fundamenta relationum: at termini notionales nihil aliud sunt, quàm ipsæmet relationes, quæ variis modis exprimuntur: unde (ut rectè refert S. Thomas ex Magistro Sent. *Generatio & nativitas, aliis nominibus dicuntur paternitas & filiatio*.

CONCLUSIO 2. Nec plùs nec minùs sunt quàm quinque notiones in divinis: Innascibilitas nimirùm, Paternitas, Filiatio, Spiratio activa & Spiratio passiva.

Probatur. Ex observatis, tot sunt notiones in divinis, quot sunt characteres divinis personis speciales: Sed characteres illi nec plùs nec minùs sunt, quàm quinque, ii scilicet quos in conclusione recensuimus: siquidem characteres nec plùs sunt nec minùs, quàm qui oriuntur ex divinis processionibus: nempè solæ processiones sunt in divinis principium multiplicationis & distinctionis: atqui nec plùs nec minùs quàm quinque characteres oriuntur ex processionibus divinis: nam in processionibus tria tantùm considerari possunt, principium, terminus, negatio tum principii tum termini: atqui ex iis tribus nec plus nec minùs quàm quinque characteres oriuntur. Scilicet negatio tum principii tum termini constituit Innascibilitatem, quæ soli Patri convenit: Pater enim nec habet principium, à quo oritur, nec est terminus alicujus actionis. Ratio principii constituit Paternitatem & Spirationem activam: nimirùm Pater est principium, à quo

Filius

Filius oritur: Pater & Filius sunt principium à quo Spiritus sanctus producitur. Terminus vel est respectu actionis generativæ quæ convenit Patri, vel respectu activæ spirationis quæ Patri Filioque convenit: si primum, constituit Filiationem; si verò secundum, constituit Spirationem passivam: ergo nec plùs nec minùs quàm quinque characteres oriuntur ex iis quæ in divinis processionibus considerari possunt.

Objicies 1. Negatio non potest esse notio alicujus divinæ personæ: siquidem notio debet nos deducere in cognitionem personæ, cui attribuitur; ad eam autem cognitionem negatio non deducit: neque enim positivum, ut est persona, innotescit per negativum; sic qui diceret, arbor non est lapis, nequaquam interrogantem, quid sit arbor, in arboris cognitionem deduceret: Atqui Innascibilitas est aliquid negativum: nihil enim aliud dicit, quàm non nascibilitatem, non productibilitatem, seu quod idem est, negationem nascibilitatis & productibilitatis: ergo, &c.

Resp. dist. maj. negatio quæ non fundatur in aliquo positivo, non potest esse notio alicujus personæ, conc. maj. quæ in eo fundatur, neg. maj. Innascibilitas non est negatio prioris generis, sed alteriùs, nempè fundatur in eo, quòd prima persona sit à se, cumècontra secunda & tertia sint ab alio, tanquam ab originis principio. Inde verò colligitur, Innascibilitatis conceptum non esse conceptum paternitatis reduplicativè, ut est paternitas: nam paternitas, ut paternitas est, dicit habitudinem ad filiationem, hoc est, Pater non concipitur sine Filio: innascibilitas ècontra abstrahit à Filio.

Objicies 2. Notio non debet esse communis pluribus personis: siquidem significat characterem proprium ac specialem, ut videre est in paternitate & filiatione: sed spiratio activa communis est pluribus personis, Patri nimirum & Fi-

 lio,

lio, cum uterque spiret Spiritum sanctum: ergo spiratio activa non est notio.

Resp. dist. maj. Notio non debet esse communis pluribus personis, si per plures intelligantur tres personæ, conc. maj. si intelligantur duæ tantùm, neg. maj. nam in eâ suppositione notio excludet tertiam personam, ac proindè character erit specialis & proprius duarum.

Objicies 3. Inspirabilitas in Filio, & ingenerabilitas in Spiritu sancto sunt notiones Filii & Spiritus sancti: ergo præter innascibilitatem, paternitatem, filiationem, spirationem activam & passivam, sunt aliæ notiones. Probatur ant. Notio definitur character proprius significans dignitatem alicui personæ specialem: atqui inspirabilitas est character proprius Filio, & ingenerabilitas character proprius Spiritui sancto, & utraque significat dignitatem specialem: non enim potior est ratio, cur non significent dignitatem, quàm innascibilitas quæ specialis est Patris character.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. conc. maj. neg. min. Ad 3. nego paritatem. Ratio disparitatis est, quia vox hæc *Innascibilitas*, licèt secundùm syllabas quibus constat, negationem tantùm significet: tamen secundùm sensum realem, importat positivam, secundùm nostrum concipiendi modum, dignitatem, nimirum esse à se & non ab alio: ècontra inspirabilitas in Filio, & ingenerabilitas in Spiritu sancto, dicunt negationem meram, seu non fundatam in aliquâ dignitate: si enim ejusmodi negatio esset in aliquâ dignitate fundata, maximè quia ingenerabilitas fundatur in productione per voluntatem, & inspirabilitas in productione per intellectum: sed illa ratio nulla est. Nempè licèt produci per intellectum sit perfectio & dignitas in Filio, & produci per voluntatem sit quoque perfectio & dignitas in Spiritu sancto, quia certo quodam modo actuant essentiam divinam, ex quâ omnis perfectio sumitur:

tur: tamen produci per intellectum, & produci per voluntatem, ſi ad ſe invicem comparentur, non ſunt dignitas aut perfectio; ipſum enim (ut loquuntur ſcholaſtici) non eſt melius, quàm non ipſum. Econtra eſſe à ſe, cum non ſit aliquid relativum, ſed aliquid tantùm excluſivum prioris, à quo dicitur origo, ab intellectu noſtro concipitur tanquam dignitas & perfectio, quæ quidem licèt ſecundùm modum quo eſt in primâ perſonâ, non ſit in filiatione & ſpiratione paſſivâ, in eis tamen eſt realiter, quia filiatio & ſpiratio paſſiva ſunt unum & idem cum eſſentiâ divinâ, quæ eſt à ſe: nec enim (ut loquitur Concilium Lateranenſe IV. cap. *Damnamus*) eſſentia divina generat aut generatur, producit aut producitur.

Objicies 4. Generatio, nativitas, verbum, imago, donum, amor, ſunt notiones perſonales: ſcilicet poſſunt nos deducere in cognitionem ſpecialem divinarum perſonarum: ſiquidem generatio, proprius eſt Patris character; naſci, uni convenit Filio, ſicut & ratio tum verbi, tum imaginis: donum verò & amor propria ſunt Spiritui ſancto: igitur in perſonis divinis aliæ ſunt notiones præter Innaſcibilitatem, Paternitatem, Filiationem, Spirationem tum activam tum paſſivam.

Reſp. ad 1. diſt. ant. Generatio & nativitas poſſunt nos deducere in cognitionem ſpecialem divinarum perſonarum in fieri, conc. ant. perſonarum ut ſunt ac exiſtunt, neg. ant. Ratio eſt, quia prima perſona non eſt Pater, niſi poſt generationem, ſicut nec ſecunda Filius, niſi poſt nativitatem; ac proinde nec generatio, nec nativitas ſunt characteres ſpeciales perſonarum ut exiſtentium. Ad 2. dicendum eſt, hæc nomina, Verbum, Imago, eſſe ſynonyma cum filiatione, ſicut donum & amor cum ſpiratione paſſivâ.

CAPUT V.

De missione personarum in divinis.

Not. MIssionis personarum in divinis expo nemus 1. existentiam; 2. essentiam; 3. divisionem.

CONCLUSIO I. In divinis existit personarum missio.

Probatur. Christus Joannis 8. ex eo probat suum testimonium esse verum, quòd sit ipsummet testimonium Patris, à quo missus est: *Et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, & qui misit me Pater.* Joannis x. sic idem Christus de se ipso loquitur: *Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemat: quia dixi, Filius Dei sum.* Apostolus ad Galatas 4. meminit quoque missionis ad Christum comparatæ: *Quando venit* (inquit) *plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Joannis 16. Christus pollicetur, se post ascensionem in cœlum, missurum esse Spiritum sanctum: *Si autem abiero, mittam eum ad vos*: Ergo in divinis existit missio personarum.

Objicies 1. Ibi non existit missio, ubi omnimoda est æqualitas: eam nimirum æqualitatem tollit missio, cum missus sit minor mittente, ut patet in legato qui à rege mittitur: sed in divinis est omnimoda æqualitas: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. Missus est minor mittente per consilium aut imperium, conc. ant. sic enim mittens est aut sapientior aut potentior misso: Mittente tantùm per originem, neg. ant. nempè qui sic mittitur, consubstantialis est mittenti, eò quòd illius essentiam vi suæ originis recipiat.

Objicies 2. Qui mittitur, separatur à mittente; siquidem missio est veluti emissio alicujus extra mittentem: atqui personæ SS. Trinitatis à se

ſe invicem non ſeparantur: ergo non convenit eis miſſio.

Reſp. diſt. maj. Qui mittitur, ſeparatur à mittente, in creatis, conc. maj. in divinis, neg. maj. Ratio eſt, quia in creatis, qui mittitur, mittitur ad locum, in quo nec ipſe, nec mittens priùs erat: in divinis verò, & is qui mittit, & is qui mittitur, erant priùs in loco, ad quem fit miſſio; licèt tamen (ut infrà dicetur) miſſus in eo incipiat eſſe ſecundùm quid, hoc eſt, ſecundùm modum extrinſecum.

CONCLUSIO 2. Eſſentia miſſionis perſonarum in divinis, continetur hâc illius definitione: *Miſſio eſt proceſſio unius perſonæ ab alia in ordine ad aliquem effectum ad extra de novo producendum.*

Explicatur definitio. Miſſio dicitur 1. proceſſio unius perſonæ ab aliâ; nempè, miſſio eſt veluti emiſſio miſſi à mittente, ut patet in flore qui ab arbore emittitur: at divinæ perſonæ alio modo quàm per proceſſionem emitti non poſſunt à perſonâ mittente. Dicitur 2. Ad aliquem effectum ad extra de novo producendum: ſiquidem miſſio eſt ad aliquid quod antè non erat; ac proindè ad aliquid operandum ad extra, cum operationes ad intra ſint ab æterno.

Quæ mox tradita eſt divinæ miſſionis definitio, probatur authoritate Auguſtini, qui quidem duplex illius membrum, ſeu duplicem illius conditionem, proceſſionem nimirum, & ordinem ad aliquid extrinſecum, lib. 2. de Trinitate, c. 5. hiſce verbis complectitur: *Si ergo* (de Filio loquitur) *miſſus dicitur, in quantùm apparet foris in creatura corporali, qui intùs in natura ſpiritali oculis mortalium ſemper occultus eſt: jam in promptu eſt intelligere etiam de Spiritu ſancto, cur miſſus & ipſe dicatur. Facta eſt enim quædam creaturæ ſpecies ex tempore, in qua viſibiliter oſtenderetur Spiritus ſanctus .... Hæc operatio vi-*

sibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio Spiritus sancti dicta est.

Ojicies 1. Nonnulli Patres asserunt, Filii missionem à Patre, non aliud esse, quàm illius à Patre processionem. Cyrillus lib. 2. in Joannem, in hæc verba, *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur*, duplicem distinguit in Filio missionem; unam *quæ est secundùm incarnationis rationem, quia in hunc mundum cum carne venit*; alteram per quem *Pater Filium ex propria natura coruscare fecit, tanquam ex lumine splendorem, secundùm ineffabilem & inexplicabilem divinæ generationis modum*. Secundam illam missionem confirmat ex Euangelio: *Quod quidem & ipse nobis Vnigenitus aperuit, dicens: Ego ex Patre exivi & veni. Exivit enim ex Patre in propriam existentiam Filius, etsi in ipso secundùm naturam inest. Et quod apud nos illic exisse significat, hoc rursus illic missum esse demonstrat*: Ergo, ex Cyrillo, missio non aliud dicit, quàm æternam alicujus personæ processionem.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. conseq. Ergo, ex Cyrillo, missio inadæquatè sumpta, non aliud dicit, quàm personæ alicujus æternam processionem, conc. conseq. Missio adæquatè sumpta, neg. ant. Solutio patet ex iis quæ in definiendâ missione dicta sunt superiùs.

Objicies 2. Patres missionem agnoscunt, ubi nulla est processio: non semel enim dicunt, mitti Filium tum à se, tum à Spiritu sancto. *Missus Filius* (inquit Toletana Synodus XI. in fidei Professione) *non solùm à Patre, sed & à Spiritu sancto missus esse credendus est, in eo quod per Prophetam dicitur: Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus. A se ipso quoque missus accipitur, pro eo quòd inseparabilis non solùm voluntas, sed operatio totius Trinitatis agnoscitur*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. ant. Patres non semel dicunt, Filium, ut homo est, tum à se ipso

ut

ut Deus est, tum à Spiritu sancto mitti missione impropriè sumptâ, conc. ant. missione propriè sumptâ, neg. ant. Toletana Synodus loquitur de Filio, ut est homo, & nomine missionis intelligit hypostaticam Verbi cum humanâ naturâ unionem, ad quam, sumptam efficienter, tres personæ SS. Trinitatis ex æquo concurrerunt. Confirmatur ex eo, quòd laudata Synodus ideò definiat, Filium à Spiritu sancto & à se missum esse, quòd inseparabilis sit non solùm voluntas, sed operatio totius Trinitatis: at operationis nomine intelligit actionem, quæ à Trinitate tanquam causâ efficiente procedit.

Ex iis quæ hucusque dicta sunt, sequitur 1. missionem adæquatè, & propriè sumptam, æternum quid, & temporale simul, includere in suo conceptu. Sequitur 2. soli Filio, ac Spiritui sancto missionem convenire: illis enim solis in Trinitate processio convenit, sine quâ missio stare non potest. Sequitur 3. meritò Scripturam nusquam asseruisse, quòd Pater mittatur, ne impropriâ quidem missione, quæ posita est in operatione effectûs alicujus novi & sensibilis: scilicet ea impropriè sumpta missio, supponit, tanquam fundamentum, processionem unius ab alio: *Pater* (inquit Augustinus lib. 2. de Trinitate, cap. 5.) *nusquam legitur missus:* cujus quidem effati rationem hanc reddit lib. 4. cap. 20. *Pater, cum ex tempore à quoquam cognoscitur, non dicitur missus: non enim habet, de quo sit, aut ex quo procedat.* Sequitur 4. quòd si Pater Filii loco incarnatus fuisset, etiam tunc non diceretur missus: *Quoniam* (ait Augustinus lib. 6. de Trinitate c. 4.) *non habet authorem, à quo genitus sit, vel à quo procedat.*

Conclusio 3. Missio divinarum personarum dividitur in visibilem & invisibilem.

Probatur. Personæ quæ mittuntur, vel operantur aliquid sensibile, vel insensibile. Si primum, tunc mittuntur visibiliter: Si verò secundum,

mittuntur invisibiliter. Priore modo Filius per Incarnationem missus est, nec non Spiritus sanctus, cum sub linguarum specie Apostolis insedit; altero autem, cum interiùs nostram sanctificationem efficiunt per donorum & charitatis infusionem. Duplicis illius missionis meminit Augustinus lib. 4. de Trinitate, cap. 28. *Sed aliter mittitur* (inquit de Sapientiâ loquens) *ut sit cum homine: aliter missa est, ut ipsa sit homo*.

Quæres 1. quandonam missio in iis quæ ad nostram sanctificationem spectant, sit missio Filii, & quandonam sit missio Spiritûs sancti.

Resp. missionem esse Filii, cum ipsa Filii persona manifestatur in effectu, qui per appropriationem ei specialiter tribuitur: idem pariter dici debet de Spiritûs sancti missione: hinc autem concluditur, quòd sit missio Filii, quoties agitur de meritis quibus à peccato liberamur, & vicissim sit missio Sancti spiritus, quoties agitur de charitate, aliisque donis quæ ad nostram sanctificationem concurrunt: Siquidem per appropriationem (ut suo loco dictum est) dona illa Spiritui sancto specialiter tribuuntur.

Quæres 2. cuinam personæ ex SS. Trinitate tribui debeant Dei apparitiones, quarum vetus testamentum meminit.

Resp. 1. Arianos omnes asseruisse, solum Verbum Adamo, Moysi, Patriarchis ac Prophetis in antiquo testamento apparuisse: idque hæretici docebant, ut inde concluderent, Verbum non esse consubstantiale Patri, quem nec unquam exteriùs visum fuisse, nec posse videri docebant.

Resp. 2. plures ex Patribus antiquis, iis etiam qui docuerunt, Verbum ejusdem esse naturæ cum Patre, docuisse, Patrem nusquam se veteribus aspectabilem præbuisse, sed solum Verbum, & quidem in humanâ specie, quam tamen sibi ipsi

non

non uniisset hypostaticè; idque ut homines sensim sine sensu ad fidem de Incarnatione præpararet. Ita Justinus in Dialogo cum Tryphone, Irenæus lib. 4. cap. 26. Patres qui ex Antiocheno Concilio Synodicam ad Paulum Samosatenum scripserunt, Athanasius Orat. 4. Cyrillus Catechesi 14. Basilius lib. 2. adversùs Eunomium, Chrysostomus hom. 58. in Genesim, Ambrosius lib. 1. de fide, capite quinto.

Verùm duplex inter recensitos Patres & Arianos discrimen est. Primò, isti contendebant Filium, etiam quâ Verbum, esse visibilem; illiècontra docebant, ipsum, quâ Verbum est, non minùs invisibilem esse, quàm ipse Pater: Secundò, illi ex apparitione Verbi factâ veteribus concludebant, ipsum non esse Deum, isti ècontra concludebant, ipsum esse Deum: *Ubicumque* (inquit Basilius lib. 2. contra Eunomium) *& Angelus Deus appellatus est, unigenitus significatur, qui se ipsum per generationes hominibus manifestum facit, & voluntatem Patris sanctis suis denuntiat. Quamobrem & qui cum Moyse colloquens, eum se nominavit, Qui est, non alius quispiam intelligendus est, quàm Deus Verbum, qui in principio erat apud Deum.*

Resp. 3. Augustinum, & post illius tempora, ceteros Patres, præsertim Latinos, multa de quæstione, de quâ hìc agitur, docuisse: scilicet Augustinus asseruit 1. non solum Filium apparuisse veteribus, sed etiam Patrem ac Spiritum sanctum, interdum etiam totam simul Trinitatem.

Asseruit 2. non sine aliquâ specie temeritatis definiri posse, nisi Scriptura id in antecedentibus aut consequentibus innuat, quænam persona potiùs apparuerit, quàm alia.

Asseruit 3. ea omnia quæ Deo in illis apparitionibus tribuuntur, ipsi quidem ut causæ principi, angelis verò tanquam causæ ministeriali, meritò tribui posse.

Nec obest, quòd in Scripturis Deus ipse loquens inducitur: *Quia* (inquit lib. 2. de Trinitate, cap. 11.) *cum verba judicis præco pronuntiat, non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed, ille judex: Sic etiam loquente Propheta sancto, etsi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud quàm Dominum dixisse intelligi volumus. Et si dicamus, Dominus dixit, Prophetam non subtrahimus, sed quis per eum dixerit, admonemus.*

Asseruit 4. eos meritò argui debere, qui quoties in Exodo aliisque veteris testamenti libris *Scriptura Angelum nominat, ipsum per se ipsum Filium Dei volunt intelligi, quia propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis, à Propheta dictus est Angelus*. Id verò confirmat ex Epistolâ ad Hebræos, in quâ non Angelus singulari numero, sed Angeli memorantur: *Si enim* (ait Apostolus) *qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus*; quibus cum verbis cohærent hæc quæ Actorum 7. in oratione Stephani leguntur: *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, & non custodistis.*

Vide eundem S. Doctorem lib. secundo de Trinitate, capitibus 9. 10. 11. ubi argumentum, de quo est quæstio, fusè pertractat, eripitque Arianis argumentum, quod adversùs Verbi consubstantialitatem maximi roboris arbitrabantur, quodque Patribus quatuor priorum sæculorum nonnihil negotii facesserat.

DIS-



DISSERTATIO QUINTA.

De perfonis divinis in particulari.

Not. HUjufce noftrarum Inftitutionum fecundæ partis differtatione primâ, adversùs Sabellianos oftenfum eft, tres effe in SS. Trinitate perfonas realiter à fe invicem diftinctas, Patrem, Filium & Spiritum fanctum; tum adversùs Arianos & Macedonianos dictum eft de earum confubftantialitate. Differtatione fecundâ actum eft de earum proceffionibus. In tertiâ dictum eft de relationibus, quarum proceffiones funt fundamentum, & quibus divinæ perfonæ conftituuntur. Deinde differtatione quartâ inftitutus fuit fermo de iifdem perfonis in communi. Igitur operæ pretium eft, ut in hacce differtatione quintâ de iifdem perfonis in particulari differamus.

QUÆSTIO PRIMA.

De prima perfona SS. Trinitatis.

Not. IN hâc quæftione unum tantùm quæremus, fed quod multa capita complectetur; nimirum, utrum primæ perfonæ rectè conveniant nomina Principii, Initii, Caufæ, Auctoris, Radicis, Fontis, Capitis, Patris, Ingeniti.

CA-

Caput Primum.

De nominibus Principii ac Initii.

Concl. I. PRima persona SS. Trinitatis rectè dicitur Principium.

Probatur. Illa persona rectè dicitur principium à quâ Filius & Spiritus sanctus suam ducunt originem: id nimirum, ex quo aliud oritur, est illius principium: atqui Filius & Spiritus sanctus suam originem ducunt à primâ SS. Trinitatis personâ: cum (ut docet fides) ab eâ procedant: ergo, &c.

Objicies. In suppositione conclusionis, Filius & Spiritus sanctus dici possent aliquid principiatum: quod enim oritur à principio, rectè dicitur principiatum; sicut quod oritur à causâ, rectè dicitur causatum: sed nec Filius, nec Spiritus sanctus dici possunt quid principiatum: ea nimirum vox de solis creaturis dicitur: ergo, &c.

Resp. conc. maj. dist. min. Nec Filius, nec Spiritus sanctus dici possunt quid principiatum, apud Latinos, conc. min. apud Græcos, neg. min. Apud illos vox *Principiatum*, sufficit ideam subjectionis, apud istos verò ab eâ abstrahit. *Ad secundum* (inquit S. Thomas 1. p. q. 33. art. 1.) *dicendum, quòd apud Græcos invenitur de Filio vel Spiritu sancto dici, quòd principientur: sed non est in usu doctorum nostrorum.*

Quæres, utrum terminus iste, *Principium*, sit terminus notionalis, seu, utrum nomen illud ita sit proprium primæ personæ, ut cæteris personis minimè conveniat.

Resp. I. non esse terminum notionalem, si consideretur in ordine ad creaturas; scilicet tres personæ ex æquo sunt creaturarum principium: *Pater & Filius, & Spiritus sanctus* (inquit Augustinus lib. 5. de Trinitate, cap. 14.) *sunt unum prin-*

principium, sicut unus creator & unus Dominus. Resp. 2. esse terminum notionalem, seu proprium soli primæ personæ, si consideretur in ordine ad Filium: siquidem sola prima persona est Filii principium, cum sola det esse Filio. Resp. 3. non esse terminum notionalem primæ tantùm personæ, si consideretur in ordine ad Spiritum sanctum: nempè secunda persona est principium Spiritûs sancti, siquidem non minùs à secundâ quàm à primâ spiratur.

Conclusio 2. Prima persona SS. Trinitatis dici non debet initium aliarum.

Probatur. Prima persona dici non debet principium durationis aliarum; neque enim alias personas antecedit duratione, cum omnes sint coæquales ac æternæ: atqui si prima SS. Trinitatis persona diceretur initium aliarum, diceretur principium durationis earum; scilicet secundùm tritum apud Patres loquendi morem, initium sumitur pro principio durationis: unde veteres, cum adversùs Arianos disputarunt, caverunt sedulò, ne dicerent, Filium aliquando initium habuisse; imò damnarunt eos hæreticos, quòd Filium initium habuisse contenderent.

Objicies. Æterna sapientia, quæ Verbum est, Eccles. 24. dicit se exiisse ab initio: *Ab initio & ante sæcula creata sum:* atqui nomine initii, ex quo æterna sapientia exiit, non aliud intelligitur quàm prima persona SS. Trinitatis, neque enim ab aliâ potest exire: ergo prima persona SS. Trinitatis rectè dicitur initium Filii.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. siquidem per initium eo loci intelligitur initium durationis, non autem initium originis, ita ut sensus sit, æternam sapientiam genitam fuisse ante quodlibet tempus, antequam quidquam creatum existeret. Eum verò sensum hæc verba, *Ante sæcula*, non obscurè innuunt.

CA-

CAPUT II.

Utrum prima persona rectè dicatur causa caeterarum.

CONCL. PRima SS. Trinitatis persona, passim à Graecis Patribus, & nonnunquam à Latinis, dicitur causa Filii & Spiritûs sancti.

Probatur prior pars. Gregorius Nazianzenus orat. 24. causae nomen, tanquam nomen proprium ac incommunicabile, tribuit primae personae: *Quòd si* (inquit) *omnia, quaecumque Pater habet, Filii sunt, excepta causa. Quidquid item Filius habet, idem quoque Spiritus sanctus est, si filietatem excipias.* Basilius lib. I. contra Eunomium utitur eodem loquendi modo: *Nos autem secundùm causarum habitudinem ad ea, quae ex illis oriuntur, Patrem collocari ante Filium asserimus.* Gregorius Nyssenus, ad Ablabium Tom. 2. haec quoque scribit: *Cùm dicimus causam & quod est causa, iis vocabulis naturam* (divinam) *minimè significamus.*

Probatur altera conclusionis pars. S. Augustinus lib. octoginta trium quaestionum, quaestione 16. expresse asserit, quòd Pater sit causa sapientiae, quae quidem altera est SS. Trinitatis persona: *Deus* (inquit) *omnium quae sunt, causa est. Quod autem rerum omnium causa est, etiam sapientiae suae causa est.* Eandem vocem adhibet Hilarius: *Et ex causa* (ait lib. XII. de Trinitate, loquens de aeternâ Filii generatione) *licèt perfecta atque indemutabili nascens, necesse est, causa in causae ipsius proprietate nascatur:* ergo, &c.

Quaeres, an Ecclesia probarit utrumque illum sive Graecorum, sive Latinorum, loquendi morem.

Resp. affirmativè. Nempe Ecclesiae persuasum fuit, Patres Graecos sumpsisse causae nomen latè, hoc

hoc est, pro eo omni à quo aliquid habet esse; non autem strictè, id est, pro eo à quo aliquid habet esse cum dependentiâ. Confirmatur 1. ex eo quòd Patres Græci, apud quos invaluit usus ille loquendi, constanter docuerint adversùs Arianos Verbum esse consubstantiale Patri: at consubstantiale non esset, hoc est, non esset ejusdem substantiæ cum Patre, si ab ipso penderet, sicut effectus pendet à causâ. Confirmatur 2. ex Concilio Florentino, in quo Eugenius in decreto unionis definit, *Filium esse, secundùm Græcos quidem, causam, secundùm Latinos verò principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem.*

Caput III.

Vtrum primæ personæ proprium sit authoris nomen.

Concl. Prima persona SS. Trinitatis potest dici auctor secundæ & tertiæ.

Probatur. Aliqui Patres Latini primæ personæ, nomen auctoris, aliarum respectu, tribuerunt. Hilarius lib. 6. de Trinit. sic de Verbo loquitur: *Ex Patre enim exiens, neque aliam nativitatis habuit naturam, neque nullam: sed eum sibi testatur auctorem, ex quo se profitetur exiisse.* Hæc etiam habet lib. 9. *Naturalis igitur Filio Dei, & congenita omnis potestas est; quæ cùm data sit, non alienata est per id ab auctore, quia data est, cùm, quod est auctoris, datum sit.* Lib. 12. hæc etiam scribit de eodem Dei Filio: *Cum natus sit, Patrem testatur auctorem.* Confirmatur. Is dici potest auctor alterius, qui ei communicat esse: sed prima SS. Trinitatis persona communicat esse secundæ & tertiæ: ergo, &c.

Objicies 1. S. Thomas in 1. Sent. dist. 29. quæst. 1. art. 1. negat, auctoris nomen tribui debere primæ personæ SS. Trinitatis. 2. Nulli Patres Græci eâ loquendi ratione usi sunt. 3. Præter Hila-

Hilarium vix alium Latinum Patrem reperire est qui auctoris nomen aut Patri respectu Filii, aut Filio respectu Spiritûs sancti tribuerit.

Resp. ad 1. S. Thomam in suâ Summâ theologicâ (quæ postremum est illius opus) prætermisisse quęstionem, an auctoris nomen Patri proprium sit; unde consequens est (ajunt nonnulli) quòd tunc ipsi displicuerit, quod olim scribens in Sententias asseruerat. Ad 2. respondet Petavius Græcos nullum habere nomen quod nomini Latino, de quo agitur, respondeat: unde hanc elicit conclusionem lib. de Trinitate, cap. 5. *Quamobrem frustra sunt recentiores quidam de schola theologi, qui ut Patrem auctorem appellari posse demonstrent, testes Græcos Patres adhibent, Dionysium, Athanasium, Gregorium Nazianzenum, Eusebium, & cæteros: nam eorum dumtaxat interpretes auctoris nomen assumpserunt.* Ad 3. dicendum est, unum Hilarium, cui Patres alii non contradixerunt, satis esse, ut loquendi modo, de quo hìc agitur, concilietur auctoritas: scilicet (Hieronymo teste, ad Lætam) Hilarii de Trinitate libri inoffenso pede decurri possunt.

Quæres, utrum prima persona SS. Trinitatis absolutè ac sine addito dici debeat auctor secundæ & tertiæ. Ratio verò dubitandi petitur ex eo quòd *Auctoris* nomen apud Latinos scriptores interdum significet eum, qui jure ac dignitate antecedit, ac penes quem est potestas in alium: *Majores nostri*, (verba sunt Livii Dec. 4. lib. 4.) *nullam ne privatam quidem rem agere feminas sine auctore* (hoc est, tutore) *voluerunt*. In eundem sensum Tertullianus lib. de Fugâ in persecutione, cap. 11. Ecclesiæ ministros, quibus haud dubiè convenit potestas in plebem, auctores vocat: *Sed* (inquit) *cum ipsi auctores, id est, ipsi diaconi, presbyteri & episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, qua ratione dictum, Fugite de civitate in civitatem?*

Resp.

Reſp. ne hæretici Auctoris nomine in ſenſum grammaticalem abutantur adversùs fidem, ſatius eſſe illud Patri reſpectu Filii, aut Filio reſpectu Spiritûs ſancti, non tribuere, niſi cum ſubjectâ explicatione: Scilicet ita ſeſe geſſit Auguſtinum lib. 3. contra Maximinum Arianum, cap. 14. ubi ſolvens ejuſdem Maximini adversùs Verbi divinitatem argumentum petitum ex eo, quòd Verbum Patrem habeat authorem: *Sed habet* (inquit) *Dei Filius auctorem Patrem, ſic loquitur: Si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis auctorem, quia ille genuit, genitus eſt iſte, quia iſte de illo eſt, non ille de iſto, fateor & concedo: Si autem per nomen auctoris minorem vis facere Filium, Patremque majorem, nec ejuſdem ſubſtantiæ Filium, cujus eſt Pater, deteſtabor & reſpuam quia & Filius hominis, in quantùm eſt Filius, habet auctorem, de quo natus eſt.*

CAPUT IV.

Utrum nomina fontis, originis, capitis, conveniant primæ perſonæ.

Not. PRima perſona dici poteſt fons, origo, caput, vel perſonarum, vel deitatis: hìc igitur quærendum eſt: 1. utrum prima perſona rectè dicatur fons, origo, caput aliarum perſonarum: 2. utrum rectè etiam dicatur fons, origo, caput Deitatis.

CONCLUSIO I. Prima SS. Trinitatis perſona *propriè* dici poteſt fons, origo, caput, radix aliarum ejuſdem SS. Trinitatis perſonarum.

Probatur 1. Tertullianus eam, de quâ agitur, loquendi rationem adhibuit: *Nec dubitaverim* (inquit lib. contra Praxeam, cap. 8.) *Filium dicere & radicis fruticem, & ſolis radium.* 2. Ambroſius lib. 4. de fide, eodem utitur loquendi modo: *Fons* (ait) *Pater Filii eſt, radix Pater Filii eſt.*

est. 3. Hæc etiam habet Basilius hom. 27. contra Sabellianos: *Est quidem Pater, perfectum habens esse, & nullius egens, radix & fons Filii & sancti Spiritus*. 4. Secunda & tertia persona se habent respectu primę, sicut lumen respectu solis, sicut fluvius respectu fontis, sicut frutex respectu radicis: sicut enim lumen à sole, fluvius à fonte, frutex à radice suum esse recipiunt: ita etiam secunda & tertia persona SS. Trinitatis suum esse recipiunt à primâ: ergo sicut sol dicitur fons luminis, fons origo fluvii, radix principium & caput fruticis: ita prima persona propriè dicitur fons, origo, radix, caput aliarum personarum.

CONCLUSIO 2. Prima SS. Trinitatis persona dicitur quidens fons, origo, radix, caput deitatis, sed *impropriè* tantùm.

Probatur prior pars 1. auctoritate, tum Dionysii, cap. secundo de divinis nominibus; tum Concilii Toletani XI. in professione fidei, tum denique S. Thomæ, qui 1. p. q. 33. art. 1. sic loquitur: *Sed contra est quod dicit Augustinus in quarto de Trinitate, Pater est principium* (quod quidem nomen idem est cum istis nominibus) *totius Deitatis*.

Probatur altera pars. Id tantùm potest propriè dici fons, origo, radix, caput, principium deitatis, à quo deitas procedit: ideò enim sol, fons, radix, sic appellantur respectu luminis, fluvii, fruticis, quòd lumen, fluvius, frutex à sole, fonte, radice procedant: atqui deitas à Patre non procedit: siquidem deitas supponit pro essentiâ: quæ quidem (ut definiit Concilium Lateranense IV.) nec est generans, nec genita, nec procedens: ergo, &c.

Quæres 1. quænam sit idea sensus illius improprii, in quo prima persona dicitur fons, origo, radix, principium, caput totius deitatis.

Respondent nonnulli, Patrem sic appellari

quia

quia eft principium, fons, radix, origo, caput Filii & Spiritûs fancti, in quibus fingulis eft tota deitas. Sed nimis probat ea refponfio: probat enim, Filium rectè etiam dici poffe principium, fontem, originem, radicem deitatis: fcilicet eft principium Spiritûs fancti, in quo tota eft deitas. Refpondendum eft igitur, primam perfonam dici principium, fontem, originem totius deitatis, vel quòd in eâ fit deitas tanquam in primo principio, quod eam aliis perfonis communicet; vel quòd fit principium omnium, præter quàm fui ipfiûs, divinarum perfonarum.

Quæres 2. quis fit fenfus hujus fententiæ: *Pater eft fons & origo totius Trinitatis*, quæ in Concilio VVormatienfi legitur: nimirùm apertè falfa videtur: fiquidem voces illæ, *totius Trinitatis*, ipfam etiam primam perfonam complectuntur; ita ut literalis & obvius fenfus fit, quòd Pater fit fui etiam ipfius fons & origo.

Refpondemus cum Sylvio, commodè exponendam effe laudatam ex Concilio VVormatienfi fententiam, nempè Patrem dici totius Trinitatis fontem, eodem modo, quo Adamus dicitur principium, fons, origo, caput totius humani generis: itaque ficut nullus eft homo, qui ab Adamo non prodierit, ipfe autem à nullo alio prodiit; ita ex primâ SS. Trinitatis perfonâ aliæ prodierunt, ipfa verò non prodiit ab aliâ.

CAPUT V.

Vtrum Patris nomen fit proprium primæ perfonæ.

Not. VOx hæc *Pater*, in divinis fumitur vel perfonaliter, vel effentialiter; feu vel fumitur pro primâ perfonâ SS. Trinitatis, vel pro omnibus perfonis, in quantùm conveniunt in eâdem naturâ, eafdemque actiones operantur ad extra.

CON-

Conclusio 1. Vox hæc *Pater*, propriè dicitur de primâ personâ.

Probatur 1. ex Scripturâ. Psal. 2. hæc de Christo prædixit Deus Pater: *Ipse invocabit me, Pater meus es tu*; unde & ipse Christus ait Matthæi cap. 10. *Confitebor & ego eum coram Patre meo*. Cap. 11. *Confiteor tibi Pater*. Cap. 16. *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*. Cap. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. Is autem quem Christus Patrem appellat, est prima persona SS. Trinitatis, ab aliâ nimirum subsistentiam ac filiationem non accepit: ergo Patris nomen propriè & personaliter tribuitur primæ personæ SS. Trinitatis.

Probatur 2. ratione theologicâ. Illud nomen propriè tribuitur primæ personæ, quod eam à cęteris distinguit; quod enim rem aliquam à cæteris distinguit, eam constituit: atqui vox hæc *Pater*, primam personam à secundâ & tertiâ distinguit, cum ipsa sola Filium habeat ac habere possit, eò quòd sola (ut suo loco dictum est) generet ac generare possit.

Quæres, cur prima persona potiùs dicatur Pater, quàm genitor vel generans.

Resp. Sic appellari, quòd genitor & generans perfectè primam personam non exprimant: non enim est prima persona, nisi per completam relationem ad Filium: at completa non est, quamdiu prima persona concipitur actu generare: in eâ nimirùm suppositione, concipitur eam esse tantùm in viâ ad habendum Filium: èccontra verò cùm dicitur Pater, cum Filio jam existente, jam genito, concipitur à nobis.

Conclusio 2. Prima persona essentialiter tantùm dicitur creaturarum Pater.

Probatur. Quod significat aliquid commune tribus personis, de primâ non dicitur personaliter, sed essentialiter tantùm, cùm essentia sit omnibus personis communis: atqui vox hæc, *Pater*, ad

ad creaturas comparata, ſignificat aliquid tribus perſonis commune, creationem nimirum, providentiam, & alia hujuſmodi; quæ cum creaturas reſpiciant, ſunt ad extra, ac proinde toti Trinitati communia.

Quæres, utrum de Deo propriè, an impropriè tantùm prædicetur, quòd ſit creaturarum Pater.

Reſp. Deum impropriè tantùm, ſeu metaphoricè, dici creaturarum Patrem. Ratio eſt, quia is tantùm Pater eſt propriè, qui fœtui ſuo ſimilem naturam communicat: nempè generatio (ut ſuperiùs dictum eſt) definitur, proceſſio viventis à vivente in ſimilitudinem naturæ: atqui Deus creaturis ſimilem naturam non communicat, ſed omninò diverſam, creatam nimirum & finitam: ergo, &c.

Ex iis quæ huc-uſque dicta ſunt, colligitur 1. antiquos ſcriptores meritò Patris nomine uſos fuiſſe, ut tum diſtinctionem perſonarum contra Sabellianos, tum Verbi conſubſtantialitatem adversùs Arianos adſtruerent: neque enim is qui ſolus eſt, dici poteſt Pater, cum non dicatur Pater, qui Filium nec habet nec habuit. Neque eæ perſonæ diverſæ ſunt ſubſtantiâ, quarum una eſt generans & altera genita: nempe generatio (ut multoties obſervatum eſt) producit in ſimilitudinem naturæ, & quidem perfectam, ſi generatio, ut eſt in divinis, perfectiſſima ſit. Colligitur 2. hæc Apoſtoli verba: *Ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur*, intelligi de paternitate, quæ convenit primæ perſonæ SS. Trinitatis: nimirum paternitas in creatis non eſt exemplar ad quod exacta ſit divina paternitas, ſed potiùs paternitas divina eſt creatæ paternitatis exemplar; quod quidem imperfectè tantùm in eâ repræſentatur, cùm per paternitatem creatam, non eadem numero, ſed ſimilis tantùm in ſpecie, natura genito communicetur: *Paternitatis nomen* (ait Hieronymus in cap.3. epiſtolæ ad Epheſios)
ex

ex semetipso Deus largitus est hominibus: Sicut ergo solus immortalis, immortales facit: ita solus Pater, qui creator est omnium, præstat cæteris, ut patres esse dicantur.

Caput VI.

Vtrum ingeniti nomen primæ personæ conveniat.

Not. 1. INgeniti nomen tribus modis sumitur. Et quidem 1. pro eo omni quod non est creatum, aut factum ab externo principio: 2. pro eo quod non producitur per viam generationis: 3. denique pro eo quod caret omni principio.

Not. 2. Certum est, ingeniti nomen priore modo sumptum, non esse nomen proprium primæ personæ: scilicet duæ aliæ non minùs sunt quid increatum, & non factum ab externo principio, quàm prima. Certum est pariter, idem nomen altero modo sumptum, non esse proprium eidem primæ personæ; sic enim acceptum convenit Spiritui sancto, cum (ut superiùs ostensum est) non procedat per viam generationis. Hìc igitur quæstio est, utrum acceptum tertio modo sit terminus notionalis primæ personæ per exclusionem aliarum.

Conclusio. Nomen ingeniti sumptum pro eo quod caret omni prorsùs principio, nomen est notionale, seu, soli primæ personæ proprium est.

Probatur 1. authoritate Patrum. Basilius lib. 2. adversùs Eunomium, hæc ait: *Ingenitum est quod nullum principium habet, neque causam existendi. Æternum verò, quod omni tempore ac seculo secundùm esse antiquius est. Vnde Filius neque ingenitus est, & est æternus.* Augustinus lib. 5. de Trinitate, idem nomen soli primæ personæ vindicat, ipsumque capitibus 5. & 6. liberat

variis

variis hæreticorum cavillationibus. Athanafius in Epiftolâ ad Serapionem hæc fcribit: *Non eft ingenitus Spiritus fanctus, quia inprincipiatum effe, & ingenitum, foli Deo Patri Catholica Ecclefia congregata apud Nicænam recte & fideliter attribuit, & de folo Patre effe credendum & prædicandum, toti mundo fub anathemate mandavit*. Patres toti fuerunt, tum labente fæculo quarto, tum ineunte quinto, in hæreticis, Aetio præfertim & Eunomio, confutandis, quòd contenderent, Verbum non effe ejufdem fubftantiæ cum Patre, quia, etiam ex fuppofitione catholicorum, Pater eft ingenitus, Verbum è contra genitum eft: *Quidquid de Deo dicitur, vel inelligitur, non fecundùm accidens, fed fecundùm fubftantiam dicitur* (argumentum eft Arianorum apud Auguftinum lib. 5. de Trinitate c.3.) *Quapropter ingenitum effe, Patri fecundùm fubftantiam eft; & genitum effe, Filio fecundùm fubftantiam eft. Diverfum eft autem ingenitum effe, & genitum effe. Diverfa eft ergo fubftantia Patris & Filii*: ergo, &c.

Probatur 2. ratione theologicâ. Illud nomen eft primæ perfonæ proprium, quod eam ab aliis diftinguit: fed ingeniti nomen id præftat; fiquidem (ut obfervatum eft) ingeniti nomen fignificat id, quod expers eft cujufcumque principii, five creationis, five effectionis, five originis: atqui nomen quod fignificat id, quod expers eft cujufcumque principii, primam perfonam ab aliis diftinguit: fcilicet aliæ non funt fine principio: fuum enim effe fecunda ducit à primâ, tertia verò à primâ & fecundâ fimul.

Objicies 1. Athanafius lib. 2. contra Arianos, ingeniti nomen rejicit à primâ SS. Trinitatis perfonâ, tum quia, cum in Scripturis non legatur, fufpectum eft, tum etiam quòd ethnicis inftitutionem fuam debeat: ergo nomen ingeniti non eft proprium primæ perfonæ SS. Trinitatis.

Refp. dift. ant. Athanafius rejicit à primâ per-

sonâ nomen ingeniti sumptum in sensu Arianorum, conc. ant. sumptum in sensu Catholicorum, neg. ant. Ariani per ingeniti nomen intelligebant id solum, quod creatum non est; unde concludebant, Filium esse quid creatum, eo quòd non sit ingenitus. Econtra Catholici per ingeniti nomen non tantùm id intelligebant, quod creatum non est, sed etiam id omne, quod expers est cujuscumque principii; unde concludebant, quòd licèt Filius non sit ingenitus, non sequatur, eum esse creatum aliquid. Ingeniti nomen priore modo sumptum, non autem posteriore, rejicit Athanasius: *Postquam* (inquit lib. 2. contra Arianos) *non amplius illis fiducia superest, ut dicant ex non entibus eum* (Filium Dei) *extitisse, neque priùs extitisse, quàm fieret, vocabulum ingeniti sibi confinxerunt, ut illum genitum, hoc est, creatum, apud simpliciores dictitantes, eadem illa verba, Ex non entibus, & non erat priusquàm fieret, denuò subindicent: in istis enim creata & condita intelligi volunt.*

Objicies 2. Ingeniti nomen, vel substantiam significat, vel relationem: Non primum, alioquin tribus personis ex æquo conveniret: quæ enim significant substantiam, absoluta sunt; ac proindè toti Trinitati communia. Non etiam secundum, quia quæ significant relationem, dicunt respectum ad alias personas: eum autem respectum non dicit ingeniti nomen: ergo, &c.

Resp. Ingeniti nomen, nec substantiam, nec relationem significare, sed negationem, non quidem substantiæ, sed relationis. Itaque prima persona, reduplicativè prout est ingenita, nec est Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus; siquidem Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt positivæ relationes; sed sic accepta, est negatio relationis ad principium superius, à quo suum esse recipiat, sicut ècontra nomen *Geniti*, quod illi opponitur, quodque convenit secundæ personæ, imò

imò & tertiæ, prout dicit productionem in genere, est nomen relativum, nimirum dicit habitudinem ad principium, à quo Filius generatur, & à quo Spiritus sanctus producitur. Quæ mox tradita fuit responsio, desumpta est ex Augustino qui lib. 5. de Trinitate, c. 6. sic loquitur: *Ingenitus porrò, quid est, nisi non genitus? Non ergo receditur à relativo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad se ipsum dicitur, sed quod ex genitore sit: ita cum dicitur ingenitus, non ad se ipsum dicitur, sed quod ex genitore non sit, ostenditur.* Ea verò Augustini sententia nititur hoc philosophorum axiomate: *Negatio ad genus affirmationis reducitur*, hoc est, si prædicamentum quod negatione tollitur, pertineat ad substantiam, negatio ad eam quoque pertinet: si è contra prædicamentum pertineat ad relationem, ad relationem quoque pertinet negatio.

Objicies 3. Prima persona non dicitur inspirabilis: ergo pariter dici non debet ingenita: siquidem non minor est oppositio inter primam personam & spirabilitatem, quæ convenit Spiritui sancto, quàm inter eandem primam personam & generabilitatem, quæ Filio tribuitur.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio disparitatis est, quia inspirabilitas sequitur ex ingenito: siquidem ingenitum, ut hìc sumitur, non accipitur tantùm, prout opponitur genito specificè sumpto, hoc est, prout dicit productionem per modum generationis; sed accipitur prout opponitur cuicumque productioni passivæ, sive sit generatio, sive spirabilitas.

Objicies 4. Ingenitum dicit privationem, ex S. Thomâ 1. p. q. 3. art. 4. ad 2. ergo dici non debet de Patre, cum privatio sit imperfectio; est enim carentia formæ debitæ subjecto.

Resp. dist. ant. Ingenitum dicit privationem latè sumptam, conc. ant. strictè sumptam, neg. ant. Privatio priore modo sumpta dicit caren-

tiam formæ, quæ debetur alicui supposito ejusdem generis, non tamen omni ejusdem generis supposito: sic visio quæ debetur alicui animali, non debetur talpæ. Privatio altero modo sumpta dicit carentiam formæ debitæ subjecto, cui inest. Porrò ingenitum est privatio prioris generis, non autem posterioris: *Sic autem* (hoc est, priore modo) *ingenitum non dicitur de Patre, sed secundo modo, prout scilicet aliquod suppositum divinæ naturæ non est genitum, cujus tamen naturæ aliquod suppositum est genitum*. Verba sunt S. Thomæ 1. p. q. 33. art. 4. ad 2.

QUÆSTIO II.

De secunda persona SS. Trinitatis.

Not. SEcundæ personæ SS. Trinitatis varia tum in Scripturis tum in Patribus nomina tribuuntur: nimirum dicitur, Verbum, Filius, Imago, Sapientia Patris: de iis verò nominibus agendum nobis incumbit sequentibus capitibus.

CAPUT PRIMUM.

De nomine Verbi.

Not. DE nomine Verbi quæremus 1. utrum conveniat secundæ personæ SS. Trinitatis; 2. utrum ita proprium sit secundæ, ut aliis tribui non possit; 3. utrum sit nomen relativum, an verò absolutum; 4. denique, utrum Verbum procedat non tantùm ex cognitione, quam Pater habet de suâ essentiâ, sed etiam de cognitione creaturarum.

CONCLUSIO 1. Verbi nomen convenit secundæ personæ SS. Trinitatis.

Pro-

Probatur. Primò, sic appellatur Joannis c. 1. *In principio erat Verbum .... Verbum caro factum est & habitavit in nobis*. 2. Patres Latini, qui floruerunt ante Concilium Nicænum I. eandem adhibuerunt vocem, ut secundam SS. Trinitatis personam exprimerent. Tertullianus lib. de Præscriptionibus, cap. 13. scribit, *Patrem omnia condidisse per Verbum suum primò omnium emissum. Id Verbum Filium ejus appellatum*. Lactantius lib. 4. cap. 8. hæc ait: *Contestans* (in hisce vocibus, Eructavit cor meum verbum bonum) *nulli alii opera Dei esse nota, nisi Filio soli, qui est Verbum Dei*. 3. Qui post Nicænam Synodum scripsere, nusquam ferè alio quàm Verbi nomine secundam Trinitatis personam appellarunt, ut videre est in Hilarii, Augustini, aliorumque Latinorum, qui de Trinitate scripserunt, operibus.

Quæres 1. cur Latini secundam Trinitatis personam vocarunt potiùs Verbum, quàm Sermonem: nempè nomen *Logos*, qui legitur in Græco Euangelii textu, quodque Græci Patres adhibuerunt, Latinè non minùs per Sermonem, quàm per Verbum redditur.

Resp. Latinos ita se gessisse, quòd cum sermo pluribus vocibus constet, minùs aptus sit, quàm Verbi nomen, ad significandum, quòd Pater unico ac simplicissimo cognitionis actu secundam personam produxerit. Hinc patet, arguendum esse Erasmum, quem eo in capite imitati sunt Calvinus & Beza, quòd in Latinâ novi Testamenti versione posterioris editionis, nomen *Logos* verterit per Sermonem, scribens: *In principio erat Sermo*.

Quæres 2. in quo Verbi nomen, quod secundæ personæ SS. Trinitatis tribuitur, conveniat cum nomine verbi, quod creatæ cognitionis termino tribuitur; & in quo ab eo discrepet.

Resp. ad primum convenire, quòd utrumque sit expressa objecti imago, utrumque sit terminus

actualis intellectionis, utrumque sit cujuscumque passionis expers, hoc est, citra perpessionem aliquam intelligentis, à mente oriatur.

Resp. ad secundum, differre 1. quòd verbum creatum non ex substantiâ mentis, sed ex ejus scientiâ, quæ qualitas est adventitia, nascatur: cum è contra Verbum divinum oriatur ex ipsâ divinæ substantiæ cognitione: 2. Creatum Verbum non est perpetuum, divinum verò perpetuum est: hinc S. Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 16. scribit, ideò non dici cogitationem *ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam, ut Verbum sit, eamque possit amittere*: 3. Creata verba, multa sunt: neque enim unicum par esse potest omnibus rebus exprimendis, aut efficiendis: at divinum ideò singulare est & unum, quòd per se satis sit ad omnia: 4. Verbum creatum, nullum opus extrinsecum per se ipsum operatur: unde artifices non verbo, sed manibus utuntur: è contra Dei Verbum per sese efficax est: *Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Tandem 5. Verbum creatum non est quid per se subsistens: at divinum per se subsistit, per se hypostasim habet.

Quæres 3. utrum Verbi nomen, quod secundæ Trinitatis personæ tribuitur, intelligatur de Verbo interno, seu de illo verbo quod mens efformat internè; an verò de prolatitio, hoc est, de verbo quod ore profertur exteriùs.

Resp. Verbum quod alteri Trinitatis personæ tribuitur, intelligi de interno primæ personæ verbo: scilicet cum secunda Trinitatis persona sit æterna, ac necessariò producta sit à primâ, oportet, ut verbum quod illi tribuitur, sit æternum, ac necessariò productum: at ejusmodi non est verbum prolatitium, nempè dictum est in tempore, tum in rerum creatione, tum in cæteris Dei operationibus ad extra.

Dices. Ex veteribus aliqui secundam perso-
nam

nam Trinitatis conferunt cum verbo prolatitio: *Verbum Patris ideò dictum est* (ait Augustinus lib. de Fide & Symbolo, cap. 3.) *quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, cum verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, & quidquid secretum in corde gerimus, per signa hujusmodi ad alterius cognitionem proferatur: sic illa sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus convenientissimè nominatur*: ergo, &c.

Resp. dist ant. Ex veteribus aliqui secundam personam Trinitatis cum nostro verbo prolatitio conferunt quoad officium, conc. ant. quoad entitatem, neg. ant. Hoc est, veteres illi non dicunt, secundam personam Trinitatis sumptam secundùm entitatem esse idem cum verbo nostro; neque enim est sonus aliquis exterior; nec cum verbo prolatitio Patris, id est, cum termino extrinseco, quem Pater in tempore produxit; siquidem terminus exterior non aliud est, quàm creatura. Igitur Patres de quibus in argumento, contulerunt verbum Patris sive cum verbo nostro, sive cum ejusdem Patris prolatitio verbo, quoad officium: nempè (ut liquet ex laudato Augustini testimonio) quemadmodum verbum, seu sermo noster, nostrum verbum interius, hoc est, cogitationem, manifestat; sicut etiam exterius Dei verbum, quod non aliud est, quàm terminus ad extra, est manifestatio interioris illius verbi, seu cogitationis: ita secunda Trinitatis persona manifestat Dei Patris mentem, internam illius cogitationem aperit: *Ut enim* (ait Origenes Tom. 1. in Joannem p. 166.) *apud nos sermo nuntius est earum rerum, quæ à mente cernuntur: sic ille Dei sermo, qui Patrem agnovit, Patrem agnitum revelat*.

Si quis verò roget, cur aliqui ex antiquis Patribus secundam Trinitatis personam, etiam secundùm entitatem sumptam, nonnunquam dixerint

esse prolatitium Patris Verbum, duplex afferri poterit responsio. Nam 1. sic se gesserunt, quòd prolatitium manifestius sit interno. 2. Veteres cum egerunt de secundâ personâ SS. Trinitatis, plerumque tum contra Sabellianos, tum adversùs Arianos disputarunt. Sabelliani ultrò fatebantur dari Verbum in divinis, sed contendebant, illud Verbum personâ non distingui à principio illius productivo, sicut in humanis cogitatio personâ non distinguitur ab homine cogitante. Ariani fatebantur quoque existere Verbum, addebantque cum Catholicis, ipsum esse non nomine tantùm, & officio, sed etiam personâ distinctum à Patre; sed docebant, ipsum prætereà naturâ ab æterno Patre distingui. Patres verò cum adversùs Sabellianos conseruerunt manus, nonnunquam dixerunt, secundam personam esse prolatitium Verbum Patris, quòd scilicet Verbum prolatitium quod imago est interni, illudque manifestat, minùs pateret Sabellianorum calumniis. Econtra cum rem egerunt adversùs Arianos, eandem secundam personam dixerunt internum Verbum Patris, ne si dixissent prolatitium, ut contra Sabellianos aliquoties, licèt perrarò, dixerant, Ariani inde causam arriperent asserendi, ut asserebant, Verbum non personâ tantùm, sed etiam naturâ à Patre distingui.

CONCLUSIO 2. Verbi nomen proprium est secundæ personæ Trinitatis.

Probatur. Nomen quod significat modum, quo secunda persona SS. Trinitatis procedit, illi proprium est: siquidem nomina quæ modum illum significant, sunt nomina personalia; cum personæ non distinguantur, nisi per relationes, & aliundè relationes in processionibus fundentur: atqui Verbi nomen significat modum, quo secunda persona SS. Trinitatis procedit: nempè significat, secundam personam procedere per generationem; significat enim illius productionem per intellectum, quia Verbum est terminus intelle-

ctio-

ctionis: at intellectus divinus (ut ſuo loco dictum eſt) producit in ſimilitudinem naturæ, proindèque generat.

Objicies. Ambroſius non minùs primæ, quàm ſecundæ perſonæ, Verbi nomen tribuit: *Hæc eſt autem* (ait in libro de Filii divinitate, cap. 5.) *nominis ratio, ut in Patre & Filio unitatem ſubſtantiæ credas .... ut ſive Lumen de Lumine dicas, ſive Verbum de Verbo, ſive Spiritum de Spiritu, ſive Dominum de Domino; quodcumque de eo dixeris, unius tamen eſſentiæ Patrem & Filium credas*: Ergo Verbi nomen, ex Ambroſio, non eſt proprium ſecundæ perſonæ SS. Trinitatis.

Reſp. ad 1. neg. ant. Ad 2. diſt. ant. Ex Ambroſio, ſecunda perſona eſt de Verbo, ſumendo verbum pro ratione, ſeu principio intelligente, conc. ant. pro termino producto per rationem, neg. ant. Nomen græcum *Logos*, quòd latinè vertitur per *Verbum*, duo ſignificat, rationem intelligentem, ſeu ipſummet actum intelligendi, & terminum intellectionis. Prima perſona eſt verbum, ſumendo verbum in priore ſenſu: unde veteres adversùs Arianos contendentes Filium in tempore productum fuiſſe, docuerunt, Patrem ſemper fuiſſe *logicalem*, ſeu intelligentem, & nuſquam *alogon*, hoc eſt, non intelligentem; indeque concluſerunt, eundem Filium eſſe æternum, quia Pater non poteſt eſſe *Logos*, hoc eſt, intelligens, quin Filium producat, cum ſit neceſſarius intellectionis paternæ terminus. Secunda perſona ſola dicitur Verbum in altero ſenſu, nec enim Pater aut Spiritus ſanctus ſunt *Logos*, ſeu Verbum, ſumendo voces illas pro termino per divinam intellectionem producto: *Verbum de Verbo dici non poteſt* (inquit Auguſtinus lib. 6. de Trinitate, cap. 2.) *quia non ſimul ambo Verbum, ſed ſolus Filius*.

Conclusio 3. Verbi nomen non eſt abſolutum, ſed relativum.

Probatur. Verbum, ex dictis superiùs, est terminus intellectionis paternæ: atqui terminus ille est aliquid relativum; in suo nimirum conceptu dicit processionem ab eo, cujus est verbum: sed quod in suo conceptu processionem dicit, est relativum: ergo Verbi nomen non est nomen absolutum, seu quod essentiam aut naturam significet; sed nomen est relativum, quod significet personam.

Confirmatur ex Augustino, qui lib. 7. de Trinitate, cap. 2. sic loquitur: *Sicut Filius ad Patrem refertur, non ad se ipsum dicitur; ita & Verbum ad eum, cujus Verbum est, refertur, cum dicitur Verbum. Eò quippè Filius quò Verbum, & eò Verbum quò Filius .... Verbum non ad se dicitur, sed tantùm relativè ad eum cujus Verbum est, sicut Filius ad Patrem.*

Conclusio 4. Verbum non procedit à Patre per solam cognitionem quam Pater habet de suâ essentiâ, sed etiam per cognitionem quam habet de creaturis possibilibus.

Probatur. Verbum procedit à Patre per cognitionem perfectissimam, cum illius processio sit omnium perfectissima: atqui perfectissima cognitio complectitur cognitionem non solius essentiæ divinæ, sed etiam creaturarum possibilium: ergo, &c.

Confirmatur. Verbum procedit per cognitionem intuitivam, quam Pater habet de suâ essentiâ: scilicet intuitiva cognitio perfectior est abstractivâ: atqui intuitiva divinæ essentiæ cognitio non potest haberi sine cognitione creaturarum possibilium; siquidem essentia non est quid realiter actu distinctum ab omnipotentiâ: proindèque comprehensivam omnipotentiæ cognitionem complectitur. At comprehensiva omnipotentiæ cognitio includit cognitionem omnis termini, ad quem omnipotentia sese potest extendere: ergo Verbum producitur non solùm per cognitionem divinæ essentiæ; sed etiam per cognitio-

tionem omnium omninò creaturarum possibilium. Dixi, creaturarum possibilium, non autem existentium, quia in illo priori nondum existunt creaturæ.

Quæres, utrum Verbum procedat à Patre non solùm per cognitionem divinæ essentiæ & creaturarum omnium, sed etiam per cognitionem ipsiusmet Verbi ac Spiritus sancti. Ratio dubitandi petitur ex eo, quòd Verbum & Spiritus sanctus sint idem realiter cum essentiâ divinâ; ac proindè sine eis haberi non potest intuitiva ejusdem essentiæ divinæ cognitio.

Resp. Verbum non procedere per cognitionem ipsiusmet Verbi actu producti: scilicet si per eam cognitionem procederet, esset, secundùm nostrum intelligendi modum, prius se ipso, id enim per quod quis procedit, prius est termino processionis: at nec Verbum, aut aliquod aliud ens, potest se ipso prius esse. Nec obstat ratio dubitandi, quæ in quæstione fuit proposita: siquidem in illo priori, in quo concipimus, Patrem nondum producere Filium, Filius est quidem in essentiâ divinâ secundùm esse absolutum, sed nondum est in eâ secundùm esse relativum: unde cognitio, quam tunc Pater habet de suâ essentiâ, non se extendit ad esse relativum Filii. Verùm si Verbum objectivè sumatur, dicendum erit, ipsum produci per ipsam cognitionem Verbi, sicut & per cognitionem Spiritus sancti.

CAPUT II.

Utrum nomina Filii, Sapientiæ, Imaginis conveniant secundæ personæ SS. Trinitatis.

CONCL. I. Filii nomen convenit soli secundæ personæ SS. Trinitatis.

Probatur. Illi soli personæ convenit Filii nomen, quæ sola generatur; nempè Filius est termi-

nus generationis; atqui sola secunda persona SS. Trinitatis generatur (ut superiùs ostensum est) ergo soli secundæ personæ Trinitatis convenit nomen Filii.

Conclusio 2. Sapientiæ nomen non convenit propriè secundæ personæ SS. Trinitatis, sed appropriativè tantùm.

Probatur prior pars. Quod significat aliquid absolutum, non convenit propriè, hoc est, per exclusionem, secundæ personæ; scilicet quæ sunt absoluta, singulis personis communia sunt: atqui Sapientiæ nomen significat aliquid absolutum; sicut enim immensus est Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus; ita sapiens est Pater, sapiens Filius, sapiens Spiritus sanctus.

Confirmatur ex Augustino, qui lib. 1. de Trinitate, cap. 2. opponit Sapientiam Verbo: aitque illam esse Patri ac Filio communem, istud verò proprium Filio: *Pater igitur* (inquit) *& Filius simul una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia. Sed non Pater & Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius.* Cur autem Patri ac Filio communis sit Sapientia, non autem Verbum, asserit Augustinus, id ex eo oriri, quòd illa sit quid absolutum, istud verò aliquid relativum: *Et hæc duo* (inquit) *cum dicuntur, id est, nata sapientia; in uno eorum, quòd nata est, & Verbum & Imago, & Filius intelligatur, & in his omnibus nominibus non ostendatur essentia, quia relativè dicuntur. At in altero, quod est Sapientia, quoniam & ad se dicitur, se ipsa enim sapiens est, etiam essentia demonstretur; & hoc ejus esse, quod sapere. Unde Pater & Filius simul una Sapientia, quia una essentia, & singillatim Sapientia de Sapientia, sicut essentia de essentia.*

Probatur altera conclusionis pars authoritate Pauli, qui 1. ad Corinth. 1. de Christo ait, quòd sit *Dei virtus & Dei sapientia*. Jam verò nomen

illud

illud per appropriationem de Filio dici, ſic oſtenditur: Illud nomen per appropriationem de Filio dicitur, quòd licèt rem tribus perſonis communem ſignificet, analogiam tamen habet cum modo peculiari, quo Filius à Patre procedit: atqui nomen, de quo agitur, eſt hujuſmodi: ſiquidem Filius à Patre per intellectum procedit: at ſapientia, aut eſt ipſe intellectus, aut illius operatio, aut virtus.

CONCLUSIO 3. Imaginis nomen convenit ſecundæ perſonæ SS. Trinitatis, & quidem propriè.

Probatur prior pars. Scriptura non ſemel Filium vocat imaginem Patris. Apoſtolus ſic loquitur ad Coloſſenſes 1. *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ.* Hæc etiam habet ad Hebræos 1. *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ ejus, & figura ſubſtantiæ ejus.* 2. Patres (ut videre eſt in Auguſtini libris de Trinitate, in Baſilii operibus adversùs Eunomium, in Oratione IV. Athanaſii contra Arianos, in Chryſoſtomo in laudatum Apoſtoli locum) eâdem utuntur loquendi ratione.

CONCLUSIO 4. Imaginis nomen convenit ſoli ſecundæ perſonæ SS. Trinitatis.

Probatur. Illud nomen convenit ſoli ſecundæ perſonæ Trinitatis, quod de eâ dicitur relativè, non autem abſolutè: ſcilicet (ut ſæpiùs dictum eſt) quæ ſunt abſoluta, toti Trinitati communia ſunt: atqui nomen imaginis de ſecundâ perſonâ dicitur relativè, non autem abſolutè: Nam id expreſsè docet Auguſtinus lib. 5. de Trinitate, cap. 13. *Relativè* (inquit) *dicitur Filius, relativè dicitur Verbum & Imago.* Idem hiſce verbis aſſerit lib. 7. cap. 1. *Quid autem abſurdius, quàm imaginem ad ſe dici.* At quod ad ſe non dicitur, dicitur ad aliud; ac proinde non eſt nomen abſolutum, ſed relativum.

Objicies 1. Homo dicitur imago Dei, juxta illud Scripturæ: *Faciamus hominem ad imaginem*

& ſimi-

& similitudinem nostram: ergo vox hæc, *Imago*, non est propria secundæ personæ Trinitatis.

Resp. dist. ant. Homo dicitur impropriè imago Dei, conc. ant. dicitur propriè, neg. ant. Imago propriè sumpta, dicit similitudinem secundùm speciem; sumpta verò impropriè, dicit similitudinem secundùm aliquam tantùm perfectionem. Homo non est in priore sensu imago Dei: neque enim Dei & hominis natura sunt ejusdem speciei; sed est imago Dei in altero tantùm sensu, nempè sicut Dei natura est intelligens, ita etiam intelligens est hominis natura. Econtra Verbum divinum in priore sensu est imago Patris: habet nimirum naturam non tantùm eandem specie cum naturâ Patris, sed etiam eandem numero.

Objicies 2. Imaginis nomen convenit Spiritui sancto: ergo non est proprium soli secundæ personæ Trinitatis. Probatur ant. Imago propriè sumpta definitur similitudo duorum in naturâ: atqui Spiritus sanctus est æterno Patri similis in naturâ; imò, sicut & Filius, eandem cum ipso naturam habet: ergo, &c.

Resp. dist. maj. Imago propriè sumpta definitur similitudo duorum in naturâ, vi processionis, conc. maj. non vi processionis, neg. maj. Ad imaginem propriè sumptam requiritur quidem similitudo in specie, sed id satis non est; unde licèt ovum sit alteri simile, non dicitur tamen illius imago: *Si gemini* (inquit Augustinus lib. 83. quæstionum, quæst. 74.) *inter se similes sint, similitudo dici potest alterius cujuslibet in altero, non imago; & ovum alteri ovo quàm maximè simile est, nec imago tamen ejus est, quia de illo expressum non est*. Igitur ad rationem imaginis præter similitudinem in natura, requiritur processio, & quidem ita, ut ea similitudo, ea imago reperiatur in supposito vi originis ac processionis: at sic similitudo in naturâ non convenit Spiritui sancto; scilicet (ut superiùs dictum est)

vi

vi actûs, feu vi amoris, per quem producitur, non procedit ut verbum, in naturæ fimilitudinem.

Objicies 3. Verbum non poteft dici fimile Patri: ergo nec dici poteft illius imago. Probatur ant. Verbum non poteft effe fimile Patri, nifi vel fecundùm perfonam, vel fecundùm naturam: atqui nec fecundùm perfonam, nec fecundùm naturam eft fimile Patri. Non quidem fecundùm perfonam: tantùm enim abeft, ut filiatio fit fimilis paternitati, quin potiùs fit omninò diverfa. Non etiam fecundùm naturam: nimirùm ubi eft identitas naturæ, non eft fimilitudo in naturâ; ac proindè cùm Verbum eandem omninò cum Patre naturam habeat, non poteft dici fimile Patri in naturâ.

Refp. ad 1. neg.ant.Ad 2. conc. maj.neg. min. Ad 3. dicendum eft, Filium effe fimilem Patri fecundùm effentiam, feu fecundùm naturam, fecundùm fubftantiam. Siquidem Filius eft fimilis Patri fecundùm formam quæ communis eft utrique; fic enim in humanis Filius dicitur fuo genitori fimilis non fecundùm rationem Patris, fed tantùm fecundùm naturam, quòd utrique communis fit, non quidem ratio Patris, fed humana natura: Sed in divinis effentia fola cum attributis abfolutis communis eft Patri ac Filio: ergo &c. Ad 4. dift. maj. Ubi eft identitas in naturâ, non eft fimilitudo in naturâ, fi eadem quoque fit perfona, conc. maj. fi non fit eadem perfona, neg.maj. Ad fimilitudinem duo requiruntur, unum, in quo ea quæ fimilia funt, conveniant; & alterum, in quo difconveniant. Non eft neceffe ut id in quo conveniunt, feu forma in quâ fimilitudo fundatur, fit diftinctum; fed fatis eft, ut fubjecta, in quibus ea forma reperitur, fint diftincta: fic fi in nive & lacte effet eadem numero albedo, lac & nivis perfectè fimilia dicerentur, quia forma, feù albedo, in quâ convenirent, effet utrique fubjecto communis. Propter eandem rationem

per-

persona Filii quæ realiter distinguitur à personâ Patris, est Patri perfectè similis in essentiâ, eò quòd forma seu essentia, in quâ ejusmodi similitudo fundatur, sit in utroque subjecto, seu, in utrâque personâ, eadem omnino.

Confirmatur responsum 1. ex Scripturâ, quæ ad Hebræos 1. docet, Christum esse figuram divinæ substantiæ: *Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ ejus*. Nec est, quòd quis opponat græcum textum pro voce, *Substantiæ*, legere, *Hypostasis*. Nam 1. ante Sabellianorum hæresim, vox *Hypostasis* apud Græcos (ut superiùs pag. 231. probatum est) sumebatur pro essentiâ, naturâ, substantiâ. 2. Vox ista *Gloriæ*, non intelligitur personaliter, sed essentialiter; ergo nec ista *Substantiæ*, intelligitur personaliter, sed essentialiter: itaque quemadmodum licèt eadem sit gloria, seu majestas, tum in Patre, tum in Filio, Filius tamen dicitur spendor paternæ gloriæ: ita etiam licèt eadem sit in utroque substantia, Filius tamen rectè dicitur substantiæ figura.

Confirmatur 2. ex S. Patribus: scilicet asseruerunt 1. Filium esse quid per se subsistens, sicut & Pater, eò quòd sit figura paternæ substantiæ, hoc est, sit, non minùs quàm Pater, substantia, cujus proprium est non indigere alio, tanquam subjecto cui inhæreat: *Addidit* (ait Chrysostomus in Comment. in epist. ad Hebræos) *Figura substantiæ ejus, ut ostenderet, quemadmodum subsistens est Pater, & ad subsistendum nullius est egens, & esse Filium*. At si Patres usi sunt nomine substantiæ, ut adversùs Sabellianos ostenderent, Filium non esse quid inhęrens alteri, sed substantiam per se, sicut Pater, consistentem, idem substantię nomen quo Paulus utitur, sumpserunt non pro personâ, sed pro essentiâ. Asseruerunt 2. post Apostolum, Christum esse in formâ Dei simul & in formâ servi: *Qui cum in forma Dei esset* (ad Philippenses 2.) *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinani-*

nanivit, formam fervi accipiens, in fimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo: At Chriftus eft in forma fervi, feu imago hominis fervi, ratione humanæ naturæ; neque enim ratione perfonæ, quæ Verbum eft, poteft effe imago fervi: ergo à pari eft forma, feu imago Dei, non ratione perfonæ, fed ratione effentiæ divinæ. Afferuerunt 3. præfertim Hilarius, fidei confeffionem, quâ Semiariani dixerant, Filium effe *Omoouſion*, hoc eft fimilem in fubftantiâ cum Patre, effe veram: ergo illis Patribus perfuafum fuit, Filium effe imaginem Patris, ratione fubftantiæ, non autem ratione perfonæ.

QUÆSTIO III.

De tertia perfona SS. Trinitatis.

Not. AGemus hìc 1. de nominibus quæ tertiæ perfonæ Trinitatis tribuuntur; 2. de illius proceffione à Patre & Filio; 3. de particulâ *Filioque*, quæ inferta eft fymbolo. De illiûs autem confubftantialitate cum aliis perfonis divinis, ac reali ab illis diftinctione, hujufce tomi differtatione 1. fusè dictum eft.

CAPUT PRIMUM.

De nominibus quæ tertiæ perfonæ tribuuntur.

Not. NOmina quæ paffim tribuuntur tertiæ perfonæ, hæc funt, Spiritus fanctus; Donum; Amor. De iis autem nominibus quæri poteft 1. utrum conveniant tertiæ perfonæ; 2. utrum ei propria fint.

CON-

CONCLUSIO 1. Hæc nomina, Spiritus sanctus, Donum, Amor, conveniunt tertiæ personæ SS. Trinitatis.

Probatur. Ea nomina conveniunt tertię personæ SS. Trinitatis, quę illi tribuuntur aut in Scripturis aut in Patribus: atqui ea, de quibus in conclusione, tertiæ personę tribuuntur in Scripturis. Et quidem *primò*, Spiritûs sancti nomen illi tribuitur, tum Matthæi 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, tum etiam 1. Joannis 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*. Tribuitur *secundò* nomen Doni: *Si scires* (ait Christus, Joannis 4. alloquens mulierem Samaritanam) *Donum Dei*. De eadem tertiâ personâ intelliguntur hæc Actorum 8. ubi Petrus arguit Simonem magum, quòd vellet emere Spiritum sanctum: *Existimasti Donum Dei pecunia possideri posse*. Tribuitur *tertiò* nomen Amoris seu charitatis: *Si ergo propriè* (inquit Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 17.) *aliquid horum trium charitas nuncupanda est, quid aptius, quàm ut hoc sit Spiritus sanctus?*

CONCLUSIO 2. Spiritûs sancti nomen propriè convenit tertiæ personæ S.S. Trinitatis.

Probatur. Illud nomen propriè convenit tertiæ personæ SS. Trinitatis, quod illi tribuitur per oppositionem ad alias personas: atqui Spiritûs sancti nomen tribuitur tertiæ personæ per oppositionem ad alias personas, ut patet ex textibus quos ad primæ conclusionis probationem laudavimus.

Objicies 1. Prima & secunda persona SS. Trinitatis non minùs sunt Spiritus, & quidem sanctus, quàm tertia: neque enim in eis aliquid est quod aut materiam aut impuritatem sapiat: ergo Spiritûs sancti nomen non est tertiæ personæ proprium.

Resp. dist. ant. Non minùs sunt Spiritus sanctus,

ctus, quàm tertia, fumendo voces iftas *Spiritus fanctus*, fecundùm fenfum grammaticum conc. ant. fecundùm fenfum Ecclefiafticum, neg. ant. Senfu grammatico, qui ex duplici hâc dictione *Spiritus fanctus* petitur, non aliud fignificatur quàm ens immateriale ac cujufvis impuritatis expers: fenfu verò ecclefiaftico fignificatur perfona quæ in divinis fpiratur, hoc eft, per amorem tanquam principii fpiritualis impulfum, producitur. Ideò autem tum Scriptura tum Patres alium fenfum eis vocibus, *Spiritus fanctus*, affinxerunt, quàm is quem illis grammatici tribuerunt, quòd ficut defectu terminorum, productio tertiæ perfonæ non exprimitur nomine fpeciali, fed generali tantùm, *productionis* nimirum vocabulo: ita tertia perfona defectu termini fpecialis in Scripturâ & traditione fignificatur hocce nomine generali *Spiritus fanctus*.

Objicies 2. Nomen quod non fignificat relationem, non eft proprium alicui perfonæ; quæ enim relationem non fignificant, funt abfoluta, ac proinde communia fingulis perfonis: atqui Spiritûs fancti nomen non fignificat relationem: ergo, &c.

Refp. dift. maj. Nomen quod relationem non fignificat, neque fecundùm fenfum grammaticum, neque fecundùm fenfum Ecclefiafticum, non eft proprium, conc. maj. quod non fignificat fecundùm fenfum grammaticum, fed fignificat fecundùm Ecclefiafticum, neg. maj. Refponfum illud eft S.Thomę, qui 1.p.q.36.art.1. fic loquitur: *Ad fecundum dicendum, quòd licèt hoc quod dico, Spiritus fanctus, relativè non dicatur, tamen pro relativo ponitur, in quantum eft accommodatum ad fignificandam perfonam fola relatione ab aliis diftinctam*. Addi poteft, vocem de quâ agitur, fignificare relationem, fi ad alias perfonas compararetur: fiquidem (ut ibidem obfervat S.Thomas) poteft intelligi quafi fpiratus, ac proinde relationem dicit ad Patrem & Filium à quibus fpiratur.

CON-

Conclusio 3. Donum, est nomen, quod propriè convenit tertiæ personæ SS. Trinitatis.

Probatur. Illud nomen propriè convenit tertiæ personæ SS. Trinitatis, quo exprimitur modus, quo procedit à Patre & Filio: nimirùm modi quibus personæ procedunt, iis tantùm proprii sunt: atqui hoc nomine, *Donum*, exprimitur modus, quo tertia Trinitatis persona procedit à Patre & Filio: siquidem modus, quo tertia persona procedit, est per amorem: sed processio per amorem exprimitur per hoc nomen, *Donum*: scilicet ipsemet amor est donum, cum in eo positus sit, quòd alicui objecto velimus bonum; est etiam principium aliorum donorum, nempe iis tantùm conferuntur dona, qui diliguntur: ergo, &c.

Objicies 1. Dari convenit etiam Filio, juxta illud Isajæ 9. *Filius datus est nobis*: ergo donum non est nomen, quod propriè, hoc est, soli tertiæ Trinitatis personæ conveniat.

Resp. dist. ant. Dari impropriè, convenit etiam Filio, conc. ant. dari propriè, neg. ant. Ratio est, quia id tantùm propriè datur, quod datur vi suæ processionis, quemadmodum id tantùm propriè generatur, quod vi processionis procedit in similitudinem naturæ: at tertia persona datur vi suæ processionis, non autem Filius; nam Filius datur ex amore quo Pater hominem diligit, juxta illud Joannis 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*: amor verò non est ratio, per quam Filius à Patre procedit.

Objicies 2. Vel tertia Trinitatis persona est donum respectu aliarum personarum, vel respectu creaturarum: atqui neutrum dici potest. Non primum, neque enim tertia persona aliis datur: Non etiam secundum, quia alioquin, non esset donum, nisi in tempore; quod est absurdum.

Resp.

Refp. ad 1. tertiam perfonam effe fub utroque refpectu donum: & quidem 1. refpectu aliarum perfonarum, tanquam principium à quo daturſ; 2. etiam refpectu creaturarum, tanquam fubjectum cui communicatur, juxta illud Apoftoli: *Charitas Dei diffufa eft in cordibus veftris per Spiritum fanctum, qui datus eft vobis*. Ad 2. dift. ant. Tertia perfona effet in tempore tantùm, donum in actu, conc. ant. neque enim actu creaturis data eft, nifi in tempore: donum in potentiâ, feu quod ex fe dari poffit, fi fit fubjectum cui detur, neg. ant. Vide S. Thomam 1. p. q. 38. art. 2. ad 1. Vide etiam Auguftinum lib. 15. de Trinitate, cap. 19.

CONCLUSIO 4. Amor eft nomen quod propriè convenit tertiæ perfonæ.

Probatur authoritate & argumento Auguftini, qui lib. 15. de Trinitate, cap. 17. fic loquitur: *Si ergo propriè aliquid horum trium charitas nuncupanda eft, quid aptius, quàm ut hoc fit Spiritus fanctus?* Nec obftat, quòd in Trinitate aliud non fit fubftantia, & aliud charitas; ac proinde ficut fubftantia communis eft, ita & charitas. Nam tum in Scripturis tum in Patribus ufus invaluit, ut charitas, feu amor, tribueretur tertiæ perfonæ eò quòd (ut fæpiùs obfervatum eft) per amorem à Patre ac Filio procedat. *Tamen* (ait ibidem Auguftinus) *propriè Spiritus fanctus charitas nuncupatur*.

Confirmat S. Doctor comparatione, quæ ex lege ducitur. Quemadmodum quamvis lex nonnunquam univerfaliter, hoc eft, pro integro codice veteris teftamenti fumatur; aliquando tamen fumitur propriè & fingulariter pro ejufdem veteris teftamenti libro aliquo particulari: fic etiam charitas, quamvis toti Trinitati conveniat, *Deus charitas eft*, invaluit tamen ufus, ut tertiæ perfonæ propriè tribueretur. *Hæc ideò dixi* (verba funt, quæ Auguftinus mox allatæ comparationi fubjicit) *ne quifquam propterea nos inconvenien-*

menter existimet charitatem appellare Spiritum sanctum, quia & Deus Pater, & Deus Filius potest charitas nuncupari. Sicut ergo unicum Dei Verbum propriè vocamus nomine Sapientiæ, cum sit universaliter & Spiritus sanctus, & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus propriè nuncupatur vocabulo charitatis, cùm sit universaliter charitas & Pater & Filius.

Caput II.

De processione Spiritus sancti à Patre & Filio.

Not. 1. Primus qui apertè negavit, Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere est post Nestorium Theodoretus. Siquidem in confutatione Anathematismi noni Cyrilli damnavit Cyrillum, quòd asseruisset, *proprium esse Filii Spiritum*, addiditque, id esse *blasphemum & impium*, si ita intelligeret, ut vellet ipsum *aut ex Filio aut per Filium extantiam habere*. Photius qui per vim abjecto Ignatio, sedem Constantinopolitanam invaserat, idem quod antea Theodoretus post suam à Nicolao Papa dejectionem, asseruit circa annum 863. Photio deinceps adhæserunt Græci: scilicet articulum, quo negatur Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere, jactarunt olim & nunc etiam jactant tanquam tesseram quâ se discernant à Latinis.

Not. 2. Post Photii mortem Græci sæpiùs cum Latinis de quæstione, de quâ agitur, manûs conseruerunt. In Concilio Barensi, quod Urbano Papa II. celebratum est, Anselmus Episcopus Cantuariensis pro Latinis adversùs Græcos strenuè decertavit. In Concilio Lateranensi IV. Græci abjuratâ suâ hæresi redierunt in Ecclesiæ Catholicæ communionem: verùm post annos circiter triginta sex in pristinum schisma & antiquum errorem relapsi sunt. Imperante Michaele

Pa-

Palæologo, iterùm concordiam cum Latinis injerunt in Concilio, quod fub Gregorio X. anno 1274. Lugduni habitum eft. Poft Michaelis Palæologi mortem, quæ contigit anno 1283. Græci imperante Andronico Michaelis filio, errorem de proceffione Spiritûs fancti à folo Patre rursùs amplexi funt. Imperante Joanne Palæologo, anno 1439. celebrata eft generalis Synodus, in quâ Græci poft multas difputationes tum Ferrariæ, tum Florentiæ habitas, iterum fubfcripfere dogmati Catholico; fed poft Concilium operâ Marci Ephefini præfulis, qui Florentino decreto fubfcribere noluerat, Græci ad antiquum fuum errorem redierunt.

Not. 3. Ut cum methodo controverfia, de quâ eft quæftio, pertractetur, quærendum eft, utrum dogma Catholicum demonftrari poffit 1. ex Scripturâ; 2. ex Patribus Græcis; 3. ex Patribus Latinis; 4. ex Conciliis Oecumenicis; ac tandem 5. quâ ratione folvi debeant Græcorum fchifmaticorum objectiones.

ARTICULUS I.

Utrum proceffio fancti Spiritus à Filio, Scripturis demonftrari poffit.

CONCL. PRoceffio fancti Spiritûs à Filio poteft Scripturis demonftrari.

Probatur. Scripturæ afferunt 1. Spiritum fanctum mitti à Filio: fcilicet, Chriftus fic loquitur Joannis 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille teftimonium perhibebit de me:* fic etiam cap. 16. *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos: fi autem abiero, mittam eum ad vos.* Afferunt 2. Spiritum fanctum de Filio accipere: *Ille me clarificabit* (ait Chriftus Joannis 16.) *quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis:* Quâ autem ratione accipiat, fic exponit: *Omnia quæ-*

quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi quia de meo accipiet. Asserunt 3. Spiritum sanctum esse Spiritum Filii: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra:* verba sunt Pauli ad Galatas 4. *Tentabant ire in Bithiniam* (inquit Lucas Act. 16.) *& non permisit eos Spiritus Iesu*. Asserunt 4. Christum insufflandi, seu inspirandi cæremoniâ usum fuisse, cum Spiritum sanctum post resurrectionem Apostolis infudit: *Hæc cum dixisset* (Joan. 20.) *insufflavit & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.* Atqui ea loca demonstrant sancti Spiritûs à Filio processionem: ergo ea processio potest Scripturis demonstrari.

Minor propositio, in quâ vis argumenti sita est, sic per partes ostenditur.

Primò, Missio in divinis supponit processionem: ideò enim Pater non mittitur, quia ab alio non procedit. *Pater* (inquit Augustinus lib. 4. de Trinitate, cap. 19.) *cum ex tempore à quoquam cognoscitur, non dicitur missus: non enim habet de quo missus sit, aut de quo procedat:* ergo, si Spiritus sanctus à Filio mittitur, ut eum mitti fidem faciunt Scripturæ, à Filio procedit. Athanasii est illud argumentum: sic enim in epist. ad Serapionem loquitur: *Hic est ordo naturæ divinæ à Patre & Filio, ut qui à nullo est, à nullo mittatur; & qui est ab alio, in nomine suo non veniat, sed in nomine illius, à quo existit. Ita & Spiritus sanctus, qui à se non est, à se venire non debuit, sed in nomine illius à quo est, & à quo habet, ut hypostasis sit, Deus, quemadmodum de eo dicit Filius, Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo.*

Nec alicujus est momenti quod Græci respondent, contendentes, Scripturę verba, quibus asseritur Spiritum sanctum à Filio mitti, intelligi debere non quidem de ipsâ Spiritûs sancti personâ, sed de donis quæ per quandam appropriationem (ut loquuntur theologi) tribuuntur Spiritui sancto. Non est (inquam) alicujus momenti. Nam

1. sup-

1. supponit ea responsio, personas divinas nobis non dari; sed tantùm communicari nobis earum effectus: at ea suppositio repugnat hisce Christi verbis, Joannis 14. *Si quis diliget me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* 2. Quod solùm habet rationem effectus, non dicitur mitti, sed dari tantùm aut communicari: ergo Spiritus missio, de quâ loquitur Euangelium, est missio ipsiusmet personæ Spiritus sancti.

Secundò, Persona quæ recipit esse à Filio, à Filio procedit: nimirum processio nihil aliud est, quàm receptio esse, seu essentiæ & existentiæ: atqui Spiritus sanctus recipit esse à Filio: siquidem, ex Scripturâ, quidpiam recipit à Filio: at id quod recipit, non est quid accidentale, cum accidentia locum in Deo non habeant; est ergo aliquid substantiale: sed substantiale non aliud est, quàm essentia & existentia, quæ quidem in divinis ne per mentem quidem separari possunt.

Nec audiendi sunt Græci, cum reponunt, Christum non dixisse, *De me accipiet*, sed *De meo*, hoc est, *De meo Patre*. Non sunt (inquam) audiendi. Nam 1. Si Spiritus sanctus de substantiâ Filii à Patre recipiat, recipit quoque ab ipsâ Filii personâ; quæcumque enim, exceptâ paternitate, Pater habet, Filii sunt: ergo cum Pater, fatentibus Græcis, sit principium Spiritus sancti, Filius est pariter illius principium.

Tertiò, Ille procedit à Filio, qui dicitur Spiritus Filii. Nam 1. ideo asseritur à Patre procedere, quòd in Scripturis dicatur Spiritus Patris: ergo pariter ex eo quòd dicatur Spiritus Filii, dici debet à Filio procedere. 2. Spiritus sanctus non potest esse Filii, nisi aut tanquam superior, aut tanquam inferior, aut tanquam æqualis: Non est Filii in duplici priore sensu, sed in posteriore

tantùm: at res æqualis, non dicitur esse alterius nisi ab eâ procedat: Atqui (ut probatum est) Spiritus sanctus in Scripturis dicitur Spiritus Filii, ergo ab eo procedit.

Quartò, qui insufflavit, ut daret Spiritum sanctum, est principium Spiritus sancti: quid enim aliud inusitatâ illâ cæremoniâ potest significari, quàm quòd sicut flatus ex ore procedit, ita Spiritus sanctus procedit à Filio? *Nisi procederet & de ipso* (inquit Augustinus lib. 3. contra Maximinum, cap. 14.) *non diceret discipulis, Accipite Spiritum sanctum, eumque insufflando daret, ut à se quoque procedere significans, apertè ostenderet flando, quod spirando dabat occultè.*

Articulus II.

Vtrum processio sancti Spiritus à Filio possit ex Patribus Græcis demonstrari.

Concl. Processio sancti Spiritûs à Filio potest ex præcipuis Patribus Græcis demonstrari.

Probatur. Græci Patres & explicitè & implicitè docuerunt, Spiritum sanctum à Filio procedere: ergo illius processio à Filio potest ex Patribus Græcis demonstrari. Prior antecedentis pars ostenditur variis Græcorum Patrum textibus.

Primò, hæc habet Epiphanius in Ancorato, numero 67. *Iam verò cum Christus ex Patre creditur Deus de Deo, & Spiritus ex Christo, sive ab ambobus, ut Christus his verbis asserit: Qui à Patre procedit, & hic de meo accipiet.* Unde sic conficitur argumentum: Ille censuit, Spiritum sanctum à Filio procedere, qui asseruit, eum esse Deum ex Christo, sicut ipse Christus est Deus ex Patre: atqui Epiphanius id asseruit, idque confirmavit verbis Euangelicis, *De meo accipiet,*

piet, quibus Latini contra Græcos utuntur: ergo, &c.

Confirmari poteſt argumentum pluribus aliis ejuſdem Epiphanii textibus, ſed ſatis ſit iſte, quem in Ancorato, num. 72. legere eſt: *Igitur ſi à Patre procedit, & de meo (ut ait Dominus) accipiet, quemadmodum nemo novit Patrem, niſi Filius; neque Filium, niſi Pater: & ita dicere audeo, neque Spiritum, niſi Pater, & Filius à quo procedit, & à quo accipit: & neque Filium ac Patrem, niſi Spiritus ſanctus, qui verè glorificat, & qui docet omnia, qui teſtatur de Filio, qui à Patre, & ex Filio*. Vide in actis Concilii Florentini plurima alia Epiphanii loca, quibus Latini in eâ Synodo contra Græcos uſi ſunt.

Secundò, Cyrillus Alexandrinus lib. qui de lapſu & converſione hominis inſcribitur, probat Spiritum ſanctum non eſſe mutabilem eò, quòd ſit *Dei Pàtris & Filii ille qui ſubſtantialiter ex utroque, nimirum ex Patre per Filium, profluit Spiritus*. Eum autem locum de ipſomet Spiritu ſancto, non autem de illius donis, intelligi debere, probant hæc verba: *Qui ſubſtantialiter ex utroque profluit*: neque enim dona ſancti Spiritûs ex Dei Patris & Filii ſubſtantiâ profluunt. Præterea, ſi in laudato textu nomine Spiritûs intelligatur temporalis miſſio per dona & effectus, ineptum erit argumentum, quod Cyrillus adhibuit, ut probaret, mutabilem non eſſe Spiritum ſanctum: *Mutabilis autem nullo modo Spiritus eſt, ſiquidem eſt Dei Patris & Filii*. Nempè nihil magis obnoxium eſt mutationi, quàm miſſio per externa dona, tum quòd temporalis ſit, tum etiam quòd modò fiat, modò verò non fiat illa miſſio.

Idem S. Doctor in Commentariis in Joelem cap. 2. hæc etiam habet, quæ litem planè dirimunt: *Nam qua Deus, & ex Deo ſecundùm naturam eſt Filius .... proprius ipſius eſt, & in ipſo & ex ipſo Spiritus*. Libro 34. Theſauri hæc ite-

rum habet, quæ non minùs sunt evidentia, quàm quæ mox laudata sunt ex commentariis in Joelem: *Cum ergo Spiritus sanctus in nobis existens conformes nos efficiat Deo, procedat autem Patre & Filio; perspicuum est, divinæ ipsum esse substantiæ, substantialiter in ipsa & ex ipsa procedentem, quemadmodum utique flatus ille qui ex ore hominis excurrit*. Manifestè constat, Cyrillum eo in textu loqui de ipsomet Spiritu sancto, cum asserat Spiritum, de quo loquitur, divinæ esse substantiæ, & ex ipsâ procedere: at asserit, Spiritum de quo loquitur, non minùs ex Filio quàm ex Patre procedere, idque confirmat exemplo flatûs, qui ex ore hominis excurrit: ac proindè quemadmodum flatus ille verè ex hominis ore procedit: ita etiam Spiritus sanctus verè ex Filio procedit.

Tertiò, Basilius libro 3. contra Eunomium docet, Spiritum sanctum esse, tum ordine tum dignitate, secundum à Filio, eo quòd *esse ab illo habeat, & ab ipso accipiat, & annuntiet nobis, & omninò ex illa causa pendeat*: atqui habere, accipere esse à Filio, est ab eo procedere: ergo, &c.

Respondit olim Marcus Ephesius in Concilio Florentino: 1. Basilium equidem innuisse, Spiritum sanctum esse ordine ac dignitate secundum à Filio, sed id asseruisse non ex propriâ sententiâ, sed ex sententiâ Eunomii, qui inde colligebat, Spiritum sanctum esse non personâ tantùm, sed etiam naturâ secundum à Filio. Marcus responsionem confirmavit ex his verbis, quæ in laudato Basilii textu leguntur: *Pietatis sermo fortasse tradit*. Idem Marcus Ephesius respondit, verba quæ laudata sunt, non legi in germano Basilii textu; sed esse addita & inserta ab aliquibus Latinis.

Verùm inanes sunt ambæ illæ Marci responsiones. Nam 1. Basilius pluribus aliis in locis constanter asseruit, Spiritum sanctum esse secun-

dum

dum à Filio, & tertium in Trinitate, ut videre est in illius Epistolâ centesimâ quæ est ad Canonicas, ubi ordinem illum probat ex traditâ à Christo Baptismatis formulâ: *Spiritus verò sanctus* (inquit) *eo collocatur ordine, quem nos in Euangelio Dominus edocuit, dicens: Euntes, baptizate &c.* 2. Verba de quibus agitur, reperiuntur in codicibus qui ante sexcentos annos, quàm Florentina Synodus haberetur, scripti sunt: ac proinde ante exortam de Spiritus sancti processione controversiam, ut probat Joannes, qui pro Latinis adversùs Græcos egit in Concilio Florentino.

Jam verò quod spectat ad alteram partem antecedentis, scilicet, Patres Græcos implicitè docuisse, Spiritum sanctum à Filio procedere, vario rationum genere demonstrari potest.

Græci Patres asseruerunt 1. Filium esse fontem Spiritus sancti. Nimirum passim aquam vivam, quam Joannis sexto Christus ipse testatur à se profluere, interpretantur de Spiritu sancto. Vide Athanasium in libro de humanâ naturâ susceptâ, veteris editionis, pag. 469. Cyrillum lib. 5. in Joannem, Chrysostomum qui sic loquitur tom. 5. pag. 684. *Vides fontem aquæ Deum; aquam autem vivam Spiritum sanctum. Fons aquæ vivæ Pater est; flumen ex fonte procedens Filius; aqua fluminis Spiritus sanctus.*

Asseruerunt 2. Spiritum sanctum esse ex substantiâ Filii: *Hinc habes* (inquit Cyrillus lib. 13. Thesauri) *ex Salvatoris substantia Spiritum sanctum esse, nec alienum ab unius deitatis essentia.* Asseruerunt 3. Spiritum sanctum proprium esse Filii, vel (ut alii loquuntur) substantiæ Filii: *Credere namque debemus* (ait Cyrillus Alexandrinus libro decimo Commentariorum in Joannem) *quoniam Spiritus sic proprius Filii est, sicut sanè ipsius quoque Dei Patris.* Asseruerunt 4. Spiritum sanctum esse *Omoousion*, hoc est, consubstantialem Filio: *Consubstantialis est Deo &*

Patri (inquit Cyrillus lib. 4. in Nestorium) *nec non & Filio ipsi*. Asseruerunt 5. Spiritum sanctum esse Filii veluti odorem, vaporem, flatum, halitum: *Quòd si Spiritus est bonus odor, & forma Filii* (inquit Athanasius in Epistolâ ad Serapionem) *perspicuum est, Spiritum non posse esse creaturam*.

Ex iis verò quæ hucusque prolatæ sunt, Patrum Græcorum sententiis, sic conficitur argumentum: Illi docuerunt, Spiritum sanctum à Filio procedere, qui asseruerunt, Filium esse fontem à quo Spiritus sanctus profluit; Spiritum esse ex substantiâ Filii; ipsum esse Filii proprium; esse consubstantialem Filio; esse Filii veluti odorem, vaporem, flatum, halitum. Siquidem 1. idea fontis in eo posita est, quòd sit originis principium respectu ejus, quod ex ipso profluit: 2. Nullum ens potest esse ex alterius substantiâ, nisi ab eo procedat: scilicet eâ ratione Patres utuntur, ut adversùs Sabellianos probent, personas à se invicem esse realiter distinctas, & unam esse principium alterius; hincque concludunt, unum fratrem non posse dici esse ex alterius substantiâ, quòd ab eo non procedat: 3. Ob eandem rationem duo fratres non dicuntur consubstantiales; principium enim consubstantialitatis est processio: *Substantiæ porrò identitas* (ait Basilius Homiliâ contra Sabellianos) *ideo inest, quoniam ex Patre Filius non jussione factus est, sed natura genitus*: 4. Odor, sapor, halitus, sunt energiæ, seu, productiones ejus, cujus sunt odor, sapor, halitus: Atqui Græci Patres (ut patet ex locis proximè laudatis) ea omnia asseruerunt: ergo docuerunt, Spiritum sanctum à Filio procedere.

Respondebis, quæ prolata sunt ex Patribus loca ad probandum, Spiritum sanctum à Filio procedere, id nequaquam probare: Nam vel intelliguntur de solâ consubstantialitate Spiritûs cum Filio, non autem de illius productione; vel si de pro-

productione, vox, *Spiritus*, non accipitur pro perſonâ divinâ, ſed pro virtute Spiritus ſancti, ſeu pro donis, quæ per quandam appropriationem Spiritui ſancto tribuuntur. Itaque ſenſus Patrum eſt 1. Spiritum ſanctum eſſe conſubſtantialem Filio, quia eſt ex ſubſtantiâ Filii, quæ ipſi à Patre communicatur; unde Chriſtus non dicit de Spiritu ſancto, *De me accipiet*, ſed *De meo*, ſeu *de mea eſſentia*: 2. Cum Patres ſcribunt, Spiritum ſanctum à Patre ac Filio mitti, procedere, oriri, id intelligitur non de miſſione ipſius perſonæ, ſed de collatione donorum externorum: ergo, &c.

Sed inanes ſunt ejuſmodi reſponſiones. Ad 1. enim negari debet antecedens; ad cujus priorem probationem, nego, loca de quibus eſt quæſtio, probare tantùm conſubſtantialitatem Spiritus cum Filio. Nam 1. in eâ ſuppoſitione tam Filius dici poteſt procedere à Spiritu ſancto per Spiritum ſanctum, quàm Spiritus à Filio per Filium: ſiquidem Pater non minùs communicat Filio ſubſtantiam quæ eſt in Spiritu ſancto, quàm Spiritui ſancto ſubſtantiam quæ eſt in Filio: verùm id dici non poteſt, Gregorio Nyſſeno teſte, qui Oratione 3. in Orationem Dominicam expreſsè ſcribit, *Filium Spiritus ſancti neque eſſe, neque dici, neque hanc relativam conſecutionem converti, cum tamen Spiritus Chriſti nominetur*. 2. Quæ ſecundùm relationem dicuntur, ſubſtantiam non ſignificant, ſed perſonas: atqui voces iſtæ: *A Patre: Per Filium: Deo meo accipiet: Quem ego mittam vobis à Patre*, dicuntur ſecundùm relationem, quia exprimunt ordinem & habitudinem quam perſonæ ad ſe invicem habent. 3. Patres non ideò dixerunt, Spiritum procedere à Filio, ut ipſi conſubſtantialis ſit; ècontra ideò aſſeruerunt, ipſum eſſe conſubſtantialem, quòd à Filio procedat, quemadmodum cum adversùs Arianos diſputarunt, aſſeruerunt, ideò Verbum eſſe conſubſtantiale Patri, quòd à Patre procedat, ut vide-

re est hujusce tomi dissertatione 1. ubi actum est de Verbi consubstantialitate cum Patre. 4. quamvis Filius sit ex eâdem substantiâ, quæ reperitur in Spiritu sancto, nusquam scripserunt, Filium esse proprium Spiritus sancti: quod tamen de Spiritu sancto respectu Filii docuerunt.

Ad alteram antecedentis, de quo agitur, probationem, neg. loca de quibus est quæstio, non intelligi de ipsâ Spiritus sancti personâ. sed de collatione donorum. Siquidem 1. Spiritum produci à Spiritu per Spiritum, nusquam dixerunt Patres; id tamen dicere debuissent, cum charismata, seu dona, non minùs sint propria Spiritus sancti quàm Filii; imò semper invaluit usus ea per appropriationem Spiritui sancto tribuere. 2. Cum vox, *Spiritus*, dicitur per oppositionem ad Patrem & Filium, non charismata, sed personam significat: atqui cum Patres dicunt, Spiritum à Filio, aut à Patre per Filium procedere, vocem, *Spiritus*, proferunt cum oppositione ad Patrem & Filium, ut videre est in textibus quos ex Patribus suprà laudavimus, ac præsertim ex Epiphanio qui cum in Ancorato scribit Filium esse Deum ex Deo; tam ipsum quàm Spiritum sanctum ex eadem esse divinitate; Spiritum ex Filio procedere; vocem, *Spiritus*, reliquis personis opponit.

Idem etiam patet ex Basilio, qui libro quinto contra Eunomium quærit, cur Spiritus sanctus quem asserit à Patre per Filium procedere, non sit Filius Filii: scilicet evidens est, Basilium in eâ quæstione Spiritum aliis personis opponere: *Itaque* (inquit) *Spiritum quidem in Deo esse disertè prædicavit Apostolus dicens, Spiritum qui ex Deo est, accepimus; & per Filium prodiisse perspicuum fecit, Filii Spiritum nominans ipsum, sicut & Dei.* Prætereà impertinens esset Basilii quæstio, si Spiritus nomine dona, non personam, intellexisset: Cui enim potest in mentem venire, Spiritum sanctum esse Filium Filii, si sit ipsi persuasum

ſum, aut Spiritus ſancti perſonam à Filio non produci, aut nomine Spiritus qui à Filio produci dicitur, intelligat non perſonam, ſed effectus, ut ſunt charitatis, ſapientiæ, aliaque virtutum dona?

Addendum eſt, quòd ſi Baſilius illam quæſtionem, inſulſam alioquin, aliquorum nomine, qui rem non intellexiſſent, propoſuiſſet, debuiſſet reſpondere, Spiritum non eſſe Filium Filii, quia iis locis ubi dicitur ab eo produci, exire, ſcaturire, manâre, non intelligitur tertia SS. Trinitatis perſona, ſed chariſmata, quorum productio toti Trinitati ex æquo conveniunt: Eam tamen, facilem alioquin, reſponſionem non dedit Baſilius; ſed iſtam, quæ invictè probat, eum nomine Spiritus, non chariſmata, ſed ipſam ſancti Spiritus perſonam intellexiſſe: *Non quòd non ſit ex Deo per Filium, ſed ne Trinitas in infinitam abire multitudinem putetur, dum filios ex filiis, ut in hominibus uſuvenit, eam habere ſuſpicantur.*

Idem denique videre eſt tum in ipſo Baſilio tum in aliis Græcis Patribus, qui verba, *procedere, exire, manare*, de proceſſione unius perſonæ ab aliâ, non autem de communicatione donorum, ſemper interpretantur: *Et profunditur quidem* (ait Cyrillus de Spiritu loquens, in Epiſtolâ ad Monachos) *ſive procedit tanquam à fonte, à Deo & Patre: tribuitur autem creaturæ per Filium.*

ARTICULUS III.

Utrum proceſſio ſancti Spiritus à Filio poſſit ex Patribus Latinis demonſtrari.

CONCL. LAtini Patres docuerunt, Spiritum ſanctum à Filio procedere.

Probatur. Tertullianus lib. adversùs Praxeam hæc ſcribit: *Tertius eſt Spiritus à Deo, & Filio*, ut

at inter divinas personas non est alius ordo, quàm ordo originis: ergo, &c.

Hilarius lib. 2. de Trinitate, hæc habet de Spiritu sancto: *Loqui de eo non necesse est, quia de Patre, & Filio auctoribus confitendus est*. Hæc etiam Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. x. *Spiritus quoque sanctus, cum procedit à Patre & Filio, non separatur à Patre, non separatur à Filio*. Augustinus lib. 4. de Trinitate idem dogma sæpiùs profitetur: *Nec* (inquit) *possumus dicere, quòd Spiritus sanctus & à Filio non procedat: neque enim frustra idem Spiritus, & Patris & Filii Spiritus dicitur*.

Leo Magnus Epistolâ 93. docet, *alium esse qui genuit, alium qui genitus est, alium qui de utroque processit*. Gennadius Massiliensis lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 2. sic de eodem articulo loquitur: *Credimus, unum esse Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum; Patrem eo quòd Filium habeat; Filium eo quòd Patrem habeat; Spiritum sanctum eo quòd sit ex Patre & Filio procedens*.

Nec audiendi sunt Græci, cum reponunt, litem de quâ agitur, dirimi non debere ex Patrum Latinorum sententiis. Siquidem 1. Patres Latini qui mox laudati sunt, iis temporibus vixêre, quibus Græci Catholicos habebant Occidentales. 2. Synodi quas Græci pro Oecumenicis agnoscunt, vim multam in definiendis fidei dogmatibus tribuerunt Latinis Patribus. Tertia, quæ est Ephesina, par. 2. act. 1. Cypriani & Ambrosii testimoniis utitur. In quartâ, actione 8. ac aliis, Leoni Magno omnia ferè tribuuntur. In sextâ, Ambrosius, Augustinus, Leo Magnus summâ cum laude proferuntur. 3. Ex illâ Græcorum responsione sequitur, Ecclesiam Occidentalem, cum semper docuerit, Spiritum à Filio procedere, pessimâ hæresi quovis sæculo laborasse: quod tamen ipsimet Græci vix (ut suspicamur) asserere poterunt, cum Ecclesia Occiden-

dentalis homines omni tum doctrinæ, tum pietatis genere præditos, imò & miraculis illustres in suo aluerit sinu.

ARTICULUS IV.

Quid Oecumenica Concilia definierint de processione sancti Spiritus à Filio.

CONCL. OEcumenica Concilia, quibus ipsi etiam Græci adfuerunt, definierunt tanquam articulum fidei, Spiritum sanctum à Filio procedere.

Probatur. Articulus de quo est quæstio, definitus fuit 1. in Concilio Lateranensi IV. cap. 1. De fide Catholicâ, ubi hæc leguntur: *Pater à nullo, Filius autem à solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter, absque initio semper & fine.*

Definitus fuit 2. in altero Concilio Lugdunensi sub Gregorio Papâ X. In eo nimirùm à Latinis Latinè decantatum est symbolum cum additione, *Filioque*; Græcè quoque cum eâdem additione decantatum est à Græcis, ut in ejusdem Concilii actis videre est.

Definitus fuit 3. in Concilio Florentino: sic enim habet Definitio Concilii, quæ quidem promulgata est pridie nonas Julii, anno 1439. *In nomine igitur sanctæ Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus sancti, hoc sacro universali approbante Florentino Concilio, definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quòd Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & unica spiratione procedit.*

Catholicæ definitioni Concilium Florentinum subjicit responsum ad argumentum ex non-

nullis veteribus desumptum adversùs processionem sancti Spiritus à Filio: *Declarantes* (inquit) *quòd id, quod sancti doctores & Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse, secundùm Græcos quidem, causam, secundùm Latinos verò principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem*. Deinde idem Concilium reddit rationem, per quam definitio ab illo tradita confirmetur: *Et quoniam* (ait) *omnia quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo etiam æternaliter genitus est*. Eam Concilii definitionem omnes Græci, uno excepto Marco Ephesiorum Episcopo, amplexi sunt; eâ tamen lege, ut licèt faterentur, particulam, *Filioque*, rationabiliter à Latinis insertam fuisse symbolo, eam tamen ipsi non insererent.

ARTICULUS V.

Vtrum rationibus theologicis demonstrari possit Spiritum sanctum à Filio procedere.

CONCL. I. Rationibus theologicis demonstrari potest, Spiritum sanctum à Filio procedere.

Probatur. Id demonstrari potest rationibus theologicis, quod potest demonstrari duobus his principiis: *Quæcumque Patri propria sunt, excepta paternitate, propria sunt & Filio: In divinis sola processio est fundamentum distinctionis*: atqui duobus illis principiis demonstrari potest, Spiritum sanctum à Filio procedere: ergo demonstrari potest rationibus theologicis.

Prior pars minoris propositionis, in qua posita est difficultas, sic ostenditur: Spiritus sanctus ab

ab eo procedit, cui convenit actio, per quam producitur: atqui Filio convenit actio, per quam Spiritus fanctus producitur: fiquidem ea actio eft fpiratio activa : fed fpiratio activa convenit Filio : nempe , ut habet prius principium, id omne, exceptâ paternitate, convenit Filio, quod convenit Patri : *Cæterum* (inquit Cyrillus Alexandrinus lib. 2. Dialogorum ad Hermiam) *credimus Patri Filium, & quodlibet aliud habentem ex æquo, eo folo excepto, quod non genuit*. Quæ quidem Cyrilli & aliorum Patrum fententia videtur effe defumpta ex his Chrifti verbis in euangelio: *Omnia quæcumque habet Pater, mea funt*. Atqui fpiratio activa convenit Patri: ergo convenit quoque Filio.

Altera ejufdem minoris propofitionis pars fic oftenditur. Ille procedit à Filio, qui à Filio realiter diftinguitur: atqui Spiritus fanctus realiter à Filio diftinguitur: ergo, &c.

Minor eft de fide, unde probatur major. In divinis fola proceffio unius ab alio eft fundamentum realis diftinctionis: fiquidem illud folum in divinis eft fundamentum realis diftinctionis, quod folum eft fundamentum relationis: fcilicet fola relatio eft principium multiplicationis, numeri, ac diftinctionis: unde trita funt apud Patres axiomata: *In divinis non eft diftinctio, nifi ubi obviat aliqua relationis oppofitio*. *Hoc folo numerum infinuant*, verba funt Auguftini tract. 30. in Joannem, *quòd ad invicem funt, non quòd ad fe funt*: cui quidem Auguftini fententiæ adhæret Fulgentius libro de Trinitate, ubi fic loquitur: *Illa relativa nomina Trinitatem faciunt : effentialia verò nullo modo triplicantur*. Atqui (ut fuperiùs de proceffionibus agentes oftendimus) proceffio folum eft ac unicum fundamentum relationis: ergo eft quoque folum fundamentum diftinctionis; ac proinde fi Spiritus fanctus à Filio realiter diftinguitur, neceffe eft, ut ab eo procedat.

Quæ-

Quæres, utrum si per impossibile Spiritus sanctus à Filio non procederet, ab eo tamen distingueretur.

Resp. circa eam quæstionem varias esse scholasticorum opiniones. Scotus in 1. dist. 12. q. 9. art. 2. docet, Spiritum sanctum fore realiter à Filio distinctum, etiamsi ab eo non procederet; ècontra Sanctus Thomas 1. p. q. 36. art. 2. docet, non fore distinctum. Cuinam ex iis sententiis subscribamus, conclusio subsequens aperiet.

Conclusio 2. Si Spiritus sanctus à Filio non procederet, ab eo non foret realiter distinctus.

Probatur. Ille non distingueretur à Filio, in quo non esset fundamentum distinctionis: atqui in Spiritu sancto non esset fundamentum distinctionis à Filio; scilicet proximum fundamentum distinctionis in divinis est oppositio relativa: *Hoc solo* (ait Augustinus, ad probationem primæ conclusionis laudatus) *numerum insinuant, quòd ad invicem sunt*. Sed si Spiritus sanctus à Filio non procederet, inter eum & Filium non esset oppositio relativa: non enim in eo esset ejusmodi oppositionis relativæ fundamentum: cum (ut jam observatum est) illud fundamentum non aliud sit, quàm processio unius ab alio: ergo, &c.

Argumento quod mox propositum est, usi sunt olim Latini Patres, ut sancti Spiritûs à Filio processionem adversùs Græcos adstruerent. Anselmus in libro quem inscripsit, De Processione Spiritûs sancti, cap. 3. quærit: *Quomodo indivisibilis unitas, & insociabilis pluralitas in Deo se ad invicem habeant*: eum verò nodum hisce verbis solvit: *Sic ergo unitatis & hujus relationis consequentiæ se contemperant, ut nec pluralitas quæ sequitur relationem, transeat ad ea, in quibus prædicta simplicitas sonat unitatis, nec unitas cohibet pluralitatem, ubi eadem relatio significa-*

fica-

ficatur: quatenus nec unitas amittat aliquando fuam confequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppofitio: nec relatio perdat quod fuum eft, nifi ubi obfiftit unitas infeparabilis. Idem argumenti genus adhibuit Joannes theologus, pro Latinis adversùs Græcos agens in Concilio Florentino, fefl. 18. Ita etiam Patres Concilii Toletani XI. in profeffione fidei.

Objicies 1. Si Spiritus fanctus à folo Patre procederet, adhuc à Filio diftingueretur: nam ille diftingueretur à Filio, qui aliâ viâ, quàm Filius, à Patre procederet; nempe diverfus productionis modus fatis eft, ut termini diverfo illo modo producti, à fe invicem diftinguantur: atqui Spiritus fanctus aliâ viâ, quàm Filius, à Patre procederet: fcilicet procederet per amorem quo Pater fe ipfum diligeret, cum ècontra Filius procedat per cognitionem quam Pater habet de fe ipfo: ergo, &c.

Confirmatur argumentum ex Anfelmo, qui cap. 3. libri quem de proceffione Spiritûs fancti contra Græcos exaravit, docet 1. Filium & Spiritum fanctum non habere effe à Patre eodem modo: *Habent* (inquit) *utique à Patre effe Filius & Spiritus fanctus, fed diverfo modo, quia alter nafcendo, alter producendo.* Docet 2. propter eum diverfum procedendi modum, non poffe nafci unum, cum producitur alius; nec alium produci cum alius nafcitur: *Et ideò* (ait) *cum nafcitur unus, non poteft cum eo nafci ille qui per hoc alius eft ab eo, quia non fimiliter nafcitur, fed procedit. Et cùm unus procedit, nequit ille fimul procedere, qui per hoc eft alius ab illo, quia non fimiliter procedit, fed nafcitur.* Docet 3. per hoc folum, feu quòd unus producatur nafcendo, alter procedendo, unum fore diverfum ab alio, quamvis nullum difcrimen aliunde peti poffet: *Et ideò* (inquit) *non habet hìc unitas illa vim confequentiæ, quia pluralitas obviat, quæ ex nativitate nafcitur & proceffione. Nam etfi per aliud non effent*

plu-

plures Filius & Spiritus sanctus, per hoc solum essent diversi: ergo ex Anselmo, solus processionis modus esset principium distinctivum Spiritus sancti, si Spiritus sanctus à solo Patre procederet.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. neg. maj. Ad 3. neg. ant. seu diversum productionis modum satis esse ut termini diverso modo producti, à se invicem distinguantur: nimirum unus & idem terminus diversis ac variis modis produci potest: Adamus v. g. qui per creationem à Deo productus est, ab alio homine per generationem produci potuisset.

Ad confirmationem dicendum est, simpliciter admitti debere duo priora, quæ tribuuntur Anselmo, tertium verò cum hacce distinctione: Per hoc solum essent diversi hypoteticè, conc. ant. absolutè, neg. ant. hoc est, Anselmus voluit Filium & Spiritum sanctum per nativitatem & productionem fore quidem diversos, sed ex suppositione, quòd unus ab alio procederet: Ratio est, quia (ut ex ipso Anselmi textu patet) Anselmus jam asseruerat, Spiritum sanctum suam à Filio originem habere, cum scripsit, eos per nativitatem & processionem esse diversos. Itaque ex Anselmo, qui jam diversi sunt origine, diversi sunt posteà diverso originis modo; Filius quidem ratione nativitatis, & Spiritus sanctus ratione processionis. Ita laudatum Anselmi locum interpretatur S. Thomas 1. p. q. 36. art. 2. ad 7. ubi sic loquitur: *Ad septimum dicendum, quòd Spiritus sanctus distinguitur personaliter à Filio, in hoc, quòd origo unius distinguitur ab origine alterius: Sed ipsa differentia originis est per hoc, quòd Filius est solùm à Patre, Spiritus sanctus verò à Patre & Filio. Non enim aliter processiones distinguerentur, sicut supra ostensum est.*

Objicies 2. Si Spiritus sanctus à solo Patre procederet, adhuc opponeretur Filio: siquidem esset cum Filio, respectu Patris, terminus disparatus;

tus: termini autem difparati, hoc eft, qui licèt ab eodem principio procedant, ut patet in duobus fratribus, ad fe invicem tamen non referuntur, fibi opponuntur; unus enim non includit alium: atqui quæ opponuntur, diftinguuntur à fe invicem: ergo fi Spiritus fanctus à folo Patre procederet, adhuc à Filio diftingueretur.

Refp. ad 1. dift. maj. Opponeretur Filio, difparatè, conc. maj. relativè, neg. maj. Difting. pariter minorem: Quæ opponuntur relativè, conc. min. quæ opponuntur difparatè, fubdiftinguo, in creatis, conc. in divinis, nego. Ratio eft, quia in creatis unum difparatum, cum fit finitum, non habet aut perfectiones aut entitatem alterius: è contra in divinis unus terminus difparatus, Filius v.g. in fuppofitione de quâ agitur, foret adhuc infinitus, ac proindè contineret tum entitatem tum perfectiones alterius termini difparati, feu Spiritus fancti: fiquidem infinitum in ente, in perfectione, in relatione, includit omnes entitates, omnes perfectiones, omnes relationes, quæ fefe invicem non excludunt: at in fuppofitione, de quâ eft quæftio, entitas, perfectiones, relatio Filii, non excluderent entitatem, perfectiones, relationem Spiritus fancti: ea enim tantùm fefe excludunt, quę relativè opponuntur, non autem quæ difparatè: fic perfectiones & entitas unius è fratribus poffet, faltem divinitùs, in alio fratre reperiri.

Objicies 2. Filius foret perfona diftincta à perfonâ Spiritus fancti, etiam ex fuppofitione, quòd Spiritus ab eo non procederet: fiquidem ille foret perfona diftincta à perfonâ Spiritus fancti qui independenter à perfonâ Spiritus fancti haberet conftitutivum propriæ perfonæ: idem enim, ex logicis, eft diftinctivum, quod conftitutivum: fic eò quòd animal rationale fit conftitutivum hominis, eft pariter illius à quolibet alio ente diftinctivum: atqui in eâ fuppofitione Filius haberet conftitutivum propriæ perfonæ: fcilicet con-

constitutivum secundæ personæ est filiatio: sed Filius eam haberet, quippè qui procederet in similitudinem naturæ: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. datâ maj. neg. min. Ad 3. dist. maj. Constitutivum secundæ personæ est filiatio perfecta, conc. maj. imperfecta tantùm, neg. maj. In suppositione de quâ agitur filiatio perfecta non conveniret secundæ personę, scilicet perfecta filiatio est processio in perfectam similitudinem naturæ cum Patre: at processio secundæ personæ non esset hujusmodi; nec enim esset similis in virtute spirandi, quam tamen Pater haberet.

Objicies 4. Si per impossibile Spiritus sanctus à solo Filio procederet, Pater esset adhuc distinctus à Spiritu sancto; iste enim esset procedens, ille verò minimè procedens: ergo à pari, si Spiritus sanctus à Patre solo procederet, adhuc esset à Filio distinctus.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio est, quia in eâ suppositione Spiritus sanctus, mediatè saltem, à Patre procederet: siquidem Filius & suum esse & virtutem spirandi accepisset à Patre; ac proinde inter Spiritum sanctum & Patrem esset adhuc oppositio relativa, sicut reperitur inter avum & nepotem: at verò si Spiritus sanctus à Filio non procederet, nulla inter utrumque reperiretur oppositio relativa.

Objicies 5. Ideò Spiritus sanctus est persona distincta à Filio, & Filius persona distincta à Spiritu sancto, quòd iste procedat ut datus, ille verò ut natus; ita enim ratiocinatur Augustinus lib. 5. de Trinitate, cap. 14. Atqui licèt à solo Patre procederet, adhuc procederet ut datus, & Filius ut natus: ergo essent personæ à se invicem distinctæ.

Resp. conc. maj. neg. min. Ratio est, quia processio per modum doni, non potest esse nisi ex duobus: siquidem processio per modum doni, est processio per voluntatem; processio

verò

verò per voluntatem ſupponit proceſſionem per intellectum; quæ quidem cùm in divinis debeat eſſe perfectè aſſimilativa, neceſſariò complectitur virtutem ſpirandi, quæ in primâ perſonâ continetur.

ARTICULUS VI.

Solvuntur argumenta Græcorum adverſus Spiritus ſancti proceſſionem à Filio.

Not. ARgumenta Græcorum adversùs proceſſionem ſancti Spiritus à Filio, reducuntur ad Scripturæ de ejuſmodi proceſſione ſilentium; ad nonnulla veterum Patrum loca, & tandem ad quaſdam rationes theologicas: Ea verò ſecundùm illum ordinem, hìc proponenda ſunt ac ſolvenda.

Solvuntur argumenta ex Scripturis petita.

Objicies 1. Dogma non eſt admittendum, quod Scripturis non continetur: atqui iſtud, quod eſt de proceſſione ſancti Spiritûs à Filio, Scripturis non continetur: ergo, &c.

Reſp. 1. neg. maj. Ratio eſt, quia non ſolum ſcriptum Dei verbum, ſed etiam traditum (ut harum inſtitutionum priore tomo dictum fuit) eſt fidei ac morum regula: unde ipſi etiam Græci, ut in Concilio Florentino ſuum de proceſſione Spiritûs à ſolo Patre dogma ſtatuerent, non provocarunt tantùm ad ſacram Scripturam, ſed etiam ad authoritatem Patrum: & ubi intellexêre Patres Latinos cum Græcis eo in capite convenire, injerunt cum Eccleſiâ Romanâ concordiam: *Quoniam ſanctorum Patrum Occidentalium & Orientalium dicta audivimus* (verba ſunt, quibus Joſephus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Synodo Florentinâ ſuam de unione ſententiam expreſſit) *Occidentales ſuſcipimus aſſerentes, Spiritum ſanctum eſſe ex Patre & Filio.*

Reſp.

Resp. 2. datâ majore. dist. min. Atqui istud, quod est de processione Spiritus à Filio, Scripturis non continetur explicitè, conc. min. non continetur implicitè, neg. min. scilicet continetur iis locis, in quibus Spiritus sanctus dicitur mitti à Filio, accipere de Filio, esse Spiritum Filii. Vide quæ hujusce capitis articulo primo observata sunt in ea Scripturæ loca.

Instabis. Si dogma de quo agitur, vel implicitè Scripturis contineretur, afferri non posset ratio, cur cum agitur de sancti Spiritus processione, solius Patris fiat mentio: *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit*: Sed absurdum est consequens: ergo, &c.

Resp. 1. neg. maj. Ratio est 1. quia ea est Scripturarum consuetudo, ut quæ pluribus personis communia sunt, uni tribuantur, non tamen cum aliarum exclusione: sic Joannis 1. de Filio dicitur: *Erat lux vera*, licèt id quoque Patri & Spiritui sancto conveniat: sic etiam Actorum 1. de Patre dicitur: *Non est vestrum nosse tempora, quæ Pater posuit in sua potestate*, quamvis tempora sint ex æquo in Patris, Filii, ac Spiritus sancti potestate. Mirum igitur non est, quòd processio Spiritus, Patri, nulla Filii factâ mentione, tribuatur; præsertim cum ex ipsis Scripturis constet, ea omnia quæ Patris sunt, esse quoque Filii ubi non obviat relationis oppositio.

Confirmatur responsio ex Latinis Patribus, qui licèt expresè defenderint Spiritus à Filio processionem, nonnunquam tamen eam Patri, tacito Filio, tribuerunt: *Fontem* (ait Bernardus, Sermone IV. in Vigiliam Nativitatis Domini) *assigna Patri, ex quo nascitur Filius, & procedit Spiritus sanctus*.

Resp. 2. Scripturam, cum agit de processione sancti Spiritus, nonnullis in locis ideò meminisse solius Patris, quòd docere vellet, Patrem esse aliarum personarum fontem & originem; unum esse,

non

non multiplex in Trinitate principium, quod tamen Patri & Filio commune ſit: *Si ergo & de Patre & Filio procedit Spiritus ſanctus, cur Filius dixit, De Patre procedit?* (quæſtio eſt quam ſibi proponit Auguſtinus, tractatu 99. in Joannem.) *Cur putas, niſi quemadmodum ad eum ſolet referre & quod ipſius eſt, de quo & ipſe eſt? Vnde illud eſt, quod ait, Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me. Si igitur intelligitur hic ejus doctrina, quam tamen dixit non ſuam, ſed Patris: quantò magis illic intelligendus eſt & de ipſo procedere Spiritus ſanctus, ubi ſic ait, De Patre procedit, ut non diceret, De me non procedit?*

Solvuntur argumenta ex Patribus deſumpta.

Objicies 1. Theodoretus in Confutatione Anathematiſmi noni, quem Cyrillus in Neſtorium intorſerat, hiſce verbis hoc ejuſdem Cyrilli dictum, *Proprium eſſe Filii Spiritum*, carpit. *Quòd autem Spiritum Filii eſſe proprium aſſerit, ſiquidem ut ejuſdem cum eo naturæ, & ex Patre procedentem dixit, ſimul confitebimur, & tanquam piam ſuſcipimus vocem. Si verò tanquam ex Filio, aut per Filium extantiam habeat, hoc ut blaſphemum, & impium rejiciemus: Fidem enim adhibebimus dicenti Domino: Spiritus qui ex Patre procedit: nec non diviniſſimo Paulo ſimiliter loquenti: Nos autem non ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo Patre eſt.* Ergo Theodoretus cenſuit, Spiritum ſanctum à Filio non procedere.

Reſp. conceſſo antecedente, diſt. conſeq. Et eo in capite Theodoretus receſſit ab aliorum Græcorum doctrinâ, conc. conſeq. Et ab eâ non receſſit, neg. conſeq. Theodoretus in Confutatione, de quâ agitur, tuebatur adversùs Cyrillum Neſtorii partes: mirum igitur non eſt, quòd faverit dogmati, quod Neſtorius anteà disertè propugnaverat: Hincque factum, eſt ut Eccleſia Catho-

tholica in quintâ & sextâ Synodo generali Theodoreti adversùs Cyrillum scripta damnaverit.

Instabis. In Concilio Ephesino publicè recitatum fuit Nestorii symbolum, recitata quoque fuit confutatio noni anathematismi Cyrilliani à Theodoreto conscripta: at sive Nestorii symbolo, sive Theodoreti confutatione expressè asserebatur, Spiritum à Filio non procedere: Et tamen nec Synodus, in suâ fidei definitione, nec Cyrillus, in declaratione sui noni anathematismi, id in symbolo Nestorii aut in Theodoreti confutatione reprehenderunt: ergo Synodo & Cyrillo persuasum fuit, Spiritum à solo Patre procedere.

Resp. 1. argumentum illud, si valeat, plus probaturum, quàm velint Græci: scilicet Græci, sive ante Concilium Florentinum, sive in ipso Concilio Florentino, contenderunt, & nunc etiam contendunt, Spiritum sanctum à Patre *per* Filium procedere: at Theodoretus in confutatione noni anathematismi editi à S. Cyrillo, non minùs apertè professus est, id esse blasphemum & impium, quàm asserere, eundem Spiritum ex Filio procedere: id tamen nec Synodus, nec Cyrillus arguerunt in Theodoreto.

Resp. 2. Falsum esse, quòd Synodus id non damnarit, quod de processione Spiritûs à solo Patre tum Nestorius in suo symbolo, tum Theodoretus in suâ Confutatione docuerant: Nam 1. sacra synodus tanquam Catholicam admisit epistolam à Cyrillo & Alexandrinâ Synodo scriptam ad Nestorium: at in eâ epistolâ capitulo x. expressè asseritur, Spiritum sanctum à Filio procedere: *Nam* (verba sunt epistolæ) *etsi Spiritus in propria persona subsistat, eatenusque in se ipso consideretur, quatenus spiritus est & non Filius; non est tamen ab eo alienus, quando quidem Spiritus veritatis nominatur, Christus autem veritas est, & proinde quoque ab illo, atque*

à Deo

& Deo Patre procedit. 2. Ipfe Cyrillus in declaratione anathematifmi noni, quem Theodoretus confutarat, afferuit, Filium omnia præter paternitatem habere cum Patre communia: *Etfi* (inquit) *unigenitum Dei Verbum homo factum eft, manfit tamen Deus, omnia præter folam paternitatem cum Patre communia habens*: Verùm qui, exceptâ paternitate, omnia habet communia cum Patre, habet communem cum eo fpirationem activam. Afferuit iterum, Spiritum fanctum ideò non effe extraneum, fed proprium Filio, quòd Spiritus ex ipfo fit: *Spiritum fanctum qui ex ipfo eft, ipfique effentialiter ineft, proprium habens, divinæ potentiæ figna operabatur*.

Refp. 3. dato antecedente, feu dato, quòd nec Synodus, nec Cyrillus arguerint, quod de proceffione Spiritus à folo Patre Theodoretus in fuâ Confutatione docuerat, neg. confeq. Ratio eft, quia articulus de proceffione fancti Spiritûs five à Patre folo, five à Patre fimul & Filio, erat articulus incidens, feu, de quo inter Cyrillum & Neftorium præcipuè non agebatur; mirum igitur non eft, quòd Cyrillus quæftionem præcipuam de fubftantiali Chrifti divinitate, quam Neftorius impugnaverat, quamque ipfe Cyrillus in anathematifmo fuo defenderat, ad aliam quæftionem non evocarit: Nempe fcriptores, ut omnino incumbant fcopo quem fibi propofuerunt, plerumque quæftiones incidentes, licèt fæpiùs graviffimi fint momenti, folent omittere.

Objicies 2. Concilii Conftantinopolitani 1. Patres particulam, *Filioque*, non inferuerunt fymbolo: ergo non crediderunt, Spiritum fanctum à Filio procedere.

Refp. neg. confeq. Ratio eft, quia Patres illi convenerant, ut adftruerent divinitatem Spiritûs fancti: fed ad id fatis erat declarare, Spiritum ex Patre procedere: nam proceffio ex Patre, feu, ex fubftantiâ Patris, clarè fignificat perfonæ proceden-

dentis consubstantialitatem cum Patre producente,ut ostendimus,cùm superiùs adversûs Arianos de Verbi divinitate disseruimus. Addendum est,argumentum, si valet, probaturum,Nicænos Patres non credidisse S. Spiritûs divinitatem; neque enim suo symbolo de eâ quidquam inseruerunt.

Objicies 3. Si Spiritus sanctus à Filio procederet, solus Pater non esset fons divinitatis: scilicet Filius esset quoque fons ejusdem divinitatis: is enim fons & est & dicitur,à quo alius procedit, à quo alius suam sumit originem: atqui solus Pater est fons divinitatis, juxta illud Dionysii de divinis nominibus cap. 2. *Pater solus est fons substantialis divinitatis*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. Is est fons à quo alius procedit, si ipse non procedat ab alio, conc. ant. si procedat ab alio, neg. ant. Filius à quo Spiritus sanctus procedit, procedit ab alio, Patre nimirum; ac proinde dici non potest, quòd sit substantialis divinitatis fons & origo: id igitur soli Patri convenit, cum reliquæ personæ ab eo procedant, ipse verò à nullâ aliâ procedat.

Objicies 4. Gregorius Nazianzenus, Orat. ad Episcopos Ægypti, sic loquitur: *Omnia quæ habet Pater, Filii sunt, præter principium: omnia quæ habet Filius, Spiritus sunt, excepta generatione:* Unde sic arguitur: Ab eo Spiritus sanctus non procedit, qui cum Patre communem non habet rationem principii: atqui, ex Gregorio Nazianzeno, Filius cum Patre communem non habet rationem principii: ergo ab ipso Spiritus sanctus non procedit.

Resp. dist. maj. Ab eo Spiritus sanctus non procedit, qui cum Patre communem non habet rationem principii spirativi, conc. maj. principii generativi, neg. maj. Gregorius sumpsit principii nomen in hoc secundo sensu, non autem in primo; hoc est, docuit, omnia quæ Patris sunt, exceptâ paternitate, esse Filio communia. Nec

mirum

mirum, id enim paſſim alii Græci Latiniquè Scriptores aſſeruerunt: *Manſit tamen Deus*, (inquit Cyrillus, mox in reſponſione ad primam objectionem laudatus) *omnia, præter ſolam paternitatem, cum Patre communia habens*.

Objicies 5. S. Joannes Damaſcenus qui floruit imperante Leone Iſaurico, hoc eſt, octavo ſæculo, aſſerit 1. Eccleſiam Græcam non dicere quòd Spiritus ſit ex Filio: *Porrò* (inquit lib. primo de fide Orthod. cap. 11.) *Spiritum ſanctum tam ex Patre eſſe profitemur, quàm Patris appellamus Spiritum. Ex Filio autem Spiritum non dicimus, ſed eum Filii Spiritum nominamus*. Aſſerit 2. Spiritum ita per Filium procedere, ut tamen ex ipſo non ſit: *Sed & Filii* (inquit cap. 13.) *Spiritus eſt, non tanquam ex ipſo, ſed quòd per ipſum ex Patre procedat*. Aſſerit 3. ideò Spiritum ex Filio non procedere, quòd ſoli Patri principii ratio conveniat: *Solus enim Pater* (ait) *principium eſt*. Ex iis autem textibus ſic conficitur argumentum: Ille docuit, Spiritum ſanctum à Filio non procedere, qui conceptis terminis aſſeruit, Spiritum dici non debere, *Ex Filio*; qui aſſeruit, ipſum ex Patre per Filium procedere, opponendo præpoſitionem, *Per*, præpoſitioni, *Ex*; qui ideò aſſeruit, Spiritum dici non debere, *Ex Filio*, quòd in Trinitate ſolus Pater ſit principium: atqui ea omnia Joannes Damaſcenus aſſeruit: ergo, &c.

Reſp. 1. nonnullos propter illud argumentum cenſere, Damaſcenum Græcorum errori faviſſe, ſicut & antea ipſi Theodoretus faverat: *Ad tertium dicendum* (inquit S. Thomas 1. p. q. 36. art. 2.) *quòd Spiritum ſanctum non procedere à Filio, primò fuit à Neſtorianis introductum ..... Et hunc errorem ſecutus eſt Theodoretus Neſtorianus & plures alii poſt ipſum: Inter quos fuit etiam Damaſcenus. Unde in hoc ejus ſententiæ non eſt ſtandum. Quamvis à quibuſdam dicatur quòd Damaſcenus, ſicut non confitetur Spiritum*

sanctum esse à Filio, ita etiam non negat ex vi illorum verborum.

Resp. 2. disting. maj. Ille docuit, Spiritum sanctum à Filio non procedere, qui asseruit, Spiritum non debere dici ex Filio, & tanquam à secundo, & tanquam à primo principio, conc. maj. tanquam à primo principio tantùm, neg. maj. Damascenus non docuit, Spiritum sanctum non esse ex Filio tanquam à secundo principio, sed tantùm tanquam à primo, hoc est, non esse ex Filio tanquam à principio, quod rationem principii ab alio non acceperit. Ratio est *primò*, quia ejusdem libri cap. 9. scribit, *omnia quæ habet Pater, esse Filii, hoc solo excepto, quòd Filius ingenitus non est*; ac proindè virtus spirandi quam Pater habet, est etiam Filii. Scribit *secundò* Spiritum à Patre per Filium procedere: at procedere per Filium idem est (ut mox dicetur) ac procedere ex Filio tanquam à principio producente, quod tamen suum esse ab alio principio receperit.

Hinc patet 1. quâ ratione intelligi debeat oppositio, quam idem S. Doctor statuit inter procedere per Filium & procedere ex Filio: nempè procedere per Filium, est procedere à personâ quæ ab aliâ procedit, & ècontra procedere ex Filio, esset, in authoris sensu, procedere ex Filio tanquam à personâ quæ ab aliâ non procedit. Patet 2. quo sensu idem scriptor dicat, solum Patrem esse principium, scilicet eo sensu vult eum solum esse principium, quòd à nullo alio suum esse recipiat, sitque (ut Patres loquuntur) totius Deitatis caput & origo. Patet denique 3. nihil esse in laudatâ Damasceni sententiâ, quod cum processione sancti Spiritus à Filio non cohæreat. Vide caput sextum orationis dogmaticæ editæ à Cardinale Bessarione. Vide etiam Petavium lib. 8. de Trinitate cap. 17. ubi fusè pertractat tradita à Bessarione principia.

Objicies 6. Si Patres Græci credidissent, Spiritum

ritum sanctum ex Filio procedere, passim usi fuissent præpositione, *Ex*, ut circa articulum illum fidem suam exprimerent, quemadmodum eam adhibuerunt, cum egerunt de relatione quam Spiritus sanctus habet ad Patrem: *Qui ex Patre* (ajunt in symbolo Constantinopolitano) *procedit*: Sed usi non sunt præpositione, *Ex*, sed præpositione, *Per*; idque variis momentis ostendi potest. Athanasius in sermone qui inscribitur, *Redargutio simulationis Meletii & Eusebii*, sic loquitur: *Erat autem impossibile, Spiritum inter Trinitatem cum gloria numerari, si non esset emanatus ex Deo per Filium, sed per modum creaturæ ex Deo factus, ut autumant.* Sic etiam Basilius solvens hanc Eunomii quæstionem, *Cur Spiritus sanctus non dicatur Filii Filius?* loquitur: *Non ideò quia non est ex Deo per Filium, sed ut Trinitas non in multitudinem infinitam incidat.* Græci in Concilio Florentino non semel professi sunt, se credere Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere, vixque post multas disputationes adduci potuerunt, ut eum *Ex* Filio procedere faterentur: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. paritatem. Ratio est 1. quia ideò dixerunt, Spiritum *Ex* Patre procedere, quòd ab eo procedat per actionem ab alio principio minimè receptam; èontra verò ideo scripserunt, *Per* Filium procedere, quòd actio spirativa non sit in Filio tanquam in primo principio, cum actionem illam Filius à Patre receperit. Ratio est 2. quia præpositio, *Ex*, æqualitatem significat; unde Patres ut adversùs Arianos probarent, Verbum esse æquale Patri, usi sunt hoc argumento, quòd *Ex Patre* esset: econtra præpositio *Per*, significat ordinem, seu relationem quam unus habet ad alium. Cum ergo Filius, etiam cum spirat Spiritum sanctum, ordinem habeat ad Patrem, Græcis visum est expedire, ut ordo ille exprimeretur in fide de processione Spiritus à Filio; Latini verò judicarunt convenire, ut

tacito illo ordine, per præpositionem, *Ex*, exprimeretur æqualitas Filii cum Patre: ita tamen ut sicut ordo non officit æqualitati, ita nec æqualitas officiat ordini.

Instabis. Præpositio, *Ex*, significat actionem causæ efficientis; præpositio verò, *Per*, non significat actionem hujusmodi, sed merum medium, per quod actio ad terminum transeat: ergo cum Patres Græci asseruerunt, Spiritum sanctum à Patre, per Filium procedere, negarunt, actionem principii efficientis Filio respectu Spiritus sancti convenire.

Resp. negando secundam partem antecedentis, hoc est, præpositionem, *Per*, non aliud significare, quàm medium per quod actio principii operantis transit ad terminum: Scilicet in Scripturis non minùs significat actionem principii operantis, quàm medium per quod transit actio principii operantis, ut in hisce textibus videre est: Genesis 4. *Possedi hominem per Deum*: Joannis capite 1. *Omnia per ipsum facta sunt*: Primæ ad Corinth. 8. *Nobis unus est Deus Pater ex quo omnia, & nos in illum, & unus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum*: Ad Colossenses cap. 1. *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt*. Eodem pariter sensu, seu pro præpositione, *Ex*, sumitur à Patribus. Cyrillus in Epistolâ ad Theodosium Imperatorem, de Christi incarnatione loquens, hæc scribit: *Natus est per sanctam Deiparam Virginem*. Gregorius Nazianzenus libro 1. contra Eunomium scribit, Spiritum sanctum produci per Filium, sicut creaturæ per ipsum creatæ sunt: *Per ipsum* (inquit) *Filium apparuit. Rursus autem à creatura quæ per Filium est producta, distat, &c.*

Jam verò, cum constet tum ex Scripturâ tum ex Patribus, præpositionem, *Per*, non minùs sumi pro actione principii efficientis, quàm præpositio, *Ex*: si quis quærat, cur frequentiùs, cum actum est de processione Spiritûs sancti, adhibita fuerit,

fuerit, quàm præpositio, *Ex*: Dicendum erit, id factum fuisse, quòd (ut jam superiùs observavimus) Græci potiùs notiones personarum, quàm earum inter se ipsas identitatem exprimere voluerint. Basilii est ea responsio, qui libro de Spiritu sancto cap. 3. sic loquitur: *Hæc voces, Ex, Per, non præscribentis legem sunt, sed hypostases discernentis: Non enim ut naturæ diversitatem introducat; sed ut minimè confusam Patris & Filii notionem præbeat, pronuntiavit Apostolus.*

Solvuntur argumenta ex ratione petita.

Objicies 1. Si Spiritus sanctus à Patre Filioque procederet, essent duo sancti Spiritus principia: tot enim forent principia, quot sunt personæ, à quibus suum esse sumeret: atqui non sunt duo Spiritus sancti principia: nempè si duo forent principia, Spiritus sanctus duplici actione produceretur, sicque à se ipso divisus esset: quod quidem est impium dictu.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. ant. Ratio est, quia ad multiplicitatem principiorum satis non est multiplicitas suppositorum, sed prætereà requiritur multiplicitas formarum & actionum: ideò enim Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non sunt tria principia creationis rerum, quòd licèt sint tria principia realiter distincta, in eis non reperiatur multiplicitas formarum creationis; scilicet per unam & eandem naturam, quasi per formam, Pater, Filius & Spiritus sanctus in esse principii creativi constituuntur. In Filio autem & in Patre non est multiplicitas formarum, per quas constituantur in esse principii spirativi, sed est unica tantùm, unitas nimirum voluntatis; ex eo enim quòd unam ac eandem habeant voluntatem, unam ac eandem eliciant volitionem, sunt (ut loquuntur Græci) causa, aut (ut ajunt Latini) principium Spiritus sancti.

Eam de unitate principii respectu sancti Spiritus fidem; eam de modo explicandi unitatem

hujusmodi doctrinam Ecclesia quovis sæculo professa est: *Fideli ac devota professione fatemur* (verba sunt Concilii Lugdunensis sub Gregorio X.) *quòd Spiritus sanctus æternaliter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit. Hanc professa est hactenus, prædicavit & docuit; hoc firmiter tenet, prædicat, profitetur, & docet sacrosancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium & magistra; hoc habet orthodoxorum Patrum, atque Doctorum, Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis & vera sententia.* Non absimili ratione loquitur Concilium Florentinum in Decreto Unionis: *Definimus* (inquit) *ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quòd Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio, & unica spiratione procedit.*

Instabis. Filius non potest producere Spiritum sanctum ratione substantiæ sibi ac Patri communis: alioquin enim cum substantia sit quoque communis Spiritui sancto, sequeretur, Spiritum sanctum esse suiipsius principium, quod (ut patet) fidei ac rationi repugnat: ergo Filius producit Spiritum sanctum ratione personæ, seu prout est Filius; ac proindè non unicum erit, in Latinorum sententiâ, ejusdem sancti Spiritus principium: Filius enim, quâ Filius, realiter à Patre distinguitur.

Resp. 1. nimis probare illud Græcorum argumentum: si enim valeret, probaret, Patrem æternum non producere Filium ratione suæ substantiæ: at id falsum est: nempè unanimis est Patrum tum Latinorum tum Græcorum sententia, Filium ex substantiâ Patris genitum esse: *Iesum Christum* (verba sunt Nicæni Symboli) *Filium*

lium Dei, genitum ex Patre, unigenitum, hoc eft è fubftantia Patris.

Refp. 2. dift. ant. Filius non poteft producere Spiritum fanctum ratione fubftantiæ fibi ac Patri communis, prout communis eft; fiquidem fic accepta nec eft generans, nec genita, nec producens, nec producta, conc. ant. non prout eft communis, neg. ant. Filius equidem producit Spiritum fanctum ratione fubftantiæ fibi ac Patri communis, non tamen prout communis eft, fed tantùm prout eft modificata, feu aliquo modo contracta per filiationem; ficut Pater, licèt ex fubftantiâ communi generet Verbum, ipfum tamen non generat ex fubftantiâ communi, ut communis eft, fed tantùm prout eft affecta paternitate.

Objicies 2. Vel productio Spiritus fancti eft perfonalis proprietas, vel fubftantialis: Si primum, non poteft effe communis duabus perfonis; perfonales enim, feu notionales proprietates uni tantùm perfonæ conveniunt: fic activa generatio foli Patri convenit, ficut generatio paffiva convenit foli Filio. Si fecundum, ipfi etiam Spiritui fancto conveniet: nimirum quæ fubftantialia funt, toti Trinitati tribuuntur: ergo, &c.

Refp. ad 1. productionem fancti Spiritus effe perfonalem. Ad 2. dicendum eft, perfonales proprietates non effe quidem communes toti Trinitati, fed falfum eft, nullam duabus perfonis convenire: fiquidem (ut jam obfervatum eft) duabus perfonis convenit amor quo fefe mutuò profequuntur, ille autem amor eft principium quo duæ iftæ perfonæ fpirant feu producunt tertiam perfonam quæ eft Spiritus fanctus: Hincque patet, argumentum Græcorum meram effe petitionem principii.

Objicies 3. Vel virtus fpirandi quæ reperitur in Patre, fatis eft ad productionem Spiritus fancti, vel fatis non eft. Si primum, fruftra requiri-

tur in Filio virtus spirativa: Si secundum, virtus spirativa quæ est in Patre, non erit infinita; quod est absurdum.

Resp. 1. argumentum illud, si valeat, probaturum esse, nec Filium nec Spiritum sanctum quidquam contulisse ad universi creationem: nempè ad id operis plusquàm sufficiens fuit virtus creativa quæ est in Patre.

Resp. 2. concedendo, virtutem spirativam satis fuisse in Patre ad producendum Spiritum sanctum, sed inde non sequitur, inutilem esse virtutem spirativam in Filio, quia eadem est omninò cum virtute spirativâ quæ est in Patre: scilicet omnia quæ Pater habet, unâ exceptâ paternitate, unigenito Filio suo communicat nunc, ac communicavit ab æterno.

CAPUT III.

De particula Filioque *inserta Symbolo.*

Not. DE particulâ, *Filioque*, insertâ Symbolo quæremus 1. utrum jurè inserta sit; 2. quo tempore insertio illa contigerit; 3. utrum omnes Ecclesiæ Occidentales illam insertionem statim admiserint.

ARTICULUS I.

Vtrum particula, Filioque, *jurè sit inserta Symbolo.*

CONCL. PArticula, *Filioque*, jurè fuit inserta symbolo.

Probatur. Ea particula jurè fuit inserta symbolo, quæ continet necessariam ac veram hujus de Spiritu sancto articuli, *Qui ex Patre procedit*, expositionem: atqui particulâ, *Filioque*, continet necessariam & veram hujus articuli, *Qui ex Patre procedit*, expositionem: ergo jurè inserta

fuit

fuit fymbolo. Minor propofitio quoad primam partem certa eft: fiquidem cum particula, *Filioque*, inferta fuit fymbolo, nonnulli reperiebantur, qui contendebant, hæc fymboli Conftantinopolitani verba, *Qui ex Patre procedit*, intelligi debere cum exclufione Filii, ita ut Spiritus fanctus à folo Patre procedat: neceffaria igitur erat expofitio, quâ falfo ejufmodi fenfui occurreretur. Altera ejufdem minoris propofitionis pars non eft minùs certa: nempè, fi Spiritus fanctus à Patre Filioque procedat, ut præcedenti capite fusè probatum eft eum procedere, particula, *Filioque*, veram continet articuli, *Qui ex Patre procedit*, expofitionem. Itaque tota difficultas pofita eft in majore argumenti propofitione, quæ quidem fubfequentibus momentis demonftratur.

Primò. Ecclefia poteft ex traditâ à Chrifto doctrinâ fymbolum condere: ergo à fortiori, jam condito poteft veram ac neceffariam expofitionem inferere. Confequentia videtur evidens: qui enim poteft id quod majus eft, poteft id quod eft minus in eodem genere: condere verò fymbolum, majus eft, quàm eidem jam condito veram ac neceffariam expofitionem inferere: Itaque probatur ant. Condere fymbolum, nihil aliud eft quàm certos fidei articulos ad doctrinæ formulam redigere, ad cujus normam infideles ad baptifmum, hæretici ad Ecclefiam admittantur: atqui id poteft Ecclefia: fiquidem 1. id omne poteft Ecclefia, quod nullum jus divinum vetat; id verò de quo agitur, nullo divino jure vetatur. 2. Licèt Apoftoli articulos, qui fymbolo, quod vulgò infcribitur eorum nomine, prout Apoftoli, hoc eft, prout teftes doctrinæ quam Chriftus prædicaverat, tradiderint; eos tamen ad brevem illam quâ nunc utimur, formulam redegerunt non tanquam Apoftoli, fed tanquam Ecclefiæ paftores: at id jam temporis poteft Ecclefia, quod Apoftoli tanquam Ecclefiæ paftores præftiterunt: ergo, &c.

Secundò, Id Ecclesia jurè potuit tempore quo particula, *Filioque*, inserta fuit symbolo, quod temporibus Conciliorum, Nicæni primi & Constantinopolitani I. potuerat; una nimirum est quovis tempore Ecclesia, seu quæ nunc floret, eadem est cum ea quæ floruit antiquitùs: ac proinde eâdem fruitur potestate, iisdem potitur juribus, quibus olim fruita est: atqui temporibus Conciliorum Nicæni I. & Constantinopolitani I. jurè potuerat particulam, *Filioque*, symbolo inserere: non enim est potior ratio de particula, *Filioque*, quàm de aliis particulis: sed alias particulas inseruit symbolo temporibus eorum Conciliorum: siquidem tempore Nicæni I. inseruit vocem, *Consubstantialem*, tempore Constantinopolitani I. inseruit articulum de divinitate Spiritus sancti, qui in Nicæno symbolo non legitur: *Et in Spiritum sanctum Dominum vivificantem qui ex Patre procedit. Qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur*.

Tertiò, Ecclesia potest ea omnia inserere symbolo, quæ necessaria sunt, ut Catholici ab hæreticis discernantur: eum nimirum ob finem symbola conscripta sunt, seu edita sunt, quasi tessera quâ fideles distinguantur ab iis qui extra Ecclesiam positi sunt. Ecclesia potest ea inserere symbolo, quorum professionem potest ab hæreticis ad unitatem Catholicam redeuntibus exigere: Atqui particula, *Filioque*, potuit esse necessaria, ut Catholici ab hæreticis discernerentur; Ecclesia potuit fidei quæ illâ particulâ exprimitur, professionem exigere ab hæreticis ad unitatem Catholicam redeuntibus: scilicet ex suppositione, quòd sit hæresis asserere, Spiritum sanctum non procedere à Filio, Ecclesia post damnatam illam hæresim potuit fidei oppositæ professionem exigere à redeuntibus ad unitatem Catholicam: ergo, &c.

Objicies 1. Tertium Concilium Generale, quod est Ephesinum, part. 1. actione 6. recitato Nesto-

Nestorii impio symbolo, prohibuit, ne aliud à Nicæno symbolum conderetur: vetuit, ne quis aliam à Nicænâ fide formulam componeret: *His igitur prælectis* (verba sunt sacri Concilii) *statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam à sanctis patribus qui in Nicæa cum Spiritu sancto congregati fuerunt. Qui verò ausi fuerint, aut componere fidem alteram, aut proferre, vel offerre converti volentibus ad agnitionem veritatis, sive ex gentilitate, sive ex Iudaismo, sive ex qualicumque hæresi; hos quidem, si sunt Episcopi aut clerici, alienos esse Episcopos ab Episcopatu, & clericos à clericatu decrevit; si verò laici fuerint, anathemati subjici.* Ex eo autem Concilii decreto sic in formâ conficitur argumentum. Ea additio jurè facta non fuit in symbolo, quam Ephesina Synodus sub anathematis pœnâ fieri prohibuit: Sed Ephesina Synodus sub anathematis pœnâ prohibuit additionem particulæ, *Filioque*. Siquidem additio particulæ, *Filioque*, est prolatio alterius fidei à Nicænâ; est compositio formulæ præter Nicænam: atqui Ephesina Synodus prohibuit prolationem alterius fidei à Nicænâ, compositionem formulæ præter Nicænam: ergo, &c.

Resp. 1. dist. maj. Ea additio jurè facta non fuit in symbolo, quam Ephesina Synodus prohibuit, si facta non fuerit authoritate Ecclesiæ, conc. maj. si facta fuerit authoritate Ecclesiæ, neg. maj. Ratio est, quia licèt homines privati non possint rescindere aut mutare Conciliorum generalium decreta, quæ spectant ad disciplinam, ut ad eam revera spectat Ephesina prohibitio de quâ agitur; id tamen universalis Ecclesia potest cum expedire judicat, imò id quoque possunt insignes Ecclesiæ particulares, certis ac necessariis occurrentibus circumstantiis. Hoc enim est inter decreta quæ pertinent ad disciplinam, & ea quæ spectant ad fidem aut mores, quòd ista (cum Ecclesia Deo major non sit) obnoxia non sint

mutationi; illa ècontra pro variis temporum aut locorum circumstantiis mutationem patiantur.

Resp. 2. concessâ maj. neg. min. Ad cujus probationem dist. maj. Additio particulæ, *Filioque*, est prolatio alterius fidei à Nicænâ; est compositio formulæ præter Nicænam, si voces istæ, *Alterius*, *Præter*, non sumantur contrariè, conc. maj. si sumantur contrariè, neg. maj. Synodus Ephesina prohibuit quidem prolationem fidei, compositionem formulæ, quæ contraria esset ei quæ in Concilio Nicæno proposita est; sed non prohibuit eam, quæ licèt addita Nicænæ, ei tamen non esset contraria. Ratio solutionis petitur ex facto, quod occasioni fuit decreto Concilii Ephesini: illud verò factum, est oblatio Nestoriani symboli facta à Charisio presbytero, quem Photius & Anastasius à Nestorio Philadelphiam missi, à fidelium communione, quòd illi symbolo subscribere noluisset, segregaverant: at illud symbolum, ad cujus normam Nestorius recipi decreverat eos, qui aut ex infidelibus aut hæreticis Ecclesiæ Catholicæ darent nomen, planè contrarium erat Nicænæ fidei: eo nimirum, præter Nestorii circa Verbi incarnationem errores, expressè asserebatur, Spiritum sanctum nec à Filio, nec per Filium procedere: *Sed nec Filium illum putamus, neque per Filium suam subsistentiam habentem*. Cum igitur Concilium Ephesinum prohibuit, ne quis aliam à Nicænâ fidem componeret, intellexit fidem quæ, ut Nestoriana, Nicænæ contraria foret. Altera nostræ solutionis ratio petitur ex eo, quòd Charisius, ut se synodo probaret Catholicum, recitaverit symbolum quod multis in capitibus idem non esset, sive cum Nicæno, sive cum Constantinopolitano: & tamen ob id Charisius culpatus non est à sacrâ synodo; id non impediit, quin ut Catholicus admitteretur.

Instabis. Cyrillus in Epistolâ ad Joannem Antio-

tiochenum, quæ incipit, *Lætentur cæli*, quæque continet Orientalium fidei confeſſionem, ſic loquitur: *Nullo autem modo patimur, ut ab aliquo fides illa, ſive fidei ſymbolum concutiatur, quod à ſanctis quondam Patribus Nicænis editum eſt. Neque enim aut nobis, aut ulli omninò alteri, vel unam voculam ibi poſitam immutare, aut unam etiam ſyllabam præterire permittimus.* 2. Actione II. Concilii Chalcedonenſis, cùm à judicibus rogati eſſent Patres, ut exponerent fidem, reſponderunt: *In ſcriptis expoſitionem non facimus. Regula eſt, quæ prædicat, ſufficere quæ ſunt expoſita. Regula vult, aliam expoſitionem non fieri. Ea quæ ſunt Patrum, teneantur.* 3. Septima Synodus, poſt fidei definitionem, hæc habet: *Nos leges Patrum cuſtodimus. Nos eos qui addunt quid, vel adimunt, anathematizamus.* Ex iis autem textibus ſic conficitur argumentum: Qui aſſerunt non licere vel voculam quidem in ſymbolo Nicæno immutare; qui docent, nullam fieri debere expoſitionem, eò quòd id regula vetet; qui anathematizant eos qui addunt vel adimunt, cenſent decretum Epheſinum intelligi debere de additione, quæ cum Nicæno ſymbolo cohæreat: atqui Cyrillus, Concilium Chalcedonenſe, ſeptima Synodus generalis id aſſerunt: ergo, &c.

Reſp. conceſsâ maj. diſt. min. Cyrillus aſſeruit, non licere vel voculam quidem in Nicæno ſymbolo mutare per additionem aut detractionem, quæ ſit contraria Nicænæ fidei, conc. min. quæ non ſit contraria, neg. min. Ratio ſolutionis eſt, quia Cyrilli tempore, ac aliis etiam ſequẽtibus, uſus invaluerat dicendi, nihil, ne voculam quidem, in Nicæno ſymbolo mutari, etſi fieret additio alicujus articuli qui cum Nicænâ fide cohęreret, & à fortiori, qui ex eâ colligeretur; idque poteſt oſtendi ex confeſſione fidei Epiſcoporum Orientalium, quam Cyrillus probat in epiſtolâ ad Joannem Antiochenum, ex quâ deſumptus eſt textus qui nobis objectus eſt. In eâ autem fidei

confessione Joannes Antiochenus & Episcopi qui illi adhærebant, protestantur, se nihil in suâ confessione addituros Nicenæ fidei: *De virgine autem Dei genitrice quomodo sentiamus & loquamur, deque unigeniti Filii Dei incarnationis modo breviter dicemus, nihil omninò addentes fidei in Nicæa à sanctis Patribus expositæ: Illa namque, ut priùs dictum est à nobis, ad omnem pietatis cognitionem, omnisque hæreticæ pravitatis refutationem sufficit.* Post solemnem illam protestationem Orientales Episcopi debuissent (in adversariorum suppositione) symbolum Nicænum simpliciter, & prout jacet, recitare; non recitarunt tamen, sed amplissimam scripserunt fidei confessionem, in quâ plures sunt tum de Incarnatione, tum de aliis capitibus articuli, quorum in Concilio Nicæno nulla planè fit mentio. Quæ mox ad Cyrilli textum adhibita est solutio, adhiberi quoque debet ad textus, qui tum ex Concilio Chalcedonensi, tum ex septimo generali laudata sunt.

ARTICULUS II.

Quandonam, & à quibus, particula Filioque *inserta fuerit symbolo.*

CONCL. IN Hispaniarum Ecclesiis particula *Filioque* inserta fuit symbolo sexto labente sæculo; apud Gallos & Germanos octavo; & tandem in Ecclesiâ Romanâ desinente nono.

Probatur prior pars. Additionem de quâ agitur, legere est in Concilio Toletano III. quod sub Reccaredo Rege, anno 589. celebratum est: scilicet in symbolo Constantinopolitano, quod laudatus princeps, ut fidem suam manifestam faceret, recitavit, inserta erat particula, Filioque: *Credimus & in Spiritum sanctum, Dominum & vivi-*

vivificatorem, ex Patre & Filio procedentem. Eadem additio reperitur quoque in Concilio Toletano IV. quod habitum eſt anno 633. non quidem inſerta ſymbolo Conſtantinop. cum in eâ ſynodo recitatum non fuerit, ſed in Expoſitione fidei quam capitulo 1. legere eſt: *Spiritum verò ſanctum, nec creatum, nec genitum, ſed procedentem ex Patre & Filio profitemur*. Reperitur quoque in Concilio Toletano VI. quod habitum eſt anno 639. nempè in Expoſitione fidei capitulo 1. hæc habentur: *Spiritum verò ſanctum, neque genitum, neque creatum, ſed de Patre, Filioque procedentem, &c.* Eam pariter, & quidem inſertam ſymbolo, legere eſt in Concilio Toletano VIII. quod anno 639. celebratum eſt: *Credimus in Spiritum ſanctum, Dominum, vivificatorem, ex Patre & Filio procedentem*. Octavi Toletani Concilii veſtigiis inhæſit Concilium Toletanum XII. habitum anno 681. nempè in ſymbolo Conſtantinopolitano, quod capitulo 1. recitatur, hæc leguntur: *Credimus & in Spiritum ſanctum, Dominum, & vivificatorem, ex Patre & Filio procedentem*. Tandem eadem additio, & quidem inſerta ſymbolo, legitur in Conciliis Toletano XIII. & XV. quæ annis 683. 688. celebrata ſunt.

Probatur altera concluſionis pars. De particulæ, *Filioque*, additione actum eſt in Concilio Aquiſgranenſi, quod Gallorum ac Germanorum Epiſcopi anno 809. celebrarunt. Ex eo nimirum Concilio Bernarius VVormatienſium, Jeſſe Ambianenſium, Epiſcopi, & Adalardus Corbeienſis Abbas miſſi ſunt ad Leonem Papam III. tum ut ab eo probaretur additio, quam ſymbolo Patres Aquiſgranenſis inſeruerant, tum etiam ut ſuaderent, ſymbolum cum ejuſmodi additione inter miſſarum ſolemnia Romę cantari debere: Verùm cùm in Aquiſgranenſi ſynodo additio illa facta fuerit nullo ex Patribus contradicente, colligi poteſt, eam aliquibus ante

Con-

Concilium annis jam apud Gallos ac Germanos obtinuisse.

Probatur tertia pars. Ineunte nono sæculo, Leo Papa III. probare noluit additionem, de quâ agitur, quamvis id enixè postularent Aquisgranensis Concilii legati: *Si prius quàm ita cantaretur, interrogatus essem* (inquit Leo ad legatos) *ne insereretur, utique respondissem*. Ut autem declararet apertiùs, quantùm esset alienus ab ejusmodi additione, tabulis argenteis insculpi jussit symbolum, prout à centum quinquaginta Episcopis editum fuerat in secundâ generali synodo. *Leo junior* (inquit Photius in epistolâ ad Patriarcham Aquilejensem) *pietatis fervens zelator, ut nullo pacto barbara lingua corrumperetur immaculata nostræ fidei doctrina; Græca lingua Occidentalibus sanctam Trinitatem glorificandam & celebrandam tradidit. Et non solùm sermone & mandato id faciendum curavit; verùm etiam quibusdam ancilibus, quasi clipeis constructis, & columnis erectis, illam inscripsit, & in conspectu omnium statuens, ad Ecclesiæ valvas collocavit, ut hoc pacto facilè & incorruptè possent omnes pietatem ediscere.*

Additio, quæ, ut mox dictum est, initio noni sæculi, à Leone III. tam constanter rejecta fuerat, eodem jam adulto sæculo à Romanis probata est: eò nimirum trahi possunt, quæ scribit Photius adversùs Nicolaum Papam I. ad omnes Orientis Episcopos, ubi sic loquitur: *Præter illa quæ commemoravimus absurda, sacrum etiam & sanctum symbolum, cui Synodica omnia, Oecumenica suffragia inexpugnabile robur addiderunt, adulterinis sermonibus, non sine incredibili audacia, falsare aggressi sunt. O mali dæmonis medicamenta! Spiritum sanctum non ex Patre solùm, sed etiam ex Filio procedere, vanissimè prædicantes.*

Idem quoque videre est in Ratramno Corbejensi monacho: is enim Nicolai Papæ I. temporibus, hoc est, circa annum 858. lib. 2. quem adver-

versùs Græcos pro Eccleſiâ Romanâ conſcripſit, confutat argumenta, quibus Photius, eique adhærentes Epiſcopi aggreſſi fuerant Occidentales qui particulam, *Filioque*, ſymbolo inſeruerant. *Hanc quoque blaſphemiam propellendam* (ait loquens de Photii circa Spiritum ſanctum errore) *decernentes Eccleſiæ doctores, ſuperaddidere ſymbolo, Spiritum ſanctum à Filio quoque procedere.*

Objicies. Manuel Calecas in libro contra Græcos, Damaſum facit auctorem additionis particulæ, *Filioque*; idque (inquit) *ut illud refelleret, quòd gigni dicebatur à Filio.* Manueli Calecæ adhæſerunt Genebrardus, nonnullique alii ſcriptores. 2. Idem author diffidens de facto, quod mox ex ipſo relatum eſt, ſuſpicatur, additionem de quâ eſt quæſtio, factam fuiſſe ſexti generalis Concilii temporibus, hoc eſt, circa annum 680. idque probat ex epiſtolâ ſancti Maximi ad Marinum. 3. Julianus Cardinalis ſeſſione 5. Concilii Florentini, & Andreas Coloſſenſis ſeſſ. 7. contenderunt, additionem de quâ agitur, fuiſſe factam juſſu ſeptimæ Synodi generalis anno 787. *Prolatum à nobis ſymbolum, in ſeptima ſynodo ſcriptum eſt in vetuſtiſſimo codice* (verba ſunt Juliani Cardinalis ad Græcorum Imperatorem) *& impoſſibile eſt ſuſpicari, aliquam in eo factam fuiſſe mutationem. Habemus porrò & antiquum hiſtoricum virum doctum, qui quidem inter multa alia narrat, hoc etiam, ſymbolum videlicet, ita eſſe à ſeptima ſynodo expoſitum & lectum, quod etiam ex ejus teſtimonio probamus*: ergo particula, *Filioque*, ubique, ſaltem apud Occidentales, inſerta fuit ſymbolo Conſtantinopolitano ante nonum ſæculum.

Reſp. ad 1. Calecam nullo teſte probare factum quod narrat. Prætereà ſi (ut vult ille ſcriptor) Damaſus & Romana ſynodus ſub eo celebrata, poſt Concilium ſecundum Oecumenicum, particulam, *Filioque*, ſymbolo inſeruiſſent, qui fieri potuiſſet, ut Leo III. à Gallis de eâ additio-

ne

ne consultus, eam reprobasset. Addendum est, in Synodica Concilii Romani sub Damaso nihil esse quo factum illud confirmetur.

Resp. ad 2. in epistolâ Maximi contineri quidem dogma Latinorum de processione sancti Spiritûs à Patre & Filio, sed de additione ad symbolum nihil omninò reperiri.

Resp. ad 3. historicum quo nitebatur Julianus Cardinalis, non multam mereri fidem. Nam 1. si septima synodus generalis additionem illam decrevisset, decretum non potuisset fugere Græcos, qui summâ cum curâ laudatæ synodi servabant acta. 2. De illo septimæ synodi decreto altum est silentium apud Anastasium Bibliothecarium; qui annis septuaginta post, Græcum illius Concilii textum in linguam Latinam transtulit.

Ex iis quæ tum in hoc articulo, tum in præcedenti dicta sunt, patet 1. Græcos, post Photium, immeritò Latinis vertiisse crimini, quòd particulam, *Filioque*, symbolo inseruerint: patet 2. illam insertionem, desinente sexto sæculo, primùm factam fuisse ab Episcopis Hispaniarum & Galliæ Narbonensis, quæ tunc Hispanorum regibus parebat: patet 3. Germanos & Gallos in Concilio Aquisgranensi additionem illam probasse, & cum eâ, inter missarum solemnia, symbolum decantasse: patet 4. eandem additionem non fuisse statim ab Ecclesiâ Romanâ probatam: patet denique 5. probabilem esse sententiam quæ docet, Ecclesiam Romanam Nicolai Papæ I. temporibus particulam, de quâ est quæstio, inseruisse symbolo.

DIS-



DISSERTATIO SEXTA.

De modo loquendi circa Trinitatem.

Not. IN hâc dissertatione quæremus 1. quibus nominibus exprimi debeant numerus, distinctio, unitas personarum in divinis; 2. utrum essentialia de relativis, & vicissim relativa de essentialibus prædicari possint; 3. utrum essentialia pro relativis supponere possint; 4. utrum abstracta de concretis, & concretà de abstractis prædicentur.

QUÆSTIO PRIMA.

De nominibus quibus numerus personarum exprimitur.

Not. PRæcipua nomina quibus personarum numerus exprimitur, sunt pluralitas, multiplicitas, trinitas: necesse est igitur, ut hìc ea explicemus.

CONCLUSIO I. Pluralitatis nomen admitti debet in divinis.

Probatur. In divinis est vera ac realis pluralitas: sunt enim in Deo tres personæ: ergo pluralitatis nomen debet in divinis admitti.

Objicies. Illud nomen non debet in divinis admitti, quod, nisi aliquid addatur, tam potest intelligi de naturis, quàm de personis: atqui nomen, *Pluralitas*, nisi aliquid addatur, tam potest intelligi de naturis, quàm de personis; nec enim magis unum significat quàm aliud, sed in se sumptum abstrahit ab utroque: ergo nomen illud, fal-

saltem simpliciter, & sine addito, admitti non debet in divinis.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia cùm nihil additur nomini, quod est indifferens ad significandum unum potiùs quàm aliud, illius significatio determinatur per subjectum de quo prædicatur; ac proinde cum Deus, in quo dicitur esse pluralitas, excludat in suo conceptu pluralitatem naturarum, vox, *Pluralitas*, ratione subjecti restringitur ad pluralitatem personarum, quæ realiter & à parte rei in Deo reperitur: Hinc patet, hanc propositionem: *In Deo est pluralitas*, esse simpliciter veram.

CONCLUSIO 2. Multiplicitas, sive sine addito, sive cum hoc addito, *Personarum*, admitti debet in divinis.

Probatur. Multiplicitas sine addito, non includit multiplicitatem naturarum, quia (sicut dictum est de pluralitate) abstrahit à multiplicitate, sive naturarum, sive personarum; ac proinde nihil dicit quod Deo repugnet: atqui quod nihil dicit quod Deo repugnet, simpliciter ac sine addito potest in divinis admitti: ergo, &c. Jam verò si simpliciter admitti possit, à fortiori potest cum addito, *Personarum*, admitti. Confirmatur ex eo, quòd in Deo reverà sit multiplicitas personarum; ac proindè cum dicamus multiplicem processionem, multiplicem relationem, eò quòd in Deo reverà sit multiplicitas processionum, multiplicitas relationum: ita etiam cum reverà in eo sit multiplicitas personarum, possumus dicere multiplicitatem personarum in divinis admitti debere.

Objicies. Si multiplicitas in abstracto, simpliciter ac sine addito, admitti posset in divinis, ista propositio, *Deus est multiplex*, simpliciter admitti posset: siquidem ille dici potest multiplex, de quo multiplicitas potest prædicari simpliciter: atqui, &c. ergo, &c.

Resp. ad 1. & 2. neg. maj. Ratio est, quia vox ista,

ista, *Deus*, non abstrahit à natura, sed illam formaliter (ut ajunt) includit: scilicet Deus, idem est ac habens divinitatem; habens autem divinitatem, est habens naturam divinam: ècontra multiplicitas simpliciter prolata, non includit naturam; ac proinde de Deo simpliciter potest prædicari.

CONCLUSIO 3. cùm de divinis simpliciter, hoc est sine addito, loquimur, rectè utimur nomine Trinitatis.

Probatur. Primò, Patres cum locuti sunt de divinis, usi sunt nomine Trinitatis, ut videre est in authore symboli, quod passim quidem, sed falsò, tribuitur Athanasio: *Vnitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit*; in Hilario qui libros inscripsit *De Trinitate*; in Augustino qui eâdem usus est inscriptione; in professione fidei Concilii Toletani XI. sic enim incipit: *Confitemur & credimus sanctam atque ineffabilem Trinitatem*; in Concilio Lateranensi IV. *Et ideo* (inquit capitulo 2.) *in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas*; in Concilio Florentino: *In nomine igitur sanctæ Trinitatis*, inquit Eugenius titulo *Definitio Synodi*. 2. Idem evincitur ratione. Siquidem simpliciter eo uti possumus, cum de mysterio loquimur, in quo est determinatus numerus ex tribus personis constans: atqui in mysterio de quo agitur, est determinatus ille numerus: ergo, &c.

Objicies 1. Concilium Toletanum XI. quod anno 675. celebratum est, sic in fidei professione loquitur: *Nec rectè dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas*: Ergo Trinitatis nomen non debet in divinis admitti.

Resp. dist. conseq. Trinitatis nomen quod pro essentiâ supponat, non debet in divinis admitti, conc. conseq. quod supponat pro personis, neg. conseq. Concilium Toletanum XI. priore modo non autem posteriore, loco laudato sumpsit Trinitatis nomen; unde postquam dixit: *Nec rectè dici*

ci potest, ut in uno Deo sit Trinitas, mox addit: *Sed unus Deus Trinitas*.

Objicies 2. Si Trinitas de Deo diceretur, affirmari posset Deum esse Trinum: atqui id dici non potest: si enim dici posset, quòd Deus sit Trinus, dici etiam posset, quòd sit triplex: atqui dici non potest, quòd Deus sit triplex, Augustino teste lib. 6. de Trinit. cap. 7. ergo nec dici potest, quòd sit Trinus.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. maj. Ratio est, quia *Trinitas, Trinus*, dicunt unum quid tribus distinctis modis existens: at verò triplex dicit non tantùm tres distinctos existendi modos, sed etiam tres, saltem secundùm numerum, essentias: nimirum triplex nihil est aliud quàm esse triplicatum; unde sequitur, id quod est triplex, esse majus eo quod est aut duplex aut simplex tantùm. Augustinum movit ea ratio, sic enim loquitur lib. 6. de Trinit. cap. 7. *Nec quoniam Trinitas est, ideo triplex putandus est; alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quàm simul Pater & Filius*. Idem repetit cap. 8. *Cum itaque tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, quantus est simul Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, nullo modo triplex dicendus*. Augustini loquendi modum adhibuit Concilium Toletanum XI. *Hæc est* (inquit in professione fidei) *Trinitatis relata narratio: quæ non triplex, sed Trinitas & dici & credi debet*.

Objicies 3. Illud nomen, cum de divinis loquimur, adhiberi non debet, quod nec substantiam, nec relationem significat: nempe nihil est in Deo præter substantiam, & relationes: atqui Trinitatis nomen neque substantiam, neque relationes significat: non primum, alioquin enim de singulis personis prædicaretur, seu quælibet persona diceretur Trinitas: non etiam secundum, quia relatio est ordo unius ad aliud: at nomen Trinitatis illum ordinem non significat: ergo, &c.

Resp.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. in Deo nihil esse præter substantiam & relationem, nam præterea est numerus relationum seu personarum, qui quidem numerus significatur per nomen Trinitatis, ac proinde de unaquâque personâ dici non potest, quòd sit Trinitas; neque enim in unâquaque ternarius est personarum numerus.

Quæres 3. utrum essentia dici possit Trina.

Resp. affirmativè: nempe deitas & essentia sunt idem: at deitas dicitur trina: *Te trina deitas, unaque poscimus*, verba sunt Ecclesiæ in hymno, *Sacris solemniis*, qui in festo corporis Christi recitatur: verùm non eo sensu deitas dicitur trina, quòd essentia, seu deitas, ex se multitudinem importet; falsus nimirum esset sensus ille sed quòd deitas una ac indivisa, sit tribus personis communis, eisque revera insit, & cum eis identificetur.

Quæres 2. utrum dici possit Trina unitas, seu Unitas trina.

Resp. affirmativè, idque non aliud significat quàm quòd una essentia in tribus personis existat.

Quæres 3. utrum Trinitas dici possit trina, idque probari possit ex his verbis Concilii Toletani XI. in professione fidei: *Hæc est sanctæ Trinitatis relata narratio, quæ non triplex, sed trina dici & credi debet.*

Resp. negativè. Ratio est, quia trinitas significat numerum ex tribus constantem; ac proinde si trinitas diceretur trina, sensus esset, quòd numerus ex tribus constans, ter esset in Deo, ac proinde quòd novem essent in Deo personæ. Ad probationem petitam ex Concilio Toletano, respondendum est, genuinam non esse lectionem, sed dicendum est, loco hujus vocis, *Trina*, legi debere, *Trinitas*: ita restituta est lectio in Labeanâ Conciliorum editione, ubi hæc habentur: *Hæc est sancta Trinitatis relata narratio: quæ non triplex, sed Trinitas dici & credi debet.*

Quæ-

Quæres 4. Utrum admitti debeat is loquendi modus: *Vnitas in Trinitate, Trinitas in unitate.* Ratio dubitandi petitur ex professione fidei Concilii Toletani XI. ubi hæc habentur: *Nec rectè dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas.*

Resp. affirmativè: eum enim loquendi modum adhibet author symboli, quod Athanasio tribuitur: *Fides autem Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur..... Ita ut per omnia & unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit.* Confirmatur ex eo, quòd tres divinæ personæ sint realiter in unâ essentiâ divinâ, eâ ferè ratione, quâ supposita alicujus naturæ, in illâ naturâ esse dicuntur; ac proinde sequitur, Trinitatem, seu tres personas in unâ essentiâ existentes adorari debere.

Addendum est, quòd cum una sit ac indivisibilis essentia in tribus personis, sequatur quoque unitatem essentiæ in Trinitate personarum colendam esse. Quod autem spectat ad rationem dubitandi desumptam ex Concilio Toletano XI. dicendum est, sensum esse, quòd in uno Deo non sit Trinitas essentiæ, sed quòd Deus unus, seu essentia una, sit idem cum tribus personis, quarum numerus Trinitatem constituit.

Quæres 5. an dicendum sit: *Sancta Trinitas unus Deus.*

Resp. tum Calvino, tum ipsi adhærentibus displicuisse morem illum loquendi: sed immeritò. Nam 1. argui non potest vox hæc *Sancta*, quasi sufficiat ideam alicujus Sanctæ; ut cum dicitur, *Sancta Catharina*: scilicet Latini Græco nomini, ἡ τριάς, quòd est idem ac *ternarius* vel *ternio*, nomen *Trinitas*, ipso etiam genere simile, substituerint. 2. Carpi quoque non potest vox, *Trinitas*, nihil enim aliud dicit, quàm pluralitatem personarum, quæ à parte rei reperitur in divinis; unde scholastici concludunt, nomen, *Trinitas*, esse nomen

men quasi collectivum, seu cum nominibus collectivis in eo conveniens, quòd designet multitudinem suppositorum, & quandam unitatem; ab eis verò disconveniens, quòd cum collectiva significent imperfectam tantùm unitatem, ordinis nimirùm, Trinitasècontra perfectam unitatem, seu identitatem essentiæ supponat. Tandem 3. reprehendi non potest, quòd Trinitas dicatur *unus Deus*: siquidem sensus est, quòd tres personæ, licèt realiter distinctæ, non habeant plures essentias, sed unam & eandem, ac proindè unus sint Deus, non dii plures, ut Augustinus hisce verbis explicat tractatu 39. in Joannem: *Quamvis nec ille qui est Pater, sit Filius: nec ille qui est Filius, sit Pater: nec Spiritus sanctus Patris & Filii, sit vel Filius, vel Pater: tres Deos tamen esse non dicimus: quamvis de singulis si quæratur, necesse est, de quocumque interrogati fuerimus, Deum esse fateamur*: scilicet ut plures dii dicantur, satis non est multiplicitas personarum; sed prætereà requiritur multiplicitas, saltem numerica, naturarum. Vide Concilii Alexandrini sub Athanasio Synodicam, ubi Græci asserunt, quòd licèt tres in divinis hypostases admittant, nusquam tamen in eorum mentem venerit, quòd tres dii aut dici aut admitti debeant. Vide etiam priorum apologistarum nostrorum opera, in quibus Deorum pluralitatem impugnant, licèt personas distinguant. Videri quoque potest Epistola Sophronii Hierosolymitani adversùs Petrum Syrum, & Sergium Armenum: eâ nimirum Epistolâ, quam omnes Concilii sexti patres probarunt pluribus argumentis rejicitur Tritheitarum hæresis in eo posita, quòd tres Deos & dici & admitti debere contenderet, hoc falso nixa principio, cujus authores fuerunt Philoponus, Eugenius, Conon, *In Deo tres sunt naturæ non specie quidem sed numero distinctæ, sibique in omnibus æquales*.

QUÆSTIO II.

De nominibus, quibus numerus & distinctio personarum exprimuntur.

Not. NOmina, quibus numerus personarum exprimi potest, sunt hæc, distinctus, discretus, secretus, alius, alter, non unus, dissimilis, alienus, dispar, discrepans, diversus, differens, divisus, separatus, solus. De iis autem quærendum est, quomodo iis uti liceat, cum de divinis loquimur.

CONCLUSIO 1. Tres personæ rectè dicuntur distinctæ, discretæ, secretæ, non una.

Probatur. Primò, hæc habet Concilium Toletanum XI. *Trinitatem igitur in personarum distinctione agnoscimus*. Hæc etiam Concilium Lateranense IV. capitulo 2. *Ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura*. Prætereà in eo posita fuit Sabellii hæresis, quòd Trinitatis personas ab invicem non distingueret. 2. Discernere, secernere, idem sunt quod distinguere; ac proindè cum personæ sint ac dicantur distinctæ, rectè etiam discretæ, & secretæ dicuntur.

CONCLUSIO 2. Tres personæ rectè dicuntur *aliæ* ab invicem, sed non *aliud*.

Probatur 1. ex Concilio Lateranensi IV. quod quidem capitulo 11. sic loquitur: *Licèt igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, non tamen aliud*. 2. Vox, *Alius*, significat personam, èc contra vox, *Aliud*, significat naturam ut hisce verbis probat S. Thomas 1. p. q. 31. art. 2. ad 4. *Unde etiam in rebus humanis si quæratur, Quis est iste? respondetur, Socrates, quod nomen est suppositi. Si autem quæratur, Quid est iste? respondetur, Animal rationale & mortale*. 3. Ex diver-

diversâ illâ significatione vocis, *Alius*, & vocis, *Aliud*, Patres concludunt, quòd in Incarnatione sit aliud & aliud, non autem alius & alius, quia Christus qui ex duabus naturis constat, non constat tamen ex duabus personis; èontra in Trinitate non est aliud & aliud, licèt alius & alius reperiantur: *In Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud:* (verba sunt Vincentii Lirinensis) *in Salvatore aliud atque aliud, non alius atque alius*. 4. Quæ ex Concilio Lateranensi, S. Thomâ, Vincentio Lirinensi, mox laudata sunt, variis in locis docuit Augustinus, cujus hæc sunt verba tractatu 36. in Joannem: *Quid vis ire in alteram partem, ut dicas, Aliud est Pater, Filius aliud? Alius est, rectè dicis; Aliud, non rectè. Alius enim est Filius, quia non est ipse qui Pater; & alius Pater, quia non est ipse qui Filius: non tamen aliud, sed hoc ipsum est & Pater & Filius.*

CONCLUSIO 3. Personæ SS. Trinitatis dici non possunt dissimiles, alienæ, dispares, discrepantes, differentes, divisæ, separatæ.

Probatur. Termini de quibus agitur in conclusione, significant naturam, non personam; ac proindè cum fide certum sit, personas non differre naturâ, termini illi de personis prædicari non possunt. Confirmatur ex S. Thomâ, qui 1. p. q. 36. art. 2. in Corpore, sic loquitur: *Ne tollatur simplicitas divinæ essentiæ, vitandum est nomen separationis & divisionis, quæ est totius in partes. Ne autem tollatur æqualitas, vitandum est nomen disparitatis. Ne verò tollatur similitudo, vitandum est nomen alieni & discrepantis.* Iis quæ mox dicta sunt, lux addi potest ex iis, quæ superiùs de personarum in divinis consubstantialitate, circumincessione, & æqualitate disputavimus.

CONCLUSIO 4. Dictio exclusiva, *Solus*, categorematicè sumpta, locum habere non potest in divinis: èontra accepta syncategorematicè, adhiberi potest.

Probatur prior pars. Dictio exclusiva, *Solus*, categorematicè sumpta, exclusionem ponit in subjecto, seu efficit, ut subjectum sit solitarium, ut cum dicitur, Joannes est solus: atqui quod ponit exclusionem in subjecto, seu quod efficit, ut subjectum sit solitarium, non potest dici de Deo; neque enim Deus est solitarius: scilicet est in Deo beatissimum trium personarum consortium. Hinc autem concluditur, hanc propositionem, *Deus est solus*, esse omninò falsam.

Probatur altera conclusionis pars. Dictio, *Solus*, syncategorematicè sumpta, non aliud denotat, quàm ordinem prædicati ad subjectum, seu significat, prædicatum non convenire alteri, quàm subjecto: atqui sic accepta, locum habet in divinis, ut patet in hâc propositione: *Solus Deus est æternus*: neque enim in eâ propositione solitudinem inducit in Deo, sed removet prædicatum, *Æternus*, à quolibet ente, quod non sit Deus.

Quæres, utrum dictio exclusiva, *Solus*, æquè conjungi possit cum termino essentiali, & cum termino notionali.

Resp. dictionem exclusivam, *Solus*, cum utroque termino, essentiali nimirùm & notionali, conjungi posse. Sic rectè dicitur: *Solus Deus est omnipotens*. *Solus Pater generat*. *Solus Filius generatur*.

QUÆSTIO III.

De nominibus adhibendis, ut unitas divinarum personarum explicetur.

Not. NOmina quibus suspicari quis posset divinarum personarum unitatem explicari posse, sunt ista, Idem, Unus, Solitarius, Sin-

Singularis, Unicus, Unitus, Conjunctus: de iis igitur hìc nobis agendum incumbit.

Conclusio 1. Nomen, *Idem* & *Unum*, in neutro genere de divinis perſonis dici poſſunt, non autem in maſculino, ſi jungantur termino relativo, ſecùs verò ſi abſoluto.

Probatur prior pars. Idem & Unum in neutro genere ſignificant eſſentiam: ergo cum in tribus perſonis una ac eadem ſit eſſentia, Unum & Idem in neutro genere dici poſſunt de perſonis divinis: Hincque colligitur, veram eſſe hanc propoſitionem: *Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ſunt unum & idem*. Altera pars patet ex eo, quòd Idem & Unus cum junguntur termino relativo, ſignificent unitatem ſuppoſiti: at in Deo non eſt unitas ſuppoſiti, ſeu non unum eſt, ſed multiplex ſuppoſitum: Hinc iſta propoſitio: *Pater & Filius ſunt unus & idem*, eſt omninò falſa, utpotè Sabelliana. Tandem tertia concluſionis pars colligitur ex eo, quòd voces, *Idem, Unus*, conjunctæ cum termino abſoluto, ſignificent naturam aut attributa, quæ naturam, ſecundùm noſtrum concipiendi modum, conſequuntur: atqui perſonæ divinæ ſunt quid unum & idem in naturâ & in attributis quæ illam conſequuntur: ergo, &c. Hinc autem concluditur, hanc propoſitionem, *Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ſunt unus & idem creator, unus & idem omnipotens*, eſſe veram; quia ſenſus eſt, vim creativam, & omnipotentiam eſſe unum & idem in tribus perſonis.

Conclusio 2. Vox, *Solitarius*, non poteſt dici de perſonis divinis.

Probatur. Vox, *Solitarius*, excludit non naturæ tantùm, ſed etiam perſonarum pluralitatem: hinc Auguſtinus lib. 6. de Trinitate, cap. 7. meritò negat, dici poſſe, perſonas in divinis eſſe ſolas, ſeu ſolitarias: *Quanquam* (ait) *non invenitur, quomodo dici poſſit, aut Pater ſolus, aut Filius ſolus, cum ſemper atque inſeparabiliter & ille cum Filio ſit, & ille cum Patre: non ut ambo*

sint Pater, aut ambo Filius; sed quia semper in invicem, neuter solus.

Præterea, eadem vox, *Solitarius*, separabilitatem significat, hoc est unam personam posse sine aliis esse: at separabilitas locum non habet in divinis, juxta illud Concilii Toletani XI. in professione fidei: *Tria ergo ista unum sunt, natura scilicet, non persona: nec tamen tres istæ personæ, separabiles æstimandæ sunt; cum nulla ante aliam, nulla post aliam, nulla sine alia vel extitisse, vel quidpiam operasse aliquando credatur: inseparabiles enim inveniuntur, & in eo quod sunt, & in eo quod faciunt.*

CONCLUSIO 3. Vox, *Singularis*, adhiberi non debet, cum de divinis loquimur.

Probatur. Vox, *Singularis*, in sensu obvio significat naturę, de quâ prædicatur, incommunicabilitatem: at Dei natura non est incommunicabilis, cum in tribus personis reperiatur: ergo, &c. Indè verò concluditur, hanc propositionem: *Pater est Deus singularis*, esse falsam: nempè significat, naturam divinam inesse Patri tantùm, non autem cæteris personis.

Confirmatur argumentum ex S. Thomâ, qui 1. p. q. 31. art. 2. in Corp. sic loquitur: *Ad vitandum Sabellii errorem, vitare debemus singularitatem, ne tollatur communicabilitas essentiæ divinæ. Vnde Hilarius dicit 7. de Trinitate, Patrem & Filium, singularem Deum prædicare, sacrilegum est.*

Objicies 1. Vox, *Singularis*, significat naturam individuam, seu hanc aut illam naturam in particulari: atqui de naturâ divinâ potest dici, quòd sit individua natura: ergo dici quoque potest, quòd sit natura singularis.

Resp. dist. maj. Vox, *Singularis*, significat naturam individuam incommunicabilem, conc. maj. communicabilem, neg. maj. Natura divina est quidem individua natura, sed non est incommuni-

municabilis; ac proinde vox, *Singularis*, de illâ prædicari non potest.

Objicies 2. Adverbium, *Singulariter*, admitti debet, cum de divinis loquimur: ergo debet pariter admitti vox, *Singularis*. Probatur ant. ex Concilio Toletano XI. quod quidem in professione fidei sic loquitur: *Deus ergo Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus singulariter dicitur..... Singulariter ergo, ut unaquæque persona plenus Deus, & totæ tres personæ unus Deus confitetur & creditur.*

Resp. concesso antecedente, ac ejus probatione, neg. conseq. Ratio disparitatis est, quia adverbium, *Singulariter*, opponitur multiplicitati naturæ; vox verò, *Singularis*, opponitur illius communicabilitati: unde rectè dicitur, quòd tres personæ sint singulariter Deus, hoc est; quòd sint unus Deus, non plures dii: è contra non dicitur quòd tres personæ sint Deus singularis, quia sensus esset, unamquamque personam esse Deum singularem, hoc est, habere naturam quæ cæteris personis non conveniret. Eum autem esse Concilii Toletani sensum, patet ex verbis quæ in argumento laudatis subjunguntur: *Deus ergo Pater* (inquit) *Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, singulariter dicitur: nec tamen tres dii, sed unus est Deus.*

Conclusio 4. Vox, *Unicus*, non debet in divinis admitti.

Probatur. Vox, *Unicus*, & vox, *Singularis*, idem omnino significant; proindèque cum ista (ut conclusione præcedenti dictum est) admitti non debeat, ita nec illa.

Confirmatur ex S. Thomâ, qui 1. p. q. 31. art. 2. sic loquitur: *Debemus etiam vitare nomen Unici, ne tollatur numerus personarum.* Assertionem suam probat S. Doctor ex Hilario: *Unde* (inquit) *Hilarius in eodem libro dicit, quòd à Deo excluditur singularitas atque unica intelligentia.*

Objicies 1. Dici potest, Unicus Filius: ergo dici quoque potest, Deus unicus. 2. Hæc propositio: Unicus est Deus, est vera: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. ant. neg. conseq. Ratio disparitatis est, quia, *Unicus*, in Filio singularitatem significat, hoc est, significat unum tantùm, non plures esse filios in Trinitate: èxcontra cum de Deo dicitur, significat unam esse in Deo personam. Ad 2. dicendum est, æquivocam esse propositionem de quâ agitur, potest enim significare unum tantùm esse Deum, & sic vox, *Unicus*, cadit in naturam: potest quoque significare unam esse in Deo personam; unde simpliciter & sine explicatione admitti non debet illa propositio. Quę mox data est solutio, desumpta est ex S. Thomâ qui 1. p. q. 31. art. 2. sic loquitur; *Dicimus unicum Filium, quia non sunt plures Filii in divinis: neque tamen dicimus unicum Deum, quia pluribus divinitas est communis.*

Conclusio 5. Voces istæ, *Unitus*, *Conjunctus*, *Quid unitum*, admitti non debent in divinis.

Probatur. Voces quæ compositionem arguunt, in divinis admitti non debent, cum Deus sit ens maximè simplex: atqui voces de quibus in conclusione, compositionem arguunt: neque enim quid dici potest unitum, conjunctum, nisi sese cum alio, cui unitum sit, per modum partis habeat: ergo, &c.

Objicies. Tres personæ non sunt divisæ à se invicem, licèt sint distinctæ: ergo sunt unitæ, proindèque voces istæ, *Unitus*, *Conjunctus*, *Quid unitum*, debent in divinis admitti.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio est, quia ad unionem requiritur, ut id in quo extrema dicuntur conjuncta, ab iis sit distinctum: at natura divina, ratione cujus personæ dici possent unitæ, à personis realiter non distinguitur: *Nam* (ait Concilium Toletanum XI. in professione fidei) *& si*

& si de singulis personis interrogemur, Deum necessè est fateamur.

QUÆSTIO IV.

Vtrum omnia nomina in divinis de se invicem prædicari possint.

Not. 1. NOmina absoluta sunt ea quibus essentia divina, aut illius attributa significantur. Nomina verò relativa sunt ea quibus personæ, vel notiones exprimuntur.

Not. 2. Nomina, sive sint absoluta, sive sint relativa, sunt vel abstracta vel concreta. Priora sunt ea quæ exprimunt formam sine subjecto, ut sunt deitas, sapientia, paternitas, filiatio, & alia hujusmodi: posteriora ècontra significant formam cum subjecto, seu subjectum habens formam.

Not. 3. Concreta subdividuntur in adjectiva ut sunt sapiens, bonus: & in substantiva, ut Deus, Dominus. Quæri igitur potest 1. utrum & quomodo nomina absoluta sive in abstracto, sive in concreto, prædicari possint de relativis: 2. utrum relativa de absolutis.

CAPUT PRIMUM.

Vtrum absoluta de relativis prædicentur.

CONCL. I. NOmina absoluta abstracta, de personis non prædicantur in plurali, sed tantùm in singulari numero.

Probatur prior pars. Nomina prædicantur de subjecto, ad quod se habent per modum formæ: quælibet enim forma de suo subjecto potest prædicari: sic humanitas ideò potest prædicari de ho-

mine, quòd homo sit illius subjectum; scilicet homo idem est, ac subjectum habens humanitatem: atqui nomina absoluta abstracta, se habent respectu relationum, tanquam formæ respectu subjecti: quamvis enim sine subjecto seu sine personis concipiantur, tamen à parte rei sunt in personis, quæ concipiuntur per modum subjecti, in quo recipiuntur: sic hæc propositio est vera: *Tres personæ sunt deitas, immensitas, omnipotentia.*

Probatur altera pars. Formæ quæ non multiplicantur, prædicari non possunt in plurali numero; nimirum pluralis numerus essentialiter includit multiplicitatem: atqui (ut jamjam observatum est) nomina absoluta abstracta, sunt respectu personarum, veluti formæ: ergo de personis prædicari non possunt in plurali numero. Inde verò concluditur, hanc propositionem esse falsam: *Tres personæ sunt deitates, immensitates, omnipotentiæ.*

CONCLUSIO 2. Nomina absoluta concreta, si substantiva sint, de tribus personis prædicantur in numero singulari, non autem in plurali.

Probatur. Nomina absoluta concreta, si substantiva sint, significant formam per modum substantiæ, seu per modum rei quæ non indiget alio, tanquam subjecto, cui inhæreat: atqui quod significat formam per modum substantiæ, de personis divinis prædicari non potest in plurali numero, sed tantùm in singulari: nam si prædicaretur in plurali numero, multiplicari posset: at quod significat formam per modum substantiæ, multiplicari non potest, cum in divinis substantia sit immultiplicabilis: ergo, &c. Hinc autem concluditur, falsam esse hanc propositionem: *Tres personæ sunt tres dii*; siquidem in eâ propositione Deus dicitur substantivè, ac proindè prædicari non potest in plurali numero. Patres eo principio nixi, constanter asseruerunt, tres personas unum dici Deum, non plures dii. *Omnes, quos legere potui*

potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum & novorum Catholici tractatores hoc intenderunt (verba sunt Augustini lib. 1. de Trinitate c. 4.) *secundùm Scripturas docere, quòd Pater, & Filius, & Spiritus sanctus unius ejusdemque substantiæ, inseparabili æquitate divinam insinuent unitatem: Ideoque non sint tres dii, sed unus Deus.*

Objicies 1. Terminus iste, *Res*, est nomen substantivum: atqui, *Res*, de tribus personis prædicatur in plurali numero, nempè rectè dicitur quòd tres personæ sint tres res: ergo nomina substantiva de personis prædicantur in plurali numero. Minor propositio, in quâ posita est difficultas, videtur esse Augustini, qui lib. 1. de Doctrinâ Christianâ, cap. 5. sic loquitur: *Res quibus fruendum est, sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.*

Resp. disting. maj. Terminus iste, *Res*, est nomen substantivum transcendens, quia tum in absolutis tum in relativis imbibitur, quemadmodum ens imbibitur (ut ajunt) & in substantiâ & in accidente, conc. maj. Est nomen substantivum, & non est transcendens, neg. maj. Ex eo principio sequitur, vocem, *Res*, prædicari posse & de relativis & de absolutis; cum hoc tamen discrimine quòd in plurali numero prædicetur de relativis, quia relativa sunt plura; ècontra verò de absolutis prædicetur in singulari numero, quia (ut sæpiùs à nobis dictum est) in divinis absoluta non multiplicantur, sed sunt unum & idem. Hinc autem colligitur, hanc propositionem: *Tres personæ sunt tres res*, esse veram, si, *Res*, sumatur relativè, tunc enim sensus est, quòd in Deo sint tres res relativæ; esse ècontra falsam, si, *Res*, substantialiter & absolutè sumatur.

Objicies 2. Ut nomina dicantur in plurali numero, sufficit, ut supposita multiplicentur: ergo, cum in SS. Trinitate supposita, seu personæ, multiplicentur, nomina substantiva concreta de per-

sonis divinis in numero plurali prædicari possunt. Probatur ant. Si per divinam potentiam una numero albedo in tribus subjectis reperiretur, posset de illis subjectis in numero plurali prædicari, quia licèt non esset multiplex albedo, esset tamen multiplex suppositum: quemadmodum igitur, in eâ suppositione, hæc propositio: *Tria sunt alba*, esset vera: ita & in divinis illa, *Tres sunt Domini*, debet esse vera.

Resp. dist. ant. Ut nomina adjectiva dicantur in plurali numero, sufficit, ut supposita multiplicentur, conc. ant. nomina substantiva, neg. ant. Ratio est, quia nomina substantiva significant formam & suppositum tanquam unum subsistens, proindèque, ut multiplicentur, necesse est, ut tum forma tum suppositum multiplicentur; adjectiva verò significant tanquam duo, formam scilicet ut in supposito existentem: Unde cum album sit adjectivum nomen, Dominus ècontra sit substantivum, mirum non est, si album in casu, de quo agitur in argumento, dicatur pluraliter, Dominus verò dici non possit nisi in singulari numero. Ex eo discrimine quod inter adjectiva, & substantiva nomina reperitur, Sylvius colligit, quòd si tres personæ assumerent unam naturam, tres personæ essent unus homo propter unitatem naturæ assumptæ; & si una tantùm persona assumeret duas humanas naturas, esset quoque unus homo tantùm propter unitatem suppositi. In utrâque illâ suppositione nomen substantivum, *Homo*, non multiplicaretur, quia (ut dictum est) ad multiplicationem nominis substantivi, satis non est, quòd aut forma aut suppositum multiplicetur, sed prætereà requiritur ut utrumque, forma nimirum & suppositum multiplicentur.

Objicies 3. Nomen istud, *Persona*, est nomen concretum substantivum: atqui prædicatur in plurali numero: quemadmodum enim vera est hæc propositio: *Tres personæ sunt unus Deus*; ita

etiam

etiam vera eſt hæc alia : *Vnus Deus eſt tres perſonæ:* ergo nomina concreta, quamvis ſint ſubſtantiva, prædicantur in plurali numero.

Reſp. diſt. maj. Nomen, *Perſona*, eſt nomen concretum, relativum, conc. maj. non relativum, neg. maj. Nomina relativa, quæ Patri, Filio, & Spiritui ſancto communia ſunt, ut eſt perſona in genere, prædicantur in plurali numero, quia formæ quæ per illa nomina relativa ſignificantur, à parte rei multiplicantur in divinis: unde cum plures ſint perſonalitates, quæ ſunt formæ per vocem, *Perſona*, ſignificatæ, mirum non eſt quòd perſonæ in plurali numero prædicentur: at idem de nominibus abſolutis, ſeu, eſſentialibus, dici non poteſt, cùm forma, quam ſignificant, reverà non multiplicetur in divinis.

CONCLUSIO 3. Nomina adjectiva concreta, de divinis perſonis prædicantur in plurali numero.

Probatur. Ea prædicantur de perſonis plurali numero, quæ multiplicatis ſuppoſitis, concipiuntur multiplicari: atqui nomina adjectiva, multiplicatis ſuppoſitis, concipiuntur multiplicari; quia (ut dictum eſt) ſignificant duo, formam nimirum & ſubjectum, in quo forma reperitur: Hincque concludendum eſt, hanc propoſitionem. *Totæ tres perſonæ ſunt coæternæ & coæquales*, quæ legitur in ſymbolo quod Athanaſio tribuitur, veram eſſe. Nec mirum; ſenſus enim illius eſt quòd tres divinæ perſonæ habeant unam ac eandem æternitatem: unde propter multiplicationem ſuppoſitorum, ſeu perſonarum, coæternum, cùm nomen ſit adjectivum, prædicatur in plurali numero.

Objicies. Increatus, immenſus, æternus, ſunt nomina adjectiva, & tamen, licèt in divinis multiplicentur ſuppoſita quibus tribuuntur, non prędicantur in plurali numero, ſed in ſingulari tantùm. *Increatus Pater*, (inquit author Athanaſiani ſymboli) *increatus Filius*, *increatus Spiritus* ſan-

sanctus: Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus: Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus: Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus & unus immensus: Ergo falsa est regula, quâ statuitur, nomina adjectiva prædicari pluraliter, cum de multis suppositis prædicantur.

Resp. dist. ant. Increatus, immensus, æternus, sunt nomina adjectiva, quę nonnunquam sumuntur substantivè, conc. ant. quæ nusquam sumuntur substantivè, neg. ant. Nomina de quibus agitur, sunt quidem in se adjectiva; sed quæ tamen ab auctore Athanasiani symboli substantivè sumuntur: *Dicimus enim* (inquit S. Thomas 1.p.q.39.art.3.) *vel tres sapientes & tres æternos & increatos & immensos, si adjectivè sumantur. Dicimus unum increatum, immensum & æternum, ut Athanasius dicit*. Igitur Athanasiani symboli sensus est, quòd tres sint, de quibus eadem sapientia, eadem æternitas, eadem immensitas prædicari possunt. Eâdem quoque ratione, hoc est, substantivè, sumitur nomen, *Omnipotens*, à Patribus Concilii Toletani XI. qui in fidei professione sic loquuntur: *Item & Pater omnipotens & Filius omnipotens, & Spiritus sanctus omnipotens, singulariter dicitur; nec tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens; sicut & unum lumen, unumque principium prædicatur*. Econtra idem Athanasiani symboli auctor eadem nomina, paulò post, adjectivè sumpsit, dicens: *Totæ tres personæ, coæternæ sibi sunt & coæquales*. Adjectivè pariter sumpta sunt à Concilio Lateranensi IV. cap. 1. ubi hæc habentur: *Pater generans, Filius nascens, & Spiritus sanctus procedens; consubstantiales & coæquales, coomnipotentes & coæterni*.

CAPUT II.

Vtrum in divinis relativa de essentialibus prædicentur.

CONCL. I. IN divinis nomina relativa, si adjectiva sint, de essentialibus non prædicantur.

Probatur 1. Si nomina relativa, quæ adjectiva sunt, de essentialibus prædicarentur, *Generans, Spirans, Generata, Spirata, Procedens*, dici possent de essentiâ divinâ; illa enim nomina sunt relativa & adjectiva simul: atqui (ut adversùs Joachimum Abbatem definiit Concilium Lateranense IV. cap. 2.) Generans, Spirans, Generata, Spirata, Procedens, dici non possunt de essentiâ: ergo, &c.

CONCLUSIO 2. In divinis relativa, si substantiva sint, possunt de essentialibus prædicari.

Probatur. Quæ sunt realiter idem cum essentialibus, de iis prædicari possunt: atqui in divinis relativa, sive sint abstracta, sive concreta, sunt idem realiter cum essentialibus, cùm Deus sit ens maximè simplex, ac expers omnis compositionis, sive realis, sive mentalis: ergo, &c. Ex eo autem argumento concluditur, istas propositiones esse veras: *Essentia est tres personæ. Essentia est Pater. Essentia est Filius. Essentia est personalitas. Essentia est Paternitas. Essentia est Filiatio, Spiratio:* Et ita de cæteris.

Objicies 1. Trinitas est nomen relativum: atqui trinitas prædicari non potest de essentiâ: siquidem quod prædicatur de essentiâ, prædicatur de singulis personis; scilicet quod essentiæ convenit, est commune tribus personis: sed trinitas non prædicatur de singulis personis: alioquin (quod absurdum est) vera esset hæc propositio: *Pater est trinitas.*

Resp.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. maj. Quod prædicatur de essentiâ conceptâ sine notionibus, prædicatur de singulis personis, conc. maj. de essentiâ conceptâ cum notionibus, neg. maj. In hâc propositione, *Essentia est trinitas*, essentia non supponit pro essentiâ sine notionibus, sed pro essentiâ cum notionibus conceptâ; siquidem nomen istud, *Trinitas*, quod in propositione adjungitur essentiæ, determinat hoc aliud nomen, *Essentia*, ad essentiam cum notionibus conceptam: at falsum est, essentiam cum notionibus, hoc est cum Paternitate, Filiatione, & Spiratione passivâ conceptam, non esse Trinitatem.

Objicies 2. Inferiora non prædicantur de superioribus: sic homo, cùm sit quid inferius respectu animalis, non prædicatur de animali, saltem essentialiter, alioquin omne animal deberet esse homo: Atqui in divinis nomina relativa sunt inferiora respectu essentialium: nempè quod est minùs commune, est inferius respectu ejus quod est magis commune: sed relativa sunt minùs communia, quàm essentia, cùm relativa in singulis personis non reperiantur: neque enim in Patre est filiatio, è contra verò essentia singulis tribus personis communis est: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. min. Ad 3. dist. ant. Relativa in singulis personis non reperiuntur secundùm modum significandi, conc. ant. secundùm entitatem, neg. ant. Paternitas v. g. sumpta secundùm modum significandi, non est in Filio, quia sic accepta, dicit personam generantem; at est in Filio secundùm entitatem, cùm à parte rei non distinguatur ab essentiâ, quæ eadem est in tribus personis: Hinc autem patet, essentiam & personas non se habere in divinis, sicut universale & singulare. Desumpta est illa responsio ex S. Thomâ qui 1. p. q. 39. art. 6. sic loquitur: *Ad secundum dicendum, quòd*

quòd cum dicitur, Deus, vel Divina essentia est Pater, est prædicatio per identitatem, non autem sicut inferioris de superiori: quia in divinis non est universale & singulare. Vnde sicut est per se, (hoc est, essentialiter) *ista, Pater est Deus; ita & ista, Deus est Pater, & nullo modo per accidens.*

Quæstio V.

Vtrum nomina essentialia supponant pro relativis.

Not. PRæsuppositâ divisione nominum essentialium in abstracta & concreta, quærendum est 1. utrum nomina essentialia abstracta supponant, seu, in propositionibus quarum sunt subjectum, sumantur pro relativis, hoc est, pro personis: 2. utrum idem dici possit de iisdem nominibus essentialibus, si sint concreta.

Caput Primum.

Vtrum nomina essentialia abstracta pro personis supponant.

Concl. NOmina essentialia abstracta non supponunt pro personis.

Probatur. Essentia, deitas, sapientia, bonitas, sunt nomina essentialia abstracta, quippe quæ significent formam sine subjecto: atqui nomina illa non supponunt pro personis: nempe si pro personis supponerent, istæ propositiones essent veræ: *Essentia generat, Essentia spirat*: atqui veræ non sunt eæ propositiones. Nam 1. id definiit Concilium Lateranense IV. cap. 2. ubi sic de substan-

stantiâ, seu essentiâ, seu naturâ divinâ loquitur: *Et illa res non est generans, neque genita, neque procedens*: ergo, &c. 2. Essentia generaret se ipsam, eadem scilicet numero est essentia in tribus personis: atqui idem se ipsum generare non potest; docet enim ratio naturalis, producens distingui debere à producto.

Objicies 1. Patres qui adversùs Arianos pugnarunt, sæpiùs asseruerunt, hoc esse discrimen inter Verbum & creaturas, quòd istæ sint ex nihilo, illud verò sit de substantiâ Patris. Qui manûs cum Sabellianis conseruerunt, non rarò scripserunt, Patrem esse fontem ac principium totiûs deitatis. Symbolum Constantinopolitanum docet, Verbum esse lumen de lumine. Ex iis autem locis sic conficitur argumentum: In mox laudatis textibus substantia, deitas, lumen, quæ sunt nomina abstracta, pro personis supponunt: alioquin dicendum esset, substantiam Patris generare, deitatem habere principium, lumen oriri à lumine, quod tamen ex Concilio Lateranensi IV. est omninò falsum: ergo nomina abstracta supponunt pro personis.

Resp. ad 1. neg. maj. seu, nego, in laudatis Patrum textibus nomina *Substantiæ*, *Deitatis*, *Luminis*, pro personis supponere. Ad 2. neg. sequelam maj. seu, nego, sequi quòd alioquin substantia generaret, quòd Deitas haberet principium, quòd lumen, hoc est, essentia, oriretur à lumine. Ratio est 1. quia cùm Patres dicunt Verbum esse *de substantia Patris*, non sumunt præpositionem, *De*, pro præpositione quæ denotet, substantiam Patris esse principium productivum, sed tantùm pro aliquo quod significet veluti causam materialem, ita ut sensus sit, quòd, cùm creaturæ sint ex nihilo, Verbum è contra non sit (ut contendebant Ariani, cum quibus iis in locis Patres manûs conserebant) ex nihilo, sed ex Patris substantiâ, non quidem per exscisionem aut partitionem, ut frutex ex arbore (ut iidem Ariani

sequi

sequi contendebant ex Catholicorum doctrinâ) sed per communicationem: Ita ut Pater suam substantiam integrè ac perfectè Verbo communicet. 2. Eodem modo intelligendi sunt S. Doctores, cùm asserunt, Patrem esse totius Deitatis principium: nimirum *Deitatis* nomen sumunt pro essentiâ, non quidem quòd velint, deitatem à Patre aut generari, aut spirari, sed quòd deitas, hoc est, essentia, ceteris personis communicetur à Patre, tanquam à principio primo, seu quod à nullo alio suum esse recipiat. 3. Non aliud etiam volunt iidem S. Doctores, cum scribunt, Verbum esse lumen de lumine, hoc est lumen pro essentiâ sumunt, ita ut Verbum, suum esse recipiat à Patre, in quo est primigenia totiûs esse divini origo.

Objicies 2. Voces istæ, *Res generans*, non supponunt pro essentiâ, sed pro personâ, quia (ut sæpiùs dictum est) essentia nec generat, nec generatur: atqui voces illæ, *Res generans*, non aliud sunt, quàm nomina abstracta; neque enim dicunt formam in subjecto, seu essentiam in aliquâ personâ: ergo nomina abstracta pro personis supponunt.

Resp. conc. maj. neg. min. Ratio est, quia voces de quibus agitur, *Res generans*, dicunt essentiam, non quidem simpliciter & in se sumptam, sed reduplicativè, prout est idem cum personâ Patris; ac proinde mirum non est, quòd ea nomina pro personis supponant, siquidem abstracta non sunt, sed concreta; dicunt enim essentiam prout est in Patre. Vide S. Thom. 1. p. q. 39. art. 5. ad quintum argumentum.

CA-

CAPUT II.

Vtrum nomina essentialia concreta supponant pro personis.

CONCL. NOmina essentialia concreta pro personis supponunt.

Probatur. Deus est nomen essentiale concretum: significat enim divinam essentiam ut in habente, quippe vox, *Deus*, nihil aliud est, quàm habens divinitatem: atqui nomen, *Deus*, supponit pro personâ:. siquidem illud nomen pro personâ supponit, cui tribuuntur generatio tum activa tum passiva: scilicet (ut non semel dictum est) essentia in se sumpta, nec generat, nec generatur: atqui nomini, *Deus*, tribuuntur generatio, tum activa tum passiva: hæc enim in symbolo leguntur: *Deum verum de Deo vero*: hæc etiam apud Augustinum lib. 15. de Trinit. c. 14. *Verbum ergo Dei Patris unigenitus Dei Filius, per omnia Patri similis & æqualis, Deus de Deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia*, &c.

Objicies 1. In hâc propositione, *Deus creat*, nomen, *Deus*, supponit pro essentiâ, non autem pro personâ: siquidem vox, *Creat*, non est terminus relativus, aut notionalis, sed absolutus: ergo nomina concreta essentialia non supponunt pro personis.

Resp. conc. ant. dist. conseq. Ergo nomina concreta essentialia non supponunt pro personis per accidens, conc. conseq. per se, neg. conseq. Nomina concreta, per se, hoc est, in se considerata, significant personas, quia (ut dictum est) significant naturam divinam ut in habente: per accidens tamen significant essentiam, cùm nimirùm aliquid additur, quod illa nomina ad ideam essentiæ determinet: Ejus autem generis est vox *Creat*, seu determinat vocem, *Deus*, ut pro essentiâ supponat.

In-

Instabis. Vox, *Creat*, significat actionem: atqui voces quæ significant actionem, supponunt pro personâ, quia (ut ajunt) actiones sunt suppositorum: ergo, &c.

Resp. conc. maj. dist. min. Voces quæ significant actionem, supponunt pro personâ, minùs præcipuè, & indirectè, conc. min. præcipuè & directè, neg. min. Actio præcipuè ac directè significat formam, ratione cujus effectus producitur, minùs verò præcipuè ac indirectè personam, quia persona non per se, sed tantùm per formam, quæ in eâ veluti in subjecto recipitur, operatur: proindeque cum personæ divinæ non agant ad extra ratione sui; neque enim Pater v.g. ut Pater est, mundum produxit, sed tantùm ratione Deitatis, necesse est, ut actiones ad extra præcipuè significent essentiam divinam, minùs verò præcipuè personas, in quibus supponitur existere.

Objicies 2. Si vox, *Deus*, quæ nomen est concretum, pro personâ supponeret, ista propositio, *Vnus Deus est Pater & Filius & Spiritus sanctus*, esset falsa: sed absurdum est consequens: ergo, &c. Probatur maj. Propositio de quâ agitur, est omninò idem cum istâ, *Vna persona est Pater, Filius & Spiritus sanctus*: in istâ enim, sicut & in illâ, persona est subjectum propositionis, idem pariter est prædicatum: atqui hæc falsa est: ergo & illa.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. neg. pariter maj. Ad 3. dist. ant. In istâ propositione persona est subjectum diverso modo, quo in aliâ, conc. ant. eodem modo, neg. ant. In istâ: *Persona est Pater & Filius & Spiritus sanctus*, vox persona, quæ est subjectum, determinatè sumitur, hoc est, pro unâ tantùm personâ: ècontra verò in istâ aliâ: *Vnus Deus est Pater, Filius & Spiritus sanctus*, vox *Deus*, supponit pro personis indeterminatè, ita ut sensus sit, tres personas, quæ unam habent essentiam esse Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

Quæ-

Quæres, utrum sint aliquæ regulæ ad cognoscendum, quandonam vox, *Deus*, in aliquâ propositione supponat pro personâ, & quandonam pro naturâ.

Resp. plures esse regulas, quibus cognosci potest, quandonam vox, *Deus*, aut pro personâ, aut pro naturâ supponat. Eas autem regulas Sylvius ad subsequentes reducit.

Regula I.

Quando huic nomini, *Deus*, nihil adjungitur quod ejus significationem restringat vel determinet, supponit pro naturâ communi, sive pro illo singulari simplicissimo, quod est natura divina ut communis, imò ut realiter idem cum tribus personis; ac per consequens æquè principaliter & primò supponit pro personâ ac pro naturâ, ut videre est in hâc propositione: *Soli Deo honor & gloria*.

Regula II.

Quando isti nomini, *Deus*, tribuitur actus essentialis qui personis convenit ratione essentię, tunc nomen, *Deus*, principaliter, ac primariò supponit pro essentiâ; minùs autem principaliter, & secundariò pro personis; ut in hâc propositione, *Deus creat*: nam creare non convenit Patri, quia est Pater; aut Filio, quia Filius est: sed singulis personis competit ratione divinæ naturæ.

Regula III.

Quando eidem nomini, *Deus*, tribuitur talis actus vel proprietas essentialis, quæ convenit essentiæ secundùm quod ipsa distinguitur à personis, tunc supponit tantùm pro essentiâ: ut in his propositionibus, *Deus est communis tribus personis*, *Deus est Trinus*, *Deus est Trinitas*, videre est.

Re-

Regula IV.

Quando eidem nomini, *Deus*, tribuitur actus vel proprietas notionalis, tunc ſupponit pro perſonâ, eâque vel unâ, vel pluribus, ſecundùm quod exigit proprietas ipſi attributa. Unde in hâc propoſitione, *Deus generat Deum*, ſubjectum ſupponit pro perſonâ Patris, & prædicatum pro perſonâ Filii: In iſtâ verò, *Deus ſpirat Deum*, ſubjectum ſupponit pro Patre & Filio, prædicatum verò pro ſolo Spiritu ſancto. Hactenùs laudatus author.

Tota fuit hæc ſexta Diſſertatio in aſſignandis, exponendiſque terminis, quibus, cùm de trinitate loquimur, uti debemus, ne dicendi modus aut Sabellii, aut Arii, aut Macedonii erroribus faveat: nempe præ oculis habuimus veriſſimam hanc Auguſtini de hocce myſterio agentis ſententiam lib. 1. de Trinitate, cap. 3. *Nec periculoſiùs alicubi erratur, nec laborioſius aliquid quæritur, nec fructuoſius aliquid invenitur.* Sed hæc de tanto myſterio ſint ſatis.



I N-



INSTITUTIONES THEOLOGICÆ AD USUM SEMINARIORUM.

PARS TERTIA.

De Deo Creatore.



IN duplici nostrarum Institutionum priore parte secuti S.Thomæ methodum, Deum in se, hoc est, prout est unus in essentiâ,& trinus in personis, perpendimus: in hâc, quæ tertia est, de eo, prout per creaturarum productionem veluti exit à semetipso, disseremus.

Cum autem inter creaturas nonnullæ sint quæ sunt omninò spirituales, ut angeli; aliquæ prorsùs materiales, ut corpora; aliæ verò ex spiritu & corpore constantes, ut homo, necesse est,ut hanc operis nostri partem in tres dissertationes dividamus. In priore dicemus de Angelis; in alterâ de aspectabilis hujus universi productione; & in tertiâ de homine,ad cujus usum condita sunt omnia quæ sub sensûs cadunt.

DIS-



DISSERTATIO PRIMA.

De Angelis.

Not. ANgelorum nomine intelligimus substantias, quarum species inter Deum & hominem media sit: ita ut Deo sit inferior, & superior homine. Quæ autem ad ejusmodi substantias pertinent, reduci possunt ad earum existentiam, naturam, authorem, proprietates, meritum, peccatum, ordines.

QUÆSTIO PRIMA.

De existentia Angelorum.

Not. 1. PLures ex veteribus Philosophis negarunt Angelorum existentiam. Ejusmodi autem erroris hancce causam tradit S. Thomas 1. p. q. 50. art. 1. *Ignorantes* (inquit) *vim intelligendi, & non distinguentes inter sensum & intellectum, nihil esse existimaverunt in mundo, nisi quod sensu & imaginatione apprehendi potest. Et quia sub imaginatione non cadit, nisi corpus, existimarunt, quòd nullum ens esset, nisi corpus.* Sadducæi inter Judæos in eundem errorem impegerunt: nempè palmarium erat apud ipsos principium, nullum ens creatum existere, quod corpus non esset: *Sadducæi dicunt* (verba sunt Scripturæ, Actorum 23.) *non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum.*

Not. 2. Ut in capite de quo agitur, philosophos confutemus, ex naturali ratione petenda

sunt argumenta;ècontra ut impugnemus Sadducæos, proferendi sunt Scripturarum textus, & quidem præcipuè ex quinque libris Moysis, quos solos (ut scribit Hieronymus in caput 28. Matthæi) inter divinos admittebant. Igitur quærendum est 1. utrum Angelorum existentia possit probari ratione naturali: 2. utrum ex Scripturâ demonstrari possit.

CONCLUSIO I. Angelorum existentia, probabiliter quidem, sed non demonstrativè, potest ostendi ratione naturali.

Probatur prior pars 1. Conveniens fuit, ut Deus creaturas produceret, quæ remanentes in esse creaturæ, ejus essent speciei quæ Deo perfectè similis esset: Id enim universi à Deo creati decus expetere videbatur. Atqui angeli, ex suppositione quòd existant, sunt ejusmodi: scilicet intellectu & voluntate præditi sunt, & præterea materiæ cujuslibet sunt expertes: ergo, &c. Desumptum est illud argumentum ex S. Thomâ 1. p. q. 50. art. 1. in Corpore. 2. Ipsis sensibus patet, energumenos existere, seu, homines qui ea faciunt aut dicunt, quæ probant eos ab aliquâ superiore intellectuali causâ moveri: scilicet illi homines ignotis linguis loquuntur, res maximè abscond itas retegunt, narrant quæ in dissitis regionibus aguntur: atqui ea causâ superior est angelus; neque enim quæ mox relata sunt, homo per se facere potest; ea quoque Deus non operatur, cum plerumque contingat, homines illos obsessos, licèt alioquin pios, in enormes blasphemias erumpere: ac proindè causa illa superior non est alia quàm angelus nequam.

Probatur altera conclusionis pars. *Primò*, ut ratione naturali quæ fit à priori, seu per causam, demonstretur Angelorum existentia, necesse est ut ostendatur, eam necessariò sequi ex Dei existentiâ, ita ut hoc enthymema sit verum: *Deus existit: ergo existunt Angeli*: atqui Angelorum existentia non sequitur necessariò ex Dei existen-

tiâ:

tiâ: ſiquidem Angeli non neceſſariò, ſed liberè à Deo creati ſunt: nec mirum; illius enim tum eſſe tum beatitudo nequaquam ab Angelorum eſſe dependent.

Secundò, exiſtentia Angelorum demonſtrari non poteſt demonſtratione quæ ſit à poſteriori, ſeu ex effectis: Argumentum enim quod petitur ex convenientiâ, non eſt demonſtrativum, ſed probabile tantùm: ſcilicet Dei reſpectu, nec eſt conveniens, ut producatur creatura quæ perfectè, in quantùm creatura poteſt, eſſe Dei repræſentet. Non majorem habet vim aliud argumentum, quod ab energumenis deſumptum eſt: ea enim quæ in iis facultatem naturalem ſuperare videntur, abſolutè loquendo, aut in Deum, ſi per ſe mala non ſint, aut in hominis corruptionem, ſi mala ſint, refundi poſſunt.

Objicies. Nonnulli philoſophi agnoverunt angelorum exiſtentiam. Plato tum in Timæo, tum in Convivio, ſæpiùs Angelorum meminit, eoſque inter Deum & hominem medios facit. Ariſtoteles lib. 8. Phyſicorum ſcribit, aſtra ab Angelis moveri: ergo exiſtentia Angelorum ſolâ ratione naturali poteſt oſtendi.

Reſp. diſt. conſeq. Exiſtentia Angelorum ſolâ naturali ratione poteſt oſtendi probabiliter, conc. conſeq. demonſtrativè, neg. conſeq. Solutio patet ex iis, quæ hucuſque dicta ſunt. Addendum eſt, Platonem ex Moyſis pentateucho, quem, Auguſtino teſte, legerat, Angelorum exiſtentiam deſumpſiſſe.

Conclusio 2. Angelorum exiſtentia poteſt adversùs Sadducæos Scripturis demonſtrari.

Probatur 1. Non eſt dubium, quin ex novo teſtamento demonſtretur Angelorum exiſtentia: *Angeli eorum* (ait Chriſtus Matthæi 18.) *ſemper vident faciem Patris*. Apoſtolus ad Hebræos 1. docet, Chriſtum ideò eſſe majorem Angelis, quòd

isti sint administratorii spiritus; ille è contra sit Dei Filius: *Tantò* (inquit) *melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit*. Hinc Augustinus concludit, fas non esse, sanctorum illorum spirituum existentiam in dubium revocare: *Angelos* (ait in Psal. 103.) *novimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus: nec inde dubitare fas nobis est*.

2. Non minùs efficacia argumenta peti possunt ex Pentateucho Moysis, quem sòlum inter veteris testamenti libros admittebant Sadducæi. Geneseos cap. 16. Angelus Domini Agari persuadet, ut redeat ad Abrahami domum. Capite 19. Duo Angeli Sodomam proficiscuntur, & apud Loth Abrahami nepotem hospitantur. Capite 24. Abrahamus famulum suum mittens in Mesopotamiam, sic loquitur, *Dominus Deus cœli mittet Angelum suum coram te*. Eorum quoque fit mentio Exodi 14. Numerorum 22. unde sic arguitur. Illi existunt, de quibus tanquam de personis existentibus Pentateuchus loquitur: atqui Pentateuchus de Angelis loquitur tanquam de personis existentibus: ergo, &c.

Dices cum Sadducæis, Pentateuchum Angelorum nomine non intelligere spiritus, personas aut substantias per se subsistentes; sed inspirationes occultas, quibus quasi Dei nunciis homines de Dei voluntate certiores facti fuerint.

Verùm facilè refelli potest ea responsio. Siquidem Pentateuchus, non minùs quàm alii veteris testamenti libri, de Angelis tanquam de personis, sive substantiis per se subsistentibus, loquuntur: nimirùm eis facta ac officia tribuunt, quæ solis personis, non autem meris animi cogitationibus, convenire possunt; v.g. cum dicunt Angelos aliquibus apparuisse patriarchis, in viâ fuisse comites sub humanâ specie latentes, cum hominibus manducasse, Dei ministros esse, non-

nunquam beneficiis homines cumulasse, aliquando verò castigasse pœnis.

Objicies 1. cum Sadducæis. Si Angeli essent personæ, seu substantiæ per se subsistentes, Moyses Genesis 1. recensens Mundi ac partium ejus creationem, debuisset angelorum mentionem facere: scilicet periculum alioquin fuisset, ne Judæi, pro quibus præsertim Genesis scribebatur, ex illo Moysis silentio colligerent, Angelos non fuisse creatos; ac proindè deos esse, quibus divinus cultus deberetur: atqui Moyses rerum creationem describens, angelorum mentionem non facit: ergo, &c.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia ut idololatriæ periculum Judæis eriperetur, satis fuit earum rerum creationem expressè recensere, quæ idololatriæ causam præbere potuissent: at ejusmodi erant solæ res corporeæ, ut sol, luna, stellæ, ejusque generis alia: compertum est enim præteritorum temporum experientiâ, Judæos non ad rerum insensibilium, ut sunt anima & angelus, sed tantùm ad rerum quæ sub sensus cadunt, adorationem fuisse propensos. Prætereà par fuit, ut Moyses apud Judæos merè carnales de spiritualibus, ut sunt angeli, sileret. *Nihil* (inquit Chrysostomus hom. 2. in Genesim) *de invisibilibus virtutibus* (expressè) *disserit, neque dicit, In principio fecit Deus Angelos vel Archangelos. Non simpliciter neque temerè hanc nobis doctrinæ viam paravit: Iudæis enim loquebatur, qui toti præsentibus rebus inhiabant, neque spirituale quidquam comprehendere valebant. Itaque eos à sensibilibus ad cognoscendum universi opificem inducit.*

Instabis. Moyses qui rerum creationem Genesis cap. 1. describens, de angelis tacuit, sępiùs in aliis ejusdem libri capitibus de eis loquitur: ergo ne Judæis viderentur dii, Moyses eorum creationem anteà expressè recensere debuisset, si Angeli aliud sint, quàm cognitiones à Deo hominibus infusæ.

Resp. neg. conseq. Ratio est, quia Moyses, cum posteà de Angelis loquitur, ea dicit quæ lectorem determinent ad judicandum, Angelos non esse deos, sed creaturas: scilicet eorum mentionem non facit, nisi tanquam ministrorum ac nunciorum unius ac veri Dei: unde licèt à Moyse ad Sadducæos usque Judæi omnes Angelorum tanquam substantiarum per se subsistentium existentiam agnoverint, nusquam tamen leguntur divinum eis cultum exhibuisse.

Objicies 2. Illi non existunt, quorum nomen non est nomen personæ, sed nuncii tantùm: atqui nomen Angelorum non est nomen personæ, sed nuncii tantùm, juxta illud Augustini lib. 5. de Genesi ad litteram cap. 19. *Nuncii, Græcè, Angeli dicuntur*; unde Christus Matthæi xi. docet, Joannem Baptistam esse illum qui Malachiæ 3. hisce verbis dictus fuerat Angelus: *Ecce ego mitto Angelum meum*: ergo, &c.

Respondet Estius, asseritque 1. quòd quamvis apud Græcos authores Angelus sit nomen officii, apud Hebræos tamen ei, substantiæ ac personæ nomen respondeat.

Asserit 2. quòd etsi, *Angelus*, officii nomen esse supponatur, inde tamen colligi non possit Angelum non esse personam; quemadmodum ex oratoris aut legati nomine colligi non potest, eum qui oratoris aut legati munere fungitur, non esse personam aut substantiam quæ per se subsistat.

Asserit 3. ideam, quæ tum in Scripturis, tum in Patribus voci, *Angelus*, respondet, esse ideam quæ non officium tantùm, sed personam officio fungentem menti exhibeat: unde (ut jam dictum est) Augustinus lib. 5. in Genesim, cap. 19. sic loquitur: *Nuncii, Græcè, Angeli dicuntur: quo nomine generali universa illa superna civitas nuncupatur*.

QUAE-

Quæstio II.

De Angelorum natura.

Not. Ut cum methodo quæstio de Angelorum naturâ pertractetur, quærendum est 1. utrum Angeli naturâ sint spirituales; 2. an sint immortales; 3. utrum omnes Angeli specie differant.

Caput Primum.

Vtrum Angeli natura sint spirituales.

Not. 1. Duobus modis res aliqua dici potest spiritualis. Primò, quòd ipsa non sit corpus: secundò, quòd per se nullum ordinem dicat ad corpus, ita ut neque sit corporis forma, seu cum eo, tanquam materiâ, compositum efficiat; neque eo, tanquam instrumento, ad suas operationes indigeat: hìc igitur est exponendum, utrum angelica substantia sit eo duplici modo spiritualis.

Conclusio I. Angelica substantia est spiritualis, prout spirituale opponitur corpori.

Probatur. Substantia intelligens & volens, est spiritualis, sumendo spirituale prout opponitur corpori: atqui substantia angelica est intelligens & volens: ergo, &c. Minor est certa; unde probatur major. Corpus nec intelligere, nec velle potest: id enim nec intelligere nec velle potest, quod capax est soliùs motûs localis: sed corpus, quantùmcumque subtile supponatur, capax est soliùs motûs localis, nempè præter illam capacitatem nihil in eo concipimus: ergo, &c.

Objicies. Augustinus pluribus in locis docet Angelos esse corporeos: atqui sic voluit eos esse corporeos, ut nihil sit in eis spirituale: si enim credidisset, spirituale quid eis inesse, dixisset esse in angelis animam, quemadmodum dicitur esse in homine, qui spiritu & corpore constat: sed Augustinus nusquam dixit animam in Angelis esse: imò libro secundo Retractationum cap. xi. quòd in calce libri sexti de Musicâ, angelos appellasset *animarum beatarum atque sanctarum* vocabulo, sic corrigit: *Quando quidem hìc nonnisi angelos sanctos intelligi volui: quos habere animas nusquam me legisse in divinis eloquiis, canonicisque recolo*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. neg. maj. Ratio est, quia ea fuit Augustini consuetudo, ut substantiis de quibus Scriptura loquitur, non alia nomina tribueret, quàm quæ Scriptura eis tribuit; unde quòd Scriptura angelos nusquam appellarit *animarum* nomine, ideò S. Doctor lib. 2. Retractationum corrigit eum loquendi modum. Jam verò Augustinum nusquam censuisse, Angelicam substantiam non aliud esse quàm corpus, demonstrari potest ex eo, quòd innumeris in locis docuerit, Angelorum naturam multò esse excellentiorem humanâ: at id in suppositione de quâ agitur, falsum esset: nempè lib. 1. de Animâ, & ejus origine, ad Renatum cap. 5. Vincentium Victorem redarguit, quòd asseruisset animam hominis esse corpus: *Quod verò* (inquit) *eam non spiritum, sed corpus esse contendit, quid aliud vult efficere, quàm nos non ex anima & corpore, sed ex duobus, vel etiam tribus constare corporibus?*

CONCLUSIO 2. Angelorum substantia non constat ex spiritu & corpore.

Probatur 1. ex Scripturâ. Sacri codices Angelos vocant Spiritus: Hæc enim habentur Psal. 103. *Qui facit Angelos suos spiritus*; quem quidem locum Apostolus ad Hebræos 1. exponit non de

de ventis, quos tamen aliunde constat esse aliquâ ratione Dei nuntios, sed de Angelis: *Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*. Hæc iterum ad Hebræos 1. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus?* Sic etiam idem Apostolus ad Ephesios 6. de spiritibus nequam loquitur: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus*: Atqui iis locis Spiritus nomine intelligitur substantia, quæ non constat ex spiritu & corpore. Nam 1. iis in locis Scriptura per synecdochen, hoc est, sumendo partem pro toto, non loquitur; scilicet nihil adjungit, quod Spiritus nomen ad incompletam substantiam restringat. 2. Scripturæ, cum angelos vocant Spiritus, de iis eodem modo loquuntur, quo de hominibus, eos nimirum spiritus exhibent nobis tanquam personas, quæ Dei nomine quibusdam ministeriis funguntur: ergo, quemadmodum hominis nomine, Scripturæ completam substantiam intelligunt; ita & nomine Spiritus cum Angelos eo nomine designant. 3. Si Spiritus una esset Angelicæ substantiæ pars, & corpus altera, Scriptura alicubi proprio nomine expressisset completam illam substantiam, ex spiritu & corpore constantem, sicut innumeris in locis, cum de homine loquitur, asserit eum ex animâ & corpore constare: atqui Scriptura, cum de angelis loquitur, nullibi proprio nomine expressit completam illam substantiam, quæ ex spiritu & corpore constet: ergo Spiritus nomen sumpsit pro completâ ac integrâ Angelorum naturâ.

Probatur 2. ex Patribus. Ignatius Martyr in Epistolâ ad Trallianos, angelos vocat *incorporeas naturas*. Basilius libro de Spiritu sancto cap. 1. ut probet, omnem substantiam creatam esse obnoxiam mutationi, utitur argumento petito tum ex substantiâ corporeâ tum ex incorporeâ, atque

angelum hujus esse, hoc est, substantiæ incorporeæ. Gregorius Nyssenus lib. 12. contra Eunomium, Angelos pariter nominat *incorpoream creaturam*. Eusebius Cæsariensis lib. 4. de Demonstratione Euangelicâ, cap. 1. scribit, *incorporeas quasdam & intelligentes ac divinas virtutes esse angelos & archangelos, materia carentes & puros omninò spiritus*. Chrysostomus eâdem ratione loquitur hom. 22. in Genesim, & primâ in Matthæum. Theodoretus quęstione 20. in Genesim, hanc affert rationem, cur homo ideò non sit imago Dei, quòd sub sensus non cadat: *Alioquin* (inquit) *potiùs imagines Dei vocarentur Angeli & Archangeli, & omnes incorporeæ, utpotè corporibus vacuæ, & sine ulla mixtione minimè aspectabiles*. Joannes Damascenus lib. 2. de Fide c. 3. Angelum definit *Substantiam intelligentem, materiæ atque corporis expertem*. Idem apud Dionysium, si tamen author sit libri de cœlesti hierarchiâ, videre est.

Laudatis Græcis Patribus subscribunt plures Latini. Hieronymus in Epistolâ ad Avitum refellit Origenem, quòd docuisset, *dæmones ob delicta aereis corporibus esse vestitos*. Leo Magnus in Epistolâ ad Turibium, cap. 6. scribit, *fidem veram quæ est Catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum, bonam confiteri substantiam*. Gregorius Magnus in quarto Moralium cap. 19. conceptis terminis asserit, Angelos cujusque corporis expertes esse: *Angelus namque* (ait) *solummodo spiritus est: homo verò & spiritus est & caro*. Concilium Lateranense IV. idem, quod mox laudati Patres, sensit de Angelorum naturâ: *Creator omnium* (inquit cap. 1. de Fide Catholicâ) *qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam; ac deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam*. Qui post Lateranense Concilium scri-

pſere

ferè scholastici, in eandem abierunt sententiam, seu docuerunt, angelos esse corporis expertes, uno tamen excepto Cajetano, qui in Annotationibus ad secundum caput epistolæ ad Ephesios, scribit, dæmones (de sanctis autem angelis idem non docet) ex spiritu & subtili quodam corpore compositos esse.

Ex iis verò tum Græcorum, tum Latinorum Patrum textibus sic conficitur argumentum. Illi censuerunt, Angelos non esse substantias ex spiritu & corpore constantes, qui eos vocarunt incorporeas naturas; qui dixerunt, eos carere materia; corporibus esse vacuos; materiæ atque corporis expertes; eos esse merè spirituales: atqui Patres tum Græci tum Latini sic angelos vocarunt, dixerunt eos ejusmodi esse: ergo censuerunt, eos non esse substantias ex spiritu & corpore constantes.

Probatur 3. rationibus. Primò, si angeli habeant corpora, specie ab hominibus non differunt: neque enim subtile & crassum specie differunt. 2. Quoties angeli è cœlo in terram mittuntur, aut cœlum divideretur, aut fieret corporum penetratio. 3. Angeli moventur in instanti, aut saltem motu maximè celeri; ac proinde, si corpus habeant, necesse foret, aerem quem pertranseunt, maximâ celeritate dividi, & posteà claudi: at nec dividitur, nec posteà clauditur; id enim fieri non posset sine magno sonitu & ingenti sibilo, quem tamen nusquam percipimus, quamvis angelorum & dæmonum motus frequentissimè contingant. 4. Vix concipi posset, quomodo integra dæmonum legio unum hominem (ut habetur Lucæ 6.) obsedisse potuerit.

CONCLUSIO 3. Angeli non indigent corpore tanquam instrumento, per quod suas naturales operationes eliciant.

Probatur. Naturales angelorum operationes sunt intellectio & volitio: sed angeli corpore tanquam instrumento non indigent, ut ejiciant

intellectionem & volitionem: non minùs enim independenter à corpore duplicem illum actum eliciunt, quàm animæ à corporibus per mortem separatæ: animæ verò à corporibus separatæ eliciunt intellectionem & volitionem: ergo, &c.

Solvitur argumentum ex Scriptura petitum.

Objicies. Qui commisceri possunt cum mulieribus, ex eisque filios generare, verum habent corpus: atqui angeli commisceri possunt cum mulieribus, ex eisque filios generare; id enim contigisse probant hæc verba Genesis 6. *Videntes filii Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.* Nempè nomine, *filii Dei*, intelliguntur Angeli, tum quòd ii filii Dei opponantur filiabus hominum, tum etiam quòd loco, *filii Dei*, plures ex codicibus septuaginta interpretum legant *Angelos Dei*, licèt non omnes, ut hisce verbis docet Augustinus lib. 15. de civitate Dei, cap. 23. *Septuaginta interpretes, & Angelos Dei dixerunt istos, & filios Dei, quod quidem non omnes codices habent; nam quidam nisi filios Dei habent*: tum denique quòd in libro Enoch, ii filii Dei vocentur Angeli: Quamvis autem ille liber Enoch non sit unus è Canonicis, non levis tamen est ponderis, cum Judas Apostolus in suâ Epistolâ canonicâ testimonium ex eo desumpserit: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. neg. ant. seu per hæc verba, *Filii Dei*, Angelos intelligi. Ratio est 1. quia intelligi non possunt angeli sancti: Ii enim (dicente Christo Matthæi 20.) neque nubunt, neque nubuntur. Non possunt quoque dæmones intelligi, cum dæmones nusquam in Scripturis appellentur filii Dei. Prætereà de iis intelligi non possunt voces, *Filii Dei*, quorum peccata non fuerunt diluvii causa. Moyses Genesis sexto capite narrare voluit causam, quæ Deum impulit

pulit ad perdendum genus humanum diluvio: atqui non Angelorum, sed hominum peccata fuerunt causa diluvii: *Videns autem Deus*, (inquit Moyses) *quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quòd hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem quem creavi, à facie terræ.*

Nec obstat, quòd aliqui codices loco, *Filii Dei*, legant, *Angeli*: (ut relatum est ex Augustino) non enim omnes codices sic legunt, sed aliqui tantùm. Prætereà Cyrillus lib. 9. adversùs Julianum emendatiorem censet lectionem, quæ habet *Filios Dei*, quàm quæ habet, *Angelos Dei*.

Nullius pariter est roboris, quod ex Enoch libro laudatur, scilicet apocryphus est liber ille, nec eum reddidit canonicum Judas Apostolus; siquidem librum non laudat, sed prophetiam quę voce tantùm, ac majorum traditione accepta esse potuit. *Prophetavit* (inquit) *& de his septimus ab Adam Enoch*. Præterea in libris apocryphis non omnia sunt dubiæ fidei: Igitur Judas Apostolus, spiritu quo ad scribendum agebatur, judicare potuit, sententiam quam laudavit, verè probatam fuisse ab Enoch, quamvis cætera quæ in eodem libro continentur, minimè probaverit.

Dicendum est igitur vocibus, istis *Filii Dei*, quæ Genesis capite sexto leguntur, intelligi filios Seth, idque (ut ait Jansenius in hunc locum) sive propter præstantiam corporis non enervati libidinibus, sivę potiùs propter animum in pietate & veri Dei cultu constantem; filias hominum esse filias Cain, quia tanquam caro & sanguis nihil nisi humana & terrena cogitabant. Hi ergo (prosequitur idem author) cum hactenus cognationi Cain tanquam à Deo maledictæ non permiscerentur, pulchritudinis libidine victi, desertâque avitâ pietate, acceperunt sibi uxores ex om-

omnibus quas elegerant, id est, quæcumque sibi placuisset accipere, quo indicari videtur, eos nec à violentiâ abstinuisse. Unde cùm earum quoque perversissimos mores discerent, sicut Israelitæ Madianitarum, dixit Deus: Non permanebit spiritus meus, id est, flatus ille, seu spiraculum vitæ quod eis inspiravi, non manebit ampliùs in hominibus istis successione perpetuâ, sed brevi delebo eos diluvio. Hactenùs laudatus scriptor in suo in Genesim in Commentario.

Solvitur argumentum petitum ex Patribus.

Objicies 1. Multi Patres docuerunt, angelos esse substantias ex spiritu & corpore constantes.

Primò, nonnulli scripserunt, eos qui in cœlis sunt, ignoto quidem, sed tamen materiali cibo quem Scriptura panem angelorum vocat, nutriri; eos verò qui huicce inferiori mundo præpositi sunt, sese cum mulieribus commiscuisse, ex eisque genuisse dæmones. Ita Justinus quoad utramque partem in Dialogo cum Tryphone; ita etiam quoad postremam Athenagoras initio Apologiæ, Clemens Alexandrinus lib.8. Stromatum, cap.3. Tertullianus lib. de cultu feminarum cap.10. Lactantius Institution. lib.2. cap.14. Ambrosius in Apologiâ Davidis cap. 1. nec non plures alii, sive secundi, sive tertii, sive quarti sæculi scriptores.

Secundò, alii, licèt negarint illud angelorum cum mulieribus commercium, contenderunt tamen, angelos habere corpora subtilissima, & non minùs quàm sit aer, in omnem motum flexibilia. Basilius in libro de Spiritu sancto cap. 16. sic loquitur: *Ideo & in loco sunt* (cœlestes virtutes) *& fiunt aspectabiles, in specie propriorum corporum iis, qui digni sunt, apparentes.* Cyrillus Alexandrinus libro nono in Joannem scribit, solum Deum *incorporeum* esse. Joannes Thessalonicensis hæc habet in Dialogo, qui in septimâ generali sy-

fynodo, Actione 5. lectus eſt: *Solus revera Deus incorporeus & incircumſcriptus eſt. Intelligibiles verò creaturæ non penitùs incorporeæ ſunt, & inviſibiles, ut Deus. Ideò in loco ſunt & circumſcribuntur. Sicubi autem incorporeos appellari angelos invenias, idcircò ſic appellantur, quòd ex materialium quatuor elementorum permixtione non conſtent, nec ejuſmodi ſint corpora craſſa, & ſolida, qualia nobis circumfuſa ſunt.*

Quæ ex Patribus Græcis mox laudata ſunt, probarat Tertullianus lib. de Carne Chriſti, cap. 16. Ad ea alludit Fulgentius in libro de Trinitate, ubi referens antiquorum ſententiam, ſic loquitur: *Planè ex duplici eos eſſe ſubſtantia, aſſerunt magni, & docti viri, id eſt, ex ſpiritu incorporeo, & ex corpore.*

Auguſtinus in eam quoque propendet opinionem, quæ angelis ætherea corpora tribuit. Lib. 2. de Trinitate, cap. 7. aſſerit, eos *corpus ſuum, cui non ſubduntur, ſed ſubditum regunt, in ſpecies quas velint, accommodatas vertere*. In Pſal. 85. ſcribit, corpus hominis habere quidem vitam dum homo in humanis agit; ſed tamen dici poſſe mortuum, *comparatum corpori illi quod futurum eſt, qualia ſunt angelorum corpora*. Epiſtolâ 115. interroganti Nebridio, quomodo poteſtates ſuperiores noſtram imaginationem movere poſſint, reſpondet, id fieri per earum in noſtrum corpus ſenſibilem impreſſionem: *Nequaquam* (ait) *eſt abſurdum eos, qui aerio, vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt, quæ naturali ordine penetrant, longè majore uti facultate ad movendum quidquid volunt*. Sermone 102. de Diverſis, celerrimum cœlorum motum comparat cum celeritate quâ corpus angelicum movetur.

Ex iis autem Patrum textibus ſic argui poteſt. Illi habent corpus, qui per ſui cum mulieribus conjunctionem dæmones generarunt; qui ſunt aſpectabiles in ſpecie propriorum corporum; qui non craſſa quidem, ſed ſubtilia habent corpora;

qui ex duplici substantiâ constant; qui pro libitò corpus suum movent; qui in mentes nostras agunt per corporis sibi proprii in sensus nostros impressionem; qui sunt corporei: atqui (ut patet ex laudatis Patribus) Angeli sunt ejusmodi: ergo verum habent corpus.

Resp. 1. concessâ maj. dist. min. Atqui Angeli sunt ejusmodi in sententiâ aliquorum Patrum, conc. min. in sententiâ majoris partis Patrum, neg. min. Antiqui Patres de quæstione, de quâ agitur, variè senserunt. Nonnulli Platonicâ philosophiâ imbuti, Angelos (fatemur) crediderunt substantias esse, quæ, sicut homo, ex spiritu & corpore constarent: Verùm alii, & quidem pars major (ut patet ex iis quos ad nostræ conclusionis defensionem laudavimus) contrariam sententiam amplexi sunt.

Resp. 2. conc. maj. disting. min. Atqui Angeli sunt ejusmodi, ex Patribus, quorum aliqui de eâ re dubitando locuti sunt, conc. min. qui non dubitando locuti sunt, neg. min. Augustinus, qui plura scripsit quæ angelico corpori favent, pluribus tamen in locis dubitans ac veluti hæsitans eâ de re loquitur. Enchiridii cap. 59. scribit difficillimam esse quæstionem de corporibus Angelorum. Lib. 1. Retractat. cap. 26. id quod dixerat quæst. 67. inter octoginta tres, quosdam Angelos animalium adinstar vivere, retractat velut audacius ac sine fundamento dictum lib. 21. de Civit. cap. 10. Cùm enim dixisset, dæmonibus sua esse corpora, quæ constent ex aere, sic loquitur: *Si autem quisquam nulla habere corpora dæmones asseverat, non est hac de re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum.* Idem S. Doctoris dubium legere est lib. 3. de Genesi ad literam, cap. 10. ubi de Angelorum corporibus agens, conditionaliter loquitur: *Si hæc* (inquit) *ita sint.* Eandem sententiam tanquam dubiam exhibet quoque lib. 15. de Civit. cap. 23. nec non epistolâ 157. veteris editionis.

Idem quoque dubium tenuit duodecimo sæculo Bernardum: hæc enim scribit lib. 5. de Consideratione, cap. 4. *Et primò quidem cives spiritus esse illic potentes..... corpore æthereos...... Quanquam de corporibus horum, non modò unde sint, sed an aliquatenus sint, hæret sententia aliquorum. Vnde si quis inter opinabilia magis id ponendum censuerit, non contendo.* Sermone 5. in Cantica fatetur, rem de quâ hìc agitur, & apud se & apud veteres esse dubiam: *Ceterum* (inquit) *angelica corpora, utrumnam ipsis spiritibus naturalia sint, sicut hominibus sua.... nolo ut à me requiratis. Videntur Patres de hujusmodi diversa sensisse; nec mihi perspicuum est, unde alterutrum doceam, & nescire me fateor.*

Resp. 3. inter scriptores quibus placuit, Angelos esse compositos ex spiritu & corpore, numerari non debere eos omnes qui dicunt Angelos esse corporeos: siquidem 1. vocem, *Corporeum*, non sumunt strictè, hoc est, pro substantiâ extensâ in longum, latum & profundum; sed latè, id est, pro eo omni quod loco definitur, seu quod ita est in uno loco, ut non sit alibi. Ratio est, quia vocem, *Corporeum*, plerumque opposuerunt immensitati divinæ: sic Cassianus Coll. 7. cap. 13. dicit, solum Deum esse incorporeum, *quia est ubique & omnia penetrat*: sic etiam Hilarius ad calcem libri 2. de Trinitate, propter eandem rationem scribit, solum Deum esse Spiritum: *Spiritus* (inquit) *nec circumscribitur, nec tenetur, quia per naturæ suæ virtutem ubique est.* 2. Alii ex iisdem scriptoribus *corporeum* sumpserunt pro eo omni quod est compositum ex substantiâ & accidentibus, sive sit omninò spirituale, sive sit ex spiritu & corpore compositum; in eoque sensu dixerunt, solum Deum esse spiritum, & creata omnia esse corporea: *Comparatione quidem nostrorum corporum, angeli spiritus sunt* (ait Damascenus lib. 2. de Fide Orthod. cap. 3.) *sed comparatione summi & incircumscripti spiritus, sunt corpus.*

Ita-

Itaque ex tribus solutionibus ad argumentum datis patet 1. non omnes Patres, sed aliquos tantùm docuisse, angelorum substantiam ex spiritu & corpore constare; patet 2. plures ex iis qui in eam sententiam propenderunt, eam non proposuisse tanquam certam, sed tanquam dubiam, de quâ cuique pro libito licitum esset opinari; patet 3. inter eos Patres numerari non debere eos omnes qui scripserunt, angelos esse corporeos, cum id de eis non absolutè sumptis, sed comparativè tantùm, ad Deum nimirùm, dixerint.

Solvitur argumentum ex Concilio Nicæno II. petitum.

Objicies. In Concilio Nicæno II. Actione 5. lectus est Dialogus Joannis Thessalonicensis, in quo vir quidam sanctus cum gentili disputans inducitur. In eo autem dialogo Joannes ore Sancti quem pro Christianis loquentem inducit, asserit 1. Angelos & Archangelos esse corporeos, cum ècontra solus Deus sit incorporeus: *Solus revera Deus* (inquit) *incorporeus & incircumscriptus est. Intelligibiles verò creaturæ non penitùs incorporeæ sunt.* Asserit 2. eos, quòd corporei sunt, loco circumscribi posse: *Ideò in loco sunt, & circumscribuntur.* Asserit 3. quòd textus in quibus nonnulli Patres scribunt, eos esse incorporeos, intelligi debeant non de carentiâ cujuslibet, vel subtilis, corporis; sed crassi, solidi, & impenetrabilis, cujusmodi sunt ea quæ constant ex quatuor elementorum commixtione. *Sicubi autem incorporeos appellari angelos invenias, aut dæmones, aut animas, idcirco sic appellantur, quòd ex materialium quatuor elementorum permixtione non constent, nec ejusmodi sint corpora crassa & solida, qualia nobis circumfusa sunt.* Asserit 4. eos in proprio corpore nonnunquam ab hominibus visos fuisse: *In specie propriorum corporum visi sunt ab iis quorum Deus oculos aperuit.* Asserit 5. Basilium, Athanasium, & Methodium ejus-

dem

dem secum esse sententiæ. Ubi autem perlectus fuit ille Joannis Thessalonicensis dialogus, Tarasius Constantinopolitanus Patriarcha sic locutus est: *Ostendit Pater, etiam angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt*. Tarasii dictum probavit tota Synodus: *Sancta Synodus dixit: Etiam Domine*.

Ex hactenus dictis sic argumentum conficitur. 1. Illi sunt corporei, quos Joannes Thessalonicensis asseruit esse corporeos. 2. Ii sunt corporei, quos Tarasius dixit hominibus apparuisse, loco circumscriptos esse, ac ob id posse pingi. 3. Ii sunt corporei, de quibus ad mentem Joannis Thessalonicensis & Tarasii Patriarchæ locuta est Synodus Nicæna II. Atqui Joannes Thessalonicensis asseruit angelos esse corporeos, Tarasius dixit eos hominibus apparuisse, posse loco circumscribi, ac ob id pingi posse; de angelis ad mentem Joannis Thessalonicensis & Tarasii locuta est Synodus Nicæna II. ergo, &c.

Resp. 1. neg. priorem partem majoris propositionis. Nec enim privata sententia Joannis Thessalonicensis præferri debet Patribus & argumentis, quæ ad nostræ conclusionis probationem adducta sunt.

Resp. 2. dist. alteram ejusdem majoris propositionis partem. Ii sunt corporei quos Tarasius dixit circumscribi & apparuisse in propria specie, conc. maj. in alienâ specie, neg. maj. Tarasius hoc tantùm posteriore modo, non autem priore, dixit angelos apparuisse: ait nimirùm, eos *hominum specie*, quæ haud dubiè non est angelis propria, multis apparuisse. Nec est quòd quis urgeat Tarasium approbasse Joannis Thessalonicensis dialogum: siquidem illum non probavit quantùm ad omnia, sed tantùm quoad aliqua; hoc est, probavit quidem hocce Joannis dictum quoad substantiam sumptum: *Angelos circumscribi & ap-*

apparuisse, sed eum non probavit sumptum quo ad modum circumscriptionis & apparitionis: nempe tantùm abest, ut dixerit Angelos in proprio corpore visos esse (ut dixerat Joannes Thessalonicensis) quin potiùs id expresse negarit, asserens eas Angelorum apparitiones fuisse sub hominum specie.

Resp. 3. dist. tertiam ejusdem majoris propositionis partem: Ii sunt corporei de quibus Nicena II. Synodus locuta est ad mentem Joannis Thessalonicensis, quantùm ad omnia, conc. maj. quantùm ad aliqua tantùm, neg. maj. Sancta Synodus id tantùm in Joanne Thessalonicensi probavit, quod in ipso Tarasius probaverat, nempè immediatè post verba Tarasii, subjecit ista: *Etiam Domine*: ac proinde, cum (ut mox observatum est) Tarasius in Joanne Thessalonicensi probaverit tantùm Angelos circumscribi & apparere, non probaverit verò, quòd in corpore sibi proprio circumscribantur, & appareant, non aliud quoque probavit sacra Synodus, dum Tarasio hisce verbis, *Etiam Domine*, subscripsit.

Confirmatur responsio ex scopo quem sive Tarasius, sive Patres Nicænæ Synodi sibi proposuere: hoc unum adversùs Iconomachos intenderunt, *Licitum esse Angelos pingere*: id autem revera licêre, sic ex Joanne Thessalonicensi collegerunt: *Licitum est eos pingere qui circumscribuntur loco, & hominibus apparent: atqui Angeli circumscribuntur loco, & hominibus apparent: & quidem secundùm Ioannis sententiam, in propria specie, secundùm nostram verò in aliena, scilicet humana: ergo, &c.* Hincque patet necessarium non fuisse, ut Patres secundæ Nicænæ Synodi Joannis de proprio Angelorum corpore dogma probarint, ut colligerent, eidem Joanni persuasum fuisse, licitum esse Angelos pingere.

Sol-

Solvitur argumentum petitum ex apparitionibus Angelorum.

Objicies. Illi funt incorporei, qui fub fenfibili fpecie multoties hominibus apparuerunt; qui cum eis funt collocuti; cum iis manducarunt ac biberunt: atqui hæc omnia præftiterunt Angeli, ut patet ex variis Scripturæ textibus: ergo Angeli funt corporei.

Refpondeo 1. aliquando Auguftinum dubitaffe, utrum Angeli apparuerint in affumptis aliarum creaturarum corporibus, an verò in propriis, quæ pro libito in varias fpecies, ac formas immutaverint: *Sed fateor* (ait lib. 3. de Trin. c. 1.) *excedere vires intentionis meæ, utrum Angeli manente fpiritali fui corporis qualitate per hanc occultius operantes, affumant ex inferioribus elementis corpulentioribus, quod fibi coaptatum, quafi aliquam veftem mutent, & vertant in quaslibet fpecies corporales, etiam ipfas veras, ficut aqua vera in verum vinum converfa eft à Domino: an ipfa propria corpora transforment in quod voluerint accommodata ad id quod agunt.* Sed dubium illud non femper Auguftinum tenuit: fcilicet lib. 16. de Civit. Dei cap. 29. fcribit, Angelos in affumptis corporibus apparuiffe.

Refpondeo 2. aliquos authores fcripfiffe, Angelorum apparitiones, quarum Scripturæ mentionem faciunt, veras non fuiffe, fed tantùm phantafticas, quatenus nimirùm Deus, patriarcharum aliorumve, quibus Angeli dicũtur apparuiffe, fenfus ita movit, ut moti fuiffent, fi Angeli fub aliquâ fenfibili fpecie fefe realiter præfentes exhibuiffent. Sed admitti non debet illa refponfio: Nam 1. ii quibus Angeli dicuntur apparuiffe, non uniûs fenfûs, fed plurium fenfuum actione probarunt Angelorum præfentiam: Quæ autem multoties plurium fenfuum teftimonio comprobantur, ad imaginariam, & fictitiam apparentiam reduci non poffunt: non enim aliâ ratione

Chri-

Christus suis apostolis probavit, se post resurrectionem verum corpus habuisse. 2. Quod est tantùm in imaginatione cognoscentis, ab omnibus indifferenter eodem modo non videtur: at angeli eodem modo ab omnibus indifferenter visi sunt: scilicet ii qui apparuerunt Abrahæ, à totâ illius familiâ visi sunt: is qui Tobiam comitatus est, passim ab omnibus videbatur.

Resp. 3. dist. maj. Illi sunt corporei, qui sub sensibili & propriâ specie apparuerunt, conc. maj. qui sub alienâ specie, neg. maj. Angeli non apparuerunt in propriâ specie, seu in corpore sibi proprio, sed in alieno, humano nimirùm: formarunt autem sibi corpus humanum ex aere circumstante, quem virtute, quâ pollent in res creatas, in ossa, carnem, aliasve corporis humani partes condensarunt. Si quis verò roget, quas operationes angeli exercuerint in corporibus assumptis, dicendum erit, quòd licèt reales fuerint, verè enim cibum infuderunt ori, digesserunt in stomacho; non fuerint tamen vitales, eo quòd profectæ non sint à principio vitali, quod quidem in homine non aliud est quàm anima, quæ verè ac substantialiter unitur corpori; cumècontra angeli accidentaliter tantùm, hoc est, per quasdam exteriores operationes, ut nauta navi, corporibus assumptis uniti fuerint.

Quæres utrum fidei sit angelos esse incorporeos.

Respondent nonnulli, doctrinam quâ angeli asseruntur penitùs incorporei, ad fidem pertinere. Nituntur autem præcipuè testimonio Concilii Lateranensis IV. quod quidem capitulo 1. sic loquitur: *Firmiter credimus, quòd unus est solus verus Deus..... creator omnium invisibilium & visibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam; ac deinde humanam quasi communem ex spiritu*

ritu & corpore constitutam. Iis autem in verbis, (ajunt) angelica natura dicitur spiritualis per oppositionem ad entia quæ merè corporea sunt, & per oppositionem ad hominem qui ex spiritu &corpore constat. Nituntur iterum iis Scripturæ locis, in quibus angeli, sive boni, sive mali, dicuntur spiritus, sicut Deus ipse spiritus vocatur.

Respondet Estius 1. temerarium esse asserere Angelos habere corpora: *Verùm alii moderatiùs & rectiùs existimant, his quidem argumentis effici, quò minùs absque temeritate aliqua post Lateranense decretum affirmari possit, angelos esse corporeos aut habere corpora: satis enim evidenter ex decreto apparet, hanc fuisse mentem Patrum illius Concilii, quòd angelica creatura sit spiritualis.* Respondet 2. quæstionem de quâ agitur, ad fidem non pertinere, eo quòd multi Patres ante Concilium Lateranense, & post ipsum plures scholastici contenderint, articulum illum ad fidem minimè spectare: *Cæterùm ab Ecclesia definitum esse & proinde ad fidem pertinere negant: Qua in sententia fuit S. Thomas, de malo quæst. de dæmonibus art.* 1. *Sixtus Senensis lib.* 5. *Bibliothecæ sanctæ, annotat.* 8. *ubi profitetur, non obstante decreto Lateranensi, malle se sequi Bernardi modestiam nihil de hac re pro certo definientis.* Respondet 3. Concilii Lateranensis intentionem in suo decreto constituendo non fuisse, ut definiretur, quasdam esse creaturas merè spirituales, alias merè corporeas, tertias ex spiritu & corpore constantes; sed hoc unum, Deum esse creatorem omnium quæ sunt in universo, tam eorum quæ dicuntur corporalia & visibilia, quàm eorum quæ spiritualia & invisibilia, sive hæc prorsùs corpore careant, sive aliâ generaliori ratione spiritualia & invisibilia dicantur. Respondet 4. datam explicationem probari posse 1. ex eo quòd decretum editum sit adversùs Albigenses, qui secuti Manichæos, tunc contendebant, Deum non esse rerum om-

omnium principium, sed quasdam esse à principio nequam, alias verò à bono principio, quod quidem Deum esse fatebantur: 2. ex eo quòd contrarium non ostendatur iis locis, in quibus angeli simpliciter vocantur spiritus: sicut in sacris literis vocabulum *Spiritus*, interdum quibusdam corporibus tribuitur, ita & quædam corpora dicuntur invisibilia: *Vnde patet* (verba sunt authoris laudati) *argumentum quod petebatur à distinctione visibilium & invisibilium, ad probandum aliquam creaturam esse prorsùs incorpoream, non omninò certum esse secundum Scripturam sacram.*

Caput II.

Vtrum Angeli sint immortales.

Not. Immortalitas enti convenire potest, aut ab extrinseco, aut ab intrinseco. Convenit ab extrinseco, cùm petitur à causâ extrinsecâ quæ entis corruptionem impedit; èContra convenit ab intrinseco, cum petitur ex ipsiusmet entis natura quæ efficit, ne subjectum sit corruptionis susceptivum.

Conclusio I. Angeli sunt immortales ab extrinseco.

Probatur. Illi sunt immortales ab extrinseco, quorum corruptio semper impedietur à causâ extrinsecâ: atqui angelorum corruptio semper impedietur à causâ extrinsecâ, Deo nimirùm à quo in æternum conservabuntur; mali quidem, ut in æternum ardeant juxta illud Matthæi 25. *Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus*, nec non & juxta illud epistolæ Judæ: *Angelos qui non servaverunt suum principatum, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Angeli sancti semper quoque conservabuntur, ut cum hominibus prædestinatis parato sibi regno fruantur.

Con-

Conclusio 2. Angeli ſunt immortales ab intrinſeco.

Probatur. Illi ſunt immortales ab intrinſeco quorum natura corrumpi non poteſt: atqui angelorum natura corrumpi non poteſt; ſiquidem 1. ea natura corrumpi non poteſt, quæ non eſt ſuſceptiva principii corruptionis: ſed natura Angelorum non eſt illius ſuſceptiva; ſcilicet principium corruptionis eſt diſſolutio partium, ejuſmodi verò diſſolutionis ſuſceptiva non eſt Angelorum natura: cum enim ſit omninò ſpiritualis, partes non habet, quæ à ſe invicem diſſolvi poſſint. 2. Forma per ſe ſubſiſtens, hoc eſt, quæ non eſt in aliquo ſubjecto, nec exigit in eo eſſe, corrumpi non poteſt: atqui Angelorum natura eſt forma per ſe ſubſiſtens, ſeu habet eſſe independenter ab aliquo ſubjecto in quo exiſtat, aut in quo exigat exiſtere: ergo, &c.

Objicies 1. In Scripturis immortalitas quæ ſit ab intrinſeco, Deo ſoli, per creaturarum excluſionem, tribuitur: *Qui ſolus* (inquit Apoſtolus 1. ad Timoth. 1.) *habet immortalitatem*: ergo immortalitas ab intrinſeco non convenit Angelis.

Reſp. diſt. ant. Immortalitas intrinſeca quæ ſit independens, ſoli Deo tribuitur, conc. ant. quæ ſit dependens, neg. ant. Se habet, Dei reſpectu, immortalitas, ſicut ſe habet bonitas: ergo quemadmodum bonitas quæ Deo ſoli tribuitur, *Nemo bonus, niſi ſolus Deus*, non excludit dependentem bonitatem, quæ in juſtis reperitur: ita nec immortalitas quam Apoſtolus Deo tribuit, excludit dependentem & participatam immortalitatem, quam aſſeruimus Angelis convenire.

Objicies 2. Patres non ſemel aſſerunt, Angelos non naturâ, ſed gratiâ tantùm, immortales eſſe. *Immortalis eſt Angelus* (inquit Damaſcenus lib. 2. de Fide Orthod. cap. 3.) *non natura, ſed gra-*

tia. Ejus autem effati hanc rationem reddit: *Nam quidquid initium habuit, desinere suaptè natura potest.* Sophronius Hierosolym. in Epistolâ quæ legitur in Actis sextæ Synodi, Act. XI. eâdem ratione loquitur: *Immortales* (inquit) *perseverant Angeli, non quòd naturam revera incorruptam habeant, sed quòd gratiam divinitùs sortiti sunt largitricem immortalitatis, & incorruptibilitatis conciliatricem*. Non absimili ratione alii Patres loquuntur.

Resp. dist. ant. Patres asserunt, Angelos esse immortales non naturâ, sed gratiâ, & nomine gratiæ intelligunt donum creationis, conc. ant. & intelligunt donum supernaturale, neg. ant. Ratio est, quia Patres eam Dei gratiam, per quam, ut docent, angeli sunt immortales, non minùs damnatis quàm beatis Angelis communem faciunt. Hic igitur est eorum sensus, Angelos non à se, sed à Deo per creationis donum immortalitatem habere; illud verò donum nomine gratiæ vocatur, quòd creaturæ nondum existenti minimè debeatur.

Confirmatur ex Hieronymo qui in Comment. in Epist. Pauli ad Titum, sic loquitur: *Et nisi fallor, quomodo solus habere dicitur immortalitatem, cum & Angelos, & multas rationabiles fecerit creaturas, quibus dederit immortalitatem: ita & solus dicitur verax, non quòd & cæteri non immortales, & veritatis sint amatores: sed quòd ille solus naturaliter sit & immortalis & verus: cæteri verò immortalitatem & veritatem ex largitionis illius dono consequantur.*

Objicies 3. Illi non sunt immortales ex naturâ suâ, quos Deus potest in nihilum redigere: nimirum qui in nihilum possunt redigi, perire possunt: atqui Deus potest Angelos ad nihilum redigere; nam potest desinere eos conservare, cum eos non necessariò, sed liberè conservet.

Resp. ad 1. neg. maj. Ad 2. dist. ant. qui possunt

ſunt in nihilum redigi, perire poſſunt ab extrinſeco, conc. ant. ab intrinſeco, neg. ant. Angeli ab extrinſeco quidem perire poſſunt, quatenùs nimirum Deus poteſt eos non conſervare; ſed non poſſunt perire ab intrinſeco, hoc eſt, eorum natura non eſt ſuſceptiva principii corruptionis, ſeu actionis per quam creatura aliquam in eis phyſicam corruptionem efficiat.

CAPUT III.

Vtrum Angeli inter ſe ſpecie differant.

Not. CIrca difficultatem de quâ eſt quæſtio, tres ſunt theologorum ſententiæ. Nonnulli docent, Angelos omnes ejuſdem eſſe ſpeciei, & differre tantùm ſecundùm qualitates accidentales. Contendunt alii, plures quidem ſpecie differre, eos nimirùm qui pertinent ad varios ordines qui in Scripturis aut in Patribus recenſentur, ſed non omnes: ita ut ſub eâdem ſpecie plura ſint individua. Tertii tandem (ut videre eſt apud S. Thomam, quæſt. 50. art. 4.) docent, ſingulos Angelos differre ſpecie, ut etiam divinitùs duo ejuſdem ſpeciei eſſe non poſſint.

CONCLUSIO I. Utrum Angeli ſint unius aut diverſæ ſpeciei, quæſtio eſt quæ ad fidem minimè pertinet.

Probatur 1. Ea quæſtio ad fidem minimè pertinet, quam Eccleſia nuſquam definiit: atqui eam de quâ agitur, Eccleſia nuſquam definiit: ergo, &c. 2. De eâdem quæſtione multo cum dubio præcipui Patres locuti ſunt: *Et eſſe itaque ſedes* (ait Auguſtinus lib. ad Oroſium, contra Priſcill. & Orig.) *dominationes, principatus, poteſtates in cœleſtibus apparatibus firmiſſimè credo, & differre inter ſe aliquid indubitata fide teneo. Sed quo*

me contemnas, quem magnum putas doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio; nec sanè ignorantia periclitari me puto.

CONCLUSIO 2. Probabilior videtur sententia quæ asserit, Angelos omnes ejusdem esse speciei.

Probatur. Ea sententia videtur probabilior quæ propiùs accedit ad modum loquendi Patrum, scilicet (ut ostendimus tom. 1.) doctrina Patrum locus est theologicus: atqui sententia quæ docet, omnes Angelos ejusdem esse speciei, propiùs accedit ad modum loquendi Patrum: ergo, &c.

Maximus martyr in caput quintum Dionysii de cœlesti hierarchiâ, docet *Ousiam*, per quam Dionysius asseruit Angelos differre, non esse substantiam, sed hypostasim tantùm.

Basilius scribit, Angelos non differre naturâ, sed dignitate tantùm: *Angeli omnes* (inquit lib. 3. contra Eunomium) *ut appellationis unius, sic & naturæ omninò sunt ejusdem invicem.* Addit eos non aliâ ratione differre, quàm quâ stellæ à se invicem discrepant: *Nam* (ait) *& stella à stella differt in gloria; natura verò stellarum omnium est una.* Eodem modo loquitur Gregorius Nyssenus ad calcem libri sexti contra Eunomium: *Non enim* (inquit) *ut Eunomio placet, illa quæ à Paulo recensita sunt superiorum mundo virtutum nomina, naturas aliquas inter se differentes significant; sed appellationum significatio ipsa præcipuè demonstrat.*

Cyrillus Alexandrinus supponit tanquam principium, Angelos ejusdem esse speciei, ut probet, eos in Angelicâ naturâ nihil omninò differre: *Angelus* (inquit lib. 2. in Joannem) *ab altero Angelo nulla re differt secundùm id quod sunt angeli: nempè pro eo, quòd cum sint ejusdem omnes speciei, in unam naturam colligantur.* Cyrillo subscribit Damascenus: *Angeli & homines* (ait in libro de duabus voluntatibus) *suam quique divisam*

visam & distinctam habent hypostasim, etsi ejusdem naturæ sint.

Ex Patrum textibus, qui hucusque laudati sunt, sic argumentum conficitur: Illi senserunt Angelos omnes ejusdem esse speciei, qui docuerunt, eos hypostasi quidem, sed non naturâ differre; eos ejusdem esse naturæ; non magis discrepare, quàm stella ab aliâ stellâ discrepat; eos eandem habere speciem, & ideò in unam naturam colligari: Atqui (ut ex relatis textibus patet) Patres id docuerunt: ergo senserunt, Angelos omnes ejusdem esse speciei.

Respondent adversarii, Patres nominibus essentiæ, naturæ, intelligere essentiam, naturam, genericè, non autem specificè communem; hoc est, laudati Patres hoc unum voluerunt, Angelos esse ejusdem essentiæ ac naturæ in ratione creaturæ intellectualis, non verò in ratione differentiæ, quæ sub genere creaturæ intellectualis continetur.

Verùm inanis est illa nonnullorum Thomistarum responsio. Nam 1. supponit, Patres naturæ & essentiæ nomina sumpsisse incompletè, hoc est pro genere tantùm; non autem completè, id est, pro genere & differentiâ simul: id autem, præterquam quòd asseritur absque fundamento, est omninò falsum: siquidem cum illa nomina simpliciter & absolutè proferuntur, complectuntur genus & differentiam subjecti de quo prædicantur, alioquin dicendum esset, usitatum ac proprium esse loquendi modum, quo quis assereret, hominem & brutum, ejusdem esse essentiæ, ejusdem esse naturæ: scilicet brutum & homo in genere, animalis nimirùm, conveniunt. 2. Patres in argumento laudati, essentiam, naturam opponunt hypostasi ac individuo: at species sola proximè & propriè opponitur hypostasi ac individuo. 3. Conceptis terminis iidem Patres scribunt, Angelos ejusdem esse speciei, confirmantq; addendo, eos non differre nisi penes dignitatem,

quæ haud dubiè qualitas non specifica, seu essentialis, sed accidentalis tantùm: *In dignitate quidem* (ait Basilius) *est differentia; in natura verò communio.*

Objicies 1. Illi differunt specie, quorum differentia petitur à forma: siquidem differentia quæ petitur à forma, inducit speciei diversitatem: unde homo ideò à bruto specie differt, quòd aliam ab eo formam, animam nempè rationalem, habeat: Atqui Angelorum ab invicem differentia petitur à formâ: scilicet omnis differentia petitur vel à formâ, aut à materiâ; in angelis autem non petitur à materiâ, cum (ut superiùs dictum est) angeli sint substantiæ, materiæ cujuslibet expertes: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. maj. Omnis differentia essentialis petitur à formâ aut à materiâ, conc. maj. differentia accidentalis, neg. maj. Differentia quæ inter angelos reperitur, non est essentialis, sed accidentalis tantùm; unde non petitur à formâ, sed à numero, seu individuatione; hoc est, Michael v. g. à Gabriele differt, quòd hanc non autem illam in individuo naturam habeat, licèt ejusdem sit speciei cum aliorum Angelorum naturâ.

Objicies 2. Duo Angeli non possunt solo numero differre: ergo necesse est, ut singuli specie differant. Probatur ant. Si duo Angeli solo numero differrent, species, seu forma angelica in duobus illis Angelis esset multiplex, quemadmodum in pluribus humanæ naturæ individuis multiplex est humana forma: atqui forma Angelica non potest esse multiplex in duobus angelis: nempè illa forma non potest esse multiplex, quæ recipi non potest in materiâ: siquidem forma quæ recipi non potest in materiâ, non potest esse diversimodè participata, cum diversimodà participatio dicat naturæ participatæ limitationem, seu finitum & inadæquatum modum habendi for-

formam: ea verò limitatio, is finitus modus habendi formam, sumuntur ex receptione in materiâ seu subjecto: solum enim subjectum efficit, ut natura in eo sit limitata; ut finitus sit modus habendi formam: Sed Angelorum forma recipi non potest in materiâ, seu in subjecto; cum (ut jam observatum est) nulla sit in Angelis materia.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. concessâ majore, nego min. Ad 3. neg. maj. Ad 4. nego, limitationem, finitum & inadæquatum modum habendi formam, peti ex solâ receptione in materiâ, in subjecto: petitur nimirum prætereà ex Dei voluntate, quæ non omnem & adæquatum modum habendi formam, communicat singulis ejusdem speciei individuis.

Confirmatur. Duæ animæ rationales, destructis corporibus quibus erant unitæ, non omni, non adæquato modo participant speciem, seu formam humanam, sed tantùm limitato & inadæquato; ac proindè limitatus & inadæquatus modus habendi formam, non petitur ex receptione in materiâ, in subjecto: nam ut supponimus, non existunt corpora in quibus recipiantur.

Nec satis est, quòd in ordine ad corpora creatæ sunt: siquidem 1. creari potuerunt sine ordine ad corpora; 2. ordo ad corpus non limitat naturam, nisi in quantum corpus realiter existit: siquidem ut causa realiter operetur, debet realiter existere.

Objicies 3. Conveniens fuit, ut Deus plures angelorum species crearet: ergo singuli non sunt ejusdem speciei. Probatur ant. Conveniens fuit ut Deus in rebus corruptibilibus plures species crearet: ergo conveniens quoque fuit, ut plures crearet angelorum species, cum substantiæ separatæ ac incorruptibiles, ut est angelica, præcipuæ sint universi partes.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. conc. ant. neg. conseq. Ratio disparitatis est, quia plures rerum cor-

ruptibilium species, necessariæ fuerunt homini propter quem omnia corporea condita sunt: multiplices verò species Angelorum necessariæ non fuerunt aut ad Dei laudem, aut ad hominis tutelam.

Addendum est, argumenta quæ ex convenienti, aut inconvenienti sumuntur, levis esse ponderis, ut iis probetur, Deum hâc aut illâ ratione debuisse se gerere in suis operationibus ad extra: Quasi verò is qui toties infirma mundi elegit, ut confunderet fortia, sua consilia, suum agendi modum ad humanam regulam exigere debeat.

QUÆSTIO III.

De Angelorum authore.

Not. 1. Fide certum est, Angelos bonos habere Deum authorem: *Sua omnipotenti virtute* (inquit Concilium Lateranense IV. c. 1.) *Deus simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & humanam.* Idem quoque constat de angelis malis sive dæmonibus: *Diabolus enim* (ait idem Concilium) *& dæmones alii, à Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali.*

Eandem veritatem ratio confirmat: nempè cum Angeli sint omninò spirituales, ab aliis Angelis per generationem externam produci non potuerunt; neque enim spiritus spiritum exteriùs generat: nec per internam generationem, quippè quòd interna substantialis generatio soli Deo Patri propria sit, cum solus per suam infinitam intellectionem possit perfectam sui imaginem producere. Angeli non potuerunt quoque à se ipsis esse, cum nullum ens sibi ipsi dare possit esse; nihilum enim non potest agere, quod tamen necessarium esset, ut se ipsum produceret.

Not. 2.

Not. 2. Fide quidem & ratione certum eſt, Angelos Deum authorem habere: ſed non eâdem certitudine conſtat, quandonam, ubi & quo in ſtatu creati fuerint; eas igitur difficultates ſubſequentibus capitibus explicemus oportet.

CAPUT PRIMUM.

Quando & ubi creati ſint angeli.

CONCL. I. Angeli, creati non fuerunt ante viſibile hoc univerſum.

Probatur 1. ex Scripturâ. Geneſis 1. hæc habentur: *In principio creavit Deus cælum & terram*. Pſalm. 110. *Initio tu Domine terram fundaſti*. Exodi 20. *Sex diebus fecit Deus cælum & terram, & omnia quæ in eis ſunt*. Ex iis autem locis ſic argumentum conficitur. Angeli ante hoc univerſum creati non fuerunt, ſi ante aliam omnem creaturam Deus cœlum & terram condiderit; ſi angeli ſint ex iis rebus, quas Deus fecit ſex dierum ſpatio: atqui Deus cœlum & terram ante omnem aliam creaturam condidit; Angeli ſunt ex iis rebus, quas Deus fecit ſex dierum ſpatio: ſiquidem voces iſtæ, *In principio*, redduntur per has alias, *Ante omnia*, ut hiſce verbis docet Auguſtinus lib. 11. de Civit. Dei, cap. 6. *Porrò ſi Literæ ſacræ, maximèque veraces, ita dicunt, in principio feciſſe Deum cælum & terram, ut nihil anteà feciſſe intelligatur, quia hoc potiùs in principio feciſſe diceretur, ſi quid feciſſet ante cætera cuncta quæ fecit*. 2. Hæc verba: *Et omnia quæ in eis ſunt*, ea omnia complectuntur, quæ ſunt ſive in cœlo ſive in terrâ: ergo angelos quoque complectuntur, cum nonnulli ſint in cœlis, & aliqui in terrâ verſentur.

Probatur 2. ex Patribus. Epiphanius hæreſi 65. Num. 4. & 5. ſic loquitur: *Illud enim evidenter divinus ſermo declarat, neque poſt ſidera*

productos Angelos, neque ante cælum, terramque constitutos: Id verò probat ex Geneseos capite 1. quod quidem eâdem ratione, quâ Augustinus, exponit: *Quoniam* (inquit) *in principio creavit Deus cælum ac terram, ut illud sit creandi principium, ante quod creatis ex rebus omninò nulla fuerit.* Idem docet Theodoretus quæst. 3. ubi enim hanc sibi quæstionem proposuit: *Præceduntne Angeli creationem cæli & terræ, an unà cum eis creati sunt?* Respondet, Angelos ante cœlum corporeum creatos non esse, tum quòd cœlo circumscripti sunt, tum etiam quòd cum ad hominum tutelam destinati sint, inutilis fuisset eorum ante mundi creationem productio: *Quo ministerio* (inquit quæst. 4.) *fungebantur Angeli, qui creationem præcedebant, cum nullus esset qui indigeret, ut adjuvaretur eorum opera?*

Augustinus lib. 22. contra Faustum, capite 10. docet, Angelos primâ die factos fuisse; idem quoque scribit pluribus aliis in locis, quos ad probationem tertiæ conclusionis proferemus. Augustino subscribunt plures alii Patres Latini quorum textus ibidem referentur. Eorumdem Patrum doctrinam probasse videtur Concilium Lateranense IV. cap. 1. ubi asserit, Deum *sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam.*

Objicies. Plures Patres Græci docuerunt, Angelos ante visibile hoc universum à Deo creatos fuisse. Basilius hom. 1. in Hexameron sic loquitur: *Erat enim (ut apparet) aliquid etiam ante hoc universum, quod mente quidem nostra contemplari possumus; non est tamen literis ullis proditum, quod rudibus, & cognitione adhuc infantibus nequaquam congruere videbatur.* Chrysostomus libro primo ad Stagirium, hæc habet: *Fecit Angelos, Archangelos, nullius alterius*

rius gratia, sed bonitatis illius .... Post horum creationem, etiam hominem facit ob eandem causam, nec non totum hunc mundum: quibus quidem verbis innuere videtur, totum mundum post Angelorum creationem conditum fuisse.

In eandem sententiam abierunt plures Latini. Ambrosius lib. 1. in Hexameron, cap. 5. quæstionem apertè definit: *Angeli* (ait) *dominationes, & potestates, etsi aliquando cœperunt, erant tamen jam, quando hic mundus est factus*. Ambrosio subscribit Hilarius, tum in præfatione ad Psalmos, tum libro contra Auxentium. Subscribit pariter Hieronymus in primum caput Epistolæ ad Titum, ubi sic loquitur: *Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, & quantas priùs æternitates, quanta tempora fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, throni, dominationes, cæteræque virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus atque mensuris Deo jubente substiterint?* Hieronymo adhæret Beda: *Angeli* (inquit in libro quæstionum, quæstione 9.) *ante creationem mundi creati sunt*. Ergo Patribus persuasum fuit, Angelos fuisse creatos longè antequam Deus hoc universum produceret.

Resp. 1. conc. ant. dist. conseq. Ergo Patribus persuasum fuit, Angelos fuisse creatos antequam Deus hoc universum produceret, & illis Patribus contradicunt alii multò plures, conc. conseq. Et non contradicunt alii multò plures, neg. conseq. Theologicæ conclusiones equidem ex Patribus petendæ sunt, sed ex iis qui multò plures quàm alii in aliquam abeunt sententiam: at Patres qui negant Angelos ante hujus universi productionem creatos fuisse, multò sunt in majori numero: ipsamque quæstionem non incidenter, ut plures ex iis qui in argumento laudati sunt, sed deditâ operâ & ex professo tractarunt.

Præterea in eo Patrum numero immeritò recensetur Basilius: siquidem illius textus potest exponi de Deo ipso, hoc est, Basilius per rem illam quam scribit ante mundum extitisse, Dei ipsius Verbum intellexit: siquidem asserit, rem illam esse æternam: *Erat* (inquit) *quidam mundi productione status antiquior, sempiternus, perpetuus*. Ex eodem quoque numero expungi debet Chrysostomus: hæc enim illius verba, *Nec non totum hunc mundum*, non referuntur ad ista, *Post horum creationem*, sed ad hæc alia, *Bonitatis illius*: Ita ut sensus non sit, visibilem hunc mundum post angelorum creationem productum fuisse; sed iste tantùm, Deum, visibilem hunc mundum nullius alterius gratiâ, sed suæ tantùm bonitatis causâ produxisse.

Instabis. S. Thomas apertè docet, omnes Græcos Patres asserere, angelorum creationem præcessisse creationem universi: *Ad primum ergo dicendum*, (inquit 1. p. q. 61. art. 4.) *quòd Hieronymus loquitur secundùm sententiam dictorum Græcorum, qui omnes hoc concorditer sentiunt, quòd angeli sunt ante mundum corporeum creati*. Cum etiam nonnulli sint ex Latinis Patribus, qui in Græcorum sententiam abierint, sequitur, multò plures esse Patres qui affirmarunt, angelos ante mundum corporeum conditos fuisse, quàm qui id negarunt, prindèque verior est affirmativa illa sententia.

Resp. 1. propositionem quâ asseruit, Græcos concorditer docere angelos esse conditos ante mundum corporeum, continere quæstionem facti minimè revelati, ac proindè illius judicium penes est quemque theologum. Resp. 2. dist. ant. Et illa verba S. Thomæ non sunt universaliter, sed cum exceptionibus, intelligenda, conc. ant. Et sunt universaliter & absque exceptionibus, intelligenda, neg. ant. Et sanè evidenter patet ex iis quæ prolata sunt ad nostræ conclusionis probationem, Epiphanium, Theodoretum, ac plures

alios

alios Græcos quos laudat Estius, apertè docuisse Angelos ante visibilem hunc Mundum minimè creatos fuisse.

Conclusio 2. Quamvis vera sit propositio quæ negat, Angelos ante visibilem hunc mundum creatos fuisse, non est tamen certa certitudine fidei Catholicæ.

Probatur 1. Illa propositio non est certa certitudine fidei Catholicæ, quæ expressè non continetur aut in Scripturâ aut in traditione, aut quam Ecclesia non declaravit iis, implicitè saltem, contineri: nam (ut tomo 1. diximus agentes de censuris propositionum) ut quid ad fidem Catholicam pertineat, necesse est, ut aut explicitè in iis sacris fontibus contineatur, aut si implicitè tantùm, contineri declaretur ab Ecclesiâ: atqui propositio quæ negat, Angelos ante visibilem hunc mundum creatos fuisse, expressè non continetur aut in Scripturâ aut in traditione, nec Ecclesia definiit iis, saltem implicitè, contineri: ergo, &c. Minor in quâ difficultas est posita, patebit ex iis quæ mox in objectionum solutionibus dicentur.

Probatur 2. Ea propositio non pertinet ad fidem Catholicam, quam nulli Patres dixerunt ad eam pertinere, quam ècontra ad eam pertinere negarunt plurimi, sive ante, sive post Concilium Lateranense IV. atqui nulli Patres dixerunt, propositionem de quâ agitur, ad fidem pertinere, nulliûs enim textus proferri potest; plures ècontra negarunt, eam ad fidem pertinere.

Et quidem *primò*, ante Concilium Lateranense IV. S. Augustinus libro unico de Genesi ad Literam, cap. 3. ubi in utramque partem movit quæstionem, utrum Angeli ante mundum creati fuerint, docet, unum tantùm ad fidem pertinere, scilicet Angelos à Deo creatos esse: *Sed* (ait) *quoquo modo hoc se habeat; res enim secretissima est, in humanis conjecturis impenetrabilis: illud certè accipiendum est in fide, etiamsi modum*

nostra

nostræ cogitationis excedit, omnem creaturam habere initium, tempusque ipsum esse creaturam. Quamvis Theodoretus (ut superiùs dictum est) expresſè neget, Angelos ante mundum visibilem creatos fuisse, fatetur tamen, eum qui contrarium dixerit, nihil contra fidem proferre. Magister Sententiarum lib. 2. Sent. dist. 2. Hugo Victorinus cap. 5. Annotat. in Genesim, eâdem fermè ratione loquuntur.

Secundò, post Concilium Lateranense IV. S. Thomas hæc habet 1. p. q. 61. art. 3. in Corp. *Non est igitur probabile, quòd Deus creaturam angelicam seorsim ante alias omnes creaturas creaverit. Quamvis contrarium non sit reputandum erroneum.*

Objicies. Scriptura docet 1. Deum in principio creasse cœlum & terram; 2. ipsum intra sex dies fecisse omnia quæ cælis & terrâ continentur; 3. Concilium Lateranense IV. definiit Deum *simul initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, angelicam videlicet & mundanam:* Atqui ea loca probant, Angelos non fuisse creatos ante visibilem hunc mundum: ergo, &c.

Resp. dist. min. Ea loca probant argumento quod non faciat certitudinem fidei, conc. min. quod faciat certitudinem fidei, neg. min. Hoc est, licèt (ut superiùs ostensum est) ex iis locis colligi possit, Angelos ante hoc universum visibile creatos non fuisse, id tamen non colligitur tanquam fide Catholicâ certum. Ratio est, quia alii aliter explicant textus qui in argumento recensentur.

Et sanè nonnulli contendunt, voces istas, *In principio*, significare, *Ab initio aliquo temporis*, ita ut sensus sit mundum non semper fuisse, Deumque effecisse, ut mundum qui nullus in æternitate fuerat, de novo, quando ei libuit, primùm esse inciperet. Ex quâ quidem explicatione duo colliguntur, alterum, mundum non esse æternum,

sed

ſed aliquando incœpiſſe: alterum, cognoſci antiquitatem mundi, ita ut præcisè ſtatui poſſit, quinam ab orbe condito ad hoc uſque tempus fluxerit annorum numerus. In utroque ethnici aberrarunt: quidam enim cenſuerunt, mundum eſſe ab æterno; alii cœpiſſe quidem illum aliquando putaverunt, ſed innumera ferè retrolapſa ſæcula numerarunt. Vide Pererium lib. 1. in Geneſim, cap. 1. verſ. 1.

Nonnulli alii ſcriptores contendunt, verba de quibus agitur, *In principio*, idem eſſe ac, *In Filio*; per eum enim omnia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Utramque illam expoſitionem tanquam probabilem refert S. Thomas 1. p. 61. art. 3. ad 3. ubi ſic loquitur: *Si verò contrarium teneatur* (angelos ante mundum creatos fuiſſe) *quod dicitur* Geneſis 1. *In principio Deus creavit cælum & terram, exponendum eſt, in principio, id eſt, in Filio; vel in principio temporis, non autem in principio, id eſt, antequam nihil fieret.*

2. Hæc verba: Exodi 20. *Sex diebus fecit Deus cælum & terram, & omnia quæ in eis ſunt*, ab aliquibus exponuntur de rebus tantùm viſibilibus, ita ut ſenſus ſit, nullam ex creaturis corporeis cœlo ac terrâ contentis eſſe, quæ intra ſex dierum ſpatium à Deo producta non fuerit.

3. Concilii Lateranenſis locus quo decernitur Angelos ſimul ab initio temporis cum mundo viſibili creatos eſſe, duobus modis explicari poteſt. Dici poteſt *primò*, particulam, *Simul*, non intelligi de ſimultate phyſica quæ inſtans indiviſibile ſignificet, ſed de ſimultâte morali quæ quandam habeat latitudinem; eâ fermè ratione, per quam ea quæ eodem die, imò & eodem anno facta ſunt, plerumque dicuntur eſſe ſimul facta. Dici poteſt *ſecundò*, particulam, *Simul*, à Patribus Lateranenſibus intellectam quidem fuiſſe de ſimultate phyſicâ, ita ut ſignificare voluerint, Angelos phyſicè ſimul ab initio temporis cum mundo viſibili fuiſſe conditos; verùm (inquit Eſtius) lau-

dati Patres id non proposuerunt tanquam fidei articulum; sed tantùm tanquam probabiliorem opinionem.

Nec obstat, quòd Patres Concilii Lateranensis damnare voluerint Origenem qui docuit, substantias spirituales ante mundum visibilem conditas fuisse. Nam *cum* (inquit Cajetanus) *dupliciter teneatur, Angelos productos esse ante corpora, scilicet vel secundùm errorem jam dictum* (de Origene loquitur, cui visum est, substantias spirituales per se productas fuisse à Deo, corporales verò longo post tempore, & quidem per accidens, nimirum ut spirituales propter demerita in corporibus tanquam in carceribus concluderentur) *vel simpliciter & absolutè, quòd ex Dei voluntate Angeli præcesserint mundum visibilem, Decretalis illa, quamvis secundùm verba utramque positionem destruat, contra primam tamen tanquam contra hæresim interpretanda est; ad secundam verò tanquam ad minùs probabilem applicari potest. Et ratio hujus glossæ est, quia determinationes istæ non nisi contra aliquos errores fieri consueverunt.*

CONCLUSIO 3. Incertum est, quo in loco creati sint Angeli: probabile tamen est, eos in cœlo empyreo creatos fuisse.

Probatur prior pars. Id incertum est, de quo tum Scriptura tum Patres silent: atqui reverà silent de loco, in quo creati fuerunt Angeli: Et quidem 1. in Scripturis ne apex quidem est ejusmodi loci. 2. In Patribus nonnulla quidem reperire est, sed quæ per modum dubii prolata sint.

Probatur altera pars. 1. Conveniens fuit, ut in loco nobiliori crearentur nobiliores universi partes: atqui Angeli sunt ejusmodi: ergo, &c. 2. In eo loco Angeli creati fuerunt, ex quo Angeli prævaricatores dejecti sunt: sed dejecti sunt ex cœlo empyreo; de illo nimirùm cœlo nonnulli exponunt hæc verba Lucæ 10. *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem*; nec non hæc alia apud

apud Isajam cap. 14. *Quomodo de cælo cecidisti Lucifer?* Addunt, favere Augustinum illi explicationi, cum lib. XI. de Civit. Dei, cap. 33. hæc scribit: *Illam* (hoc est, sanctorum Angelorum societatem) *in cælis cælorum habitantem: Istam*, diabolicam, *inde*, è cœlis cœlorum, *dejectam*.

Objicies 1. In eo loco creati non fuerunt Angeli, ad quem mali Angeli ambierunt ascendere: atqui mali Angeli ambierunt ascendere ad cœlum empyreum; sic enim apud Isajam cap. 14. loquuntur: *In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. neg. ant. Nempè verba quæ ex Isajâ laudata sunt, non sunt Angelorum, sed Babyloniorum regis, cui propter ingentem superbiam hyperbolicus ille loquendi modus tribuitur. Resp. iterum dist. min. Mali Angeli ambierunt ad cœlum empyreum metaphoricè sumptum ascendere, conc. min. propriè & ad literam sumptum, neg. min. hoc est, cœli nomine eò loci intelligitur æqualitas cum Deo quam Angeli prævaricatores ambierunt: *Ad tertium dicendum* (inquit S. Thomas 1. p. q. 63. art. 4.) *quòd loquitur ibi non de cælo aliquo corporeo, sed de cælo SS. Trinitatis, in quod Angelus peccans ascendere voluit, dum voluit aliquo modo Deo æquiparari*.

Objicies 2. Illi creati non fuerunt in cœlo empyreo, qui in eo nihil externum operati sunt; substantiæ enim spirituales non sunt in loco, nisi per suam operationem ad extra: sed Angeli nihil externum operati sunt in cœlo empyreo: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. scilicet Angeli in primo suæ creationis instanti concurrerunt ad ornatum cœli empyrei: quid verò ad eum contulerint, incognitum est nobis: nec mirum, cum incognita sit nobis ipsa cœli empyrei natura: Nonnulli contendunt, concurrisse eos ad lucem quâ empyreum fulget, eòque trahunt hæc S.Tho-

S. Thomæ verba in 1. Sent. dist. 37. quæst. 3. art. 1. *Angelus est in loco, in quantùm operatur circa aliquod corpus locatum, vel motum, vel lumen, vel aliud hujusmodi*. Sed de illo argumento redibit sermo ubi de Angelorum loco inferiùs dicetur.

CAPUT II.

De statu in quo Angeli creati fuerunt.

Not. 1. Status in quo creati fuerunt Angeli, beatitudinem, & gratiam complectitur; ac proinde quærendum est 1. utrum Angeli in primo suæ creationis instanti fuerint beati; 2. utrum gratiam habuerint.

Not. 2. Beatitudo duplex est, naturalis & supernaturalis. Prior posita est in eâ perfectione quæ omnem omninò miseriam excludat; altera addit intuitivam Dei visionem. Gratia est quoque duplex, sanctificans & actualis. Illa se habet per modum rei permanentis, & reddit subjectum Deo gratum; illa ècontra se habet per modum transeuntis, & movet subjectum ad actum supernaturalem eliciendum.

CONCLUSIO 1. Angeli, creati sunt beati beatitudine naturali; non autem beatitudine supernaturali.

Probatur prior pars. Beatitudo naturalis, ex observatis, posita est in perfectione quæ omnem omninò miseriam excludat: atqui Angeli, creati sunt in illâ perfectione, tum quòd miseria sit pœna peccati, nempè sub Deo justo nemo potest esse miser, nisi mereatur: tum quòd Patres id expressè docuerint: *Diabolus & angeli ejus* (inquit Augustinus lib. de corrept. & gratiâ, cap. 10.) *beati erant, antequam caderent*.

Objicies. Illi creati non sunt beati, etiam beatitudine naturali, qui certi non erant se nunquam futuros esse miseros: illa nimirùm incertitudo, cum animum excruciet, non levis est miseria: atqui

atqui Angeli, certi non fuerunt, se nunquam futuros esse miseros: non enim sciebant, an essent perseveraturi in statu in quo conditi fuerant: ergo Angeli non fuerunt creati in beatitudine, etiam naturali.

Resp. dist. maj. Illi creati non fuerunt beati, etiam beatitudine naturali, qui certi non erant se nunquam futuros esse miseros, si non certò sciverint se habuisse media, quibus in statu in quo conditi fuerant, perseverare possent, conc. maj. si id certò sciverint, neg. maj. Angeli certò cognoverunt, se per liberum arbitrium adjutum gratiâ quam experiebantur præsentem, quamque sciebant sibi non defuturam, posse, si vellent, in statu in quo conditi fuerant, perseverare: *Si autem* (inquit Augustinus lib. de Correp. & Gratiâ, cap. 11. *hoc adjutorium vel Angelo, vel homini, cum primùm facti sunt, defuisset.... non utique sua culpa cecidissent.*

Probatur altera conclusionis pars. Illi non fuerunt creati, beati beatitudine supernaturali, qui creati sunt, ut per merita beatitudinem supernaturalem tanquam præmium consequerentur: atqui sic creati sunt omnes Angeli: *Diabolus verò & Angeli ejus* (inquit Augustin. lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. x.) *etsi beati erant, antequam caderent, & se in miseriam casuros esse nesciebant; erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent: id est, ut magna per Spiritum sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulteriùs omninò non possent, & hoc de se certissimè nossent.*

Conclusio 2. Angeli, creati sunt in statu gratiæ sanctificantis.

Probatur. Illi creati sunt in statu gratiæ sanctificantis, qui creati sunt in bonâ voluntate, in amore casto, per quem beati in cœlis adhærent Deo; quibus Deus, condendo naturam, simul lar-

largitus est gratiam: nempè gratia sanctificans non aliud est, quàm bona voluntas, quàm amor castus per quem justi in terris & beati in cœlis adhærent Deo: atqui boni Angeli sic à Deo creati sunt, Augustino teste, qui lib. 12. de Civit. Dei sic loquitur: *Et istam* (bonam voluntatem) *quis fecerat, nisi ille qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam? Vnde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est:* ergo, &c.

Probatur 2. de malis Angelis. 1. Illi creati sunt in statu gratiæ sanctificantis, qui ut primùm facti sunt, facti sunt lux; qui illuminati fuerunt, ut sapienter beatèque viverent: plerumque nimirum tum Scriptura tum Patres lucis ac sapientiæ nominibus utuntur, ut gratiam sanctificantem exprimant: atqui pravi Angeli, ut primùm facti sunt, facti sunt lux; illuminati fuerunt, ut sapienter, beatèque viverent: *Simul ut facti sunt* (ait Augustinus lib. XI. de Civ. Dei, cap. XI.) *lux facti sunt, non tamen ita tantùm creati, ut quoquo modo essent, aut quoquo modo viverent; sed etiam illuminati, ut sapienter, beatèque viverent.* 2. Illi creati sunt in statu gratiæ sanctificantis, de quibus dicitur, quòd si in statu, in quo conditi fuerant, perseverassent, æternam beatitudinem consecuturi fuissent: neque enim per perseverantiam in donis naturalibus creatura potest æternam beatitudinem consequi, cum dona naturalia nullam habeant cum fine supernaturali proportionem: atqui de malis Angelis dicitur quòd si in statu, in quo conditi fuerant, perseverassent, æternam beatitudinem consecuturi fuissent: *Erat tamen adhuc* (inquit Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. 10.) *quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium* (adjutum gratiâ versatili, ut suo loco dicetur) *in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis*

nis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis, acciperent.

Probatur 3. rationibus. 1. Non est potior ratio de Angelis, sive bonis, sive malis, quàm de homine: atqui (ut hujusce partis dissertatione tertiâ dicetur) homo creatus fuit in statu gratiæ sanctificantis: ergo, &c. 2. Deus, in instanti creationis rerum corporearum, eis indidit virtutes seminales, per quas ad finem sibi convenientem possent pervenire; ergo à pari (argumentum est S. Thomæ 1. p. q. 62. art. 3.) omnibus creaturis intellectualibus, ac proinde Angelis, indidit virtutem seminalem, per quam ad finem sibi convenientem pervenire possent: ea verò seminalis virtus non est alia, quàm gratia sanctificans, quæ principium est habituale cujuscumque operis meritorii, quo creatura rationalis beatitudinem ad quam est creata, consequatur.

CONCLUSIO 3. Angeli, sive boni, sive mali, in primo reali creationis instanti receperunt gratiam actualem.

Probatur. Creaturæ innocentes, in primo reali instanti suæ creationis, receperunt gratiam necessariam, ut possent vitare quodcumque peccatum: *Si autem* (ait Augustinus libro de Corrept. & Gratiâ, cap. XI.) *hoc adjutorium vel Angelo, vel homini, cum primùm facti sunt, defuisset, non utique suâ culpa cecidissent*: atqui Angeli in suâ creatione erant innocentes, ac statim indiguerunt actuali gratiâ, ut possent vitare peccatum, omissionem nimirum actûs amoris in Deum: eodem enim instanti quo cœperunt frui ratione, obligati fuerunt elicere actum amoris in Deum: scilicet, si non elicuissent actum amoris in Deum, necessariò elicuissent actum amoris in creaturam: siquidem voluntas quæ corpori non est unita, non potest vel uno esse instanti, quin actum amoris in aliquod objectum eliciat. Augustini est argumentum illud: nempè docet, nec Angelum nec hominem sic

fa-

factum esse, ut sine Dei adjutorio posset non peccare: *Quoniam* (inquit lib. de Corrept. & Gratia cap. XI.) *non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset permanere, si vellet*. Idem non multò post hisce aliis verbis asserit: *Namque ut reciperet bonum, gratia non egebat, quia nondum perdiderat: ut autem in eo permaneret, egebat adjutorio gratiæ, sine quo id omninò non posset*.

Objicies 1. Ideò asseritur, Angelos esse creatos in gratiâ sanctificante, quòd statim lux à Deo facti sint: atqui id falsum est: siquidem Augustinus lib. 2. de Genes. ad literam cap. 1. asserit, Angelicam naturam primò informiter creatam fuisse, & cœlum dictam, postmodum verò formatam esse, & lucem appellatam: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. ant. Augustinus asserit, angelicam naturam primò informiter creatam fuisse per respectum ad gloriam, conc. ant. per respectum ad gratiam, neg. ant. Hoc est, status quem per creationem habuerunt Angeli, multùm fuit imperfectus, si comparetur cum statu gloriæ, non autem si comparetur cum statu gratiæ: nimirùm licèt Angelus gratiam habuerit viatori convenientem, non habuit tamen perfectam illam gratiam quæ convenit possessori: *Erat autem adhuc* (ait Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. X.) *quod eorum adderetur beatitudini, id est, ut magna per Spiritum sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulteriùs omninò non possent*. Sanctus Thomas aliam sufficit solutionem: dicit enim, informem fuisse Angeli productionem ~~in~~ instanti naturæ, concedit; in instanti temporis, negat. Hoc est, prius est prioritate naturæ, non autem prioritate temporis, Angelum factum esse in esse naturali, quàm in esse gratiæ. Confirmari potest ea solutio, 1. ex eo quòd Augustinus (ut superiùs observatum est) lib. XI. de Civit. Dei, hæc scripserit de Angelis: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt*

2. ex

2. ex eo quòd secundùm Augustini sententiam, de quâ in secundâ hujusce partis dissertatione dicemus, omnia simul creata fuerint; ac proinde, secundùm eundem Augustinum, statui non potest prioritas temporis inter lucis, cœlique creationem.

Objicies 2. Illi creati non fuerunt in gratiâ, in quibus Deus ostendere voluit, quid absque gratiâ posset liberum arbitrium: atqui Deus in Angelis ostendere voluit, quid absque gratiâ posset liberum arbitrium: *Credimus* (verba sunt Augustini lib. de Corrept. & Gratiâ cap. x.) *Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea priùs ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæ que judicium*: ergo, &c.

Resp. dist. maj. In quibus Deus ostendere voluit, quid absque gratiâ actuali, & quidem efficace, posset liberum arbitrium, conc. maj. absque gratiâ sanctificante, aut gratiâ actuali minimè efficace, neg. maj. Augustinus eò loci vult explicare discrimen, quod reperitur inter gratiam actualem, quâ creatura innocens indiguit ad operandum bonum, & inter gratiam quâ creaturæ lapsæ opus est ad idem bonum operandum: Discrimen autem illud in eo positum est, quòd innocenti creaturæ, utpotè sanæ ac robustæ, ad operandum bonum satis fuerit auxilium indifferens, & determinandum à libero arbitrio, cum ècontra homo lapsus ad operandum bonum indigeat auxilio per se efficaci, seu quod liberum illius arbitrium, utpotè languidum & infirmum, ad bonum agendum determinet: unde in hoc statu elucent divinæ gratiæ virtus & potentia, cum ècontra in altero statu, liberi arbitrii vires enituerint: *Tale quippe erat* (ait Augustinus libro de Corrept. & Gratiâ, cap. XI.) *adjutorium quod desereret, cum vellet, & in quo permaneret, si vellet, non quo fieret, ut vellet. Hæc prima est gratia quæ data est primo Adam, sed hæc poten-*

tior

tior est in secundo Adam: Prima est enim qua fit, ut habeat homo justitiam si velit: secunda ergo plus potest, qua etiam fit ut velit, & tantùm velit, tantoque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem, voluntate spiritus vincat.

Quæres 1. utrum sit dogma fidei, quòd Angeli in statu gratiæ sanctificantis creati fuerint.

Resp. negativè. Ratio est 1. quia dogma de quo agitur, nec Scripturâ nec traditione explicitè continetur, nec usquam Ecclesia definiit, illud in sacris illis fontibus vel implicitè reperiri. 2. Plures ex antiquioribus scholasticis defenderunt sententiam nostræ conclusioni contrariam, seu docuerunt, Angelos omnes, non in statu gratiæ sanctificantis, sed tantùm in justitiâ quâdam naturalis ordinis conditos fuisse, à quâ Lucifer cum sociis exciderit, & in quâècontra alii *stantes*, donati sint posteà gratiâ sanctificante & auxiliis actualibus, quibus intuitivam Dei visionem consecuti sunt. Ita senserunt Hugo Victorinus lib. 1. de Sacram. p. 5. cap. 19. Magister Sentent. lib. 2. dist. 3. Rupertus lib. 13. in Matthæum, Alensis, Bonaventura, Scotus, multique alii, quorum habitâ ratione Sanctus Thomas in hanc distinctionem scribens, asseruit, illorum theologorum doctrinam fuisse suo sæculo communiorem. 3. Idem Sanctus Doctor in Summâ non ut certam certitudine fidei, sed ut probabilem tantùm, propugnat sententiam quæ docet, Angelos in statu gratiæ sanctificantis conditos fuisse: *Respondeo dicendum* (inquit 1. p. q. 62. art. 3. in Corp.) *quòd quamvis super hoc sint diversæ opiniones.... hoc tamen probabilius videtur tenendum, & magis dictis sanctorum Patrum consonum est, quòd fuerunt creati in gratia gratum faciente.*

Quæres 2. utrum omnes Angeli tum in donis naturalibus, tum in gratiâ fuerint æquales.

Resp.

Resp. 1. Angelos, inæquales in donis naturalibus creatos fuisse. Idque evidens est 1. in eorum sententiâ qui contendunt, omnes Angelos esse diversæ speciei: quæ enim differunt specie, differunt quoque proprietatibus naturalibus. 2. Id quoque patet in oppositâ sententiâ: nam quemadmodum in rebus corporeis, individua ejusdem speciei inæquales habent perfectionis gradus: ita par fuit, ut inæquales habuerint individua specierum spiritualium.

Resp. 2. Angelos non in donis tantùm naturalibus (ut mox dictum est) sed etiam in supernaturalibus impares fuisse: nimirùm ita docent author libri de cœlesti hierarchiâ, Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 16. Joannes Damascenus lib. 2. de Fide Orthodoxâ, cap. 3. Magister Sententiarum lib. 2. dist. 3. Par fuit (ajunt illi scriptores) ut Deus eum gratiæ gradum Angelis largiretur, qui cum naturalibus eorum donis proportionem haberet.

Nec inde sequitur, dona naturalia in Angelis fuisse dispositiones ad supernaturalia: siquidem tota ratio, cur Angeli qui in naturalibus alios superarunt, uberiorem gratiam habuerint, peti debet ex supremâ Dei voluntate, qui donorum naturalium quos Angelis contulerat, rationem habere voluit in supernaturalium dispensatione: Eum tamen ordinem servare noluit in homine lapso, ut (inquiunt authores quos retulimus) homo lapsus intelligat, gratiam Dei donum esse omninò gratuitum: quàm enim fabulosum sit pactum quod nonnulli recentiores scribunt initum fuisse inter Deum & hominem de conferendâ gratiâ iis, qui per vires liberi arbitrii sibi relicti, benè moraliter se gesserint, ostendemus in tractatu de Gratiâ.

QUÆSTIO IV.

De proprietatibus Angelorum.

Not. INter Angelorum proprietates sunt cognitio, amor, locus, motus, locutio, missio: de his igitur subsequentibus capitibus agendum nobis incumbit.

CAPUT PRIMUM.

De cognitione Angelorum.

Not. 1. CErtum est, Angelos esse præditos cognitione: siquidem cognitio necessariò convenit cuilibet substantiæ spirituali: imò nonnulli contendunt, actualem cognitionem esse de illius essentiâ, eamque per actualem cognitionem differre à corpore; quod quidem, quantumcumque subtile supponatur, non potest esse capax alicujus cognitionis, sed solius motus localis, qui pro variâ partium subtilitate & figurâ, vel tardior est, vel velocior.

Not. 2. Supposito, quòd Angeli præditi sint cognitione, quæri potest 1. quodnam sit objectum cognitionis angelicæ; 2. quodnam sit illius medium; 3. denique quænam sint illius dotes, seu qualitates per quas ab humana cognitione differt. Ut autem nodos illos solvamus, hocce caput in plures articulos dividamus oportet.

ARTI-

ARTICULUS I.

De objecto cognitionis Angelicæ.

Not. Objectum cognitionis Angelicæ est id omne, quod angelicus intellectus potest cognoscere. Id autem quod potest ab eo cognosci, reducitur 1. ad substantias spirituales, Deum nempè, naturam angelicam, & animam rationalem; 2. ad res ex materiâ constantes, cujusmodi sunt corpora omnia; 3. ad futura, sive necessaria, sive libera; 4. ad occultas hominum cogitationes, sive sint præteritæ, sive præsentes, sive futuræ; 5. denique ad mysteria supernaturalis ordinis. Operæ pretium est, ut ea omnia variis conclusionibus explicemus.

CONCLUSIO I. Angelus per naturæ vires multa de Deo cognoscit, se ipsum quoque novit, nec non alios angelos, ac substantias per se subsistentes.

Probatur prior pars. Homo lapsus per naturæ vires multa de Deo cognoscit, existentiam nimirùm & attributa quæ proximè ex ideâ Dei sequuntur: *Invisibilia enim ipsius* (ait Apostolus ad Rom. 1.) *à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas:* ergo à fortiori Angelus, cum sit multò perfectior homine, plura de Deo per vires naturæ cognoscit.

Probatur altera pars. Angelus id omne cognoscit, quod proportionem habet cum vi illius intellectivâ, quodque ipsi est intimè præsens: nam præter duplicem illam conditionem alia non requiritur, ut facultas intellectiva objectum aliquod cognoscat: atqui Angeli substantia proportionem habet cum vi illius intellectivâ, cum ejusdem sit ordinis; est quoque intimè præsens vi illius intellectivæ: ergo, &c. Nec obstat, quòd

anima licèt proportionem habeat cum vi hominis intellectivâ, ipsique sit intimè præsens; tamen semetipsam, saltem perfectè, non cognoscat. Non obstat (inquam) quia anima, quamdiu remanet unita corpori, ab ipso impeditur, ne spiritualia perfectè contempletur.

Probatur tertia pars. Primò, Scriptura nobis exhibet angelos sibi invicem quasi colloquentes: *Clamabunt* (ait Isaias cap. 6.) *alter ad alterum*. Zachariæ 2. unus angelus dicit alteri: *Curre, loquere ad puerum istum*. Apocal. 5. unus angelus loquebatur quatuor angelis: *Nolite nocere terræ & mari*. 2. Spiritus qui unam simul societatem constituunt, se ipsos mutuò norunt: non enim in alio posita est spirituum societas, quàm in mutuâ sui ipsius cognitione, & in amore quo se mutuò prosequuntur.

CONCLUSIO 2. Angeli cognoscunt res omnes materiales.

Probatur. Res materiales considerari possunt vel secundùm rationes communes, vel secundùm singulares: atqui Angeli utroque modo cognoscunt res materiales. Et quidem 1. norunt communes rerum omnium rationes: nempè quæ in inferioribus gradibus reperiuntur, continentur in superioribus; ac proinde à superioribus, si sint intellectiva, cognoscuntur. 2. Norunt aliqua singularia: siquidem (ut argumentatur S. Thomas) angeli ea norunt, quorum administratio ipsis est credita: atqui singularium administratio angelis est credita, juxta illud ad Hebræos 1. *Omnes sunt administratorii spiritus*.

CONCLUSIO 3. Angeli certò cognoscunt futura necessaria; contingentia verò, quæ ut plurimum accidunt, per conjecturam; quæ verò sunt aut fortuita, aut libera, ab eis ignorantur.

Probatur prior pars. Angeli certò cognoscunt ea quæ necessariam habent connexionem cum causis, quas comprehendunt: atqui futura necessaria

ſaria connexionem habent neceſſariam cum cauſis, quas Angeli comprehendunt: ſcilicet Angeli propter naturæ ſuæ perfectionem, cognoſcunt ea omnia, ad quæ cauſarum naturalium virtus ſeſe poteſt extendere: ergo ejuſmodi cauſæ ab eis comprehenduntur.

Probatur altera pars. Quæ non neceſſariò, ſed ut plurimum, accidunt, ab hominibus probabiliter cognoſcuntur: ergo à fortiori cognoſcũtur ab angelis, quorum vis intellectiva multò perfectior eſt humanâ. Jam verò quòd non certò ſed probabiliter tantùm ea noverint, colligitur ex eo, quòd futura de quibus agitur, non infallibilem, aut neceſſariam cum ſuis cauſis connexionem habeant.

Probatur tertia pars. Si angeli futura libera aut omninò fortuita, cognoſcerent, ea viderent aut in ſe ipſis, aut in futurorum cauſis: atqui neutrum dici poteſt. Non primum; nam ut quis in ſe ipſo videat futura, neceſſe eſt, ut ſit futuris præſens: at Angelus non eſt præſens futuris; neque enim creatura omnibus temporibus ſimul eſt præſens, ſed Deus ſolus, qui cum ſit æternus, omnia ſimul tempora complectitur. Non poteſt quoque dici, quòd angelus futura contingentia videat in eorum cauſis: ſcilicet Angelus non poteſt in cauſâ indifferente videre effectum determinatum; ſed cauſæ futurorum contingentium ſunt indifferentes: ideò enim dicuntur contingentes, quòd reſpectu ſuorum effectuum ſint omninò indifferentes.

Quæres, utrum dogma ſit fidei, quòd angeli per vires naturæ futura libera aut omninò fortuita certò non cognoſcant.

Reſp. affirmativè: nempè tum Scriptura, tum Patres Deo ſoli, per creaturarum excluſionem, tribuunt cognitionem futurorum, de quibus agitur. *Annuntiate* (apud Iſaiam cap. 14.) *quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus, quia Dii*

 eſtis

cstis vos. Hæc quoque leguntur cap. 46. *Ego sum Deus, & non est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians ab exordio novissimum, & ab initio quæ nondum facta sunt*. Sic quoque loquitur Tertullianus Apologetici cap. 20. *Idoneum opinor testimonium divinitatis, veritas divinationis*.

Objicies. Angeli tum sancti tum reprobi sæpiùs futura contingentia prædicunt: ergo ab utrisque cognoscuntur.

Resp. conc. ant. dist. conseq. Ab utrisque cognoscuntur, diverso modo, conc. conseq. eodem modo, neg. conseq. Angeli sancti nonnulla futura contingentia norunt ex speciali Dei revelatione; reprobi verò per quasdam tantùm conjecturas: unde quæ ab illis prædicuntur, semper eveniunt; ècontra quæ ab istis, plerumque non contingunt. *Futura quidem* (ait Damascenus lib. 2. de Fide Orthod. cap. 3.) *tametsi nec Dei angeli, nec dæmones norint, utrique tamen prædicunt, sed dispari modo. Angeli enim futuros eventus non aliter prædicunt, quàm Deo ipsis quæ futura sunt detegente, quo fit, ut ea omnia eveniant, quæ ab ipsis prædicuntur. Dæmones autem ipsi quoque prædicunt, interdum videlicet, quia ea quæ procul geruntur, cernunt interdum sola conjectura ducti, ex quo etiam efficitur, ut plerumque mentiantur*.

Conclusio 4. Angeli non cognoscunt occultas ac liberas cordis cogitationes, licèt actu & realiter existant.

Probatur. Id angeli non cognoscunt, quod sive Scriptura, sive Patres Deo soli proprium faciunt: atqui sive Scriptura, sive Patres Deo soli propriam faciunt occultarum & liberarum cogitationum notitiam: *Tu solus* (ait Scriptura 2. Paral. 6.) *nosti corda filiorum hominum*. Psal. 7. *Scrutans corda & renes Deus*. Jeremiæ 17. *Pravum est cor omnium & inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor & probans renes*.

San-

Sancti Patres usi sunt eo argumento; seu, ex eo quòd Deo soli conveniat cogitationum notitia, probarunt, Christum, quibus erant perspectæ, verum esse Deum: *Dominus videns cogitationes eorum, ostendit*) inquit Hieronymus in cap. 9. Matthæi) *se Deum, qui possit cordis occulta cognoscere*.

Objicies 1. Angeli sive boni sive mali comprehendunt essentiam animæ: ergo vident omnes illius modificationes: nempè idea comprehensionis includit non solùm cognitionem substantiæ, sed etiam omnium illius modorum, cum sit cognitio omnium perfectissima: atqui angeli sive boni sive mali comprehendunt essentiam animæ; sunt enim animâ multò superiores: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. ant. neg. conseq. Ad 2. dist. ant. Idea comprehensionis includit cognitionem omnium modificationum necessariarum substantiæ quæ comprehenditur, conc. ant. modificationum liberarum, neg. ant. Ratio est, quia ad perfectam substantiæ cognitionem satis est, ut tum ipsa substantia, tum ea quæ naturaliter seu necessariò ex illa sequuntur, cognoscantur; ac proindè cum liberæ cordis cogitationes non sequantur necessariò ex angelicâ aut humanâ mente, rectè mens ipsa comprehendi dicitur, in quantum à creatâ mente potest comprehendi, quamvis liberæ illius cogitationes non cognoscantur.

Instabis. Quòd objectum aliquod non cognoscatur, id oritur aut ex eo quòd non sit proportionatum cum facultate intellectivâ, aut ex eo quòd illi minimè sit præsens: atqui neutrum habet locum in objecto de quo agitur; nimirum mentis cogitationes sunt quid intelligibile, ac proindè proportionem habent cum intellectivâ angelorum facultate; actu quoque sunt in anima quæ cogitat; & consequenter cum ipsa anima quæ cogitat, præsens sit Angelo,

illi quoque præsentes sunt ejusdem animæ cogitationes.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. concedo animam esse præsentem angelo, sed nego inde sequi, quòd animæ cogitationes angelo sint præsentes: idque oritur ex eo, quòd non habeant necessariam cum animâ connexionem, nec anima (ut supponitur) eas Angelo manifestare velit.

Objicies 2. Id possunt Angeli, quod possunt homines multùm sagaces: atqui homines multùm sagaces cognoscunt aliorum hominum cogitationes: *Corda hominum* (ait Scriptura Proverb. 17.) *manifesta sunt prudentibus*: ergo, &c.

Resp. conc. maj. disting. min. Homines multùm sagaces cognoscunt aliorum hominum cogitationes, quæ se produnt aliquibus signis sensibilibus, conc. min. quæ non se produnt signis sensibilibus, neg. min. Nonnullæ sunt cogitationes, quæ nullâ ratione, sui vestigia corporibus imprimunt; ècontra sunt aliquæ aliæ, quæ signa quædam sensibilia corporibus imprimunt: scilicet vel movent imaginationem, vel vultum immutant. Illas nec Angeli nec homines, quantùmcumque sagaces supponantur, nosse possunt naturali virtute; sed nihil obstat, quin istas percipiant, ita tamen ut certò scire non possint, an mens ejusmodi cogitationibus consensum præbuerit: *Angeli* (inquit Augustinus lib. de divin. dæmonum, capite 5.) *omnium dispositiones, non solùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt*.

Nec obstant hæc, quæ idem S. Doctor scripsit lib. 2. Retract. cap. 30. *Rem dixi occultissimam audaciore asseveratione, quàm debui. Nam pervenire ista ad notitiam dæmonum, per nonnulla etiam experimenta compertum est. Sed utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia; an alia vi, & ea spirituali,*

tali, ista cognoscant; aut difficillimè potest ab hominibus, aut omninò non potest inveniri. Non obstant (inquam) nam Augustinus iis verbis non rejicit, quod antea scripserat, scilicet dæmones cognoscere cogitationes, quæ signa quædam corporibus imprimunt; sed dubitat, an eas cogitationes sensibili virtute, an verò spirituali percipiant. Nec mirum est, quòd S. Doctor anceps hæserit, an dæmones virtute aliquâ sensibili, corporum impressiones noverint, cum ipse diu dubitarit, an dæmones habeant subtilia quædam corpora, quæ sicut humana, aliorum corporum impressionibus moveantur.

Quæres, utrum fide Catholicâ certum sit, Angelos non cognoscere occultas cordis humani cogitationes.

Resp. sententiam quæ docet, cogitationes de quibus agitur, ab Angelis non cognosci, esse quidem certam ac veram, cum maximè cum Scripturis & Patribus cohæreat, sed tamen non esse certam certitudine Fidei Catholicæ: nam ex Catholicis alii aliter exponunt tum Scripturæ tum Patrum loca quæ superiùs relata sunt: scilicet non pauci contendunt, Angelos naturali virtute posse quidem cognoscere occultissimas cordium cogitationes, sed tamen eas actu non cognoscere, eò quòd (inquiunt) Deus nolit suum concursum præbere, aliunde tamen necessarium, ut virtus naturalis, quâ pollent angeli, executioni mandetur. Ita censent Scotus, Ochamus & Gabriel. Alii plus addunt, nempè judicant, probabile esse, quòd angeli cognoscant actu quascumque mentis tum cogitationes tum affectiones, quæ præsentes sunt, non autem præteritas, aut futuras, & in hoc volunt Angelorum cognitionem à divinâ discrepare; ita Durandus. Unde licèt interpretationes ejusmodi, sint falsæ eo quòd tum Scriptura tum Patres absolutè ac sine restrictione loquantur, & quidem maximè de cogitationibus actu præsentibus; tamen cum Ec-

clesia expresso aliquo decreto illas interpretationes non proscripserit, haberi non debent tanquam hæreticæ.

CONCLUSIO 5. Angeli naturæ viribus cognoscere non possunt religionis Christianæ mysteria.

Probatur. Id Angeli cognoscere non possunt naturæ viribus, cum quo eorum intellectiva facultas non habet proportionem; nam inter principium cognoscens & objectum cognitum debet esse proportio: atqui inter intellectivam Angeli facultatem viribus naturalibus relictam, & inter mysteria religionis Christianæ, nulla est proportio: Ista enim sunt ordinis supernaturalis; intellectiva verò facultas Angelorum, ordinis omninò naturalis.

Quæres, utrum Deus angelis viatoribus aliqua revelarit mysteria, & in primis mysterium Incarnationis.

Resp. 1. Certum esse, Deum aliqua mysteria Angelis viatoribus revelasse, scilicèt Angeli viatores habuerunt fidem; fides autem habet pro motivo divinam revelationem: at Deus alia non revelavit Angelis, quàm quæ essent supernaturalis ordinis; siquidem Angeli per naturæ vires noverant quæ sunt ordinis naturalis: At quæ sint in specie mysteria, quæ Deus Angelis viatoribus revelarit, incertum est omninò.

Nonnulli contendunt, eos antequam cœlesti beatitudine fruerentur, nec quoad substantiam, nec quoad circumstantias particulares, novisse mysterium Incarnationis: cum enim (inquiunt) beatitudinem non essent ex Christi meritis consecuturi, non erat opus, ut incarnationem Verbi docerentur.

Alii post S. Thomam asserunt 1. mysterium illud Angelis imperfectè fuisse revelatum: *Mysterium regni Dei, quod est impletum per Christum* (ait S. Doctor 1. p. q. 64. art. 1. ad 4.) *omnes quidem Angeli à principio aliquo modo cognoverunt,*

runt, sed maximè ex quo beatificati sunt visione Verbi, quam dæmones nunquam habuerunt.

Asserunt 2. S. Angelis fuisse revelatum perfectiùs initio beatitudinis, non tantùm secundùm substantiam, hoc est, prout dicit hominem Deum super omnes principatus exaltandum, sed etiam plures circumstantias particulares, licèt non secundùm omnes: *Ad primum ergo dicendum* (inquit idem S. Doctor 1. p. q. 57. art. 5.) *quòd de mysterio Incarnationis dupliciter contingit loqui. Vno modo in generali, & sic omnibus revelatum est à principio suæ beatitudinis. Alio modo possumus loqui de mysterio Incarnationis quantùm ad speciales conditiones, & sic non omnes Angeli à principio de omnibus sunt edocti, imò quidam, etiam superiores Angeli, postmodum didicerunt.*

Asserunt 3. omnes angelos statim post hominis lapsum cognovisse mysterium Incarnationis quantùm ad aliquas circumstantias particulares, istam v. g. quòd per Christum ex Adami stirpe nasciturum, homo lapsus redimendus erat, ac diabolus qui seduxerat Evam, superandus. Nam (inquiunt) hæc ad serpentem verba, Genesis 3. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius, ipsa conteret caput tuum,* sunt verba Angeli Dei nomine loquentis: Angelum autem non fugiebat sensus verborum, quæ ab illo proferebantur.

Asserunt 4. processu temporis ante Christum natum, Angelos cognovisse plures alias ejusdem mysterii circumstantias, aut Deo, prout ferebant occasiones, pleniùs revelante, aut Apostolis ejusmodi circumstantias prædicantibus; unde Paulus ad Ephesios 3. scribit, sibi datam esse Euangelizandi gratiam, *ut* (inquit) *innotescat principibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secundùm præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro.*

Articulus II.

De medio cognitionis angelicæ.

Not. 1. Nomine medii hîc intelligitur id in quo Angelus videt objecta, ad quæ ferri potest illius cognitio. Ea autem objecta (ut patet ex dictis articulo præcedenti) sunt Deus, ipsa Angeli natura, res corporeæ, cordis humani cogitationes, religionis Christianæ mysteria: quærendum est igitur, ubinam angelicus intellectus ea omnia cognoscat, & à quâ causa efficiente sit medium, in quo cognoscuntur.

Not. 2. Circa eam quæstionem variæ sunt scholasticorum sententiæ. Nonnulli docent, Angelum videre res omnes in speciebus, quæ ipsis sint aut à Deo infusæ, aut congenitæ. Econtra alii docent, Angelum res nonnullas videre in suâ substantiâ, alias verò in ipsarum rerum speciebus: quâ ratione nodus ille solvendus sit, subsequentes conclusiones aperient.

Conclusio 1. Angeli non vident Deum in aliquâ specie creatâ, sed eum in se ipso immediatè vident.

Probatur. Qui vident Deum intuitivè, eum vident immediatè: hoc enim est discrimen inter intuitivam Dei cognitionem & abstractivam, quòd ista sit cognitio Dei in creaturis, illa verò in ipso Deo: atqui (ut tomo 1. dictum est) Angeli, cum sint beati, Deum vident intuitivè: ergo eum vident non in speciebus, sed in illo immediatè.

Confirmatur. Angeli Deum non vident in eo quod ipsum, ut in se est, repræsentare non potest: atqui species creatæ non possunt repræsentare Deum, ut in se est: illud enim solum potest Deum repræsentare, ut in se est, quod est per-

fecta

fecta illius imago: sed species creatæ non sunt ejusmodi; nempè id soli Verbo debetur, in quo eadem est essentia, eædemque perfectiones, quæ in Deo Patre reperiuntur.

CONCLUSIO 2. Angeli se ipsos non vident in speciebus à se distinctis.

Probatur. Species illæ distinctæ, sunt inutiles: ergo Angeli se ipsos in illis non vident. Probatur ant. Species ideò tantùm necessariæ sunt, ut facultas intellectiva conjungatur cum objecto cognoscendo: atqui in casu de quo agitur, species ad id non sunt necessariæ: siquidem Angelus sibi ipsi intimè præsens est; ac proinde non est opus speciebus, ut natura angelica, quæ est objectum cognitionis, cum intellectivâ facultate conjungatur.

CONCLUSIO 3. Angeli in se ipsis cognoscunt communes rationes rerum omnium corporearum, non autem singulares.

Probatur prior pars. Angeli cognoscunt in se ipsis rationes, quę in illorum naturâ continentur, se ipsos nimirùm comprehendunt: atqui rationes communes rerum omnium corporearum continentur in Angelorum natura; siquidem naturæ superiores continent rationes communes naturarum inferiorum: sic vivens continet perfectiones communes non viventis, animal v.g. perfectiones lapidis: Sed Angelorum natura superior est naturâ corporeâ: ergo continet rationes communes rerum corporearum.

Probatur altera pars. Angeli id tantùm in se ipsis cognoscunt, quod in eorum naturâ continetur: nempè ut quid in aliquo medio cognoscatur, necesse est, ut in illo contineatur: atqui rationes singulares rerum corporearum, seu specificæ illarum differentiæ, non continentur in naturâ angelicâ; lapis v.g. in ratione specificâ lapidis non est in Angelorum naturâ, alioquin Angelus esset lapis; quod implicat: ergo, &c.

CON-

Conclusio 4. Rationes singulares, seu differentiæ, tum specificæ, tum numericæ, quæ ab Angelis cognoscuntur, videntur in propriis rerum speciebus.

Probatur. Angeli cognoscunt rationes singulares rerum in eo, per quod res conjunguntur eorum intellectivæ facultati, & per quod repræsentantur: atqui rationes singulares rerum per species conjunguntur facultati intellectivæ Angelorum, & per eas repræsentantur; cum enim in angelicâ naturâ minimè contineantur, non est aliquid aliud præter illarum rerum species, per quod res conjungantur intellectivæ facultati Angelorum, & per quod repræsententur.

Conclusio 5. Angeli per species sibi congenitas vident rationes communes rerum, rationes verò singulares per species à Deo infusas.

Probatur prior pars. Angeli per species sibi congenitas vident ea, quæ in propriâ suâ naturâ cognoscunt: atqui (ex dictis conclusione 3.) Angeli vident in propriâ suâ naturâ communes rerum rationes: ergo, &c. Altera verò pars sic ostenditur. Angeli (ut conclusione 4. dictum est) vident res singulares in earum speciebus: sed illæ species ex objectis exterioribus non recipiuntur ab Angelis; neque enim res corporeæ possunt Angelos ad sui cognitionem movere; nimirum quod corporeum est, movere non potest spirituale, nisi illi, ut anima rationalis corpori, sit unitum: ergo species de quibus agitur, sunt Angelis à Deo infusæ.

Quæres, utrum Deus Angelis, ubi primùm conditi sunt, infuderit species communes rerum omnium, quas naturaliter cognoscere possunt.

Resp. affirmativè. Ratio est, quia intellectus angelicus creatus fuit in statu perfecto: at perfectus non est intellectus, cui desunt species rerum quas naturaliter cognoscere potest.

ARTICULUS III.

De dotibus cognitionis Angelorum.

Not. HIc cum S. Thomâ 1. p. quæſt. 58. quæremus 1. utrum Angeli cognitio ſemper ſit in actu; 2. utrum multa ſimul attingat; 3. utrum ſit diſcurſiva; 4. an componat, ac dividat; 5. an poſſit eſſe falſa; 6. quid ſit Angelorum tum matutina, tum veſpertina cognitio.

CONCLUSIO I. Angeli cognitio eſt ſemper in actu reſpectu eorum, quæ videt in Verbo, non autem reſpectu rerum aliarum.

Probatur prior pars: Ea cognitio ſemper eſt in actu reſpectu alicujus objecti, quæ ſine intermiſſione illud objectum contemplatur: atqui Angeli cognitio ſine intermiſſione contemplatur res quas videt in Verbo: ſcilicet Verbum eſt veluti ſpeculum, in quo res illæ neceſſariò repræſentantur. Altera verò pars ſic oſtenditur: Angeli cognitio non ſemper eſt in actu reſpectu rerum quas ſine intermiſſione non conſiderat: atqui non conſiderat ſine intermiſſione res quas non videt in Verbo; in hoc enim angelica cognitio differt à cognitione divina, quòd hæc ſemper actu in objectum ſuum feratur.

CONCLUSIO 2. Angeli cognitio plura ſimul attingit, ſed non omnia.

Probatur: Angeli cognitio ſimul attingit ea quæ in unicâ ſpecie repræſentantur: atqui plura, licèt non omnia, repræſentantur in unâ ſpecie. Quæ videntur in Verbo, exhibentur in eſſentiâ divinâ, quæ maximè eſt una. 2. Individua ejuſdem ſpeciei, in unicâ ideâ communi repræſentantur. 3.ècontra quæ ſunt diverſæ ſpeciei, non continentur in unicâ ideâ, v. g. leo non continetur in ideâ bovis: ergo ſimul non cognoſcuntur.

CON-

Conclusio 3. Angelorum cognitio non est discursivâ respectu eorum, quæ naturaliter ab eis cognoscuntur.

Probatur. Illa cognitio non est discursiva, quæ non infert unum ex alio: nimirùm discursus non aliud est, quàm illatio uniûs ex alio; atqui Angeli cognitio non infert unum ex alio in iis quæ naturaliter ab iis cognoscuntur; nam ea cognitio non infert unum ex alio, quæ est comprehensiva, scilicet in cognitione illativâ unius ab alio unum supponitur ignotum, in cognitione verò comprehensivâ, omnia simul sunt nota: sed Angelorum cognitio est (ut superiùs dictum est) comprehensiva, respectu eorum quæ ab eis naturaliter, hoc est, per species illis ingenitas, cognoscuntur: ergo, &c.

Quæres, utrum Angeli cognitio sit discursiva respectu earum rerum, quę ab eis naturaliter non cognoscuntur.

Respondent nonnulli negativè, alii verò, & quidem multò plures, affirmativè; idque (inquiunt) patet ex eo, quòd Angeli ex his aut illis motibus, quos in alicujus hominis corpore percipiunt, inferant, eum has aut illas cogitationes animo volvere; sic etiam dæmones ex Christi miraculis inferebant, eum esse Messiam in lege promissum.

Conclusio 4. Angeli cognitio non est per divisionem & compositionem, in iis quæ naturaliter ab eo cognoscuntur.

Probatur. Cognitio comprehensiva non est per divisionem & compositionem; siquidem dividere, componere, non aliud sunt, quàm apprehendere subjectum sine prædicato, aut ipsum cum prędicato conjungere per actum distinctum ab eo, per quem apprehenditur: atqui (ut superiùs dictum est) Angeli cognitio est comprehensiva respectu earum rerum, quæ naturaliter ab illo cognoscuntur: ergo, &c. Desumptum est illud argumentum ex S. Thomâ, qui 1.p.q.58.art.4.

sic

ſic loquitur: *Si intellectus ſtatim in ipſo principio videret concluſionis veritatem, nunquam intelligeret diſcurrendo, vel ratiocinando: Similiter ſi intellectus ſtatim in apprehenſione quidditatis ſubjecti, haberet notitiam de omnibus quæ poſſunt attribui ſubjecto, vel removeri ab eo, nunquam intelligeret componendo & dividendo, ſed ſolùm intelligendo quod quid eſt.*

CONCLUSIO 5. Angeli cognitio non poteſt eſſe falſa reſpectu eorum quæ ab eo naturaliter cognoſcuntur, imò nec reſpectu eorum quæ ſupernaturaliter conveniunt objecto, ſecùs verò in Angelis damnatis.

Probatur prior pars. Cognitio comprehenſiva non poteſt eſſe falſa; nimirùm poſita eſt in perfectâ ac adæquatâ objecti cognitione, ac proinde objecti prout eſt à parte rei: atqui (ut jam ſæpè diximus) Angeli cognitio eſt comprehenſiva reſpectu eorum quæ ab eo naturaliter cognoſcuntur: ergo, &c.

Altera concluſionis pars non minùs eſt evidens. Nam ea cognitio non poteſt eſſe falſa, quæ non dicit abſolutam, ſive affirmationem, ſive negationem: Sed in Angelis ſanctis cognitio eorum quæ ſupernaturaliter tantùm cognoſci poſſunt, non dicit abſolutam, ſive affirmationem, ſive negationem, ſed hypotheticam tantùm, hoc eſt, ſalvâ ordinatione divinâ: econtra verò pravi Angeli, cum eorum voluntas ſit inordinata, abſolutum de rebus ſupernaturalibus, aut merè contingentibus judicium ferunt; ac proinde mirum non eſt, quòd in iis rebus ſæpiſſimè fallantur. *Angeli boni* (inquit Sanctus Thomas) *habentes rectam voluntatem, per cognitionem quidditatis rei non judicant de his quæ ſupernaturaliter ad rem pertinent, niſi ſalva ordinatione divina; unde in eis non poteſt eſſe falſitas aut error. Dæmones verò per voluntatem perverſam, ſubducentes intellectum à divina ſapientia, abſolutè interdum de rebus judicant ſecundùm na-*

naturalem conditionem. Et in his quæ naturaliter ad rem pertinent, non decipiuntur; sed decipi possunt quantùm ad ea quæ supernaturalia sunt: Sicuti considerans hominem mortuum, judicet eum non resurrecturum. Et si videns hominem Christum, judicet eum non esse Deum.

Conclusio 6. Duplex est in Angelis cognitio, Matutina scilicet & Vespertina.

Probatur. Cognitio matutina & vespertina, sunt ejusdem objecti cognitio perfectior & minùs perfecta, quemadmodum manè & vesperè sunt eadem dies, sed perfectior & minùs perfecta: atqui datur in Angelis cognitio ejusdem objecti perfectior & minùs perfecta; siquidem perfectio aut imperfectio cognitionis petuntur ex perfectione aut imperfectione mediorum, in quibus res cognoscuntur, cum in uno clariùs repræsententur, quàm in alio: sed ex mediis in quibus Angeli res cognoscunt, unum est perfectius alio: nimirum Angeli beati vident res creatas in Verbo; eas quoque vident in speciebus quę sibi de iisdem rebus inditæ sunt: at res creatæ perfectiùs in Verbo repræsentantur, quàm in speciebus quas de iis Deus Angelis indidit: ergo, &c.

Confirmatur ex Augustino, qui lib. 4. de Genesi ad lit. c. 24. docet 1. uno reali temporis momento res omnes creatas fuisse. Docet 2. sex illos dies quos Scriptura testatur Deum impendisse ad rerum productionem, metaphoricè sumi debere, pro cognitione nimirùm quam Deus de rebus creatis successivè contulit Angelis. Docet 4. Angelos beatos priùs, & quidem perfectè, creaturas in Verbo vidisse, deinde successivè ac minùs perfectè in ipsarummet rerum speciebus receptis, non quidem ex ipsismet rebus, sed Angelico intellectui (ut superiùs dictum est) infusis. Vide quæ tom. 1. diximus agentes de objecto intuitivę Dei visionis. Vide etiam quę hujusce tertiæ partis dissertatione secundâ, de aspectabilis hujus universi creatione dicentur.

Ca-

CAPUT II.

De Angelorum amore.

Not. DE Angelorum amore quæremus 1. utrum reverà detur; 2. quodnam sit illius objectum; 3. utrum sit immutabilis.

CONCLUSIO 1. Datur amor in Angelis.

Probatur. Amor est motus quo voluntas fertur in bonum; & quidem per complacentiam, si sit præsens; per desiderium verò, si sit absens: atqui motus ille datur in Angelis: nempè motus ad bonum, sive per complacentiam, sive per desiderium, sequitur ex ejusdem boni cognitione: neque enim intellectus potest aliquod bonum cognoscere, quin voluntas aliquo in eum motu, cum sit naturale illius objectum, veluti quodam pondere feratur: ergo, cum in Angelis (ut præcedente capite dictum est) sit boni cognitio, necesse est, ut in eis quoque sit nonnullus ejusdem boni amor.

CONCLUSIO 2. Angelus seipsum, creaturas mente præditas, & Deum diligit, sed diversimodè.

Probatur prior pars. Diligere objectum aliquod, est velle ei bonum: atqui Angelus sibi, creaturis mente præditis, Deo, vult bonum; sibi quidem ac ceteris creaturis mente præditis vult pacem, quæ non habetur, nisi per possessionem ultimi finis, ad quem creaturæ mente præditæ, creatæ sunt; Deo autem, summum honorem, summam gloriam. Altera pars non minùs evidens est: scilicet Angelus diversimodè diligit, quæ diversimodè diligenda sunt; illius enim amor est amor rectus: Sed creaturæ quæ mente præditæ sunt, & Deus, diversimodè diligenda sunt: creaturæ nimirum in ordine ad Deum, Deus verò propter se ipsum diligendus est. Vide quæ hu-

hujusce operis tom. 5. de charitatis ordine dicentur.

Quæres, utrum amor quo Angelus Deum, ut authorem naturæ, super omnia diligit, sit amor naturalis.

Resp. negativè. Ratio est, quia amor Dei super omnia, etiam ut authoris naturæ, est amor, quem Augustinus sæpè vocat amorem castum: at amor castus, ex eodem Augustino, est charitas: Charitas autem (ut habetur primæ Joannis 4.) ex Deo est.

Confirmatur. Amor quo Angelus, dum esset in viâ, Deum, ut est author naturæ, dilexit, fuit amor qui Deo serviit: amor verò qui Deo servit, ab ipso Deo, sive hominibus, sive Angelis donatur, Augustino teste, qui lib. 4. contra Julianum, cap. 4. sic loquitur: *Absit autem, ut virtutes veræ cuiquam serviant, nisi illi vel propter illum cui dicimus, Deus virtutum converte nos. Proinde virtutes quæ carnalibus delectationibus, vel quibusque commodis & emolumentis temporalibus serviunt, veræ prorsùs esse non possunt: Quæ autem nulli rei servire volunt, nec ipsæ veræ sunt: Veræ quippe virtutes Deo serviunt in hominibus, à quo donantur hominibus: Deo serviunt in Angelis, à quo donantur & angelis.*

Dices. Quæ mox data fuit responsio, videtur adversari S. Thomæ, qui 1. p. quæst. 60. art. 5. sic loquitur: *Quia igitur bonum universale est ipse Deus, & sub bono continetur etiam ipse Angelus, & homo, & omnis creatura, sequitur, quòd naturali dilectione etiam Angelus & homo plus & principaliùs diligat Deum, quàm seipsum: alioquin si naturaliter plus seipsum diligeret, quàm Deum, sequeretur, quòd naturalis dilectio esset perversa; & quòd non perficeretur per charitatem, sed destrueretur.*

Sed nulliùs est ponderis illud argumentum: scilicet S. Thomas eò loci non loquitur de amore elicito & libero, sed de amore innato & ne-

necessariò. Ratio est 1. quia scribit, non Angelum tantùm, sed etiam hominem naturaliter diligere Deum super omnia: at, in ejusdem S. Thomæ doctrinâ, homo non potest Deum, etiam ut authorem naturæ, naturaliter, hoc est, naturæ viribus, super omnia diligere. Ratio est 2. quia S. Doctor non loquitur de Deo, ut est bonum à cæteris distinctum, sed ut est bonum quoddam commune non separatum ab aliis: *Deus* (inquit in responsione ad quartum) *secundum quòd est universale bonum, à quo dependet omne bonum naturale, diligitur naturali dilectione ab unoquoque*: at bonum illud commune necessariò, sive quoad specificationem, sive quoad exercitium, à creaturis mente præditis diligitur: illius enim boni amor non aliud est, quàm propensio ad universale bonum indita creaturæ rationali.

CONCLUSIO 3. Angelorum amor non est naturaliter immutabilis. Est contra plures Thomistas, quibus placet, Angelum ita objectum aliquod eligere, ut in factâ electione sit prorsùs immutabilis.

Probatur 1. Angelorum amor re ipsa mutatus est: ii enim qui perierunt, ex amantibus Deum, peccando facti sunt non amantes. Dæmonis voluntas circa Christi mortem mutata est: nempe priùs eam voluit, sed posteà eam per Judæos qui petierunt, ut de cruce descenderet, conatus est impedire.

Probatur 2. Si quis Angelorum amor esset immutabilis naturaliter, esset præsertim amor Dei qui in beatis Angelis reperitur, & amor peccati qui est in dæmonibus: atqui neuter ex iis amoribus est naturaliter immutabilis: Si enim esset naturaliter immutabilis, Patres beatificum Angelorum amorem adscripsissent eorum naturæ, non autem Dei gratiæ; eidem naturæ, non autem divinæ desertioni, tribuissent obstinatum peccati amorem, qui in pravis Angelis reperitur: atqui

atqui neutriûs ex illis amoribus immobilitatem Patres tribuerunt Angelorum naturæ; sed aut soli gratiæ, aut divinæ desertioni. *Hoc ipsum* (inquit Fulgentius lib. de Fide ad Petrum, c. 23.) *quòd ab illo statu beatitudinis in quo sunt, mutari deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum; sed postquam creati sunt, gratiæ divinæ largitate collatum*. Hæc etiam habet Augustinus lib. 22. de Civitate Dei, cap. 1. *Casum Angelorum voluntarium justissima pœna sempiternæ infelicitatis obstrinxit: atque in eo summo permanentibus ceteris, ut de sua sine fine permansione certi essent, tanquam præmium ipsius permansionis dedit*. Isidorus lib. 1. de Summo bono capite 12. sic loquitur: *Gratia dicimus, non natura, esse immutabiles Angelos: nam si natura immutabiles essent, diabolus non utique cecidisset.*

Objicies. Illi sunt immutabiles ex naturâ suâ, in quibus post electionem non remanet indifferentia judicii; scilicet indifferentia judicii est radix mutabilitatis in voluntate, seu ratio propter quam voluntas modò velit unum objectum, modò verò illud non velit, petitur ex eo quòd intellectus semper eâdem ratione non apprehendat objectum; quippè novæ rationes illi plerumque occurrunt, propter quas voluntas odit objectum, quod priùs deperierat: atqui post electionem non remanet in Angelis indifferentia judicii circa objectum quod elegerunt; cum enim perfectus sit eorum intellectus, unico instanti detegit omnes omninò rationes, propter quas objectum aut odio haberi aut amari debeat: *Differt enim* (inquit Sanctus Thomas 1. p. quæstion. 64. art. 2.) *apprehensio Angeli ab apprehensione hominis in hoc, quòd Angelus apprehendit immobiliter per intellectum, sicut & nos immobiliter apprehendimus prima principia quorum est intellectus: homo verò per rationem apprehendit mobiliter, discurrendo de uno ad aliud,* ha-

habens viam procedendi ad utrumque oppositorum. Vnde & voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere: voluntas autem Angeli adhæret fixè & immobiliter: & ideò si consideretur ante adhæsionem, potest liberè adhærere & huic & opposito, in his scilicet quæ non naturaliter vult.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Angelorum intellectus detegit omnes rationes propter quas objectum aut odio haberi aut amari debeat; & illæ rationes remanent in Angelorum intellectu, etiam post factam electionem, conc. ant. & non remanent, neg. ant. Ubi Angelus propter hanc aut illam rationem elegit aliquod objectum, habet adhuc in apprehensione rationes alias, propter quas illud post electionem deserere possit, si tamen sit ex numero eorum objectorum, quæ non sunt ultimus finis, aut quæ cum eo non habent connexionem necessariam. Ad 3, dist. ant. ex S. Thomâ Angelus immobiliter apprehendit objectum, quod est ultimus finis, aut cum eo necessariam habet connexionem, conc. ant. quod nec est ultimus finis, nec habet cum eo necessariam connexionem, neg. ant. Confirmatur responsio ex eo, quòd juxta doctrinam S. Thomæ, Angeli sancti per primum suæ voluntatis actum, beatitudinis præmium consecuti sint, alii verò damnationem æternam; ac proinde cum S. Doctor scribit, utrosque immobiliter objectum apprehendere, illique immobiliter inhærere, loquitur de objecto per quod Angeli sancti, constituti sunt beati, & de peccato, per quod Angeli mali, facti sunt in æternum miseri.

CA-

Caput III.

De Angelorum loco.

Not. Hoc in capite quęri potest 1. utrum Angeli sint in loco; 2. quotuplex sit eorum locus; 3. quomodo sint in loco; 4. denique per quid in eo constituantur.

Articulus I.

Utrum Angeli sint in loco.

Concl. Angeli verè sunt in loco.

Probatur. Ii sunt in loco qui in eo operantur; neque enim causa efficiens operatur ubi non est: atqui Angeli in loco operantur; movent nimirum hominum corpora, ut in obsessis patet; apparent hominibus, ut ex Scripturâ docemur: ergo revera sunt in loco.

Quæres, utrum sola virtus Angeli sit in loco, an etiam illius substantia.

Resp. Angelum esse in loco non tantùm secundùm suam virtutem, sed etiam secundùm substantiam. Reverà enim substantia Angelorum est aut in cœlis, aut in inferno, aut in terris: quæ enim proferentur testimonia ad secundæ conclusionis probationem, non tantùm intelliguntur de præsentiâ virtutis, qualis est præsentia Solis in visceribus terræ, sed etiam de præsentiâ substantiæ.

Confirmatur 1. ex Patribus. Chrysostomus lib. 6. de Sacerdotio, agens de sacrificii tempore sic loquitur: *Per id tempus & Angeli sacerdoti assident, & cælestium potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.*

Non

Non abſimili ratione loquitur Concilium Aquiſgranenſe, imperante Ludovico Pio celebratum: *Nec* (inquit cap. 132.) *dubitare licet, ubi Corporis & Sanguinis Domini geruntur myſteria, ſupernorum civium adeſſe conventus*. Athanaſius in Epiſt. ad Serapionem, concludit, ideò Spiritum ſanctum eſſe majorem Angelis, quòd ſit ubique, Angeli verò *certis locis circumſcribantur*, hoc eſt, definiantur.

Confirmatur 2. ex eo, quòd hic articulus: *Subſtantiæ ſeparatæ nuſquam ſunt*, quondam, (Sylvio teſte 1. p. q. 52. art. 1.) tanquam erroneus ab Epiſcopo Pariſienſi proſcriptus fuerit.

ARTICULUS II.

Quinam ſit Angelorum locus.

CONCL. I. TRiplex eſt Angelorum locus, cœlum, infernus, aer.

Probatur. *Primò*, aliquos Angelos in cœlis eſſe, certiſſimum eſt: ibi enim regnant cum Patre noſtro qui in cœlis eſt. *De die illo vel hora* (inquit Chriſtus Marci 13.) *nemo ſcit, neque Angeli in cælo*. Lucæ 2. *Diſceſſerunt ab eis Angeli in cœlum*. Lucæ 22. *Apparuit illis Angelus de cælo*. Matthæi 28. *Angelus Domini deſcendit de cælo*.

Secundò, conſtat quoque nonnullos Angelos ad infernum detruſos fuiſſe: hæc enim leguntur ſecundæ Petri 2. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum, tradidit cruciandos in judicium reſervari*. Conſonat Judas in Epiſtolâ ſuâ canonicâ, cap. 6. *Angelos verò* (ait) *qui non ſervaverunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis ſub caligine reſervavit*.

Tandem *tertiò*, non minùs eſt certum, plures

è dæmonibus in aere versari. Job cap. 1. Satan interrogatus, unde veniret, ait: *Circuivi terram & perambulavi eam*. Primæ Petri 5. hæc habentur: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret*. Eòdem spectant, quæ scribit Paulus ad Eph. cap. 2. *In quibus aliquando ambulastis secundùm principem aeris hujus*. Ejusdem Ep. cap. 6. dæmones vocantur *mundi rectores tenebrarum harum, spiritualia nequitiæ in cælestibus*, hoc est, aeriis locis. In eum verò textum sic loquitur Hieronymus: *Hæc autem omnium doctorum opinio est, quòd aer iste, qui cælum & terram medius dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus*.

Objicies. Secundæ Petri 2. innuitur, omnes prorsùs Angelos apostatas in infernum detrusos fuisse: *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos*. Idem quoque colligi potest ex capite sexto Epistolæ canonicæ Judæ. Ergo nulli dæmones sunt in aere.

Respondet Estius negando conseq. Ratio est (inquit) quia licèt Deus omnes Angelos apostatas statim post peccatum in infernum detruserit: posteà tamen principi eorum permisit, ut ex illo carcere egressus, primos parentes ad peccatum provocaret; post peccatum verò primorum parentum, nonnullos alios permittit pariter ex inferis exire, ut Adami posteros ad peccatum pelliciant, atque pro meritis eos divexent. Respondent alii, Petrum eo sensu asseruisse, Angelos prævaricatores in infernum detrusos fuisse, quòd major eorum pars in tenebricosum illum locum dejecta fuerit. S. Thomas 1. p. q. 64. art. 4. illi responso patrocinatur.

Quæres, utrum dæmones, sive qui in infernis concluduntur, sive qui versantur in aere, torqueantur, tum pœnâ damni, tum pœnâ sensus; hoc est, utrum non solùm crucientur ex carentiâ intuitivæ Dei visionis, sed etiam utrum igne torqueantur.

Re-

Respondeo 1. nonnullos ex antiquis censuisse dæmones, sive qui tartaris concluduntur, sive qui versantur in aere, post extremum tantùm judicii diem ignis pœnâ cruciandos esse. Ita sensisse videntur Tertullianus in Apolog. cap. 27. Justinus in apologiâ priore. Quidam recentiores in eam sententiam trahunt hæc Bernardi verba Sermone de Transitu S. Malachiæ: *Definita quidem, sed nondum promulgata sententia est. Denique jam diabolo ignis paratus est, etsi nondum præcipitatus in ignem, modico adhuc tempore sinitur malignari.*

Respondeo 2. alios, & quidem multò plures ex Patribus censuisse, dæmones omnes ignis pœnâ statim post peccatum cœpisse cruciari: Ita enim docent Author libri de vitâ contemplativâ lib. 1. c. 3. Beda in caput 3. Lucæ, Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ c. 10.

Respondeo 3. S. Thomam de eâ quæstione agere 1. p. q. 64. art. 4. Eò verò loci refert 1. eorum sententiam, qui contendunt, nec animas damnatorum, nec dæmones igne cruciari debere ante extremum judicii diem, aitque eam esse erroneam: *Quod* (inquit ad 4.) *est erroneum*. Refert 2. opinionem aliam quæ asserit, animas quidem jam nunc igne cruciari, sed id negat de dæmonibus: Illi verò sententiæ nullam inurit notam, sed simpliciter eam hisce verbis recenset: *Alii verò licèt non concedant de animabus, concedunt tamen de dæmonibus*. Refert. 3. proprium suum judicium: *Sed* (inquit) *meliùs est dicendum, quòd idem judicium sit de malis animabus, & de malis Angelis, sicut idem judicium est de bonis animabus, & de bonis Angelis*. Addit S. Doctor quòd licèt Angeli qui in aere versantur, nondum igni sensibili sint alligati; illo tamen crucientur, quòd sciant se post extremum judicii diem in eum esse dejiciendos: *Similiter* (inquit) *dicendum est, quòd dæmones licèt non actu alligentur gehennali igni, dum sunt in aere iste*

caliginoso ; tamen ex hoc ipso quòd sciunt, illam alligationem sibi deberi, eorum pœna non diminuitur.

Respondeo 4. tenendam esse omninò eam S. Doctoris opinionem, cum invaluerit in Ecclesiâ ; seu, asserendum est, dæmones omnes etiam nunc igne torqueri, & quòcumque eant, sua secum supplicia circumferre.

Ad ea verò Patrum loca quæ pro priore sententiâ laudata sunt, dicendum est 1. eos Patres qui scripserunt, dæmones omnes nondum pati pœnam ignis, intelligi debere de pœnâ sumptâ quoad locum, in quo sævit ejusmodi pœna : neque enim (ut dictum est) omnes dæmones tartaro concluduntur.

Dicendum est 2. alios Patres qui docuerunt nondum esse completa dæmonum supplicia, intelligendos esse de complemento quoad locum, & quoad privationem potestatis tentandi homines, quâ pollent degentes in terris : *Nec est contra hoc*, (inquit S. Thomas) *quòd rogaverint Dominum, ut non mitteret eos in abyssum* : (ut dicitur Lucæ 8.) *quia hoc petierunt, putantes sibi pœnam, si excluderentur à loco, in quo possunt hominibus nocere.*

Dicendum est 3. textum ex Bernardo prolatum non intelligi de omnibus dæmonibus, quasi docere voluerit, nullum ex dæmonibus jam nunc inferorum igne torqueri ; sed intelligitur de iis tantùm dæmonibus, qui (ut superiùs dictum est) in terris versantur, nec adhuc (ut loquitur S. Thomas) igni tartareo sunt alligati.

ARTI-

Articulus III.

Quomodo Angeli sint in loco.

Not. Duobus modis res aliqua poteſt eſſe in loco, circumſcriptivè nimirùm & definitivè. Eſſe in loco circumſcriptivè, eſt reſpondere variis partibus loci, quo res ſupponitur contineri: eſſe verò definitivè, eſt rem ita eſſe in uno loco, ut non ſit alibi.

Conclusio i. Angeli non ſunt in loco circumſcriptivè.

Probatur. Ex obſervatis, eſſe in loco circumſcriptivè, eſt ita contineri loco, ut res quæ in eo eſt, correſpondeat variis partibus loci, ſeu ſpatii: ſed Angeli non correſpondent variis partibus loci, ſeu ſpatii; ſiquidem ut res aliqua correſpondeat variis partibus loci, ipſa debet habere partes: atqui Angeli partes non habent, cum (ut ſuperiùs probatum eſt) expertes ſint cujuslibet materiæ, cui ſoli partes conveniunt.

Objicies. Athanaſius in Epiſtolâ ad Serapionem aſſerit, Angelos certis locis circumſcribi: *Angeli* (inquit) *conſiſtunt in certis locis, loco circumſcribuntur*. Eodem modo loquitur Gregorius Magnus lib. 2. Moralium, cap. 3. *Circumſcriptus eſt* (ait) *Angelicus ſpiritus*: ergo, &c.

Reſp. diſt. ant. Angeli, ex Athanaſio & Gregorio Magno, circumſcribuntur impropriè, conc. ant. propriè, neg. ant. Circumſcribi propriè, eſt (ut jam dictum fuit) correſpondere partibus ſpatii; impropriè verò, eſt ſpatio comprehendi: hoc, non autem illo modo, Patres in argumento laudati ſumpſerunt verbum, *Circumſcribi*. Ratio eſt, quia ſic locuti ſunt, ut probarent immenſitatem, non angelis, ſed Deo ſoli convenire: at ad id probandum ſatis erat argumentum deſumptum ex eo, quòd quælibet creatura, ipſe etiam

Angelus, loco comprehendatur, id est, ita sit in uno loco, ut non sit alibi.

CONCLUSIO 2. Angeli sunt in loco definitivè.

Probatur. Ex observatis, rem esse definitivè in loco, est eam certo spatio ita contineri, ut non sit alibi, seu, est loco comprehendi: atqui Angeli certo spatio ita continentur, ut non sint alibi: & in hoc differunt à Deo, qui, cum sit immensus, nullo spatio, nullo loco comprehenditur.

Objicies 1. Unus Angelus potest divinitùs simul esse pluribus in locis: atqui quod, etiam divinitùs, potest esse pluribus in locis, non est in loco definitivè: siquidem esse in loco definitivè, est rem ita in esse uno loco, ut non sit alibi: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. Ad cujus probationem, dist. ant. Est rem ita esse in uno loco, ut non sit alibi, spectatâ virtute naturali, conc. ant. spectatâ virtute supernaturali, neg. ant. Hâc tantùm virtute, non autem illâ, Angelus potest esse pluribus in locis.

Objicies 2. Si unica tantùm in orbe esset hostia consecrata, Corpus Christi ita esset in uno loco, ut non esset alibi: & tamen ex theologis, non esset definitivè sub speciebus panis: ergo quamvis Angelus ita sit in uno loco, ut non sit alibi, non sequitur, quòd sit in loco definitivè.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio disparitatis, est, quia existit aliquid in orbe, ratione cujus Corpus Christi multiplicari possit: nempè est substantia panis, quæ ubicumque reperta fuerit, potest per euangelica verba, *Hoc est corpus meum*, in Christi Corpus transubstantiari: at nihil est, ratione cujus Angelus constitui possit pluribus in locis; unde mirum non est, quòd Angelus, non autem corpus Christi, sit in loco definitivè.

ARTI-

ARTICULUS IV.

Per quid Angeli sint in loco.

Not. 1. Status quæstionis est, quænam sit forma, per quam Angelus in loco constituitur: quemadmodum quando quæritur, per quid sol calefaciat, status quæstionis est, quænam sit forma, per quam sol effectum illum operatur.

Not. 2. Circa quæstionem eo, quo dictum est, modo propositam, duplex est scholasticorum sententia. Scotistæ post Subtilem Doctorem passim asserunt, Angelum constitui in loco per suam essentiam prout à spatio indistantem; unde cum ab eis quæritur, quid sit, angelum esse in loco, respondent esse, ipsius essentiam à spatio non distare. Thomistæ è contra post Angelicum Doctorem docent, Angelum constitui in loco per operationem ad extra; in eâ autem operatione duo sunt, applicatio nimirum angelicæ virtutis ad aliquod corpus, & effectus qui in corpore sequitur ex ejusmodi virtutis applicatione; eâ fermè ratione quâ in tractu navis, applicatio virtutis ex parte trahentium, distinguitur ab actuali navis tractu: nec enim toties navis movetur loco, quoties quis per suæ virtutis applicationem, illam trahere conatur.

CONCLUSIO I. Angeli non constituuntur in loco per suam essentiam.

Probatur. Angeli per id non constituuntur in loco, quod per se est indifferens ad hunc aut illum locum: scilicet id per quod res aliqua constituitur in loco, debet eam determinare, ut sit in uno loco potiùs quàm in alio: atqui (ut patet) Angelorum essentia per se est indifferens, ut sit in uno loco potiùs quàm in alio.

Nec valet, quod nonnulli respondent, essentiam Angeli determinari ad locum per essentiam,

non quidem absolutè sumptam, sed prout est indistans à loco. Non valet (inquam) nam indistantia satis non est, ut res sit in loco; siquidem res non est in loco nisi per contactum, hoc est, nisi tangat locum, in quo dicitur esse: sed indistantia non efficit, ut res locum tangat; locus enim non tangitur, nisi aut per quantitatem, aut per virtutem locati: ergo cum in adversariorum suppositione, Angelus locum non tangat, aut per quantitatem, aut per virtutem, reverà illum minimè tangit, ac proindè non est illi præsens.

Conclusio 2. Angeli sunt in loco libero per operationem ad extra.

Probatur 1. iis omnibus argumentis, quibus hujusce operis tom. 1. ostensum est, Deum esse formaliter in loco per operationem ad extra; hoc est, operationem ad extra esse formam, per quam Deus constituitur in loco.

Probatur 2. Res non est in loco, ut mox observatum est, nisi per contactum: atqui contactus in Angelis non est, nisi per virtutem, seu per operationem ad extra: ergo, &c.

Probatur 3. Per id solum Angelus est in loco libero, per quod potest absolvi ab omni loco, seu existere sine omni loco: atqui per solam operationem ad extra, Angelus potest absolvi ab omni loco libero, seu loco in quo non sit violenter: ergo per solam operationem ad extra constituitur in loco libero. Minor propositio est evidens; neque enim est aliquid aliud præter operationem ad extra, quod Angelus pro libito possit aut ponere aut tollere. Itaque major, in quâ difficultas est posita, hisce momentis ostenditur. *Primò*, Angelus potest se ipsum ab omni loco absolvere: *Nihil prohibet* (inquit S. Thomas quæst. 3. de potentiâ, art. 19. ad 2.) *Angelos non esse in loco, si voluerint*: ergo Angelus per id constituitur in loco, per quod potest absolvi ab omni loco. *Secundò*, Angeli creari potuerunt ante mundum hunc

cor-

corporeum; imò (ut superiùs dictum est) reverà, secundùm aliquos Patres, creati sunt ante mundum: atqui in illâ suppositione non esset aliquis locus: ergo angeli, absolutè loquendo, possunt absolvi ab omni loco.

Conclusio 3. Angelus est in loco violento per passionem ortam à causâ efficiente extrinsecâ.

Probatur. Per id angelus est in loco violento, per quod exteriori corpori invitus conjungitur: atqui per passionem ortam à causâ extrinsecâ invitus exteriori corpori conjungitur; sic nonnulli dæmones per passionem ab igne tartareo, inviti sunt in inferis: ergo pravi angeli sunt in loco violento per passionem.

Objicies 1. Per id angelus non constituitur in loco sibi naturali, quod supponit, angelum jam esse in loco: atqui operatio ad extra supponit angelum jam esse in loco; scilicet operari sequitur esse: ergo angelus non est in loco sibi naturali per operationem ad extra.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Operari sequitur esse sumptum absolutè, conc. ant. sumptum in ordine ad locum, subdistinguo, in agentibus corporeis, conc. ant. in agentibus spiritualibus, neg. ant. Ratio est, quia agentia corporea sunt in loco per quantitatem, seu dimensionem, quia per eam replent locum, seu variis loci partibus correspondent; unde mirum non est, quòd eorum præsentia in loco, præsupponatur operationi ad extra: èontra verò agentia spiritualia, cum non habeant quantitatem, per quam eorum substantia, loci partibus correspondeat, non tangunt locum, nisi per virtutem, seu actionem quam in eum exerunt.

Objicies 2. Si Angelus esset in loco per operationem ad extra, existere posset absque omni loco: nempè cum operatio ad extra sit libera,

Angelus posset ab omni operatione externâ temperare: sed Angelus non potest existere absque omni loco; nam ens creatum existens dicit esse quod sit alicubi, cum dicat esse limitatum: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. ant. Ad 3. dist. ant. Ens creatum existens dicit esse limitatum termino essentiæ, quæ est finita, conc. ant. termino loci, neg. ant. *Ad quartum dicendum* (ait S. Thomas in 1. Sent. dist. 37. quæst. 3. art. 1.) *quòd hoc non reputo inconveniens, quòd Angelus possit esse, & non in loco, quando nullam operationem circa locum habet; nec est inconveniens, ut tunc nusquam, vel in nullo loco esse dicatur; sicut etiam non est inconveniens, quòd nullo colore coloratus dicatur.*

Objicies 3. In sententiâ quæ asserit, Angelos esse in loco per operationem ad extra, non potest explicari, quomodo Angeli sancti sint in cœlis; quâ ratione animæ Sanctorum qui ante Christi adventum obierant, in lymbo esse dicerentur: neque enim Angeli quidquam externum in cœlis operantur; aut operatæ sunt animæ, quæ lymbo ante Christi adventum detinebantur: nec in ægypti deserto dæmon Asinodæus, ubi Tobiæ 8. alligatus fuerat à Raphaele.

Resp. neg. ant. Nam dici potest 1. Angelos, cum præfecti sint rerum omnium corporearum administrationi, per aliquam operationem nonnihil conferre ad externum cœli empyrei ornatum, quamvis id nos lateat, quod illius respectu conferunt; nec id mirum est, cum ipsiusmet empyrei cœli qualitates nobis ignotæ sint. Dici potest 2. animas Sanctorum, quæ quondam lymbo concludebantur, fuisse in loco, non quidem per actionem aliquam, sed per passionem: licèt enim non cruciarentur, tamen patiebantur sui detentionem à causâ extrinsecâ, Deo nimirum. Ratio autem disparitatis, quæ inter Angelos beatos, & ani-

animas de quibus agitur, reperiebatur, desumpta erat ex eo, quòd Angeli beati, in cœlis existentes, loco sibi connaturali fruerentur; animæ verò Patriarcharum erant in loco violento, aut saltem præternaturali. Verùm (ut superiùs dictum est) substantia spiritualis in loco sibi connaturali, seu in quo vult esse, constituitur per operationem ad extra, cum ècontra in loco sive violento, sive præternaturali, per passionem ortam ab aliquâ causâ extrinsecâ, constituatur. Verùm in his similibusve explicandis usurpare licet hanc Augustini lib. 2. de Trinitate, capite 10. sententiam: *Quemadmodum hæc faciant Angeli*, (de miraculis loquitur) *vel potiùs quemadmodum Deus hæc faciat per Angelos suos, nec oculorum acie penetrare, nec fiducia rationis enucleare, nec provectu mentis comprehendere valeo, ut tam certus loquar ad omnia, quæ requiri de his rebus possunt, quàm si essem Angelus, aut propheta, aut apostolus*. Dici potest 3. cum Estio, mysticè intelligi debere, quæ de Asmodæo dicuntur Tobie 8.

Objicies 4. Angeli custodes semper sunt propè clientes suos, & tamen semper circa illos non operantur exteriùs: ergo Angeli custodes non sunt in loco per operationem ad extra.

Resp. 1. neg. ant. scilicet innumera sunt, tum salutis, tum vitæ corporeæ pericula, è quibus Angeli custodes, suos clientes sine intermissione liberant. Resp. 2. negando, Angelos custodes semper esse propè suos clientes: interdum enim sunt in cœlo; idque non impedit, quin etiam tunc sint clientium suorum custodes. Ratio est, quia licèt tunc circa clientes nihil operentur exteriùs; ad eos tamen virtutem suam dirigunt, hoc est, parati sunt eis, cum opus fuerit, opitulari: unde tunc non habent quidem ad clientes relationem rei locatæ ad locum, sed habent ordinis relationem. Desumpta est illa solutio ex S. Thomâ, nempè 1. p. q. 113. art. 6. ad 3. sic loquitur: *Angelus licèt*

interdum derelinquat hominem loco, non tamen derelinquit eum quantùm ad effectum custodiæ, quia etiam cum est in cælis, cognoscit, quid circa hominem agatur, nec indiget mora temporis ad motum localem, sed statim potest adesse.

Objicies 5. Si Angelus esset in loco per operationem, posset esse simul in pluribus locis, etiam à se invicem distantibus; imò simul in cœlo & in terrâ: siquidem pluribus iis in locis aliquid exteriùs simul operari potest, ut patet in angelo qui lib. 4. Regum cap. 19. centum octoginta quinque millia hominum percussit: atqui consequens est absurdum: ergo, &c.

Resp. dist. ant. Angelus posset esse pluribus in locis inadæquatis, conc. ant. adæquatis, neg. ant. Locus adæquatus est actio externa quæ exhaurit totam agendi virtutem, quæ reperitur in angelo; inadæquatus verò est actio quæ non exhaurit totam illius agendi virtutem. Hincque patet, angelum naturaliter non posse esse in pluribus locis adæquatis; nam ex suppositione quòd in uno loco aliqua actio externa exhauriat totam illius agendi virtutem, angelus naturaliter non potest in alio loco operari; econtra verò, cum per unam actionem illius virtus non exhauritur, nihil impedit, quin in alio loco operetur; ac proindè quin in illo loco existat. Verùm cum angeli virtus sit finita, non potest ubique operari: imò nec in spatio, quod non est intra sphæram activitatis illius: cujusmodi verò sit illud spatium, petitur ex majori vel minori angelorum virtute, quæ nonnunquam extendit se ad domum, nonnunquam ad civitatem, aliquando ad provinciam & regnum. Sed hæc satis sint de iis, similibusve quæstionibus. Qui de iis plura nosse voluerit, S. Thomam 1. p. q. 53. ejusque commentatores Sylvium & alios poterit consulere.

Caput IV.

De motu, & locutione Angelorum.

Concl. I. Angeli moventur localiter. Probatur. Scripturæ motum localem Angelis adfcribunt; fiquidem tribuere afcenfum, defcenfum, circuitionem, itineris confectionem, eft motum localem adfcribere: ea enim motûs localis ideam complectuntur, feu derelictionem termini, *A quo*, & progreffum ad terminum, *Ad quem*: atqui Scripturæ ea omnia tribuunt Angelis: nempè Matthæi 28. hæc habentur: *Angelus autem Domini defcendit de cælo*. Hæc etiam Lucæ 2. *Difcefferunt Angeli à paftoribus in cælum*. Job 1. Satan hæc ait: *Circuivi terram & perambulavi eam*. Tobiæ 5. Angelus Raphael dicit: *Omnia itinera ejus frequenter ambulavi*.

Objicies. Moveri localiter, eft fucceffivè correfpondere variis partibus fpatii: atqui id Angelis non convenit, cùm quantitatem non habeant: ergo motus localis, faltem propriè, eis minimè convenit.

Refp. dift. maj. Moveri localiter, eft fucceffivè correfpondere variis partibus fpatii, in rebus corporeis, conc. maj. in rebus fpiritualibus, ut funt Angeli, neg. maj. Duplex eft fpecies motûs localis, etiam propriè fumpti: Prior quæ folis corporibus convenit, pofita eft in eo quòd mobile variis fpatii partibus correfpondeat: pofterior, quæ fpiritibus eft propria, pofita eft in eo quòd mobile aut continuè aut fucceffivè in variis fpatii partibus operetur.

Quæres, utrum Angelus poffit ab uno extremo ad aliud extremum moveri impertranfito medio.

Refp. affirmativè. Ratio eft, quia motus Angeli pofitus eft in illius operatione ad extra: porrò An-

Angelus potest operari in uno spatii extremo quamvis nec in alio extremo, nec in medio operetur; ac proinde ab uno extremo moveri potest in aliud, impertransito medio.

CONCLUSIO 2. Angeli inter se colloquuntur.

Probatur 1. ex Scripturâ: Loqui, est internam cogitationem alteri per aliquod signum manifestare: atqui Angeli id præstant. Nam 1. hæc leguntur Isajæ sexto: *Seraphim clamabant alter ad alterum*. Judas Apostolus in epistolâ suâ canonicâ refert Michaelis cum diabolo circa Moysis corpus contentionem: at contentio inter spiritus esse non potest, nisi contendentes sibi invicem quibusdam mediis suas cogitationes manifestent. Apostolus linguam Angelis tribuit: *Si* (inquit 1. ad Corinth. 13.) *linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans*: ergo Apostolus docuit, mutuum esse inter Angelos colloquium. Chrysostomi est argumentum illud; sic enim in eum Pauli locum loquitur: *Linguam Angelorum hic appellat, non corpus Angelis attribuens, sed ejusmodi est quod ait: Quamvis ita loquar, ut Angeli inter se colloquuntur*. Eadem est Theophylacti in eundem locum sententia: *Angelis porro lingua est intellectiva*, (ait) *vis nimirum illa, qua sibi mutuò divinarum rerum intellectum, ac divinas cogitationes impertiunt*.

Probatur 2. ratione: Qui perfectam inter se societatem habent, sibi invicem mutuò loquuntur: id enim necessariò videtur exigere perfectio societatis: sed Angeli perfectam inter se societatem habent: nempè cœlestis Jerusalem præcipui sunt cives; respublica cœlestis ex Angelis præcipuè componitur.

Quæres, quomodo Angeli inter se loquantur.

Resp. Angelorum loquendi modum positum esse 1. in eo quòd Angeli cogitationes ad se invicem dirigant; 2. in eo quòd Deus ex impositâ sibi

sibi lege excitet in Angelo ideam cogitationis quæ ad ipsum ab alio Angelo directa fuit: *Ex hoc* (inquit Sanctus Thomas 1. p. quæst. 107. art. 1.) *quòd conceptus mentis angelicæ ordinatur ad manifestandum alteri voluntatem ipsius Angeli, conceptus mentis unius Angeli innotescit alteri: & sic loquitur unus Angelus alteri. Nihil est enim aliud loqui ad alterum, quàm conceptum mentis alteri manifestare.*

Ex iis quæ mox dicta sunt de modo loquendi Angelorum, colligitur 1. localem distantiam non impedire, quin Angeli custodes qui in terris versantur, cum iis colloquantur qui sunt in cœlis. Colligitur 2. uniûs Angeli collocutionem cum altero, ceteris Angelis non innotescere; non enim (ut supponitur) Angelus ille sibi proponit, suas cogitationes omnibus manifestas facere.

CAPUT V.

De missione Angelorum.

Not. HIc nomine missionis intelligitur processio à Deo per imperium ad aliquem effectum producendum. De eâ verò missione quæremus 1. utrum Angelis conveniat; 2. an Angeli ex omnibus ordinibus mittantur; 3. utrum quilibet homo habeat Angelum sui custodem; 4. utrum pariter adsit cuique Angelus malus.

ARTICULUS I.

Utrum missio conveniat Angelis.

CONCL. MIssio convenit Angelis.

Probatur. Ex observatis, missio, in creatis, est processio à Deo per imperium ad aliquem effectum producendum: atqui ejusmodi processio convenit Angelis: scilicet Angelis

tum

tum in veteri testamento, tum in novo sæpiùs, jussi sunt, aut ministeria sua hominibus exhibere, aut quæ ventura erant, prænuntiare: Exodi 33. sic Deus Moysi loquitur: *Mittam præcursorem tuum Angelum*. Tobiæ 12. Raphael ait: *Tempus est, ut revertar ad eum qui me misit*. Lucæ 1. *Missus est Angelus Gabriel à Deo*.

Queres, utrum Angeli qui sua ministeria hominibus exhibent, dici possint hominum ministri.

Resp. negativè. Ratio est, quia Angeli nusquam in Scripturis dicuntur hominum ministri, sed Dei tantùm: unde Angelus qui Apocalyp. 19. & 22. suum ministerium exhibuit Joanni, se ipsum non vocavit Joannis servum, sed conservum: nec ii qui Danielis 10. regnorum curam agunt, dicuntur regnorum servi, imò principes regnorum appellantur: *Princeps autem regni Persarum* (verba sunt Angeli Danielem alloquentis) *restitit mihi viginti & uno diebus: & ecce Michael unus de principibus venit in adjutorium meum, & ego remansi ibi juxta Regem Persarum*. 2. Patres (ut patet ex Leone Magno serm. 2. de quadragesimâ) ex his Euangelii verbis Matthæi cap. 4. *Angeli accesserunt, & ministrabant ei*, concludunt, Christum esse Deum, supponentes, Angelos non creaturis sed Deo soli servire. 3. Licèt Pastor gerat ovium curam, non dicitur tamen servus ovium, sed heri, cujus sunt oves: ita quamvis Angelis commissa sit hominum cura, dici nihilominùs non debent hominum servi, sed Dei tantùm, à quo missi sunt: Hincque concluditur, quòd cum Bernardus serm. x1. in Psalmum, *Qui habitat*, Angelos vocat hominum ministros, intelligi non debeat de ministerio subjectionis, sed de ministerio laboris & operis.

AR-

Articulus II.

Vtrum Angeli ex omnibus ordinibus mittantur.

Concl. PRobabilius eſt, Angelos non ex ordinibus infimis tantùm, ſed ex omnibus, mitti ad hujus univerſi regimen, & ad hominum tutelam.

Probatur. Nullus eſt Angelorum ordo, ex quo ad hujus univerſi regimen & ad hominum tutelam non mittantur Angeli: ergo non ex infimis tantùm, ſed ex omnibus ordinibus mittuntur. Probatur ant. Apoſtolus ad Hebræos cap. 1. ſcribit, *omnes* Angelos mitti propter homines: *Nonne omnes* (ait) *ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?* atqui per vocem illam, *Omnes*, Apoſtolus intelligit omnes prorsùs Angelorum ordines: cum enim illa vox, *Omnes*, univerſalitatem aliquam importet, de univerſalitate ſaltem ordinum intelligi debet.

Confirmatur argumentum ex ſcopo, quem eò loci Paulus ſibi proponit. Intendit nimirum probare, Chriſtum dignitate ac naturâ ſuperare creaturas omnes, ipſos etiam Angelos, qui principem inter creaturas locum obtinent; id verò probat ex eo, quòd Angeli tanquam Dei miniſtri mitti dicantur propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis; Chriſtus ècontra non miniſter, ſed Dei Filius appelletur: at corrueret illud argumentum, ſi vel unus eſſet ordo, ex quo Angeli ad homines non mitterentur: nempè dici poſſet, aliquos eſſe Angelos, eos ſcilicet qui ſunt ex ſuperioribus ordinibus, qui tanquam Dei miniſtri non ſunt miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis; ac proinde Chriſtum illis ſupremorum ordinum Angelis non eſſe ſuperiorem.

Con-

Confirmatur 2. Non est potior ratio, cur de omnibus Angelorum ordinibus non intelligatur vox, *Omnes*, quam in hâc sententiâ: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, &c.* Paulus adhibe, quàm in his aliis, quibus eodem capite sæpiùs utitur: *Adorent eum omnes Angeli Dei. Ad quem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, &c.* atqui in istis, vox, *Omnes*, vox, *Angelorum*, de omnibus Angelorum ordinibus intelliguntur; nullus enim est ordo qui Christum non adoraverit: ergo & in illâ sententiâ, *Nonne omnes sunt, &c.* vox *Omnes*, de omnibus omninò ordinibus intelligi debet.

Confirmatur 3. ex Patribus, qui non semel Apostoli locum de quo est quæstio, de omnibus omninò Angelorum ordinibus exposuerunt. Gregorius Nyssenus lib. 1. contra Eunomium de Seraphim illis agens, qui apud Isajam trisagium hymnum canunt, docet eos esse Dei ministros, qui *propter salutem eorum qui salvantur, emittuntur*. Bernardus in Sermone de S. Benedicto, neminem debere otio torpere, colligit ex eo, quòd ipsi Cherubim, licèt Deo adstantes, agant tamen nostri curam, mittanturque ut hominum salutem procurent: *Cherubim, ait Propheta, stabant & non sedebant: quid laborasti ut jam sedeas? Omnes administratorii sunt spiritus missi in ministerium, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*. Vide de eodem argumento Cyrillum in secundo libro de Rectâ Fide ad Reginas; Hieronymum in sextum Isajæ caput; Chrysostomum in caput primum epistolæ ad Hebræos.

Objicies 1. Gregorius Magnus lib. 17. Moralium cap. 9. in hæc Danielis cap. 7. verba: *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei*, docet, Angelos non mitti ex omnibus ordinibus: sic enim loquitur: *Aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim illæ procul dubio potestates, quæ ad quædam hominibus nuntianda non exeunt: Ministrant verò hi*

qui

qui ad explenda officia nuntiorum veniunt. Sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt qui ministrant, quàm qui principaliter assistunt, assistentium numerus quasi definitus, ministrantium verò infinitus ostenditur. Ergo, &c.

Resp. dist. ant. Gregorius Magnus docuit, Angelos quos adstantes vocat, non mitti, ipsique contradicunt alii Patres, conc. ant. & illi non contradicunt alii Patres, neg. ant. Nam Athanasius Oratione tertiâ contra Arianos scribit, infinita millia Deo *assistere ministrorum, qui parati sunt ut mittantur*. Hieronymus in caput 33. Job, docet, Angelum *quemlibet de cœlo assistentem ante faciem Dei*, ad hominum utilitates à Deo mitti. Tota ratio, cur nonnulli negarunt, Angelos assistentes mitti ad ministeria hominibus exhibenda, petitur ex eo, quòd arbitrati sint vocem, *Assistere*, significare præsentiam quæ ministerium excludat: sed falsus est ille sensus; scilicet *Assistere*, idem est ac *Præsto esse*, seu exhibere se paratum ad recipienda exequendaque principis mandata: undè in Scripturis plures ex Angelis qui Assistentes appellantur, leguntur ad homines missi. Raphael, qui Tobiæ 12. fatetur se unum esse ex septem qui adstant ante Deum, infima quæque obsequia Tobiæ exhibuit. Gabriel qui Lucæ 1. sic loquitur: Ego sum Gabriel qui *adsto ante Deum*, ad Zachariam, dum Sacris daret operam, missus est. Michael qui Danielis 10. vocatur, *unus de principibus primis*, & c. 9. *princeps magnus*, missus est ad ferendam opem. Tandem Seraphim qui omnium supremi habentur, licèt Deo assistant, mittuntur tamen, Hieronymo teste: nempè epist. 142. quæ est ad Damasum, refert cujusdam opinionem quâ id asseritur, eamque minimè rejicit: *Quidam Græcorum in Scripturis optimè eruditus* (ait) *Seraphim virtutes quasdam in cœlis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes, laudent eum, & in diversa ministeria mittantur.*

Ob-

Objicies 2. Ratio præcipua, propter quam asseritur, Angelos ex omnibus ordinibus ad homines mitti, petitur ex his Apostoli verbis ad Hebræos 1. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?* Sed id ea verba non probant; siquidem non aliud significant, quàm quòd Lex Nova in eo præcellat Veteri, quòd ista data sit per ministerium Angelorum, abstrahendo, an illi Angeli fuerint ex supremis, an infimis ordinibus:ècontra Lex Nova à Christo data fuerit: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. ant. seu negatur, Apostolum de lege vetere loqui; loquitur enim de Christo, quem probare vult Deum esse, eo quòd in Scripturis appelletur Filius Dei, cum ècontra Angeli *omnes* sint administratorii spiritus, missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Confirmatur ex eo, quòd in toto illo priore capite epistolæ ad Hebræos ne verbum quidem sit de lege veteri, sed totum est in asserendâ Christo divinâ filiatione.

Articulus III.

Vtrum quilibet homo habeat Angelum sui custodem.

Not. Homo vel est fidelis, vel infidelis: uterque potest considerari vel ut est particularis persona, vel prout reipublicæ aut societatis membrum: expendendum est igitur, utrum homo variis illis modis consideratus, habeat Angelum sui custodem.

Conclusio 1. Quilibet fidelis habet Angelum sui custodem.

Probatur. Jacob habuit Angelum sui custodem: *Angelus* (inquit Gen. 48.) *qui eruit me de cunctis malis*. Idem quoque dici debet de Judithâ: *Custodivit me* (ait cap. 13.) *Angelus ejus*.

Adesse

A desse pariter cuique parvulo, probant hęc Christi verba, Matthæi 18. *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Dum Ecclesia Christi adhuc erat in incunabulis, omnium mentem pervaserat illa sententia, quòd quisque fidelis Angelum haberet sui custodem: id enim evincitur ex eo quòd Actorum 12. fideles, Petro januam pulsante, dixerint: *Angelus ejus est.* Unde sic arguitur. Idem de quolibet fideli, saltem justo, ferri debet judicium, ac de Jacobo, Judithâ, parvulis innocentibus, Petro: atqui ii omnes (ut patet ex laudatis textibus) habuerunt Angelum sui custodem: ergo, &c.

Confirmatur ex Patribus. Chrysostomus in caput 18. Matthæi sic loquitur: *Hic manifestum est, quia omnes sancti Angelos habeant.* Sic etiam Basilius in Psal. 48. *Cuilibet fidelium est Angelus assistens.*

Quęres, utrum sit de fide, cuique fideli ac electo Angelum custodem adesse.

Resp. negativè: neque enim id unquam Ecclesia aperte definiit, nec evidens est unanimis eâ de re Patrum sententia. Verùm temeraria esset propositio quæ id negaret, cum plures Patres affirmativam propositionem ex Scripturâ collegerint: *Valdè probabile est*, (inquit Estius) *unumquemque hominem, præsertim fidelem & electum, habere deputatum sibi peculiarem Angelum bonum, velut custodem, ducem ac directorem inter tot pericula tam animi quàm corporis, quibus hæc vita plena est: Etenim id est Scripturis admodum consentaneum, & sententiis Patrum celebratum.*

CONCLUSIO 2. Multùm probabilis est sententia quæ asserit, omnibus hominibus, etiam infidelibus, adesse Angelum custodem.

Probatur. Plures ex S. Patribus sententiam, de quâ in conclusione, docuerunt. Hieronymus in caput 18. Matthæi, sic loquitur: *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu suæ nati-*

ceps erat regni Græcorum, sic Danielem allocutus est: *Princeps regni Persarum restitit mihi viginti & uno diebus, & ecce Michael unus de Principibus primis venit in adjutorium meum, & ego remansi ibi juxta regem Persarum.*

Probatur 2. Basilius de Angelis agens: *Alii ipsorum* (inquit) *gentibus præpositi sunt, alii fidelium singulos consequuntur.* Theodoretus quæstione 3. in Genesim: *Cuique genti* (inquit) *Angelum præesse, affirmat Scriptura.* Idem docet Ambrosius lib. 3. de Virginitate, Damascenus lib. 2. de Fide Orthod. cap. 2. multique alii veteres.

Quæres, quid officii ab Angelis custodibus hominibus exhibeatur.

Resp. 1. Angelos custodes periculis ac malis imminentibus homines liberare: *Angelus* (inquit Jacob Genesis 48.) *qui eripuit me de cunctis malis.* 2. Impediunt, ne dæmones hominibus noceant, ut patet ex cap. 6. & 8. Tobiæ. 3. Pias cogitationes suggerunt, Exodi 23. Judith. 13. Actor. 5. Tandem preces nostras offerunt Deo suasque, ipsi nostris conjungunt, Augustino teste, epist. 121. Bernardo, Serm. 3. super, *Missus est*, & Serm. 7. super Cantica.

ARTICULUS IV.

Utrum homo quilibet habeat Angelum malum.

Not. Status quæstionis est, utrum sicut quilibet homo ad sui custodiam habet Angelum bonum, ita etiam ad exercitium habeat Angelum malum.

CONCLUSIO. Quilibet homo non habet Angelum malum, à quo aut ad peccatum provocetur, aut in naturæ fortunæque rebus detrimentum patiatur.

Pro-

Probatur. Homo vel est reprobus, vel electus: atqui nec reprobis, nec singulis electis, adest Angelus malus. Nam 1. ideò Angelus malus reprobis deputatus esset, ut eos provocaret ad peccatum: sed ad id necessarius non est, plures enim sunt è reprobis, qui dæmoni voluntariè serviunt, cùm in omnibus, pravis concupiscentiæ desideriis obsequantur. 2. Frustrà dæmon aliquis cuique electo divinitùs deputatus fuisset, cùm dæmones omnes multùm proclives sint ad tentandum electos, semperque præsto sint, ut eis noceant. 3. Cùm (Jacobo teste in epistolâ Canonicâ) Deus neminem tentet, non convenit, per illius providentiam hoc agi, ut cuilibet homini tentator provideatur. 4. Quæ conclusioni adversatur sententia, nec Scripturâ, nec Patribus nititur; imò traxisse videtur originem à gentilibus, qui duos genios, alterum bonum, & alterum malum, cuique homini destinatos esse voluerunt.

Objicies 1. Decet Dei providentiam, ut electos suos probet; ut in eos & in reprobos ob præterita peccata sæviat: sed ad id necessarium est, ut Angelus malus cuique homini destinatus sit: ergo, &c.

Resp. conc. maj. neg. min. Ratio est, quia ut Deus suos electos probet, eosque ob peccata castiget, non est opus, ut per ipsum tentator illis provideatur; sed satis est, ut aut dæmoni qui ad nocendum homini maximè proclivis est, tentandi facultatem faciat, aut permittat hominem obsequi innatæ sibi concupiscentiæ, quæ perpetua est illiùs tentatio, ipsique dominatur, nisi contrariâ boni cupiditate superetur.

Objicies 2. Nonnulli è veteribus docuerunt cuilibet homini destinatum esse divinitùs Angelum malum: id enim scripserunt Origenes hom. 12. in Lucam, Cassianus collatione 13. cap. 12. Magister Sentent. & post ipsum nonnulli alii authores: ergo, &c.

Resp.

Resp. dist. ant. Et Origeni, Cassiano, Magistro Sentent. non assenserunt alii Patres, conc. ant. & assenserunt alii Patres, neg. ant. Præterea Origeni non multum fidei debetur, cum non solùm in hoc capite, sed etiam in pluribus aliis quæ maximi sunt momenti, multos errores defenderit. Quod ad Cassianum pertinet, Prosper lib. 3. contra Collatorem cap. 27. dogma de quo agitur in ipso arguit.

Objicies. Quilibet homo habet Angelum bonum sui custodem: ergo & Angelum malum sui inimicum.

Resp. neg. conseq. Ratio est, quia decuit, ut Deus, cum sit summè bonus, salutis acquirendæ media, non autem impedimenta, hominibus provideret.

Quæstio V.

De merito Angelorum.

Not. Quæremus hìc 1. utrum Angeli meruerint; 2. quid & per quid meruerint.

Conclusio 1. Angeli sancti reverà meruerunt.

Probatur. Illi meruerunt, in quibus fuerunt conditiones omnes ad meritum requisitæ: atqui fuerunt in angelis; scilicet ad meritum, ex parte operantis requiritur, ut sit liber, viator, in statu gratiæ sanctificantis; ex parte verò operis, ut sit bonum tum ratione objecti, tum ratione finis; requiritur præterea, ut fiat ex motu gratiæ actualis: atqui eæ omnes conditiones fuerunt in Angelis. Nam 1. erant liberi: neque enim ex necessitate determinati erant ad alicujus actûs sive speciem, sive exercitium; unde nonnulli peccarunt, alii verò steterunt. 2. Licèt Angeli creati fuerint beati

beatitudine inchoatâ, quæ posita est in imperfectâ Dei cognitione & imperfecto illius amore; non fuerunt tamen (ut superiùs dictum est) creati in statu beatitudinis consummatæ, quæ in intuitivâ Dei cognitione consistit, ac proindè aliquandiu fuerunt in viâ, nec semper in termino. 3. Gratiâ sanctificante (ut jam suo loco probatum est) donati fuerunt: Potuerunt elicere actum obedientiæ, fidei, spei, & charitatis: ergo penes ipsos fuit efficere opera quæ bona essent, tum ratione objecti, tum ratione finis: Ad ea autem opera efficienda præsentem habuerunt gratiam actualem, ut in tractatu de Gratiâ dicetur: ergo in Angelis fuerunt omnes conditiones ad merendum requisitæ.

Conclusio 2. Angeli meruerunt augmentum gratiæ sanctificantis, & beatitudinem supernaturalem, quæ posita est in intuitivâ Dei cognitione.

Probatur 1. Homo viator per actus supernaturalis ordinis meretur utrumque, gratiæ scilicet augmentum, & beatitudinem supernaturalem: ergo & utrumque Angelus meritus est. 2. Id meruit Angelus, quod fuit præmium illius in bono perseverantiæ: atqui beatitudo supernaturalis fuit hujusmodi, Augustino teste, qui lib. de Correp. & Gratiâ cap. 11. sic loquitur: *Angeli sancti, cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi; & hujus mansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, quâ eis certissimum sit, semper se in illa mansuros.* Eâdem ratione S. Doctor loquitur lib. de dono persever. cap. 7. *Diabolo (inquit) cum suis cadente, in veritate steterunt, & ad securitatem perpetuam non cadendi, in qua nunc eos esse certissimi sumus, pervenire meruerunt.*

Conclusio 3. Angeli non meruerunt æternam beatitudinem per opera illam subsequentia, sed per ea quæ eam præcesserunt.

Pro-

Probatur 1. authoritate Augustini, qui (ut mox ostensum est) conceptis terminis docuit Angelos per suam in bono perseverantiam meruisse beatitudinem æternam: 2. Per id meruerunt Angeli quod est via ad terminum, non autem per id quod terminum sequitur: atqui opera quæ præcesserunt beatitudinem, fuerunt via ad terminum, ipsam scilicet beatitudinem, non autem ea quæ beatitudinis adeptionem subsecuta sunt: ergo, &c.

Inde verò colligitur 1. Angelos non meruisse beatitudinem per gratiam, per quam in bono confirmati sunt; ea nimirum gratia non alia est quàm ipsius beatitudinis adeptio: quam Augustinus *magnam abundantiam charitatis* appellat. Nec obstat, quòd S. Thomas in 4. Sentent. dist. quintâ doctrinam contrariam propugnaverit: ab eâ nimirum recessit posteà 1. p. q. 62. art. 4. in Corpore.

Colligitur 2. alienam esse à veritate sententiam Magistri Sententiarum, cui visum est, Angelos meruisse beatitudinem æternam per obsequia, quæ Deo circa homines exhibent, prout in præscientiâ divinâ priora fuerunt ipsâ beatitudinis adeptione: scilicet perabsurdum est asserere quempiam à termino ad viam pervenire, cum èontra via sit medium, per quod terminus comparatur.

QUÆSTIO VI.

De primo Angelorum peccato.

Not. IN primo Angelorum peccato considerari possunt illius origo, species, authores, pœna: igitur operæ pretium est, ut de iis sermonem instituamus.

Caput Primum.

Quæ fuerit origo primi peccati Angelorum.

Concl. Origo primi peccati in Angelis non fuerunt aut ignorantia mentis, aut paſſio cordis; ſed ſola voluntatis poteſtas.

Probatur prior pars. Illud non fuit origo, ſeu cauſa primi peccati in Angelis, quod in eis locum non habuit ante peccatum; nimirùm cauſa debet eſſe prior effectu ſuo: atqui nec mentis ignorantia, nec paſſio cordis, locum habuerunt in Angelis ante peccatum; ſiquidem ſive ignorantia, ſive paſſio, mala quædam ſunt, quæ naturam in quâ reperiuntur, miſeram efficiunt: Sed ea quæ naturam efficiunt miſeram, locum non habuerunt in Angelis ante peccatum, cum (ut ſæpè docet Auguſtinus) ſub Deo juſto nemo ſit miſer, niſi mereatur.

Probatur altera pars concluſionis I. Patres angelorum arbitrio caſum illorum adſcribunt: *Angeli ſancti* (inquit Auguſtinus) *cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium ſteterunt ipſi.* Summa erat in Angelis arbitrii in differentia; nihilque omninò fuit extrinſecum, quod ad malum eos determinarit: ergo arbitrii libertas, ſola fuit cauſa primi eorum peccati.

Objicies I. Cauſa primi peccati in Angelis fuit inconſideratio, ſeu, angeli attenderunt ad rationes, propter quas ſeipſos diligere poterant, excellentiam nimirùm naturæ ſibi per creationem datæ, ſed non attenderunt ad finem ultimum, ad quem ſuam excellentiam referre debuerunt: ergo non voluntatis poteſtas, ſed potiùs inconſideratio mentis, fuit in Angelis origo primi peccati.

Reſp.

Resp. neg. maj. Ratio est, quia inconsideratio de quâ agitur, fuisset inconsideratio privativa, seu non advertentia rei, quam Angeli potuissent & debuissent advertere; ac proindè illa inconsideratio fuisset peccatum; peccat enim peccato omissionis, qui ad rem non attendit, ad quam potest ac tenetur attendere; ergo illa inconsideratio non fuit origo, seu causa primi peccati in Angelis.Ptereà si in Angelis inconsideratio locum habuerit, vel fuit involuntaria, vel voluntaria: Si primum, motus quidam inordinatus prævenire potuit Angeli innocentis voluntatem: sed id falsum est, alioquin enim concupiscentia, seu inordinatus amor creaturæ, locum in Angelis innocentibus habuisset. Si secundum, illa inconsideratio fuisset imperata à voluntate, & consequenter fuisset peccatum verè ac propriè dictum; non fuisset igitur causa primi peccati in Angelis; sed potiùs ipsa fuisset primum peccatum.

Objicies 2. Errant (ait Scriptura Proverbiorum 14.) qui malum operantur: ergo Angeli, cum peccaverint, erraruut: error igitur fuit causa primi eorum peccati.

Resp. dist. ant. Errant aut errore mentis aut errore cordis, qui malum operantur, conc. ant. errore mentis semper, neg. ant. Error prioris generis non magis locum habere potuit in Angelis innocentibus, quàm in Adamo ante suum lapsum, at in Adamo nondum lapso locum non habuisse, supponunt hæc Augustini verba lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18. *Approbare falsa pro veris, ut quis erret invitus, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati*: at verò in eisdem Angelis locum habuit error posterioris generis: nempè error ille positus est in eo, quòd voluntas eligat objectum, quod lex vetat eligere: sed angeli ejusmodi objectum elegerunt, propriam nimirùm excellentiam Deo rerum omnium fini ultimo prætulerunt.

Objicies 3. Voluntas creata non fertur in malum, nisi intellectus in illo malo nonnullam boni rationem apprehenderit: non enim (ut habet tritum apud philosophos axioma) malum quâ malum potest amari: ergo Angelorum intellectus aliquam rationem boni apprehendit in primo peccato, cujus rei facti sunt: si autem eam boni rationem apprehendit, laboravit errore, cum à parte rei nulla esset boni ratio in peccato, quo se Angeli contaminarunt: ergo error, seu ignorantia, fuit origo primi eorum peccati.

Resp. ad 1. conc. totum argumentum, seu & antecedens & consequens: Ad 2. dist. ant. nulla erat ratio boni in peccato Angelorum sumpto secundùm formale, conc. ant. sumpto secundùm materiale, neg. ant. Peccatum Angelorum secundùm materiale sumptum, fuit amor propriæ excellentiæ; is autem amor, in se bonus erat, scilicet naturæ rationali conveniens est, ut se ipsam diligat. Econtra peccatum Angelorum, sumptum secundùm formale, fuit privatio debitæ rectitudinis, seu defectus relationis propriæ excellentiæ ad Deum tanquam ultimum finem; in eâ autem privatione non est à parte rei ratio boni, nec aliquam in eâ intellectus Angelicus apprehendit; unde deceptus non fuit, antequam peccaret: ac proindè deceptio, seu ignorantia, non potuit esse causa primi peccati, in quod Angelus incidit, sed sola illius voluntatis electio.

CAPUT II.

Cujus speciei fuerit primum peccatum Angelorum.

CONCL. I. PRimum Angelorum peccatum fuit peccatum superbiæ.

Probatur 1. ex Scripturâ. 1. Id à quo omnis per-

perditio fumpfit initium, fuit primum peccatum Angelorum: nempè ab Angelorum peccato orta funt mala omnia, ipfa etiam Adami prævaricatio; neque enim peccavit, nifi à dæmone per Evam tentatus: atqui omnis perditio fumpfit initium à fuperbiâ: *Superbiam* (ait Spiritus fanctus Tobiæ 4.) *nunquam in tuo fenfu, aut in tuo verbo dominari permitte: in ipfa enim initium fumpfit omnis perditio*. 2. Ifaiæ 14. fub figurâ regis Babyloniorum defcribitur primum angelorum peccatum: atqui peccatum, quod eò loci defcribitur, eft fuperbia: *Detracta eft ad inferos fuperbia tua: Quomodo cecidifti de cælo lucifer, qui dicebas in corde tuo, In cælum confcendam, fuper aftra Dei exaltabo folium meum?*

Probatur 2. ex Patribus. Chryfoftomus hom. 15. in Joannem fic loquitur: *Neque in diabolum verfus fuiffet Angelus, nifi hoc fe fcelere* (de fuperbiâ agit) *coinquinaffet*. Sic etiam Hieronymus Epift. 83. *Iudicium & ruina diaboli nulli dubium, quin arrogantia fit*. Auguftinus docet his Pfalmi 18. verbis: *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero*, intelligi fuperbiam de quâ fic habet: *Hoc eft delictum, quod dejecit Angelum, quod ex angelo fecit diabolum*. Bernardus in tractatu de modo benè vivendi, Serm. 37. hæc fcribit: *Superbia radix omnium malorum, Angelos depofuit*. Ex iis textibus patet fuperbiam fuiffe primum angelorum peccatum.

Probatur 3. rationibus. *Primò*, Superbia (Auguftino tefte lib. 14. de Civit. Dei, c. 13.) eft inordinatus amor propriæ excellentiæ: atqui primum angelorum peccatum non aliud fuit, quàm ille inordinatus amor: *Afcendam in cælum* (ait prævaricator angelus Ifaiæ 14. fub figura regis Babyloniorum) *fimilis ero Altiffimo*. 2. Primum Angelorum peccatum fuit amor rei cujufdam fpiritualis; nec enim fubftantiæ fpirituales poffunt corporeis rebus affici: Sed ille

amor non potuit esse, nisi peccatum superbiæ: nempè in amore spiritualium non peccatur, nisi quia regula, ad quam amor ille debet exigi, contemnitur, seu quia amor ille inhæret creaturæ, cum ad Deum ultimò referri deberet. Eo principio nixus Augustinus, lib. 12. de Civit. Dei, capite 6. de Angelis apostatis sic loquitur: *Ab illo qui summus est, aversi, ad se conversi sunt, & hoc vitium non aliud, quàm superbia est*. 3. Primum Angelorum apostatarum peccatum, illud fuit, quod in eis arguit sanctorum Angelorum princeps: atqui arguit superbiam; ob id enim vocatur Michael, quod quidem nomen idem significat, ac si quis dicat: *Quis ut Deus?* hoc est, *Quis est iste, qui se Deo audeat comparare?*

Objicies 1. Primum Angeli peccatum fuit peccatum inobedientiæ; nam ideò excidit ex justitiâ, in quâ creatus fuerat, quòd Deus (ut ipsa ratio præcipit) subjici noluerit. 2. Videtur etiam (ut Scotus arbitratur) quòd fuerit peccatum luxuriæ spiritualis: siquidem Angelus peccavit, quòd ex consideratione propriæ excellentiæ summè delectatus sit. 3. Videtur tandem, quòd fuerit peccatum invidiæ: nimirùm contemplatus Dei independentiam, invidiâ in eum exarsit, sibique independentiam illius appetiit: *Ascendam in cælum, similis ero Altissimo*.

Resp. ad 1. neg. ant. Ratio est, quia in Angelo fuit aliquid prius eâ non subjectione, cujus meminit argumentum; inordinatus nimirum amor sui; ideò enim noluit Deo subjici, quòd se ipsum inordinatè dilexerit.

Resp. ad 2. equidem Angelum summè delectatum esse ex consideratione propriæ excellentiæ, verùm ea delectatio non constituit peccatum speciale luxuriæ spiritualis, sed potiùs peccatum superbiæ. Ratio est, quia delectatio non constituit speciale peccatum, nisi ratione rei,

quæ

quæ est causa, seu objectum delectationis: delectatio v. g. in cibis efficit peccatum gulæ; in venereis, peccatum luxuriæ, & in honoribus peccatum superbiæ; ac proindè summa illa delectatio, quâ Angeli ex suæ excellentiæ consideratione affecti fuerunt, fuit delectatio quæ speciale peccatum superbiæ constituit.

Resp. ad 3. neg. ant. Ratio est, quia invidia est dolor conceptus ex alterius bono: at dolor ille non fuit in Angelis, ubi primùm peccarunt: neque enim conciliari potuit cum summâ illa delectatione, quâ affecti sunt ex propriæ excellentiæ consideratione. Prætereà invidia, seu dolor conceptus ex alterius bono, nascitur ex amore inordinato quo quis se ipsum deperit: ille autem amor inordinatus ipsummet est superbiæ peccatum, ut superiùs observatum est ex Augustino.

Quæres, in quo sita fuerit Angelorum apostatarum superbia.

Respondent 1. nonnulli, in eo positam fuisse, quòd Christum adorare noluerint. Scilicet (ajunt illi scriptores) statim ab Angelorum creatione, mysterium Incarnationis eis revelatum est, jussique sunt homini Deo latriæ cultum exhibere. Angeli sancti (prosequuntur iidem authores) divinum illud præceptum mandarunt executioni; apostatæ verò obedire noluerunt.

Sed 1. ea sententia nulla Scripturæ aut Patrum testimonio nititur: 2. adversatur Patribus qui non aliam Incarnationis causam agnoscunt, quàm hominis redemptionem: at Angeli ante suum peccatum non noverant futuram per Christum hominis redemptionem; neque enim tunc præcognoverunt hominis casum, ac proindè nec futuram illius redemptionem: 3. Angeli sancti non erant habituri perseverantiam, aut alia gratiæ dona, per Christi merita; ac proindè non erat

opus, ut Incarnationis mysterium illis ante eorum lapsum revelaretur.

Respondent 2. alii, superbiam Angelorum in eo sitam fuisse, quòd eam cum Deo similitudinem, quæ per visionem intuitivam habetur, consequi voluerint per naturæ suæ vires, & absque auxilio supernaturali.

Verùm si id absolutè voluerint, necesse est, ut priùs judicaverint id esse possibile: neque enim voluntas absolutè desiderat objectum, cujus adeptionem intellectus judicat non esse possibilem: at Angeli non judicarunt possibile, ut per naturæ vires intuitivam Dei visionem consequerentur; alioquin eorum intellectus turpi errore, imò & hæresi, ante peccatum laborasset; quod (ut supra dictum est) falsum est omninò.

Respondent 3. alii, in eo sitam fuisse superbiam Angelorum, quòd æqualitatem cum Deo, seu independentiam, desideraverint. Confirmant 1. ex eo, quòd Scripturæ id innuere videantur: *Similis* (ait diabolus Isaiæ 14.) *ero Altissimo*: Ezechielis 28. irridetur, quòd dixerit: *Deus ego sum*. 2. In eo (inquiunt) posita fuit prævaricatoris Angeli superbia, quòd ipse post lapsum ab hominibus existimari cupiit: atqui cupiit pro Deo haberi. Siquidem effecit, ut sibi quondam ubique gentium offerrentur sacrificia, & alia divini cultûs signa exhiberentur.

Verùm dici non potest, quòd Angelus prævaricator æqualitatem cum Deo desideraverit, absolutè: nec enim (ut jam observatum est) potuit antè peccatum judicare, æqualitatem illam esse possibilem, sed eam expetiit conditionatè, si nimirùm esset possibilis. Quamobrem (ut nobis videtur) in eo posita fuit Angelorum superbia, quòd desideraverint esse æquales Deo, si id foret possibile; in eoque desiderio mirum in modum sibi complacuerint.

CA-

Caput III.

Quinam Angeli peccaverint.

Not. Status quæstionis est 1. utrum aliqui Angeli ex singulis ordinibus ceciderint; 2. utrum major fuerit numerus eorum qui ceciderunt, quàm eorum qui steterunt; 3. utrum dæmonum princeps fuerit omnium Angelorum supremus.

Conclusio 1. Probabile est, aliquos ex singulis ordinibus Angelos cecidisse.

Probatur. Apostolus ad Rom. 8. inter humanæ salutis hostes recenset Angelos, Principatus, Virtutes: *Neque Angeli* (inquit) *neque Principatus, neque Virtutes ..... neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei*. Primæ ad Corinth. cap. 15. præter Principatus & Virtutes recenset Potestates: *Cum evacuaverit* (ait) *omnem Principatum & Potestatem & Virtutem*. Ex ordine Seraphimorum nonnulli quoque lapsi sunt; nam (ut conclusione 2. dicetur) ex illo ordine fuit dæmonum princeps. Ex Cherubimis pariter aliquos cecidisse, colligitur ex eo, quòd nomen Cherub in malum sumatur Ezechielis 28. Tandem cum Archangeli sub Angelorum nomine comprehendantur, & cum Throni & Dominationes sint Seraphimis & Cherubimis inferiores; probabiliter infertur, plures ex singulis Angelorum ordinibus cecidisse.

Nec obstat, quòd Seraphimorum & Thronorum nomina Angelis apostatis minimè tribuantur: siquidem gravis est ejus rei ratio, quam S. Thomas 1. p. q. 63. art. 9. ad 3. hisce verbis tradit: *In sacra Scriptura tamen nomina quorumdam ordinum, ut Seraphim & Thronorum, dæmonibus non attribuuntur, quia hæc nomina sumuntur ab ardore charitatis, & ab inhabitatione Dei, quæ*

non possunt esse cum peccato mortali. Attribuuntur autem eis nomina Cherubim, Potestatum, & Principatuum, quia hæc nomina sumuntur à scientia & potentia, quæ bonis malisque possunt esse communia.

CONCLUSIO 2. Tot Angeli ex singulis ordinibus non ceciderunt, quot ex iisdem ordinibus steterunt.

Probatur 1. Stellæ, quæ Apocalypſ. 8. concussæ leguntur, sunt, per metaphoram, Angeli qui ceciderunt: atqui eæ stellæ tot non fuerunt numero, quot stellæ concussæ non fuere, seu Angeli qui steterunt in justitiâ: *Et percussa est* (inquit Joannes) *pars tertia stellarum*. Ejusdem libri cap. 12. hæc leguntur de Angelorum apostatarum principe, quem Scriptura draconem appellat: *Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram*: igitur duæ aliæ stellarum partes dejectæ non sunt in terram: at eæ stellæ, sive quæ dejectæ sunt in terram, sive quæ remanserunt in cœlis, adumbrant Angelos tum apostatas tum fideles: scilicet non multò post verba quæ mox laudata sunt, hæc alia leguntur: *Et factum est prælium magnum in cælo: Michael & Angeli ejus præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & Angeli ejus. Et non valuerunt, neque locus inventus est eorum ampliùs in cælo.*

Probatur 2. authoritate & ratione S. Thomæ, qui 1. p. q. 63. art. 9. sic loquitur: *Peccatum est contra naturalem inclinationem: Ea verò quæ contra naturam fiunt, ut in paucioribus accidunt.* Nec obest, quòd ex hominibus multò plures sint impii, quàm justi: Non obest (inquam) quia hominis natura, per peccatum originale in aliam fermè naturam immutata est; hoc est, alios induit affectus ab iis in quibus primùm à Deo condita fuerat; ac proindè peccatum aliquo vero sensu non est contra naturam hominis per peccatum corrupti.

CON-

Conclusio 3. Dæmonum princeps fuit omnium Angelorum supremus. Ita S. Thomas 1. p. q. 63. art. 7.

Probatur 1. ex Scripturâ. Job 40. sub typo Behemot, de diabolo dicitur: *Ipse est principium viarum Dei*, id est (ut interpretatur Estius) opus, seu creatura Dei prima & præstantissima. Ezechielis cap. 31. sub typo Regis Assur, de eo hæc dicuntur: *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei. Omne lignum paradisi non fuit assimilatum illi, & pulchritudini ejus*. Eidem sententiæ favent Patres, ut videre est apud Tertullianum lib. 2. contra Marcionem; Hieronymum in caput quartum Danielis; Augustinum lib. 2. de Genesi ad literam, cap. 19. Gregorium Magnum lib. 32. Moralium, cap. 24. Bernardum Serm. 1. de Adventu. Nonnullas rationes idem confirmantes videre est apud Estium in lib. 2. Sent. dist. 6. §. 10. eas autem hîc non inserimus, quòd levis ponderis esse videantur.

Objicies. Angelus qui primus peccavit, Ezechielis 28. dicitur fuisse ex ordine Cherubimorum. *Tu Cherub* (ait propheta alloquens Tyriorum regem, quo adumbratus est dæmonum princeps) *extentus & protegens*: Sed Angelus qui est ex ordine Cherubimorum, non fuit omnium Angelorum supremus, cum ipse Cherubimorum ordo sit inferior ordine Seraphimorum: ergo, &c.

Resp. dist. ant. Princeps dæmonum Ezechielis 28. vocatus fuit Cherub, & illud nomen non erat proprium ordini, ex quo erat dæmonum princeps, conc. ant. & proprium erat, neg. ant. Dæmonum princeps post peccatum appellari non potuit Seraphim, eo quòd charitas eo nomine significata, in subjecto conciliari non possit cum statu peccati mortalis; potuitècontra appellari Cherub, eo quòd scientiæ plenitudo quæ per illud nomen significatur, non excludatur per peccatum mortale. Sed hæc satis sint de argumento de quo nihil certi statui potest.

Ca-

CAPUT IV.

De pœna peccati Angelorum.

Not. JAm superiùs dictum est, Angelos omnes statim post peccatum, damnatos fuisse, tum damni, tum ignis pœnâ; sed jam quæstio est de pœnis, quæ ad eorum aut intellectum, aut voluntatem, aut præfecturam pertinent. Prætereà quærendum est, utrum tum istæ tum aliæ pœnæ perpetuò duraturæ sint.

CONCLUSIO I. Intellectus dæmonum nihil in naturalibus passus est detrimenti: in gratuitis, quæ merè erant speculativa, imminuta est illius cognitio: in iis verò, quæ gratuita simul & in Deum affectiva, totaliter ablata est.

Probatur prior pars. Intellectus in naturalibus non minuitur, nisi cum minuitur natura, *cujus* est facultas; nam facultas sequitur naturam: atqui Angelorum natura per peccatum non est imminuta: ergo nec eorum intellectus in naturalibus. Altera pars sic ostenditur. Cognitio gratuita quæ in merâ speculatione consistit, est cognitio per revelationem: atqui ea cognitio multùm fuit imminuta in Angelis: pauca nimirùm per revelationem attingunt; cum ècontra dum starent, plurima cognoscerent: *De secretis divinis* (inquit S. Thomas 1. p. q. 64. art. 1.) *tantùm revelatur eis, quantùm oportet, vel mediantibus Angelis, vel per aliqua temporalia divinæ virtutis effecta.* Tandem tertia pars est evidens: siquidem cum dęmones omni prorsùs charitate destituti sint, carent iis virtutibus, quæ ad charitatem referuntur, ut sunt fides, spes & aliæ ejusmodi.

CONCLUSIO 2. Obduratio in malo, pœna est quâ demonum voluntas castigatur.

Probatur. Eorum voluntas est obstinata in malo, qui non possunt à peccato temperare: atqui dæmones non possunt à peccato temperare, cum eis

eis desit omnis gratiæ auxilium. Addendum est cum S. Thomâ, eos in omnibus suis actibus peccare lethaliter, eò quòd in eis summum Dei odium dominetur; non demererentur tamen, eò quòd ad demerendum satis non sit peccatum, sed præterea status viæ in peccante requiratur.

CONCLUSIO 3. Angeli apostatæ eâdem pollent in Angelos, qui sibi adhæserunt, præfecturâ, quâ pollebant ante peccatum.

Probatur. Matthæi 12. Beelzebub vocatur dæmoniorum princeps: *Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum*. Ibidem dæmonum societas à Christo dicitur regnum: *Si Satanas Satanam ejicit, adversum se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus?* Sed necesse est, ut in regno præsint aliqui, cæteri verò subjiciantur. Præterea dæmones antequam caderent, sibi invicem subordinati erant: ergo etiam post lapsum, cum nomina quæ subordinationem significant, retinuerint, ut patet ex locis quæ superiùs ex Rom. 8. primæ Corinth. 15. Ephes. 6. laudavimus. Confirmatur ex eo, quòd quorumdam dæmonum, aliorum respectu, subjectio, sequatur ex illorum natura: nempè alii aliis naturâ sunt excellentiores: atqui quæ sequuntur ex naturâ, per peccatum (ut superiùs dictum est) ab Angelis ablata non fuerunt: ergo, &c.

Objicies. Angeli superiores, per peccatum meruerunt dejici ex suo in inferiores Angelos principatu: ergo reverà eo dejecti sunt.

Resp. neg. ant. Ratio est, quia principatus ille post peccatum non confert ad bonum superiorum, sed potiùs ad malum: ita S. Thomas ratiocinatur 1. p. q. 109. art. 2. ubi sic loquitur: *Quod autem superioribus inferiores subdantur, non est ad bonum superiorum, sed magis ad malum eorum: quia cum mala facere maximè ad miseriam pertineat, præesse in malis, est esse magis miserum*.

Quæ-

Quæres, an dæmonum principatus, ad hominem, resque illi subjectas extendatur.

Resp. affirmativè. 1. Non ob aliud enim diabolus in Scripturis dicitur princeps hujus mundi, Deus hujus sæculi, mundi rector tenebrarum harum. Nec mirum est, quòd homo post peccatum diabolo subjici cœperit; nam, ut fert axioma, *A quo enim quis superatus est, hujus & servus est.* Ecclesia eo nixa principio, exorcismos adhibere solet, ut ab homine diabolum expellat: *Ecclesia* (inquit Augustinus lib. 4. contra Julianum c. 4.) *filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de potestate tenebrarum erueret*: adhibet quoque preces, ut creaturæ, eæ etiam quæ ratione destitutæ sunt, liberentur ab infestatione dæmonum, qui eis sæpiùs utuntur, ut homines ad peccatum moveant. Eam verò dæmonum infestationem Paulus præ oculis habuit, cum hæc scripsit ad Romanos: *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*: In quæ quidem Apostoli verba sic Estius loquitur: *Ad quam vanitatem hoc quoque pertinet, quòd creatura quæ in usum hominis venit, pro magna parte permissa est potestati principis hujus mundi: Propter quod & multæ creaturæ consuetudine fidelium benedicuntur, & juxta Apostolum 1. ad Timoth. 4. sanctificantur per verbum Dei & orationem, ut potestas diaboli, per eas nocere parati, cohibeatur.*

Conclusio 4. Æterna sunt Angelorum apostatarum supplicia.

Probatur 1. ex Scripturâ. Matthæi 25. hæc habentur: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus*: atqui si ignis qui instrumentum est supplicii, sit æternus, necesse est, æternum etiam esse supplicium. Valet idem argumentum respectu hominum damnatorum: unde ibidem de reprobis &

præ-

prædeſtinatis hæc dicuntur: *Et ibunt hi in ſupplicium æternum : Iuſti autem in vitam æternam*. Hinc etiam fit, ut Marci 3. de iis qui blaſphemarint in Spiritum ſanctum, hæc legantur: *Qui autem blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum ; ſed reus erit æterni delicti*. Hinc quoque Paulus 2. ad Theſſalonicenſes 2. de impiis, ſive chriſtianis, ſive infidelibus, dicit: *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini*.

Probatur ex traditione. Irenæus lib. 4. adverſus hæreſes cap. 4. ſic loquitur : *Quibuſcumque dixerit Dominus, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, iſti erunt ſemper damnati*. Tertullianus libro de Carne Chriſti, capite 14. probat, dæmonum ſupplicia fore æterna, quòd Chriſtus pro eis mortuus non ſit: *Nullum* (ait) *mandatum de ſalute Angelorum ſuſcepit Chriſtus à Patre. Quod Pater neque repromiſit, neque mandavit, Chriſtus adminiſtrare non potuit*. Cyprianus in calce libri ad Demetrianum, aliam profert rationem, deſumptam nimirum ex defectu ſatisfactionis & pœnitentiæ, ſine quibus nec diabolus nec homo inflictâ ſibi pœnâ liberari poſſunt: *Quando iſtinc exceſſum fuerit, nullus jam pœnitentiæ locus, nullus ſatisfactionis effectus*. Hieronymus in hæc Matthæi verba: *Et ibunt hi in ſupplicium æternum, juſti autem in vitam æternam*, hæc habet: *Prudens lector adverte, quòd & ſupplicia æterna ſint, & vita perpetua metum deinceps non habeat ruinarum*. Plures alii tum Latini tum Græci Patres pro eodem argumento laudari poſſent, ſed adeat lector Auguſtinum lib. 21. de Civ. Dei, Gregorium Magnum lib. 24. Moralium, cap. 16.

Quæres, quis inter Chriſtianos cenſuerit, dæmonum aut hominum damnatorum pœnas, finem aliquando habituras eſſe.

Reſp. Theophilum Alexandrinum, epiſtolâ ſecundâ Paſchali; Hieronymum epiſtolâ 59. ad

Avi-

Avitum, Augustinum lib. de hæresibus, cap. 18. quintam generalem Synodum in anathematismis, errorem de quo agitur, Origeni tribuisse. Eum quoque Sociniani postremis hisce temporibus amplexi sunt; impiè nimirùm arbitrantur æquum non fore Dei judicium, si creaturas ob unum, vel cogitationis, peccatum lethale, æternis suppliciis addixerit.

Quæstio VII.

De variis Angelorum effectibus.

Not. Dicemus hìc 1. de extraordinariis effectibus sanctorum Angelorum; 2. de iis qui ab apostatis nonnunquam producuntur; 3. de miraculis quæ istis tribuuntur.

Conclusio I. Varii sunt extraordinarii sanctorum Angelorum effectus.

Probatur enumeratione. *Primò*, nonnunquam in corporibus assumptis, hominibus apparent; id autem prioribus mundi & Ecclesiæ sæculis frequentiùs, quàm nunc, fieri consueverat.

Secundò, Angelis sanctis, Danielis cap. 10. & 11. tribuuntur regnorum eversio, & illorum ad alios populos translatio: tribuuntur etiam clades, quibus profligantur exercitus: unde Augustinus lib. 4. de Civit. Dei, cap. 17. refellens Deorum cultores, qui dicebant, *Quòd Deam Victoriam Iupiter mittat, atque illa tanquam Regi Deorum obtemperans, ad quos jusserit, veniat, & in eorum parte considat*, sic loquitur: *Hoc verè dicitur non de illo Iove quem Deorum Regem pro sua opinione confingunt, sed de illo vero Rege sæculorum quòd mittat non Victoriam, quæ nulla substantia est, sed Angelum suum, & faciat vincere quem voluerit.*

Tertiò, Angeli sancti divinæ misericordiæ in homines pios, & justitiæ in impios judicia, in hâc vitâ exequuntur: *Si propterea* (ait Augustinus in illa Psalmi 77. verba, Immissiones per Angelos malos) *per malos Angelos illa Deum fecisse putaverimus, quia pœnæ infligebantur, non beneficia præstabantur, tanquam nemini Deus pœnas irroget per Angelos bonos, sed per illos veluti militiæ cœlestis carnifices; consequens erit, ut etiam Sodomam per Angelos malos everfam esse credamus, & malos Angelos Abraham & Loth hospicio suscepisse videantur, quod absit, ut contra Scripturas apertissimas sentiamus.*

Conclusio 2. Plures sunt modi, quibus Angeli mali possunt extraordinarios effectus operari.

Probatur. Applicando (ut loquuntur) activa passivis, dæmones possunt producere animalia quæ sine generatione strictè sumptâ, ex aliis corporibus nascuntur, ut sunt ranæ, muscæ, mures, vermes. Vide Augustinum lib. 15. de Civit. Dei, cap. 23. nec non quæst. 21. in Exodum.

Præterea, vi potestatis quam habent movendi corpora, facilè, si Deus permittat, possunt nostris sensibus illudere, ita ut nostri sensus eodem modo afficiantur, ac ab ipsismet exterioribus corporibus afficerentur; unde possunt oculis objicere lapides pro lupis, & vicissim lupos pro lapidibus. Possunt quoque, Deo permittente, ex ejusdem potestatis virtute, cogere nubes, excitare fulmina, variis motibus terram concutere, fructibus nocere, morbis quibusdam in homines sævire. Vide eundem Augustinum loco proximè laudato. Hincque colligitur, quàm piè se gerat Ecclesia, cùm, adhibitis precibus, aerem, flumina, terræ fructus benedicit.

Conclusio 3. Dæmones non possunt vera patrare miracula.

Probatur. Miraculum est opus quod excedit naturalem cujuslibet creaturæ virtutem: atqui opus

opus hujusmodi dæmones efficere non possunt: neque enim Deus aliam eis tribuit virtutem quàm quæ data fuit, cùm educti sunt ex nihilo: ergo non possunt vera miracula patrare.

Confirmatur 1. Si Deus dæmoni facultatem faceret patrandi vera miracula, esset in confirmationem aut erroris, aut veritatis: atqui neutrum dici potest. Non primum: cum enim Deus sit ipsamet veritas, non potest, sive per se ipsum, sive per alium, quempiam in errorem inducere. Non etiam secundum: siquidem non convenit, ut Deus tribuat mendaciorum Patri virtutem supernaturalem, quâ veritas apud homines confirmetur, præsertim cùm in Scripturis vetet hominibus, ne diaboli aut operibus aut consiliis assensum præbeant.

Confirmatur 2. Si Deus diabolo facultatem faceret patrandi vera miracula, nihil esset, quo certi esse possemus, Deum, non autem creaturam aliquam, nobis loqui, ac proinde vacillaret fides, cùm fides nitatur testimonio Dei loquentis: sed absurdum est consequens: ergo, &c.

Confirmatur 3. ratione petitâ à simili, quam tom. 2. Brevium observationum, Gummarus Huigens, in Academiâ Lovaniensi sacræ theologiæ Doctor ac Professor, hisce verbis proponit: *Etsi Rex possit in regno suo permittere, ut subditis suis in pœnam eorum quæ in Regem commiserunt, obveniant ab hostibus variæ illusiones pœnales, ac aliæ afflictiones; non potest tamen, si impedire valeat, permittere, ut circa characteres & sigillum Regis ita à quibusdam illusoribus decipiantur subditi, ut nulla circumspectione aut prudentia, litteras nomine regis fictas discernere valeant à litteris verè à rege conscriptis, & ipsius sigillo signatis: nam hoc permittens, saltem ordinariè, non poterit ægrè ferre, si veris suis litteris fides non adhibeatur.* Vide eundem authorem loco proximè laudato.

Ob-

Objicies 1. Id possunt dæmones, quod possunt malefici; malefici nimirùm non operantur, nisi dæmonum virtute: atqui malefici possunt patrare vera miracula: siquidem reipsa patrata sunt à maleficis Pharaonis, cùm (ut habetur Exodi 7.) per incantationes verterint virgas suas in dracones, & aquam in sanguinem, eduxerintque, sicut Moyses, ranas ex fluviis: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. neg. ant. seu, nego, mutationes de quibus agitur, fuisse miracula. Ratio est 1. quia mutationes illæ (secundùm sententiam Josephi lib. 2. Antiquit. Tertulliani lib. de animâ cap. 57. & plurium aliorum) non fuerunt veræ, sed tantùm apparentes: scilicet Pharaonis malefici per suas præstigias ita populorum oculis ludificarunt, ut dracones, ranæ, sanguis apparuerint, quamvis à parte rei, & virgæ, & fluvius, & aquæ, in suâ naturali substantiâ remansissent. Ratio est 2. quia, licèt concedatur, mutationes de quibus agitur, fuisse veras ac reales (ut docet Augustinus quæst. 21. in Exodum, eo quòd Scriptura eodem modo de eis loquatur, quo de mutationibus quæ Moysi tribuuntur) non sequitur tamen, maleficos illos vera miracula patrasse: nempe licèt illa opera humanam virtutem superaverint, non fuerunt tamen supra naturales dæmonum vires: cùm enim sibi ipsis à Deo permittuntur, activa passivis applicando, possunt (ut docet Augustinus lib. 3. de Trinitate, cap. 83.) corpora quædam in alia transmutare, in ea præsertim quæ aut non vivunt, aut ex putri materiâ per imperfectam tantùm generationem, ut mures & ranæ, producuntur: *Sciendum est tamen* (inquit Sanctus Thomas 1. p. quæst. 114. art. 4.) *quòd quamvis hujusmodi opera dæmonum, quæ nobis miracula videntur, ad veram rationem miraculi non pertingant, sunt tamen quandoque veræ res: sicut magi Pharaonis per virtutem dæmonum veros serpentes & ranas fecerunt*. Præterea, ex suppositione, quòd muta-

tio-

tiones, de quibus est hìc quæstio, reales ac veræ fuerint, dici potest cum Jansenio in cap. 7. Exodi, *veros dracones aliunde adductos ope dæmonis, virgarum loco fuisse substitutos, fallendo oculos, ut nemo præstigias illas animadverteret : Et sic præstigiæ fuissent non in conversionis termino, seu re conversa, sed in convertendi modo; unde & Hebraicè malefici isti vocantur præstigiatores: Scriptura tamen dicit fecisse similiter, quia modus agendi externus similis erat, quemadmodum & Angeli dicuntur comedisse.*

Objicies 2. Nullum est majus miraculum, quàm cum quis è mortuis suscitatur: atqui dæmones possunt homines è mortuis suscitare; de facto nimirùm, saltem ad tempus, suscitarunt Samuelem, qui per Pythonissæ incantationes Sauli Regi & apparuit & locutus est post mortem: de eo autem miraculo hæc habentur Ecclesiast. 46. *Et post hoc dormivit* (Samuel) *& notum fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltavit vocem suam de terra in prophetia, delere impietatem gentis*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. min. Ad 2. dist. ant. Dæmones de facto suscitarunt Samuelem, apparenter tantùm, conc. ant. verè & realiter, neg. ant. *In hoc facto* (ait Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, quæst. 3.) *potest esse alius simplicior intellectus, & expeditior exitus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem, diaboli machinationibus factam; quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum, eorum nominibus appellari, quorum imagines sunt.*

Præterea dici potest, quòd etiam ex suppositione, quòd realis ac vera fuerit suscitatio Samuelis, inde non sequatur, diabolum aliquod miraculum patrasse; scilicet negandum est, illud miraculum operâ diaboli patratum fuisse: sed potiùs uni Deo tribuendum est. Nec obstat, quòd incan-

tatio

tatio Pythonissæ occasioni fuerit, illi miraculò: *Cùm enim* (ait Augustinus lib.2. ad Simplicianum quæst. 3.) *vult Deus, etiam per infimos & infernos spiritus aliquem vera agnoscere, temporalia dumtaxat, atque ad ipsam mortalitatem pertinentia, facile est & non incongruum, ut omnipotens & justus ad eorum pœnam, quibus ista prædicantur, ut malum quod eis impendet, antequam veniat, prænoscendo, patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, ut quod audiunt ab Angelis, pronuntient hominibus: Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet vel sinit*.

Objicies 3. Diabolus imminente totiûs orbis clade, per Antichristum plura patrabit miracula; per eum enim patrabit miracula, per quem adveniet in omni virtute & signis: atqui sic diabolus, imminente totiûs mundi clade, per Antichristum adveniet: *Tunc* (ait Apostolus 2. ad Thessalonicenses 2.) *revelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundùm operationem Satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt, eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent*: ergo, &c.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. dist. min. Diabolus per Antichristum adveniet in omni virtute & signis, quæ naturales diaboli vires non excedent, conc. min. quæ excedent naturales dæmonis vires, neg. min. Diabolus, si suis viribus à Deo permittatur, summâ in substantias corporeas virtute pollet: ita ut (nisi Deus impediret) planetarum ordinem invertere posset, aliaque peragere, quæ licèt hominis potestatem superent, non excedunt tamen dæmonis vim naturalem Itaque Antichristus multa operaturus est, quæ pro miraculis habebuntur ab iis, qui aut non attendent

ad dæmonis virtutem, aut potiùs qui à Deo spargente pœnales cæcitates super illicitas cupiditates deserentur: *Solet ambigi* (inquit Augustinus lib. 20. de Civitate Dei, cap. 29.) *utrum propterea dicta sint signa & prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, facere videatur: An quia illa ipsa, etiamsi erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros, non ea potuisse nisi divinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, maximè quando tantam, quantam nunquam habuit, accipiet potestatem.*

Objicies 4. Translatio Sagarum in conventus nocturnos, in quibus & ventri & libidini serviunt, videtur naturales diaboli vires superare: Realis est tamen illa translatio: ergo dæmones aliquid possunt, quod superat naturales eorum vires, ac proinde possunt patrare miracula.

Resp. 1. neg. maj. scilicet, diabolus (ut superiùs ostensum est) corpora, eorum præsertim hominum qui propter peccatum sunt illiûs juris, potest, absolutè loquendo, cùm à Deo permittitur, de loco in locum movere. Resp. 2. neg. min. seu negatur, realem ac veram esse translationem, de quâ agitur. Nimirum ejusmodi translatio tribui potest imaginationi, à quâ mulieres quæ dicuntur sagæ, ita decipiuntur, ut credant, licèt falsò, se translatas fuisse ad nocturnos conventus, in quibus ventrem & libidinem expleverint. Confirmatur 1. ex eo quòd pluribus experimentis compertum sit, sagas visas fuisse in carcere, in lecto, in aliisve similibus loci, toto eo tempore, quo asserebant, se nocturnis de quibus agitur, conventibus interfuisse. Confirmatur 2. ex eo quòd tanta sit imaginationis vis, ut iis in locis ubi mulieres sub nomine sagarum ad judices trahuntur, plures aliæ sibi persuadeant, quòd & ipsæ sagæ sint: nempe quæ de sagis audiunt, ita movent earum imaginationem, ut certò credant, se & fecisse & passas esse illa omnia, de quibus lis

aliis

aliis intentatur. Hincque fit, ut iis in provinciis, in quibus tribunalia adversùs sagas eriguntur, crescat in dies earum numerus; cumècontra in aliis, in quibus nihil agitur simile, vel exiguus, vel nullus sit sagarum numerus. Vide de hoc argumento Abulensem in caput 13. Geneseos quæstione 354. Cajetanum in 2. 2. quæst. 95. art. 3.

Quæres, an sint aliquæ regulæ, quibus vera miracula discerni possint à quibusdam diaboli operibus, quæ miraculum hominibus sapiunt.

Resp. affirmativè. Nam 1. falsa miracula curiositati, non autem ædificationi serviunt: 2. Tantùm abest, ut hominibus prosint, quin potiùs noceant quàm maximè: 3. Plerumque tendunt ad sacrilegia, lasciviam, aliaque tum facinora, tum flagitia. Econtrà vera miracula (ut patet in iis quæ sive Christus, sive Apostoli patrarunt) animabus corporibusque profuerunt: *Pertransiit* (ajunt Scripturæ de Christo) *benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.*

Præter notas, quæ mox traditæ sunt, aliæ rursùs proferri possunt. *Primò*, cum objectum quod uni & alteri hoc vel illo modo videtur, eâdem ratione omnibus non apparet, signum est, quòd illusio sit in sensibus, nihilque sit reale in objecto. *Secundò*, illusio est pariter, cum, objecto quod reale deprehenditur, deest aliqua ex proprietatibus, quæ naturaliter illi convenire debent, ut si corpus quod appareret, non esset palpabile. *Tertiò*, cum fundamentum est judicandi, rem quæ de novo producta videtur, aliunde, per celeritatem nimirum dæmonum, allatam fuisse, ut observavimus supra de draconibus, in quos virgæ maleficorum Pharaonis mutatæ videbantur. *Quartò*, cum judicari potest, ope dæmonum afferri objectum, & ablato substitui aliud. Hinc cum Augustino dicendum est, fabulam esse, *quòd socii Diomedis, quia nusquam subitò comparuerunt, & po-*

posteà nullo loco apparuerunt, perdentibus eos ulterioribus Angelis, in eas aves, quæ pro illis occultè ex aliis locis, ubi est hoc genus avium, ad ea loca perductæ sunt, ac repentè suppositæ, creduntur esse conversi. Tandem *quintò*, miraculum est apparens, non verum, quando alio miraculo præstantiore superatur: sic Ægyptii colligere poterant, miracula quæ coram Pharaone ab eorum maleficis patrabantur, fictitia tantùm fuisse: nempè serpens, in quem mutata fuit Aaronis virga, voravit maleficiorum serpentes, & Magi ita in quarto portento defecerunt, ut Moysi ad ulteriora prodigia progredienti dixerint, *Digitus Dei est hic*.

QUÆSTIO VIII.

De variis Angelorum ordinibus.

Not. HIc quæremus 1. quot sint Angelorum ordines; 2. quot hierarchiis ordines illi contineantur; 3. quænam sint singularum hierarchiarum proprietates.

CONCLUSIO I. Novem sunt Angelorum ordines.

Probatur. Tot sunt Angelorum ordines, quot tum in Scripturis, tum in Patribus reperiuntur: atqui tum in Scripturis, tum in Patribus novem Angelorum ordines reperiuntur. Et quidem *primò* in Scripturis novem recensentur. Isaias c. 6. de Seraphimis, tanquam qui constituant ordinem ab aliis distinctum, sic loquitur: *Seraphim stabant super illud: sex alæ uni, & sex alæ alteri*. Moyses Genesis 3. meminit *Cherubimorum*: hæc quoque de eis habentur Ezechielis 10. *Cherubim autem stabant à dextris domus*. Paulus primæ ad Thessalonicenses 4. laudat Archangelos: *Quoniam* (inquit) *ipse Dominus in jussu & in voce Archan-*

Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. Idem nomen legere est in Judæ Canonica: *Cum* (ait) *Michael Archangelus cum diabolo disputans de Moysi corpore.* Paulus ad Romanos 8. loquitur de Angelis, tanquam de ordine ab aliis Angelorum ordinibus distincto: *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes,* &c. Idem Apostolus ad Coloss. 1. quatuor distinctos ordines describit: *Sive throni* (ait) *sive dominationes, sive principatus, sive potestates.* Ad Ephesios 1. dominationibus, principatibus, & potestatibus addit Virtutes: *Supra* (inquit de Christo loquens) *omnem principatum, & potestatem, & virtutem.* Ex quibus locis patet, septem Angelorum ordines ab Apostolo recenseri; quibus quidem ordinibus si jungantur Seraphimi, & Cherubimi, quorum Isaias & Ezechiel meminerunt, novem, ex Scripturâ, erunt Angelorum ordines.

Secundò, Patres, ubi deditâ operâ catalogum texuêre ordinum Angelorum, nec plùs, nec minùs quàm novem recensuerunt. Ignatius in Epistolâ ad Trallianos, quam Hieronymus inter genuinas admittit, sic loquitur: *Ego verò non quia vinctus sum, & intelligere possum cælestia, & angelicos ordines; nec non angelorum & exercituum & principatuum differentias, ac virtutum & dominationum discrimina; thronorumque ac potestatum varietates, eorum magnitudines, cherubim ac seraphim excellentias,* &c. Irenæus lib. 2. cap. 54. eundem texit catalogum, cum hoc tamen discrimine, quòd *Exercituum* loco ponat vocem, *Principatuum.* Eundem quoque descripsit Dionysius lib. de cœlesti Hierarchiâ, cap. 6. Iis Græcis Patribus adhærent Latini. Instar omnium sit Gregorius Magnus hom. 34. ubi sic loquitur: *Novem Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus angelos, archangelos, virtutes, potestates, principatus, dominationes, thronos, cherubim atque seraphim.*

phim. Eâdem, quâ Gregorius, ratione locuti sunt, qui post illius tempora scripserunt, ut videre est apud Bernardum lib. 5. de Consideratione, cap. 4. Rupertum lib. 3. de processione Spiritus sancti, cap. 16. Magistrum Sententiarum, S. Thomam & alios.

Objicies. Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum, Ambrosius lib. 1. de Fide cap. 1. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 6. quatuor tantùm recensent Angelorum ordines: ergo non sunt novem.

Resp. dist. ant. Et illi Patres non excludunt majorem numerum, conc. ant. & excludunt, neg. ant. Iis locis propositum non fuit Patribus accuratum describere catalogum ordinum Angelorum; ac proindè mirum non est, quòd tunc omnium non meminerint. Confirmatur ex eo, quòd Ecclesia Latina tum in missæ præfatione, tum in hymno Ambrosiano, *Te Deum laudamus*, non recenseat novem Angelorum ordines: & tamen inde concludi non potest, Ecclesiam Latinam solum illum numerum admittere, qui iis in locis recensetur. Confirmatur iterum ex eo, quòd nonnulli ex Patribus qui nobis objecti sunt, alibi novem ordines expresè recensuerint, ut patet in Hieronymo, lib. 2. Apologiæ contra Rufinum.

CONCLUSIO 2. Novem Angelorum ordines tribus hierarchiis continentur.

Probatur ex Patribus, inter quos Dionysius lib. de cœlesti hierarchiâ, cap. 6. expresè docet novem ordines Angelorum triplici hierarchiâ contineri. In priorem refert Seraphimos, Cherubimos, Thronos: in alteram, Dominationes, Virtutes, Potestates: in tertiam denique, Principatus, Archangelos, Angelos. Gregorius hom. 34. Dionysianæ hierarchiæ subscribit, cum hoc tamen discrimine, quòd Principatus collocet in secundâ, & Virtutes in tertiâ. Gregorium sequuntur Bernardus lib. 5. de Consideratio-

ratione, cap. 4. Magister Sententiarum & S. Thomas.

Quæres, quid tum Dionysius, tum Gregorius tum alii deinde Patres per hierarchiam intellexerint.

Resp. Hierarchiam in genere sumptam, seu prout abstrahit à cœlesti aut Ecclesiasticâ, esse Sacrorum præfecturam, seu potestatem. *Sciendum est igitur* (inquit Maximus initio Commentatiorum ad Dionysium de Cœlesti Hierarchiâ) *Hierarchiam quidem esse principatum ac velut curam ordinandorum Sacrorum: Hierarcham verò qui Sacris præest, eaque curat ac moderatur.* At verò Hierarchia cœlestis, de quâ hìc agitur, est potestas ordinandarum functionum quæ in cœlis fiunt; sicut hierarchia Ecclesiastica est potestas ordinandorum Sacrorum quæ fiunt in terris; Hierarcha verò, qui tanquam princeps Sacris illis præest. Igitur hìc hierarchiæ nomine non aliud intelligitur, quàm certus Angelorum numerus, qui sibi invicem ac uni tanquam principi in ordine ad cœlestes actiones subordinantur; unde, si sumatur adæquatè, dicit, secundùm Dionysium, potestatem, scientiam, & actionem.

CONCLUSIO 3. Variæ sunt ordinum Angelorum proprietates.

Probatur. Proprietates ordinum Angelorum considerari possunt vel respectu spiritualium perfectionum quibus prædıti sunt, vel respectu ministeriorum exteriorum quibus funguntur: atqui utrovis modo considerentur, sunt variæ: ergo, &c.

Primò, perfectionum intrinsecarum proprietates esse varias, demonstrant ipsa ordinum Angelicorum nomina: Siquidem Seraphimi sic appellantur, quòd, Bernardo teste Serm. 19. in Canticâ, maximè Deo conjuncti, summâ ardeant charitate. Cherubimi sic dicuntur, quòd prædıti sint eminente sapientiâ, seu scientiâ. Throni, quòd

peculiari modo sint Dei sedes; unde ab eo singulariter inhabitantur, & ratione inhabitationis hujusmodi singulari pace ac tranquillitate fruuntur; Dominationes, quòd in eis maximè eluceat Dei in res creatas principatus: *Mira* (inquit Gregorius) *potentia praeeminent*; Virtutes, quòd in recipiendis Dei illuminationibus maximè sint constantes; Principatus, quòd Dei majestatem ac dignitatem referant, & ad illius contemplationem & amorem alios alliciant; Archangeli, quòd sublimium Dei arcanorum præ cæteris conscii sint. Vide Dionysium lib. de cœlesti hierarchiâ, cap. 5.

Secundò, eadem ordinum angelicorum nomina, secundùm Gregorii Magni interpretationem, significant diversitatem ministeriorum, quibus Angeli funguntur. Seraphimi sic appellantur, quòd charitatem quâ ardent, in alios Angelos transfundant; Cherubimi, quòd scientiam quâ præditi sunt, aliis communicent; Throni, quòd alios suæ securitatis ac pacis participes efficiant; Dominationes, quòd ad eos tanquam ad principes, aliorum angelorum ministeria referantur; Virtutes, quòd per eos miracula patrentur; Potestates, quòd efficiant suo ministerio, ne potestates infernales hominibus noceant; Principatus, quòd in divinorum mandatorum executione cœlestibus virtutibus principentur; Archangeli, quòd (ut putat Gregorius) summa nuntient; Angeli denique, quòd nuntient minima, nullamque in divinis nuntiandis singularem prærogativam habeant.

Sed hæc de Angelis satis sint. Qui plura nosse voluerit, consulat Dionysium de Cœlesti Hierarchiâ, Gregorium Magnum hom. 34. in Euangelia, Bernardum lib. 5. de Consideratione, Magistrum Sentent. lib. 2. dist. 9. & tandem S. Thomam 1. p. quæst. 107. & sequentibus.



DISSERTATIO SECUNDA.

De Vniversi Productione.

Not. MOyses toto priore Geneseos capite describit historicam aspectabilis hujus Universi productionem. Eam verò non divinâ tantum revelatione, sed etiam humanâ didicerat, scilicet Majorum suorum traditione, & quidem facili ac brevissimâ: ab Adamo nimirùm per Mathusalem, Sem, Isaacum, Levi, & Amram patrem suum, quæ in suum librum retulit, acceperat. Non aliam hîc adhibebimus methodum, quàm quæ à sacro illo scriptore fuit adhibita; hoc est, sigillatim recensebimus opera, quæ intra sex dierum spatium, intra quod mundum conditum fuisse scribitur, recensuit.

QUÆSTIO PRIMA.

De opere diei primæ.

CONCL. DIei primæ opera, sunt cœlum, terra, lux, divisio lucis à tenebris.

Probatur authoritate Moysis, qui Geneseos capite 1. sic loquitur: *In principio creavit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas. Dixitque Deus, fiat lux: Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quòd esset bona, & divisit lucem à tenebris. Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem: factumque est vespere & mane dies unus.*

Quæres 1. quinam sit sensus verborum quæ ex Moyse jamjam laudata sunt.

Resp. verba de quibus agitur, illustrari posse subsequente, & quidem brevi, commentario, quem ex doctissimo recentiore descripsimus. *In principio*, hoc est (secundùm Augustini sententiam lib. 2. de Civit. Dei cap. 9.) ante omnia, *creavit*, produxit non ex præexistente materiâ, ut voluit Hermogenes apud Tertullianum, sed ex nihilo fecit; *Deus*, non Angeli (ut placuit Simoni Mago, ac aliis apud eundem Tertullianum, de Præscript. c. 36.) *cælum & terram*, supremam mundi partem & infimam, & quidquid earum ambitu continetur.

Terra autem erat inanis & vacua. Hebr. *Desolata & inanis*, sine plantis, sine animalibus. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, adeò ut terra esset aquarum abysso & tenebris obvelata. *Et Spiritus Dei*, quem pauci pro aere, & ferè omnes post Ambrosium lib. 1. cap. 8. in Hexam. pro Spiritu sancto accipiunt, *ferebatur super aquas*. Syr. Confovebat aquas, ad similitudinem aviculæ incubantis (ait Basilius hom. 2. in Hexam.) vimque vitalem imprimentis in ea quæ ab ipsa foventur. Idque non absque ratione (inquit Chrysostomus hom. 3. in Genesim) Scriptura divina præveniendo dicit, eò quòd posteà dictura est nobis, quòd animalia ex aquis istis producta sint.

Dixitque Deus, Fiat lux: Et facta est lux. Dixit verbo sibi coæterno (ait Augustinus lib. 1. de Genesi ad literam, cap. 10.) id est immutabilis sapientiæ internis æternisque rationibus, non corporali sono vocis. *Et vidit Deus lucem quòd esset bona*, quia facta ad artis suæ, hoc est, æternæ sapientiæ regulas. Sed numquid nesciebat ante, quòd lux bona esset? Prorsùs noverat: Verùm (ait Chrysostomus) demittit se, & juxta humanam consuetudinem hæc omnia loquitur beatus ille Propheta. Et quemamodum homines cum ma-

magnum aliquid elaboraverint ... tunc tandem ... opus laudibus extollunt: ita & divina Scriptura solet & nunc, cum se ad aurium nostrarum infirmitatem demisit.

Et divisit lucem à tenebris, divisit, naturâ, loco, tempore. *Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem*, hoc est, voluit appellari lucem non quamcumque, sed quæ tenebris succedit, *Diem*, & tenebras quæ luci succedunt, *Noctem*. *Factumque est vespere & mane dies unus*, id est, ex nocte quæ incipit *vespere*, & ex die subsequente quæ incipit *manè*, factus est dies *unus*, hoc est, primus, phrasi hebraicâ, quâ numerus cardinalis pro ordinali ponitur.

Quæres 2. Quid intelligi debeat lucis nomine, quam Moyses scribit primâ die creatam fuisse.

Resp. varias esse de propositâ quæstione sententias. Alii Angelos, alii nubem, aut columnam, alii aliud corpus lucidum, quod successivè utrumque hemisphærium pererraret, intelligunt. Sed operæ pretium est hìc sequi consilium Augustini lib. 2. de Gen. ad lit. c. 18. *Vt servata semper moderatione piæ gravitatis, nihil de re obscura temerè credamus: ne fortè quod posteà veritas patefecerit, propter amorem nostri erroris oderimus.*

QUÆSTIO II.

De opere secundæ diei.

CONCL. Opus secundæ diei non aliud fuit quàm firmamentum.

Probatur authoritate Scripturæ quæ sic habet Geneseos 1. *Dixit quoque Deus, Fiat Firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erant*

super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum, cælum: & factum est vespere & mane dies secundus.

Quæres 1. quid loco proximè laudato Scriptura intelligat firmamenti nomine.

Resp. intellexisse quidpiam extensum, quod aquas ab aquis dividat. *Fiat firmamentum: Quasi quis dicat humana lingua* (ait Chrysostomus hom. 4. in Genesim) *fiat paries quidam & interstitium, in medio dividens & separationem faciens.* An autem illud spatium sit aer, an verò corpus aliquod solidum, quod aere sit superius, non una est antiquorum sententia. Trita est, apud recentiores præsertim, opinio quæ docet firmamentum esse immensum illud aeris spatium, quod à terris ad empyreum usque protenditur; & in quo sidera, tanquam pisces in mari, posteà collocata sunt, suosque agunt circulos.

Confirmant 1. ex eo quòd Scriptura non rarò aeris nomine vocet substantiam illam, quam hîc firmamentum appellat, velut cum ait Psal. 146. *Qui operit cælum nubibus*: Matthæi 16. *Triste & rubicundum cælum.* Tritum est & illud: *Volucres cæli.* Confirmant 2. ex eo, quòd Moyses populari loquendi ratione usus sit: atqui fert popularis loquendi modus, ut aer, cœli nomine vocetur. Favet Augustinus lib. 2. de Genesi ad literam, capite 4. ubi sic loquitur: *Talibus eorum disputationibus aliquis cedens ostendit, & ipsum aerem cælum appellari, non solùm sermone communi, sed etiam nostrarum Scripturarum authoritate, ubi legitur, Volatilia cæli. Cum ergo probasset, & hunc aerem cælum dici, nulla alia causa etiam firmamentum appellatum voluit existimari, nisi quia intervallum ejus dividit inter quosdam vapores aquarum, & istas aquas quæ corpulentiùs in terris fluitant. Quam considerationem laude dignissimam judico.*

Quæres 2. quid intelligi debeat aquarum nomine,

mine, quas Moyses scribit esse super firmamentum.

Resp. varias esse de illis aquis sententias. Censent aliqui, aquas illas, licèt nostris puriores sint, ejusdem nihilominus esse speciei. Ita philosophantur ii quibus placet, firmamentum esse corpus solidum. Si quis verò quærat ab iis authoribus, cuinam in eâ suppositione usui sint illæ aquæ; respondent, ibi collocatas fuisse, ut humore suo firmamenti celerrimum motum temperent. Alii verò, ii præsertim qui firmamentum aerem interpretantur, contendunt, aquas de quibus agitur, esse aquarum terrestrium vapores tenuissimos, qui posteà in nubes condensati, pluviam efficiunt. Hinc autem facilè intelligitur quâ ratione firmamentum, seu aer, dividat (ut scribit Moyses) aquas ab aquis: nempè vapores, seu nubes, medio aere dividuntur ab aquis quæ in terris fluitant.

Quæres 3. cujus formæ ac figuræ sint orbes cœlestes.

Respondet Augustinus his verbis lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 9. *Quæri solet, quæ forma & figura cæli esse credenda sit secundùm Scripturas nostras. Multi enim multa disputant de iis rebus, quas majori prudentia nostri authores omiserunt, ad beatam vitam non profuturas discentibus, & occupantes (quod pejus est) multùm pretiosa & rebus salubribus impendenda temporum spatia. Sed ... breviter dicendum est, de figura cæli hoc scisse Authores nostros, quod veritas habet; sed Spiritum Dei qui per ipsos loquebatur, noluisse ista docere homines, nulli saluti profutura.*

QUÆSTIO III.

De opere diei tertiæ.

CONCL. Die tertiâ congregatæ sunt aquæ: terra facta est arida, & germinavit.

Probatur ex Scripturâ quæ sic habet Geneseos cap. 1. *Dixit verò Deus: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum unum, & appareat arida. Et factum est ita. Et vocavit Deus aridam, Terram, congregationesque aquarum appellavit Maria. Et vidit Deus quòd esset bonum. Et ait: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et factum est vespere & mane dies tertius.*

Quæres 1. quis sit ille locus, in quem aquæ congregatæ sunt.

Resp. esse vel terræ cavitates, quibus maria continentur, vel meatus subterraneos, in quos aquæ defluunt, vel ipsam terræ superficiem, ad quam eædem aquæ decurrunt. Si quis autem roget modum quo facta sit ejusmodi aquarum congregatio, dicendum erit, die tertiâ, aquæ tenuis, ac nebulosæ voraginis, quâ ante cooperta erat terra, vastitatem inferiore sui parte condensatam, in uno consedisse loco. Favet Augustinus lib. 1. de Genesi ad litteram cap. 12. ubi sic loquitur: *Cum totam omnino terram undosa materia cooperiret, quò cederet, ut nudaret aliquas partes? An fortè rarior aqua velut nebula terras tenebat, quæ congregatione spissata est; ut ex multis partibus eas, in quibus arida possit apparere, nudaret?* Ut autem aquæ illæ condensatæ, terræ sinu exciperentur, tellus ipsa quæ anteà desinebat in æquabilem

omni

omni ex parte ſphæram, in pluribus ſui partibus altiùs depreſſa, & in immenſum excavata eſt. Hincque factum eſt, ut alię illiûs partes in ingentem altitudinem elatæ ſint, indeque ſurrexerint montes, qui quaſi terræ tumores extiterint.

Quæres 2. quo ſenſu à Moyſe dictum ſit, aquas congregatas fuiſſe in unum locum.

Reſp. 1. Moyſen loqui de primariâ ac præcipuâ congregatione, quæ haud dubiè in unum locum facta eſt. Reſp. 2. Scripturæ textum intelligi debere diſtributivè: *Congregentur aquæ omnes in unum locum*, hoc eſt, in ſuum quemque locum: ita ut licèt plures ſint collectiones, aqua tamen omnis certo ac præfinito ſibi loco conſiſtat.

Quæres 3. cur Moyſes terram vocaverit *Aridam*.

Reſp. id factum fuiſſe duplici de causâ. *Primò*, quòd per Dei imperium, aquis in terræ ſinus congregatis, ejuſdem terræ ſuperficies exſiccata eſſet: *Secundò*, ut ſciremus, terram, cum planè exſiccata eſſet, non ſponte ſuâ, ſed Dei virtute herbas ac fructus protuliſſe.

QUÆSTIO IV.

De operibus diei quartæ & quintæ.

CONCL. I. Die quartâ Deus produxit ſolem, lunam, ſtellas.

Probatur narratione Moyſis quæ ſic habet Geneſeos 1. *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, & dividant diem ac noctem, & ſint in ſigna & tempora, & dies & annos, ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. Et factum eſt ita: Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare majus, ut præeſſet diei, & luminare minus, ut præeſſet nocti; & ſtellas. Et po-*

ſuit

suit eas in firmamento cæli.... Et factum est vespere & mane dies quartus.

Quæres, quinam sit sensus singulorum verborum, quibus in eâ narratione Moyses usus est.

Resp. firmamenti nomine Moysen non intellexisse spatium illud, quod (ut secundâ quæstione dictum est) aquas ab aquis dividit; sed ingentem illum tractum qui ab aquis tenuioribus, quæ aeri supereminent, in immensum ferè protenditur. Solem & lunam vocat luminaria magna, non quidem respectu stellarum omnium: nimirùm ex paralaxi (ut mathematici loquuntur) constat, stellas multò majores esse sive sole sive luna. Scribit, luminaria facta fuisse in signa, & tempora, & dies, & annos. *Non illa* (inquit Augustinus lib. 2. de Genesi ad literam, cap. 17.) *quæ observare vanitatis est, sed utilia, & usibus hujus vitæ necessaria:* Unde sequitur: *Et tempora*, hoc est, ut designent tempora, ver, æstatem, autumnum, hyemem, messem, vindemiam, aliaque hujusmodi quæ ad vitam sustentandam conferunt. Addit Moyses, *Et posuit eas in firmamento cæli*, non quidem quòd priùs illas fecerit, deinde posuerit in firmamento; sed quòd eas in ipso firmamento condiderit.

Conclusio 2. Die quintâ Deus pisces & volucres ex aquis produxit.

Probatur hisce verbis Moysis, Geneseos cap. 1. *Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cæli. Creavitque Deus cete grandia & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundùm genus suum. Et vidit Deus, quòd esset bonum: Benedixitque eis dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere & mane dies quintus.*

Quæres, quid ea Moysis verba significent.

Resp.

Resp. Moysen per, *Reptile*, intellexisse pisces, qui cùm pedibus careant, in aquâ repunt, sicut serpentes in terrâ; pisces autem & aves scribit ex aquâ effecta fuisse: *Quoniam* (inquit Basilius homil. 8. in hexame.) *cognatio quædam est avium cum piscibus. Etenim quemadmodum pisces aquam secant, pinnarum agitatione progredientes: sic idem in volucribus licet cernere.* Per hæc alia verba, *Cete grandia*, author intelligit pisces illos ingentes, qui præ suâ magnitudine montes videntur. Tandem per hæc alia, *Benedixit eis, dicens: Crescite & multiplicamini*, intellexit fœcunditatem, quam tum piscibus, tum avibus Deus impertitus est. Quærit Theodoretus, *Cur Deus non benedixit plantis, animalibus autem dixit, Crescite?* Respondet quæstion. 7. in Genesim: *Deus pro nutu suo statim universam terram replevit pratis, segetibus, & aliis omnis generis herbis, & arboribus: bruta verò animalia, bina creavit. Vnde meritò benedictionem eis largitus est, ut per multiplicationem, quædam replerent maria, quædam aerem, nonnulla verò terram.*

QUÆSTIO V.

De opere sextæ diei.

CONCL. Die sextâ animalia & homo producta sunt.

Probatur ex Genesis capite 1. ubi hæc leguntur: *Dixit quoque Deus, Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta & reptilia & bestias terræ secundùm species suas: factumque est ita. Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, & jumenta, & omne reptile terræ in genere suo... Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum: masculum & fœminam*

minam creavit eos. Benedixitque illis Deus, &c.

Explicatur prior pars textûs ex Moyse laudati. *Producat terra animam viventem in genere suo*: hoc est, animalia viventia secundùm suas species, quæ in tres classes distinguuntur, jumenta, à juvando dicta (nimirùm hominibus tum ad laborem, ut equi & cameli, tum ad cibum, ut oves & vituli, necessaria sunt.) *Reptilia*, quæ super terram aut repunt, ut serpentes, vel saltitant, ut lacerti: *Bestias terræ*, sub quibus comprehenditur quidquid reliquum est, & maximè feræ, sive noceant veneno, sive minimè noceant. Nec enim citra peccatum nocuissent homini, ut etiam quondam in vipera & leonibus erga Paulum & Danielem demonstratum est. Vide Augustinum lib. 1. de Genesi contra Manichæos, cap. 1. Quæ autem ex putri materiâ nascuntur, ut pulices, ranæ, mures, non immediatè sunt à Deo producta, sed tantùm mediatè, ex putri nimirùm materiâ ex quâ deinceps per calorem genita sunt. Idem quoque dici debet de animalibus heterogeneis, ut sunt muli, leopardi: creatis enim eorum parentibus, virtute creata censentur.

Explicatur altera pars ejusdem textûs: *Et ait*: in quæ quidem verba sic loquitur Ambrosius lib. 6. hexam. cap. 7. *Non sibi utique, quia non dicit, faciam, sed, faciamus. Non Angelis, sed dicit Filio, etiamsi Iudæi nolint, etiamsi Ariani repugnent. Faciamus hominem.* Vide (ait Chrysostomus homil. 8. in Genesim) quanta verborum diversitas: non enim jam dicit: *Fiat homo*, sed quid? Faciamus hominem. *Ad imaginem & similitudinem nostram*, id est, ut sit imago quæ nos ipsos referat. *Nec tamen hoc* (ait Augustinus lib. 6. de Gen. ad literam, cap. 12.) *secundùm corpus, sed secundùm intellectum mentis*, quæ capax est intuitivæ Dei visionis, & perfectæ in eum charitatis. *Et præsit piscibus maris*, &c. ratione, *ut videlicet intelligamus*, (ait Augustinus lib. 3. de Gen.

Gen. ad literam, cap. 20.) *in eo factum hominem ad similitudinem Dei, in quo irrationabilibus animantibus antecellit.* Addit Moyses, *Masculum & fœminam creavit eos*; ac proinde corpore sexu distincto. Creavit quidem eodem die, sed non simul: nam primò solus Adam creatus est, cui Evam posteà dedit in adjutorium. *Benedixitque illis & ait, Crescite*: quibus quidem verbis Deus vim seminis ad procreandam prolem primis parentibus contulit: *Sed* (ait Augustinus) *absit, ut credamus illos conjuges in paradiso constitutos, per libidinem impleturos fuisse, quod in sua benedictione Deus dixit, Crescite* &c. Subdit idem sanctus Scriptor, *Et dominamini piscibus maris*, &c. Nimirum par fuit, ut inferiora parerent homini, quandiu ipse Deo pareret. *Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam & universa ligna, &c. ut sint vobis in cibum.* Inordinatè igitur se gerit ille qui eis non in cibum, sed in voluptatem abutitur.

Quæres 1. utrum sex illi dies quos Scriptura testatur Deum impendisse ad rerum omnium productionem, sint dies veri, an figurati tantùm.

Resp. dies de quibus agitur, fuisse veros dies. Ratio est 1. quia res quæ sex diebus factæ sunt, res sunt veræ, ut unanimi consensu Patres adversùs Origenem demonstrant: ergo & dies, quos Deus ad rerum productionem impendit, sunt dies veri: nempè Scriptura eodem modo loquitur de iis diebus, quo de rebus quæ intra dies illos factæ sunt. Ratio est 2. quia Scriptura figuratè sumi non debet, cùm nulla ad id necessitas cogit: *Cum primitùs* (ait Augustinus lib. 8. de Civit. Dei, cap. 7.) *propriè res ipsas intelligere ratio nulla prohibeat, cur non potiùs authoritatem Scripturæ simpliciter sequimur in narratione rerum gestarum, res verè gestas priùs intelligentes, tum demum quidquid aliud significant, perscrutantes?* atqui nulla necessitas cogit sumendi Scripturam figuratè

ratè iis locis, in quibus loquitur de diebus quos Deus ad mundi productionem impendit; neque enim ex sensu literali aliquod sequitur absurdum: ergo, &c. Ratio est 3. quia diebus de quibus agitur, successit cessatio ab omni opere; *Sex enim diebus* (ait Scriptura Exodi 20.) *Fecit Dominus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requievit in die septimo: idcircò benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificavit eum*: at sex diebus non successisset (in oppositâ sententiâ) cessatio ab omni opere, nec actio quæ præcessisset, fuisset causa hujusmodi cessationis: quod tamen asserit Scriptura, cùm utatur particulâ causali, *Enim*, dicens: *Sex enim diebus* &c.

Objicies 1. Augustinus lib. xi. de Civit. Dei, cap. 7. scribit, dies de quibus agitur, esse figuratè sumendos. Nempe docet, sex illos dies non aliud esse, quàm angelicas cognitiones rerum quas à Deo, uno ac eodem die, imò & eodem instanti productas esse contendit: Ita ut dies prima, sit angelica cognitio lucis; dies secunda, cognitio firmamenti; & sic de aliis eo ordine quo in Scripturis describuntur: vespera sit cognitio creaturæ in se ipsa, manè ècontra sit cognitio quâ cognoscitur in Verbo; hic quidem clariùs, illic autem obscuriùs. Rationes verò quibus S. Doctor nititur, hæ sunt. *Prior*, Non fuerunt distincti dies ante solis productionem: ergo saltem tres priores figuratè sumi debent. *Altera*, Scriptura Ecclesiast. 18. testatur, omnia simul creata fuisse: *Qui vivit in æternum* (inquit) *creavit omnia simul*.

Resp. dist. ant. Augustinus scribit, dies de quibus agitur, figuratè summi debere, & illi passim alii Patres contradicunt, ipseque eo in capite à suis principiis recedere videtur, conc. ant. Et illi passim alii Patres non contradicunt, nec eo in capite à suis principiis recedere videtur, neg. ant. Augustino, in capite de quo agitur, alii Patres

non

non subscripserunt: scilicet timuerunt, ne totam Scripturarum fidem, quantùm ad res gestas attinet, enervarent, nisi & dies, & quæ diebus illis creata narrantur, propriè & non figuratè sumerentur. Præterea nulla cogit necessitas dies illos sumendi figuratè; ac proindè Augustinus à suis principiis recessisse videtur, cùm naturalem & literalem sensum admittere detrectavit.

Quæ autem prolatæ sunt ab Augustino rationes, necessariò non concludunt. Nam 1. Basilius hom. 2. in hexam. modum tradit, quo tres primi dies sine sole peracti sunt: *Tunc verò fiebat dies*, (inquit) *cui cedenti nox vicissim succedebat; non quidem secundùm motionem solis, sed primigenia illa luce suum splendorem diffundente, seque rursum contrahente, idque pro mensura à Deo definita.* 2. Cum Scriptura dicit, omnia creata fuisse simul, intelligitur de simultate rerum; non autem de simultate temporis; ita ut sensus sit, nihil esse quod à Deo creatum non sit. Solutio illa confirmari potest ex eo, quòd loco adverbii *Simul*, in græco textu legatur, *Communiter*, hoc est, sine exceptione. Præterea etiam si daretur, omnia esse creata simul simultate temporis, non inde tamen sequeretur, veros non esse dies de quibus agitur. Nempè Deus veros dies impendisset ad creationem rerum aliarum, non quidem sumptarum secundùm substantiam, sed tantùm secundùm modum, hoc est, secundùm ornatum & situm in quo collocatæ sunt.

Quæres 1. utrum dies nocte prior fuerit, an verò nox præcesserit diem.

Resp. probabiliorem nobis videri sententiam quæ asserit, noctem præcessisse diem. Ratio est 1. quia cœlum & terra facta sunt ante creationem lucis: ergo nox præcessit diem. 2. Tempore legis Mosaicæ, dies à vespera (quæ per synecdochen pro nocte sumitur) incipiebant,

ut

ut patet ex Levitici cap. 23. ubi Dominus jubet ut à vesperâ ad vesperam sabbata celebrentur: atqui id præceptum est, quòd Deus sabbatum, quo ab omni opere cessavit, inchoasset à nocte quæ septimam diem præcessit. 3. Sententiæ quam propugnamus, subscribunt multi Patres, inter quos Hieronymus in illud Jonæ capitis secundi: *Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus*, sic loquitur: *Nam & in Genesi nox non præcedentis diei est, sed sequentis*, hoc est, principium futuri, non finis præteriti.

Objicies. In Genesi dies ante noctem nominatur: *Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem*. 2. Post illa verba, hæc habentur: *Factumque est vespere & mane dies unus*, id est, primus.

Resp. ad 1. dist. ant. Appellavit lucem diem, & tenebras noctem, non servans ordinem temporis, conc. ant. & servans ordinem temporis, neg. ant. Ideò Moyses in suâ narratione præmisit diem nocti, quòd immediatè ante verba, de quibus est quæstio: *Appellavitque lucem diem*: locutus fuisset de luce: *Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & divisit lucem à tenebris*: igitur ut repetitionem vitaret, statim de eâdem luce subjunxit: *Appellavitque lucem diem*. Confirmatur solutio ex aliis Scripturæ locis, in quibus servato temporis ordine, nox præmittitur diei: *Nox & dies* (Genesis 8.) *non deficient*. Idem pariter ordo servatur in cantico trium puerorum: *Benedicite noctes & dies Domino*.

Resp. ad 2. dist. ant. factum est vespere & manes dies unus, ita ut vespera, hoc est, nox, præcesserit mane, conc. ant. ita ut non præcesserit, neg. ant. Equidem vespera de quâ Moyses loquitur, conjuncta cum mane, hoc est, cum die proximè sequente, constituit primam diem, sed non constituit conjuncta cum mane, hoc est, cum luce præcedente: nec enim tunc, seu cum

Deus

Deus creavit cœlum & terram, adhuc creata fuerat lux, quæ per illud mane intelligitur. Confirmatur responsio ex eo, quòd secundùm Hebræum loquendi morem vespera per synecdochen sumatur pro nocte, & mane pro die quæ sequitur noctem: id enim videre est Marci c. 1. *Vespere autem facto cum occidisset sol:* Capite ultimo: *Valdè mane orto jam sole.*

Quæres 3. quâ anni tempestate conditus sit mundus, seu in quo Zodiaci signo sol à Deo primùm constitutus sit.

Resp. varias esse de propositâ quæstione sententias. Theodoretus putat, mundum verno tempore fuisse productum: *Nam* (inquit quæst. 72. in Exodum) *ineunte vere prata florent, & segetes fluctuant, & fructum arbores emittunt.* Econtra Lyranus, Abulensis, Pererius & alii plures censent, mundum autumnali tempore conditum fuisse.

Confirmant 1. ex eo quòd eâ anni parte, non autem verno tempore, fructus maturi sint & ad cibum apti. 2. Ante Moysen autumnus erat anni civilis initium; unde & æstatis exitus (Exodi 23. & 24.) finis anni vocatur.

Nec est, quòd quis opponat praxim Judæorum qui annum sacrum à mense Nizan, seu æquinoctio verno incipiunt. Nempè constat id à Moyse primùm institutum fuisse, cùm anteà ab autumno initium duceret. Vide Pererium libro 1. Comment. in Genesim, ad opus tertiæ diei; Serarium in caput 5. Josue quæstione 27. & alios Scripturarum interpretes.

DIS-

DISSERTATIO TERTIA.

De primo homine.

Not. QUæ spectant ad primum hominem, reducuntur ad illius creationem; ad dotes quas accepit ab authore suo; ad peccatum cujus per inobedientiam reus factus fuit: de iis igitur, tribus subsequentibus quæstionibus nobis agendum incumbit.

QUÆSTIO PRIMA.

De primi hominis creatione.

Not. PRimi hominis creatio complectitur modum quo productus est à Deo; locum & statum in quo conditus fuit.

CONCLUSIO I. Primus homo corpore & animâ donatus est à Deo.

Probatur authoritate Scripturæ, quæ sic habet Geneseos 2. *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem.* In his verbis: *Formavit Deus hominem*, totum, seu homo, pro parte, hoc est, corpore, sumitur: in his aliis *Spiraculum vitæ*, intelligitur anima quę vitæ principium est & origo: tandem hæc alia: *Et factus est homo in animam viventem*, significant, ex unione corporis cum animâ hominem factum esse animal vivens, nempè anima quæ pars est hominis, per synecdochen sumitur pro toto quod ex utriusque partis, corporis nimirùm & animæ, conjunctione resultat.

Quæ-

Quæres 1. cur Deus primi hominis corpus ex limo formaverit.

Resp. Deum hominis corpus ex limo formasse, ut illiûs immortalitas, non naturæ, sed gratiæ tribueretur: *Quid mirum* (inquit Augustinus lib. 2. de Genesi ad literam contra Manichæos agens, cap. 7.) *aut difficile Deo, etiamsi de limo istius terræ hominem fecit, tale tamen corpus ejus efficere, quod correptioni non subjaceret, si homo præceptum Dei custodiens peccare noluisset?*

Verùm licèt hominis corpus id habeat commune cum bestiis, quòd ex limo formatum sit: tamen illius fabrica, bestiarum corporibus longè antecellit. Nam 1. corporis figurâ non proni, sed erecti sumus: 2. sic dispositum est corpus, ut homo judicet, ipsum factum esse ad animæ rationalis ministerium: 3. Tam numerosa est partium omnium congruentia, ut vix judicari possit, an in eo condendo major sit utilitatis habita ratio, quàm decoris: 4. In ipsis etiam partibus quæ non apparent, tanta est proportio, ut ex illius contemplatione mens mirum in modum delectetur: 5. Sunt quædam in humano corpore, quæ decori tantùm, non autem usui inserviunt: ex is autem omnibus patet, in formatione corporis dignitatem necessitati fuisse prælatam. Vide rationes illas fusè pertractatas apud Augustinum pluribus capitibus libri de Genesi ad literam.

Quæres 2. cur Scriptura loquens de homine, dicat, Deum formasse illius corpus ex limo, animam verò inspirasse in faciem ejus.

Resp. Scripturam eum loquendi modum adhibuisse, ut significaret, hoc esse discrimen inter corpus & animam, quòd illud ex præsupposito subjecto, limo nimirùm, productum sit, anima è contra educta non sit ex subjecto, sed ex nihilo ac proindè per creationem producta sit: *Hoc testimonio* (inquit Augustinus lib. 7. de Genesi ad literam, cap. 18.) *sanè satis admonemur, ex nihilo*

hilo Deum fecisse animam, quam primo homini dedit, non ex aliqua jam facta creatura sicut corpus ex terra; & ideo cùm redit, non habet quò redeat nisi ad authorem qui dedit eam, non ad eam creaturam ex qua facta, sicut corpus ad terram. Si quis autem roget, quo præcisè tempore creata sit anima, respondendum erit, tunc tantùm productam fuisse, cum unita est corpori: nimirùm Deus eam creando, corpori infudit. Ratio est, quia si extitisset aliquandiu ante suam cum corpore unionem, aliquid aut meruisset aut demeruisset; tunc enim aut creaturam aut Deum amasset: at dici non potest, quòd tunc aut meruerit aut demeruerit, cum juxta Apostolum de eo tantùm judicandus sit homo, quod in corpore suo gesserit, sive bonum sive malum.

Quæres 3. quando, ex quâ materiâ, & propter quid condita sit prima mulier.

Resp. ad 1. Evam, seu primam mulierem, immediatè post Adami formationem productam fuisse. *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam*: (inquit Scriptura Genes. 1.) *ad imaginem Dei creavit illum; masculum & fæminam creavit eos.* Nec obstat, quòd eadem Scriptura Genesis capite 2. de mulieris formatione loquatur, cùm ècontra productionem hominis capite 1. recensuerit: Siquidem quæ scripta sunt cap. 2. non aliud sunt, quàm iterata, & quidem per compendium, narratio eorum quæ sextâ die facta fuerant: unde idem secundum caput non de mulieris tantùm productione, sed etiam de Adami formatione loquitur.

Resp. ad 2. primam mulierem factam fuisse 1. de viro suo Adamo: 2. de viro dormiente: 3. de latere viri: 4. de costâ ejus: 5. pro costâ detractâ, substituta est caro; scilicet omnes illæ circumstantiæ Geneseos cap. 2. sigillatim recensentur: de iis autem sic loquitur Augustinus lib. 12. de Civitate Dei, cap. 23. *Hæc autem fabulosa potiùs quàm vera esse arbitrantur, qui virtutem*

ac sapientiam Dei, quæ novit & potest etiam sine seminibus ipsa certè facere semina, ex his usitatis & quotidianis metiuntur operibus. Ea verò quæ primitùs instituta sunt, quoniam non noverunt, infideliter cogitant. Deus autem fecit mulierem ex viro, ut commendaret unitatem; non fecit ex capite, ne dominetur; non ex pedibus, ne serviat; sed ex costâ, ut vitæ socia sit. Addit Scriptura, eam Adamo fuisse datam in adjutorium; eo quòd data sit tantùm ad filiorum generationem: *Non enim video* (ait Augustinus lib. 9. de Gen. ad literam cap. 7.) *ad quod aliud adjutorium mulier facta sit viro, si generandi causa subtrahatur.* Circumstantias illas mysticè variis in locis explicuit idem Augustinus, sed satis sint quæ de iis habet tractatu 9. in Joannem: *Dormit Adam* (inquit) *ut fiat Eva: moritur Christus ut fiat Ecclesia. Dormienti Adæ fit Eva de latere, mortuo Christo lancea percutitur latus, ut profluant Sacramenta, quibus formetur Ecclesia.*

Conclusio 2. Adam & Eva extra paradisum voluptatis creati sunt, sed paulò post in eum translati fuêre.

Probatur. Gen. c. 2. hæc habentur: *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur & custodiret illum.* Ex illis vocibus, *Tulit*, *Posuit*, Tertullianus lib. 2. contra Marcionem, & Basilius hom. de paradiso, colligunt, primos parentes extra paradisum à Deo creatos fuisse. In eo autem non multò post positi sunt, ut operarentur *per agriculturam* (ait Augustinus lib. 8. de Genesi ad literam, cap. 10.) *non laboriosam, sed deliciosam.* Et ut custodirent illum, *ipsi sibi* (ait idem S. Doctor) *ne aliquid admitterent, quare inde mererentur expelli.*

Quæres 1. in quâ orbis parte situs esset paradisus voluptatis.

Resp. inutile esse id quærere, inutilius investigare, temerarium definire, noxium de eo li-

tigare: *Nempè melius est* (inquit Augustinus lib. 8. de Gen. ad lit. cap. 8.) *dubitare de occultis, quàm litigare de incertis*. Hinc ibidem, cap. 7. paradisum illum dicit, *locum à cognitione hominum remotissimum*.

CONCLUSIO 3. Adamus creatus est in statu gratiæ sanctificantis.

Probatur 1. Ex Augustino, natura humana sine vitio, sine culpâ, salva & incolumis, à Deo creata est: *Creatus est* (inquit serm. 11. de verbis Apost. cap. 2.) *primus homo in natura sine culpa, in natura sine vitio*: atqui, juxta ejusdem S. Patris doctrinam, salvum, sanum, sine culpâ, sine vitio esse, non aliud est, quàm esse in statu gratiæ sanctificantis; qui enim est sine vitio, sine culpâ; qui salvus est & incolumis, jus habet ad beatitudinem æternam: nempè (ut ait lib. 1. de peccatorum meritis, cap. 24.) *A salute & vita æterna hominem nisi peccata non separant*. Unde lib. de peccato originali, cap. 13. concludit adversùs Pelagianos, infantes qui sine baptismo moriuntur, si innoxii sint, (ut asserebant hæretici) hoc est, *si sine vitio procreentur, hoc solùm in se habentes, quod Deus condidit*, consequi debere, non vitam æternam tantùm, quam Pelagiani distinguebant à regno cœlesti; sed ipsum etiam regnum cœleste, quod quidem positum est in intuitivâ Dei visione.

Probatur 2. Adamus aut cum sapientiâ aut cum stultitiâ conditus fuit; non enim datur medium: *Nemini dubium est* (inquit Augustinus) *omnes homines, aut stultos, aut sapientes esse*. Non fuit verò conditus cum stultitiâ: nempè conditus est (ut jam dictum est) sine vitio, proindèque sine stultitiâ quæ magnum est vitium: atqui si Adamus conditus fuit cum sapientiâ, sequitur eum quoque conditum fuisse in statu gratiæ sanctificantis; siquidem ea sapientia non erat sine charitate: scilicet Augustinus lib. 2. de libero arbitrio, cap. 9. definit, sapientiam non aliud esse

quàm

quàm *veritatem in qua cernitur* (saltem imperfectè) *& tenetur summum bonum*.

Probatur 3. Ille creatus est in statu gratiæ sanctificantis, qui creatus est cum perfectâ charitate: nempè perfecta charitas necessariò confert sanctitatem subjecto in quo reperitur: atqui Adamus creatus fuit cum perfectâ charitate: siquidem ille creatus est cum perfectâ charitate, qui creatus est cum voluntate omni ex parte bonâ, hoc est nulli admixtâ malo: nimirum bona voluntas & charitas sunt unum & idem: *Quasi verò* (inquit Augustinus lib. de Gratiâ Christi, c. 1.) *aliud sit bona voluntas, quàm charitas, quam Scriptura nobis esse clamat ex Deo*. Sed Adamus creatus est cum voluntate, omni ex parte, bona, quia creatus est rectus: rectitudo autem idem est cum bonâ voluntate: *Fecit Deus* (ait idem S. Doctor lib. 4. de Civit. Dei, cap. xi.) *sicut scriptum est, hominem rectum, ac per hoc voluntatis bonæ: non enim rectus esset, bonam non habens voluntatem: bona igitur voluntas opus est Dei*.

Probatur 4. Ille conditus est in statu gratiæ sanctificantis, qui conditus est cum integritate, cum salute quæ sine gratiæ auxilio servari non possunt: integritas enim & salus quæ sine gratiæ auxilio servari non possunt, ordinis sunt supernaturalis: atqui Adamus conditus est cum integritate & salute quæ sine gratiæ auxilio servari non potuerunt: *Natura humana* (ait Augustinus Epist. 106.) *etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo se ipsam, creatore suo non adjuvante, servaret*. Illud autem creatoris auxilium esse gratiam ordinis supernaturalis apertè definit Concilium Arausicanum can. 19. qui confectus est ex mox laudatis Augustini verbis; sic enim habet: *Natura humana, etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo se ipsam, creatore suo non adjuvante, servaret. Vnde cum sine gratia Dei salutem non possit*

custodire, quam accepit, quomodo sine Dei gratiâ poterit reparare, quod perdidit?

Objicies. Ille non fuit creatus in statu gratiæ sanctificantis, qui tunc tantùm factus est homo spiritualis, cum à Deo positus est in paradiso voluptatis; nam Adamus (ut superiùs dictum est) extra illum paradisum efformatus est: atqui Adamus tunc tantùm factus est spiritualis, cum à Deo positus est in paradiso voluptatis: nempè S. Augustinus lib. 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 8. tractans illum Scripturæ locum: *Insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ*, sic loquitur: *Nondum tamen spiritalem hominem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in paradiso, hoc est, in beata vita constitutus, præceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur*: ergo, &c.

Resp. ad 1. conc. maj. neg. min. Ad 2. dist. ant. Et illæ voces, *Nondum*, *Tunc*, significant tantùm ordinem narrationis, conc. ant. Et significant prætereà ordinem rerum gestarum, neg. ant. Hoc est, S. Augustinus eò loci non aliud vult, quàm quòd Scriptura priùs narret hominis creationem, quàm illius sanctificationem per gratiam. Illam contendit significatam fuisse hisce verbis: *Insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ*; istam verò his aliis: *Et posuit eum in paradiso voluptatis.*

Objicies 2. Angeli omnes conditi non sunt in statu gratiæ sanctificantis: ergo nec primi parentes.

Resp. neg. ant. apertè nimirùm repugnat Augustino, qui (ut superiùs observavimus agentes de Angelorum creatione) sic loquitur lib. 12. de Civit. Dei, cap. 9. *Et istam*, bonam voluntatem, *quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam? Unde sine bona voluntate, hoc est*

Dei

Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse, credendum est. Addit ibidem S. Doctor, eum amorem non aliud esse, quàm charitatem quæ sanctos homines justificat: mox enim scribit de sanctis Angelis posse dici, *quòd charitas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis*. In ea autem verba observare est, bonam voluntatem vocari amorem castum, amorem qui per gratiam datur, charitatem quæ per Spiritum sanctum diffunditur in sanctorum hominum cordibus: hincque concludi potest, Augustinum per bonam voluntatem, in quâ non semel asserit, Adamum fuisse creatum, non aliud intelligere, quàm amorem castum, amorem qui per gratiam datur, charitatem quæ in cordibus sanctorum hominum per Spiritũ sanctum diffunditur; ac proindè non minùs apertè docuit, primos parentes in statu gratiæ sanctificantis conditos fuisse, quàm sanctos Angelos.

Quæres, utrum sit de fide, primum hominum parentem conditum fuisse cum gratiâ sanctificante.

Respondet affirmativè Jansenius Yprensis libro de gratiâ primi hominis, cap. 1. *Existimamus* (inquit) *non posse in controversiam rem istam revocari, sed tanquam in Ecclesia definitam, & fide certam debere supponi*. Respondet Estius, cui subscribimus, negativè. Ratio est 1. quia Ecclesia expresse (quod tamen, ut agentes de propositionum censuris, tom. 1. diximus, requiritur ad articulum fidei, qui alioquin explicitè non continetur in Scripturis,) nullibi definiit, rectitudinem, integritatem, in quibus creati fuerunt primi parentes, esse à gratiâ sanctificante. 2. Scotistæ, quorum hoc in capite sententiam Ecclesia nullo aperto decreto proscripsit, contendunt, primam justitiam, rectitudinem primorum parentum fluxisse à quodam naturalis integritatis dono, quod quidem (aiunt) posteà, cum nimirum Adamus positus est in paradiso voluptatis, perfectum & consummatum fuit per gratiam

sanctificantem. 3. Præcipua adversariorum ratio petitur ex his verbis Concilii Tridentini, sess. 5. *Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem & justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, anathema sit:* Atqui verba illa non probant, fide certum esse Adamum in gratiâ sanctificante conditum fuisse: Siquidem (ait Estius) aliud est creatum esse in justitiâ, & sanctitate, aliud in eâ constitutum fuisse; nam & in paradiso constitutus, id est, positus fuit primus homo, Genesis 2. quamvis in eo creatus non fuerit. Nec obstat argumentum Jansenii scribentis, Concilium Tridentinum per vocem, *Constitutum*, intellexisse *Conditum*, eò quòd (inquit) Concilia & Scripturæ, quas Concilium Tridentinum se dicit sequi, indicent, Adamum non alio tempore *constitutum fuisse in sanctitate*, quàm cum creatus est. Non obstat (inquam) illud argumentum: nam licèt sit plusquam probabile, vocem, *Constitutum*, quâ Concilium Tridentinum utitur, sumi pro, *Conditum*; id tamen non est de fide: siquidem sacra synodus (ut testantur historici qui illius acta descripserunt) de industriâ vocem, *Constitutum*, adhibuit, delerique jussit vocem, *Conditum*, quam decreti confectores primùm inseruerant; ne scilicet damnarentur theologi (alioquin Catholici) qui negaverant, primum hominem in statu gratiæ sanctificantis creatum fuisse. Ex his quæ hucusque dicta sunt, patet in capite de quo agitur, hoc unum esse de fide, primos parentes charitate & sanctitate donatos fuisse, antequam in peccatum laberentur.

CONCLUSIO 4. Adamus creatus fuit beatus beatitudine, non perfectâ quidem, sed imperfectâ.

Probatur. *Primò*, Adamus statim dilexit bonam voluntatem in quâ conditus fuerat: at dilectio bonæ voluntatis, inchoata fuit in illo beatitudo:

tudo: fcribit enim Auguftinus lib. 1. de liber. arbitrio, cap. 13. planè beatum effe hominem dilectorem bonæ voluntatis fuæ: nam (inquit) *hoc gaudium quod hujus boni adeptione gignitur, etiam tranquille, & quietè, & conftanter erigit animum, beata vita dicitur: nifi tu putes aliud effe beatè vivere, nifi veris bonis, certifque, gaudere.*

Secundò, in paradifo nullum aderat malum quod primi parentes timerent, nullumque aberat bonum, quod juftè cuperent: *Quid timere vel dolere poterant illi homines* (inquit Auguftinus lib. 14. de Civit. Dei, cap. 10. *in tantorum tanta affluentia bonorum, ubi nec mors metuebatur, nec ulla corporis mala valetudo? nec aberat quidquam quod bona voluntas adipifceretur; nec inerat quod carnem, animumve hominis feliciter viventis offenderet*: atqui beatitudo, faltem imperfecta, in eo pofita eft, quòd nullum adfit malum quod timeatur, nullum abfit bonum quod juftè defideretur.

Tertiò, beatitudo pofita eft in pace, in immortalitate, in fecuritate: atqui iis bonis Adamus innocens in paradifo fruebatur: *Nulla rixa* (inquit Auguftinus lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. xi.) *à fe ipfo adverfus fe ipfum tentatus, atque turbatus, in illo beatitudinis loco, fua fecum pace fruebatur*. Ejufdem libri cap. 10. docet, Adamum potuiffe & non mori, & certam facere fuam beatitudinem, fi voluiffet: *Hominem* (inquit) *fecit cum libero arbitrio, & quamvis fui futuri cafus ignarum, tamen ideò beatum, quia & non mori, & non miferum fieri, in fua poteftate effe fentiebat. In quo ftatu recto ac fine vitio fi per ipfum liberum arbitrium manere voluiffet, profectò fine ullo mortis & infelicitatis experimento, acciperet illam merito hujufmodi permanfionis, beatitudinis plenitudinem, qua & fancti Angeli funt beati, id eft, ut cadere non poffet ulteriùs: & hoc certiffimè fciret*. Vide quæ de Angelorum beatitudine differtatione 2. dicta funt.

Probatur altera conclusionis pars, seu, perfectam non fuisse primorum parentum in paradiso beatitudinem. Perfecta beatitudo posita est in intuitivâ Dei visione: atqui primi parentes in paradiso fruiti non sunt intuitivâ Dei visione: nam 1. intuitiva Dei visio necessariò importat impeccabilitatem in subjecto qui eâ fruitur: atqui impeccabilitas locum non habuit in primis parentibus existentibus in paradiso voluptatis; reverâ enim peccarunt, licèt potuerint non peccare: *Posset ergò permanere si vellet* (inquit Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. XI.) *quia non deerat adjutorium, per quod posset, & sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profectò ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset.* 2. In primis parentibus, Augustino teste lib. 14. de Civit. Dei, cap. 16. flagrabat charitas in Deum de corde puro, & conscientiâ bonâ, & fide non fictâ: at fides componi non potest cum Dei possessione, quæ quidem in intuitivâ Dei visione consistit. 3. Primi parentes non ampliori donati sunt privilegio, quàm S. Angeli; Sed (ut suo loco probatum est) S. Angeli dum essent in viâ, donati non sunt intuitivâ Dei visione: ergo, &c.

Objicies. Perfecta beatitudo & Dei visio sunt unum & idem: atqui Adamus in paradiso fruitus est Dei visione, ut his verbis docet Augustinus in Psal. 70. Serm. 7. *Dicatur mihi, quid illi deerat in paradiso constituto, in media opulentia, mediisque deliciis, cui magnæ deliciæ erant ipsa visio Dei, cujus faciem quasi inimici timuit post peccatum?*

Resp. dist. maj. Perfecta beatitudo & Dei visio intuitiva, seu Dei, prout in se est, sunt unum & idem, conc. maj. visio abstractiva, seu Dei cognitio per creaturas, neg. maj. Hâc visione, non autem illâ, Adamus in paradiso fruebatur.

QUÆSTIO II.

De dotibus hominis innocentis.

Not. HOminis innocentis dotes numerari non possunt: cum enim homo innocens immediatè prodierit à Deo, sitque illius imago, par fuit, ut omnibus virtutibus donaretur quæ naturæ adeò sublimi convenirent. Methodi causa eas omnes reducemus ad virtutes, quæ spectant ad intellectum, voluntatem, corpus. De iis igitur subsequentibus conclusionibus est agendum.

CAPUT PRIMUM.

De dotibus ad intellectum hominis innocentis spectantibus.

CONCL. I. HOmo innocens per infusionem, habuit eam rerum scientiam, quam procedente tempore sibi proprio marte comparare potuisset.

Probatur 1. Homo conditus fuit, ut foret totius naturæ princeps; 2. nomen imposuit omnibus rebus corporeis; 3. præpositus est dux omnium qui ex eo oriundi erant: ergo par fuit ut Deus ei rerum omnium naturalium cognitionem, hominum regendorum normam, infuderit.

CONCLUSIO 2. Homo innocens errare non potuit.

Probatur. Primò, errare non potuit in iis, quorum notitiam à Deo acceperat: nempè Deus non potest aut falli, cum sit summè sapiens, aut fallere, cum sit summè bonus: 2. Errare non potuit in iis, quorum notitiam nondum acceperat:

scilicèt cum esset sapientissimus, temperabat ab affirmatione aut negatione rerum, quas certò non noverat: 3. Errare pariter non potuit in rebus quæ per sensus cognoscuntur, quia quandiu ratio remansit Deo subdita, phantasmata rationem sibi subjicere non potuerunt: 4. A nullo decipi potuit; non ab alio homine, cum solus esset; non ab Angelo sancto: nemo enim (ait Augustinus) authore sancto fit deterior; non etiam à dæmone, quippè sciebat illum esse mendacii parentem: 5. Tandem errare non potuit in iis quæ ad mores & pietatem spectant: siquidem error ille magnum fuisset malum: at malum omne aberat à beato statu, in quo constitutus fuerat homo innocens. Prætereà, *Approbare falsa pro veris, ut erret invitus, non est* (ait Augustinus lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18.) *natura instituti hominis, sed pœna damnati*: Ergo homo, quamdiu stetit in statu innocentiæ, nullâ erroris specie potuit errare. Vide Augustinum lib. 14. de Civit. Dei, cap. 14.

Objicies 1. Prima mulier adhuc innocens decepta fuit à serpente: *Serpens* (inquit ipsa Genesis 3.) *decepit me & comedi*: ergo homo innocens errare potuit.

Resp. neg. ant. Ratio est, quia licèt illam mulieris seductionem non præcesserit peccatum operis, præcessit tamen peccatum cordis; internæ nimirum elationis: dicit enim Augustinus lib. 11. de Genesi ad liter. c. 3. quòd mulier verbo serpentis non crederet, nisi jam inesset menti ejus amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio.

Objicies 2. Adamus ideò comedit ex fructu vetito, quòd per illius esum speraverit se (ut serpens promiserat) consecuturum æqualitatem cum Deo: *Scit enim Deus* (ait serpens Genesis 3.) *quòd in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum*: ergo, &c.

Resp.

Resp. neg. ant. Ratio est 1. quia *Adam* (ait Apostolus 1. ad Timoth. 2.) *non est seductus, mulier autem seducta est*. 2. Sicut Salomon (ait recentior quidam in caput 3. Geneseos) blanditiis uxorum ad idola colenda cessit, nullo errore seductus; ita vir fœminæ, unus uni, homo homini, conjux conjugi, non tanquam verum loquenti credidit, sed sociali necessitudine paruit; & ita sciens, prudensque peccavit. Vide Augustinum libr. 14. de Civit. Dei, cap. 11.

Caput II.

De dotibus ad hominis innocentis voluntatem spectantibus.

Not. Quæremus hìc 1. utrum & quæ fuerint passiones in voluntate hominis innnocentis; 2. utrum & quæ in eà virtutes extiterint; 3. an in eâ locum habuerit concupiscentia.

Conclusio 1. Passiones quæ respiciunt malum pœnæ, non fuerunt in voluntate hominis innocentis; secùs verò eæ quæ ordinantur ad bonum.

Probatur prior pars. Passiones quæ respiciunt malum pœnæ, sunt timor & dolor: atqui nec timor, nec dolor fuerunt in voluntate hominis innocentis: *Timor quidem non erat*: (ait Augustinus lib. 14. de Civit. Dei, cap. 10.) *Quid enim timere poterant primi homines in tantorum affluentia bonorum, ubi nec mors metuebatur, nec ulla mala valetudo? Nec dolor, quandoquidem nihil inerat, quod carnem, animumve hominis feliciter viventis offenderet..... Erat devitatio tranquilla peccati, qua manente, nullum omninò aliunde malum quod contristaret, irruebat*.

Probatur altera pars. *Primò*, passiones quæ sunt de bono præsente, ut amor & gaudium, fuisse

fuisse in primis parentibus etiam ante peccatum, docet Augustinus loco proximè laudato: *Amor* (inquit) *erat in eis imperturbatus in Deum, atque inter se, conjugum fide, & sinceritate viventium, & ex hoc amore grande gaudium, non desistente quod amabatur ad fruendum.* 2. Inerant quoque, sed citra animi solicitudinem, passiones quæ respiciunt bonum absens, sed habendum suo tempore: nimirùm erant in eis desiderium & spes æternæ beatitudinis, quam noverant per fidem, & quæ eis servabatur in præmium. 3. Quæ in primis parentibus inerant passiones, aliter sunt in nobis, aliter erant in eis: in nobis enim nonnunquam præveniunt, & perturbant rationis usum; in eis verò nec præveniebant, nec perturbabant usum rationis, sed ipsi in omnibus obsequebantur.

CONCLUSIO 2. Nullus omninò concupiscentiæ motus locum habuit in Adamo innocente.

Probatur. Concupiscentiæ nomine intelligitur propensio ad actum rationi oppositum, idque ad discrimen alterius concupiscentiæ, quæ fertur ad actum rationi consentaneum: prioris generis est ea de quâ dicit Apostolus ad Gal. 5. *Spiritus concupiscit adversus carnem*: atqui in Adamo innocente non fuit propensio ad actum rationi oppositum: ergo, &c. Minor propositio, in quam vertitur difficultatis cardo, subsequentibus momentis ostenditur.

Primò, Propensio ad actum rationi oppositum non est vel sine peccato, vel sine bello: scilicet aut ratio illi subjicitur, & tunc est peccatum; vel ipsa subjicitur rationi, & tunc est bellum: atqui in Adamo innocente nec peccatum fuit nec bellum: *Si talis erat, qualis nunc est* (inquit Augustinus lib. 1. operis perfect. cap. 7.) *vel illi resistebatur per temperantiam, vel per intemperantiam cedebatur: ac sic homo libidini aut peccando servire cogebatur, aut bello intimo repugnare*;

quo-

quorum alterum honeſtati, alterum paci felicitatis illius, ſi humanum ſenſum habetis, non convenire ſentitis.

Secundò, Propenſio ad actum rationi oppoſitum, ſtatim poſt peccatum exorta eſt in primis parentibus. Tunc enim exorta eſt, cùm de ſuâ nuditate erubuerunt; nimirum erubeſcentia nata eſt ex eo, quòd primi parentes aliquid inordinatum experti ſint: atqui primi parentes non erubuerunt de ſuâ nuditate ante, ſed tantùm poſt peccatum: de iis enim, poſtquàm peccaſſent, dicitur Geneſis 2. *Cumque cognoviſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata,* quibus pudenda velarent. Ita ratiocinatur Auguſtinus libro 5. contra Julianum, cap. 2. *Ego verò* (inquit) *non à pictore inanium figurarum, ſed à ſcriptore divinarum didici literarum, quia illi primi homines nudi erant, & non confundebantur. In quibus abſit, ut tanta innocentia tam impudens eſſet, ſed nondum inerat, quod puderet. Peccaverunt..... & adhuc clamas: Nihil illìc indecens novumque ſenſerunt? Hanc plane impudentiam tuam nimis incredibilem, abſit ut dicam, nullus te Apoſtolus, aut Propheta, ſed nec pictor docuit nec poeta.*

Tertiò, Concupiſcentia eſt magnum malum, licèt non ſit peccatum: nempè non expectat rationis imperium, ſed exurgit invitâ etiam ipsâ ratione, nec ſedatur aut quieſcit ipsâ imperante; movet ac pertrahit ad malum: atqui nullum malum erat in primis parentibus innocentibus; nam ſine vitio, ſine culpâ, ab authore ſuo creati fuerant: ergo, &c.

Objicies. Concupiſcentia, ſeu propenſio ad bonum ſenſibile, per ſe eſt indifferens ad bonum aut malum, ut patet in deſiderio cibi, in delectatione que ex alicujus objecti jucundi perceptione concipitur; ſed quod per ſe eſt indifferens ad bonum aut malum, fuit in primis parentibus innocentibus: ergo, &c.

Reſp.

2. innatum eis non fuisse propriæ excellentiæ ac laudis amorem; is enim amor est concupiscentia propriè dicta, cum hominem avertat à creatore, eumque ad creaturam per fruitionis desiderium inclinet. Infertur 3. quòd si quæ fuerint in eis sensuum voluptates, nunquam voluntatis nutum, aut præcesserint, aut excesserint. Illationes ejusmodi desumptæ sunt ex Augustino qui lib. 4. contra Julianum cap. 14. sic loquitur: *Remanet igitur, ut aut nulla ibi fuerit carnalis concupiscentia, sed ille fuerit vivendi modus, ut omnia necessaria congruis membrorum officiis, sine ullius motu libidinis, implerentur.... aut (ne nimiùm videamur offendere homines, qui voluptatem corporis quomodocumque defendunt) ita ibi credatur carnalium sensuum fuisse libidinem, ut omninò rationali subdita voluntati, non aliàs adesset, nisi cùm per illam vel saluti esset corporis, vel stirpis propagini consulendum; & tanta adesset, ut nulla ex parte mentem supernarum cogitationum delectatione deponeret.*

Quæres 2. utrum negatio concupiscentiæ in primis parentibus innocentibus oriretur à gratiâ sanctificante, an verò ab aliquo dono quod ab illâ distinctum esset.

Resp. eam ortam fuisse à gratiâ habituali, seu sanctificante; ea nimirùm gratia duplicem in primis parentibus innoxiis effectum operabatur, mentis scilicet ad Deum, & carnis ad spiritum, subjectionem. Ubi autem per inobedientiam mens creata Dei jugum excussit, caro cœpit in spiritum rebellare: *Injustum enim erat* (ait Augustinus lib. 1. de Nuptiis & Concupiscentiâ, c. 6.) *ut obtemperaretur à servo suo, id est, à corpore suo, ei qui non obtemperaverat domino suo.*

Caput III.

De dotibus ad corpus hominis innocentis spectantibus.

Not. DOtes quæ pertinent ad corpus hominis innocentis, sunt immortalitas, immunitas à quibuscumque miseriis, quies omnium sensuum.

Conclusio I. Corpus hominis innocentis fuit immortale.

Probatur 1. ex Scripturâ. Apostolus ad Rom. 5. apertè docet, per peccatum mortem in mundum intrasse: *Per unum hominem* (inquit) *peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors*: ergo ante peccatum, hominis corpus non erat obnoxium morti. Quod Apostolus reverà accidisse testatur, Deus Adamo minatus fuerat Genesis 2. *Quocumque die comederis ex eo, morte morieris*: in quæ quidem verba sic Augustinus loquitur libro 1. de peccat. merit. cap. 16. *Quamvis annos multos*, primi homines, *postea vixerint, illo tamen die mori cœperunt, quo mortis legem, qua in senium veterascerent, acceperunt.* Sapientiæ 2. hæc habentur: *Deus mortem non fecit: invidia autem diaboli mors intravit in mundum*: at si corpus hominis innocentis mortale fuisset, Deus ipse fecisset mortem, hoc est, plasmando corpus, quod esset obnoxium morti, ipse mortem in mundum invexisset.

Probatur 2. ex traditione. Primò, Synodus Palæstina tanquam hæreticam proscripsit propositionem, quâ Pelagius asseruerat, *Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, moriturus esset*: De eo Palæstinorum patrum judicio hæc habet Augustinus lib. de gestis Pelagii, capite 3. *Unde fit consequens, ut quisquis sequitur illius Episcopalis authoritatem judicii, & ipsius Pelagii confessionem* (subdolè nimirùm & ore

tenus

tenùs eandem propositionem in Concilio damnaverat) *hæc tenere debeat, quæ semper tenuit Catholica Ecclesia: Adam nisi peccasset, non fuisset moriturus.* 2. Concilium Carthaginense V. idem definiit: *Placuit omnibus Episcopis, qui fuerunt in hac sancta Synodo, ut quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* 3. Concilium Tridentinum sess. 5. can. 1. ea veterum Synodorum decreta, hisce verbis innovavit: *Si quis non confitetur, primum hominem Adam.... incurrisse per offensam prævaricationis hujusmodi, iram atque indignationem Dei, atque adeo mortem, quam antea illi comminatus fuerat, anathema sit.* 4. Patres, & inprimis Augustinus, ex morte cui nunc homines obnoxii sunt, desumpserunt argumentum ad asserendam adversùs Pelagianos existentiam peccati originalis: at nullius esset ponderis illud argumentum, si Adamus innocens mortis legibus subjectus fuisset.

Objicies 1. Augustinus lib. 1. de peccator. meritis, cap. 3. scribit, Adamum ante peccatum fuisse mortalem: ergo, &c.

Resp. dist. ant. Augustinus scribit Adamum ante peccatum fuisse mortalem; hoc est, mori potuisse, conc. ant. mori debuisse, neg. ant. Hæc propositio, *Adamus innocens, erat mortalis*, potest duplicem habere sensum; istum scilicet, *Adamus mori poterat*, & hunc alium, *Adamus debebat mori*. In priore sensu vera est propositio, nempè Adamus peccare poterat: *Poterat mori*, (ait Augustinus lib. 1. contra Julianum, operis imperf.) *poterat namque peccare*; sed in altero sensu est hæretica: cum enim Adamus posset non peccare, nulla in eo erat moriendi necessitas. Igitur discrimen hominis innocentis à lapso, est, quòd iste necessariò, sive velit, sive nolit, moriatur, ille verò mori potuerit, quòd potuerit peccare,

care, ac proinde velle mori. Discrimen ècontra hominis innocentis à beatis, est, quòd isti, cum peccare non possint, nullâ ratione post resurrectionem mori possint: *Prima immortalitas* (inquit Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ, c. 12.) *erat posse non mori: novissima* (beatorum) *erit multò major, non posse mori.*

Objicies 2. Corpus quod constat ex elementis contrariis, & diversis humoribus, est mortale: siquidem corpus quod ita compactum est, necessariò obnoxium est intemperiei; ac proinde dissolutioni, & tandem morti: atqui corpus primorum parentum, etiam ante peccatum, constabat ex elementis contrariis, & diversis humoribus; nam ejusmodi compositio cuilibet corpori animali essentialis est: ergo corpus primorum parentum erat immortale, etiam ante peccatum.

Resp. dist. maj. Corpus, quod constat ex elementis contrariis, est mortale, si Deus singulari beneficio non impediat illius mortem, conc. maj. si impediat. neg. maj. Corpus Adami, ex se quidem & ex naturâ suâ non habebat, etiam ante peccatum, donum immortalitatis; scilicet in internâ illius compositione nihil erat, quod interitum arceret: verùm munus illud singulare habebat ex Dei beneficio, qui per justitiam originalem elementa, ex quibus Adami corpus constabat, in debitâ temperie fuisset conservaturus, ita ut in eo non esset aliquis humor, aut aliquod elementum, quod alteri elemento aut humori læsionem allaturum fuisset.

Objicies 3. Corpus, quod tandem consenuisset, erat mortale: atqui corpus Adami innocentis tandem consenuisset: ergo, &c.

Resp. dist. maj. Corpus quod tandem consenuisset, erat mortale, si non adfuisset cibus qui vires illius in juventutis flore ac integritate conservaturus fuisset, conc. maj. si adfuisset ille cibus, neg. maj. Duplici cibo usus fuisset Adamus inno-

innocens, altero ad fustentationem, altero autem ad vitandum fenectutis defectum; priorem Deus hisce verbis Genefis 1. concefferat: *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem femen fuper terram, & univerfa ligna quæ habent in femetipfis fementem generis fui, ut fint vobis in efcam*; pofteriorem verò Genefis 1. *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum vifu, & ad vefcendum fuave: lignum etiam vitæ in medio paradifi*. Illud autem lignum vitæ vim habuiffe depellendi mortem, docet Scriptura: nempè Genefis 3. dicitur, quòd ejectus fit Adam ex paradifo, ne fortè de ligno vitæ fumeret, & viveret in æternum: *Ecce Adam* (funt Dei ipfius verba) *quafi unus ex nobis factus eft, fciens bonum & malum: nunc ergo ne fortè mittat manum fuam, & fumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & vivat in æternum. Et emifit eum Dominus de paradifo voluptatis*. Utriufque illius cibi Sanctus Auguftinus variis in locis meminit; dè priore hæc habet lib. 13. de Civitate Dei, cap. 20. *Licèt morituri non effent primi homines, nifi peccaffent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum fpiritalia, fed adhuc animalia corpora terrena geftantes*: de utroque fimul fic loquitur lib. 4. contra Julianum, capite 14. *Habebat* (uterque fexus) *ex hoc victu fuftentaculum congruum, licèt modo quodam immortali, tamen animali corpori neceffarium, ne indigentia læderetur: de ligno autem vitæ, ne fenectute perduceretur ad mortem*. Lib. 1. de peccatorum meritis eâdem ratione loquitur: *Habebat* (inquit) *quantùm exiftimo, & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem, & de ligno vitæ ftabilitatem contra vetuftatem*.

Objicies 4. Adami innocentis corpus obrui potuiffet fubverfione molis alicujus, aut aliquo inopinato cafu: ergo erat mortale.

Refp. neg. ant. Ratio eft, quia Deus pro fingulari fuâ providentiâ in fuam imaginem inno-

innocentem, impediturus fuisset, ne objecta extrinseca aliquod illi detrimentum inferrent.

Objicies 5. cum Pelagianis apud Augustinum libro 1. de peccatorum meritis, capite 30. Si primi hominis peccato factum est, ut moreremur, Christi adventu fieret, ut credentes in eum non moreremur: neque enim prævaricatoris transgressio plus nobis nocuit, quàm redemptio profuit salvatoris: ergo, &c.

Resp. neg. ant. Ratio est, quia mors quam credentes in Christum patimur, copiosè compensatur per resurrectionem quam sancti ex Christi meritis habituri sunt: per eam enim vitam consecuturi sumus, quæ morti deinceps non erit obnoxia: sed placet verba describere quibus eam rationem exprimit Augustinus libro primo de peccatorum meritis, capite 30. *Cur* (inquit) *non potiùs hoc attendunt, quod Apostolus sine ambiguitate locutus est: Quia per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur: neque enim aliunde quàm de corporis resurrectione dicebat..... Quomodo ergo plus nocuit ille peccando, quàm iste profuit redimendo, cum per illius peccatum temporaliter moriamur, per istius autem redemptionem non ad temporalem vitam, sed ad perpetuam resurgamus?* Posquàm sanctus Doctor explicuit fructum, quem per resurrectionem ex Christi meritis consequimur, rationem reddit, cur Deus credentes in Christum non liberet temporali morte, quam omnes homines per Adamum incurrerunt: *Poterat autem Deus* (inquit cap. 31.) *etiam hoc donare credentibus, ut nec istius experirentur corporis mortem; sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo..... Quid enim magnum erat videndo non mori eos qui crederent, credere se non moriturum?*

CONCLUSIO 2. Corpus Adami innocentis nulli omninò miseriæ fuit obnoxium.

Probatur. Augustinus contra Pelagianos agens, expresse nostram conclusionem tuetur: *Ægritudinem* (ait lib. 1. Retract. capite 11.) *ita nullam corpora illa* (post resurrectionem) *patientur, sicut nec ista pati possent ante mortem*. Lib. 9. de Genesi ad literam, labores omnes ab innocentis hominis corpore removet: *Nondum* (ait) *erat labor, ut adjumento indigeret*. Arcet quoque molestias omnes libro 2. de Genesi contra Manichæos, capite 7. *Quid mirum, si corpus potuit ab omnipotente artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigentia cruciaret hominem ante peccatum, & nulla corruptione tabesceret?* Quæ mox ex Augustino prolata sunt, nituntur iisdem principiis, quibus nititur immortalitas corpori Adami innocentis divinitùs concessa. Nam ideò par fuit, ut corpus ante peccatum, obnoxium non esset morti, quòd mors sit miseria, miseria autem locum non habuerit in innocente Dei imagine, cum sub Deo justo nemo sit miser, nisi mereatur; in homine qui summâ pace ac perfectâ tranquillitate fruebatur, in homine tandem à quo aberat omne malum, & cuiècontra aderat omne bonum, quod viatori convenire potest. 3. Patres ad probandam adversùs Pelagianos existentiam peccati originalis, usi sunt argumento desumpto ex miseriis corporeis, quibus homo subjicitur; ac proinde supposuerunt, illum ab iis omnibus miseriis, quantumcumque levissimis, antequam peccaret, immunem omninò fuisse.

Objicies. Primi parentes in statu innocentiæ famem, sitim, defatigationem, in corpore passi fuissent: nam ut iis incommodis mederentur, cibo ac potu usi fuissent, juxta illud Genesis 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam & universa ligna, ut sint vobis in escam*: ergo corpus hominis innocentis obnoxium erat pluribus miseriis.

Resp.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. nego, quòd cibus datus sit hominibus innocentibus, ut se fame ac siti liberarent; sed ut remedio quod haberent præ manibus, ut eas miserias eaque incommoda vitarent: quo quidem medio sibi divinitùs concesso si uti noluissent, inordinata fuisset eorum voluntas. *Alebantur ergo aliis, quæ sumebant* (inquit Augustinus lib. 3. de Civitate Dei, capite 20.) *ne animalia corpora molestiæ aliquid esuriendo ac sitiendo sentirent.*

Caput IV.

De propagatione naturæ in statu innocentiæ.

Not. Hoc in capite quæremus 1. utrum inter homines innocentes futurum fuisset conjugium; 2. an per libidinem iidem homines innocentes geneaturi fuissent; 3. quales genuissent filios.

Conclusio 1. Ante peccatum fuerunt nuptiæ inter Adamum & Evam; futura quoque fuisset copula carnalis, etiamsi in justitiâ stetissent.

Probatur rationibus quas lib. 14. de Civitate Dei, cap. 22. tradit Augustinus. Primò, non ob aliam causam, quàm ad prolis generationem, viro adjutorium, non vir, sed fœmina facta est. 2. Illi primævæ institutioni accessit etiam Dei benedictio per hæc verba: *Crescite & multiplicamini.* 3. Non valet eorum responsio qui fatentur nuptias quidem fuisse in paradiso ante peccatum, sed futurum non fuisse coitum, nisi peccatum præcessisset: Nam S. Augustinus hisce verbis eam responsionem confutat: *Quid dicit aliud, nisi propter numerositatem sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum? si enim non peccando soli remanerent, profectò ut non soli duo justi homines possent esse, sed multi, necessarium peccatum fuit.*

Con-

CONCLUSIO 2. Adamus & Eva, si non peccassent, non generassent cum libidine.

Probatur. Non erat libido in primis parentibus innocentibus, nec futura fuisset in eorum posteris, si perseverassent in justitiâ: ergo generatio non fuisset facta cum libidine. Antecedens, quod (ut hujusce quæstionis cap. 2. dictum est) ad fidem Catholicam pertinet, Sanctus Augustinus variis argumentis adversùs Pelagianos asseruit.

Primum S. Doctoris argumentum desumptum est ex primorum parentum pudore ad libidinem, quam post peccatum experti sunt: illud autem argumentum sic in formâ proponitur: Si libido fuisset in primis parentibus etiam ante peccatum, eos tunc ad ejus motum puduisset, quemadmodum post peccatum puduit: atqui non puduit ante peccatum; tunc enim tantùm eos puduit, cum puduit nuditatis: sed post peccatum tantùm puduit eos nuditatis, ut probant hæc verba Geneseos 3. *Tulit* (mulier) *de fructu illius* (ligni scientiæ boni & mali) *& comedit, deditque viro suo qui comedit. Et aperti sunt oculi amborum: cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.* Sed placet ipsum Augustinum audire. Ubi sic Deum loquentem induxit lib. 5. operis imperfecti, cap. 16. *Non tibi nuntiata esset nuditas tua, nisi esset prævaricata lex mea*, his verbis prosequitur: *Quid est autem nuditas nuntiata cui procul dubio ignota non erat, nisi eo motu stimulante & usitato aspectu se urgeret adverti, pudoremque incuteret, quoniam peccato factum erat, ut hominis pars inferior contra superiorem, hoc est, caro contra spiritum concupisceret? Sed tu* (alloquitur Julianum) *contra omnia claudis oculos, & ita asseris fuisse institutum hominem, ut etiamsi non peccasset, puderet eum nuditatis suæ.*

Alterum Augustini argumentum petitur ex malo libidinis, sicque proponitur: Quod magnum

gnum eſt malum, locum non habuit in primis parentibus innocentibus: nempè Deus fecit hominem rectum, ſine vitio, ſine culpâ: atqui libido magnum eſt malum; ſiquidem ſine ullo diſcrimine fertur ad illicita, & ſi ei ceditur, committitur peccatum; unde nulli omninò libidini, quantumcumque levis ſupponatur, quâcumque ſit in re, uſquam licet præbere conſenſum; imò nec in ipſo conjugii actu, qui propter ſolam prolis generationem, aut ad reddendum petenti conjugi debitum, fieri debet.

Tertium argumentum. Quod eſt pœna peccati, non fuit in primis parentibus innocentibus: nempè culpa præcedit pœnam: atqui libido quæ ſentitur in actu conjugii, eſt pœna peccati: nam ſi libido illa non eſſet pœna peccati, membrum in quo ſpecialiter reſidet, non minùs obediens eſſet voluntati, quàm pes aut manus; non ſic tamen eſt obediens: ergo, &c. Vide Auguſtinum lib. 14. de Civit. Dei, cap. 23. & 24.

Quartum argumentum ſumitur ex traductione peccati originalis. Id unde peccatum originale contrahitur, non fuit in primis parentibus innocentibus: atqui libido quæ generationem comitatur, eſt (ut ſuo loco dicetur) id per quod peccatum originale contrahitur: ergo, &c.

Quintum argumentum petitur ex eo, quòd ſi libido, ſeu concupiſcentia, fuerit in primis parentibus ante peccatum, eis ab authore naturæ inſerta fuiſſet, id eſt, fuiſſet ipſis naturalis: atqui primis parentibus concupiſcentia inſerta non fuit ab authore naturæ: ſcilicet ſi ab authore naturæ fuiſſet primis parentibus inſerta, licitè potuiſſent, & nunc etiam licitè poſſemus ſingulis illiûs motibus ac deſideriis conſenſum præbere: ſiquidem motibus qui à Deo ſunt, poſſumus licitè præbere conſenſum: ſi enim illis obſiſtamus, aut bono obſiſtimus aut malo; ſi bono, peccamus; ſi malo, malum ipſum in Deum tanquam

in

in ejus authorem refundimus: atqui singuli concupiscentiæ motus ex Deo essent; nempè ejus sunt fructus, cujus est arbor: ergo, cum concupiscentia (in adversariorum suppositione) esset à Deo, motus qui sunt illius veluti naturales fructus, à Deo pariter essent: *Quam* (concupiscentiam) *nemo potest* (ait Augustinus lib. 4. contra Julianum, cap. 14.) *bonam dicere, nisi cujus adversùs eam non amat concupiscere spiritus. Quòd si talis non est in motu & ardore genitalium, non adversùs eam concupiscat spiritus, ne adversùs donum Dei concupiscendo inveniatur ingratus; sed quidquid appetiverit, detur tanquam illi quæ ex Patre est. Si autem non est quod detur, hoc potiùs petatur à Patre, non ut auferat vel comprimat, sed ut expleat concupiscentiam quam donavit.*

Objicies 1. Libido in brutis naturalis est, & Deum habet authorem: ergo etiam & in hominibus.

Resp. conc. ant. neg. conseq. Ratio est, quia in brutis non est mens, non est ratio, cui dissonet libido: unde cum non possint veritatem, virtutemque mente concipere, & ejus honestate frui; datum est illis sensibile bonum, quo sine ullâ rationis repugnantiâ perfruantur: *Ideò* (inquit Augustinus lib. 4. contra Julianum, cap. 14.) *in pecoribus malum non est concupiscentia, quia non adversùs spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum.*

Objicies 2. Si concupiscentia carnis malum est, malum etiam est copula conjugalis; nam quod non potest esse sine malo, est malum: atqui copula carnalis non potest esse sine malo; quippè in hoc rerum statu non potest esse sine libidine, quæ, ut supponitur, magnum est malum.

Resp. ad 1. neg. ant. Ad 2. neg. maj. Ratio est 1. quia nullum est malum sine aliquo bono, & tamen non sequitur, malum esse bonum: ergo à

pari, quamvis non possit esse copula carnalis sine aliquo malo, copula carnalis non ideò debet dici mala: *Concubitus equidem* (inquit Augustinus lib. 3. contra Julianum, cap. 23.) *sine malo concupiscentiæ esse non potest, sed non ideò malum est iste concubitus; sicut èconrario nullum malum sine aliquo bono esse potest, nec ideò bonum est: opus enim Dei bonum est in natura, sine quo tamen non potest esse voluntas mala; ac per hoc sicut adulterium non potest esse sine bono naturæ, nec ideò bonum est; ita connubium non potest esse sine malo concupiscentiæ, nec ideò malum est; imò potiùs bonum quòd benè malo utitur*. Ratio est 2. quia se habet concubitus in homine lapso sicut vir, qui pede vitiato, aliquid quod bonum sit, operatur: quemadmodum igitur pes vitiatus quo vir ille utitur ad bonum, non est malum, ita nec concubitus est malum, quamvis ad bonum, ad quod tendit, prolis nimirum generationem, malo, hoc est, concupiscentiâ, libidine, utatur: *Proindè nuptiæ* (inquit Augustinus lib. 1. de Nupt. & Concup. cap. 7. *quia etiam de illo malo aliquid boni faciunt, gloriantur; quia verò sine illo fieri non potest, erubescunt; tanquam si quispiam pede vitiato ad aliquod bonum etiam claudicando perveniat, nec propter claudicantis malum mala est illa perventio, nec propter illius perventionis bonum bona est claudicatio; ita nec propter libidinis malum nuptias condemnare, nec propter nuptiarum bonum, libidines laudare debemus*.

Objicies 3. Libido, seu concupiscentia quam homo lapsus experitur in concubitu carnali, quamvis fiat aut ad reddendum conjugi debitum, aut ad generandam prolem, non aliud est quàm motus membrorum, quæ data sunt ad generationem, quàm seminatio quæ fit in uxoris gremio, quàm voluptas quæ tum ex illo motu, tum ex illâ seminatione percipitur: atqui ea omnia locum habuissent in primis parentibus, si

ante

ante peccatum dedissent operam generationi prolis: ergo hominis generatio facta non fuisset, etiam in statu innocentiæ, sine concupiscentiâ, sine libidine.

Resp. neg. maj. nempè concupiscentia sine quâ jam non fit copula carnalis, dicit motum ad voluptatem qui prævenit usum rationis, qui non cedit rationis imperio, qui inclinat rationem, ut voluptati consentiat, qui mentem impellit, ut ea voluptate fruatur, hoc est, ut illi per amorem inhæreat: at motus ejusmodi magnum est malum, cum adversetur rationi quæ non nisi propter honestatem, nusquam verò propter voluptatem operari debet: *Alii sunt* (inquit Augustinus lib. 4. contra Julianum, capite 27.) *carnis sensus quibus caro præsentia corporalia spiritui quodammodo renuntiat, & alii sunt carnalis concupiscentiæ motus quibus caro adversùs spiritum concupiscens, in quæque illicita, atque inhonesta præcipitat, nisi adversùs eam etiam ipse spiritus concupiscat; quæ discordia carnis & spiritus non creatori carnis, aut sensus, sed malo suasori & homini prævaricatori tribuitur ab eis, quorum fide sana error insanus Pelagianorum & Manichæorum damnatur.*

Objicies. Libido quâ quis ad conjugii voluptatem movetur, non est in se mala, sed tantùm illius exessus, cum nempè aut fertur ad voluptatem etiam extra conjugium percipiendam, aut cum voluntas ita ei obsequitur, ut nullum ei limitem præfigat: ergo nihil impedit, quin cum eâ, præfixo ei debito limite, primi parentes, etiam ante peccatum, prolem generassent.

Resp. neg. ant. Ratio est 1. quia libido per se movet ad voluptatem, ex quocumque concubitu sive conjugali, sive non conjugali, percipiendam; per accidens tamen, seu ex imperio rationis, restringitur ad eam quæ nascitur ex concubitu conjugali: unde per se magnum est malum. Ra-

tio est 2. quia malum est, etiam cum per rationem restringitur ad eam, quæ percipitur ex concubitu conjugali: id enim malum est, quod indiget fræno, per quod cohibeatur; id malum est cui spiritus debet resistere: atqui libido etiam in actu conjugali indiget fræno, per quod cohibeatur; illi etiam tunc spiritus debet resistere; ac proindè libido etiam in actu conjugali, & quantumcumque moderata supponatur, est aliquod & quidem magnum malum: *Quid enim te adjuvat* (inquit Augustinus lib. 5. contra Julianum capite 7. Pelagianum illum alloquens) *quòd reprehendere videris ejus excessum, quia approbas motum? Tunc enim excedit licitum limitem, quando ejus motibus ceditur. Mala est tamen & quando non ceditur, quia malo resistitur, ne bonum castitatis intereat.*

CONCLUSIO 3. Adamus & Eva, si non peccassent, genuissent filios omni prorsùs miseriâ liberos.

Probatur. *Primò*, in hominibus de quibus agitur, non fuisset bellum internum, quod homo lapsus experitur in se ipso: cum enim bellum illud sit magnum malum, utpotè contrarium paci ac tranquillitati, in creaturâ innocente & ad Dei imaginem efformatâ locum non habuisset. Præterea in suppositione de quâ est hìc quæstio, assignari non potest author concupiscentiæ, quæ creaturam innocentem perturbasset: illa enim concupiscentia non esset à parentibus; quia (ut supponitur) parentes eâ immunes essent: non esset etiam à Deo; nempè nullum malum est à Deo; ac proindè nec concupiscentia quæ malum est, & quidem grave, cum (ut dictum est superiùs) perturbet rationem, ei non obtemperet, eam ad peccatum inclinet.

Secundò, in hominibus de quibus agitur, non fuisset hæc infirmitas mentis quâ efficitur, ut infantes in Adamo lapsi, nec Deum, nec se ipsos cognoscant. Non fuisset quoque infirmitas corporis,

poris, cum quâ modo nascimur; ubi enim non fuisset mentis infirmitas, nec fuisset infirmitas corporis; istam enim habemus ab aliâ.

Tertiò, itaque dicendum est, infantes, in illo statu, exceptâ corporis quantitate quæ exigua fuisset propter uteris materni incapacitatem, in omnibus statim futuros fuisse similes suis parentibus.

Quæ hucusque dicta sunt, confirmantur ex Augustino qui libro 3. operis imperfecti, sic loquitur: *Sed illi parvuli nec flerent in paradiso, nec aliquando uti ratione non possent, nec sine usu membrorum infirmi & inertes jacerent, nec morbis affligerentur, nec à bestiis læderentur, nec venenis necarentur, nec aliquo casu vulnerarentur, nec ullo sensu, vel ulla parte corporis privarentur, nec ulli eorum tam vano & obtuso nascerentur ingenio; sed excepta, propter incapaces uteros matrum, sui corporis quantitate, tales omninò, qualis Adam factus est, nascerentur*. Vide eundem S. Doctorem in libris de Civitate Dei, ubi quod mox dictum est, aliis terminis sæpiùs enuntiat.

QUÆSTIO III.

De peccato primorum parentum.

Not. IN primorum patentum peccato perpendi possunt 1. illius causæ; 2. gradus, quibus in illud lapsi sunt; 3. gravitas; 4. denique pœnæ, quibus in illud animadversum est: ea omnia subsequentibus capitibus expendamus oportet.

CAPUT PRIMUM.

De causis peccati primorum parentum.

Not. Inter causas primi peccati Adami & Evæ tres fingi possunt externæ, Deus, diabolus, lignum scientiæ boni & mali; & una interna, voluntas nimirùm primorum parentum. Quærendum est igitur, quid Deus, diabolus, lignum scientiæ boni & mali, ipsa hominis voluntas ad primum hominis peccatum contulerint.

CONCLUSIO I. Deus nullo modo fuit causa primi peccati, in quod lapsi sunt Adamus & Eva.

Probatur. Propter tria tantùm Deus dici posset causa primi peccati, in quod Adamus & Eva lapsi sunt; nempè aut quòd sit author naturæ quæ peccavit, aut quòd naturam creaverit, quam prævidebat peccaturam, aut tandem quòd non dederit gratiam, per quam creatura vitaret peccatum. Atqui propter nullum ex iis capitibus Deus dici potest causa primi peccati, in quod Adamus & Eva lapsi sunt: Nam 1. Deus nullam peccandi necessitatem imposuit creaturæ quam condidit: scilicet dedit ei liberum arbitrium, per quod aut ad ignem aut ad aquam posset manum extendere, hoc est, per quod aut ad actum peccati aut ad actum virtutis sese determinare posset. 2. Largitus est eis auxilium, quo possent perseverare in justitiâ quam in creatione receperant, licèt non concesserit auxilium quo re ipsâ perseverarent. Tandem 3. prævisio peccati in quod erant lapsuri, nullum habuit influxum in primorum parentum voluntatem, ac proindè nullam eis peccandi necessitatem imposuit. Sed hæc subsequentibus quæstiunculis clariora fient.

Quæ-

Quæres 1. utrum aliqua creatura rationalis possit esse impeccabilis per naturam.

Resp. negativè. Nam 1. ita docet Augustinus lib. 3. contra Maximinum Arianum, cap. 12. *Cuicumque creaturæ rationali præstatur, ut peccare non possit: non est hoc naturæ propriæ, sed Dei gratiæ*. 2. Quælibet creatura potest deficere, cum facta sit ex nihilo; èontra nec Filius in divinis, nec Spiritus sanctus sunt mutabiles, quia ex substantiâ Patris, non ex nihilo, sicut Angelus & homo, facti sunt.

Quæres 2. cur Deus per suam gratiam non reddiderit hominem impeccabilem.

Resp. Deum per suam gratiam ideò non reddidisse hominem impeccabilem, 1. quòd decuerit, ut homo impeccabilitatem tanquam meritorum suorum præmium mereretur: 2. quòd non decuerit, ut prævenirentur tempora, seu ut quod pro plenissimâ beatitudine servabatur, homini in primâ sui institutione concederetur.

Quæres 3. cur homo talis factus non sit, qui licèt peccare posset, reipsâ tamen peccare nollet.

Resp. id factum esse, quòd auxilium *Quo*, ægræ tantùm ac infirmæ naturæ, non autem sanæ ac integræ conveniret: seu naturæ innocenti ac robustæ satis erat auxilium *Sine quo* poterat non peccare, nec opus erat ei auxilium *Quo* reipsa peccare nollet: *Vt ergo* (inquit Augustinus lib. de Corrept. & Gratiâ, cap. 12.) *non acciperet hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo, sed perseverare, vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quæ sine ullo fuerat instituta peccato, & nihil illi ex seipsa concupiscentialiter resistebat, ut dignè tantæ bonitati, & benè vivendi facilitati perseverandi committeretur arbitrium: Deo quidem præsciente, quid esset facturus injustè .... sed simul sciente quid de illo ipse faceret justè*.

Quæres 4. Cur Deus primum hominem fecerit, quem sciebat peccaturum.

Resp. 1. Augustinum id referre ad inscrutabilia Dei judicia: *Si* (inquit lib. 11. de Gen. ad liter. c.4.) *quæritur, cur Deus tentari permiserit hominem, quem tentatori consensurum esse prævidebat, altitudinem quidem hujus consilii penetrare non possum, & longè suprà vires meas hoc esse confiteor*. Dici potest 2. præscientiam Dei non debuisse obscurare illius tum sapientiam, tum bonitatem, quæ quidem exigere videbantur, ut homo crearetur, licèt prævideretur peccaturus: sapientia quidem, quæ hominis peccato tantum bonum, quantum sunt incarnatio Verbi, & generis humani per Christum redemptio, oppositura erat; bonitas verò, quæ propter defectus qui in rebus futuri prævidentur, non debet ab iis condendis abstinere, si res illæ ad universi decus & complementum conferant.

Conclusio 2. Diabolus fuit causa extrinseca peccati primorum parentum.

Probatur. Ille fuit causa extrinseca peccati primorum parentum, qui illos ad divinæ legis infractionem pellexit: atqui diabolus primos parentes ad divinæ legis infractionem pellexit: *Dixit autem serpens ad mulierem*: (ait Scriptura Genesis 3.) *Nequaquam morte moriemini: scit enim Deus, quòd in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum*: hoc est, (ut exponit Augustinus lib. 11. de gen. ad lit. capite 30.) scit Deus, mandatum non ad literam sumi debere, sed in sensu mystico, quem vos per esum fructus, in speciem vetiti, consequemini.

Quæres 1. an serpens, per quem diabolus Evam tentavit, fuerit serpens, saltem secundùm externam speciem: 2. ex suppositione quòd fuerit serpens, quomodo loqui potuerit: 3. cur Eva non exhorruerit ad serpentis tum accessum tum vo-

vocem: 4. cur ferpens aggreffus fit Evam potiùs quàm Adamum.

Refp. ad 1. circa ferpentem, de quo eft hìc quæftio, tres effe opinionis. Prima, quam Patres paffim defendunt, docet, fuiffe verum ferpentem. Altera quam Cyrillus lib. 3. adversùs Julianum apoftatam propugnat, afferit, non fuiffe verum ferpentem, fed ejus tantùm fimulacrum. Tertia, quæ eft Cajetani in Commentariis in Genefim, affirmat, ferpentis vocabulo nec verum, nec apparentem ferpentem intelligi debere, fed metaphoricum, dæmonem nimirùm qui propter noxiam calliditatem quâ pollet, ferpentis aut aliorum animalium nominibus fæpiùs appellatur. Priori fententiæ fubfcribendum effe cenfemus, tum quòd à Patribus unanimi ferè confenfu propugnetur, tum etiam quòd cum contextu capitis tertii Genefeos maximè cohæreat: *Sed & ferpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus .... Serpens decepit me .... Maledictus es inter omnia animantia & beftias terræ .... Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Auguftinus tamen poftrema hæc verba: *Maledictus es*, &c. metaphoricè, hoc eft, de diabolo intelligit lib. 2. de Genefi ad liter. capite 36.

Refp. ad 2. ferpentem illum non vi propriâ ac naturali locutum fuiffe, fed ope dæmonis qui per illius organa ita movit aerem, ut vocis fonum exprefferit, eâ fermè ratione, quâ poftea Angelus per afinam prophetæ Balaam locutus eft.

Refp. ad 3. Evam non exhorruiffe ad acceffum ferpentis, quòd fciret, ferpentem, aut quodlibet aliud animal, fibi, quamdiu ftaret in innocentiâ, nocere non poffe. Prætereà magnificis intenta promiffis, non attendit, an fpiritus nequam, an verò bonus, per ferpentem loqueretur. Vide S. Thomam 1. p. quæft. 94. art. ult. Addendum eft, Evam miratam quidem fuiffe, quòd, præter

usum communem, brutum animal loqueretur; sed præ curiositate quâ tenebatur, rei eventum expectare voluit.

Resp. ad 4. ideò dæmonem potiùs aggressum fuisse mulierem quàm virum, quòd mulier, ex naturali sui sexûs conditione, viro sit inferior; ac proindè faciliùs ad peccatum pertrahi potuerit. Augustini est illa responsio: sic enim loquitur Serm. 61. de Diversis: *Lapsum certè primi hominis nostris, quia non est ausus serpens loqui viro, sed ad eum dejiciendum fæmineo usus est ministerio, per inferiorem obtinuit fortiorem; & qui per alterum penetravit, de utroque triumphavit*. Eandem rationem apud eundem S. Doctorem legere est lib. 14. de Civit. cap. 11.

Conclusio 3. Lignum scientiæ boni, & mali, non fuit causa, sed occasio primi peccati primorum parentum.

Probatur prior pars. Nec pulchritudo, nec judicium de sapore ligni, de quo agitur, potuerunt Evam movere ad primum peccatum: nempè perceptio, seu cognitio rei cujuscumque sensibilis, primos parentes ante peccatum movere non poterat ad amorem sui: nullus enim motus ad amorem, aut ad odium, aut ad aliam passionem, in primis parentibus oriebatur, nisi ex deliberatione & imperio voluntatis.

Altera conclusionis pars non minùs est evidens: nam Scriptura perspicuis verbis narrat, serpentem seu diabolum ex ligno scientiæ boni & mali occasionem sumpsisse pelliciendi primos parentes ad peccatum: *Cur* (inquit serpens Genesis 3.) *præcepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? cui respondit mulier: De fructu lignorum quæ sunt in paradiso, vescimur: de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud ne fortè moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem, Nequaquam morte moriemini: scit enim Deus quòd in quocumque die comederitis ex eo, aperientur*

oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum.

Objicies. Scriptura innuere videtur, mulierem pellectam fuisse ad esum fructus vetiti, ex illius pulchritudine, & ex judicio quod tulit de illius amœnitate; sic enim loquitur: *Vidit igitur mulier, quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit*: atqui primum mulieris peccatum fuit esus fructus vetiti: ergo prima mulier pellecta, seu provocata fuit ad primum peccatum, ex pulchritudine & sapore vetiti fructus.

Resp. conc. maj. neg. min. Ratio est, quia judicium quod Eva tulit de pulchritudine & sapore ligni scientiæ boni & mali, jam aliud peccatum præcesserat, vana nimirùm complacentia in independentia, quam ei serpens hisce verbis promiserat: Eritis sicut dii, scientes bonum & malum: *Non temerè* (ait Rupertus lib. 3. de Trinitate, cap. 9.) *dictum est, Vidit mulier, quasi non eam arborem ante vidisset. Et revera nondum eo modo viderat, quia cum hac præsumptione, qua nunc intuita est, nondum consideraverat.*

Conclusio 4. Sola voluntas fuit interna causa primi peccati, in quod primi parentes lapsi sunt.

Probatur. Triplex tantùm fingi potest interna peccati causa, ignorantia, concupiscentia, voluntas: atqui nec ignorantia, nec concupiscentia, fuerunt causa primi peccati primorum parentum: neque enim (ut fusè superiùs probatum est) duo illi defectus, duo illa mala, locum in primis parentibus ante peccatum habuerunt.

CAPUT II.

De specie primi peccati, in quod Adamus & Eva lapsi sunt.

Not. Sancti Patres docent, in unâ primorum parentum transgressione plurium specierum peccata reperiri, superbiam nimirùm, curiositatem experiendi virtutem occultam, quam diabolus asseruerat fructu vetito contineri; dubium de sensu præcepti divini; opinionem, quòd transgressio foret tantùm venialis; gulam; inobedientiam; vanam commissi peccati excusationem: quærendum est igitur, cujus ex iis speciebus fuerit primum Adami & Evæ peccatum.

CONCLUSIO. Primum Adami & Evæ peccatum fuit peccatum superbiæ.

Probatur 1. Primum Adami & Evæ peccatum, fuit independentiæ desiderium, saltem conditionatum, hoc est, si independentia foret possibilis: id enim Adamus & Eva primùm desiderarunt, quod serpens hisce verbis pollicitus fuerat: *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Atqui conditionatum illud independentiæ desiderium, ipsum est superbiæ peccatum; est enim propriæ excellentiæ inordinatus amor: ergo primum Adami & Evæ peccatum, fuit peccatum superbiæ.

Probatur 2. ex Augustino qui in Psalmum 118. sic loquitur: *Primi homines per serpentem decepti, & dejecti non fuissent, nisi plusquam acceperant, habere, & plusquam facti fuerant, esse voluissent.* Libro 2. de Genesi contra Manichæos cap. 15. in hæc serpentis verba, *Scit enim Deus quòd in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii;* sic idem S. Doctor loquitur: *Hoc est ergo quod persuasum est, ut propriam potestatem nimis amarent, & cum*

Deo esse pares vellent..... atque ita quod acceperant amitterent, dum id quod non acceperant, usurpare voluerunt. Non enim accepit hominis natura, ut per suam potestatem Deo non regente beata sit, quia nullo regente per suam potestatem beatus esse solus Deus potest. Lib. 8. de Gen. cap. 13. hæc pariter in eundem scopum habet: *Ab homine peccante nihil aliud appetitum est, nisi non esse sub dominatione Dei, quando illud admissum est, in quo, ne admitteretur, sola deberet jussio dominantis attendi*.

Objicies. Augnstinus lib. 2. de Genesi ad literam, cap. 42. docet, inordinatum uxoris amorem præcessisse Adami inobedientiam; sic enim loquitur: *Noluit Adam Evam contristare, non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum in membris suis senserat, sed amicali quadam benevolentia, qua plerumque fit, ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus*: ergo primum Adami peccatum, fuit inordinatus uxoris amor.

Resp. dist. ant. Augustinus docet, inordinatum uxoris amorem præcessisse externam & apertam inobedientiam, conc. ant. internam & occultam, neg. ant. Inordinatus uxoris amor præcessit quidem in Adamo externam inobedientiam, hoc est, esum fructûs vetiti; id enim testantur hæc Dei ipsiûs ad Adamum verba: *Quia audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti de ligno*: at verò non præcessit internam inobedientiam in eo positam, quòd præter ordinem rectum, in suæ excellentiæ contemplatione, & in independentiæ desiderio, mirum in modum delectatus sit; unde interna aversio à Deo præcessit in Adamo inordinatum illius amorem in uxorem suam: *Nisi autem* (ait Augustinus lib. 15. de Civ. Dei, c. 13.) *ad sibi placendum averteretur à superiori immutabili bono, non Dei mandato, uxori præponeret voluntatem*.

Quæres 1. quibus gradibus Eva ceciderit.

Resp. in Evâ præcessisse 1. suggestionem serpentis: *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum*;

2. Eva serpentis promissionem volvit animo, ad eamque spontè delectata est; 3. Appetiit id, in quo sibi præter ordinem rectum sibi complacuerat; similitudinem nimirùm cum Deo, si foret possibilis; 4. Eam mentis elationem subsecuta est deceptio, verum enim credidit, quod serpens promiserat, seu, se, si fructum ederet, fore sui juris: *Quomodo* (inquit Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 30. his verbis, *Eritis &c.*) *crederet mulier à bona atque utili re divinitùs se fuisse prohibitos, nisi jam inesset menti amor ille propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio quæ per illam tentationem fuerat convincenda & humilianda?* 5. Mulier consideravit lignum scientiæ boni & mali, viditque bonum ad escam & decorum aspectu. *Et non credens* (ait ibidem Augustinus) *posse inde se mori, arbitror, quòd putaverit Deum alicujus significationis causa dixisse, Si manducaveritis, morte moriemini; atque ideò sumpsit de fructu ejus & manducavit*; 6. Porrexit Adamo fructum de quo gustaverat, *fortassis etiam* (ait idem Augustinus) *cum verbo suasorio, quod Scriptura tacens, intelligendum reliquit.*

Quæres 2. quibus gradibus Adamus ceciderit.

Resp. Adamum hisce gradibus in legis prævaricationem lapsum fuisse. 1. Ab Eva audiit serpentis promissum: *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum*. 2. Appetiit eam cum Deo similitudinem, saltem conditionatè, si nimirùm foret possibilis. 3. Licèt non crederet, (sicut crediderat mulier) se per esum vetiti fructûs, tantum bonum consecuturum esse; ex eo tamen degustavit, ne contristaret uxorem, ratus suam inobedientiam non fore mortalem, sed venialem tantùm, si solo studio indulgendi conjugi suæ, Dei præceptum infringeret: ita docet Augustinus lib. 14. de Civitate Dei, cap. 11. *Credendum est* (inquit) *illum virum suæ fœminæ..... non tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessi-*

cessitate paruisse. Non enim frustrà dixit Apostolus: Adam non est seductus, mulier autem seducta est: nisi quia illa quod hic serpens locutus est, tanquam verum esset, accepit: ille autem ab unico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati.... Hos autem seductos intelligi voluit, qui id quod faciunt, non putant esse peccatum, ille autem scivit: alioquin quomodo verum erit, Adam non est seductus? Sed inexpertus divinæ severitatis, in eo falli potuit, ut veniale crederet esse commissum, ac per hoc in eo quidem, quo mulier seducta est, non est ille seductus. Nonnulli tamen alii Patres contendunt, Adamum in iis omnibus fuisse seductum, in quibus Eva seducta fuerat; Apostolum verò in eo sensu dicere eum non fuisse seductum, quòd aut primus, aut à serpente, seductus non fuerit: sed Augustini verior est sententia.

CAPUT III.

De gravitate peccati primorum parentum.

CONCL. PEccatum primorum parentum fuit gravissimum.

Probatur. Peccati primorum parentum gravitas metienda est 1. ex objecto, quod appetierunt, scilicet (ut ostendimus suprà) appetierunt independentiam, quæ quidem attributum est quod Deo soli convenire potest.

Metienda est 2. ex facilitate præcepti, quod primis parentibus impositum est: *Hoc itaque* (ait Augustinus lib. 14. de Civitate Dei, capite 12.) *de uno cibi genere non edendo, ubi aliorum tanta copia subjacebat, tam leve præceptum ad observandum, tam breve ad memoria retinendum, ubi præsertim nondum voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis posteà subsecutum est, tanto majore injustitia violatum est, quantò faciliore posset observantia custodiri.*

Me-

Metienda est 3. ex bono, quo Adamus fruebatur, & quod per peccatum amisit: *Quantò enim magis homo fruebatur Deo* (inquit Augustinus lib. 21. de Civit. Dei, cap. 12.) *tantò majore impietate dereliquit Deum, & factus est malo dignus æterno.*

Metienda est 4. ex sublimi dignitate, ex quâ cecidit Adam: *Frustra* (ait Augustinus Julianum alloquens lib. 6. operis imperfecti, cap. 22.) *peccato Adæ peccata filiorum ejus, quamlibet magna & horrenda, vel æquare, vel etiam præferre conaris: illius quippe natura, quantò magis sublimior stabat, tantò magis graviter cecidit.*

Metienda est 5. ex gravitate supplicii, quo Deus in Adami peccatum animadvertit: *Pomum* (ait Augustinus lib. 6. operis imperfecti, cap. 23.) *lege Dei vetitum manducare, leve videretur esse peccatum: sed quanti hoc æstimaverit qui non potest falli, satis apparet granditate supplicii.* Quodnam verò & quantum sit ejusmodi supplicium, subsequenti capite dicetur.

Metienda est 6. ex Dei contemptu, qui in Adami peccato reperitur: sed placet eâ de re Augustinum audire: *Quia ergo* (ait S. Doctor lib. 14. de Civit. Dei, cap. 15.) *contemptus est Deus jubens qui hominem creaverat, qui ad suam imaginem eum fecerat, qui ceteris animalibus præposuerat, qui in paradiso constituerat, qui rerum omnium copiam salutisque præstiterat, qui præceptis nec pluribus, nec grandibus, nec difficilibus oneraverat.... justa damnatio subsecuta est, talisque damnatio, ut homo qui custodiendo mandatum futurus fuerat etiam carne spiritalis, fieret etiam mente carnalis.*

Metienda est denique 7. ex eo quòd variæ criminum species in Adami prævaricatione continentur: *Et superbia est illic* (verba sunt Augustini, Enchirid. cap. 45.) *quia homo in sua potiùs esse quàm in Dei potestate dilexit. Et sacrilegium, quia Deo non credidit. Et homicidium, quia semetipsum* (& posteros) *præcipitavit in mortem. Et fornica-*

tio

tio spiritualis, quia integritas mentis humanæ serpentina suasione corrupta est. Et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est. Et avaritia, quia plusquam illi sufficere debuit, appetivit.

CAPUT IV.

De pœnis peccati primorum parentum.

CONCL. Variæ pœnæ mox subsecutæ sunt peccatum primorum parentum.

Probatur 1. Non sinit lex æterna, ut vel momentum sit medium inter culpam & pœnam: ergo pœna mox subsecuta est peccatum primorum parentum. Antecedens ostenditur hisce Augustini verbis lib.3. de libero arbitrio, cap. 15. *Quia nemo superat leges omnipotentis creatoris, non sinitur anima non reddere debitum.... aut enim reddit bene utendo quod accepit, aut reddit amittendo quo benè uti noluit. Itaque si non reddit faciendo justitiam, reddit patiendo miseriam.... Nullo autem temporis intervallo ista dividuntur, ut quasi alio tempore non faciat quod debet, & alio patiatur quod debet, ne vel puncto temporis universalis pulchritudo turpetur, ut sit in ea peccati dedecus sine decore vindictæ.*

Probatur 2. enumeratione pœnarum, quibus Deus sæviit in peccatum primorum parentum.

Prima hujus pœna fuit concupiscentia carnis adversùs spiritum; statim enim post peccatum primi parentes inordinatos senserunt concupiscentiæ motus: *Posteaquam* (inquit Augustinus lib.13. de Civit. Dei, cap.13.) *præcepti facta est transgressio, confestim gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt; unde etiam foliis ficulneis, quæ fortè à perturbatis prima comperta sunt, pudenda texerunt, quæ priùs eadem membra erant, sed pudenda non erant. Senserunt ergo novum motum inobedientis carnis suæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ.*

Al-

Altera ejusdem peccati pœna fuit fuga & elongatio à Deo. Nempè scriptum est, quòd cùm primi parentes audiissent vocem Dei ambulantis in paradiso, sese absconderint à facie Domini: in quem quidem Scripturæ locum Augustinus docet 1. probabile esse, Deum hominibus ante lapsum sub humanâ figurâ solitum fuisse apparere: *Satis probabile est* (inquit lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 34.) *solere Deum per creaturam in forma humana primis illis hominibus apparere*. Docet 2. primos parentes parùm se sapientes exhibuisse, quòd se à Dei conspectu abscondere post peccatum tentaverint. Docet 3. in iis tunc contigisse, quod in oculis debilibus, qui licèt facti sint, ut luce fruantur, eam tamen ferre nequeunt. *Sicut enim* (ait Serm. 18. de verbis Apostoli) *oculus factus ad hanc lucem temporalem videndam, tamen si injectum aliquid fuerit, vel irruerit unde turbetur, secluditur ab hac luce; & quamvis eum lux sua præsentia circumfundat, ille tamen avertit, atque absens est: non solùm autem absens fit perturbatione sua à luce præsente, sed etiam pœnalis illi est lux, ad quam videndam factus est: sic & oculus cordis perturbatus atque sauciatus, avertit se à luce justitiæ, nec audet eam contemplari, nec valet..... Nam & in paradiso peccavit Adam, & abscondit se à facie Domini. Cum haberet ergo cor sanum puræ conscientiæ, gaudebat ad præsentiam Dei: postquam peccato oculus ille sauciatus est, cœpit lucem formidare divinam, refugit in tenebras, atque in devia, lignorum veritatem fugiens, umbras appetens:*

Tertia pœna fuit servitus sub libidine ac peccato, & imò & sub regno omnium peccatorum.

Quarta pœna fuit impotentia operandi bonum, nisi intellectus & voluntas medicinali Christi gratiâ sanarentur.

Quinta pœna fuit amissio libertatis ad bonum; unde necesse est, ut ad bonum operandum voluntas per peccatum mortua, per gratiam actualem aliquod vitæ initium recipiat: *Libero arbitrio* (ait Au-

Auguſtinus Enchiridii, c.3.) *malè utens homo, & ſe perdidit & ipſam*.

Sexta pœna fuit ejectio à beatitudine in hujuſce vitæ miſerias. Eam ejectionem Auguſtinus lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 40. docet adumbratam fuiſſe per expulſionem è paradiſo.

Septima peccati pœna mors eſt, ſive prima, ſive ſecunda. Prima mors (ait Auguſtinus) animam nolentem pellit è corpore: Secunda mors animam nolentem tenet in corpore; vocabunt enim damnati mortem, & mors fugiet ab eis. Utramque illam mortis ſpeciem Deus primis parentibus, ſi peccarent, comminatus fuerat.

Graves ſunt, fatemur, pœnæ quibus Deus caſtigavit primorum parentum inobedientiam: quàm tamen juſtè inflictæ ſint, hiſce verbis quæ claudent tertiam hanc noſtrarum Inſtitutionum partem, declarat Auguſtinus lib. 14. de Civ. Dei, c.15. *Quiſquis hujuſmodi damnationem vel nimiam, vel injuſtam putat, metiri profectò neſcit, quanta fuerit iniquitas in peccando, ubi tanta erat non peccandi facilitas. Sicut enim Abrahæ non immeritò magna obedientia prædicatur, quia ut occideret filium, res difficillima eſt imperata: ita & in paradiſo tantò major inobedientia fuit, quantò id quod præceptum eſt, nullius difficultatis fuit. Et ſicut obedientia ſecundi hominis eò prædicabilior, quò factus eſt obediens uſque ad mortem: ita inobedientia primi hominis eò deteſtabilior, quò factus eſt inobediens uſque ad mortem. Ubi enim magna eſt inobedientiæ pœna propoſita, & res à Creatore facilis imperata; quiſnam ſatis explicet, quantum malum ſit, non obedire in re facili, & tantæ poteſtatis imperio, & tanto terrenti ſupplicio?*

Finis tertiæ partis Inſtitutionum Theologicarum.

